UMBERTO ECO

Vakarykštės dienos sala

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

UMBERTO ECO

Vakarykštės dienos sala

ROMANAS

Iš italų kalbos vertė
INGA TULIŠEVSKAITĖ

VILNIUS 1998

UDK 850-3
Ec35

Umberto ECO
L' ISOLA DEL GIORNO PRIMA
Bompiani, 1996

Knygoje panaudoti U. Eco piešiniai

ISBN 9986-16-091-X

Mano namai – Ramusis vandenynas?

John Donne „Himnas Dievui, mano Dievui“

Kvailys! su kuo kalbu? Nelaimingasai! Ko siekiu?
Išliejau savo skausmą
bejausmiam krantui,
nebyliam grindinio akmeniui, kurčiajam vėjui...
Bet atsišaukia man
vien tik bangų šniokštimas!

Giovan Battista Marino „Aidas“, *Lyra,* XIX

1.

DAFNĖ

„Tačiau didžiuojuosi savo pažeminimu, o kad tokiai privilegijai esu pasmerktas, kone mėgaujuosi tuo nekenčiamu išsigelbėjimu: kiek gali siekti žmogaus atmintis, manau esąs vienintelis mūsų giminės atstovas, sudužus laivui atsidūręs kitame, apleistame, laive."

Tik tiek, negailestingai glaustai, Robertas de la Griva, 1643 metų liepą arba rugpjūtį.

Kiek laiko jis plūduriavo, nešamas bangų, dienomis kniūbsčias, kad neapakintų saulė, nenatūraliai įtempęs kaklą, kad lūpomis neprisiliestų vandens, sūrymo išdžiovinta oda, neabejotinai karščiuodamas? Laiškuose to nemini, tad manytum, jog visą amžinybę, bet daugiausia tai galėjo trukti dvi dienas, kitaip jis nebūtų išgyvenęs po šita Febo rykšte (kaip vaizdingai dejuoja) – toks paliegęs, kaip save aprašo, virtęs nakties paukščiu dėl įgimtos ydos.

Jis nežinojo laiko, bet jūra, manau, nurimo vos praūžus audrai, nušlavusiai jį nuo „Amarilio" denio, ir tas jūreivio padarytas palaikis plaustas plukdė jį keletą mylių per atvirus ramius vandenis tuo metų laiku, kai piečiau pusiaujo tvyro švelni žiema, kol pagaliau srovės įnešė įlankon.

Buvo naktis, jis snūduriavo ir nepajuto artėjantis prie laivo, kol lenta nekrestelėjo susidūrusi su „Dafnės" pirmagaliu.

O kai mėnulio šviesoje pamatė plūduriuojąs po bušpritu, prie

bako, iš kurio netoli inkaro grandinės kabojo virvinės kopėčios (Jokūbo kopėčios, kaip vėliau jas pavadino tėvas Kasparas), akimirksniu jam grįžo visos jėgos. Matyt, jų suteikė neviltis – jis bandė pasverti, ar turi daugiau jėgų šaukti (bet gerklė atrodė lyg išdegus), ar išsivaduoti iš virvių, išraižiusių kūną mėlynomis vagomis, ir bandyti kopti į viršų. Manau, tokiomis aplinkybėmis mirštantysis tampa Herakliu, kuris jau lopšyje smaugęs gyvates. Robertas tai aprašo miglotai, bet galime spėti, kad kažkaip jam pavyko įsikibti kopėčių, jei galų gale pakilo į baką. Gal jis tik kabarojosi, išsekęs po kiekvieno žingsnelio, paskui persirito per turėklus ir, pasilaikydamas lynų, šliaužte pasiekė atviras bako duris... Ten, tamsoje, instinktyviai palietė statinę, pasirėmęs į ją atsistojo, kartu užčiuopdamas grandine pritvirtintą puodelį. Gėrė kiek pajėgė, kol nugriuvo sotus, gal net tiesiogine šio žodžio prasme, nes vandenyje, ko gero, knibždėjo vabzdžių skenduolių, todėl, malšindamas troškulį, jis kartu ir užkando.

Turbūt miegojo visą parą, nes ir vėl pabudo naktį, lyg naujai atgimęs. Taigi buvo naktis, tik jau kita, o ne vis ta pati.

Pamanė, kad naktis ta pati, nes dieną kas nors būtų jį ten radęs. Pro denį įspindęs mėnulis nušvietė patalpą, primenančią nedidelę laivo virtuvę, kur virš viryklės kabojo katilas.

Čia buvo dvejos durys: vienos vedė prie bušprito, kitos – į denį. Jis atsistojo antrųjų tarpduryje ir aiškiai lyg dieną pamatė tvarkingus vantus, rėjas, gervę, stiebus su susuktomis burėmis, patrankas prie bortų ir juto kontūrus. Pašūkalojo, bet niekas neatsišaukė. Prisišliejo prie borto ir tiesiai prieš save, už kokios jūrmylės, išvydo Salos siluetą su palmėmis pakrantėje, kurių viršūnes kedeno švelnus vėjelis.

Žemė glėbė įlanką, juosdama ją blyškioje šviesoje boluojančiu smėliu, bet Robertas, kaip ir kiekvienas išsigelbėjęs iš sudužusio laivo, nebūtų galėjęs pasakyti, sala tai ar žemynas.

Nusvirduliavo prie kito borto ir pamatė – šį kartą toli, be-

veik ties horizonto linija – kitą kontūrą, taip pat ribojamą dviejų kyšulių. Toliau aplink – vien jūra, lyg laivas, atplaukęs plačiu, dvi sausumas skiriančiu kanalu, stovėtų reide. Robertas nusprendė, kad tai dvi salos, ar bent jau viena mažesnė sala greta didesnės salos ar žemyno. Nemanau, jog svarstė kitas galimybes, – juk nieko neišmanė apie tokias plačias įlankas, kuriose būdamas manai atsidūręs tarp dviejų lyg viena kitą atspindinčių žemių. Taip, nieko neišmanydamas apie bekraščius žemynus, jis pataikė stačiai į vidurį.

Sudužėliui tatai atrodė neregėta laimė: stovėti ant tvirto pagrindo ir žvelgti į ranka pasiekiamą žemę. Bet Robertas nemokėjo plaukti, o netrukus įsitikino, kad laive nėra nė vienos valties, tuo tarpu srovė jau buvo nunešusi jį atplukdžiusią lentą. Todėl palengvėjimą, kad išvengė mirties, pakeitė trejopos vienatvės baimė: jūros, gretimos Salos ir laivo. Ei, ar yra kas laive, greičiausia šaukė jis visomis kalbomis, kokias tik mokėjo, jausdamasis visiškai nusilpęs. Jokio atsako. Laivas lyg išmiręs. Jis niekada nesakė to tiesiai, būdamas toks turtingas palyginimų. Ar beveik niekada, – apie tą beveik ir norėčiau kalbėti, tik nežinau, nuo ko reikėtų pradėti.

Nors gal jau pradėjau. Išsekęs žmogus plūduriuoja vandenyne, ir gailestingosios srovės atplukdo jį prie iš pažiūros apleisto laivo. Jis atrodo taip, tarsi įgula būtų jį ką tik palikusi, nes Robertas, iš paskutiniųjų grįžęs į virtuvę, randa ten žibintą ir skiltuvą, lyg virėjas būtų juos pasidėjęs prieš eidamas gulti. Ir tikrai, prie viryklės pamato du gultus, bet abu jie tušti. Robertas įžiebia žibintą, apsidairo ir randa gausybę maisto: džiovintos žuvies, nuo drėgmės kiek papelijusių džiūvėsių – pelėsiai lengvai nusigrando peiliu. Žuvis labai sūri, tačiau vandens užtektinai.

Jėgos, matyt, grįžta greitai, o gal jis ima rašyti vėliau, jas jau atgavęs, nes veržliu srautu liejasi žodžiai apie pokylio skanėstus, jiems lygių nebuvę nė Olimpo puotose: o mano saldžiau-

sioji gelmių ambrozija, pabaisa, kurios mirtis man – gyvenimas... Štai ką Robertas rašo savo širdies Sinjorai:

Mano šešėlio saule, manosios nakties šviesa,

kodėl dangus manęs pasigailėjo toje audroje, kurią sukėlė kupinas rūstybės? Kodėl ištraukė manąjį kūną iš besotės jūros gelmių, jei šioje nykioje vienatvėje turi kančiose sudužti dar nelaimingesnė mano siela?

Jei gailestingasis dangus neatsiųs man išsigelbėjimo, gal Jūsų žvilgsnis niekad nepalies šio mano laiško, o aš lyg sausas deglas, išdžiūvęs šitos jūros spinduliuose, užtemsiu jūsų akims tarsi Mėnulis, kuris, aiman, per daug mėgavęsis savosios Saulės spinduliais, baigdamas kelionę už tolimiausio mūsų planetos linkio, praradęs savo šviesiausiosios valdovės malonę, pirma sudyla lyg pjautuvas, nurėžiantis gyvybės siūlą, kad paskui tarytum blėstantis žiburys visai ištirptų neaprėpiamam žydrajame skliaute, kurį išmoningoji gamta išrašė garbingais žygiais ir mįslingais savo paslapčių ženklais. Jūsų žvilgsnio malonės netekęs, aš tapau neregys, nes Jūs manęs nematote, nebylys, nes Jūs su manim nekalbat, be atminties, nes Jūs manęs neatmenat.

Tik esu dar gyvas, liepsningoji tamsa ir tamsioji liepsna, blyškus vaiduoklis, kurį mano protas, vienodai įsivaizduodamas toje priešybių kovoje, Jūsų protui perteikti trokšta. Išsigelbėjęs šioje medinėje tvirtovėje, plūduriuojančioje bastėjoje, įkalintas jūros, kuri mane nuo savęs pačios gina, nubaustas dangaus malonės, uždarytas šitame saulės persmelktame sarkofage, požeminiame lėktuve, neįveikiamame kalėjime, iš visų pusių atvirame bėgti, viliuosi vėl galėsiąs Jus kada išvysti.

Mylimoji, rašau Jums, tarsi trokščiau įteikti manosios nevilties nuvytintą rožę, – kokia menka dovana. Tačiau didžiuojuosi savo pažeminimu, o kad tokiai privilegijai esu pasmerktas, kone mėgaujuosi tuo nekenčiamu išsigelbėjimu: kiek gali siekti žmogaus atmintis, manau esąs vienintelis mūsų giminės atstovas, sudužus laivui atsidūręs kitame, apleistame, laive.

Ar tai įmanoma? Perskaičius šito pirmojo laiško datą atrodo, kad Robertas sėda rašyti vos tik atsidūręs laive, kai kapitono kajutėje randa plunksną ir popieriaus, dar gerai neapsidairęs. Bet juk turėjo užtrukti, kol atgavo jėgas, būdamas toks nusilpęs, lyg sužeistas žvėris. O gal tai maža meilės gudrybė: iš pradžių jis žvalgosi, kur atsidūręs, tik paskui sėda rašyti, apsimesdamas, kad yra priešingai. Bet kodėl, jei žino, galvoja, baiminasi, kad šie laiškai niekada nenueis, ir rašo juos tik save kankindamas (jis pasakytų, kankinamai guosdamas, bet neleiskime jam vedžioti mūsų plunksnos). Sunku įsivaizduoti elgesį ir jausmus žmogaus, kuris neabejotinai dega meile, bet nežinia, ar jis tikrai rašo tai, ką jaučia, ar tik tai, ką jam diktuoja meilės kalbos taisyklės, – kita vertus, ką žinome apie skirtumus tarp jaučiamos ir rodomos aistros, ir kuri iš jų yra viršesnė? Matyt, jis rašo sau, o ne kitiems, lyg paauglys, siekiantis nepasiekiamos svajonės, vagodamas lapą ašarų upeliais ne todėl, kad jos nebėra, nes ir būdama ji tebuvo grynas regėjimas, o iš pagailos sau, įsimylėjęs meilę...

Pakankamai medžiagos, kad parašytum romaną, bet ir vėl tas pat klausimas: nuo ko pradėti?

Manau, kad šį pirmąjį laišką jis parašo vėliau, pirma apsižvalgo, – ir tai, ką pamato, aprašo paskesniuose laiškuose. Bet kaip perteikti dienoraštį to, kuris aptakiomis metaforomis nori parodyti daiktus ir pats juos vos teįmatydamas, nes žiūri naktį, ligotomis akimis?

Robertas rašo, kad akis jam paskaudo nuo to karto, kai per Kazalės apsiaustį kulka nubruožė smilkinį. Gal ir taip, bet jau kitur jis tvirtina, kad jos nusilpusios jam persirgus maru. Robertas, matyt, buvo gležnas, gal net hipochondriškas, tačiau protingas. Jo fotofobiją gal iš dalies bus sukėlęs maras, iš dalies – koks nors uždegimas, kurį gal dar labiau sustiprino pono d'Igbio preparatai.

Atrodo, „Amarilyje" jis visą laiką tūnojo prieblandoje, ver-

čiamas jei ne savo fotofobiškos prigimties, tai pareigos – reikėjo rūpintis tvarka triume. Keletas mėnesių tamsoje ar prie žiburio, o paskui – plūduriavimas ant lentos, akinant, nesvarbu, pusiaujo ar tropikų saulei. Atsidūręs „Dafnėje“ jis tiesiog neapkenčia šviesos, pirmąją naktį praleidžia virtuvėje, atgauna jėgas ir tik kitą naktį eina apsižvalgyti, o paskui viskas vyksta tarsi savaime. Dienos jis bijo, – nepakenčia jos ne vien akys, bet ir nudegusi nugara, – todėl slepiasi lyg žvėris urve. Tomis naktimis aprašytas nuostabus mėnulis teikia jam jėgų, dieną dangus atrodo beribis, naktį jis mato naujus žvaigždynus (tuos garbingus žygius ir mįslingus ženklus) ir pasijunta tarytum teatre: įtiki, kad toks gyvenimas tęsis ilgai, gal net iki mirties, popieriaus lakšte atgaivina savo Sinjorą, kad jos neprarastų, puikiai suvokdamas nepraradęs nieko daugiau, nei tai, ko vis tiek niekada neturėjo.

Tvirtai nutaręs vengti saulės, jis slepiasi tame naktiniame gyvenime lyg motinos įsčiose. Gal jau buvo skaitęs apie tuos Vengrijos, Valijos ar Livonijos vampyrus, kurie siaučia nuo sutemų iki aušros, kad gaidžiui sugiedojus vėl sulįstų į savo kapus, – jam tai galėjo patikti...

Matyt, jau kitą vakarą Robertas išėjo pasižvalgyti. Jau gana prisišūkavo, kad įsitikintų, jog laive nieko nėra. Bet galėjo rasti lavonų ar kokį tą tuščią laivą pateisinantį ženklą – ir to bijojo. Iš laiškų sunku suprasti, kur vaikščiojo – laivą, jo dalis bei rastus daiktus jis aprašo netiksliai. Vienus pažįsta, kitus girdėjo minint jūreivius, treti jam nežinomi ir juos apibūdina taip kaip sugalvoja. Bet ir pažįstamus daiktus jis turėjęs girdėti vadinant kartais angliškai, kartais olandiškai, kartais prancūziškai, – tai rodo „Amarilio“ įgulą buvus mišrią ir margą. Todėl balestrilę jis kartais vadina *staffe*, kaip jį buvo išmokęs daktaras Berdas, ir sunku suprasti, kodėl kartą sako esąs jute arba paskuigalio antstate, o kitą kartą – jau užpakaliniame galjarde, nors tėra tai tik prancūziškas to paties dalyko pavadinimas, jis sako *sa-*

bordi, ir man tai patinka, nes primena vaikystėje skaitytas knygas apie jūreivystę, sako *parrocchetto*, nors mes tai vadiname foku, bet kadangi prancūzai *perruche* vadina ant bizanstiebio esantį bizanstakselį, visai nesuprantama, ką turi omeny, kai rašo stovėjęs po *parrucchetta*. Bizanstiebį jis kartais pavadina *artimone*, prancūziškai, bet ką tuomet turi galvoje rašydamas *mizzana*, – taip prancūzai vadina fokstiebį (tik, šiukštu, ne anglai, kuriems *mizzenmast* yra bizanis, kaip dera)? Minėdamas *gronda* jis, matyt, turi galvoje tai, ką mes vadiname laštakais. Nusprendžiu: pamėginsiu išsiaiškinti jo mintis, o vėliau vartosiu plačiau žinomus pavadinimus. Jei suklysčiau, prašau man atleisti – mūsų istorijos tai visiškai nekeičia.

Taigi po viso to, kas pasakyta, sutarkime, kad jau antrąją naktį, virtuvėje aptikęs maisto atsargų, Robertas išeina pasižvalgyti į mėnulio nušviestą denį.

Prisiminęs forštevenį ir pūstus šonus, kuriuos praeitą naktį galėjo bent kiek įžiūrėti, grakštų denį, juto formą ir siaurą apvalų paskuigalį, palyginęs juos su „Amarilio" siluetu, Robertas nusprendžia, kad „Dafnė" yra olandiškas *fluyt*, taurės pavidalo laivas, arba *flûte, fluste, flyboat, fliebote,* – taip skirtingai vadino tuos vidutinės talpos prekybinius laivus, dažniausiai ginkluotus dešimčia patrankų, iš kurių sąžinei nuraminti buvo galima pykštelėti, jei užpultų piratai. Tokį laivą valdydavo tuzinas jūreivių, o keleivių jame tilpdavo dar daugiau, atsisakius jau ir taip menkų patogumų, sugrūdant gultus vieną prie kito, – pritrūkus kibirų, puikios sąlygos visokio plauko smarvei. Taigi tai buvo fliutas, tik didesnis už „Amarilį" , su grotuotu deniu, lyg kapitonas būtų norėjęs suversti į triumus visas aukščiau pašokusias bangas.

Šiaip ar taip, tai, kad „Dafnė" buvo fliutas, Robertui teikė pranašumo – daugmaž išmanydamas patalpų išdėstymą, jis galėjo judėti. Pavyzdžiui, denio viduryje žinojo rasiąs didelę val-

tį, galinčią sutalpinti visą įgulą, – jos neradęs, suprato įgulą kažkur išplaukus. Roberto tai nenuramino: įgula niekada nepalieka laivo be priežiūros, jūros malonei, net kai jis, išmetęs inkarą ramiame užutėkyje, stovi nuleistomis burėmis.

Tą vakarą jis netruko išslinkti iš juto, pravėrė duris į denį atsargiai, lyg būtų turėjęs kieno nors atsiklausti... Busolė prie vairalazdės rodė, kad kanalas nutįsęs iš šiaurės į pietus. Paskui įėjo į L formos patalpą, kurią šiandien vadintume kajutkompanija, o atvėręs dar kitas duris, atsidūrė kapitono kajutėje su dideliu langu virš vairo ir šoninėmis angomis į galeriją. „Amarilio" kapitonas turėjo atskirą darbo kajutę, o miegodavo dar kitoje, bet čia, matyt, norėta sutaupyti vietos kitkam. Ir tikrai, kajutkompanijos kairėje dvejos durys vedė į kapitono padėjėjų kajutes, o dešinėje buvo dar viena patalpa, kiek didesnė už kapitono kajutę, su gilumoje matomu gultu, tačiau įrengta dirbti.

Stalas užverstas žemėlapiais, kurių Robertui pasirodė daugiau, nei paprastai naudojama navigacijai. Tai priminė mokslininko darbo vietą: be žemėlapių, dar matėsi įvairiai išdėlioti binokliai, graži naktinė astroliabija švytėjo rusvu variu, tarsi pati būtų šviesos šaltinis, prie stalo pritvirtinta žiedinė sfera, visokiais skaičiavimais išmarginti popieriaus lapai ir pergamentas su juodais ir raudonais apskritimais, – prisiminė panašių matęs ir „Amarilyje" (tik prastesnės kokybės) – Regiomontano Mėnulio užtemimų kreivių reprodukciją.

Grįžo į kapitono kajutę: iš galerijos galėjo žvelgti į Salą, galėjo, – rašo Robertas, – panteros akimis stebeilytis į jos tylą. Taigi Sala tebebuvo ten, kur ir pirma.

Į laivą jis, matyt, pateko pusplikis; manau, pirmiausia virtuvėje nusiplovė visą kūną aplipusį sūrymą, nesusimąstydamas, ar laive dar yra vandens atsargų, paskui skrynioje rado gražią kapitono eilutę, skirtą iškilmingai išsilaipinimo progai. Gal apsivilkęs laivo vado uniformą jis net pasipuikavo, o vėl apsiavęs

batus pasijuto įprastoje aplinkoje. Tik tuomet doras žmogus – tinkamai apsirengęs, o ne skudurais prisidengęs bejėgis sudužėlis – gali teisėtai užimti apleistą laivą ir teisėtu dalyku, ne smurtu, laikyti tai, ką padarė Robertas: paieškojęs, ant stalo rado lyg trumpam paliktą atskleistą laivo žurnalą, greta – žąsies plunksną ir rašalinę. Pirmajame puslapyje perskaitė laivo pavadinimą, bet toliau mirgėjo žodžių *anker, passer, sterre-kyker, roer* virtinė, ir maža jam tebuvo naudos supratus, kad laivo kapitonas flamandas. Paskutinioji eilutė datuota prieš kelias savaites, o tarp nesuprantamų žodžių rado ir pabrauktą lotynišką sakinį: *pestis, quae dicitur bubonica**.

Štai pėdsakas, paaiškinimas. Laivą nusiaubė epidemija. Robertas nė kiek nesunerimo: maru jis persirgo prieš trylika metų, o kiekvienas žino, jog kas šia liga yra persirgęs, tampa tarsi pateptasis, nes toji angis nedrįsta antrąsyk įsisukti į kartą ją priglaudusį kūną.

Kita vertus, tie žodžiai nieko nepaaiškino, tik sukėlė kitokį nerimą. Tarkim, visi jie išmirė – tuomet turėjo rasti paskutiniųjų lavonus, be tvarkos išvirtusius ant denio, jei šie gailiaširdingai palaidojo pirmuosius jūros gelmėse.

Trūko valties: paskutinieji, arba visi ten buvę, pasitraukė iš laivo. Kas paverčia maro apimtą laivą didžiai grėsmingu? Gal žiurkės? Ostgotiškai parašytuose kapitono žodžiuose Robertas tarėsi išskaitęs kažką panašaus į *rottenest* (žiurkės, žvynės?) ir paskubėjo atsigręžti, iškėlęs žiburį, pasiruošęs pamatyti ką šmirinėjant palei sienas ir išgirsti cypsėjimą, nuo kurio „Amarilyje“ jam gyslose stingdavęs kraujas. Šiurpas nukrėtė prisiminus tą vakarą, kai vos pradėjus snausti kažkokia plaukuota būtybė brūkštelėjo per veidą ir siaubo klyksmas privertė atbėgti daktarą Berdą. Paskui visi iš jo šaipėsi: nereikia nė maro, kad

* Maras, vadinamas buboniniu. *(Lot.)*

kiekviename laive būtų tiek žiurkių, kiek paukščių miške, todėl, jei nori plaukioti jūromis, turi su žiurkėmis apsiprasti.

Bet čia, denyje, žiurkių negirdėti. Gal jos visos sugužėjo į triumą ir tamsoje žibančiomis akimis laukia šviežienos. Robertas nutarė, kad jei jos ten – privalo nedelsdamas tuo įsitikinti. Jei tai paprastos žiurkės ir jų yra tiek, kiek įprastai būna, galima tverti. Kita vertus, kokių dar kitų galėjo būti? Į šį klausimą jis vengė atsakyti.

Robertas susirado šautuvą, kardą ir didelį peilį. Juk kadaise buvo kareivis; šautuvu, anglų vadinamu *caliver*, galėjai taikytis be atramos. Patikrino, ar viskas veikia – daugiau tam, kad jaustųsi saugus, o ne ketindamas kulkomis išvarpyti pulką žiurkių, ir tikrai, už juostos dar užsikišo peilį, kuris prieš žiurkes maža tegalėtų padėti.

Nusprendęs apžiūrėti visą laivą – nuo pirmagalio iki paskuigalio, jis grįžo į virtuvę, už bušprito buvusiomis kopėčiomis nusileido į triumą (manau, maisto sandėlį), kur rado atsargų ilgai kelionei. Per ilgą plaukiojimą jos nebūtų galėjusios taip išsilaikyti, įgula, matyt, neseniai jas papildė kokiame svetingame krašte.

Ten stovėjo pintinės su šviežiai rūkyta žuvimi, kokoso riešutų piramidės, statinaitės su nematytais, iš pažiūros valgomais šakniagumbiais, ilgai negendančiais. Buvo ir vaisių, kokių Robertas matė, kai „Amarilis“ buvo sustojęs tropikų kraštuose, ir kitokių, kurių neveikė laikas, bjauriai smirdinčių, pasišiaušusiais spygliais ar žvynais, paslėpusiais mėsingą minkštimą ir saldžius syvus. Tie maišuose supilti tufu dvokiantys pilki miltai sumalti iš kurio nors salų augalo, – iš jų iškepta duona skoniu primena tuos prėskus gumbus, kuriuos Naujojo pasaulio indėnai vadina bulvėmis.

Gilumoje pastebėjo gal dešimt statinaičių su kaiščiais. Kiek nuleidęs iš pirmosios, įsitikino, kad ten vanduo, dar nesušvinkęs, priešingai, neseniai įpiltas, be to, apdorotas siera, kad ilgiau laikytųsi. Vandens nebuvo daug, bet maitindamasis troš-

kulį malšinančiais vaisiais laive jis galėtų ištverti ilgai. Šie atradimai, turėję džiuginti, kad laive neteks mirti badu, sukėlė dar didesnį nerimą – kaip paprastai būna melancholikams, kurie bet kokią sėkmę pasiruošę laikyti nelemtų padarinių pranašu.

Sudužėliui išsigelbėti apleistame laive jau savaime neįprastas dalykas, bet jei tas laivas būtų paliktas žmonių ir Dievo kaip netinkamas naudoti reliktas, be gamtos ar meno kūrinių, paverčiančių jį maloniu prieglobsčiu – jūreivių kronikose rastum ne vieną tokį minint; bet jei jis pasiruošęs sutikti kiekvieną kaip mielą ir laukiamą svečią, įtaikiai siūlydamas savo paslaugas – čia jau kvepia siera, ne vandeniu. Robertas prisiminė senelės jam sektas pasakas ir dar kitas, – gražiai parašytas, skaitytas Paryžiaus salonuose, – kuriose miške pasiklydusios princesės patenka į pilį ir randa visus kambarius apstatytus prabangiomis lovomis su baldakimais, spintas, pilnas puikių rūbų, ir nuo valgių gausos lūžtančius stalus... O paskutiniajame kambaryje, aišku, laukia siera tvoskianti piktoji dvasia, paspendusi šitas žabangas.

Palietęs vieną kokoso riešutą piramidės apačioje, suardė jos pusiausvyrą, ir tie šeriuoti kūnai pabiro lavina, lyg žvynės, tyliai laukusios glūdėdamos prie žemės (ar lyg šikšnosparniai, kabantys žemyn galvomis prie sijų palubėse), dabar jau pasiruošusios ropštis jo kūnu ir uostinėti sūrų nuo prakaito veidą.

Reikėjo pažiūrėti, ar tai – ne kerai. Kelionėje Robertas jau buvo išmokęs elgtis su užjūrių vaisiais. Peiliu lyg alebarda jis vienu smūgiu perskėlė riešuto kevalą ir išgremžė viduje slypintį minkštimą. Viskas buvo taip maloniai skanu, kad įtarumas dėl galimų pinklių dar sustiprėjo. Gal jis tapo iliuzijos auka – pagalvojo – ragavo riešutą, o iš tikro kando graužiką, gėrė jo syvus, greit jo rankos suplonės, susiries ir išlįs nagai, kūnas pasidengs kailiu, nugara išsiries lanku ir jį užlies niūri tos Acheronto valties keleivių apoteozė.

Lyg paskutinis pirmosios nakties akordas tyrinėtoją ištiko dar vienas siaubas. Kokoso riešutų griūtis tarsi pažadino miegančius gyvūnus – iš už pertvaros, skyrusios podėlį nuo likusios triumo dalies, jis išgirdo sklindant cieksėjimą, cypsėjimą, šnarėjimą, trepsėjimą. Taigi pačios tikriausios pinklės – nakties būtybės susirinko savo landynėje.

Robertas svarstė, ar su šautuvu rankose turėtų nedelsdamas pulti tą Armagedoną. Širdis daužėsi, jis kaltino save bailumu, sakydamas, kad vieną kurią naktį vis tiek turėsiąs su jomis susigrumti. Bet dabar bailiai grįžo ant denio ir, laimė, išvydo aušros nubalintą patrankų metalą, iki tol glamonėtą mėnulio atspindžių. Brėkšta diena, tarė su palengvėjimu, – jis privalo saugotis šviesos.

Lyg vampyras bėgte perbėgo denį, skubėdamas atgal į jutą, įėjo į dabar jau savo kambarį, užsidarė, užrėmė duris į galeriją, pasidėjo greta visus ginklus ir paskubėjo užmigti, kad nepamatytų Saulės – budelio, kuris spindulių kirviu nukerta galvą tamsai.

Susijaudinęs jis sapnavo laivo sudužimą, sapnavo kaip proto žmogus, kuris ir sapnuose, ypač juose, stengiasi teiginiais padailinti mintį, pagyvinti ją pastabomis, sutirštinti paslaptingais ryšiais, pagilinti samprotavimais, pakylėti gražbyliavimu, paslėpti po aliuzijų skraiste ir suteikti subtilumo transmutacijomis.

Manau, tais laikais ir tose jūrose daugiau laivų sudužsaid, nei parplaukdavo į uostą, bet keliautojams, kuriuos toks likimas ištikdavo pirmą kartą, ta patirtis virsdavo nuolat sugrįžtančiais slogučiais, lakios vaizduotės kuriamais spalvingais Paskutiniojo teismo dienos paveikslais.

Nuo pat pirmojo vakaro oras, atrodė, suslogavo, o dangaus akis, pritvinkusi ašarų, jau nebepajėgė atsispirti bangų platybei. Gamtos teptukas nutrynė horizonto liniją, tapydamas miglotus tolius.

Robertas, širdimi jausdamas artėjant audrą, krinta ant gulto, liūliuojamas kiklopų motinos, ir užmiega kankinamas neramių sapnų, kuriuos sapnuoja sapne, apie kurį pasakoja pasinerdamas į nuostabos verpetą. Jis pabunda nuo perkūnijos griausmo ir jūreivių riksmų bakchanalijos, paskui vanduo užlieja jo gultą, daktaras Berdas prabėgdamas stabteli ir šūkteli lipti ant denio, kur gerai įsitverti bet ko, kas dar laikosi bent kiek tvirčiau už jį patį.

Denyje sumaištis – dejonės, kūnai, lekiantys jūron, lyg nušluoti dangaus rankos. Robertui pavyksta (kaip supratau) trumpam sugriebti bizanį, kol šis sudryksta perkirstas žaibo, stiebas stengiasi pakartoti vingrų žvaigždžių kelią, ir Robertas nubloškštas sukniumba prie grotstiebio. Prie jo prisirišęs geraširdis jūreivis, negalėdamas padaryti jam vietos, numeta virvę ir šūkteli rištis prie nuo vyrių nusirovusių durų, jos, laimė, kartu su Robertu nuslysta prie borto, nes stiebas tuo metu skyla pusiau, o krisdama rėja perrėžia pusiau prie jo stovėjusiojo galvą.

Pro išlaužą borte Robertas mato arba įsivaizduoja matantis šešėlius, kurie lyg naktiniai drugiai skuba banguotas platumas raižančių žaibų link, – man atrodo, jis pernelyg mėgsta įmantrius palyginimus. „Amarilis“ staiga pasvyra sudužti pasiruošusio sudužėlio pusėn ir Robertas su savo lenta nučiuožia į prarają, virš kurios skriedamas dar spėja išvysti Vandenyną, pakilusį tarsi uola, jau alpdamas mato kylančius piramidžių griuvėsius ir pasijunta lyg būtų pavandenijusių skliautų sūkurio orbita lekianti vandens kometa. Bangos nušvinta ir aptemsta, vienur pakyla purslai, kitur kriokdamas atsiveria verpetas ir pasimato dugnas. Netekę proto meteorai antrina maištaujančiam, žaibų skrodžiamam dangui, jis tėra tolimų šviesų ir šešėlių kaita, – Robertas rašo išvydęs iš bangų pakilusias putotas Alpes, paskui putos subangavo javais, ir Cerera pražydo tarp spindinčių safyrų, bet vėl atkriokė opalų griūtis, lyg žemės dukra Prozerpina būtų ištrėmusi vaisingąją motiną ir paėmusi valdžią.

Apsuptas riaumojančių žvėrių, sidabruotam sūrymui kunkuliuojant dusulingoje audroje, Robertas staiga liaujasi gėrėjęsis vaidinimu, tampa abejingu jo dalyviu, nualpsta ir praranda nuovoką. Tik vėliau, sapnuodamas, jis sako, kad lenta kažkieno gailestinga valia, o gal vedama plūduriuojančio daikto instinkto, prisitaikė prie žigo ritmo – ir, kaip nusileido, taip pakilo, nurimdama lėtoje sarabandoje, – nes gaivalų siautulyje griūva įprasta šokių seka, – vis platesniais ratais toldama nuo karuselės ašies, kur lyg Eolo vaikų rankų įsuktas vilkelis skendo „Amarilis“ su dangun išsišovusiu bušpritu. Kartu ir visa, kas dar buvo gyva jo triumuose: žydas, kuriam Dangaus Jeruzalėje buvo lemta rasti žemiškąją Jeruzalę, dabar jau nepasiekiamą, Maltos ordino kavalierius, amžiams atskirtas nuo Eskondidos salos, daktaras Berdas su savo mokiniais, ir gailestingosios gamtos iš medicinos išganingų rankų išvaduotas vargšas be galo žaizdotas šuo, apie kurį dar neturėjau progos pasakoti, nes Robertas jį aprašys tik vėliau.

Manau, kad dėl sapno ir audros Roberto miegas buvo budrus ir trumpas, paskui atėjo karingas pabudimas. Supratęs, kad jau įdienojo, bet nuramintas pro matinius juto stiklus menkai teprasiskverbiančios šviesos, tikėdamasis nusileisti į triumą kokiais nors vidiniais laiptais, jis įsidrąsina, pasiima ginklus ir kupinas nutrūktgalviškos baimės eina ieškoti tų naktinių garsų priežasties.

Ne, eina ne iš karto. Prašau atleisti, bet Robertas, rašydamas savo Sinjorai, pats sau prieštarauja, ir tai rodo, jog jis ne nuosekliai ir tiksliai pasakoja tai, kas nutiko, bet bando rašyti laišką lyg apsakymą, ne, lyg juodraštį to, kas paskui galėtų tapti ir laišku, ir apsakymu, rašo dar neapsisprendęs, kurį iš jų pasirinks, kitaip tariant, dėlioja šachmatų figūras negalvodamas, kuriomis eis ir kaip geriau jas išdėsčius.

Viename laiške jis rašo norėjęs leistis į triumą. O jau kitame

pasakoja, kad vos nubudęs išgirdo tolimą melodiją. Garsai neabejotinai sklido iš Salos. Robertui pirmiausia dingtelėjo mintis apie čiabuvius, kurie perpildytomis kanojomis plaukia pulti laivo, ir jis tvirčiau suspaudė šautuvą, vėliau melodija jam pasirodė ne tokia karinga.

Aušo, bet saulė dar nesiekė langų; jis išėjo į galeriją, įkvėpė jūros kvapo, truputį pravėrė langinę ir, primerkęs akis, įsižiūrėjo pakrantėn.

„Amarilyje", kur nedrįsdavo dienomis išeiti ant denio, Robertas girdėjo keleivius pasakojant apie liepsningas aušras, kaip saulė nekantraudavo savo strėlėmis perverti visą pasaulį, bet dabar net neašarodamas visur matė pastelines spalvas: tamsiais debesimis su švelniai nuauksintais pakraštėliais apsiputojusį dangų, o už Salos, atrodžiusios taip, lyg per grublėtą popierių būtų brūkštelta žydra spalva, kilo blyškus rožinės spalvos šešėlis.

Bet tos kone šiaurietiškos paletės jam užteko, kad suprastų, jog tas naktį atrodęs vienalytis kontūras turėjo miškingų kalvų žiedą, kuris stačiu aukštakamieniais medžiais apaugusiu šlaitu leidosi iki pat baltą paplūdimį karūnuojančių palmių.

Smėlis pamažu šviesėjo ir pakraščiuose jau galėjai įžiūrėti keistus didelius sustingusius vorus, lėtai judinančius vandenyje savo plonas galūnes. Robertas pavadino juos „keliaujančiais augalais" , bet tuo metu per daug šviesiai suspindęs smėlis privertė jį pasitraukti.

Supratęs, kad ten, kur akys bejėgės, klausa negali apvilti, jis visas pavirsta klausa, užverdamas langinę ir atkišdamas ausį iš sausumos atsklindantiems garsams.

Nors ir pratęs prie gimtinėje regėtų aušrų, jis suvokė pirmą kartą gyvenime girdintis giedant paukščius arba niekada negirdėjęs jų tiek daug ir tokių įvairių.

Tūkstančiai jų sveikino tekančią saulę; atrodė, kad pro papūgų klyksmą girdi lakštingalas, strazdus, vieversius, nesuskai-

tomą galybę kregždžių, net šaižų cikadų ir svirplių čirpimą, svarstė, ar tikrai girdi tas gyvūnų rūšis, o ne jų brolius iš antipodų... Sala buvo toli, bet jam pasirodė, kad su tais garsais atsklido žydinčių apelsinmedžių ir baziliko kvapas, tarsi visos pakrantės oras būtų prisotintas kvapų, – kita vertus, ponas d'Igbis juk pasakojo, kaip per vieną savo kelionę įspėjo netoli esant žemę iš vėjo atneštų kvapniųjų atomų srauto...

Kai šitaip uosdamas jis laikė atkišęs ausį tai nematomai galybei, lyg nuo pilies kuorų ar pro bastėjos šaudymo angas žvelgtų į kariauną, kuri rėkaudama lanku skleidėsi ant kalvos šlaitų, plytinčioje lygumoje ir tvirtovės sienas juosiančios upės pakrantėse, pagalvojo, kad jau yra matęs tai, ką girdėdamas įsivaizdavo, – toje supančios bekraštės erdvės akivaizdoje pasijuto lyg apgultyje ir beveik instinktyviai atstatė šautuvą. Jis buvo Kazalėje, prieš jį driekėsi ispanų kariuomenė, triukšmingai traukė gurguolės, žvangėjo ginklai, girdėjosi kastiliečių tenorai, neapoliečių rėkavimai, šaižus landsknechtų vogravimas, jau prislopę tolimo trimito garsai ir pritilę reti arkebuzos šūviai: klok, pof, taa-pum, lyg per atlaidus sproginėtų petardos.

Roberto gyvenimą tarsi rėmino dvi apgultys, viena kitos atspindys, tik dabar iki pat to akinamos šviesos rato išsiliejusi upė buvo per daug plati – supo žiedu, nepalikdama vilties pabėgti: vėl atgijo Kazalėje praleistos dienos.

2.

TAI, KAS NUTIKO MONFERATE

Robertas mažai ką pasakoja apie savo pirmuosius šešiolika gyvenimo metų iki tos 1630-ųjų vasaros. Jis cituoja praeities epizodus tik tuomet, kai šie atrodo kuo susiję su jo dabartiniu gyvenimu „Dafnėje", ir metraštininkui jo padrikos kronikos prasmės tenka ieškoti tarp eilučių. Pasekęs jo pavyzdžiu, jis panėšėtų į rašytoją, kuris, norėdamas atitolinti žmogžudystės išaiškinimą, pateikia skaitytojui tik netiesioginius įkalčius. Todėl seku pėdsakais, lyg koks skundikas.

Pocai iš San Patricijaus buvo smulkiųjų bajorų šeima, turėjusi didelį Grivos dvarą prie Aleksandrijos (tuomet priklausiusios Milano kunigaikštystei, taigi ispanų valdomai teritorijai), bet dėl politinės geografijos ar dvasinės giminystės laikė save pavaldžia Monferato markizui. Tėvas – kalbėjęs su žmona prancūziškai, su kaimiečiais vietos dialektu, o su svetimšaliais itališkai – su Robertu kalbėdavo visaip: priklausė nuo to, ar mokė jį kirsti kardu, ar kartu su juo jodinėjo laukais, keikdamas derlių niokojančius paukščius. Šiaip berniukas leido laiką vienas ir nuobodulio kankinamas bastėsi po vynuogynus svajodamas apie tolimus kraštus; arba apie medžioklę – kai vaikydavo čiurlius, apie kovas su slibinais – kai žaisdavo su šunimis, apie paslėptus lobius – kai tyrinėdavo šeimos pilaitės ar pilies menes. Šioms vaizduotės klajonėms jį skatino pietiniame bokšte rasti dulkėti romanai ir riterių poemos.

Taigi nemokytas jis nebuvo, netgi turėjo savo mokytoją, nors ir laikiną. Karmelitas, kaip kalbėta, keliavo po Rytų šalis, kur – murmėdavo žegnodamasi motina – virtęs musulmonu, kartą per metus jis atvykdavo į dvarą su tarnu ir keturiais knygomis bei kitokiais spaudiniais apkrautais mulais ir viešėdavo ten tris mėnesius. Nežinau, ko mokė jis savąjį mokinį, bet į Paryžių atvykęs Robertas gebėjo visus nustebinti, jis mikliai dėjosi galvon ką išgirsdavęs.

Apie šį karmelitą tikra buvo tik vienas dalykas, kurį Robertas mini neatsitiktinai. Vieną dieną senasis Pocas susižeidė šveisdamas kardą ir gal todėl, kad ašmenys buvo surūdiję, o gal kad susižalojo jautrią plaštakos ar piršto dalį, žaizda jam ėmė smarkiai skaudėti. Tuomet karmelitas paėmė kardą, pabarstė milteliais iš su savimi nešiotos dėželės jo ašmenis, ir Pocas tuoj prisiekė pajutęs palengvėjimą. Jau kitą dieną žaizda užsitraukė.

Visų nuostabai, karmelitas be galo nudžiugo ir pasakė, kad šių miltelių paslaptį jam atskleidęs vienas arabas, šita priemonė daug veiksmingesnė už tą, kurią krikščionių spagirikai vadina *unguentum armarium*. Paklaustas, kodėl milteliais barstoma ne žaizda, o ją padarę ašmenys, jis atsakė, kad taip veikia gamta, kurios viena iš stipriausių galių yra visuotinis ryšys, per nuotolį valdantis veiksmus. Dar pridūrė, kad jei tuo sunku patikėti, tereikia prisiminti magnetą, akmenį, pritraukiantį metalo drožles, arba didžiulius mūsų planetos šiaurėje stūksančius geležies kalnus, traukiančius kompaso rodyklę. Taip ir ginklų tepalas, tvirtai prilipdamas prie ašmenų, traukia žaizdoje likusias kardo daleles, trukdančias jai gyti.

Kiekvienam, vaikystėje tapusiam tokių keistenybių liudininku, jos įsirėžia atmintin visam gyvenimui, – pamatysime, kad Roberto likimą apsprendė jo susidomėjimas miltelių ir tepalų traukos jėga.

Kita vertus, ne šis nutikimas Roberto vaikystėje buvo svarbiausias, o dar kitas, tiksliau pasakius, netgi ne įvykis, o tarsi

koks įkyrus priedainis, apie kurį berniukui išliko keisti prisiminimai. Taigi, kaip supratau, tėvas, neabejotinai mylėjęs savo sūnų, nors buvęs jam šiurkštus ir atšiaurus, kaip įprasta tų kraštų žmonėms, kartais – ypač pirmaisiais jo gyvenimo metais – pakylėdavo jį nuo žemės, išdidžiai šūktelėdamas: „Tu esi mano pirmagimis!“ Tikrai, nieko čia keista, išskyrus atleistiną daugiažodžiavimo nuodėmę, nes Robertas ir buvo jo vienatinis sūnus. Tačiau paaugęs Robertas pradėjo prisiminti (arba manė prisimenąs), kad tomis tėviškos laimės pasireiškimo valandėlėmis motinos veidu slinkdavęs čia liūdesys, čia džiaugsmas, tarytum tėvas, tardamas šiuos žodžius, elgtųsi teisingai, bet nuolatos kartojami jie vėl prikeltų jau nuslopusį nerimą. Robertas seniai bandė apibrėžti tų žodžių prasmę, pagaliau nutarė, kad tai ne šiaip teiginys, o slaptas įšventinimas, tarsi tėvas, pabrėždamas žodį „tu“, būtų norėjęs pasakyti „tu, o ne kitas, esi mano pirmagimis sūnus“.

Ne kas nors kitas ar ne tas kitas? Roberto laiškuose nuolat aptinkame nuorodų į tą visur jį persekiojantį Kitą, ir toji mintis jam, atrodo, kilo būtent tuomet, kai įtikėjo (ką gi daugiau galėjo prasimanyti vaikas, klaidžiojantis po šikšnosparnių knibždėte knibždančius pilies bokštus ir vynuogynus, tarp driežų ir arklių, kuriam draudė bendrauti su bendraamžiais kaimietukais, mat šie buvę jam nelygūs, klausydamasis senelės pasakų ir tų, kurias sekė karmelitas?), kad nežinia kur gyvena nepažintas brolis, matyt, nedoras, jei tėvas jo išsižadėjo. Robertas iš pradžių buvo per mažas, o paskui per drovus, kad svarstytų, ar tas brolis buvo jo tėvo, ar motinos vaikas (abiem atvejais ant vieno iš tėvų būtų kritęs senos ir neatleistinos nuodėmės šešėlis); pats brolis kažkaip (gal antgamtiškai) buvo kaltas dėl to, kad jį atstūmė, todėl tikrai nekentė jo, Roberto – tėvų numylėtinio.

To priešiško brolio (kurį nieko nepaisydamas būtų norėjęs pažinti, kad galėtų pamilti ir būti pamiltas) šešėlis vaikystėje

drumstė jo naktis; vėliau, paauglystėje, bibliotekoje jis vartydavo senas knygas, vildamasis rasti, nežinau, gal paveikslėlį, klebono įrašą, išdavikę išpažintį. Jis ėjo per palėpes, rausdamasis po senas skrynias su prosenelių rūbais, pajuodusiais medaliais ar kokiu nors maurų durklu, ir sutrikęs vartydavo rankose plono audinio marškinėlius, kuriais kažkada tikrai vilkėjo kūdikis, tik kas žino, prieš kiek metų ar amžių.

Paskui savo prarastajam broliui jis netgi davė vardą, Ferantė, ir įprato priskirti jam savo mažas nuodėmes, kuriomis būdavo neteisingai apkaltintas, pavyzdžiui, dėl pavogto pyragaičio ar paleisto nuo grandinės šuns. Prikeltas iš nebūties, Ferantė veikė jo priedangoje, o jis prisidengdavo Ferante. Dar daugiau, papratimas kaltinti nesamą brolį tuo, ko jis, Robertas, negalėjo padaryti, virto bjauriu įpročiu priskirti anam ir tai, ką jis, Robertas, tikrai padarydavo ir ką gailėdavosi padaręs.

Robertas nemeluodavo: tiesiog tylomis, gniauždamas ašaras, atsiimdavo bausmę už blogus darbus, šventai tikėdamas savo nekaltumu ir jausdamasis esąs smurto auka.

Pavyzdžiui, kartą Robertas, norėdamas išbandyti kalvio ką tik nukaltą naują kirvuką, o ir keršydamas dėl kažin kokios patirtos neteisybės, iškirto ką tik pasodintą vaismedį, iš kurio tėvas ateityje tikėjosi gausaus derliaus. Supratęs pasielgęs nedovanotinai kvailai, Robertas įsivaizdavo siaubingas bausmes: kad mažiausia būsiąs parduotas turkams, kurių galerose teksią irkluoti iki gyvenimo pabaigos, ir jau susiruošė bėgti iš namų, pasiryžęs nugyventi gyvenimą kalnuose plėšiku. Ieškodamas pateisinimo, jis netruko įtikinti save, kad medį nukirto Ferantė.

Išvydęs nusikaltimą, tėvas surinko visus dvaro vaikus ir pasakė, kad jo pyktis kris ant visų, jei kaltasis pats neprisipažins. Robertas pajuto taurią pagailą: jei būtų apkaltinęs Ferantę, vargšelis dar kartą būtų buvęs atstumtas, o juk tas nelaimingasis darė bloga iš nevilties, kad yra našlaitis, įžeistas savo tėvų, kitą apipilančių glamonėmis... Jis žengė žingsnį pirmyn ir, vir-

pėdamas iš baimės ir išdidumo, pasakė nenorįs, kad dėl jo nukentėtų kiti. Tie žodžiai palaikyti prisipažinimu, nors juo ir nebuvo. Tėvas, raitydamas ūsus ir žvelgdamas į motiną, ilgai piktai krenkštė, paskui pasakė, kad nusikaltimas, aišku, sunkus ir bausmė neišvengiama, bet jis negalįs neįvertinti, kad jaunasis „Grivos sinjoras" garbingai tęsia giminės tradicijas, ir taip visada privalo elgtis bajoras, tegul jam dar tik aštuoneri. Paskui paskelbė nuosprendį: rugpjūčio viduryje Robertas nevažiuos į San Salvatorę aplankyti pusbrolių, bausmė tikrai sunki (San Salvatore gyveno vynuogininkas Kvirinas, įkeldavęs Robertą į svaiginamai aukštą figmedį), bet menkesnė už sultono galeras.

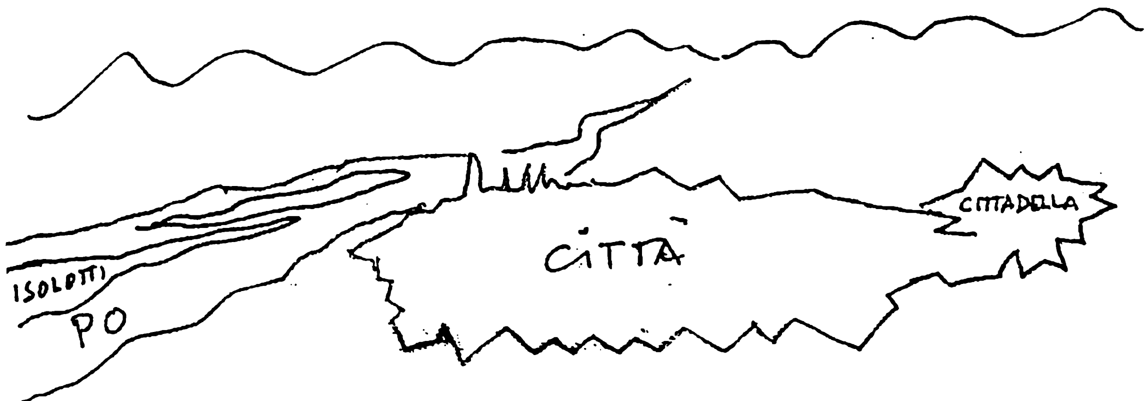
Mums ta istorija atrodo paprasta: didžiuodamasis sūnumi, kuris nemeluoja, tėvas žvelgia į motiną sunkiai slėpdamas savo pasitenkinimą ir skiria jam švelnią bausmę, tik dėl akių. Tačiau Robertas ilgai galvojo apie šį įvykį ir pagaliau padarė išvadą, kad tėvas su motina neabejotinai jautę, jog tikrasis kaltininkas yra Ferantė, todėl, pajutę palengvėjimą, kad nereikės atskleisti šeimos paslapties, tinkamai įvertino numylėtojo sūnaus brolišką solidarumą.

Gal, vadovaudamasis vien menkomis nuorodomis, aš viską prasimanau, bet nesamas brolis šioje istorijoje turės didelę svarbą. Suaugusio Roberto elgesyje aptiksime to vaikiško žaidimo pėdsakų – ar bent jau to Roberto, kurį matome „Dafnėje" patekusį į tokią padėtį, kuri, tiesą sakant, sutrikdytų kiekvieną.

Bet nukrypau į šalį, – juk turime dar išsiaiškinti, kaip Robertas pateko į apgultą Kazalę. Todėl teks paleisti vaizduotės vadžias ir sugalvoti, kodėl tai atsitiko.

Į Grivos dvarą ateinančios žinios nebūdavo pačios naujausios, bet jau mažiausia dvejus metus galėjai girdėti, kad Mantujos kunigaikštystės įpėdinio pasirinkimas Monferato žemėms kėlė daug bėdos – miestas jau ir anksčiau buvęs pusiau apgultas. Trumpai tariant, šią istoriją jau yra pasakoję kiti, tik gal ne

SCHEMA CASALE

di qui arriva
l'armata della Griva

taip nuosekliai, – 1627 metų gruodį mirties patale gulėjo Mantujos kunigaikštis Vinčencas II, o aplink to nemokėjusio daryti vaikų skystaklynio guolį šoko keturi pretendentai, jų patikėtiniai ir globėjai. Nugalėjo markizas Sen Šarmonas, sugebėjęs įtikinti Vinčencą, kad paveldėjimas turi atitekti prancūziškosios šakos pusbroliui Karoliui Goncagai, Nevero kunigaikščiui. Senasis Vinčencas krioksėdamas skubiai sutuokia ar duoda leidimą sutuokti Neverą su savo dukterėčia Marija Goncaga ir išleidžia dvasią, palikdamas jam kunigaikštystę.

Taigi Neveras buvo prancūzas, o jo paveldėtoji kunigaikštystė aprėpė ir Monferato markgrafystę su sostine Kazale, svarbiausia Šiaurinės Italijos tvirtove. Įsispraudusi tarp ispanams priklausiusių Milano valdų ir Savojos žemių, Monferato markgrafystė valdė Po upės aukštupį, pietines Alpių perėjas, kelią iš Milano į Genują, pleištu įsiterpdama tarp Prancūzijos ir Ispanijos – nė viena iš šių dviejų valstybių nepasitikėjo kitu pleištu, Savojos kunigaikštyste, kur Karolis Emanuelis I žaidė žaidimą, kurį, švelniai tariant, būtų galima pavadinti dvigubu. Jei Monferatas atitenka Neverui – tai tas pat, lyg jis atitektų Rišeljė, tad akivaizdu, jog Ispanija geidė, kad jis atitektų kam nors kitam, tarkim, Guastalos kunigaikščiui. Jau neminint, kad šiokių tokių paveldėjimo teisių turėjo ir Savojos kunigaikštis. Bet testamentas buvo surašytas, o jame nurodytas Neveras, todėl kitiems pretendentams teliko viltis, kad germanų kilmės Šventosios Romos imperatorius, kuriam Mantujos kunigaikštis buvo formaliai pavaldus, paveldėjimo nepatvirtins.

Bet ispanai nekantravo ir, laukdami imperatoriaus sprendimo, apgulė Kazalę: pirmąjį kartą tai padarė Goncalas Kordobietis, o dabar, antrąjį – milžiniška jungtinė ispanų ir imperijos kariauna, kuriai vadovavo Spinola. Prancūzų garnizonas, laukdamas į pagalbą skubančios prancūzų kariuomenės, užtrukusios šiaurėje, ir vienas Dievas težino, ar suskubsiančios laiku, pasiruošė gintis.

Taip klostėsi reikalai, kai senasis Pocas balandžio viduryje išrikiavo prieš pilį jauniausius šeimynykščius ir guviausius valstiečius, išdalijo visus buvusius dvare ginklus ir rėžė kalbą, kurią, matyt, sumąstė tą pat naktį: „Žmonės, klausykit. Grivos giminei priklausančios žemės visada mokėjo duoklę Monferato markizui, dabar tai būtų lyg ir tas pat kas Mantujos kunigaikščiui, kuriuo neseniai tapo Neveras, ir jei kas nors iš jūsų drįs pasakyti, kad Neveras nėra nei iš Mantujos, nei iš Monferato, kaipmat gaus spyrį į subinę, nes esat neišmanėliai – apie šiuos dalykus nė velnio nesuprantat, tad verčiau patylėkite ir palikite spręsti savo šeimininkui, kuris bent žino, kas yra garbė. Bet kadangi jums garbė uodegoje, sau galvon įsidėkit štai ką: jei imperijos šalininkai įžengs į Kazalę, jie suniokos jūsų vynuogynus, o apie jūsų moteris verčiau nekalbėsiu. Todėl eisime ginti Kazalės. Nieko varu nevarau. Bet jei koks dykūnas mano kitaip, tepasako iš karto, aš jį pakarsiu ant ano štai ąžuolo“. Nė vienas iš susirinkusiųjų dar negalėjo būti matęs Kalo ofortų su tokių pat kaip jie žmonių kekėmis apkibusiais kitais ąžuolais, bet kažką lyg nujautė: visi pakėlė kas šautuvus, kas ietis, kas lazdas su galuose pritaisytais pjautuvais, šaukdami „tegyvuoja Kazalė, mirtis imperatoriaus šalininkams“. Visi kaip vienas.

– Sūnau, – tarė Pocas Robertui, kai jie risnojo per kalvas, įkandin pėsčiomis žygiuojant nedidelei kariaunai, – tas Neveras nevertas nė vieno iš mano kiaušių, o Vinčencui, kai perdavė jam kunigaikštystę, buvo skysta ne tik tarp kojų, bet ir galvoje, kuri ir prieš tai neatrodė kieta. Bet jis perdavė ją jam, ne tam smirdžiui Guastalai, o Pocų giminė jau nuo neatmenamų laikų yra teisėtų Monferato valdovų vasalai. Todėl žygiuosime į Kazalę ir, jei reikės, paguldysime ten galvas, nes, po šimts, negalima kam nors tarnauti tik tuomet, kai viskas gerai, ir palikti jį, vos tik jis iki ausų paskęsta mėšle. Bet jei liksime gyvi – juo geriau, todėl nežiopsok.

Šių savanorių žygis nuo Aleksandrijos ribų iki Kazalės tikrai buvo ilgiausias iš visų, kuriuos mena istorija. Senasis Pocas mąstė blaiviai:

– Pažįstu ispanus, – tarė, – jie mėgsta patogumus. Todėl į Kazalę trauks pietine lyguma, kur lengviau pravažiuoti vežimams, patrankoms ir kitokiems ratams. Todėl jei mes iškart prieš Mirabelo pasuksime į vakarus ir eisime per kalvas, sugaišime viena ar dviem dienom ilgiau, bet atvyksime nekliudomi, ir anksčiau už juos.

Nelaimė, Spinolos mintys, kaip reikia ruoštis apgulčiai, buvo daug vingresnės, – užėmęs Valencą ir Očimjaną į pietryčius nuo Kazalės, jis jau prieš kelias savaites pasiuntė prie vakarinės miesto sienos Lermos kunigaikštį Oktavijų Sforcą ir Gemburgo grafą su gal septyniais tūkstančiais pėstininkų, davęs įsakymą nedelsiant užimti Rosinjano, Pontestūros ir San Džordžo pilis – taigi užkirsti kelią skubančiai į pagalbą prancūzų kariuomenei, tuo tarpu iš šiaurės per Po upę į pietus iš dviejų pusių žygiavo Aleksandrijos gubernatorius don Jeronimas Augustinas su dar penkiais tūkstančiais vyrų. Ir visi jie išsirikiavo tame kelyje, kurį Pocas manė esant visiškai laisvą. Išgirdęs iš valstiečių šią žinią, jau negalėjo nieko pakeisti, nes rytuose imperatoriaus šalininkų buvo daugiau, nei vakaruose.

Pocas tepasakė:

– Mes nesuksim iš kelio. Pažįstu šias vietas geriau už juos, prasmuksime kaip kiaunės.

Kitaip tariant, jų laukė nesuskaitoma galybė posūkių ir lankstų, pakeliui netgi sutinkant prancūzus iš Pontestūros, jau spėjusius pasiduoti ir, kad nenueitų į Kazalę, turėjusius leistis iki Finalės, iš kur laivais galėtų grįžti į Prancūziją. Grivos vyrai sutiko juos kažkur prie Otelijos, – tik per plauką išvengta susišaudymo, nes abi pusės viena kitą palaikė priešu, – iš jų vado Pocas sužinojo, kad viena iš kapituliacijos sąlygų: Pontestūra grūdus parduos ispanams, o šie pinigus sumokės kazaliečiams.

– Sūnau, ispanai kilnūs vyrai, – tarė Pocas, – su jais bus smagu susikauti. Laimė, dabar ne Karolio Didžiojo laikai, kai kovos su maurais virsdavo tikromis skerdynėmis. Čia, dėkui Dievui, kaunasi krikščionys! Dabar, kol jie užsiėmę Rosinjane, praslinksime jiems už nugarų, įsmuksime tarp Rosinjano ir Pontestūros ir per tris dienas pasieksime Kazalę.

Taip taręs balandžio pabaigoje, Pocas su savo vyrais Kazalę pasiekė gegužės dvidešimt ketvirtąją. Kiek prisimena Robertas, jie žygiavo smagiai, vis pasukdami iš kelių ir takelių tiesiai per laukus; kaip sakė senasis Pocas, karas vis tiek viską pražudys – jei derlių sutrypsią ne jie, tuomet anie. Maitinosi kuo prasimanydami: vynuogynų, sodų ir paukštidžių geru; juk čia Monferato žemės, taigi jos privalo maitinti savo gynėjus. Kai vienas Mombelo kaimietis pabandė priešintis, jam buvo atskaičiuota trisdešimt lazdos smūgių, paaiškinus, kad trūkstant drausmės karą laimi priešas.

Karas Robertui ėmė atrodyti lyg kokia maloni patirtis; keliauninkai pasakojo pamokomas istorijas, tokias kaip tą apie San Džordže sužeistą ir suimtą prancūzų riterį, pasiskundusį, kad kareivis iš jo pavogęs širdžiai brangų portretą; tai išgirdęs Lermos kunigaikštis pasirūpino, kad portretas jam būtų grąžintas, išgydė jį ir raitą paleido į Kazalę. Kita vertus, nors sukdami ratus ir visiškai nesiorientuodami, kur eina, senasis Pocas su savo būriu sugebėjo išvengti ginkluotų susirėmimų.

Todėl vieną gražią dieną nuo kalvos viršūnės stačiai po kojomis išvydę miestą, šiaurėje, jiems iš kairės, atskirtą plataus Po upės kaspino, kurį prieš pat pilį pusiau skėlė dvi didelės salos, ir pietuose juosusio citadelės žvaigždę, jie pajuto palengvėjimą, o kartu ir nerimą tų, kurie troško kuo greičiau pasinerti į ilgai lauktą šventę. Kazalė, viduje linksmai išstypusi bokšteliais ir varpinėmis, iš lauko atrodė neįveikiama, pasišiaušusi dantytais bastionais, lyg koks knygose matytas slibinas.

Aplink miestą – nuostabus reginys. Įvairiaspalviais rūbais vilkintys kareiviai ruošėsi apgulčiai – tarp vėliavėlėmis nusmaigs-

tytų palapinių ir pasipuošusių plunksnuotomis skrybėlėmis raitelių tampė galybę visokiausių mašinų. Kartkartėmis tarp miškų žalumos ar geltonuojančių laukų nušvitęs blyksnis stačiai apakindavo – tai su saule žaidė sidabro šarvai kilmingų karių, kažin kur jojančių, o gal tik šiaip mūdraujančių.

Visus sužavėjęs, tas vaizdas Poco visai nedžiugino. Jis tarė:

– Vyrai, šį kartą tikrai įklimpome.

Robertui paklausus kodėl, plekštelėjo jam per sprandą:

– Neapsimesk kvailiu, juk tai imperatoriaus kariauna, gal manai, jog kazaliečių yra tiek daug, kad jie sau vaikštinėtų už miesto sienų? Kazaliečiai ir prancūzai ten, viduje, stato šiaudų užtvaras ir deda į kelnes, nes jų nėra nė dviejų tūkstančių, o ana tų apačioje mažiausia šimtas tūkstančių, pažvelk dar į tas kalvas priešais.

Jis perdėjo, nes Spinolos kariuomenėje tebuvo aštuoniolika tūkstančių pėstininkų ir šeši tūkstančiai raitelių, bet ir tų jau per akis.

– Tėve, ką darysime? – paklausė Robertas.

– Atrinksime, kur yra liuteronai, ir pro ten neisime. Pirma, kad negali nė velnio suprasti jų kalbos, o antra, kad jie tave pirmiau užmuš, o tik paskui paklaus, kas esi. Gerai žiūrėkite, kurie panašūs į ispanus, juk girdėjote, kad su jais galima tartis. Ir rinkitės tuos iš kilmingų šeimų. Tokiuose dalykuose svarbiausia – auklėjimas, – atsakė tėvas.

Pasirinkę kelią pro palapines su karaliaus vėliavomis, kur blykčiojo daugiausia šarvų, jie patraukė pasikliaudami Dievo valia. Sumaištyje ilgai žygiavo tiesiai per priešo stovyklą, nes tais laikais uniformas vilkėjo tik kai kurie rinktiniai daliniai, pavyzdžiui, muškietininkų, o visų kitų negalėjai supaisyti, kurie iš jų taviškiai. Tik staiga, likus pereiti niekieno žemę, jie atsitrenkė į avanpostą ir buvo sulaikyti karininko, labai mandagiai paklaususio, kas jie tokie ir kur eina, o už jo nugaros budriai stovėjo būrys kareivių.

– Pone, – tarė Pocas, – malonėkite duoti kelią, kad galėtume nusigauti ten, kur mums dera būti, iš kur vėliau galėtume gerai jus apšaudyti.

Karininkas nukėlė skrybėlę, nusilenkdamas ir pasisveikindamas taip, kad per du metrus prieš save nušlavė visas dulkes, ir tarė:

– Señor, no es menor gloria vencer al enemigo con la cortesía en la paz que con las armas en la guerra.*

O paskui puikia italų kalba:

– Eikite, pone, jei nors ketvirtis mūsiškių bus perpus tokie drąsūs kaip jūs, mes nugalėsime. Tesuteikia man dangus malonę susitikti su jumis kovos lauke ir garbę jus nukauti.

– Fisti orb d'an fisti secc, – iškošė pro dantis Pocas dar ir šiandien tuose kraštuose tebesakomą palinkėjimą, daugmaž reiškiantį, kad pašnekovas pirma apaktų, o paskui imtų žiaukčioti. Bet garsiai, pasitelkęs visus savo kalbinius sugebėjimus ir retorinę išmonę, taip tarė:

– Yo también!**

Jis nukėlė skrybėlę, spustelėjo žirgą pentinais, nors ir ne taip smarkiai, kaip reikalavo iškili akimirka, nes turėjo palaukti pėsčiomis einančio savo pulko, ir leidosi miesto sienos link.

– Sakyk, ką nori, bet jie tikrai taurūs vyrai, – pasisuko jis į sūnų, ir gerai padarė pasukdamas galvą: taip išvengė nuo bastionų atlėkusios papliūpos.

– Ne tirez pas, conichons, on est des amis, Nevers, Nevers,*** – sušuko, pakeldamas rankas. O paskui vėl tarė Robertui:

– Tik pažiūrėk į tuos nedėkinguosius. Ką ir sakyti, geriau jau ispanai.

* Sinjore, ne mažiau garbinga nugalėti priešą maloniais žodžiais taikos metu, nei ginklu kare. *(Isp).*

** Man irgi! *(Isp.)*

*** Kiaulės, nešaudykit, mes draugai, Neveras, Neveras! *(Pranc.)*

Jie įžengė į miestą. Kažkas, matyt, nedelsdamas pranešė apie jų atvykimą garnizono vadui, Tuara sinjorui, geram senojo Poco kovų draugui. Nuoširdus pasisveikinimas ir pirmasis pasivaikščiojimas bastionais.

– Brangusis drauge, – kalbėjo Tuara, – pagal Paryžiaus sąrašus aš turiu penkis pėstininkų pulkus, o kiekviename jų po dešimt kuopų, taigi iš viso dešimt tūkstančių pėstininkų. Tačiau sinjoras de la Granžas teturi penkis šimtus vyrų, Monša – du šimtus penkiasdešimt, iš viso galėtume surinkti tūkstantį septynis šimtus pėstininkų. Be to, turiu šešias kuopas raitelių, iš viso tik keturis šimtus vyrų, nors ir gerai ginkluotų. Kardinolas žino, kad turiu mažiau vyrų, nei reikėtų, bet tvirtina, kad jų yra trys tūkstančiai aštuoni šimtai. Rašiau jam įrodinėdamas priešingai, tačiau Jo ekscelencija apsimeta nesuprantąs. Užverbavau pulką pakrikusių italų, iš Korsikos ir Monferato, bet, patikėkit, jie prasti kareiviai, tik paklausykit, turėjau įsakyti karininkams sudaryti atskirą kuopą iš savo ginklanešių. Jūsų vyrai prisidės prie italų pulko, jiems vadovaus kapitonas Basijanis, patyręs kareivis. Jam patikėsime ir jaunąjį de la Grivą, kad eitų į kovą gerai suprasdamas įsakymus. O jūs, brangusis drauge, papildysite mano vadovaujamą būrį šaunių bajorų, atvykusių pas mus savo valia, kaip ir jūs. Pažįstate apylinkes, tad galėsite man duoti gerų patarimų.

Žanas de Sen Bonė, Tuara sinjoras, buvo aukštas juodaplaukis, žydromis akimis, brandus keturiasdešimt penkerių metų vyras, karštakošis, bet taurus ir linkęs greitai susitaikyti, staigus, tačiau viską sudėjus, malonus, taip pat ir su kareiviais. Jis pasižymėjo gindamas Rė salą nuo anglų, bet, atrodo, buvo nemėgstamas nei rūmuose, nei paties Rišeljė. Draugai šnibždėjosi apie jo pokalbį su kancleriu Marilà, paniekinamai tarusiu, kad Prancūzijoje atsirastų mažiausia du tūkstančiai didikų, kurie lygiai gerai būtų vadovavę Rė salos gynybai, o jis atsikirto, kad rastumei mažiausia keturis tūkstančius, kurie geriau mo-

kėtų saugoti antspaudus už Marilà. Jo karininkai priskirdavo jam dar vieną šmaikštų posakį (pasak kitų, priklausiusį škotų kapitonui): La Rošelės karo taryboje tėvas Juozapas, – vėliau pagarsėjęs kaip pilkasis kardinolas, – puikavęsis savo strateginiais sugebėjimais, dūrė pirštu į žemėlapį, tardamas „Persikelsime čia“, o Tuara šiajam šaltai paprieštaravo: „Godotinas tėve, jūsų pirštas, deja, ne tiltas“.

– Taigi pats viską matote, *cher ami*, – tęsė Tuara jiems žingsniuojant eskarpu, plačiai mosteldamas ranka. – Puikus teatras, o jo aktoriai – geriausi abiejose imperijose ir daugelyje kunigaikštysčių: prieš mus netgi florentiečių pulkas, kuriam vadovauja vienas iš Medičių. Galime pasitikėti Kazale kaip miestu: pilis, iš kurios saugome jį nuo upės pusės – puiki tvirtovė, juosiama gilaus griovio, o prie jos sienų supylėme pylimą, kuris padės gynėjams tinkamai darbuotis. Citadelė turi šešiasdešimt patrankų ir puikius bastionus. Silpnesniuosius liepiau sutvirtinti ravelinais ir baterijomis. Visa tai puikiai galėtų atremti tiesioginį puolimą, bet Spinola ne naujokas. Ar matote štai tuos darbus, – jie kasa griovius sprogmenims, o kai pasieks mūrus, pasijusime lyg svetingai atvėrę vartus. Norėdami jiems sutrukdyti, turėtume stoti į atvirą kovą, bet tam esam per silpni. Vos tik priešas atridens arčiau tas patrankas, tuoj pradės apšaudyti miestą, o tuomet daug lems Kazalės gyventojų nuotaikos, kuriomis aš nelabai pasitikiu. Kita vertus, juos galima suprasti: jiems labiau rūpi išsaugoti miestą, o ne Nevero kunigaikščiai, be to, jie dar nėra tikri, ar verta žūti už Prancūzijos lelijas. Turime jiems aiškinti, kad valdžią paėmus Savojai ar ispanams, jie prarasiantys laisvę ir jų miestas bus jau ne sostinė, o eilinė tvirtovė, tokia kaip Suza, kurią Savoja pasiruošęs parduoti už saują skudų. Toliau teks improvizuoti, antraip tai nebus itališka komedija. Vakar su keturiais šimtais vyrų išžygiavau link Frasineto, kur renkasi imperatoriaus šalininkai, ir šie pasitraukė. Bet kol ten tvarkiausi, neapoliečiai įsitaisė štai ant tos kal-

vos, taigi priešingoje pusėje. Mano artilerija gerą valandą juos pyškino – atrodo, gerokai pataršė, bet jie nepasitraukė. Kas tos dienos didvyris? Nežinau, prisiekiu mūsų Viešpačiu, Spinola to irgi nežino. Užtat žinau, ką veiksime rytoj. Ar matote tuos namus slėnyje? Jei jie mums priklausytų, galėtume kontroliuoti daugelį priešo pozicijų. Vienas šnipas man pranešė, kad jie apleisti, todėl, reikia manyti, ten kažkas slapstosi, – mano jaunasis Robertai, kam tos piktos grimasos, privalote įsidėmėti: pirma, geras vadas laimi kovą, jei geba sumaniai naudotis šnipų paslaugomis, antra, šnipas, būdamas išdavikas, nedvejodamas išduoda tuos, kurie jam moka, kad išduotų saviškius. Šiaip ar taip, rytoj mūsų pėstininkai žygiuos užimti tų namų. Verčiau tegul kariai kaunasi, nei trūnija už šių mūrų – vis šiokios tokios pratybos. Sinjore Robertai, nespurdėkite, rytoj dar ne jūsų eilė, bet poryt Basijanio pulkas kelsis per Po upę. Matote tuos mūrus ana ten? Tai – dalis įtvirtinimų, kuriuos pradėjome statyti dar iki atvykstant priešininkams. Mano karininkai man nepritaria, bet manau, kad verta juos užimti anksčiau, nei tai padarys imperijos kariauna. Reikia juos apšaudyti iš lygumos pusės, kad pakriktų ir nespėtų iškasti griovių. Žodžiu, garbės užteks visiems. Dabar laikas vakarieniauti. Apgultis dar tik prasidėjo, ir maisto atsargų netrūksta. Žiurkes valgysime vėliau.

3.

STEBUKLŲ SODAS

Išsigelbėti iš apgultos Kazalės, kur žiurkių bent jau neteko paragauti, kad atsidurtų „Dafnėje“, kur žiurkės galėjo suėsti jį patį... Baugščiai galvodamas apie šį grakštų kontrastą, Robertas pagaliau ryžosi ištirti patalpas, iš kurių praėjusį vakarą girdėjo sklindant tuos keistus garsus.

Jis nusprendė nusileisti iš juto žemyn ir, jei viskas čia būtų lygiai kaip „Amarilyje“, tikėjosi rasti tuziną patrankų išilgai abiejų bortų ir jūreivių čiužinius arba hamakus. Iš vairininko kajutės patekęs į patalpą apačioje, praėjo pro vairalazdę, kuri lėtai girgždėdama siūbavo pirmyn atgal, ir būtų galėjęs pro duris iškart išeiti tiesiai į apatinį denį. Bet, lyg norėdamas iki susidūrimo su nežinomu priešu apsiprasti su giliau esančiomis patalpomis, pro grindų angą nusileido žemyn, kur paprastai laivuose laikomos dar kitos, didesnės, maisto atsargos. Ten rado tik gultus dvylikai vyrų, įrengtus rūpestingai taupant vietą. Taigi didžioji įgulos dalis miegodavo čia, apačioje, lyg įprastos patalpos būtų palaisvintos kitokioms reikmėms. Gultai nepriekaištingai sutvarkyti. Jei tikrai čia buvusi epidemija, vienam kuriam numirus, likusieji juos sutvarkydavo taip, kad niekas neįtartų, kas nutiko... Nors kodėl manyti, kad jūreiviai išmirė, visi iki vieno? Ši mintis kėlė dar didesnį nerimą: maras, išguldantis visą įgulą, natūralus, pasak kai kurių teologų, netgi pranašiškas dalykas, bet tuomet tai, kas privertė bėgti visus

jos narius, paliekant tokį nenatūraliai tvarkingą laivą, turėjo būti daug baisiau.

Gal apatiniame denyje viskas paaiškėtų, tereikėjo įsidrąsinti. Robertas vėl pakilo į viršų ir atvėrė duris į bauginančią erdvę.

Tuomet suprato tų grotelių denyje paskirtį. Apatinis denis atrodė tarytum kokia nava, kurią pro groteles apšvietė jau aukštai pakilusios saulės spinduliai, susipynę su tais, kurie nuauksinti patrankų atšvaitų veržėsi pro šaudymo angas.

Iš pradžių Robertas neįžiūrėjo nieko, tik tą šviesos pluoštą, kuriame judėjo begalė dalelių, o jas pamatęs prisiminė žodžius (jis nerašo paprastai, bet gražbyliauja, kad nustebintų savo Sinjorą), kuriais Dinjė kanauninkas kviesdavo jį stebėti katedros prieblandoje virstančius šviesos krioklius su galybe juose kirbančių monadų, sėklų, neatsiejamų kūnų, staiga ištrykštančių vyriškos galios lašelių, pirminių atomų, įsitraukusių į kovas, mūšius ir susirėmimus, nuolatos susitinkančių ir vėl išsiskiriančių, – akivaizdus mūsų Visatos, sudarytos tik iš tuštumoje knibždančių nedalomų kūnų, sandaros įrodymas.

Tuoj pajuto atsidūręs sode, tarsi kas būtų norėjęs patvirtinti jam, jog pasaulis yra ne kas kita, kaip atomų šokis, – vos ten įžengė, jį užgriuvo kvapų banga, nepalyginti stipresnių už tuos, kuriuos uodė pirma, atsklidusius nuo kranto.

Žiemos sodas, – štai ką ten sukūrė pradingę „Dafnės“ vyrai, norėdami parvežti į tėvynę aplankytų salų gėlių ir augalų, leisdami saulei, lietui ir vėjui padėti jiems išgyventi. Robertas neišmanė, kaip galėjo tas žaliasis grobis išsilaikyti laive ilgus kelionės mėnesius, kaip audra neužliejo jo pragaištingu sūrymu, bet tai, kad augalai dar gyveno, rodė, jog jie, kaip ir maisto atsargos, pateko į laivą visai neseniai.

Gėlės, krūmai, medeliai, atgabenti su šaknimis ir žemėmis, augo daugybėje pintinių ir dėžių. Daugelis jų sutrešę ir žemė išvirtusi lauk, pasklidusi drėgnu sluoksniu, kuriame jau įsišak-

nijusios kai kurių augalų atlankos, – galėjai pamanyti atsidūręs rojaus sode, išaugusiame stačiai iš „Dafnės“ grindų.

Saulė dar nebuvo tokia ryški, kad skaudintų Robertui akis, bet jau pakankama, kad išryškintų lapijos spalvas ir praskleistų pirmuosius gėlių pumpurus. Roberto žvilgsnis užkliuvo už dviejų lapų, primenančių vėžio uodegą, iš kurių sprogo balti žiedai, paskui už kito šviesžalio lapo, virš kurio lyg dramblio kaulo spalvos kekė skleidėsi žiedas. Smarvės gūsis nukreipė jo žvilgsnį prie geltonos ausies, tarsi kas būtų jon įkišęs burbuolę, greta karojo porcelianinių – sniego baltumo, su rožiniais galiukais – kriauklelių girliandos, toliau – tarytum apverstų trimitų ar varpelių kekė, kvepianti samanomis. Pamatė citrinos spalvos gėlę, o dar vėliau pažino ir jos atmainas, nes po pietų ji virsdavo abrikosine, o leidžiantis saulei nusidažydavo tamsiu raudoniu, ir dar kitų gėlių su oranžiniais viduriukais, su lelijų balčio žiedlapiais. Pamatė šiurkščiaodžius vaisius, kurių nebūtų drįsęs liesti, jei vienas iš jų, jau pernokęs, nebūtų nukritęs ant grindų ir suskilęs, atverdamas savo grūdėtą vidų. Kitų išdrįso paragauti, ir vertino juos liežuviu – labiau kalbos, ne skonio – įnagiu, vadindamas medaus koriu, sustingusia gausybės rago mana, smaragdų papuošalu, nusagstytu smulkiais rubinais. Drįsčiau tarti, kad jis rado kažką panašaus į figą.

Nė vienas iš tų žiedų ar vaisių nebuvo jam matytas, – visi rodėsi pagimdyti dailininko fantazijos, troškusio sukurti neįtikimą tikrumą, kankinamą malonumą, saldžią apgaulę, kaip tas vainikas iš baltais pūkeliais apaugusių žiedlapių su violetinių plunksnų kuokštu, arba blyškioji primulė su šlykščia atauga, arba kaukė, slepianti žila ožio barzda apaugusį veidą. Kas galėjo išauginti tokį krūmą, kurio lapus, vienoje pusėje tamsiai žalius, išmargintus raudonais ir geltonais laukiniais raštais, kitoje – liepsningus, suptų mėsingi šviesesnės žirnelių spalvos lapų dubenėliai, dar pilni lietaus lašų?

Sodo grožio pakerėtas, Robertas net nesusimąstė, koks gi

lietus galėjo palikti juose savo pėdsaką, jei nelijo mažiausia tris dienas. Apsvaigusiam nuo gausybės kvapų, visi kerai jam atrodė natūralus dalykas.

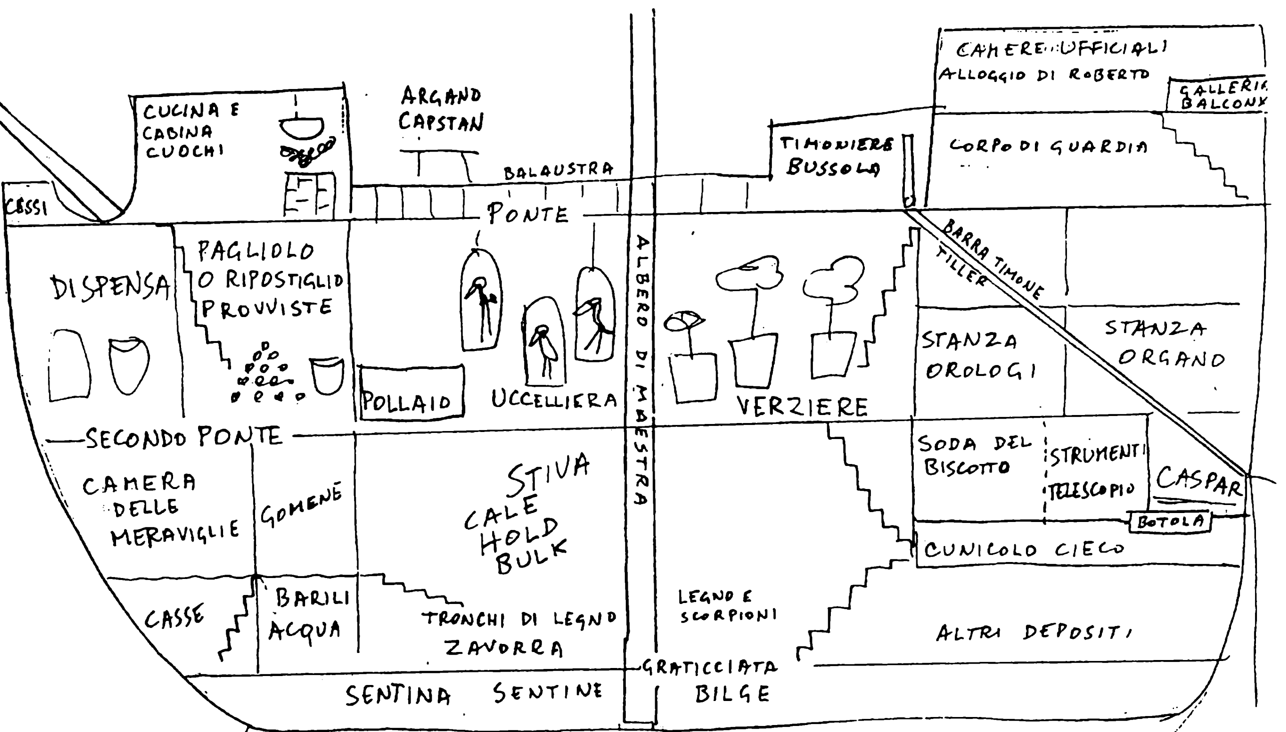
Jam neatrodė keista, kad minkštas kabantis vaisius kvepia fermentiniu sūriu, o pakračius violetinį į granatą panašų vaisių su skyle apačioje, jo viduje ima barškėti sėklos, lyg būtų jis ne kas kita, o žaisliukas, nesistebėjo matydamas smailės pavidalo gėlę kietu ir apvaliu dugnu. Robertui dar niekada neteko matyti palmės svyruoklės, primenančios gluosnį, ir štai dabar stovėjo prieš ją, tabaluojančią gausybe šaknų, iš kurių vidurio kilo kamienas, išaugęs iš vieno vienutėlio kero, – šio svyruoklio augalo šakos linko pavargusios nuo žiedų gausybės. Robertas dar nebuvo regėjęs ir kito krūmo su plačiais mėsingais lapais, kurių viduriu ėjo kieta plieninė gysla – juos galėjai naudoti vietoj lėkščių ir padėklų, o greta augo kiti – į lanksčius šaukštelius panašūs – lapai.

Kvapų apsvaigintas, Robertas vaikščiojo po šį Edeną, neapsispręsdamas, ar čia – dirbtinis miškas, ar iš žemės gelmių išniręs rojus.

Vėliau, rašydamas savo Sinjorai, jis pasakos apie laukinį šėlsmą, sodų išdaigas, vešlias šakas, džiugaus geismo apsvaigintus kedrus (kedrus?)... Arba prisimins jį kaip plūduriuojančią landynę su apgaulingais robotais, kur už siaubingai susiraizgiusių lynų aptvaro kilo pasakiškos nasturtos, kraujo ištroškusios laukinio miško atvašos... Dviprasmiškai rašys jis apie tą sumišusių, ištvirkusių gaivalų verpetą, užgriuvusį jį ir įstūmusį į proto priešybę.

Tarp gėlių ir augalų girdimus sparnuočių balsus iš pradžių jis palaikė iš salos atsklidusia daina, tik staiga visas jo kūnas nuėjo pagaugais, kai netikėtai pralėkęs šikšnosparnis vos nebrūkštelėjo jam per veidą, o paskui turėjo išsilenkti grobį puolusio sakalo – šis snapo smūgiu nubloškė jį žemėn.

Leisdamasis į apatinį denį, jis vis dar girdėjo tolimus Salos

CUCINA E CABINA CUOCHI
ARGAND CAPSTAN
BALAUSTRA
TIMONIERE BUSSOLA
CAMERE UFFICIALI
ALLOGGIO DI ROBERTO
GALLERIA BALCONY
CORPO DI GUARDIA
CESSI
PONTE
BARRA TIMONE
TILLER
DISPENSA
PAGLIOLO O RIPOSTIGLIO PROVVISTE
POLLAIO
UCCELLIERA
ALBERO DI MAESTRA
VERZIERE
STANZA OROLOGI
STANZA ORGANO
SECONDO PONTE
SODA DEL BISCOTTO
STRUMENTI
TELESCOPIO
CASPAR
BOTOLA
CUNICOLO CIECO
CAMERA DELLE MERAVIGLIE
GOMENE
STIVA
CALE
HOLD
BULK
CASSE
BARILI ACQUA
TRONCHI DI LEGNO
ZAVORRA
LEGNO E SCORPIONI
ALTRI DEPOSITI
GRATICCIATA
SENTINA
SENTINE
BILGE

paukščių balsus, manydamas, kad girdi juos atsklidus pro kilio angas, tik staiga suvokė, jog jie visai čia pat. Garsai sklido ne nuo kranto: triume, pirmagalyje, iš kur praėjusią naktį girdėjo sklindant triukšmą, už augalų sienos ulbėjo kiti, arčiau buvę paukščiai.

Eidamas pirmyn pamanė, kad sodas baigiasi išlakiu aukštu kamienu, kiaurai perlindusiu denį, tik paskui suprato atėjęs beveik į laivo vidurį, kur grotstiebis smigo iki pat laivo dugno. Bet toje vietoje tai, kas sukurta žmogaus ir gamtos, buvo taip susipynę, jog galime pateisinti mūsų herojaus apsirikimą. Nes kaip tik ten jo šnervės pajuto sumišą suplėkusios žemės ir gyvūnų smarvės dvoką, lyg iš sodo jis pamažu artintųsi prie tvarto.

Paėjęs už stiebo pamatė paukštidę.

Kitaip nemokėjo pavadinti tos gausybės iš vytelių nupintų narvelių, pavertų ant storesnių šakų, lyg atramų, pilnų sparnuotų gyvūnų, tegalinčių tik nuspėti aušrą, nes tą vietą tepasiekė menkas jos atspindys, ir įvairiausiais balsais susišaukti su savo gimine – tais, kurie laisvi giedojo Saloje. Stovintys ant grindų ar nukabę nuo denio grotelių narveliai šioje navoje atrodė lyg stalaktitai ir stalagmitai – suteikdami gyvybės dar vienai stebuklų grotai, paukščiai purpsėdami siūbavo narvelius, o šie žaidė saulės spinduliais, pažerdami juos spalvų lašais ir vaivorykščių snaigėmis.

Iki tos dienos Robertas niekada nebuvo klausęs paukščių giesmių, nė galėjo pasigirti juos matęs, bent tokios margybės, todėl nustebęs svarstė, ar čia gamtos kūriniai, ar koks menininkas nulipdė ir padabino juos kokiai nors pantomimai, o gal vaizduodamas kariuomenės paradą, kur kiekvienas pėstininkas ir raitininkas siautėsi savo vėliava.

Suglumęs Adomas nežinojo kitų vardų tiems plunksnuočiams pavadinti, tik tuos, kuriais jo pusrutulyje vadino: štai garnys, tarė, ir gervė, ir putpelė... Bet tai buvo tas pat, kaip vadinti gulbę žąsimi.

Čia šventikai plačiomis kardinoliškomis uodegomis ir distiliatorių primenančiais snapais skleidė žolės spalvos sparnus, pūtė purpurinius gurklius ir atstatę žydras krūtines giedojo kone žmonių balsais, ten būriai rungėsi lyg kokiame turnyre, puldami jų areną apsupusius žemus skliautus, tarp vingiais ir stačiai žemyn smingančių raudonų ir geltonų spindulių, plazdančių lyg vėliavininkų pakeliamos ir vėl nuleidžiamos oriflamos. Įtūžę raitininkai ilgomis nenustygstančiomis kojomis karksėdami piktinosi vietos ankštybe, kartais sustingdami ant vienos kojos, nepatikliai žvalgydamiesi aplink, kratydami iškeltas kuoduotas galvas... Ir tik viename, deramai jo mastui nupintame narve, kapitonas melsvu apsiaustu, skaisčiai raudonu kaip dangaus ašarėlės durtiniu ir su rugiagėlių pliumažu ant šalmo skiauterės burkavo it koks balandis. Gretimame narve prie žemės spaudėsi trys pėstininkai, besparniai, šokčiojantys purvinos vilnos gumulėliai pelės snukučiais, ūsuotais po ilgu kumpu snapu ties šnervėmis, kuriomis tie baidyklėliai lesiodami uostinėjo ant tako rastus kirminus... Dar kitame vingriame lyg žarna narve nedidelis gandras morkinėmis kojomis, akvamarino spalvos krūtine, juodais sparnais ir tamsiai violetiniu snapu neryžtingai vaikštinėjo, sekamas vorelės mažylių, ir priėjęs kliūtį ėmė irzliai gagenti, iš pradžių bandydamas išgriauti tai, ką manė esant šakelių raizgalyne, paskui atsitraukdamas ir pasukdamas atgal kartu su mažyliais, nesusigaudančiais, kaip žygiuoti – priešaky ar iš paskos.

Roberto jausmai suskilo į atradimų jaudulį, gailestį šiems kaliniams ir troškimą atidaryti narvus – jis troško pamatyti, kaip jo katedrą užplūsta oro kariaunos šaukliai, pagaliau išlaisvinti iš apgulties, kuriai juos pasmerkė laivas, pats apgultas jų giminės. Pagalvojo, kad jie turbūt alkani – narveliuose mėtėsi tik maisto likučiai, o dubenėliai vandeniui ir lėkštelės buvo tušti. Bet greta narvelių rado maišus su lesalu ir ryšulius džiovintos žuvies, paruoštus tų, kurie norėjo pargabenti šį grobį į Europą,

nes kiekvienas į kitą pusrutulį nuplaukęs laivas gabendavo dvarams ar akademijoms to pasaulio įrodymų.

Eidamas tolyn, atsidūrė prieš lentų aptvarą su tuzinu besikapstančių paukščių, kuriuos priskyrė vištiniams, nors namuose tokių plunksnų jam neteko matyti. Jie irgi atrodė išalkę, bet vištos buvo padėjusios šešis kiaušinius (ir pranešusios apie šį įvykį lygiai taip kaip ir jų giminaitės visame pasaulyje).

Robertas tuoj pačiupo vieną, peiliu pradūrė skylutę ir išgėrė jį kaip kitados vaikystėje. Paskui kitus susikrovė į skreitą, o atlygindamas motinoms ir vaisingiesiems tėvams, piktai spoksantiems į jį ir purtantiems pakarūklus, įpylė vandens ir pabėrė lesalo. Tą patį padarė kiekviename narve, svarstydamas, ar ne Apvaizda bus atvedusi jį į „Dafnę“ kaip tik dabar, kai gyvūnai jau buvo visiškai išsekę. Juk jau dvi naktis jis gyveno laive, o kažkas turėjo jais pasirūpinti daugiausia dieną prieš jam čia atsirandant. Jautėsi lyg kviestinis svečias, kuris pavėlavęs ateina į pokylį kaip tik tuo metu, kai jį paliko paskutinieji svečiai, bet stalai dar nenurinkti.

Kita vertus, galvojo, visiškai akivaizdu, jog kažkas prieš tai čia buvęs ir dabar jo nebėra. Ar buvo dieną ar dešimt dienų prieš man atsirandant, mano dalios visiškai nekeičia, greičiau tik dar labiau pajuokia: jei būčiau atplaukęs čia prieš dieną, būčiau galėjęs prisidėti prie „Dafnės“ jūreivių, nesvarbu, kur jie dabar. Arba ne, būčiau galėjęs mirti kartu su jais, jei jie mirė. Jis giliai atsiduso (bent jau žiurkės čia niekuo dėtos), tardamas, kad dabar turi ir vištų. Atsisakė savo ketinimo išlaisvinti tauriosios giminės dvikojus, supratęs, kad prailgus tremčiai ir jie gali pasirodyti valgomi. Pagalvojo, kad Kazalę apsupę hidalgai irgi buvo gražūs ir margaspalviai, bet jie juos šaudė, o jei apgultis būtų užsitęsusi, būtų net ir suvalgę. Tas, kuriam Trisdešimties metų kare teko būti kareiviu (taip jį vadinu aš, bet tų laikų žmonės jo taip nevadino, o gal nė nesuprato, kad vyksta vienas ilgas karas, kuriame kas nors retkarčiais pasirašydavo taikos sutartį), išmoko nerodyti gailesčio.

4.

IŠBANDYTI ĮTVIRTINIMAI

Kodėl Robertas, aprašydamas savo pirmąsias dienas laive, prisimena Kazalę? Panašumo neabejotinai būta – apgultis ten ir apgultis čia, bet iš jo laikų žmogaus lauktume daugiau. Tarkime, kad labiau nei panašumas jį sužavėjo skirtumai, pilni rafinuotų antitezių: Kazalėje jis atsidūrė savo valia, tam, kad kiti į ją nepatektų, į „Dafnę" buvo atblokštas bangų ir geidė kuo greičiau ją palikti. Bet turbūt išgyvendamas šią prieblandos istoriją jis grįžo į ryškioje saulės šviesoje patirtą padrikų veiksmų istoriją, kad atmintyje atgijusios spindulingos apgulties dienos atlygintų jam už tą blankią klajonę. O gal ir dar kai kas. Savo gyvenimo pradžioje Robertas turėjo tik dvi progas kiek pažinti pasaulį ir gyvenimą, – kalbu apie tuos kelis apgulties mėnesius ir paskutiniuosius metus Paryžiuje; dabar jis gyveno savo trečiąjį ugdymo tarpsnį, galbūt paskutinį, kuriam pasibaigus branda sutaps su išnykimu, todėl bandė jame ieškoti slaptos prasmės, matydamas praeitį kaip dabarties atvaizdą.

Kazalės istorija iš pradžių buvo karų istorija. Savo Sinjorai Robertas pasakoja ją metaforiškai, tardamas, kad, nepajėgęs įveikti jos amžinųjų sniegynų tvirtovės, pervertos, bet nesutirpdytos jo dviejų saulių liepsnos, kitos saulės spinduliuose jis sugebėjo pasipriešinti tiems, kurie laikė apgulę jo monferatišką-ją citadelę.

Kitą rytą po to, kai atvyko Grivos būrys, Tuara pasiuntė keletą karabinais ginkluotų karininkų pažiūrėti, ką įrenginėja neapoliečiai ant vakar užimtos kalvos. Karininkai priėjo per arti, įvyko susišaudymas, jaunas leitenantas iš Pompadūr pulko krito pakirstas kulkos. Draugai parnešė jį į tvirtovę, ir Robertas pirmą kartą gyvenime pamatė nužudytą žmogų. Tuara nusprendė duoti komandą užimti namus, apie kuriuos vakar kalbėjo. Nuo bastionų galėjai puikiai stebėti, kaip dešimt muškietininkų puola pirmąjį namą, supdami jį iš dviejų pusių. Nuo sienos paleista kanonada, prašvilpusi virš jų galvų, nuplėšė namo stogą. Lyg širšių debesis iš jo pasipylę ispanai leidosi bėgti. Muškietininkai leido jiems pasprukti, užėmė namą, užsibarikadavo viduje ir pradėjo apšaudyti kalvą.

Operaciją reikėjo pakartoti ir su kitais namais: net nuo bastionų buvo matyti, kad neapoliečiai kasa tranšėjas, tvirtina jas kartimis ir medžio šakų tinklais. Jos ėjo ne aplink kalvą, o suko slėnio link. Robertas sužinojo, kad šitaip rausiami minų tuneliai. Prisikasus iki miesto sienų, jų galas prikemšamas parako statinių. Reikėjo sutrukdyti darbus, kol dar jie neįsirausė po žeme, nes tuomet priešas būtų galėjęs dirbti priedangoje. Tai ir buvo visa gudrybė: visais būdais trukdyti priešui kasti tunelius ir patiems kasti priešpriešinius, kol į pagalbą atvyks kariuomenė, kol pakaks maisto ir amunicijos atsargų. Apgultyje tėra nedaug kas veikti: tik trukdyti kitiems ir laukti.

Kitą rytą, kaip žadėta, atėjo eilė įtvirtinimams. Šautuvu ginkluotas Robertas pateko į pakriką būrį vyrų iš Lu, Kukaro ar Odalenjo, tingėjusių ten dirbti, ir tylenių korsikiečių, kurie lipo į valtis keltis per Po, kai dvi prancūzų kuopos jau buvo priplaukusios kitą krantą. Tuara su savo palyda viską stebėjo iš dešiniojo kranto, o senasis Pocas mostu pasveikino sūnų, pirma ranka suragindamas „pirmyn“, o paskui smiliumi timptelėdamas žemyn skruostą po akimi, lyg sakydamas „nežiopsok!“.

Visos trys kuopos išsidėstė įtvirtinimuose. Jų statyba dar bu-

vo nebaigta, o ir pastatytoji dalis vietomis jau sugriuvusi. Dieną praleido kamšydami išgriovas sienose, bet įtvirtinimus dar saugojo griovys, už kurio budėjo keletas sargybinių. Naktį dangus buvo toks šviesus, kad sargyba snūduriavo – net karininkai nesitikėjo puolimo. Tik staiga išgirdo atakos trimitą ir pamatė artėjant ispanų raitininkus.

Robertas, kapitono Basijanio pastatytas už šiaudų ryšulių, kuriais buvo užkišta išgriuvusi aptvaro dalis, nespėjo nė susivokti, kas atsitiko: už kiekvieno raitininko sėdėjo po muškietininką, prijoję griovį žirgai apsupo jį ratu, ir muškietininkai iššaudė tuos kelis sargybinius, paskui šoko nuo keterų ir nusirito į griovį. Kol raitininkai puslankiu rikiavosi prieš įėjimą ir be paliovos šaudydami privertė gynėjus slėptis, muškietininkai netrukdomi veržėsi pro mažiau apgintus vartus ir išlaužas.

Tuo metu budėjusi italų kuopa metė ginklus ir iškriko apimta panikos, dėl ko vėliau buvo ilgai niekinama, bet ir prancūzų kuopos elgėsi neką geriau. Nuo puolimo pradžios iki sienų šturmo praėjo vos kelios minutės: puolantieji, jau viduje, užklupo vyrus netikėtai, jiems net nespėjus pačiupti ginklų.

Surengę netikėtą antpuolį, priešai žudė visus iš eilės, ir jų buvo tiek daug, kad vieniems kaunantis su dar likusiais gyvais gynėjais, kiti jau puolė apiplėšinėti žuvusiuosius. Robertą, šaudžiusį į muškietininkus ir vėl užtaisinėjantį šautuvą, su atatrankos sumuštu petimi, raitininkų ataka užklupo visiškai netikėtai, o pro išlaužą virš jo galvos prašuoliavusio žirgo kanopos palaidojo jį po sugriuvusia barikada. Jam pasisekė: užkritus ryšuliams, jis išvengė pirmo mirtino smūgio ir dabar iš savo šiaudų kūgio pasibaisėjęs žvelgė, kaip priešai pribaigia sužeistuosius, kapoja pirštus dėl žiedų ar plaštakas dėl apyrankių.

Kapitonas Basijanis, norėdamas nuplauti savo pabėgusių vyrų gėdą, vis dar narsiai kovėsi, bet buvo apsuptas ir turėjo pasiduoti. Plaukusieji upe suprato, jog padėtis tikrai kritiška, ir pulkininkas la Granžas, patikrinęs įtvirtinimus ir jau susiruošęs

grįžti į Kazalę, norėjo šokti gynėjams į pagalbą, bet karininkai jį sulaikė, patardami verčiau prašyti pagalbos mieste. Nuo dešiniojo kranto atsiskyrė kitos valtys ir atšuoliavo iš lovos ištrauktas Tuara. Iškart supratęs, kad prancūzai sutriuškinti, pasirūpino patrankų šūviais padėti bėgliams pasiekti upę.

Toje sumaištyje galėjai matyti senąjį Pocą, kuris kaip šaudyklė nardė nuo štabo prie valčių prieplaukos, tarp pabėgėlių ieškodamas Roberto. Kai buvo jau beveik tikras, kad visos valtys atplaukė, sušuko: „O, dangau!“ Pažinodamas upės aikštis ir apkvailindamas tuos, kurie skubėjo valtimis persikelti per upę, jis išsirinko vietą prieš vieną iš salelių ir pentinais pavarė žirgą į vandenį. Sekluma perbridęs į kitą krantą, – žirgui net nereikėjo plaukti, – lyg pamišęs su iškeltu kardu puolė prie įtvirtinimų.

Priešo muškietininkų būrelis pasuko jam priešais, – dangus jau švito, – nesuprasdamas, kas tas vienišas karys; jis pralėkė per juos tiksliais kirčiais nukaudamas mažiausia penkis, susidūrė su dviem raitininkais, pastatė piestu žirgą, pasviro į šoną, kad išvengtų smūgio, paskui staiga išsitiesė, ašmenimis nubrėždamas ore apskritimą: pirmasis priešininkas žirgui bėgant tolyn susmuko balne su ant batų išsivertusiomis žarnomis, antrasis iš nuostabos išsproginęs akis pirštais bandė užčiuopti ausį, kuri, prilipusi prie skruosto, karojo jam po smakru.

Pocas atšuoliavo prie forto taip staiga, kad užpuolikai, plėšiantys paskutiniuosius iš užnugario nukautus bėglius, nė nesuprato, iš kur jis išdygo. Jis įskriejo į aptvarą balsu šaukdamas sūnų, mosuodamas kardu į visas puses parbloškė dar keturis priešininkus. Robertas iš po šiaudų tėvą pamatė jau iš tolo, nors anksčiau nei jį atpažino Panjuflį, tėvo žirgą, su kuriuo žaisdavo nuo vaikystės. Įsikišęs į burną pirštus sušvilpė gyvuliui gerai pažįstamą garsą, ir tikrai, jis jau stojosi piestu ištempęs ausis, tempdamas tėvą išlaužos link. Pocas pamatė Robertą ir sušuko:

– Ko stovi? Lipk, beproti!

Robertui, besikratančiam ant keteros, įsitvėrusiam į jo juosmenį, kalbėjo:

– Po velnių, tavęs niekada nėra ten, kur turėtum būti.

Ir paraginęs Panjuflį, šuoliais puolė prie upės.

Tuomet kai kurie plėšikai atsikvošėjo supratę, kad tas žmogus toje vietoje pašalinis, ir puolė šaukti rodydami į jį pirštais. Karininkas sulamdytais šarvais, su jam iš paskos sekančiais trim kareiviais, pabandė užstoti kelią. Pocas jį pamatė, norėjo pasukti į šalį, bet paskui įtempė pavadžius, tardamas: „Ir netikėk likimu!" Pažvelgęs priekin, Robertas suprato, kad tai tas pats ispanas, kuris prieš dvi dienas juos praleido. Šis irgi pažino savo grobį ir spindinčiomis akimis, su iškeltu kardu jau artinosi prie jo.

Senasis Pocas greitai permetė kardą į kairę ranką, iš už diržo išsitraukė pistoletą ir ištiesė ranką, – viską atliko taip greitai, kad ispanas nespėjo nė susivokti, kaip įsibėgėjęs atsidūrė beveik po juo. Pocas iššovė ne iš karto. Dar spėjo ištarti:

– Meldžiu atleisti už pistoletą, bet jūs šarvuotas, todėl manau turįs teisę...

Paspaudė gaiduką ir nudėjo jį šūviu į burną. Pamatę krintantį vadą, kareiviai leidosi bėgti, o Pocas vėl užsikišo pistoletą už diržo, tardamas:

– Verčiau paskubėti, kol jiems dar netrūko kantrybė... Greičiau, Panjufli!

Apgaubti dulkių debesio jie perkirto aikštelę ir upę, taškydami į šalis vandenį, o kažkas iš tolo dar pyškino jiems pavymui.

Dešiniajame krante juos sutiko plojimais. Tuara tarė:

– Très bien fait, mon cher ami*, – o paskui Robertui: – Griva, šiandien visi pabėgo, tik jūs vienas pasilikote. Kilmingas kraujas neapvilia. Jums ne vieta toje bailių kuopoje. Priimu į savo būrį.

* Puiku, mano drauge *(pranc.)*.

Robertas padėkojo, paskui, nušokęs nuo žirgo, ištiesė ranką tėvui, norėdamas ir jam padėkoti. Pocas išsiblaškęs paspaudė ją, tardamas:

– Apgailestauju dėl to ispano, jis buvo šaunus vyras. Bet karas – bjaurus reikalas. Kita vertus, sūnau, įsidėmėk: gerumas gerumu, bet jei kas nors artinasi ketindamas tave nužudyti, jis tikrai klysta. Tiesa?

Jiems grįžtant į miestą, Robertas dar girdėjo tėvą patį sau murmant: „Aš jo neieškojau..."

5.

PASAULIO LABIRINTAS

Šis epizodas Roberto atmintyje atgyja, matyt, pajutus sūnaus pagailą tėvui, įsisvajojus apie tą laimingą metą, kai globėjiška ranka galėjo išgelbėti jį nuo pražūties apgultyje, o kartu jis prisimena, kas įvyko paskui. Man tai neatrodo paprastas atminties protrūkis. Kaip sakiau, Robertas lygina tuos tolimus įvykius ir savo gyvenimą „Dafnėje“, tarsi ieškodamas likimo sąryšių, prasmės, ženklų. Manyčiau, čia, laive, grįždamas į Kazalės dienas jis lyg seka tuo keliu, kuriuo ėjo dar vaikystėje, lėtai pažindamas keistą pasaulio statinį.

Tarytum dabartinė jo padėtis tarp dangaus ir vandens, viena vertus, atrodytų jam nuosekliausia tos tris penkmečius trukusios kelionės tiesiausiais, bet vis išsišakojančiais keliais tąsa; antra vertus, manau, atkurdamas savo vargų istoriją jis siekė rasti joje paguodą, tarsi laivo sudužimas būtų jį grąžinęs į Grivos dvare pažintą žemiškąjį rojų, kurį paliko įžengęs į apgultą miestą.

Dabar Robertas jau nebešėrė utėlių kareivių pastovyje, o valgė prie Tuara stalo kartu su Paryžiaus kilmingaisiais, klausydamasis jų pagyrų, prisiminimų iš kitų kampanijų, tuščių ir šmaikščių kalbų. Iš tų pokalbių jau patį pirmąjį vakarą jis suprato, kad Kazalės apgultis nebuvo tas žygis, į kurį tikėjo išėjęs.

Jis ėjo, kad įgyvendintų savo riteriškas svajones, kurias sužadino Grivoje perskaitytos poemos: būti kilmingo kraujo ir su

kardu prie šono reiškė tapti riteriu, be dvejonių atiduodančiu gyvybę už savo karalių ar damą. Tačiau atvykęs pamatė, kad šventieji pulkai, į kuriuos džiaugėsi patekęs, tebuvo šutvė vangių valstiečių, pasiruošusių sprukti jau per pirmąjį susirėmimą.

Dabar jis atsidūrė būryje narsuolių, sutikusių jį kaip sau lygų. Betgi žinojo savo drąsą buvus nesusipratimu, o nepabėgęs tik iš didesnės baimės, nei bėgusieji. Visų blogiausia būdavo išėjus sinjorui Tuara, kai susirinkusieji iki išnaktų duodavo valią liežuviams, ir jis kaskart aiškiau suprato, kad pati apgultis tėra tik beprasmės istorijos skyrius.

Taigi Mantujos kunigaikštis Don Vinčencas mirė palikdamas įpėdinystę Nevero kunigaikščiui, bet jei tik kuriam kitam būtų pavykę paskutiniam jį pamatyti, ši istorija galėjo būti visiškai kitokia. Karolis Emanuelis taip pat turėjo šiokių tokių teisių į Monferatą per savo dukterėčią (visi jie tuokdavosi tarpusavyje) ir jau seniai norėjo pasisavinti tą markgrafystę, kuri lyg rakštis smygsojo jo kunigaikštystės šone vos per keletą dešimčių mylių nuo Turino. Todėl, paskyrus Neverą, Goncalas Kordobietis, pasinaudodamas Savojos kunigaikščio ambicijomis, kad sutrukdytų prancūzų siekiams, nedelsdamas pasiūlė jam susivienyti su ispanais ir kartu paimti Monferatą, o paskui pasidalyti jį pusiau. Imperatorius, ir taip turėjęs daug bėdos likusioje Europos dalyje, nedavė savo sutikimo pulti, bet ir nepasisakė prieš Neverą. Goncalas ir Karolis Emanuelis neišlaikė, ir vienas iš jų nieko nelaukdamas užėmė Albą, Triną ir Monklavą. Geras – taip, bet ne kvailys: imperatorius sekvestruoja Mantują ir paskiria jai imperijos komisarą.

Susitarimas laukti turėjo galioti visiems pretendentams, bet Rišeljė palaikė tai akibrokštu Prancūzijai. Kitaip tariant, jam buvo paranku taip galvoti, bet kol kas jis laukė, vis dar apgulęs protestantus La Rošelėje. Ispanija palankiai žiūrėjo į tas saujelės eretikų skerdynes, kartu leisdama Goncalui pasinaudoti padėtimi ir su aštuoniais tūkstančiais vyrų apgulti Kazalę, gina-

mą vos daugiau nei dviejų tūkstančių kareivių. Tai buvo pirmoji Kazalės apgultis.

Kadangi imperatorius neatrodė linkęs pasiduoti, Karolis Emanuelis užuodė pavojų ir, nenutraukęs ryšių su ispanais, užmezgė kitus, slaptus – su Rišeljė. Tuo metu krito La Rošelė, Madrido dvaras pasveikino Rišeljė su puikia tikėjimo pergale, šis padėkojo, surinko į krūvą savo kariuomenę ir su Liudviku XIII priešakyje dvidešimt devintųjų metų vasario mėnesį pervedė ją per kalnus ir išrikiavo priešais Suzą. Karolis Emanuelis, supratęs, kad per savo dvigubą žaidimą gali prarasti ne tik Monferatą, bet ir Suzą, pasiūlė ją mainais už kitą prancūzų miestą – tikėdamasis parduoti tai, ką iš jo ir taip norėta atimti.

Vienas Roberto užstalės draugas labai linksmai prisiminė visą istoriją. Rišeljė sarkastiškai liepia paklausti, ką jis rinktųsi, Orleaną ar Puatjė, o prancūzų karininkas jau prisistato į Suzos garnizoną, prašydamas nakvynės Prancūzijos karaliui. Komendantas, savojietis, sąmojingas vyras, atsako, kad kunigaikštis tikrai būtų laimingas galėdamas priimti Jo didenybę, bet kadangi Jo didenybė atvyko su tokia gausia palyda, būtų vertėję pirma pranešti Jo šviesybei. Lygiai taip pat elegantiškai maršalas Basompjeras, mūdraudamas sniegu, nukelia skrybėlę prieš savo karalių ir taręs, kad orkestras jau užgrojo, o kaukės laukia savo eilės, prašo leidimo pradėti baletą. Rišeljė laiko mišias karo lauke, prancūzų pėstininkai puola, – ir Suza paimta.

Taip susiklosčius aplinkybėms, Karolis Emanuelis nusprendžia, kad Liudvikas XIII yra jo mieliausias svečias, atvyksta jo pasveikinti ir prašo negaišti laiko Kazalei, kuria jis jau pats rūpinasi, o verčiau padėti jam užkariauti Genują. Tuomet jį maloniai paprašo nekalbėti nesąmonių ir įduoda į ranką gražią žąsies plunksną, kad pasirašytų sutartį, pagal kurią prancūzai galį sau šeimininkauti Pjemonte; o už tai pažada jam palikti Triną ir priversti Mantujos kunigaikštį mokėti kasmetinę duoklę už Monferatą.

– Taigi Neverui už savo turtus teko mokėti mokesčius tam, kuriam jie niekada nepriklausė! – kalbėjo bendrastalis.

– Mokėjo, kurgi ne, tas kvėša! – juokėsi kitas.

– Neveras visada mokėjo už savo kvailybę, – tarė abatas, Robertui pristatytas kaip Tuara nuodėmklausys. – Jis – beprotis, manantis esąs šventas Bernardas. Svajoja suvienyti krikščionis valdovus naujam kryžiaus žygiui. Mūsų laikais, kai krikščionys pjaunasi tarpusavyje, kam rūpi bedieviai! Kazalės sinjorai, jei iš šio jaukaus miesto dar kas nors liks, galite tikėtis, kad naujasis šeimininkas jus visus pakvies į Jeruzalę!

Abatas smagiai juokėsi, glostydamas šviesius išpuoselėtus ūsus, o Robertas galvojo: taigi šį rytą vos nepadėjau galvos už beprotį, o tas beprotis laikomas bepročiu todėl, kad svajoja, kaip aš svajojau, apie gražiosios Melizendos ir Raupsuotojo Karaliaus laikus.

Vėlesni įvykiai Robertui šią istoriją dar labiau supainiojo. Išduotas Karolio Emanuelio, Goncalas Kordobietis supranta žygį pralaimėjęs, pripažįsta Suzos sutartį ir išsiveda savo aštuonis tūkstančius vyrų į Milaną. Viena prancūzų įgula įsikuria Kazalėje, kita – Suzoje, o likusi Liudviko XIII kariuomenės dalis vėl perkopia Alpes, žygiuodama naikinti paskutiniųjų hugenotų Langedoke ir Ronos slėnyje.

Tačiau nė vienas iš tų kilmingųjų vyrų nė nemanė laikytis sutarties, ir bendrastaliai pasakojo tai kaip patį natūraliausią dalyką, kai kurie netgi pritariamai, sakydami „la Raison d'Estat, ah, la Raison d'Estat“. Dėl valstybės interesų Olivaresas, – Robertas suprato, jog tai ispaniškasis Rišeljė, tik ne toks sėkmės numylėtas, – supranta apsikiaulinęs, pašalina Goncalą, jo vieton paskiria Ambrozijų Spinolą ir taria, kad toks Ispanijos įžeidimas griauna Bažnyčią.

– Niekai, – kalbėjo abatas. – Urbonas VII palaimino Nevero įpėdinystę.

Robertas negalėjo suprasti, kuo dėtas popiežius dėl įvykių, visiškai nesusijusių su tikėjimo dalykais.

Tuo tarpu imperatorius – kas žino, kokiais būdais jį spaudė Olivaresas, – prisimena, kad Mantujoje vis dar šeimininkauja komisaras ir Neveras negali nei mokėti, nei nemokėti už tai, ko neturi, netenka kantrybės ir pasiunčia dvidešimt tūkstančių vyrų apgulti miestą. Popiežius, matydamas samdomą protestantų kariuomenę šlaistantis po Italiją, pagalvoja apie dar vieną Romos apiplėšimą ir prie Mantujos kunigaikštystės sienų pasiunčia savo būrius. Spinola, didesnis garbėtroška ir ryžtingesnis už Goncalą, nusprendžia vėl apgulti Kazalę, šį kartą rimtai. Robertas padarė išvadą, kad, norint išvengti karo, reikia nepasirašyti taikos sutarčių.

Dvidešimt devintųjų metų gruodį prancūzai vėl perkopė Alpes, pagal sutartį Karolis Emanuelis turėjo juos praleisti, bet, patvirtindamas savo lojalumą, jis vėl pareiškia pretenzijas į Monferatą ir paragina šešis tūkstančius prancūzų karių apgulti Genują, neabejotinai jam niekaip nėjo iš galvos ši mintis. Rišeljė, žinojęs jį esant vingrų kaip gyvatė, nesako nei taip, nei ne. Vienas kapitonas, Kazalėje išsidabinęs taip, lyg vaikščiotų dvare, prisiminė praėjusių metų vasario dieną:

– Nuostabi buvo šventė, mielieji, trūko tik karaliaus rūmų muzikantų, bet kaip skambėjo fanfaros! Jo didenybė kariuomenės priešakyje jojo per Turiną vilkėdamas juodus auksu siuvinėtus rūbus, su plunksna prie skrybėlės ir žvilgančiais šarvais!

Robertas tikėjosi išgirsti pasakojimą apie didvyrišką puolimą, bet ir šį kartą tai tebuvo paradas; karalius nepuolė, jis tik netikėtai pasuko į Pinerolą ir paėmė jį, o gal atsiėmė, nes prieš kelis šimtus metų tas miestas priklausė prancūzams. Robertas miglotai įsivaizdavo, kur yra Pinerolas, ir negalėjo suprasti, kodėl jį reikėjo užimti, norint apginti Kazalę. „Gal mes apgulti Pinerole?“ – svarstė.

Popiežius, sunerimęs dėl tokios įvykių eigos, siunčia pasiuntinį pas Rišeljė, patardamas atiduoti miestą Savojos kunigaikščiams. Sėdėję prie stalo tuoj leidosi kalbėti apie tą pasiuntinį,

tokį Džulijų Mazarinį: jis sicilietis, ne, Romos plebėjas, kur ten, pridūrė abatas, jis neaiškios kilmės Romos provincijos valstiečio nesantuokinis sūnus, nežinia kaip tapęs kapitonu, tarnaujantis popiežiui, bet darantis viską, kad pelnytų Rišeljė pasitikėjimą, ir šis jau jį pamilęs. Taip, reikėjo nepaleisti jo iš akių, nes tą akimirką jis ruošėsi vykti, o gal jau ir atvyko į Rėgensburgą, tiesiai į velnių irštvą, ir Kazalės likimas sprendžiamas ten, o ne čia, rausiant minų ar kontraminų tunelius.

Kadangi Karolis Emanuelis bando užkirsti kelią prancūzų kariuomenei, Rišeljė pakeliui užima dar Anesi ir Šamberi, ir prancūzai susikauna su savojiečiais Aviljane. Šioje lėtoje partijoje imperatoriaus kariuomenė grasina Prancūzijai, užimdama Loreną, Valenštainas skuba į pagalbą Savojai, liepos mėnesį saujelė imperijos karių netikėtai baržomis užima vieną Mantujos fortą ir visa kariuomenė sueina į miestą, plėšia jį septyniasdešimt valandų, šluodama visus kunigaikščių rūmus, o liuteronai iš imperijos kariuomenės, kad apmaldytų popiežių, švarina visas miesto bažnyčias. Taip, tie landsknechtai, kuriuos matė Robertas, atvykę padėti Spinolai.

Prancūzai vis dar kaunasi šiaurėje, ir niekas negali pasakyti, ar suskubs atvykti laiku, iki Kazalė bus nugalėta. Telieka pasikliauti Dievu, ir abatas tarė:

– Sinjorai, politinė išmintis yra šauktis žmonių pagalbos, tarsi nebūtų Dievo, ir Dievo pagalbos, tarsi nebūtų žmonių.

– Tuomet tikėkimės Dievo pagalbos, – sušuko vienas ten buvusiųjų kiek pakeltu balsu, staiga kilstelėjęs taurę, kad vynas šliūkštelėjo ant abato munduro.

– Sinjore, jūs apliejote mane vynu, – šūktelėjo blykšdamas abatas, – tais laikais taip rodytas pasipiktinimas.

– Galvokite, kad jums tai atsitiko per aukojimą. Tas vynas ar šitas, koks skirtumas, – atšovė šis.

– Sinjore Sen Savenai, – sušuko abatas pašokdamas ir griebdamasis kardo, – ne pirmą kartą jūs, burnodamas prieš mūsų

Viešpatį, paniekinate save patį! Verčiau jau, teatleidžia man Dievas, būtumėt likęs Paryžiuje plėšti garbę moterims, kaip įprasta jums, pironiečiams!

– Taip, – atsakė Sen Savenas, aišku, apgirtęs, – mes, pironiečiai, naktimis eidavome linksminti moterų, ir tikri vyrai, troškę irgi pasismaginti, eidavo kartu su mumis. Bet kai dama nepasirodydavo lange, gerai žinojome, kad ji nenori palikti lovos, kurią jai šildo šeimos nuodėmklausys.

Karininkai pašoko iš savo vietų, kad sulaikytų traukiantį kardą iš makščių abatą. Sinjoras Sen Savenas apgirtęs, kalbėjo jie, reikėtų atleisti tokiam narsiam kariui, gerbkime neseniai žuvusius mūsų bendražygius.

– Tebūnie taip, – tarė išeidamas abatas. – Sinjore Sen Savenai, prieš miegą sukalbėkite *De Profundis* už mūsų žuvusius draugus, ir man bus atlyginta.

Abatas išėjo, o greta Roberto sėdėjęs Sen Savenas užgulė jo pečius, tardamas:

– Šunys ir paukščiai kelia mažiau triukšmo nei mes, šaukdami *De Profundis*. Kam tiek skalambyti ir melstis, negi prikelsime mirusius?

Vienu mauku ištuštinęs taurę, jis, iškėlęs pirštą, rėžė pamokslą Robertui, lyg norėdamas atvesti jį į doros kelią ir atverti svarbiausias mūsų šventojo tikėjimo paslaptis:

– Sinjore, galite didžiuotis, šiandien jums pavyko pažvelgti mirčiai į akis, tad ir toliau elkitės taip pat nerūpestingai, žinodamas, kad siela miršta kartu su kūnu. Todėl eikite mirti jau paragavęs gyvenimo. Mes esame gyvūnai tarp gyvūnų, visi materijos vaikai, gal tik silpnesni. O kad skirtingai nuo jų žinome, jog teks mirti, ruoškimės tai akimirkai amžinai mėgaudamiesi per atsitiktinumą gautu gyvenimu. Protas liepia mums leisti dienas geriant ir maloniai šnekučiuojantis, kaip dera kilmingiesiems, pamynus menkas sielas. Bičiuliai, gyvenimas yra mums skolingas! Trūnijame Kazalėje, nes gimėm per vėlai, kad galė-

tume mėgautis gerojo karaliaus Henriko laikais, kai Luvre galėdavai sutikti pavainikių, beždžionių, kvailių ir dvaro juokdarių, neūžaugų ir *cul-de-jatte**, muzikantų ir poetų, o karalius smaginosi kartu su jais. O dabar gašlūs it ožiai jėzuitai griaudžia prieš tuos, kurie skaito Rablė ir Romos poetus, – jie norėtų, kad būtume dorybingi ir pasiruošę skersti hugenotus. Viešpatie, karas – puikus dalykas, bet noriu kautis savo malonumui, o ne todėl, kad mano priešininkas penktadieniais valgo mėsą. Pagonys buvo už mus protingesni. Jie taip pat turėjo tris dievus, tačiau jų motina Kibelė neapsimetinėjo pagimdžiusi juos išlikdama nekalta mergaitė.

– Sinjore... – bandė prieštarauti Robertas, kitiems smagiai juokiantis.

– Sinjore, – atsakė Sen Savenas, – didžiausia sąžiningo žmogaus dorybė yra niekinti tikėjimą, kuris trokšta, kad bijotume paties natūraliausio dalyko pasaulyje – mirties, ir nekęstume likimo mums duoto vienintelio gražaus dalyko – gyvenimo, o siektume dangaus, kur amžinoje palaimoje gyvena tik planetos, nežinančios nei išaukštinimo, nei pagyrimo, nei pasmerkimo, o tik amžiną judėjimą tuštumoje. Būkite tvirtas kaip senovės Graikijos išminčiai, žvelkite mirčiai į akis tiesiai ir be baimės. Jėzus jos laukdamas per daug prakaitavo. Kodėl jis taip bijojo, jei vis tiek turėjo prisikelti?

– Sinjore Sen Savenai, pakaks, – įsakmiai tarė jam vienas iš karininkų, paimdamas už rankos. – Nebauginkite mūsų jaunojo draugo, dar nežinančio, kad šiandien Paryžiuje piktžodžiavimas prieš Dievą yra rafinuočiausia gero tono forma, todėl galinčio palaikyti jūsų kalbas grynu pinigu. Sinjore de la Griva, jums irgi laikas miegoti. Žinokite, gerasis Viešpats yra toks gailestingas, kad atleis net ir sinjorui Sen Savenui. Kaip sakė vienas teologas, stiprus karalius, kurs viską sugriauna, dar stipres-

* Bekojų luošių *(pranc.)*.

nė moteris, kuri viską gauna, bet visų stipriausias yra vynas, kurs skandina protą.

– Tai tik pusė citatos, sinjore, – sumurmėjo Sen Savenas, dviejų draugų kone vilkte velkamas lauk. – Šie žodžiai priklauso Liežuviui, kuris pridūrė: dar stipresnė yra tiesa ir aš, kuris ją sakau. Ir mano liežuvis, nors dabar jau sunkiai jį teapverčiu, netylės. Išminčius privalo pulti melą ne tik kardu, bet ir liežuviu. Bičiuliai, kaip galite vadinti gailestingu tą, kuris trokšta matyti mus amžinai nelaimingus tik geisdamas numalšinti savo pykčio protrūkį? Mes privalome atleisti savo artimui, o jis – ne? Kodėl turime mylėti tokią žiaurią būtybę? Abatas pavadino mane pironiečiu, bet mums, pironiečiams, jei jau jis taip sako, rūpi paguosti apgaulės aukas. Kartą su trim bičiuliais išdalijome damoms rožinius su nešvankiais medalionais. Kad žinotumėt, kokios pamaldžios jos tapo nuo tos dienos!

Jis išėjo, palydėtas visos draugijos juoko, o vienas karininkas tarė:

– Jei ne Dievas, bent mes atleiskime jam už jo liežuvį, nes turi jis švitrų kardą.

Paskui kreipėsi į Robertą:

– Laikykite jį draugu ir pernelyg jam neprieštaraukite. Paryžiuje dėl tikėjimo tiesų jis paklojo daugiau prancūzų, nei mano kuopa šiomis dienomis pervėrė ispanų. Nenorėčiau stovėti greta jo per pamaldas, bet būčiau laimingas kautis greta kovos lauke.

Po tų pirmųjų abejonių rytojaus dieną Robertas patyrė dar kitų. Jis grįžo į tą pilies sparną, kur pirmąsias dvi naktis miegojo kartu su monferatiečiais, norėdamas pasiimti krepšį, bet sunkiai gaudėsi pilies kiemuose ir koridoriuose. Eidamas vienu iš jų, suprato pasiklydęs, tik staiga jo gale pastebėjo apmusijusį veidrodį, o jame išvydo savo atvaizdą. Prisiartinęs suprato, kad tas atvaizdas, tiesa, buvo su jo veidu, bet rūbai lyg ispano –

ryškių spalvų, o plaukai apgaubti tinkleliu. Ne vien tai: staiga jis atsidūrė ne priešais, o nuslinko pradingdamas kažkur šone.

Taigi priešais jis matė ne veidrodį. Tikrai, netruko suprasti, kad tai langas su apdulkėjusiais stiklais į terasą, iš kurios galėjai laiptais nusileisti į kiemą. Todėl jis matė ne save, o kažką kitą, labai į save panašų, kurio ir pėdsakai jau bus ataušę. Aišku, iškart pagalvojo apie Ferantę. Ferantė atsekė paskui jį į Kazalę, o gal atvyko čia pirma jo, gal dabar buvo kitoje to paties pulko kuopoje ar kuriame nors prancūzų pulke, ir kol jis galavosi įtvirtinimuose, tasai ieškojo kare visokeriopos naudos.

Sulaukęs tų metų Robertas jau linko šaipytis iš vaikystės prasimanymų apie Ferantę, mąstydamas apie savo viziją, gana greitai įtikino save matęs kažką, kas galėjo iš tolo į jį panėšėti.

Troško kuo greičiau užmiršti tai, kas nutiko. Ilgus metus galvojęs apie nematomąjį brolį, tą vakarą patikėjo jį matęs, bet (taip sau tarė, tikėdamasis priešpriešinti protą širdžiai) jei jis kažką matė, tai buvo ne prasimanymas, o kadangi Ferantė buvo tik prasimanymas, todėl tas, kurį matė, negalėjo būti Ferantė.

Logikos mokytojas dėl tokio paralogizmo būtų prieštaravęs, bet Robertui tuokart jo visiškai pakako.

6.

DIDYSIS ŠVIESOS IR ŠEŠĖLIŲ MENAS

Parašęs laišką, kuriame išklojo pirmuosius atsiminimus apie apgultį, kapitono kambaryje Robertas rado keletą ispaniško vyno butelių. Nepriekaištausime jam, kad užkūręs ugnį ir išsikepęs kiaušinienę su rūkytos žuvies gabalėliais, jis atkimšo vieną jų ir sėdo karališkos vakarienės prie beveik pagal visas taisykles padengto stalo. Jei jam, sudužėliui, lemta ilgai gyventi šiame laive, kad nesulaukėtų, turįs neužmiršti gerų manierų. Prisiminė, jog Kazalėje, kai žaizdos ir ligos vertė karininkus elgtis kaip sudužėlius, sinjoras Tuara pareikalavo, kad bent prie stalo kiekvienas prisimintų tai, ko išmoko Paryžiuje: „Vilkėti švariais rūbais, neužgėrinėti kiekvieno kąsnio, pirma nusišluostyti ūsus ir barzdą, nelaižyti pirštų, nespjaudyti į lėkštę, nesišnypšti nosies į staltiesę. Gerbiamieji, mes ne imperijos kareiviai!“

Kitą rytą pabudo su gaidžiais, bet dar ilgai vartėsi lovoje. Paskui galerijoje pravėręs langą suprato atsikėlęs vėliau nei vakar – aušra jau buvo užleidusi vietą rytui: už kalvų, sklaidantis debesims, dangus vis labiau rausvėjo.

Pirmieji saulės spinduliai jau netrukus būtų užlieję pakrantę, paversdami ją nepakenčiama akims, bet Robertas tarė galįs žvalgytis ten, kur saulės dar nebuvo, ir galerija perėjo į kitą „Dafnės“ šoną, atsuktą į vakaruose matomą sausumą. Ši atsiskleidė prieš akis kaip raižytas turkio spalvos kontūras, kuris per kelias minutes pasidalijo į dvi horizontalias juostas: žalu-

mos ir palmių šluotelė jau spindėjo po tamsiu kalnų ruožu, kuriame dar užsispyrusiai šeimininkavo nakties debesys. Bet ir tie, dar juodi viduryje, pakraščiuose jau buvo išbalę ar nuraudę.

Tarytum saulė nenorėjo smogti jiems iš priekio, o mėgino išsiristi iš jų pačių, o šie, nors pakraščiuose pakrikę, pūtėsi pritvinkę sutemų, nenorėdami ištirpti danguje, bet trokšdami, kad šis taptų jūros veidrodžiu, dabar jau nuostabiai šviesios, nusėtos žaižaruojančiom dėmėm, lyg nardytų joje guotai žuvų su viduje uždegtais žiburiais. Bet netrukus debesys, pasidavę šviesos vilionėms, nusileido ant kalnų viršūnių, vienoje pusėje prikibdami prie atšlaičių, sutirštėdami ir virsdami plakta grietinėle, apačioje puria, aukštėliau stangesne, lyg pusnynas, o kitoje pusėje, virsdami pusnimis virš toli nusidriekusio ledyno, sproginėjo ore grybais, lyg gausybės rago saldžiųjų ugnikalnių išsiveržimai.

To, ką regėjo, jam pakako laivo sudužimui pateisinti: ne tiek dėl pasitenkinimo, kurį jam teikė tas gamtos žaismas, kiek dėl pačios šviesos, kurios spinduliai dabar atmintyje atgaivino Dinjė kanauninko kitados pasakytus žodžius.

Ir tikrai, nuo to karto dažnai savęs klausė, ar nesapnuoja. Tai, kas jam dabar nutiko, paprastai nenutikdavo žmogiškoms būtybėms, arba daugiausia galėjo priminti vaikystėje skaitytus romanus: tarytum sapnas jam atrodė ir laivas, ir jame sutikti gyviai. Iš tos pačios materijos kaip sapnai atrodė jam jau ir tris dienas jį supę šešėliai, o blaiviai pamąstęs suprato, kad net spalvos, kuriomis žavėjosi žiemos sode ir gyvūnų aptvare, atrodė ryškios tik jo nustebusioms akims, nors iš tikro ir jos smelkėsi pro tą kiekvieną daiktą laive, nelyginant seną smuiką apdengusią patiną, kurios šviesa jau gaubė ir kitus tepaluose, dažuose ir dervoje įmirkytus statinius ir santvaras. Tad kažin ar ne sapnas ir tas didysis dangaus klastos teatras, kurį dabar manė regįs horizonte?

Ne, tarė sau Robertas, skausmas, kurį jaučiu šviesai perveriant akis, rodo, kad tikrai matau, o ne sapnuoju. Mano lėliukės kenčia nuo atomų audros, lyg iš didelio karo laivo puolančių mane iš ano kranto, o regėjimas yra ne kas kita, kaip akies sąlytis su į ją atsimušusios materijos dalelėmis. Aišku, sakė jam Kanauninkas, daiktai iš tolo neatsiunčia tau tobulų atvaizdų, kurie atskleistų ir jų formą, ir slaptąją prigimtį, kaip galvojo Epikūras. Tu matai tik ženklus, požymius, iš kurių bandai spėti, ir tai mes vadiname regėjimu. Bet vien tai, kad jis pats ką tik gausybe tropų apibūdino tai, ką tarėsi matąs, žodžiais suteikdamas formą tam kažkam, kas atrodė jam beformis, patvirtino, jog jis tikrai mato. Ir iš daugelio tikrumų, kurių stoką apverkiame, vieno tikrai nestokojame, būtent to, kad visi dalykai rodosi mums tokie, kokie yra, ir negali būti, kad jie rodytųsi dar kaip nors kitaip.

Todėl, matydamas ir būdamas tikras, kad mato, Robertas jau neabejojo dėl vienintelio neginčijamo dalyko, kuriuo galėjo pasikliauti jo jausmai ir protas, – tai yra tikrumo, kad kažką mato, ir tas kažkas buvo vienintelė būties forma, apie kurią galėjo kalbėti, būties, kuri buvo ne kas kita, kaip didysis regimo teatras, išsidėstęs Erdvės skliaute, – ir tai mums padeda suprasti tą keistą amžių.

Jis buvo gyvas, budrus, o ten matė kažką, nesvarbu, salą ar žemyną. Nežinojo, kas tai: kaip spalvos priklauso nuo daikto, su kuriuo yra susijusios, nuo šviesos, kurią jis atspindi, ir nuo akies, kuri į jį žiūri, taip ir tolimoji žemė atrodė jam tikra dėl tos atsitiktinės kintamos šviesos, vėjų, debesų ir jo karščiuojančių, sergančių akių sąjungos. Gal rytoj ar po kelių valandų ta žemė bus jau kitokia.

Tai, ką jis regėjo, nebuvo vien dangaus siųsta žinia, bet dangaus, žemės ir jo padėties (ir valandos, metų laiko, matymo kampo) sąryšis. Tiesa, jei laivas būtų nuleidęs inkarą kitame vėjų rumbe, vaizdas būtų buvęs kitoks, o saulė, aušra, jūra ir

žemė būtų buvusios kita saulė, kita aušra, kita jūra ir kita žemė, gal dvynės, bet kitokios. Tų beribių pasaulių, apie kuriuos jam kalbėjo Sen Savenas, reikėjo ieškoti ne tik anapus žvaigždynų, bet ir vidur tos erdvės, kurio begalinių paralaksų šaltiniu dabar tapo jis pats – visas pavirtęs viena akimi.

Bet atleiskime Robertui, kad netęsė toliau tų nelengvų metafizikos ar kūnų fizikos spekuliacijų, juolab kad jis tai padarys vėliau ir išsamiau, nei derėtų, bet ir dabar matome jį susimąsčiusį, kad jei gali egzistuoti vienas pasaulis su daugybe salų (daug robertų tą akimirką matė daugybę salų iš daugybės laivų, stovinčių skirtinguose dienovidiniuose), tuomet tame viename pasaulyje gali pramaišiui gyventi daug robertų ir daug ferančių. Gal tą dieną pilyje jis, pats to nesuvokdamas, lyginant su aukščiausiu Geležies salos kalnu, pasislinko per keletą uolekčių ir pamatė kito Roberto apgyventą pasaulį, Roberto, nepasmerkto užkariauti įtvirtinimų už miesto sienų, ar išgelbėto kito tėvo, kuris nenužudė ispanų didiko.

Tačiau į šiuos svarstymus Robertas neabejotinai nukrypo nenorėdamas prisipažinti, kad tas tolimas kūnas, iškylantis ir vėl išnykstantis gašliose metamorfozėse, tapo jam kito kūno, kurį troško užvaldyti, anagrama, o kadangi žemė jam ilgesingai šypsojo, jis troško ją pasiekti ir su ja susilieti, – palaimintas pigmėjas ant gražiosios milžinės krūtų.

Manau, ne drovumas, o šviesos pertekliaus baimė, privertė jį grįžti vidun, – o gal jį kas pakvietė. Tikrai, jis išgirdo vištas, pranešančias apie naujas kiaušinių atsargas, dar sumanė vakarienei išsikepti ant iešmo gaidžiuką. Kiek užtruko kapitono žirklėmis kirpdamasis styrančius ūsus, barzdą ir plaukus. Nusprendė pergyventi laivo sudužimą kaip atostogas pajūryje su nenutrūkstama priešaušrių, saulėtekių ir (mėgavosi iš anksto) saulėlydžių seka.

Tad nusileidęs į triumą nepraslinkus nei valandėlei nuo to, kai išgirdo kudakuojant vištas, netruko suprasti, kad jei jos ir

buvo padėjusios kiaušinių (kudakavimas apgauti negalėjo), jų niekur nesimatė. Dar keisčiau: visi paukščiai turėjo naujo lesalo, gražiai paberto, lyg nė nebūtų jo kapstę.

Apniktas įtarimo, grįžo į sodą, kur lygiai kaip vakar dieną ir kaip užvakarykštę dieną lapai spindėjo rasa, varpeliai buvo sklidini skaidraus vandens, žemė apie šaknis drėgna, o purvynė dar klampesnė, – naktį kažkas čia buvo atėjęs palaistyti augalų.

Nustebęs suprato, jog pirmiausia pajuto pavydą: kažkas šeimininkavo jo laive, atimdamas iš jo tuos rūpesčius ir tuos malonumus, kuriuos manė esant savo nuosavybe. Prarasti pasaulį, kad užkariautum apleistą laivą, o paskui suprastum, jog jame jau kažkas gyvena, atrodė jam tiek pat nepakeliama, kaip ir mintis, kad jo Sinjora – geidžiama, bet nepasiekiama – galėtų tapti kito aistros grobiu.

Paskui kilo labiau pagrįstas nerimas. Lygiai kaip jo vaikystės pasaulis buvo apgyventas Kito, kuris jį aplenkdavo ar sekdavo iš paskos, taip ir „Dafnėje" buvo dar nepažintų triumų ir užkaborių, kuriuose gyveno paslaptingasis svečias ir vaikščiojo tais pačiais keliais, kuriais jis ką tik buvo ėjęs, arba tik akimirką prieš jam jais žengiant.

Jis bėgte leidosi slėptis savo kambaryje, lyg Afrikos strutis, kuris, įkišęs galvą smėlin, tariasi pabėgęs nuo pasaulio. Pakeliui į jutą pamatė į triumą vedančių laiptų angą: kas galėjo slypėti ten, jei jau čia, tarpudenyje, rado mažytę salą? Gal ten – Įsibrovėlio karalystė? Nepamirškime, kad su laivu jis dabar elgėsi kaip su savo meilės objektu, o visi tie, kuriems jis anksčiau priklausė, atrodė uzurpatoriais, vos tik jis jį atrado ir suprato jį mylintis. Būtent tuomet Robertas prisipažįsta savo Sinjorai, kad pirmą kartą ją pamatęs, sekdamas paskui nukreiptą į ją kito žvilgsnį, patyrė pasidygėjimą, lyg ant rožės žiedo būtų išvydęs vikšrą.

Toks perdėtas pavydas dėl žuvimi, dūmais ir purvu dvokiančio laivo keltų juoką, bet Robertas jau klaidžiojo po nuolatos

besikeičiantį labirintą, kur kiekvienas išsišakojimas kreipė jį prie vieno ir to paties atvaizdo. Jis kentėjo dėl Salos, kurios neturėjo, ir dėl laivo, kuris jį turėjo, abiejų nepasiekiamų, vienos – dėl tolumo, kito – dėl paslapties, tačiau abu jam atstojo mylimąją, kuri jo vengė, apipildama paties susikurtais pažadais. Kitaip negalėčiau paaiškinti šio Roberto laiško, kupino ašaringos gražbylystės tik dėl to, kad kažkas jį paliko be pusryčių.

Sinjora,
kaip galėčiau tikėtis malonės iš to, kuris yra kaltas dėl mano sunykimo? Bet kam, jei ne jums, galiu patikėti savo sielvartą, vildamasis, kad jei ne jūsų dėmesys, tai bent mano neišgirstas žodis mane paguost galėtų. Jei meilė yra vaistas, gydantis kiekvieną skausmą dar didesniu skausmu, gal tuomet reikėtų ją suprasti kaip begalinį sielvartą, kuris savo galybe žudydamas kiekvieną kitą sielvartą, išgydo visus, išskyrus save patį? Nes jei esu kada sutikęs gražuolę ir jos geidavęs, tesvajojau apie jūsų grožį, tad kodėl turėčiau dejuoti, kad toji kita gražuolė man tėra svajonė? Būtų blogiau, jei taptų ji mano ir likčiau patenkintas, užmiršęs jūsų grožį; taip menkais vaistais būčiau pasidžiaugęs, o liga dėl tos neištikimybės sukeltos graužaties tik dar labiau įsigalėtų. Verčiau pasikliauti jūsų atvaizdu, juo labiau dabar, kai vėl sutikau priešą, kurio veido dar nemačiau ir nenorėčiau niekad jo išvysti. Jūsų mielas prisiminimas padeda man užmiršti tą nekenčiamą šmėklą. Tegul meilė bent jau paverčia mane bejausme nuoplaiša, mandragora, akmenine versme, plūstančia skausmo ašaromis...

Bet nors ir labai kankindamasis, Robertas nevirsta akmenine versme, jis tuoj pat prisimena Kazalėje patirtą nerimą, kurio padariniai, kaip pamatysime, buvo daug liūdnesni.

7.

PAVANE LACHRYME*

Istorija tiek pat aiški kiek ir miglota. Vykstant menkiems susirėmimams, kurių vaidmuo buvo toks pat, kokį šachmatuose gali turėti ne pats ėjimas, o vien priešininko žvilgsnis, įvertinantis kito ketinimą daryti tą ėjimą, priverčiantis jį atsisakyti žingsnio į pergalę. Tuara nusprendė, jog atėjo laikas rimtesniam išpuoliui. Buvo visiškai aišku, kad žaidimas vyksta tarp abiejų pusių šnipų: Kazalėje pasklido gandai, kad pastiprinimas jau artėja, būrius veda pats karalius, o iš Asčio atvyksta Monmoransi sinjoras, tuo tarpu iš Ivrėjos – maršalai de Kreki ir de la Forčė. Melas, kaip suprato Robertas iš Tuara įniršio priepuolių atvykus pasiuntiniui iš šiaurės: per jį Tuara siuntė Rišeljė žinias, kad maisto atsargos jau baigėsi, o kardinolas kartojo, jog sinjoras Ažankūras kitados patikrinęs sandėlius ir nutaręs, kad Kazalė gali puikiai laikytis visą vasarą. Kariuomenė turėjo pajudėti rugpjūtį, pakeliui maitindamasi ką tik surinktu derliumi.

Robertas apstulbo sužinojęs, kad Tuara pamokė korsikiečius dezertyruoti ir pasidavus Spinolai pasakoti, jog kariuomenė laukiama tik rugsėjį. Vyriausiajam štabui jis aiškino taip:

– Jei Spinola manys dar turintis laiko, jis neskubės kasti tranšėjų sienoms sprogdinti, o mes turėsime laiko iškasti prieśprie-

* Van Eycko kūrinio pavadinimas.

šinius tunelius. Bet jei jis manys, kad pastiprinimas atvyksta nedelsiant, kas jam liks daryti? Aišku, ne susiremti su prancūzų kariuomene, nes supranta, kad tam neturi pakankamai jėgų; ne laukti jos, nes tuomet pats atsidurtų apgultyje; ne grįžti į Milaną ir ruoštis miesto ir apylinkių gynybai, nes garbė jam neleidžia trauktis. Jam liks tik nedelsiant užimti Kazalę. O kad negalės to padaryti atviru puolimu, turės išleisti krūvą pinigų išdavikams papirkti. Nuo tos akimirkos kiekvienas mūsų draugas virsta priešu. Todėl siųskime pas Spinolą šnipus, kurie jį įtikintų, kad pastiprinimas vėluoja, leiskime jam kasti tranšėjas ten, kur šios mums per daug netrukdys, sugriaukime tas, kurios tikrai kelia grėsmę, ir tegul tas žaidimas jį nualina. Sinjore Pocai, jūs pažįstate apylinkes: kur galėtume palikti jį ramybėje, o kur privalome žūtbūtinai sulaikyti?

Senasis Pocas, nė nedirstelėjęs į žemėlapius (kurie jam atrodė per daug puošnūs, kad būtų tikri), rodydamas ranka pro langą, paaiškino, jog kai kuriose vietose žemė taip permerkta upės vandens, kad Spinola ten galįs kasti kiek tinkamas – jo minuotojai užspringsią sraigėmis. Bet kitose vietose kasti tranšėjas – vienas malonumas, jas reikės stipriai apšaudyti bei nuolatos puldinėti.

– Gerai, – tarė Tuara, – rytoj priversime juos pasijudinti ginant savo pozicijas už Švento Karolio bastiono, o paskui netikėtai užklupsime ties Švento Jurgio bastionu.

Žygiui pasiruošta deramai, duoti tikslūs nurodymai visoms kuopoms. Kadangi Robertas, pasirodo, mokėjo gražiai rašyti, Tuara diktavo jam pranešimus nuo šešių vakaro iki antros nakties, o paskui paprašė permiegoti nenusirengus, tiesiog ant skrynios prie jo kambario durų, – privalėjo skaityti visus gaunamus atsakymus, o kilus menkiausiam reikalui jį pažadinti. Tokių nuo antros valandos iki aušros buvo ne vienas.

Kitą rytą kariai jau laukė išsirikiavę takuose už kontreskarpo ir už tvirtovės sienų. Tuara, kuris iš citadelės vadovavo vi-

sam žygiui, davus ženklą, pirmasis gana gausus būrys pajudėjo tyčia klaidinga kryptimi: pirmieji ėjo ietininkai ir muškietininkai, paskui juos kiek atsilikę sekė penkiasdešimt pėstininkų su didžiosiomis muškietomis, o už šių triukšmingai žygiavo penkių šimtų pėstininkų būrys ir dvi kavalerijos kuopos. Stačiai paradas, o kaip vėliau paaiškėjo, ispanai taip ir pagalvojo.

Robertas pamatė, kaip trisdešimt penki vyrai pakrikai puolė vieną tranšėją pagal kapitono Kolumbà komandą, o iš barikados išlindęs ispanų kapitonas maloniai juos pasveikino. Kolumbà ir jo vyrai iš mandagumo stabtelėjo ir taip pat atsakė maloniai. Tuomet ispanai pradėjo trauktis, o prancūzai veržtis pirmyn; Tuara įsakė nuo tvirtovės sienų apšaudyti tranšėją, Kolumbà, gavęs įsakymą, sukomandavo pulti, kavalerija tuoj pat apgulė apkasus iš abiejų pusių, ispanai buvo priversti grįžti į savo pozicijas ir galiausiai sutriuškinti. Prancūzai tarsi pamišo, kai kurie kapodami kardais šaukė ankstesniuose susirėmimuose kritusių draugų vardus: „Čia už Besjė, o čia už Briketą!“ Visi taip įsiaudrino, kad Kolumbà nebegalėjo surinkti būrio: vyrai toliau siautėjo tarp žuvusiųjų, mosuodami miesto pusėn mūšio trofėjais: auskarais, perpetėmis, ant iečių iškeltomis skrybėlėmis.

Kontrpuolimas prasidėjo ne iš karto, ir Tuara suklydo pamanęs, jog tai klaida, tačiau viskas buvo apskaičiuota. Tikėdamasis, kad imperijos šalininkai turėtų atsiųsti daugiau būrių, kurie padėtų atremti puolimą, jis kvietė juos kanonadomis, bet anie tik šaudė į miestą, ir vienas sviedinys sugriovė netoli pagrindinės būstinės stovėjusią Švento Antano bažnyčią.

Tuara tuo buvo patenkintas ir įsakė kitam karių būriui išžygiuoti nuo Švento Jurgio bastiono. Jame tebuvo kelios kuopos, kurioms vadovavo sinjoras de la Granžas, judrus lyg paauglys, nors jau penkiasdešimties metų. Atkišęs priekin kardą la Granžas įsakė pulti apleistą bažnytėlę, prie kurios buvo kasama tranšėja, jau gerokai pasistūmėjusi, kai staiga iš už griovio išniro pagrindinės priešo pajėgos, seniai laukusios šio susitikimo.

– Išdavystė, – sušuko Tuara, nusileidęs prie vartų, ir įsakė la Granžui trauktis.

Neilgai trukus Pompadūr pulko vėliavininkas atvedė jam kazalietį vaikiną virve per riešus surištomis rankomis, užkluptą, kai mažame bokštelyje netoli pilies balto audinio skiaute siuntė ženklus miestą apgulusiems pulkams. Tuara liepė paguldyti jį ant žemės, pakišo jo dešinės rankos smilių po pakeltu pistoleto saugikliu, nukreipė vamzdį į jo kairiąją ranką, uždėjo pirštą ant gaiduko ir paklausė: „Et alors?“*

Vaikinas iškart suprato savo apverktiną padėtį ir pradėjo pasakoti: praėjusią naktį, jau apie vidurnaktį, prie Švento Dominyko bažnyčios toks kapitonas Gamberas pažadėjęs jam šešis pistoletus, – tris jis ten pat ir įteikė, – jei padarys tai ką palieptas tą akimirką, kai prancūzų kariai pajudės nuo Švento Jurgio bastiono. Dar daugiau: vaikinas, nesuprasdamas karo vingrybių, tikėjosi gauti likusius pistoletus, lyg Tuara turėtų būti dėkingas už paslaugą. Staiga jis pastebėjo Robertą ir puolė rėkti, jog šis esąs minėtasis Gamberas.

Robertas stačiai apstulbo, o tėvas Pocas puolė niekingąjį šmeižiką ir būtų jį pasmaugęs, jei keli bajorai iš palydos nebūtų jo sulaikę. Tuara tuoj prisiminė, kad Robertas visą naktį nuo jo nesitraukė ir kad, nepaisant iškilios laikysenos, niekas nebūtų palaikęs jo kapitonu. Tuo metu kiti išsiaiškino, kad Basijanio pulke tikrai yra toks kapitonas Gamberas ir jį varu atvarė pas Tuara. Gamberas prisiekinėjo esąs nekaltas, ir iš tiesų sulaikytasis vaikinas jo nepažino, bet atsargos dėlei Tuara įsakė jį uždaryti. Paskutinis lašas, perpildęs tą sumaišties taurę, buvo žinia, kad, traukiantis la Granžo būriui, nuo Švento Jurgio bastiono kažkas puolė bėgti, – jam pasiekus ispanų rikiuotes, pasigirdo džiaugsmo šūksniai. Tas, kuris tai pranešė, nieko daugiau negalėjo pasakyti, vien kad jis buvęs jaunas, apsirengęs pagal ispanišką madą, su tin-

* Na? *(Pranc.)*

kleliu ant plaukų. Robertas iškart pagalvojo apie Ferantę. Tačiau didžiausią įspūdį jam paliko tas įtarimas, su kuriuo prancūzų vadai pažvelgė į Tuara palydoje buvusius italus.

– Vienas niekšelis gali sustabdyti visą kariuomenę? – išgirdo klausiant savo tėvą, rodantį į besitraukiančius prancūzus. – Atleiskit, brangusis drauge, bet čia, atrodo, manoma, kad iš mūsų kraštų visi kiek panašūs į tą išdaviką Gamberą, ar aš klystu?

Kai Tuara ėmė reikšti jam savo pagarbą ir draugiškumą, tiesa, gana atsainiai, jis tarė:

– Nereikia. Panašu, kad visi čia deda į kelnes, o man ši istorija jau ima įkyrėti. Tie velnio išperos ispanai jau tiek įstrigę gerklėje, kad, jums leidus, užmušiu kokius du ar tris – įrodysiu, jog ir mes, kai reikia, mokame kautis, o kai pajuntame įkvėpimą – nėra mums kliūčių, mordioux*!

Jis išjojo pro vartus ir kaip viesulas su iškeltu kardu rankoje nušuoliavo priešo būrių link. Nesitikėjo jų išbaidyti, tiesiog panoro pasielgti savaip, pasipuikuoti prieš kitus.

Puikus drąsos įrodymas, bet niekam tikęs karo žygis. Kulka pataikė jam tiesiai į kaktą, ir jis susmuko ant savo Panjuflio keteros. Antroji papliūpa pasiekė kontreskarpą, ir Robertas susvyravo, pajutęs į smilkinį smūgį lyg akmeniu. Nors ir sužeistas, jis išsivadavo iš jį laikiusiųjų glėbio. Sušukęs tėvo vardą, jis išsitiesė ir pamatė Panjuflį, kuris nešinas bedvasiu šeimininko kūnu sutrikęs šuoliavo per niekieno žemę.

Jis vėl pridėjo pirštus prie burnos ir sušvilpė. Panjuflis išgirdo ir pasuko sienos link, bet lėtai, iškilmingai risnodamas, kad nenumestų savojo raitelio, kuris jau valdingai nespaudė jo šonų. Jis grįžo, žvengdamas savo pavaną už kritusį poną, parnešdamas kūną Robertui – šis užspaudė atviras akis ir nušluostė nuo veido jau ėmusį krešėti kraują, nors pačiam šiltas kraujas dar vis sruvo skruostais.

* Po velnių! *(Pranc.)*

Gal kulka jam kliudė nervą, nes kitą dieną, vos išėjęs iš Švento Evazijaus katedros, kurioje Tuara buvo surengęs iškilmingas pamaldas už sinjorą Pocą San Patricijų de la Grivą, jis sunkiai begalėjo pakęsti dienos šviesą. Gal akys buvo paraudusios nuo ašarų, bet akivaizdu, kad nuo tos dienos jos ėmė skaudėti. Psichės tyrinėtojai šiandien pasakytų, kad tėvui pasinėrus į tamsą, jis irgi troško į ją pasinerti. Robertas apie psichę menkai teišmanė, bet ši kalbos figūra jam būtų patikusi, bent jau nušviesta – ar užtemdyta – to, kas nutiko vėliau.

Manau, kad Pocas žuvo per savo užsispyrimą, man tai atrodo nuostabu, bet Robertas nepajėgė to įvertinti. Visi liaupsino jo tėvo didvyriškumą, jis galėjo gedėti išdidžiai pakelta galva, bet tik kukčiojo. Prisiminęs, kaip tėvas sakydavęs jam, kad tikras bajoras visus žiauraus likimo smūgius turįs sutikti neišliedamas nė ašaros, jis teisinosi dėl savo silpnumo (prieš gimdytoją, kuris jau niekada negalės paklausti jo priežasties), vis kartodamas, kad dabar jis jau našlaitis. Manė galėsiąs su tuo susitaikyti – dar nesuprato, kad bergždžias reikalas pratintis prie tėvo netekties, nes antrą kartą tai nepasikartos, tad verčiau žaizda telieka atvira.

Bet norėdamas suteikti prasmę tam, kas įvyko, vėl prisiminė Ferantę. Atsekęs jam iš paskos, Ferantė pardavė priešams jo paslaptis, o paskui begėdiškai perbėgo į priešų gretas, tikėdamasis pelnyto atlygio; tai supratęs, tėvas norėjo nuplauti suteptą šeimos garbę, kad jo drąsos atspindys apgaubtų Robertą ir nukreiptų įtarimo šešėlį, kritusį ant jo, nekaltojo. Kad tėvo mirtis nepasirodytų buvusi beprasmiška, Robertas privalėjo elgtis taip, kaip visi Kazalėje tikėjosi iš didvyrio sūnaus.

Kitaip ir negalėjo būti: dabar jis tapo teisėtu Grivos sinjoru, šeimos vardo ir turtų paveldėtoju, tad Tuara nebedrįso trukdyti jo dėl menkų reikalų, o bent kiek svarbesnių nebuvo. Taip, paliktas vienas, kad geriau įsijaustų į naują garbaus našlaičio vaidmenį, jis liko dar vienišesnis, netekęs net išganingos galimybės veikti: pačiame apgulties sūkuryje, atleistas nuo visų pareigų, kankinosi svarstydamas, kaip leisti savo dienas.

8.

KEISTA TO LAIKO ŠAUNUOLIŲ DOKTRINA

Valandėlei sustabdęs prisiminimų antplūdį, Robertas suvokė prisiminęs tėvo mirtį ne iš dievobaimingos paskatos neleisti šitai Filoteto žaizdai užsiverti, o visiškai atsitiktinai, pagalvojęs apie Ferantės šmėklą, kurią prikėlė „Dafnės" Įsibrovėlio šmėkla. Jiedu dabar jam atrodė lyg dvyniai, kurių silpnesnį jis nusprendė sunaikinti, kad paskui galėtų prispausti stipresnįjį.

Tikrai, kalbėjo, ar tomis apsiausties dienomis aš dar mačiau Ferantę? Ne. Priešingai: Sen Savenas įtikino mane, kad jo nė negalėjo būti.

Iš tiesų, Robertą su Sen Saveno sinjoru siejo draugystė. Jie vėl susitiko per laidotuves, ir šis pareiškė užuojautą. Kai nebūdavo girtas, Sen Savenas atrodė kaip tikras bajoras. Neaukštas, judrus, nenustygstantis, su palaido paryžietiško gyvenimo pėdsakais veide – jam, ko gero, dar nebuvo nė trisdešimties.

Atsiprašė dėl savo nesusivaldymo per aną vakarienę, ne dėl to, ką kalbėjo, bet dėl to, kaip netašytai tai pasakė. Paklausė apie sinjorą Pocą, ir Robertas jam buvo dėkingas tegul ir už apsimestinį susidomėjimą. Todėl papasakojo, kaip tėvas mokęs jį fechtuotis. Sen Savenas uždavė jam keletą klausimų, užsidegė išgirdęs apie vieną kirtį ir pačiame aikštės viduryje apnuogino kardą, norėdamas, kad Robertas parodytų tą judesį. Gal jį jau mokėjo, o gal buvo labai sumanus, nes mitriai jį atrėmė, bet pripažino, kad tai – puikios mokyklos gudrybė.

Atsidėkodamas parodė Robertui vieną savo kirtį. Liepė jam užimti poziciją, padarė keletą apgaulingų judesių, palaukė pirmo puolimo, paskui apsimetė parklupęs ant žemės, o kai Robertas sutrikęs atsidengė, lyg per stebuklą pakilo ir nurėžė mundūro sagą – kaip įrodymą, kad dar kiek spustelėjęs galėjo jį ir sužeisti.

– Patinka, mano drauge? – paklausė, kai Robertas sveikino jį prisipažindamas nugalėtas. – Tai *Coup de la Mouette*, arba Žuvėdros kirtis, kaip jūs pasakytumėt. Jei kada būsite prie jūros, pamatysite, jog tie paukščiai lyg akmuo bloškiasi žemyn, bet vos tik palietę vandenį vėl pakyla su grobiu snape. Šis judesys reikalauja ilgų pratybų ir ne visada pasiseka. Tam tauškaliui, kuris jį sukūrė, nepavyko juo prieš mane pasipuikuoti. Taip gavau dovanų ir jo gyvybę, ir jo paslaptį. Manau, labiau apgailestavo netekęs antrosios.

Jie dar ilgai būtų tęsę toliau, jei ne pasirodęs miestelėnų būrelis.

– Liaukimės, – tarė Robertas, – nenorėčiau, kad kas man priekaištautų užmiršus savo sielvartą.

– Dabar, prisimindamas jo pamokas, jūs pagerbiate savo tėvą geriau, nei tuomet, kai bažnyčioje klausėtės prastos lotynų kalbos, – tarė Sen Savenas.

– Sinjore Sen Savenai, – paklausė Robertas, – ar nebijote baigti gyvenimą ant laužo?

Sen Savenas akimirką apsiniaukė.

– Būdamas maždaug tokio amžiaus kaip jūs, žavėjausi tuo, kuris man buvo lyg vyresnysis brolis. Jo vardas buvo Lukrecijus, kaip senovės filosofo, o ir jis pats buvo filosofas, be to, dar kunigas. Jį sudegino Tulūzoje, prieš tai išplėšę liežuvį ir pasmaugę. Matote, mūsų, filosofų, liežuviai mitrūs ne vien dėl gero tono, kaip aną vakarą sakė tas sinjoras, bet kad spėtume jais pasinaudoti iki išraunant. Arba, jei kalbėsime rimtai, kad sunaikintume prietarus ir atskleistume daiktų prigimtį.

– Jūs tikrai netikite Dievą?

– Nerandu tam priežasties gamtoje. Ir ne aš vienas. Strabonas rašo, kad galai neturėję tokiós sąvokos, kaip aukštesnioji būtybė. Akosta – jėzuitas – pasakoja, kad misionieriai, kalbėdami Vakarų Indijos čiabuviams apie Dievą, turėjo vartoti ispanišką žodį *Dios*. Nepatikėsite, bet jų kalboje tam nebuvo jokio atitikmens. Jei gamtoje Dievo idėjos nėra, tuomet Dievas – žmogaus kūrinys. Nežiūrėkite į mane taip, lyg būčiau ne viso proto ar ištikimai netarnaučiau tam pačiam karaliui. Tikras filosofas nesiekia sugriauti daiktų tvarkos. Jis ją priima, tetrokšdamas, kad jam būtų leista puoselėti mintis, palaikančias sielos tvirtybę. O dėl kitų – laimė, apstu popiežių ir vyskupų, kurie sulaiko minias nuo riaušių ir nusikaltimų. Valstybinė tvarka reikalauja tam tikrų elgesio normų, liaudžiai reikalingas tikėjimas, o išminčius privalo paaukoti dalį savo nepriklausomybės visuomenės ramybės vardan. O aš manau esąs doras žmogus: ištikimas draugams, nemeluoju, nebent kam nors prisipažinčiau mylįs, vertinu mokslą ir kuriu, kaip kalba, geras eiles. Todėl damoms atrodau malonus. Norėčiau rašyti romanus, jie dabar labai madingi, bet esu tiek jų sumanęs, kad nesusiruošiu nė prie vieno prisėsti...

– Apie kokius romanus galvojate?

– Kartais žvelgiu į Mėnulį, įsivaizduodamas, kad dėmės – tai olos, miestai, salos, o švytintys plotai – jūra, atspindinti saulę lyg veidrodžio stiklas. Norėčiau papasakoti apie jų karalių, jų karus ir sukilimus, arba apie ten gyvenančius nelaimingus įsimylėjėlius, kurie naktimis dūsaudami žvelgia į mūsų Žemę. Norėčiau papasakoti apie atskirų kūno dalių kovą ir draugystę – rankas, kovojančias su kojomis, venas, myluojančias arterijas, ar kaulus su kaulų smegenimis. Visi tie romanai, kuriuos norėčiau parašyti, persekioja mane. Kai lieku vienas kambaryje, jie, rodos, sustoja aplinkui lyg velniūkščiai, vienas traukia už ausies, kitas – už nosies, ir kiekvienas prašo: „Parašyk mane, aš

nuostabus". Tik staiga suprantu, kad galima parašyti tokį pat gražų romaną apie dvikovą, kurioje kaudamasis įtikini priešininką atsižadėti Dievo, o paskui perrėži jam krūtinę, kad mirtų jis prakeiktas. Sinjore de la Griva, stokit, išsitraukite kardą, taip, ginkitės! Statote kulnus viena linija, blogai, taip jūsų kojos tampa silpnos. Galvos negalima laikyti tiesiai, nes tarpas tarp peties ir galvos – tai papildoma plokštuma priešininko kirčiams.

– Aš ištiesiu ranką ir užsidengsiu kardu.

– Klystat, iš tokios padėties jūsų kirtis bus silpnas. Be to, aš užėmiau vokišką poziciją, o jūs – itališkąją. Blogai. Ginantis reikia stengtis imituoti priešininko poziciją. Verčiau papasakokite apie save ir savo ankstesnius nuotykius iki patenkant į šį mūšio lauką.

Niekas netraukia jaunuolio taip kaip suaugęs vyras, kuris be perstojo žeria nešvankybes, – jis iškart įsigeidžia juo sekti. Robertas atvėrė savo širdį Sen Savenui, o norėdamas pasirodyti įdomesnis – nes apie pirmuosius šešiolika gyvenimo metų nedaug ką būtų galėjęs papasakot, – atskleidė jį persekiojusią mintį apie nepažintą brolį.

– Prisiskaitėte romanų, – tarė jam Sen Savenas, – o dabar norėtumėte išgyventi vieną iš jų, nes romano tikslas – mokyti ir teikti malonumą, o viena svarbiausių pamokų – padėti atpažinti pasaulio žabangas.

– Ko gi mane išmokytų tas, kurį jūs pavadinote Ferantės romanu?

– Romano pagrindas, – paaiškino jam Sen Savenas, – visada yra klaida: asmens, vietos ar veiksmo, laiko ar aplinkybių, ir iš šios pamatinės klaidos kyla dalinės klaidos, intrigos, peripetijos ir galiausiai – netikėtas ir malonus pažinimas. Turiu galvoje tokias klaidas, kaip netikra veikėjo mirtis, arba kai vienas asmuo nužudomas vietoj kito, arba kiekybės, kai moteris mano, kad jos mylimasis mirė, ir išteka už kito, arba kokybės, kai klai-

dina jausmai, arba kai palaidojamas tariamai miręs žmogus, o iš tiesų jis tik apkvaitintas migdomųjų, arba sąsajų klaidas, kai kas nors klaidingai palaikomas kito žudiku, arba įnagio klaidas, kai kažkas apsimestinai nuduriamas taip, kad durklas, užuot perdūręs gerklę, sulenda į kriaunas, kartu paspaudžiant kraujo prisigėrusią kempinę... Ką kalbėti apie klaidingus pranešimus, melagingus gandus, laiku neįteiktus arba ne ten nuėjusius ar įteiktus ne tam asmeniui laiškus. Iš šių priemonių labiausiai mėgstama, tačiau per daug banali – kai vienas asmuo palaikomas kitu, bet tam reikalingas Antrininkas. Antrininkas – tai atspindys, kuris lyg šešėlis seka paskui arba kiekvieną akimirką gali išdygti priešais. Puiki intriga, ir skaitytojas, susitapatinęs su veikėju, pajunta baimę Broliui Priešui. Tačiau žmogus tėra tik mašina, pakanka pajudinti vieną jo ratą, kad pajudėtų visi kiti, nes Brolis ir jo priešiškumas yra ne kas kita, kaip kiekvieno mūsų baimė savęs paties, baimė savo sielos slaptaviečių, kuriose kiekvienas laikome užgniaužtus troškimus, arba, kaip sakoma Paryžiuje, nuslopintas ir neišsakytas mintis. Nes įrodyta, kad yra neapčiuopiamų minčių, nepastebimai veikiančių sielą, slaptų minčių, kurių buvimą patvirtina tai, kad kiekvienas, nors truputį save patyrinėjęs, netruktų suprasti nešiojantis širdyje meilę ir neapykantą, džiaugsmą ir liūdesį, nė neprisimindamas tuos jausmus sukėlusių minčių.

– Tuomet Ferantė... – pradėjo Robertas, o Sen Savenas baigė:

– Tuomet Ferantė yra jūsų baimės ir gėdos įsikūnijimas. Dažnai žmonės, nenorėdami patys sau prisipažinti esantys savo likimo kūrėjai, žvelgia į jį kaip romaną, parašytą nežinomo nedoro kūrėjo.

– Bet ką reiškia ši parabolė, kurią nejučiomis sukūriau?

– Kas žino? Gal nemylėjote savo tėvo taip, kaip jums atrodo, bijojote jo griežtumo, kai jis reikalaudavo iš jūsų doros, todėl suvertėte jam kaltę, kad paskui galėtumėt apkaltinti ne savo, bet kito kaltėmis.

– Sinjore, kalbate su tuo, kuris vis dar apraudа savo mylimą tėvą! Manau, jog didesnė nuodėmė yra mokyti neapkęsti tėvų, negu neapkęsti mūsų Viešpaties!

– Na jau, brangusis la Griva! Filosofas privalo drąsiai kritikuoti visus melagingus mokymus, kurie jam įkalti, o vienas tokių – pagarba senatvei, tarsi jaunystė nebūtų pati didžiausia dorybė ir gėris. Sakykite atvirai, argi gebantis mąstyti, spręsti ir veikti jaunas vyras prasčiau tvarkosi šeimoje nei koks šešiasdešimtmetis kvailys, kuriam galvos šarma sušaldė protą? Tai, ką garbiname kaip vyresniųjų išmintį, tėra paniška veiklos baimė. Norite klausyti tų, kuriems tingėjimas suvytino raumenis, užkimšo arterijas, išgarino dvasias ir iščiulpė kaulų smegenis? Jei žavitės kokia moterimi, argi ne dėl jos grožio? Ar ir toliau keliaklupsčiausite, kai senatvė pavers jos kūną šmėkla, dvelkiančia artėjančia mirtimi? O jei taip elgiatės su savo mylimosiomis, kodėl turėtumėt kitaip su savo seniais? Sakysite, tas senis – jūsų tėvas ir dangus pažadėjo jums ilgą gyvenimą, jei gerbsite jį. Kas tai pasakė? Seniai žydai, supratę, kad išgyventi dykumoje galės tik pažaboję savo kūną. Jei manote, jog dangus pridės jums nors vieną dieną dėl to, kad buvote klusni savo tėvo avelė – apgaudinėjate save. Tikite, kad nuolankus tėvo pasveikinimas skrybėlės plunksna nušluojant žemę po jo kojomis išgydys jus nuo šunvotės, užtrauks dūrio žaizdą ar išvarys akmenis iš šlapimo pūslės? Jei taip būtų, daktarai niekada neruoštų tų šlykščių nuovirų, o nuo itališkos ligos gydytų skirdami keturis reveransus prieš vakarienę jūsų ponui tėvui ir vieną bučinį jūsų poniai motinai prieš miegą. Tarsite, kad be tėvo nebūtų jūsų, o jo nebūtų be savojo ir taip toliau, iki Melchizedeko. Betgi jis jums skolingas, o ne jūs jam: ilgametėmis raudomis jūs apmokate tą vieną jo malonaus kutulio akimirką.

– Netikite tuo, ką kalbate.

– Netikiu. Beveik niekada. Bet filosofas – kaip poetas. Šis

kuria idealius laiškus savo idealiai nimfai vien tik norėdamas žodžiais prasiskverbti į aistros gelmes. Filosofas išbando savo žvilgsnio šaltumą, norėdamas įsitikinti, kiek jo pakaks nugriauti šventeiviškumo tvirtovę. Nenorėčiau, kad susilpnėtų jūsų pagarba tėvui, juolab, kaip sakėte, jis daug gero jus išmokė. Bet teneliūdina jūsų prisiminimai. Jūs verkiate...

– Tai ne sielvartas. Toji žaizda galvoje, matyt, nusilpino akis...

– Gerkite kavą.

– Kavą?

– Galiu prisiekti, greitai ji taps madinga. Tai – sveikatos eliksyras. Atnešiu jums. Ji šalina šaltus syvus, varo dujas, stiprina kepenis, pirmas vaistas nuo vandenligės ir niežų, palengvina skrandžio skausmus. Jos garai ypač tinka nuo akių uždegimo, ūžimo ausyse, slogos, užkimštos nosies ar peršalimo – vadinkite, kaip patinka. Kartu su tėvu palaidokite ir išgalvotąjį jus kankinantį brolį. O svarbiausia – susiraskite meilužį.

– Meilužį?

– Tai geriau už kavą. Kentėdamas dėl gyvos būtybės, sušvelninsite savo skausmą dėl tos, kuri jau numirusi.

– Dar niekada nemylėjau moters, – tarė Robertas nukaisdamas.

– Nesakiau moterį. Gali būti ir vyras.

– Sinjore Sen Savenai! – sušuko Robertas.

– Matyti, kad jūs iš kaimo.

Nepaprastai sutrikęs Robertas atsiprašė, tardamas, kad akys jam pradėjo nepakenčiamai skaudėti, ir nutraukė tą jųdviejų susitikimą.

Stengdamasis suprasti ką išgirdęs, tarė sau, kad Sen Savenas iš jo pasišaipė: lyg dvikovoje norėjo pasipuikuoti visais Paryžiuje žinomais kirčiais. O Robertas pasirodė kaip koks provincialas. Ne vien tai: rimtai klausydamasis tų kalbų, jis nusidėjo;

to nebūtų atsitikę, jei būtų jas priėmęs juokais. Rikiavo nuodėmes, padarytas klausantis tų kalbų prieš tikėjimą, papročius, valstybę, pagarbą šeimai. Taip apmąstydamas patirtą netektį, pajuto dar vieną mausulį – prisiminė, kad jo tėvas mirė piktažodžiaudamas.

9.

ARISTOTELIO ŽIŪRONAS

Kitą dieną jis nuėjo į Švento Evazijaus katedrą pasimelsti. Tą birželio pradžios popietę saulė kepino pustuštes gatves, – lygiai kaip dabar „Dafnėje“, kai jis jaučia virš įlankos tvyrantį karštį, kurio nepajėgia sulaikyti laivo šonai, tarsi jie būtų iš degančio medžio. Įėjęs pajuto norą išpažinti nuodėmes – savąsias ir tą tėvo. Navoje sustabdė dvasininką, šis iš pradžių gynėsi esąs ne šitos parapijos, bet paskui, pamatęs jaunuolio žvilgsnį, nusileido ir, atsisėdęs klausyklon, priėmė atgailautoją.

Tėvas Emanuelis, matyt, nebuvo labai senas, gal kokių keturiasdešimties metų, pasak Roberto, „putlus, rausvas, oraus ir malonaus veido“, todėl Robertas įsidrąsino papasakoti jam visus savo vargus. Pirmiausia paminėjo tėvo piktažodžiavimą. Ar dėl to jo tėvas dabar kenčia pragaro gelmėse, o ne džiaugiasi Aukščiausiojo malone? Nuodėmklausys uždavė keletą klausimų ir įtikino Robertą pripažinti, kad nesvarbu, kada senasis Pocas būtų miręs, jis visada galėjo baigti gyvenimą minėdamas Dievo vardą be reikalo, nes piktažodžiavimas – bjaurus įprotis, atėjęs iš kaimiečių, todėl Monferato apylinkių bajorai laikė paniekinimu kalbėti su sau lygiais taip kaip jų sodiečiai.

– Sūnau mano, – baigė nuodėmklausys, – tavo tėvas mirė vykdydamas vieną iš tų didžių ir taurių Žygių, kurie, kaip sakoma, veda į Didvyrių rojų. Netikiu, kad toks Rojus tikrai yra, o manau, jog Dangaus karalystėje šventoje santarvėje gyvena Var-

getos ir Valdovai, Didvyriai ir Bailiai, ir gerasis Dievas tikrai neatsakė savo Karalystės tavajam tėvui vien todėl, kad atsidėjęs didžiajam Darbui jis kiek nesuvaldė liežuvio, netgi drįsčiau tarti, kad tokiomis akimirkomis toks Šūkis – tai būdas pašaukti Aukščiausiąjį savo kilnaus Veiksmo Liudytoju ir Teisėju. Jei vis dar kankiniesi – pasimelsk už savo Gimdytojo Sielą ir užsakyk už jį mišias ne todėl, kad perkalbėtum Viešpatį pakeisti savo Sprendimą, kuris ne Vėtrungė, besisukanti ten, kur pučia davatkos, o vardan savo Sielos ramybės.

Tuomet Robertas papasakojo jam apie maištingas savo draugo kalbas, ir kunigas liūdnai skėstelėjo rankomis:

– Sūnau, aš mažai tepažįstu Paryžių, bet tai, ką apie jį esu girdėjęs, įtikino mane, kiek Begalvių, Garbėtroškų, Atsimetėlių, Šnipų, Intrigantų gyvena toje naujojoje Sodomoje. Tarp jų yra Netikrų Liudytojų, Tabernakulų Vagių, Nukryžiuotojo Niekintojų ir tokių, kurie šelpia Elgetas, idant šie atsižadėtų Dievo, netgi yra žmonių, kurie dėl Pajuokos pakrikštija šunis... Tai Laiko Mada. Bažnyčiose jau nebekalba Maldų, o vaikštinėja, juokiasi, pasislėpę už kolonų kabinėjasi prie Damų, ir net per Pakylėjimą girdisi tas nepaliaujamas Šurmulys. Apsimeta filosofais ir apipila tave piktavališkais Kodėl: kodėl Dievas davė Pasauliui Įsakymus, kodėl draudžiama Ištvirkauti, kodėl Dievo Sūnus įsikūnijo, – kad paskui kiekvieną tavo atsakymą panaudotų kaip Bedievybės Įrodymą. Štai Tauriosios mūsų laikų Sielos: Epikūriečiai, Pironiečiai, Diogeniečiai ir Libertinai! Todėl neklausyk Gundymų, kurie sklinda iš Piktosios Dvasios.

Robertas niekad per daug nepiktnaudžiavo didžiosiomis raidėmis, kuriomis mėgavosi jo laikų autoriai, bet užrašydamas tėvo Emanuelio žodžius, daugelį jų pradeda didžiosiomis, tarytum šis ne tik būtų rašęs, bet ir kalbėjęs kaip nors ypatingai – taigi pabrėždamas kai kurių dalykų svarbą, – manykime, kad jis turėjo dar ir didelę iškalbos dovaną. Iš tiesų, jo žodžiai suteikė Robertui tokią dvasios ramybę, kad išėjęs iš klausyklos

norėjo dar su juo pasilikti. Taip sužinojo, kad jis – Savojos jėzuitas, ir ne iš prastųjų, nes Kazalėje atsidūrė kaip Savojos kunigaikščio įgaliotasis stebėtojas, – tais laikais per apgultį visko pasitaikydavę.

Tėvas Emanuelis tą įpareigojimą vykdė labai uoliai: nyki apgulties nuotaika leido jam netrukdomai atsidėti tam tikroms studijoms, kurios netiko tokiam triukšmingam miestui, kaip Turinas. Paklaustas, kuo užsiima, atsakė, kad jis, kaip ir astronomai, kuria žiūronus.

– Turėjai girdėti apie tą florentietį Astronomą, kuris tyrinėjo Visatą su Žiūronais, akių hiperbole, ir pro Žiūronus pamatė tai, ką akys tik įsivaizdavo. Pagarbiai žiūriu į tų Mechaninių Įrankių naudojimą siekiant pažinti, kaip šiandien įprasta sakyti, Tįsų Daiktą. Bet norėdami suprasti Mąstantį Daiktą, kitaip tariant, mūsų būdą pažinti Pasaulį, tegalime panaudoti kitą Žiūroną, tą, kuriuo jau naudojosi Aristotelis, kuriame nėra nei vamzdžio, nei lęšių, o vien Žodžių Intriga, Skvarbi Mintis, nes suprasti šį Pasaulį mums leidžia tik Dirbtinės Kalbos dovana.

Taip kalbėdamas, tėvas Emanuelis išvedė Robertą iš bažnyčios ir pasivaikščiodami užkopė jie ant eskarpo, kur tą popietę buvo ramu, o iš priešingos miesto pusės girdėjosi duslūs patrankų šūviai. Tolumoje matėsi imperijos kariaunos stovykla, bet laukai plytėjo tušti – be pulkų bei gurguolių, o pievos ir kalvos švytėjo pavasario saulėje.

– Sūnau mano, ką tu matai? – paklausė tėvas Emanuelis.

Robertas, dar mažai iškalbus, atsakė:

– Pievas.

– Tikrai, kiekvienas gali ten, žemai, regėti Pievas. Bet gerai žinai, kad, priklausomai nuo Saulės padėties, nuo Dangaus spalvos, paros meto ir metų laiko keisdamos savo formą, jos įkvepia skirtingus Jausmus. Darbų išvargintam sodiečiui jos yra tik Pievos, ir nieko daugiau. Tas pat nutinka ir vienišam žvejui, išsigandusiam tų naktinių Ugnies Paveikslų, kurie kartais pasiro-

do danguje ir baugina, bet vos tik Meteoritikai, o jie dar ir Poetai, pavadina juos Barzdotomis, Uodeguotomis ir Karčiuotomis Kometomis, Sąsparomis, Sijomis, Skydais, Deglais ir Strėlėmis, šitos kalbos figūros tau aiškiausiai atskleidžia, kokiais taikliais Simboliais moka kalbėti Gamta, pasinaudojanti tais vaizdais kaip hieroglifais, kurie, viena vertus, veda prie Zodiako Ženklų, antra vertus, rodo buvusius ar būsimuosius Įvykius. O Pievos? Tik paklausyk, kiek gali pasakyti apie Pievas, ir kaip, jas apsakydamas, dar aiškiau jas regi ir junti: papučia Šiltas Vėjas iš Vakarų, atsiveria Žemė, pravirksta Lakštingalos, puikuojasi Medžiai sodria lapija, o tu atskleidi nuostabią Pievų prigimtį per įvairovę giminės jų Žolynų, kuriuos pienu maitino Upės, almančios laiminga vaikyste. Šventiškos Pievos skleidžiasi su smagiu džiaugsmu, vos patekėjus Saulei atveria savo veidus, ir juose išvysti šypsenos linkį, jos džiaugiasi sugrįžusia Žvaigžde, apsvaigintos saldžių Pietų Vėjelio bučinių, ir šypsena šoka toje Žemėje, kuri atsiveria tyliu Džiaugsmu, ir rytmečio šiluma pripildo jas tokio Džiugesio, kad jos paplūsta Rasos ašaromis. Vainikuotos Gėlėmis Pievos atsiduodamos savajam Genijui sukuria skambias Vaivorykščių Hiperboles. Bet jų Jaunystė greit pajunta artėjantį mirties dvelksmą, šypsena netikėtai nublykšta, dangaus spalvos nublanksta, o vėluojantis Zefyras glosto sunykusią Žemę, – vos pratrūkus pirmajai žiemiško dangaus rūstybei, Pievos nuliūsta ir sustingsta apsitraukdamos Šerkšnu. Todėl, sūnau, jei būtum pasakęs, jog pievos yra gražios, tebūtum apsakęs jų žalumą, kurį aš ir taip pažįstu, bet sakydamas, kad Pievos juokiasi, parodai man žemę kaip Įkvėptą Žmogų, ir tuomet aš išmokstu matyti žmonių veiduose visus tuos atspalvius, kuriuos išvydau pievose... Tai Metaforos – pačios tobuliausios Figūros. Jei Protas, taigi Išmintis, yra skirtas susieti tolimas Sąvokas ir įžvelgti nepanašių daiktų Panašumą, tai Metafora, pati skvarbiausia ir savičiausia Figūra, vienintelė gali sukurti Stebuklą, kuris pagimdo Palaimą, kuri kyla ir regint te-

atre besikeičiančias scenas. Jei Figūrų sukelta Palaima yra gebėjimas lengvai išmokti naujus dalykus, ir daug jų glaustai, tai Metafora, akimirksniu perkeldama mūsų protą nuo vieno Dalyko prie kito, vienu vieninteliu Žodžiu parodo mums daugiau nei vieną Objektą.

– Bet kurti metaforas reikia mokėti, o darbas tas ne tokiam kaimiečiui kaip aš, kuris visą savo gyvenimą tik lakstė po pievas vaikydamas paukščius...

– Tu esi Kilnus Žmogus, ir nedaug trūksta, kad taptum tuo, ką Paryžiuje vadina Doru Žmogumi, sugebančiu kautis dvikovose ir žodžiais, ir ginklais. O Meno kurti Metaforas, taigi pamatyti pasaulį daug įvairesnį, nei atrodo jis neišmanėliams, galima išmokti. Nes šiame pasaulyje, kur visi šiandien eina iš proto dėl įvairių ir nuostabių Mašinų, – kai kurias iš jų matai, aiman, ir šitoje Apgultyje, – aš taip pat kuriu Aristoteliškąsias Mašinas, leidžiančias kiekvienam prasiskverbti kiaurai Žodžių...

Dar po keleto dienų Robertas susipažino su sinjoru Saleta, karininku, palaikiusiu ryšį tarp Tuara ir miesto galvų. Girdėjo, kaip Tuara skundėsi kazaliečiais, kurių ištikimybe mažai tepasitikėjo:

– Kaip jie negali suprasti, – kalbėjo suirzęs, – kad net taikos metu nė vienas pėstininkas ar provianto krepšys nepateks į Kazalę be ispanų vadų leidimo? Kad tik prancūzų globojamas miestas gali tikėtis pagarbos?

Dabar gi iš sinjoro Saletos sužinojo, jog ir Mantujos kunigaikščių valdoma Kazalė nebuvo rami. Goncagos visada laikėsi kazaliečių pasipriešinimo slopinimo politikos, ir jau šešiasdešimt metų miestas kaskart netekdavo vis daugiau privilegijų.

– Matote, Sinjore de la Griva, – kalbėjo Saleta, – anksčiau mus spaudė nepakeliami mokesčiai, o dabar turime išlaikyti garnizoną. Mums nepatinka mūsų namuose šeimininkaujantys ispanai, bet ar geriau prancūzai? Kaunamės už save ar už juos?

– Už ką tuomet padėjo galvą mano tėvas? – paklausė Robertas, bet sinjoras Saleta negalėjo jam atsakyti.

Nusivylęs kalbomis apie politiką, Robertas grįžo pas tėvą Emanuelį, – vienuolyne, kur šis gyveno, jį pasiuntė ne į celę, o į erdvias patalpas po tylaus klostro skliautais. Rado jį besišnekučiuojantį su dviem didikais, kurių vienas buvo labai puošniai apsitaisęs: purpuriniais rūbais su auksu siuvinėtomis kilpelėmis, puošniu apsiaustu su paauksuotais galionais, pamuštu trumpaplaukiu kailiu, liemene, apvesta raudona pyne ir smulkių brangakmenių eile. Tėvas Emanuelis pristatė jį – tai vėliavininkas don Gasparas de Salazaras, – kita vertus, jau iš išdidaus tono ir ūsų bei šukuosenos Robertas suprato jį esant didiką, bet priklausantį priešo stovyklai. Antrasis buvo sinjoras Saleta. Iš pradžių pamanė patekęs į šnipų irštvą, paskui sužinojo, o ta proga ir aš, kad apsiausties etiketas pripažino miesto apgulėjų atstovui teisę laisvai lankytis apgultajame mieste, palaikyti ryšį ir vesti derybas, lygiai kaip sinjoras Saleta galėjo netrukdomas patekti į Spinolos stovyklą.

Tėvas Emanuelis pasakė kaip tik ruošęsis parodyti svečiams savo Aristoteliškąją Mašiną, tad nusivedė visus į kambarį, kuriame stovėjo labai keistas baldas, – nesu tikras, kad man pavyks tiksliai pavaizduoti jo formą pagal tą aprašymą, kurį Robertas pateikia savo Sinjorai, nes tas daiktas tikrai nebuvo matytas nei kada nors prieš tai, nei po to.

Taigi jo apatinę dalį sudarė komoda, arba spintelė, kurioje matėsi šachmatų tvarka išdėstyti aštuoniasdešimt vienas stalčiukas – devynios eilės gulsčiai ir devynios stačiai, o kiekviena eilė abiem kryptim turėjo įrėžtą raidę (BCDEFGHIK). Ant komodos viršaus kairėje buvo stovas su didele knyga, tiksliau, rankraščiu su spalvotomis pirmosiomis skyrių raidėmis. Stovo dešinėje buvo trys liniuotės – viena už kitą trumpesnė ir platesnė (trumpiausia pati plačiausia, ant jos dvi ilgesniosios), ku-

rias, priklausomai nuo jų svorio, šone pritaisyta rankenėle galėjai įsukti vis kitokiu greičiu. Kiekvienos liniuotės kairiajame krašte buvo įrėžtos tos pačios raidės, kurios žymėjo stalčiukus. Pakako sukteleti rankenėlę, ir liniuotės imdavo judėti nepriklausomai viena nuo kitos, o kai sustodavo, galėjai perskaityti atsitiktinai išpuolusius triraidžius, pavyzdžiui, CBD, KFE ar BGH.

Tėvas Emanuelis ėmė aiškinti savosios Mašinos idėją.

– Kaip mokė Filosofas, Protas – tai ne kas kita, kaip gebėjimas pažinti daiktus per dešimt Kategorijų, būtent Substanciją, Kiekybę, Kokybę, Santykį, Veiksmą, Jausmą, Padėtį, Laiką, Vietą ir Formą. Substancija yra pirminis dalykas, ir ją apibrėžia nuostabūs Panašumai. Šioje knygoje po raide A surašiau Substancijas, bet net ir viso mano gyvenimo neužtektų, kad sudaryčiau išsamų jų Sąrašą. Bet esu jau sudaręs kelis Tūkstančius – išrinkau jas iš Poetų ir išminčių knygų, ir iš to nuostabaus Registro – Mokinio Pasaulio Kalvės. Kaip Substancijas po Aukščiausiojo toliau vardijame Dievybes, Idėjas, pasakiškus, didžiuosius, vidutinius ir menkuosius Dievus, Dangaus, Oro, Vandenų, Žemės ir Požemių Dievus, dievams prilygintus Didvyrius, Angelus, Demonus, Velniūkščius, Dangų ir keliaujančias Žvaigždes, Dangaus ženklus ir Žvaigždynus, Zodiaką, Skritulius ir Sferas, Gaivalus, Garus ir Kvapus, o dar, kad ilgai jūsų negaišinčiau, Požemių Liepsnas ir Kibirkštis, Meteoritus, Jūras, Upes, Šaltinius, Ežerus ir Uolas... Ir taip toliau, dabar vardijame Dirbtines Substancijas: visų Menų Kūrinius, Knygas, Plunksnas, Rašalus, Gaublius, Kompasus, Kampainius, Rūmus, Šventyklas ir Lūšnas, Skydus, Kardus, Būgnus, Paveikslus, Teptukus, Statulas, Kirvius ir Pjūklus, ir galiausiai Metafizines Substancijas – Giminę, Rūšį, Savybę, Atsitiktinumą ir panašias Sąvokas.

Jis mosčiojo į savojo baldo stalčiukus, ištraukęs juos, rodė kiekviename sudėtus kvadratinius lapelius iš labai storo perga-

mento, koks paprastai naudojamas knygų viršeliams, surikiuotus abėcėlės tvarka:

– Žinokite, kad kiekviena vertikali eilė nuo B iki K skirta vienai iš devynių Kategorijų, o kiekviename stalčiuke dar yra Narių šeimos. Kiekybės kategorijai priklauso Dydžio Kiekybės šeima, kurios Nariai yra Mažas, Didelis, Ilgas ir Trumpas, arba Skaičių Kiekybės šeima, kurios Nariai yra Nulis, Vienas, Du ir taip toliau, arba Daug ir Mažai. Kokybės kategorijai priklauso Regėjimo šeima, kurioje yra Matoma, Nematoma, Gražu, Bjauru, Šviesu, Tamsu, arba Uoslės šeima, kurios Nariai yra Malonus Kvapas arba Smarvė, arba Jausmų šeima – Nariai Džiaugsmas ir Liūdesys. Ir taip kiekvienoje kategorijoje. Kiekviename lapelyje pažymėta po vieną Narį ir surašytos visos jam būdingos ypatybės. Aišku?

Visi nustebę pritariamai sulinksėjo galvomis, o tėvas Emanuelis tęsė:

– Atverkime nesirinkdami didžiąją Substancijų Knygą ir išrinkime bet kurią iš jų... Štai, Neūžauga. Ką iš pirmo žvilgsnio galėtume apie jį pasakyti?

– Que es pequeño, mažytis, petit, – pradėjo don Gasparas de Salazaras, – y que es feo, e infeliz, y ridiculo*...

– Būtent, – sutiko tėvas Emanuelis, – bet nežinau, ką pasirinkti, nesu tikras, kad jei reikėtų kalbėti ne apie Neūžaugą, o, tarkim, Koralus, galėčiau lygiai greitai pasakyti tokius pat įsidėmėtinus bruožus. Be to, Mažumas priklauso Kiekybei, Bjaurumas Kokybei, tad nuo ko turėčiau pradėti? Verčiau jau pasitikėti Fortūna, kurią valdo manieji Velenai. Pasuku juos ir atsitiktinai gaunu triraidį BBB: pirmoji B reiškia Kiekybę, antroji B Kiekybės eilėje nukreipia į Dydžio stalčiuką, o ten pačioje B Daiktų sekos pradžioje randu žodį Mažas. Mažam skirtame lapelyje skaitau, kad mažas yra Angelas, sakytum vienas taš-

* ... ir kad yra bjaurus, nelaimingas, juokingas *(isp.)*.

kas, ir Ašigalis, nejudamas Rutulio taškas, o tarp elementarių daiktų – Kibirkštis, Vandens lašas ir Svorio skrupulas, taip pat Atomas, iš kurio, kaip teigia Demokritas, viskas susideda; Žmogui tai Embrionas, Lėliukė, Šokikaulis; Gyvūnams – Skruzdėlė ir Blusa; Augalams – Šakelė, garstyčios grūdas, duonos Trupinys; Matematikos moksle tai Minimum Quod Sic, Raidė I, dešimto formato knyga ar šešioliktoji uncijos dalis; Architektūroje tai Skrynia arba Ašis; Pasakose – Psikapaksas, Pelių generolas, kovojantis su varlėmis, ir iš Skruzdėlių atsiradę Mirmidonai... Bet pakaks, nes jau galiu pavadinti mūsų Neūžaugą Gamtos Skrynia, Vaikų Žaisliuku, Žmogaus Trupinėliu. O jei vėl pajudintume velenus ir gautume, pavyzdžiui, triraidį CBF, raidė C nukreiptų mane į Kokybę, raidė B verstų ieškoti Narių stalčiuke to, kas susiję su Regėjimu, o raidė F parinktų Narį Nematomas. O tarp Nematomų Daiktų rasčiau – nuostabus sutapimas – Atomą ir Tašką, ir jau galiu savo Neūžaugą pavadinti Žmogaus Atomu ar Kūno Tašku.

Tėvas Emanuelis mikliai lyg žonglierius suko savo velenus ir naršė po stalčiukus, metaforos biro lyg pakerėtos, ir visai nesigirdėjo mechaninio jų kūrėjo alsavimo. Tačiau jis vis dar nebuvo patenkintas.

– Ponai, – tęsė jis, – Išmoninga Metafora turi būti daug sudėtingesnė. Kiekvienas mano, kad jau pažįstamą Daiktą reikia vėl savo ruožtu ištirti pagal dešimt Kategorijų, taigi, kaip aiškina mano Knyga, jei turėtume nagrinėti Daiktą, priklausantį Kokybei, reikėtų pažiūrėti, ar jis matomas ir kaip ilgai, kokių Trūkumų ar Patrauklių bruožų turi, ir kokia jo Spalva, koks Skambesys, Kvapas, Skonis, juntamas jis ar apčiuopiamas, skystas ar klampus, šaltas ar šiltas, ir kokia jo Forma, kokia Išvaizda, Jausmas, Meilė, Menas, Mokslas, Sveikata, Ligos, ir ar apskritai jis yra Pažinus. Šiuos klausimus vadinu Dalelėmis. Dabar žinau, kodėl mūsų pirmasis bandymas atvedė prie Kiekybės, tarp kurios Narių yra Mažumas. Vėl pasukęs velenus, gaunu triraidį

BKD. Raidė B, kuria jau nutarėme žymėti Kiekybę, jei pažvelgčiau į savo knygą, man pasakytų, jog pirmoji Dalelė, norint išreikšti Mažą Daiktą, yra sutarti jo Mato Vienetą. Jei knygoje ieškau, kas yra Matas, vėl patenku į Kiekybės stalčiuką, į Bendrosios Kiekybės Šeimą. Žiūriu į Mato lapelį ir išrenku jums daiktą K, kuris yra Vienos Dvidešimtketvirtosios Uolekties Dalies Matas. Dabar galėčiau sudėti gan išsamų Apibrėžimą, kaip tarkim: norint išmatuoti tą Vaikų Žaisliuką, Žmogaus Atomą, Uolekties Dalį, reikia turėti Begalinį Matą, o Hiperbolei papildžius Metaforą, aš daug sužinau apie Neūžaugos Nelaimę ir Juokingumą.

– Kaip nuostabu, – prabilo sinjoras Saleta, – bet iš paskutiniojo triraidžio liko dar nepanaudota raidė D...

– Sinjore, tai ir tikėjausi iš jūsų išgirsti, – patenkintas atsakė tėvas Emanuelis, – jūs prabilote apie Įstabiausią mano konstrukcijos Dalį. Ta likusi raidė (kurią galėčiau išbraukti, jei pasijusčiau nuobodžiaująs, ar manyčiau pasiekęs savąjį tikslą) man leidžia tęsti savo tyrimus. Toji D mane įgalina vėl grįžti prie Dalelių ciklo, šį kartą gilinantis į Formos kategoriją (exempli gratia, kad forma jam dera arba yra ko nors ženklas), o tuomet ir vėl, kaip prieš tai su Kiekybe, pasukti Velenus ir panaudoti pirmas dvi raides, trečiąją paliekant dar vienam bandymui, ir taip – iki begalybės, milijonai Galimų Junginių, kurių vieni gal skvarbesni už kitus, ir tik mano Proto valia išskirti tuos, kurie sukeltų Nuostabą. Sinjorai, nenoriu jums meluoti, Neūžaugą pasirinkau neatsitiktinai: kaip tik šiąnakt kruopščiai rinkau visus šiai Substancijai būdingus bruožus.

Jis išskleidė lapą ir pradėjo skaityti apibrėžimus, kuriais vos neuždusino savo vargšo neūžaugos, vadindamas jį žmogeliu, trumpesniu už savo vardą, embrionu, homunkulo atplaiša, už kurį didesnės net saulės šviesoje matomos dulkelės, kūnu, kuris kartu su milijonais panašių į save galėtų klepsidroje matuoti laiką, stotu, kur pėda yra prie pat galvos, išpjova, pasibaigian-

čia ten, kur prasidėjo, tiese, kuri susitraukia į vieną tašką, adatos smaigaliu, daiktu, apie kurį reikia kalbėti taip atsargiai, kad kvėpavimas jo nenupūstų, substancija tokia maža, kad bespalve, garstyčios grūdeliu, kūneliu, neturinčiu nieko daugiau ir nieko mažiau, nei kada turėjo, beforme materija, forma be materijos, bekūniu kūnu, grynuoju protu, proto kūriniu, tokiu pat mažu, kaip ir tvirtu, kurio niekada neras ir nesužeis joks smūgis, galinčiu praspRūsti pro kiekvieną plyšį ir metus maitintis vienu miežio grūdu, tokiu striuku, kad nežinia, sėdi, guli ar stovi, galinčiu paskęsti sraigės kiaute, sėkla, grūdu, sėkliuke, tašku ant i, nedalomu vienetu, aritmetiniu nuliu...

Ir būtų dar tęsęs, nes medžiagos turėjo pakankamai, bet susirinkusieji plojimais nutraukė jo kalbą.

10.

REFORMUOTA GEOGRAFIJA IR HIDROGRAFIJA

Dabar Robertas suprato, kad tėvas Emanuelis elgėsi kaip koks Demokrito ar Epikūro mokinys: rinkdamas minčių atomus ir jungdamas juos įvairiais būdais, jis kūrė naujus dalykus. Kaip Kanauninkas, tvirtinęs, kad iš atomų sudarytas pasaulis neprieštarauja minčiai apie dievybę, kuri juos visus tvarko remdamasi protu, lygiai taip ir tėvas Emanuelis iš tos minčių gausybės atsirinkdavo tik pačius išradingiausius junginius. Gal jam būtų dar geriau sekęsi, jei būtų ėmęsis rašyti scenas teatrui, – argi komediografai, paversdami realius, tačiau pilkus dalykus neįtikėtinais ir išradingais įvykiais, nenustebina mūsų nelauktais veiksmo posūkiais?

O jei taip, argi ne aplinkybių sutapimas, kad sudužus laivui jis atsiduria „Dafnėje", kur kiekvienas menkiausias įvykis jam atrodo visiškai įtikimas – laivo smarvė ir girgždesys, augalų kvapai ir paukščių balsai – ir sudaro uždarą aplinką, kuri yra ne kas kita, kaip tik proto sukurtos fantasmagorijos padarinys, lygiai kaip laukų juokas ar rasos ašaros? Todėl besislapstančio įsibrovėlio šmėkla irgi tebuvo veiksmų atomų junginys, kaip ir prarasto brolio šmėkla, abi sudarytos iš jo paties veido ir troškimų ar minčių fragmentų.

Girdėdamas už lango barbenant lietų, atgaivinusį vidurdienio kaitrą, jis tarė sau: viskas paprasta, aš, o ne kas kitas atsidūriau šiame laive kaip įsibrovėlis, aš savo žingsniais trikdau šią

ramybę, todėl tarsi bijodamas išniekinęs kitų šventovę sukuriu kitą save patį, vaikštinėjantį tais pačiais deniais. Kokių turiu įrodymų, kad jis yra? Vandens lašai ant lapų? Argi negalėjo lyti praėjusią naktį taip kaip lyja dabar, tegul nors trumpai? Lesalas? Argi negalėjo besikapstydami paukščiai išbarstyti tą, kur jiems pabėriau, versdami mane manyti, kad kažkas ir vėl juos palesino? Dingo kiaušiniai? Juk tik vakar mačiau sakalą prarijant šikšnosparnį. Noriu apgyvendinti dar neištirtąjį triumą, ir gal darau tai siekdamas save padrąsinti, nes bijau likti visiškai vienas tarp jūros ir dangaus. Sinjore Robertai de la Griva, tu esi vienas ir vienas gal būsi iki pat savo gyvenimo pabaigos, o šioji ne taip jau toli: maisto laive daug, bet savaitėms, ne mėnesiams. Todėl keliauk į denį ir padėk ten indą, į kurį prilytų vandens, ir išmok kęsti saulę, žvejoti tiesiai nuo denio. O vieną dieną tau teks rasti būdą, kaip pasiekti Salą ir tapti jos vieninteliu gyventoju. Apie tai turėtum galvoti, o ne kurti istorijas apie įsibrovėlius ir ferantes.

Surinkęs tuščias statines, sustatė jas ant denio, kęsdamas pro debesis besiskverbiančią šviesą. Dirbdamas suprato esąs dar labai išsekęs. Vėl nusileido į apačią, pašėrė gyvūnus (gal bijodamas, kad kas kitas nesuskubtų), ir vėl, kaip jau daugybę kartų, atsisakė minties leistis dar žemiau. Sugrįžo į kajutę, kur keletą valandų tysojo ant gulto, tuo tarpu lietus nė nemanė liautis. Pūstelėjo vėjas, ir jis pirmą kartą suprato esąs plaukiojančiame laive, siūbuojančiame lyg lopšys, o besitrankančios durys pripildė gyvybės šio erdvaus medinio rūmo įsčias.

Liko patenkintas tokia metafora, svarstydamas, kokių Mįslingų Devizų šaltiniu laivas būtų tapęs tėvui Emanueliui. Paskui pagalvojęs apie Salą, apibrėžė ją kaip nepasiekiamą artumą. Ta graži mintis šiandien jau antrą kartą parodė jam Salos ir Sinjoros prieštaringą panašumą ir iki nakties jis rašė jai tai, ką man šiame skyriuje pavyko papasakoti.

„Dafnė“ suposi visą naktį, liovėsi tik paryčiui, kai įlankoje nurimo bangos. Pro langą Robertas pamatė brėkštant šaltą, bet vaiskią aušrą. Prisiminė, kaip praėjusią dieną iš atminties iškilo Akių Hiperbolė, todėl tarė galėsiąs stebėti krantą pro žiūronus, aptiktus gretimoje kajutėje, – lęšio rėmas ir ribotas matymo laukas turėtų sušvelninti saulės atspindžius.

Atrėmęs žiūroną į galerijos lango rėmą, ryžtingai įsistebeilijo į tolimiausią įlankos kraštą. Sala buvo rami, tik jos smaigalys pasišiaušęs vilnos kuokštais. Kaip jau buvo permanęs „Amarilyje“, vandenyno salos sulaiko pasatų atneštą drėgmę ir paverčia ją ūko dribsniais, todėl dažnai jūreiviai atpažįsta priplaukę žemę pirmiau, nei pamato jos krantus pagal tuos lyg uostą ją apsupusius gaivalo debesis.

Apie pasatus jam pasakojo daktaras Berdas – vadino juos *Trade-Winds,* bet prancūzai sakydavo *alisées*: tose jūrose pučia stiprūs vėjai, valdantys uraganus ir štilius, bet įnoringieji pasatai tik šaiposi iš jų, – žemėlapiuose jie pažymėti taip, kad primena skritulių ir tiesių šokį su aistringais sūkuriais ir grakščiais pasivaikščiojimais. Jie įsipainioja į stipriųjų vėjų kelius ir juos išskiria, kerta, supina. Jie lyg driežai šmirinėja netikėčiausiais takeliais susidurdami ir vėl išsiskirdami, tarsi toje Priešybės Jūroje galiotų meno, o ne gamtos dėsniai. Jie panašūs į dirbtinius daiktus, ne iš dangaus ar žemės, kaip sniegas ar kristalai, gaunančius savo harmoningą išraišką,o jų forma gimsta iš tų voliutų, kuriomis architektai apveda kupolus ir kapitelius.

Robertas jau seniai įtarė, jog ta jūra dirbtinė, ir tai jam paaiškino, kodėl kosmografai ten, apačioje, visada įsivaizduodavo gyvenant gamtos dėsniams nepavaldžias būtybes, vaikščiojančias aukštyn kojom.

Aišku, ne meistrai, Europos rūmuose statę lazuritu inkrustuotas olas su nematomų siurblių varomais fontanais, įkvėpė gamtą sukurti tų jūrų salas, bet ir Nežinomo Ašigalio gamta negalėjo įkvėpti tų meistrų. Tiesiog ir Menas, ir Gamta mėgsta

kurti, svarstė Robertas, tą patį daro ir atomai, jungdamiesi čia vienu, čia kitu būdu. Ar yra didesnis dirbtinis stebuklas už vėžlį, prieš tūkstančius metų gyvenusio auksakalio darbą, – to auksakalio, kuris kantriai išmargino Achilo skydą ir įkalino žaltį su kojelėmis?

Mūsų kraštuose, galvojo, augmenija yra trapi kaip išraižytas gyslų lapas ar žiedas, gyvenantys tik vieną rytą, o čia augalai atrodo lyg odiniai, tanki, riebalinga materija, šarvai, atmušantys beprotiškų saulių spindulius. Kiekvienas lapas šiuose kraštuose, kurių laukiniai gyventojai tikrai nepažįsta geležies ar molio apdirbimo amato, gali tapti įnagiu, ašmenimi, taure, mentele, o gėlių žiedlapiai atrodo lyg nulakuoti. Augmenija čia stipri, o gyvūnija labai silpna, tereikia prisiminti matytus paukščius, lyg būtų jie iš spalvoto stiklo, tuo tarpu pas mus gyvūnai turi arklio jėgą ar jaučio nepalaužiamą tvirtybę...

O vaisiai? Mūsų kraštuose rausvas obuolys – sveikas, skanus, o blyškus grybas paprastai yra nuodingas. O čia, kaip įsitikinau dar vakar, o ir plaukdamas „Amariliu“, vyksta smagus priešybių žaismas: vaisiaus blyškumas rodo jo gardų saldumą, o kuo ryškiausių spalvų vaisiuose teka mirtini syvai.

Pro žiūronus tyrinėdamas krantą, tarp sausumos ir vandens matė tas susivijusias šaknis, kurios, atrodė, tarsi veržtųsi stačiai į dangų, ir krūmus su pailgais vaisiais, panašiais į neprinokusias uogas, taigi tikra, kad jie prinokę ir saldūs. Ant kitų palmių matė geltonus lyg melionai kokosus, bet žinojo, kad nunokę jie taps negyvos žemės spalvos.

Norėdamas išlikti šitame žemės Anapus, – privalėjo tai prisiminti, jei galvojo sutarti su gamta, – turėjo elgtis priešingai savo instinktui, tam instinktui, kuris gal buvo atradimas pirmųjų milžinų, bandžiusių prisitaikyti prie gamtos kitoje rutulio pusėje ir galiausiai supratusių, kad pati natūraliausia gamta yra ta, prie kurios jie prisitaikydavo, bet ne priešingai. Todėl laikė

saulę tokia maža, kokia atrodė, o kai kuriuos žolių stiebus didžiuliais, kai žvelgdavo į juos priglaudę prie žemės akį.

Todėl gyventi Antipoduose reiškė vėl sužadinti instinktą, mokėti iš stebuklo sukurti gamtą, o iš gamtos stebuklą, atrasti, koks nepastovus yra pasaulis, vienoje pusėje pavaldus vieniems dėsniams, o kitoje – visiškai priešingiems.

Vėl girdėjo krante giedančius paukščius ir, priešingai nei pirmąją dieną, suvokė, kokios meniškos yra jų giesmės, palyginti su gimtųjų kraštų trelėmis: jie gaudė, švilpė, gargaliavo, tarškėjo, treliavo, dejavo, pokšėjo, kaleno visais balsais, o kartais pasigirsdavo sakytum medžių lapijoje sutūpusių varlių kurkimas, lyg homeriškasis niurnėjimas.

Žiūronas leido jam pamatyti verpstes, plunksnų kamuolėlius, juodos ar neaiškios spalvos šešėlius, nuo aukščiausio medžio neriančius tiesiai žemyn lyg beprotis Ikaras, trokštantis priartinti savo žūtį. Vieną akimirksnį jam net pasirodė, kad medis, gal kiniškas apelsinmedis, išmetė į orą savo vaisių – ugninio kroko sruogą, ir netrukus dingo iš žiūrono matymo lauko. Jis įtikino save, kad tai buvo tik atspindys, ir jį užmiršo, ar bent tarėsi užmiršęs. Vėliau pamatysim, kad Sen Savenas apie slaptas mintis kalbėjo tiesą.

Pagalvojo, kad tie nenatūralios gamtos sparnuočiai – tarsi prieš daug mėnesių paliktų Paryžiaus draugijų simboliai: pasaulyje, be žmonių, kuriame jei ne vienintelės gyvos būtybės, tai tikrai vienintelės kalbančios būtybės buvo paukščiai, jis pasijuto lyg toje svetainėje, kur pirmąkart įžengęs išgirdo tik neaiškų tarškesį nepažįstama kalba ir susidrovėjęs pajuto jo skonį, o vėliau, sakyčiau, puikiai pažino ir perėmė, antraip nebūtų mokėjęs jo taip gerai atskirti. Prisiminė ten sutikęs savąją Sinjorą, ir jei egzistavo už kitas viršesnė vieta, ji buvo ten, ne čia, todėl padarė išvadą, kad ne ten girdėjo Salos paukščių imitaciją, o čia, Saloje, paukščiai mėgino prilygti tai žmogiškai Paukščių Kalbai.

Galvodamas apie savo Sinjorą ir jos tolybę, kurią jau pirmąją dieną palygino su nepasiekiamai nutolusia sausuma vakaruose, jis vėl pažvelgė į Salą, pro žiūronus matomą tik blankiais apvaliais lopais, kaip atsitinka su išgaubtuose veidrodžiuose matomais vaizdais, kai mažo kambario atspindys atrodo lyg begalinis nuostabus pasaulis.

Kokia jam būtų pasirodžiusi Sala, jei kurią dieną būtų ją pasiekęs? Iš vaidinimo, kurį stebėjo iš savo ložės, ir gyvūnų, kurių pavyzdžius rado laive, galėjai pamanyti, kad tai Edeno sodas, kur upeliais teka pienas ir medus tarp vaisių gausos ir romiai vaikštinėjančių gyvulių. Ko kito galėjo toje priešingoje pietų pusėje esančiose salose ieškoti narsūs jūreiviai, kurie plaukdavo ten kovodami su apgaulingai ramaus vandenyno audromis? Argi ne to norėjo Kardinolas, siųsdamas jį atskleisti „Amarilio“ paslaptį – nugabenti Prancūzijos lelijas į Nežinomą Žemę, kad sugrįžtų į Babelio nuodėmės, pasaulinio tvano, pirmapradžio nuopuolio nepaliestą slėnį? Ten gyveno dori žmonės, tamsios odos, bet tyros širdies, nesidomintys aukso ir gėrybių kalnais, bet saugodami lengvabūdiškai nerūpestingai.

Jei tikrai taip, tai ar troškimas išniekinti Salos nekaltumą nėra grįžimas į pirmojo nusidėjėlio nuodėmę? Gal Apvaizda pasirinko jį tyru liudytoju grožio, kurio nelemta paliesti? Ar nebuvo tai pačios tobuliausios meilės pasireiškimas, kurią jis jautė savo Sinjorai: mylėti iš tolo, atsižadant viešpatavimo? Argi galima vadinti meile jausmą, siekiant užvaldyti? Jei manė, kad Sala yra tapati jo meilės objektui – privalėjo būti lygiai toks pat atsargus ir su Ja. Nevaldomą pavydą, kurį patirdavo kiekvieną kartą, kai išsigąsdavo, jog svetima akis įsibrovė į tą neliečiamą šventovę, reikia suprasti ne kaip troškimą, kad ji priklausytų tik jam vienam, o kaip bet kokios priklausomybės neigimą – jo meilė įsakė jam saugoti tą Gralį. Turėjo jaustis įpareigotas tokiai pat skaistybei ir Salos atžvilgiu, kurios vilionių kuo labiau geidė, tuo mažiau troško ją paliesti. Toli nuo Sinjoros, toli nuo

Salos, – apie jas abi troško kalbėti, norėdamas, kad liktų tyros tol, kol gali tokios likti, glostomos vien gaivalų glamonių. Jei kur nors buvo grožis – jo tikslas buvo likti betiksliam.

Ar Sala, kurią matė, tikrai buvo tokia? Kas skatino jį iššifruoti jos hieroglifą būtent taip? Juk žinojo, kad nuo pat pirmųjų kelionių į šias salas, kurių negalėjai rasti jokiame žemėlapyje, būdavo išlaipinami maištininkai ir įkalinami kalėjimuose su orinėmis grotomis, ir ten patys kaliniai buvo sau prižiūrėtojais, pakaitom bausdami vieni kitus. Nepasiekti jų, neatskleisti jų paslapčių – ne pareiga, – teisė išvengti begalinio siaubo.

O gal ne, vienintelis tikras dalykas Saloje buvo jos viduryje augantis Užmaršties Medis, viliojantis savo švelniomis spalvomis, kurio vaisiai Robertui būtų galėję grąžinti ramybę.

Užmiršti. Taip jis praleido dieną, abejingas aplinkai, visomis jėgomis siekdamas pavirsti *tabula rasa*. Ir kaip paprastai atsitinka tam, kuris nori pamiršti, kuo labiau stengėsi, tuo gyviau viską prisiminė.

Jis pabandė pritaikyti visus kada nors girdėtus patarimus. Įsivaizdavo esąs kambaryje, pilname daiktų, kažką jam primenančių, savo damos šydą, kortas, kuriose per aimanas dėl netekties įrėžė jos atvaizdą, baldus ir gobelenus rūmų, kuriuose su ja susipažino, ir matė, kaip svaido visus tuos daiktus pro langą, kol kambarys (o kartu ir jo protas) tapo nuogas ir tuščias. Nežmoniškomis pastangomis vilko prie lango indus, spintas, krėslus, komodas, bet priešingai tam, ką buvo girdėjęs, taip jam vargstant, visuose kampuose šmėkščiojo Sinjoros atvaizdai, stebintys tą jo triūsą su vylinga šypsena.

Nors visą dieną tampė namų apyvokos daiktus, jis nepajėgė užmiršti. Priešingai. Galvojo apie savo praeitį įsistebeilijęs į vienintelę prieš akis turėtą sceną – „Dafnę“, ir „Dafnė“ pamažu virto Atminties Teatru, kaip jam tuomet atrodė, kur kiekviena pėda priminė buvusios ar esamos jo istorijos epizodą: bušpritą, išsigelbėjimą po sudužimo, ir suprato, kad jau nie-

kada nepamatys mylimosios, žvelgdamas į susuktas bures ilgai svajojo apie Ją, prarastąją, galeriją, iš kur tyrinėjo tolimą Salą, Ją, nutolusią... Jis tiek apie ją galvojo, kad kol liks čia, kiekvienas tų jūros namų kampelis kas akimirką primins jam visa tai, ką troško užmiršti.

Tą tiesą suprato išėjęs ant denio, norėdamas prasiblaškyti. Štai miškas, į kurį atėjo, kaip ateina į mišką nelaimingi įsimylėjėliai; štai menama gamta: Antverpeno dailidžių nugludinti augalai, vėjyje vilnijančios nebalintos drobės upės, kiaušinių olos, astroliabijų žvaigždės. Ir kaip įsimylėjėliai, lankydamiesi toje pat vietoje, kiekvienoje gėlėje, lapų šnaresyje ir takeliuose mato savo numylėjąją, taip ir jis galėjo mirti iš meilės glamonėdamas patrankos angą...

Argi neapdainavo poetai savo damų, liaupsindami jų rubino lūpas, anglies juodumo akis, marmuro baltumo krūtines, krištolo širdis? Taip ir jis, įkalintas suakmenėjusių eglių kasykloje, tegalėjo turėti tik šaltas mineralų aistras: susiraizgę lynai jam priminė jos plaukus, apkaustai – jos užmirštas akis, laštakų eilė – dantis, varvančius kvapniomis seilėmis, girgždanti gervė – kaklą, papuoštą kanapių karoliais, ir būtų galėjęs nusiraminti manydamas pamilęs tą, kurią sukūrė mašinų konstruktorius.

Paskui pasigailėjo buvęs toks atšiaurus ir įsivaizdavęs ją tokią šaltą, tardamas, kad, sustingdęs jos bruožus, kartu sustingdė ir savo geismą – kurį norėjo justi gyvą ir nepatenkintą, – o kadangi jau stojo naktis, pakėlė akis į neaprėpiamą dangaus skliautą, nusėtą neįmenamais žvaigždynais. Tik galvodamas apie dangaus kūnus ir tegalėjo suvokti dangiškas mintis, derančias tam, kuris dangišku potvarkiu prakeiktas mylėti pačią dangiškiausiąją iš žmogiškų būtybių.

Miškų karalienė, išskleidžianti virš jų baltą šydą ir pasidabruojanti laukus, dar nebuvo pakilusi virš gedulo rūbais apsisiautusios Salos. Tolėliau dangus žiburiavo, ir pačiame pietvakarių pakraštyje, beveik ten, kur ties didžiąja sausuma plytinti

jūra susiliejo su dangum, pamatė žvaigždžių spiečių, kurį daktaras Berdas išmokė atpažinti: tai buvo Pietų Kryžius. Robertas prisiminė vaikystėje jį pakerėjusią viziją, pažintą iš jau užmiršto poeto eilių, kurių ištraukų jį išmokęs vienuolis karmelitas: požemių piligrimas, išniręs kaip tik šitame nepažįstamame pasaulio krašte, išvysta keturias žvaigždes, niekada anksčiau nematytas, nebent pirmųjų (ir paskutiniųjų) Žemės Rojaus gyventojų.

11.

APDAIROS MENAS

Regėjo jas todėl, kad priplaukė Rojaus sodą, ar todėl, kad išniro iš laivo pilvo lyg iš pragariško piltuvo? Galbūt ir viena, ir kita. Tas laivo sudužimas, įsukęs jį į visai kitos prigimties verpetą, išplėšė iš Pasaulio Pragaro, kuriame atsidūrė būdamas Kazalėje, praradęs visas vaikystės iliuzijas.

Ten, miglotai atskleidęs istoriją esant tą ašį, kur susipina užgaidos ir neaiškių Valstybės Interesų intrigos, Sen Savenas padėjo jam suprasti, kaip didžiąją pasaulio mašiną apninka, nualina niekingi Atsitiktinumai. Per keletą dienų sudužo visos jo paaugliškos svajonės apie didvyriškus žygius, – tėvo Emanuelio įkvėptas suprato turįs ruoštis Didvyriškiems Žygiams: gyvenimą reikia aukoti ne kovai su milžinu, bet stengtis rasti kuo daugiau būdų apsakyti neūžaugą.

Išėjęs iš vienuolyno, nužingsniavo kartu su sinjoru de la Saleta, lydinčiu sinjorą de Salazarą už pilies sienų. Norėdami pasiekti vartus, kuriuos Salazaras vadino Puerta de Estopa, turėjo perlipti per bastioną.

Abu sinjorai gyrė tėvo Emanuelio mašiną, tad Robertas naiviai paklausė, kaip tas mokslas galėtų pakreipti apgulties eigą.

Sinjoras de Salazaras prapliupo juoktis.

– Mano jaunasis drauge, – tarė, – nors tarnaujame skirtingiems valdovams, visi mes esame čia, kad šis karas baigtųsi tei-

singai ir garbingai. Bet jau ne tie laikai, kai kardu galėjai pakeisti likimą. Praėjo laikai, kai didikai iškeldavo į karalius – dabar karalius iškelia į didikus. Kadaise rūmų didikai gyveno laukdami tos akimirkos, kai karo lauke galės įtvirtinti savo padėtį. Dabar gi visi tie didikai, kuriuos spėjate esant ten, – jis mostelėjo ispanų palapinių link, – arba čia, – vėl mostelėjo prancūzų garnizono pusėn, – stengiasi prastumti šį karą, kad galėtų grįžti į savo prigimtinę vietą, kitaip tariant, į dvarą, o dvare, mano drauge, varžomasi ne siekiant prilygti karaliui savo dorybėmis, bet pelnyti jo palankumą. Šiandien Madride sutiksi didikų, kurie nėra ištraukę kardo iš makščių ir bijo išvažiuoti iš miesto, nes kol laukuose jie maudytųsi šlovės dulkėse, ten šeimininkautų turtingi miestiečiai ir kilmingieji prekijai, su kuriais dabar skaitosi net karalius. Todėl kariui nelieka nieko kito, kaip užmiršus drąsą griebtis apdairos.

– Apdairos? – paklausė Robertas.

Salazaras pasiūlė jam pažiūrėt į slėnį. Pataikius vangiai besigrumiančių priešininkų patrankų sviediniams, ties tunelių angomis pakildavo debesys dulkių. Šiaurės vakaruose imperijos kareiviai stūmė tvirtą lenktais aštriais šonais vežimą, kurio priešakį dengė ąžuolo šulų siena, sutvirtinta kniedytomis geležies sąvaržomis. Iš jo angų kyšojo muškietos, patrankėlės ir arkebuzos, o pro šonus matėsi pasislėpę landsknechtai. Priekyje pasišiaušusi vamzdžiais, šonuose ašmenimis, girgždindama grandines mašina kartkartėmis tvoksteldavo iš kurios nors savo gerklių liepsnų liežuviais. Buvo aišku, kad priešai nesiruošė jos tuoj pat panaudoti, nes tas įtaisas tiko veržtis pro pilies sienas, kai minos savo darbą jau bus padariusios, bet lygiai taip pat aišku buvo, kad jie puikavosi juo, norėdami įbauginti apgultuosius.

– Matote, – kalbėjo Salazaras, – karo baigtį nulems mašinos; nesvarbu, kokios – vežimas su patrankomis ar minų tuneliai. Kai kurie narsūs kariai abiejose pusėse atviromis krūtinėmis

puolė priešą, – jei tik nežūdavo per klaidą, – ne tikėdamiesi nugalėti, o siekdami pelnyti šlovę, kuria galėtų pasinaudoti grįžę į dvarą. Sumaniausi iš jų turėjo nuovokos pasirinkti įspūdingiausius susirėmimus, gerai pasverdami rizikos ir galimos naudos santykį...

– Mano tėvas... – pradėjo Robertas, jokių išskaičiavimų neturėjusio didvyrio našlaitis sūnus.

Salazaras jį pertraukė:

– Jūsų tėvas – praėjusių laikų žmogus. Nemanykite, kad jo nesigailiu, bet ar verta rodyti drąsą, kai laukia šaunus atsitraukimas, o ne didvyriškas puolimas? Ką tik matėte karo mašiną, kuri nulems apgulties baigtį greičiau nei kadaise kardai. O kardai ar nėra užleidę vietos arkebuzoms, ir jau daug metų? Mes dar dėvime šarvus, bet koks nors driskius gali per dieną išmokti pramušti kilmingiausio riterio šarvus.

– Kas tuomet lieka kilmingiesiems?

– Išmintis, sinjore de la Griva. Ne saulės spinduliai apšviečia sėkmę – ji tarpsta mėnulio šviesoje, o niekas dar nėra pasakęs, kad tas antrasis šviesulys nebūtų mielas tam, kuris viską sutvėrė. Pats Jėzus į Alyvų kalną melstis ėjo naktį.

– O paskui pasirinko didvyriškiausią kelią, be jokios apdairos...

– Bet mes – ne Aukščiausiojo pirmagimis Sūnus, mes – šito amžiaus vaikai. Sinjore de la Griva, ką veiksite pasibaigus apgulčiai, jei tik kokia mašina nenutrauks jūsų gyvybės siūlo? Gal grįšite į savo kaimą, kur niekas nesuteiks jums progos pasirodyti vertam savojo tėvo? Nors tik kelias dienas sukiojatės tarp Paryžiaus sinjorų, jų įpročiai jus jau užvaldė. Bandysite laimę dideliame mieste, puikiai suvokdamas, jog ten jums bus lemta pasinaudoti ilgo sąstingio tarp šitų mūrų dienomis jus apvainikavusia narsos aureole. Jūs sieksite laimės, ir privalote mokėti ją pelnyti. Jei čia išmokote išvengti muškietų kulkos, ten turėsite mokytis vengti pavydo, pavyduliavimo, godumo, tuo pačiu

atlygindamas savo priešininkams, kitaip tariant, visiems. Tad paklausykite. Jau visą pusvalandį pertraukinėjate mane klodamas tai, ką galvojate, ir savo klausimais norite man įrodyti, kad klystu. Niekada daugiau to nedarykite, ypač su šios žemės viešpačiais. Kartais pasitikėjimas savo įžvalgumu ir troškimas liudyti tiesą skatina duoti gerą patarimą viršesniam už jus. Niekada to nedarykite. Kiekviena pergalė sukelia nugalėtojo neapykantą, o jei siekiate pergalėti savo šeimininką – tai arba kvaila, arba žalinga. Viešpačiai nori, kad jiems padėtume, ne kad juos pranoktume. Bet ir su sau lygiais būkite atsargus. Nemenkinkite jų savo dorybėmis. Niekada nekalbėkite apie save: puikuodamasis savimi, pasirodysite tuščias, o save menkindamas – kvailas. Tegul verčiau kiti atras jumyse kokį atleistiną trūkumą, kad jų pavydas nebūtų jums per daug pragaištingas. Turite būti didus, nors kartais dera pasirodyti menkam. Strutis nesvajoja pakilti į orą ir taip apsijuokti: jis pamažu atskleidžia savo plunksnų grožį. O svarbiausia, niekad neatskleiskite savo jausmų – nesvarbu, kad jie atrodytų kilnūs. Niekam neatverkite savo širdies. Išmintis – tai atsargus ir apdairus tylėjimas.

– Sinjore, norite mane įtikinti, kad mokėjimas apsimetinėti – svarbiausia kilmingo vyro pareiga!

Sinjoras de la Saleta šypsodamasis įsiterpė į pokalbį:

– Brangus Robertai, sinjoras de Salazaras nesakė, kad išmintis privalo apsimetinėti. Jei teisingai supratau, jis siūlo jums išmokti slapukauti. Apsimetinėjate prisistatydamas kitu, nei esate, o slapukaujate, nesakydamas, kas esate. Didžiuodamasis tuo, ko nepadaręs, esate apsimetėlis. Bet jei vengiate iki galo atskleisti tai, ką padarėte, tuomet slapukaujate. Didžiausia iš visų dorybių – slėpti savo dorybę. Sinjoras de Salazaras moko jus, kaip apdairiai būti doram, arba apdairios doros. Nuo tos akimirkos, kai pirmasis žmogus atmerkė akis ir pamatė esąs nuogas, jis pasirūpino prisidengti nuo savo Kūrėjo akių, todėl įprotis slapukauti gimė beveik kartu su pasauliu. Slapukauti –

tai užtraukti neperregimą doros skraistę ne dėl to, kad rastųsi kas netikra, o kad apsaugotume ramybę to, kas tikra. Rožė atrodo graži, nes apsimeta esanti netvari, o kad mirtingą grožį įprasta vadinti nežemišku, ji yra ne kas kita, kaip gyvenimo skraiste prisidengęs lavonas. Šiame pasaulyje ne visada tinka būti atlapaširdžiam, o brangiausios tiesos dera atskleisti tik pusę. Slapukavimas – ne apgaulė. Tai – menas neparodyti dalykų iki galo, taigi kokie jie yra iš tikrųjų. Jis labai sunkus: pasiekę tobulumo, privalome kitiems nerodyti savo pasiektos tobulybės. Jei kas pagarsėtų savo sugebėjimais maskuotis, kaip, tarkime, aktoriai, visi žinotų, kad jis nėra toks, kokiu dedasi esąs. Bet apie tikruosius slapūnus, kurių visada buvo ir yra, dar niekam nieko neteko girdėti.

– Ir nepamirškite, – pridūrė sinjoras de Salazaras, – kad slapukautojas neturi tylėti kaip koks žioplys. Priešingai. Privalote išmokti šmaikštaudamas pasiekti tai, ko negalite kalbėdamas atvirai, – naudodamasis visomis iškalbos vingrybėmis pasaulyje, kur pirmenybė teikiama regimybei, išmokti austi šilko žodžius. Kaip strėlės perveria kūną, taip žodžiai gali perverti sielą. Tegul jūsų savastimi tampa tai, kas tėvo Emanuelio mašinoje yra mechaniškas menas.

– Bet sinjore, – tarė Robertas, – tėvo Emanuelio mašina man atrodo esanti Proto atspindys, kuris siekia ne sužavėti ar suvilioti, o atrasti ir atskleisti daiktų sąsajas, taigi sukurti dar vieną tiesos įrankį.

– Tai – filosofams. O su kvailiais naudokitės Protu, kad stebintumėte juos, ir sutiksite pritarimą. Žmonėms patinka stebėtis. Kai jūsų likimas ir sėkmė sprendžiasi ne kovos lauke, o karaliaus rūmuose, geras įspūdis pokalbio metu duos jums daugiau naudos už drąsų puolimą. Apdairus žmogus elegantiška fraze išsisuka iš kiekvienos painiavos ir liežuviu geba naudotis it lengviausia plunksna. Už daugumą dalykų galima atsidėkoti žodžiais.

– Salazarai, jūsų jau laukia, – tarė Saleta.

Taip baigėsi ta netikėta gyvenimo išminties pamoka, kuri Roberto nepaguodė, bet jis liko dėkingas savo mokytojams: jie atskleidė daug to amžiaus paslapčių, apie kurias Grivoje niekas niekada jam nebuvo kalbėjęs.

12.

SIELOS KANČIOS

Griūvant visoms iliuzijoms, Robertas tampa meilės aistros auka.

Buvo birželio pabaiga, gana karšta. Jau gal dešimt dienų sklandė gandai apie susirgusį maru ispanų stovykloje. Atsargos mieste pradėjo sekti, kareiviai dabar gaudavo tik po keturiolika uncijų juodos duonos, o kazaliečiai už pintą vyno prašė net trijų florinų, arba dvylikos realų. Salazaras lankėsi mieste, o Saleta karo stovykloje, kad aptartų per susirėmimus nelaisvėn paimtų karininkų pasikeitimo sąlygas: išlaisvintieji privalėjo pasižadėti daugiau nebekovoti. Sklandė kalbos apie kopiantį aukštyn diplomatinio pasaulio laiptais kapitoną Mazarinį, kuriam popiežius patikėjo vesti derybas.

Reta vilties kibirkštėlė, vienas kitas išpuolis, pakaitomis, lyg žaidžiant, griaunami priešininko tuneliai – tokia buvo toji vangi apgultis.

Karingos nuotaikos belaukiant derybų ar į pagalbą atvykstančių pulkų pamažu rimo. Kai kurie kazaliečiai, nepaisydami tolimų vangių iš ispanų pusės atsklindančių papliūpų, nusprendė išeiti iš miesto ir nupjauti javus, kurie dar išliko nesutrempti vežimų ratų ir žirgų kanopų. Ne visi jie buvo beginkliai: Robertas matė, kaip viena aukšta rusvaplaukė kaimietė liovusis mojuoti pjautuvu protarpiais pritūpdavo tarp varpų, pakeldavo šautuvą ir kaip patyręs kareivis priglaudusi buožę prie rausvo skruosto iššaudavo trukdančiųjų dirbti pusėn. Ga-

liausiai ispanams įkyrėjo tos karingosios Cereros šūviai, jie irgi atsakė šūviais ir viena kulka nubruožė jai riešą. Dabar ji traukėsi, pasruvusi krauju, nesiliaudama šaudyti ir kažką vis sušukdama priešų pusėn. Nors buvo jau beveik prie miesto sienos, kai kurie ispanai nesiliovė šaukę jai pavymui: „Puta de los franceses!“, bet ji jiems atsikirto: „Taip, esu prancūzų kekšė, bet jūsų – niekada!“

Toji tyra figūra, sveiko grožio ir kovos įtūžio kvintesencija, kartu su jai mesto kaltinimo nedora šešėliu sukurstė paauglio jausmus.

Tą dieną jis vaikščiojo Kazalės gatvėmis visur jos ieškodamas. Paklausinėjęs kaimiečių, sužinojo, kad merginos vardas, pasak vienų, buvo Ana Marija Novarietė, kiti vadino ją Frančeska, o vienoje smuklėje išgirdo, jog jai dvidešimt metų ir ji smaginasi su vienu prancūzų kareiviu. „Šauni Frančeska, tikrai šauni“, – kalbėjo reikšmingai šypsodamiesi; klausydamas tų nešvankių užuominų, Robertas dar labiau geidė savo mylimosios.

Vieną vakarą, eidamas pro kažkokius namus, pamatė ją tamsiame pirmojo aukšto kambaryje. Ji sėdėjo prie lango gaudydama tvankų vakaro orą vos gaivinusį vėjelį, apšviesta toliau stovėjusio žiburio, kurio iš lauko nesimatė. Iš karto jos nepažino, nes gražiosios garbanos buvo susuktos apie galvą ir tik po sruogą raitėsi apie ausis. Matėsi tik jos palenkto veido ovalas, nubertas prakaito lašeliais, tose sutemose atrodęs vieninteliu tikru žiburiu.

Ji siuvo palinkusi prie žemo stalelio, susikaupusi, nematydama įdėmiai ją stebinčio prie sienos prisiglaudusio jaunuolio. Robertui širdis daužėsi krūtinėje bežvelgiant į jos lūpas su šviesių plaukelių šešėliu virš jų. Staiga ji pakėlė ranką, dar blyškesnę už veidą, prinešė prie lūpų tamsų siūlą ir įdėjo jį tarp raudonų lūpų, atvėrusi baltų dantų eilę nukando jį vienu gaistu, išdidžios damos mostu, šypsodamasi iš savo romaus žiaurumo.

Robertas būtų galėjęs žiūrėti visą naktį, veik nekvėpuodamas – iš baimės būti pastebėtas ir stingdančios aistros. Tačiau mergina netrukus užpūtė žiburį, ir regėjimas išnyko.

Kitomis dienomis jis ne kartą ėjo ta gatve, bet jos daugiau neišvydo, gal tik vieną kartą, tačiau nebuvo tikras, ar tai išties ji, nes sėdėjo palenkusi galvą, nuogu rausvu kaklu, o ant veido krito plaukų vilnys. Jai už nugaros stovinti matrona vagojo tas rusvas bangas avių šukomis, kartkartėmis padėdama jas, kad pagautų bėgantį gyvūnėlį, kuris suspaustas tarp nagų sausai trakšteldavo.

Robertas, ne naujokas utėlių naikinimo apeigose, pirmą kartą pamatė jų grožį ir pajuto merkiantis rankas į šilko jūrą, pirštų galais liečiantis sprandą, bučiuojantis plaukų bangas, savo rankomis naikinantis pulkus jas užpuolusių mirmidonų.

Gatve artėjantis triukšmingas būrelis jį privertė atsitraukti nuo to stebuklo, ir tąkart paskutinį sykį langas dovanojo jam meilės vizijas.

Kitomis popietėmis ir kitais vakarais dar matė ten matroną su kita mergina, tačiau ne ja. Pagalvojo, kad tie namai gal ne jos, o kokio nors giminaičio, kuriam buvo atėjusi padėti. Ir po to daug dienų nežinojo, kur ji galėtų būti.

Meilės ilgesys – toks gėrimas, kurs perpiltas į draugo ausis, įgauna stiprumo; išsekintas bergždžio vaikščiojimo po Kazalę ir bevaisio ieškojimo, Robertas negalėjo nuslėpti savo būsenos nuo Sen Saveno. Atvėrė savo paslaptį paakintas puikybės, – juk kiekvienas įsimylėjėlis dabinasi savo mylimosios grožiu nė kiek dėl jo nedvejodamas.

– Ką gi, mylėkite, – nerūpestingai atsakė Sen Savenas. – Tai – nenaujas dalykas. Atrodo, kad žmonės, skirtingai nei gyvūnai, tuo mėgaujasi.

– Argi gyvūnai nemyli?

– Ne, paprastosios mašinos nejaučia meilės. Ką daro vežimo

ratai, važiuojant nuokalne? Rieda žemyn. Vežimas – tai svoris, jis pakrypsta: aklas poreikis stumia jį žemyn. Lygiai gyvūnas: jis linksta poruotis ir tol nenurimsta, kol nepasitenkina.

– Bet ar vakar man nesakėte, kad ir žmonės tėra mašinos?

– Taip, bet žmogiškoji mašina sudėtingesnė už tą mineralinę ar gyvūniškąją, todėl svyravimas jai teikia džiaugsmą.

– O tuomet?

– Jūs mylite, taigi geidžiate, o kartu negeidžiate. Meilė paverčia jus savo pačių priešais. Būgštaujate, kad pasiekęs tikslą nusivilsite. Mėgaujatės *in limine,* kaip sako teologai, džiaugiatės galėdami jį atitolinti.

– Netiesa, aš... aš jos noriu tuoj pat!

– Jei tai tiesa – kaimiečio dvasia dar jūsų nepaliko. Esate protingas. Norėdamas, ją jau būtumėte turėjęs, ir pasirodytumėt esąs gyvulys. Bet trokštate, kad jūsų geismas suliepsnotų, o kartu įsidegtų ir josios jausmai. Jei ji pradėtų geisti jūsų taip, kad nedelsdama jums atsiduotų – tikriausiai jos nebenorėtumėt. Meilė auga laukdama. Laukimas plačiais Laiko laukais veda Progos link.

– Ką gi turėčiau daryti?

– Ją merginti.

– Bet... ji dar nieko nežino, ir turiu jums prisipažinti, kad nedrįstu jos užkalbinti...

– Parašykite laišką ir apsakykite savo meilę.

– Aš niekada nerašiau meilės laiškų! Dar daugiau, gėda prisipažinti, bet apskritai nesu rašęs laiškų.

– Kai negali pasitikėti prigimtim – ieškok paguodos mene. Aš jums jį padiktuosiu. Kilmingieji dažnai pramogauja rašydami laiškus nepažįstamoms damoms, ir aš neką prastesnis. Nemylėdamas, apie meilę moku kalbėti geriau už jus, kurį meilė paverčia nebyliu.

– Manau, kad kiekvienas žmogus myli savaip... Tai atrodys dirbtina.

– Nuoširdžiai jai atskleidęs savo meilę, pasirodytumėt stačiokas.

– Juk pasakyčiau tiesą...

– Tiesa – nelyginant labai graži ir drovi mergaitė, todėl dera ją apgaubti skraiste.

– Bet aš noriu kalbėti apie savo meilę, ne tai, ką galvojate jūs!

– Jei norite, kad jumis patikėtų, apsimetinėkite. Visur reikia truputėlio apgaulės.

– Ji supras, kad laiškas ne apie ją.

– Nebijokite. Patikės, kad viskas, ką jums padiktuosiu, sukurta tik jai ir apie ją. Greičiau sėskitės ir rašykite. Tik leiskite man pagalvoti.

Sen Savenas siuvo po kambarį, nelyg į avilį grįžtanti bitė. Jis tarsi šoko, o akys lakstė į visas puses, lyg ore būtų sklandę tie dar nematomi žodžiai. Paskui pradėjo.

– Sinjora...

– Sinjora?

– O kaip norėtumėt pradėti? Gal „Ei, tu, Kazalės kekšyte“?

– *Puta de los franceses*, – nesusilaikė nesumurmėjęs Robertas, išsigandęs, kad Sen Savenas juokaudamas taip priartėjo jei ne prie tiesos, tai bent prie melo.

– Ką pasakėte?

– Nieko. Gerai, tegul bus „Sinjora“. O toliau?

– Sinjora, nuostabiojoje Pasaulio knygoje jau nuo pirmosios jo Sukūrimo dienos parašyta, kad aš sutiksiu jus ir pamilsiu. Bet jau sulig pirmąja šio laiško eilute jaučiu, kaip kartu liejasi manoji siela, palikdama mano lūpas ir manąją plunksną dar jo nė nepabaigus rašyti.

– ...rašyti. Nežinau, ar ji supras...

– Tiesa kuo sudėtingesnė, tuo mielesnė, ir tuo malonesnis jos atskleidimas, kuo brangiau atsiėjo. Prabilkime dar iškiliau... Sinjora...

– Dar iškiliau?

– Taip. Sinjora, jūs, kuri esate tokia graži kaip Alčidiana, neabejotinai kaip ir Ji turėtumėt būti lygiai nepasiekiama. Manau, kad tik kerų valia jūs atsidūrėte čia, o jūsų šalis tapo antrąja Plaukiojančia Sala, kurią mano atodūsių vėjai neša tolyn, ir aš stengiuosi ją pasivyti, tą antipodų kraštą, žemę, kurios per ledynus negali pasiekti. La Griva, matau, jūs sutrikęs: gal mano žodžiai atrodo blankūs?

– Ne, sakyčiau... priešingai.

– Nesijaudinkite, – tarė Sen Savenas, klaidingai supratęs Roberto mintį, – čia netrūks ir priešybių kontrapunktų. Tęskime. Gal Dievų valia jūsų grožiui lemta likti nepažintam, bet juk Dievai palankiai priima jiems skirtus mūsų aukuro dūmus, todėl ir jūs neatstumkite mano meilės: jūs, kuri esate grožio ir žavesio įsikūnijimas, pastūmėsite mane bedievybėn, uždrausdama jūsų asmenyje garbinti dvi didžiausias dieviškas dorybes... Taip geriau?

Dabar vienintelis Roberto rūpestis buvo, ar Novarietė moka skaityti. Įveikusi tą kliūtį, skaitydama ji neabejotinai svaigs lygiai taip, kaip dabar jis svaigsta rašydamas.

– Viešpatie, – tarė, – ji gali išprotėti...

– Ir išprotės. Rašykite. Tuomet, kai jums padovanojęs savo laisvę netekau savosios širdies, dabar, tarsi vienos man neužtektų jus mylėti, randu ją suskilusią į daugybę širdžių, kurios aidu tvinksi kiekvienoje mano arterijoje.

– O, Dieve...

– Nurimkite. Juk tik kalbate apie meilę, o ne mylite. Sinjora, atleiskite netekusiam vilties jo įkarštį, ar verčiau jo nepaisykite, nes valdovai neprivalo pastebėti savo vergų mirties. Taip, mano likimas vertas pavydo, nes varginotės, kad mane sužlugdytumėt: jei teiktumėtės bent nekęsti manęs, žinočiau, kad esate man neabejinga. Tuomet mirtis, kuria manote galinti mane nubausti, taptų man džiaugsmo versme. Taip, mirtis, nes meilė –

tai suvokti, kad dvi sielos viena kitai sukurtos, idant į viena susilietų, bet jei viena iš jų to nenori, antrajai nelieka nieko kita, kaip tik numirti. Ir mano siela, atsiskirdama nuo manojo kūno, kuriame dar rusena gyvybė, jums tai nori pranešti.

– ...manojo kūno, jums tai?

– ...nori pranešti.

– Leiskite atsikvėpti. Man kaista galva...

– Valdykitės. Nepainiokite meilės su menu.

– Aš ją myliu! Suprantate, myliu?!

– O aš – ne. Todėl ir kreipėtės į mane pagalbos. Rašykite galvodamas ne apie ją. Galvokite... apie sinjorą de Tuara...

– Prašyčiau!..

– Nėra ko piktintis. Be to, jis gražus vyras. Rašykite. Sinjora...

– Ir vėl?

– Taip. Sinjora, likimas man lėmė mirti aklam. Argi vietoje mano akių neįstatėte dviejų distiliacijos aparatų, kad mano gyvastis iš jų išvarvėtų? Ir kodėl kuo labiau drėksta mano akys, tuo labiau jas degina? Gal mūsų Tėvas, davęs gyvybę pirmajam žmogui, sukūrė mane ne iš to paties molio, o iš kalkių, jei naikina mane vanduo, besiliejantis lauk? Ir kodėl sunaikintas vis dar gyvenu, trykšdamas srauniomis ašaromis, kurios ir toliau mane naikina?

– Ar ne per didžiai pasakyta?

– Iškiliomis progomis ir mintys turi būti iškilios.

Robertas nebesipriešino. Jis pasijuto tapęs Novariete ir patiriąs tą patį, ką ji turės patirti skaitydama šį laišką. Sen Savenas diktavo toliau:

– Mano širdyje, ją apleidusi, palikote puikybę, kuri yra jūsų paveikslas ir kuri didžiuojasi galėdama valdyti mano gyvenimą ir mirtį. Jūs pabėgote nuo manęs, kaip valdovai pasišalina iš kankinimų vietos, bijodami, kad juos nuvargins malonės prašymais. Jei mano siela ir mano meilė yra du tyri atodūsiai, mirdamas melsiu Agonijos – kad paskutinis mane paliktų meilės ato-

dūsis, idant paskutinįsyk apdovanočiau jus stebuklu, kuriuo turite didžiuotis – kad nors akimirką jūsų geis jau miręs kūnas.

– Kūnas. Baigėte?

– Ne, leiskite pagalvoti, pabaigoje reikėtų *pointe*...

– *Puen*... ko?

– Taip, proto veiksmo, kuris išreikštų negirdėtą ir nelauktą dviejų dalykų sąsają, kad šitas malonus dvasios žaismas sutrikdytų įprastą požiūrį į dalykų esmę.

– Nesuprantu...

– Suprasite. Štai, pakeiskime kreipinio kryptį, juk jūs dar nemirėte, suteikime jai progą padėti mirštančiajam. Rašykite. Sinjora, jūs dar galėtumėt mane išgelbėti. Padovanojau jums savo širdį. Bet kaip dabar man gyventi be to gyvenimo variklio? Neprašau jos grąžinti, nes tik jūsų nelaisvėje ji džiaugiasi saldžiausia laisve, meldžiu tik atsiųsti mainais savąją, nes niekur neras ji tinkamesnio prieglobsčio. Gyventi nereikia dviejų širdžių, o manoji dėl jūsų plaka taip smarkiai, kad užlies jus neblėstančia aistra.

Jis pasisuko ir nusilenkė lyg laukiantis plojimų aktorius:

– Argi negražu?

– Gražu? Man atrodo... kaip čia pasakius... juokinga. Tarsi toji sinjora bėgiotų po Kazalę rinkdama ir dalindama širdis, lyg koks pažas...

– Norėtumėt, kad mylėtų ji vyrą, kalbantį lyg paprastas miestietis? Pasirašykite ir užantspauduokite.

– Galvoju ne apie damą, o kad mirčiau iš gėdos, jei ji kam nors parodytų šį laišką.

– Ji to nedarys. Nešios jį prie krūtinės ir kas vakarą uždegusi prie lovos žvakę skaitys jį apipildama bučiniais. Pasirašykite ir užantspauduokite.

– Bet įsivaizduokime, kad ji nemoka skaityti. Turės juk paprašyti kito, kad jai perskaitytų...

– Sinjore de la Griva! Ar norite man pasakyti įsimylėjęs ne-

tašytą kaimietę, o aš eikvojęs savo įkvėpimą kažkokiai nemokšai? Mums nelieka nieko kita, kaip kautis.

– Tai – pavyzdys, prielaida, juokas. Mane mokė, jog apdairus žmogus privalo numatyti visus atvejus, visas aplinkybes, net pačias neįtikimiausias...

– Jūs jau pramokote tinkamai kalbėti. Tačiau šiuo atveju įvertinote klaidingai: pasirinkote pačią juokingiausią iš galimybių. Bet nenoriu jūsų versti. Galite nubraukti paskutiniuosius žodžius ir parašyti, ką dabar pasakysiu...

– Jei subraukysiu, laišką reiks perrašyti.

– Jūs dar ir tingus. Išmintingas žmogus moka išnaudoti nesėkmes. Nubraukite... ar jau? Gerai.

Sen Savenas įkišo pirštą į ąsotį, o paskui nuvarvino lašą ant nubrauktojo sakinio, ir riebi dėmė pamažu ėmė plėstis, vis labiau tamsėdama nuo rašalo, kuris su vandeniu skydo ant popieriaus.

– Dabar rašykite. Sinjora, atleiskite, kad neišdrįsau palikti parašytos minties, kuri ir išgąsdino savo drąsa, ir išspaudė man ašarą. Taip jau atsitinka, kad ugnikalnio liepsnos gali pagimdyti saldžiausią karčiai sūrių vandenų srautą. Bet, sinjora, manoji širdis yra lyg jūros kriauklė, kuri sugėrusi aušros rasas pagimdo gražiausią perlą ir auga kartu su juo. Vien pagalvojus, kad jūsų abejingumas nori man iš krūtinės išplėšti jos taip rūpestingai puoselėtą perlą, širdis man liejasi pro akis... Taip, la Griva, šitaip neabejotinai geriau, išvengėme tuščiažodžiavimo. Verčiau baigti laišką kiek prislopinant mylinčiojo jausmus, idant dar labiau sužadintume mylimosios jausmus. Pasirašykite, užantspauduokite ir pasirūpinkite, kad ji jį gautų. Paskui laukite.

– Ko laukti?

– Kai Apdairumo Busolė pasisuka į šiaurę, Palankios Progos vėjas išpučia bures. Tuose dalykuose laukimas nėra gerai. Esant greta, aistra silpsta, tolstant – stiprėja. Iš toli galite atrodyti kaip liūtas, o iš arti – tapti pelyte, nesvarbu, kad pa-

gimdė kalnas. Jūs tikrai turite puikių savybių, bet per daug rodomos jos praranda žavesį, atsiminkit, kad vaizduotė siekia toliau nei žvilgsnis.

Padėkojęs Robertas bėgte nubėgo namo, glausdamas prie krūtinės laišką, lyg vagis, bijantis, kad kas kitas nepavogtų jo vagystės objekto.

Surasiu ją, kalbėjo sau, nusilenksiu ir įteiksiu laišką. Paskui vartėsi lovoje, įsivaizduodamas jos lūpas, tariančias parašytuosius žodžius. Dabar jau regėjo Aną Mariją Frančešką Novarietę, apdovanotą visomis dorybėmis, kurias jai priskyrė Sen Savenas. Nors ir svetimais žodžiais apsakęs savąją meilę, jis pasijuto dar labiau mylįs. Elgdamasis beprotiškai, jis tapo Proto belaisviu. Mylėjo Novarietę lygiai taip audringai, kaip aprašyta laiške.

Pradėjęs ieškoti tos, nuo kurios atstu būtų norėjęs likti, patrankų sviediniams krintant ant miesto, nepaisydamas pavojų, vieną dieną pastebėjo ją gatvės gale, nešiną varpomis – nelyginant mitologinė būtybė. Susijaudinęs puolė jos pasitikti, gerai nesumodamas, ką darys ar sakys.

Virpėdamas priėjo prie jos ir sustojęs tarė:

– Panaite...

– Jūs man? – juokdamasi atsiliepė mergina, paskui pridūrė: – Na?

– Na, – nesumojo ką geriau atsakyti Robertas, – ar nepasakytumėt, kuriuo keliu pasiekti Pilį?

Mergina loštelėjo atgal galvą su plaukų kupeta:

– Juk tuo, ar ne?

Ir pasuko už kampo.

Kol Robertas svarstė, sekti jai iš paskos ar ne, ties tuo kampu švilpdamas nukrito sviedinys – jis išgriovė sodo tvorelę ir sukėlė dulkių debesį. Robertas užsikosėjo, palaukė, kol dulkės

išsisklaidys, – ir suprato, kad pernelyg neryžtingai eidamas erdviais Laiko laukais praleido Progą.

Bausdamas save, su širdgėla suplėšė laišką ir pasuko namo, palikęs ant žemės pasklidusias savo širdies draiskanas.

Pirmoji miglota meilė amžiams įtikino jį, kad meilės objektas visada yra nepasiekiamas, ir tai, manau, nulėmė jam – įsimylėjėlio – dalią. Vėliau jis aplankė visas vietas (kur apie ją sužinojo, kur aptiko jos pėdsakų, kur girdėjo apie ją kalbant ir kur ją išvydo), vis kurdamas atminties paveikslą. Taip nupiešė jis savo aistros Kazalę, paversdamas jos gatveles, šaltinius ir aikštes Polinkio Srautu, Abejingumo Ežeru ar Priešiškumo Jūra; žaizdų iškankintas miestas tapo jo nepasotinto Švelnumo Kraštu, vienatvės sala (gal jau tuomet jis nujautė ateitį).

13.

JAUSMŲ ŽEMĖLAPIS

Birželio dvidešimt devintosios naktį apgultuosius pažadino baisus griausmas, po kurio pasigirdo būgnų tratėjimas: sprogo pirmoji mina, kurią priešininkui pavyko pakasti po tvirtovės siena. Į orą išlėkė vienas ravelinas, dvidešimt penki kareiviai žuvo. Kitos dienos šeštą valandą vakaro vakaruose sugrumeno audra, o rytuose pasirodė gausybės ragas, ryškesnis už likusią dangaus dalį, jo smaigalys čia traukėsi, čia ilgėjo. Tai buvo kometa, kuri sutrikdė karo vyrus, o gyventojus privertė užsisklęsti namuose. Po kelių savaičių siena buvo išsprogdinta dar keliose vietose, o apgultieji nuo eskarpų šaudė tuščiai, nes priešininkai jau šliaužė po žeme ir kontraminų tuneliai nebepadėjo jų iš ten iškrapštyti.

Robertas pergyveno tą sudužimą, lyg būtų čia pašalietis. Jis ilgas valandas kalbėjo su tėvu Emanueliu apie tai, kaip geriausia aprašyti apgulties ugnis, kartu vis dažniau susitikdamas su Sen Savenu, su kuriuo kūrė savo meilės ugnių metaforas, nedrįsdamas prisipažinti ją žlugus. Sen Savenas tapo ta scena, kur netrikdomas rutuliojosi jo flirto veiksmas; tylėdamas kentė gėdą, kartu su draugu rašė naujus laiškus, apsimesdamas, kad parašytuosius įteikęs, o iš tikro skaitydamas juos kas naktį, lyg tą kančių dienoraštį ji jam būtų parašiusi.

Įsivaizduodavo, kaip landsknechtų persekiojama Novarietė puola jam į glėbį, jis nuveja priešininkus ir vedasi ją netekusią

jėgų į sodą, kur mėgaujasi jos laukine padėka. Nuo tų minčių jis susmukdavo savo lovoje, netrukus vėl atsigaudavo ir toliau kurdavo sonetus savo mylimajai.

Vieną parodė Sen Savenui, kuris įvertino:

– Jums leidus, pasakysiu, kad jis apgailėtinas, bet nenusiminkite: daugelis tų, kurie Paryžiuje save vadina poetais, kuria dar blogiau. Neeiliuokite apie savo meilę, aistra iš jūsų atima tą šaltumą, kuris Katului pelnė šlovę.

Pajutęs melancholiją, prasitarė apie ją Sen Savenui. Šis tarė:

– Džiaukitės, melancholija – ne kraujo nuosėdos, o jo stiprybė, ji gimdo didvyrius, nes, būdama arti pamišimo, skatina juos drąsiausiems poelgiams.

Tačiau Robertas nesijautė kam nors skatinamas ir puolė į melancholiją, kad pats sau neatrodė pakankamai melancholiškas.

Kurčias šauksmams ir patrankų šūviams, jis girdėjo guodžiamus gandus (ispanų stovykloje krizė, prancūzų kariuomenė artėja), džiaugėsi, kai liepos viduryje viena kontramina pagaliau paguldė daug ispanų; tuo pat metu daugelis ravelinų buvo evakuota, o liepos viduryje priešininkas galėjo nekliudomas apšaudyti miestą. Išgirdo, jog kai kurie kazaliečiai jau žvejoja Po upėje, ir, nepaisydamas krintančių priešo patrankų sviedinių, lėkė gatvėmis žiūrėti, būgštaudamas, kad imperijos kareiviai gali nušauti Novarietę.

Jis skynėsi kelią per sukilusius kareivius, nes sutartyje nebuvo numatyta kasti tunelius; kadangi kazaliečiai atsisakė tai daryti, Tuara teko pažadėti jiems papildomą užmokestį. Džiaugėsi kartu su visais, sužinojęs, kad Spinola susirgo maru, džiūgavo matydamas įžengiant į miestą būrį neapoliečių dezertyrų, iš baimės palikusių maro apsėstą karo stovyklą, girdėjo tėvą Emanuelį sakant, jog būtent jie galėjo atnešti užkratą...

Rugsėjo viduryje maras užvaldė miestą, Robertas nesisaugojo, bijojo tik, kad nesusirgtų Novarietė, ir vieną rytą pats atsibudo karščiuodamas. Jam pavyko kažką pasiųsti su žinia tė-

vui Emanueliui – ir slapta buvo apgyvendintas pas jį vienuolyne, – taip jis išvengė tų baisių lazaretų, kur ligoniai mirdavo greitai ir tyliai, netrukdydami tiems, kuriuos turėjo pakirsti pirotechnika.

Robertas negalvojo apie mirtį: karštinė jam rodėsi nelyg pati meilė – glostydamas čiužinio nelygumus ar glamonėdamas prakaituotas ir skaudamas savo kūno dalis, sapnavo glamonėjantis Novarietės kūną.

Tą vakarą „Dafnėje", kai naktis ėjo vis gūdyn, dangus lėtai sukosi savo keliu, o Pietų Kryžius nyko už horizonto, šie ryškūs atminties paveikslai neleido Robertui suprasti, ar dega jis meile karingajai Kazalės Dianai, ar Sinjorai, tokiai pat tolimai jo akims.

Panoro sužinoti, kur galėtų būti, todėl nusileido į navigacijos prietaisų kajutę, kur, kaip jam atrodė, turėjo būti tų jūrų žemėlapis. Rado jį, didelį, spalvotą, nebaigtą piešti, nes tais laikais dauguma jų būdavo nebaigti dėl savaip susiklosčiusių aplinkybių: jūreiviai nupiešdavo tik matytas naujai atrastos žemės pakrantes, palikdami nebaigtą jos kontūrą, niekad nežinodami, kaip ir kiek toji žemė yra nusidriekusi; todėl tų laikų Ramiojo vandenyno žemėlapiai neretai priminė pakrančių arabeskas, perimetrų pėdsakus, dydžių hipotezes, o pilnutinai nupieštas ten galėjai rasti tik kelias aplink apiplauktas saleles ir iš patirties žinomas vėjų kryptis. Kai kuriuose žemėlapiuose salos buvo su kruopščiai nupieštomis viršukalnėmis ir jas supančiais debesimis, tad galėjai jas lengvai atpažinti, kaip iš tolo atpažįstamas žmogus iš jo skrybėlės formos ar eisenos.

Tas žemėlapis vaizdavo dvi gretimas pakrantes, atskirtas iš pietų į šiaurę nutįsusio kanalo, o vienos iš dviejų pakrančių vingiuotas kontūras apibrėžė salą, kuri gal buvo jo Sala, tačiau už platesnio vandens intarpo matėsi dar kitų salų, panašios formos, lygiai taip pat galėjusių rodyti jo buvimo vietą.

Klystume manydami, kad Robertą užvaldė geografo smalsumas – per ilgai tėvas Emanuelis mokė jį iškreipti tai, kas matoma žvelgiant pro aristoteliškojo žiūrono lęšį. Per ilgai Sen Savenas mokė jį kurstyti geismą kalba, kuri merginą paverčia gulbe, o gulbę moterimi, saulę katilu, o katilą saule! Robertą rasime vėlyvą naktį sapnuojantį atviromis akimis ties žemėlapiu, dabar jau virtusiu aistringai trokštamu moters kūnu.

Jei įsimylėjėliai elgiasi neapdairiai rašydami mylimojo vardą pakrantės smėlyje, kurį kaipmat nuplauna bangos, kokiu apdairiu įsimylėjėliu turėjo jaustis jis, patikėdamas mylimosios kūną įlankų ir užutėkių linkiams, plaukus – archipelagų meandromis tekančioms srovėms, vasariškai aprasojusį veidą vandenų atspindžiui, akių paslaptį beribei žydrynei, – žemėlapis kartojo numylėto kūno bruožus įvairiomis užtakių ir iškyšulių sekomis. Kupinas geismo, jis lūpomis glostė žemėlapį, siurbė gašlųjį vandenyną, švelniai kuteno kyšulį, nedrįsdamas įsiskverbti į sąsiaurį, priglaudęs skruostą kvėpė vėjų dvelksmą, geidė sugerti šaltinius ir versmes, trokšdamas išdžiovinti upių žiotis, virsti saule, idant galėtų bučiuoti krantus potvyniu, mėgaudamasis žiočių paslaptimi...

Bet jautė pasitenkinimą ne dėl to, ką turėjo, o dėl to, ko negalėjo turėti: kol geismų užvaldytas glamonėjo jis tą dailų išmanaus teptuko kūrinį, gal Kiti tikrojoje Saloje – ten, kur skleidėsi jos grakščios formos, kurių žemėlapis dar nebuvo aprėpęs – ragavo josios vaisių ir maudėsi jos vandenyse... Kiti – apstulbę žiaurūs milžinai – tą akimirką glaudė savo šiurkščias rankas prie jos krūtų, beformiai Vulkanai mėgavosi trapiąja Afrodite, išniekindami jos žiotis taip pat kvailai, kaip žvejys iš dar Neatrastosios salos kažkur Kanarų pakraštyje iš neišmanymo numeta rečiausią perlą...

Ji kito meilužio glėbyje... Toji mintis svaigino labiausiai, ir Robertas raitėsi, staugdamas dėl savo lyties bejėgiškumo. Šiame įdūkyje graibant stalą tarsi tikėtųsi nustverti nors kraštelį

sijono, jo žvilgsnis nuo šio romaus, švelniai banguoto kūno paveikslo nuslydo prie kito žemėlapio, kurio autorius galbūt norėjo pavaizduoti vakarinės žemės vulkanų liepsnas; tai buvo viso Žemės rutulio portulanas su iš viršukalnio besiveržiančiais dūmų stulpais, visas priraizgytas sausgyslių; staiga pasijuto jis gyvu to rutulio atvaizdu ir kriokdamas ištryško lava iš kiekvienos poros, išsiveržė savo nepatenkinto geismo limfa ir pagaliau praradęs sąmonę – nualintas sausosios vandenligės (taip rašo) – nukrito ant išsvajoto australinio kūno.

14.

TRAKTATAS APIE KOVOS MENĄ

Kazalėje jis irgi sapnuodavo bekraščius laukus ir platų slėnį, kur pirmąkart išvydo Novarietę. Bet dabar jis jau nebuvo ligonis, todėl vis aiškiau suprato niekada jos nebesutiksiąs: tikriausiai greit mirsiąs, o gal ir ji jau seniai mirusi.

Bet iš tikrųjų jis nenumirė, priešingai, pamažu sveiko, tik nesuprato to – sveikstančiojo silpnumą palaikė lauk einančia gyvastimi. Sen Savenas dažnai jį lankė, prie tėvo Emanuelio (spoksojusio į jį taip, lyg būtų norėjęs atimti iš jo tą vargšę sielą) pasakodavo jam naujausius įvykius, o šiam išėjus (nes vienuolyne vyko derybos) virsdavo gyvenimo ir mirties filosofu.

– Mano brangusis drauge, Spinola guli mirties patale. Esate pakviestas į puotą jo mirties proga.

– Ir aš kitą savaitę gal jau būsiu miręs...

– Netiesa, mirštantįjį pažinčiau iš veido. Bet klysčiau stengdamasis atitolinti jus nuo minčių apie mirtį. Pasinaudokite liga, kad galėtumėt ją gerai apmąstyti.

– Sinjore Sen Savenai, jūs kalbate lyg dvasininkas.

– Nieku gyvu. Nemokau jūsų ruoštis kitam gyvenimui, o patariu gerai pasinaudoti šiuo vieninteliu jums duotu gyvenimu, kad, kai ateis laikas, deramai pasitiktumėt tą vienintelę jūsų laukiančią mirtį. Būtina daug iš anksto, ir ne vieną sykį, apmąstyti meną numirti, kad paskui pasisektų tai padaryti tą vienintelį kartą.

Jis jau norėjo keltis iš lovos, tačiau tėvas Emanuelis neleido, manydamas, kad jis dar nepasiruošęs grįžti į karo sūkurį. Robertas užuominomis davė suprasti, jog jam rūpi surasti vieną asmenį. Tėvui Emanueliui atrodė kvaila alinti save mintimis apie kitus, jis nutarė verčiau suniekinti moterų giminę:

– Tas išpuikęs Moterų pasaulis, – tarė, – kurį laiko šių dienų Atlantės, sukasi aplink Nedorą, nors yra po Krabo, o Tropikuose – Ožiaragio ženklu. Veidrodis, Svarbiausias to pasaulio Baldas, niekad nebūna toks tamsus, kaip tuomet, kai atspindi Žvaigždes tų goslių Akių, kurios, paskleidusios apkvaitusių Įsimylėjėlių Garus, virsta Sąžinės pragaištį skelbiančiais Meteorais.

Robertas nepripažino šios astronominės alegorijos ir nesutapatino mylimosios su kurtizanių paveikslu. Jis liko gulėti lovoje, dar stipriau skleisdamas savo geismų Garus.

Sinjoras de la Saleta ateidavo pas jį su dar kitokiomis naujienomis. Kazaliečiai svarstė, ar neturėtų atverti prancūzams kelio į citadelę, suprasdami, kad, norint neleisti į ją patekti priešui, reikia suvienyti jėgas. Tačiau sinjoras de la Saleta davė suprasti, kad dabar labiau nei bet kada, kai miestas, atrodė, tuoj kris, jie, nors ir paviršutiniškai bendradarbiaudami, širdies gilumoje svarstė galimą sąjungą.

– Reikia, – kalbėjo, – su sinjoru de Tuara būti meiliems lyg balandėliai, bet gudriems kaip gyvatės, jei kartais jo karalius norėtų parduoti Kazalę. Reikia kovoti, kad pergalė būtų kartu ir mūsų nuopelnas, tačiau neperlenkiant lazdos, – jei ji kris, kalti turi atrodyti tik prancūzai.

Ir pridūrė, pamokydamas Robertą:

– Apdairus žmogus randa daugiau nei vieną išeitį.

– Prancūzai kaltina jus esant prekijais: niekas nepastebi, kaip kaunatės, bet visi mato, kaip mokate prekiauti!

– Kad ilgai gyventum, reikia būti nieko vertam. Įskilęs indas niekada galutinai nesudūžta ir visiems įkyri savo patvarumu.

Vieną rugsėjo pradžios rytą Kazalę užpylė išganinga liūtis. Sveikieji ir sveikstantieji išėjo laukan, į lietų, vildamiesi, kad jis nuplaus paskutinius užkrato pėdsakus. Tai buvo labiau atgaiva nei tikras gydymas, liga kirto ir po audros. Vienintelė paguoda, kad maras lygiai sėkmingai darbavosi priešininkų stovykloje.

Jau galėdamas atsistoti ant kojų, Robertas įsidrąsino išeiti už vienuolyno sienų, – ir staiga ant namo, pažymėto žaliu kryžiumi, rodančiu, kad ten gyvena užsikrėtusieji, slenksčio pamatė Aną Mariją, arba Frančešką Novarietę. Ji atrodė sunykusi, kaip Mirties šokio alegorija. Granato raudonumo ir sniego baltumo skruostai buvo blyškiai geltoni, bet ir šie suvargę bruožai dar priminė buvusį grožį. Robertas prisiminė Sen Saveno žodžius: „Ar ir toliau keliaklupsčiausite, kai senatvė pavers jos kūną šmėkla, teprimenančia mirties artumą?“

Mergina verkė įsikniaubusi kapucinui į petį, lyg būtų praradusi artimą žmogų, gal savąjį prancūzą. Kapucinas, pilkesniu už barzdą veidu, laikė ją, kaulėtu pirštu rodydamas į dangų, lyg sakytų „kada nors ten, aukštybėse...“

Meilė įsisąmoninama tik tuomet, kai kūnas geidžia, tačiau geismas tas yra paminamas. Jei kūnas yra silpnas ir nepajėgia geisti, protas išnyksta. Robertas jautėsi toks silpnas, kad nepajėgė mylėti. Exit Ana Marija (Frančeska) Novarietė.

Jis grįžo į vienuolyną ir vėl atsigulė į lovą trokšdamas vien tik mirties: per daug kankinosi, kad negali kankintis. Tėvas Emanuelis ragino jį eiti pasivaikščioti, bet iš miesto atsklindančios naujienos neįkvėpė gyventi. Dabar mieste siautė ne tik maras, bet ir badas, dar blogiau, prasidėjo įnirtinga maisto, kurį kazaliečiai slėpė ir nenorėjo duoti sąjungininkams, medžioklė. Robertas pagalvojo, kad jei jau jam nepavyko mirti nuo maro, tuomet norėtų mirti badu.

Pagaliau tėvas Emanuelis jį perprato ir išvarė lauk. Pasukęs už kampo, susidūrė su ispanų karininkų būreliu. Jau ruošėsi bėgti, kai šie pagarbiai su juo pasisveikino. Tuomet suprato,

jog susprogdinus keletą bastionų, dabar priešus galėjai sutikti visame mieste – sakytum ne apylinkės laikė Kazalę apgultyje, o pati Kazalė buvo apgulusi savąją pilį.

Gatvės gale sutiko Sen Saveną:

– Brangusis la Griva, – tarė, – jūs susirgote prancūzu, o pasveikote ispanu. Ši miesto dalis jau priešų rankose.

– O ar mes galime po ją vaikščioti?

– Dar negirdėjote, kad pasirašytos paliaubos? Be to, ispanams reikalinga pilis, ne mes. Prancūzų pusėje likę mažai vyno, o kazaliečiai traukia jį iš savo rūsių lyg tai būtų Viešpaties kraujas. Negi uždrausi šauniesiems prancūzams lankytis šitos pusės smuklėse, kurių šeimininkai dabar atsiveža puikaus vyno iš aplinkinių kaimų. Ispanai mus sutinka kaip tikri sinjorai. Tereikia laikytis vieno susitarimo: jei norime kautis, dvikovas turime rengti savo pusėje ir su savo tautiečiais, o šitoje pusėje privalome elgtis pagarbiai, kaip tarp priešų dera. Todėl tenka pripažinti, jog ispaniškojoje miesto dalyje ne taip smagu, bent jau mums. Bet galite prie mūsų prisidėti. Šį vakarą norime padainuoti serenadą sinjorai, kuri slėpė nuo mūsų savo grožį iki pat vakar dienos, kai pagaliau pamačiau ją akimirką žvelgiant pro langą.

Taip tą vakarą Robertas susitiko su penkiais jau pažįstamais vyrais iš Tuara palydos. Buvo čia ir abatas, ta proga pasidabinęs mezginiais ir atlasine perpete.

– Teatleidžia mums Viešpats, – kalbėjo jis apsimestinai lengvabūdiškai, – bet reikia praskaidrinti sielą, jei dar norime vykdyti savo pareigas...

Namas stovėjo aikštėje, dabar priklausančioje ispanams, tačiau tą valandą visi ispanai, matyt, ūžavo smuklėse. Aikštę juosiančių žemų stogų ir medžių vainikų nužymėtame dangaus kvadrate švietė romus, kiek raupuotas mėnulis, atsispindintis to apibrėžto kvadrato viduryje šnarančiame fontane.

– O švelnioji Diana, – tarė Sen Savenas, – kokie ramūs ir taikūs dabar turėtų būti tavo miestai ir kaimai, kur nežinomas karas ir kur gyvena iš prigimties laimingi, nuodėmės nepažinę selenitai...

– Sinjore Sen Savenai, nepiktžodžiaukite, – tarė abatas, – nes jei mėnulis ir būtų gyvenamas, kaip savo naujausioje knygoje svaičiojo sinjoras de Mulinė, nors Šventajame Rašte apie tai neparašyta, jo gyventojai turėtų būti labai nelaimingi, nes nėra pažinę Įsikūnijimo.

– Aukščiausiasis būtų labai žiaurus neatskleidęs jiems tos paslapties, – atšovė Sen Savenas.

– Nesistenkite įminti dieviškojo plano. Abiejų Amerikų indėnams Dievas irgi nepranešė apie savo Sūnų, bet būdamas geras Jis dabar jiems siunčia misionierius, kurie juos apšviečia.

– Tai kodėl godotinas popiežius nesiunčia misionierių į mėnulį? Argi selenitai – ne Dievo vaikai?

– Nekalbėkite kvailysčių!

– Sinjore abate, nesvarbu, kad pavadinote mane kvailiu, bet žinokite, jog po šia kvailyste slypi paslaptis, kurios godotinas popiežius tikrai nenori atskleisti. Nes jei misionieriai rastų mėnulyje gyventojų ir pamatytų juos žvelgiant į kitus pasaulius, matomus tik jų, bet ne mūsų akims, tuomet ir jie imtų abejoti, ar ir tuose pasauliuose negyvena į mus panašios būtybės. Pradėtų svarstyti, ar ir tos nejudamos žvaigždės nėra kitos saulės su savo mėnuliais ir savo planetomis ir ar tų planetų gyventojai nemato dar kitų žvaigždžių, mums nežinomų, kurios yra dar kitos saulės su kitomis planetomis, ir taip toliau iki begalybės...

– Dievas nesuteikė mums galios mąstyti apie begalybę, todėl žmonių genčiai telieka pasitenkinti *quia.*

– Serenadą, serenadą, – šnibždėjo kiti. – Ana tas langas.

Langas spindėjo rožine šviesa, sklindančia iš įsivaizduojamos alkovos. Bet abu priešininkai jau buvo įsiaudrinę.

– Pridurkite dar, – pašaipiai tęsė Sen Savenas, – kad jei pa-

saulis yra baigtinis ir apsuptas Nieko, baigtinis yra ir Dievas, nes jis, kaip sakote, yra danguje, žemėje ir visur, todėl negali būti ten, kur nieko nėra. Niekas neturi vietos. Arba, norėdamas išplėsti pasaulį, turėtų išplėsti save patį ir pirmą kartą gimti ten, kur prieš tai jo nebuvo, o tai priešinga jo pretenzijai į amžinumą.

– Sinjore, pakaks! Jūs neigiate Amžinojo amžinybę, o šito aš jums neleisiu. Atėjo laikas jus nužudyti, kad jūsų vadinamoji karingoji dvasia daugiau mūsų nealintų!

Ir jis ištraukė iš makščių kardą.

– Jei jūs to norite, – atsakė Sen Savenas, pasveikino jį ir užėmė poziciją. – Aš jūsų nežudysiu – nenoriu, kad mano karalius prarastų karius. Tiesiog subjaurosiu jums veidą, kad gyventumėt su kauke kaip italų komediantai – jums tinkamas rangas. Perrėšiu jūsų skruostą nuo akies iki burnos, bet šiuo puikiu kastruotojų kirčiu paženklinsiu jus tik tuomet, kai tarp vieno smūgio ir kito jums būsiu išdėstęs natūrfilosofijos pamoką.

Abatas puolė plačiai užsimodamas kardu, tikėdamasis tuoj pat jį nukauti, šaukdamas, kad jis esąs nuodingas vabzdys, blusa, utėlė, kurią be gailesčio reikia traiškyti. Sen Savenas atrėmė jo kirčius, pats perėjo į puolimą ir prirėmė jį prie medžio, filosofuodamas sulig kiekvienu mostu.

– Oho, pykčio apakintas kovotojas kerta iš peties ir kur papuola! Jūs neturite Fechtavimosi Idėjos. Taip pat ir gailestingumo – niekinate blusas ir utėles. Esate per mažas gyvūnas, kad įsivaizduotumėt pasaulį, kaip didelį gyvūną, kaip jį kitados pavadino dieviškasis Platonas. Pabandykite įsivaizduoti, kad žvaigždės – tai pasauliai kuriuose gyvena kitokie maži gyvūnai, o tie maži gyvūnai yra kitų žmonių pasauliai, tuomet jums neatrodys prieštaringa manyti, kad ir mes, ir arkliai, ir drambliai esame atskiri pasauliai mus apgyvenusioms blusoms ir utėlėms. Dėl mūsų dydžio jos mūsų nepermano, lygiai kaip mes dėl savo mažumo nepermanome didesnių pasaulių. Gal kaip tik da-

bar utėlių tauta mano jūsų kūną esant pasauliu, o vienai iš jų perbėgus jį nuo kaktos iki sprando, jos tautiečiai sako, kad ji drįso priropoti pažintų žemių ribas. Ta mažoji tauta laiko jūsų plaukus savo krašto miškais, o kai mano kardas palies jus, žvelgs į jūsų žaizdas kaip ežerus ir jūras. Kai šukuojatės, joms tas judėjimas atrodo lyg vandenyno potvyniai ir atoslūgiai, ir joms bloga, nes jų pasaulis toks judrus dėl jūsų polinkio kiekvieną akimirką šukuotis it moteriai, o dabar, kai nurėšiu šį kutą, palaikys jūsų pykčio šūksnį audra, štai!

Jis nukirto papuošalą, vos neįplėšdamas siuvinėto kitelio.

Abatas putojo pykčiu, traukėsi į aikštės vidurį, vis dirsteldamas atgal, ar dar turi vietos manevrams, paskui traukdamasis nugara prisišliejo prie fontano.

Sen Savenas šokinėjo aplink, nė nesiruošdamas pulti.

– Sinjore abate, pakelkite galvą, pažvelkite į mėnulį ir pagalvokite, kad jei jūsų Dievas būtų mokėjęs sukurti nemirtingą sielą, lygiai taip pat būtų galėjęs sukurti ir begalinį pasaulį. Bet jei pasaulis yra begalinis, jis yra toks ir erdvėje, taip pat ir laike, todėl yra amžinas, o jei egzistuoja amžinas pasaulis, kurio nereikia sukurti, tuomet neverta mąstyti apie Dievą. Smagus pokštas, sinjore abate: jei Dievas yra begalinis, negalite apriboti jo galios, jis niekada negalės *ab opere cessare,* todėl pasaulis bus begalinis; bet jei pasaulis yra begalinis – nebėra Dievo, todėl netrukus ant jūsų munduro neliks nė vieno kuto!

Ir palydėdamas kalbas darbais, nurėžė dar keletą pakabučių, kuriais abatas itin puikavosi, paskui kiek pakeitė poziciją, iškėlė kardą, o kol abatas stengėsi prie jo prisiderinti, smogė per priešininko kardo ašmenis. Abatas, kairiąja ranka stverdamasis už sužeisto riešo, vos nepaleido kardo.

Jis suriko:

– Vardan visų prakeiktų Rojaus šventųjų, vardan Nukryžiuotojo kraujo privalau pagaliau jus pribaigti, nedoras piktažodžiautojau, Dievo niekintojau!

Damos kambario langas prasivėrė, kažkas pažvelgė pro jį ir riktelėjo. Susirinkusieji jau spėjo pamiršti, ko čia atėję, tik lakstė aplink besikaunančius, kurie šūkaudami suko ratus aplink fontaną, o Sen Savenas stengėsi išmušti priešininką iš vėžių gindamasis sukamaisiais judesiais ir puldamas pirmyn su iškeltu kardu.

– Sinjore abate, nesikvieskite pagalbon Įsikūnijimo paslapties, – šaipėsi jis. – Jūsų šventoji Romos bažnyčia jums kalė, kad šis purvo kamuolys yra Visatos centras, o ši sukasi aplink lyg menestrelis, grojantis sferų muziką. Atsargiau, jūs atsidūrėte per daug arti fontano ir jau sušlapote skvernus lyg koks šlapimo nelaikantis senis... Bet jei neaprėpiamoje tuštumoje, kaip sakė didis filosofas, kurį panašūs į jus sudegino Romoje, sukasi begaliniai pasauliai, o daugelis jų apgyventi tokių pat būtybių kaip ir mes ir jei visas jas sukūrė jūsų Dievas, kaip tuomet yra su Išganymu?

– Prakeiktasai, Dievui tu nereikalingas! – sušuko abatas, vos spėdamas atremti kirtį atžagaria ranka.

– Gal Kristus įsikūnijo tik vieną kartą? Tuomet prigimtinė nuodėmė šioje žemėje tebuvo padaryta vieną kartą? Kokia neteisybė! Kitų, nepatyrusių Įsikūnijimo, arba mūsų atžvilgiu, nes tokiu atveju žmonės visuose kituose pasauliuose turėtų būti tokie pat tobuli kaip mūsų protėviai dar iki nuodėmės ir iš prigimties laimingi, neprislėgti Kryžiaus naštos. Arba begalė puolusių į pirmąją nuodėmę Adomų, sugundytų begalės Ievų begale obuolių, ir Kristus priverstas begalę kartų įsikūnyti, pamokslauti ir eiti į Kalvariją, o gal ir dabar tai daro, – jei pasauliai yra begaliniai, nesibaigianti yra ir jo užduotis. Begalinė užduotis ir begalinės jo kančios formos: jei anapus Galaktikos būtų tokia žemė, kur žmonės turėtų šešias rankas, tai toje Nežinomoje žemėje Dievo sūnus turėtų būti prikaltas ne prie kryžiaus, bet prie žvaigždės – man atrodo, tai puiki tema komediografui.

– Gana, aš tuoj padarysiu galą jūsų komedijai! – suriko įtūžęs abatas ir puolė Sen Saveną švytuodamas kardu.

Sen Savenas atrėmė jį tiksliais mostais, toliau viskas įvyko akimirksniu. Abatui dar tebelaikant iškeltą kardą, jis užsimojo lyg ketindamas smūgiuoti atžagaria ranka ir apsimetė krintąs į priekį. Abatas pasitraukė į šalį tikėdamasis smogti šiam krentant, bet Sen Savenas, puikiai laikęsis ant kojų, ūmai pakilo, pasilaikydamas kairiąja, dešiniąją mesdamas aukštyn – tai buvo Žuvėdros kirtis. Kardo smaigalys perkirto abato veidą nuo panosės iki lūpų nurėždamas kairįjį ūsą.

Abatas keikėsi taip, kaip niekada nebūtų išdrįsęs nė vienas Epikūro mokinys, Sen Savenas atsistojo pasveikinti priešininko, o susirinkusieji plojimais palydėjo tą meistrišką kirtį.

Kaip tik tą akimirką aikštės pakraštyje pasirodė ispanų patrulis, matyt, išgirdęs kilusį triukšmą. Prancūzai instinktyviai čiupo už kardų, o ispanai, išvydę šešis ginkluotus priešininkus, sušuko apie išdavystę. Vienas kareivis pakėlė muškietą, nusitaikė ir iššovė. Sen Savenas parkrito sužeistas į krūtinę. Karininkas pamatė, kaip keturi vyrai puolė prie kritusiojo, numetę ginklus, nė nesiruošdami kautis, pažvelgė į kraujuotą abato veidą ir supratęs sutrukdęs dvikovą davė įsakymą savo kareiviams, ir patrulis nuėjo.

Robertas pasilenkė prie savo vargšo draugo.

– La Griva, – sunkiai pratarė Sen Savenas, – ar matėte mano kirtį? Įsidėmėkite jį ir lavinkitės. Nenoriu, kad mano paslaptis išnyktų kartu su manim...

– Sen Savenai, drauguži, – verkė Robertas, – jūs negalite taip kvailai mirti!

– Kvailai? Aš koviausi su kvailiu ir mirštu kovos lauke pakirstas priešo kulkos. Pasirinkau teisingą kelią... Nuobodu visada kalbėti rimtai. Niekinga nuolatos šaipytis. Liūdna visą laiką filosofuoti. Vargas visada kvailioti. Priklausomai nuo laiko ir aplinkybių man yra tekę daug vaidmenų, esu net buvęs rūmų

juokdariu. Tačiau šį vakarą, jei tik mokėsite teisingai papasakoti, vyko ne komedija, o puiki tragedija. Robertai, nereikia liūdėti dėl mano mirties, – jis pirmą kartą pavadino jį vardu, – *une heure après la mort, notre âme evanoüie, sera ce que'elle estoit une heure avant la vie**... Gražios eilės, tiesa?

Jis mirė. Pasiryžus tauriam melui – tam pritarė ir abatas – paskleistas gandas, kad Sen Savenas krito kovodamas su prie pilies besiartinančiais landsknechtais. Tuara ir visi karininkai apverkė jį kaip tikrą didvyrį. Abatas visiems pasakojosi, kad buvo sužeistas per susirėmimą, ir todėl ruošėsi grįžęs į Paryžių gauti bažnytinį paaukštinimą.

Robertas per trumpą laiką neteko tėvo, mylimosios, sveikatos, draugo ir galbūt pralaimėjo karą.

Bendravimas su tėvu Emanueliu, užsiėmusiu savo deriniais, nebeteikė jam paguodos. Jis grįžo tarnauti sinjorui de Tuara, vieninteliam likusiam artimam asmeniui, ir vykdydamas jo įsakymus tapo paskutiniųjų įvykių liudytoju.

Rugsėjo tryliktąją į pilį atvyko Prancūzijos karaliaus ir Savojos kunigaikščio pasiuntiniai bei kapitonas Mazarinis. Skubanti į pagalbą kariuomenė derėjosi su ispanais. Ne vienintelė šios apgulties keistenybė: prancūzai reikalavo paliaubų, kad laiku spėtų atvykti gelbėti miesto. Ispanai sutiko, nes ir jų maro nusiaubtoje stovykloje tvyrojo sumaištis, gausėjo pabėgimų, o Spinola nagais laikėsi įsikibęs gyvenimo. Tuara rūpinosi išreikalauti iš atvykėlių tokių sutarties sąlygų, kurios leistų jam toliau ginti Kazalę, bet Kazalė jau buvo paimta: prancūzai, atidavę miestą ir pilį ispanams, galėjo laikytis citadelėje iki spalio penkioliktosios. Jei iki tos dienos pagalba nesuskubs, prancūzai turės palikti ir ją, prisipažindami visiškai nugalėti. Priešingu atveju ispanai turėtų grąžinti miestą ir pilį.

* Ta valanda, kai siela mus palieka po mirties, yra ta valanda, kai pradedam gyventi. *(Pranc.)*

Tuo tarpu apgulusieji miestą privalėjo tiekti maistą apgultiesiems. Mums atrodytų, kad anuomet ne taip turėjusi vykti apsiaustis, bet būtent dėl tokio jos būdo anuomet susitarta. Tai nebuvo karas, o tik žaidimas kauliukais, nutraukiamas priešininkui prireikus nusišlapinti. Arba lažybos dėl žirgo nugalėtojo – juo buvo toji kariuomenė, kurią viltis vis didino, tačiau kurios dar niekas nebuvo matęs. Kazalėje ir citadelėje gyventa lyg „Dafnėje“: įsivaizduojant tolimą Salą, o su įsibrovėliais namuose.

Ispanų avangardas elgėsi dorai, bet dabar į miestą suplūdo visa kariuomenė ir kazaliečiams teko grumtis su sužvėrėjusiais kariais, kurie viską plėšė, prievartavo moteris, mušė vyrus ir džiaugėsi gyvenimo malonumais mieste po ilgų miškuose ir laukuose praleistų mėnesių. Užkariautojai, užkariautieji ir įsitvirtinusieji citadelėje vienodai dalinosi maru.

Rugsėjo dvidešimt penktąją pasklido gandas, kad mirė Spinola. Citadelė džiūgauja, užkariautojai, likę našlaičiais – kaip ir Robertas – sutrikę. Slinko dienos, dar pilkesnės už praleistąsias „Dafnėje“, kol pagaliau spalio dvidešimt antrąją paskelbta, kad į pagalbą skubanti kariuomenė jau Astyje. Ispanai pradėjo ginkluoti pilį ir Po upės pakrantėje rikiuoti patrankas, nesilaikydami sutarties (keikėsi Tuara), pagal kurią atvykus kariuomenei turėjo palikti Kazalę. Ispanai sinjoro de Salazaro lūpomis priminė, jog sutartis nustatė paskutinį terminą – spalio penkioliktąją, ir jei jau taip pasisuko, tai prancūzai turėję palikti citadelę dar prieš savaitę.

Spalio dvidešimt ketvirtąją nuo citadelės eskarpų galėjai išvysti priešo pulkuose kilus didelį sujudimą. Tuara įsakė patrankų šūviais padėti atvykstantiems į pagalbą prancūzams; dar po dienos ispanai ėmė krauti į valtis savo daiktus ir siųsti į Aleksandriją, – visi tuo metu buvę citadelėje suprato tai kaip gerą ženklą. Bet kartu priešininkas, ruošdamasis atsitraukimui, per upę permetė plūduriuojančius tiltus. Tuara tai pasirodė taip

negrakštu, kad jis juos apšaudė iš patrankų. Tuomet keršydami ispanai suėmė visus dar likusius mieste prancūzus, nors negaliu suprasti, iš kur jų dar ten buvo, bet taip pasakoja Robertas, tad dabar jau toji apgultis niekuo manęs nenustebins.

Prancūzai buvo jau arti, ir sklandė gandai, jog Mazarinis, popiežiaus įgaliotas, darė viską, kad būtų išvengta susidūrimo. Jis siuvo nuo vienos kariuomenės prie kitos, grįždavo į tėvo Emanuelio vienuolyną pasitarti, vėl išjodavo su naujais pasiūlymais vieniems ir kitiems. Robertas matydavo jį tik iš tolo, dulkių kamuolyje, vis nukeliantį prieš kiekvieną skrybėlę. Tuo tarpu abi pusės vis delsė – pirmoji pajudėjusioji būtų patyrusi šachą ir matą. Robertas jau ėmė svarstyti, ar kartais ta į pagalbą skubanti kariuomenė nebus sugalvota šito jaunojo kapitono, įkvėpusio vieną ir tą pačią svajonę ir apgulėjams, ir apgultiesiems.

Iš tiesų, Rėgensburge jau nuo birželio mėnesio tarėsi imperijos kurfiurstai, Prancūzija irgi buvo pasiuntusi ten savo pasiuntinius, tarp jų ir tėvą Juozapą. Dalinantis miestus ir sritis, spalio tryliktąją susitarta ir dėl Kazalės. Mazarinis netruko tai sužinoti, dabar, kaip Robertui sakė tėvas Emanuelis, reikėjo įtikinti tuo ir tuos, kurie žygiavo į Kazalę, ir tuos, kurie ten buvo. Ispanams apie susitarimą buvo pranešta, ir ne kartą, bet viena žinia prieštaravo kitai; prancūzai irgi buvo apie jį girdėję, tačiau bijojo, kad Rišeljė jam nepritars – ir tikrai taip buvo, bet nuo tos akimirkos būsimasis kardinolas Mazarinas kreipė įvykius savaip už nugaros to, kuris ateityje taps jo globėju.

Taip buvo susiklostę įvykiai, kai spalio 26-ąją abi kariuomenės stojo viena prieš kitą. Rytuose ant kalvų Frasineto pusėje išsirikiavo prancūzų kariuomenė; priešais, dešiniajame upės krante, slėnyje tarp miesto ir kalvų, stovėjo ispanai, kuriuos Tuara apšaudė iš užnugario.

Iš miesto traukė priešininko vežimų gurguolė, Tuara surinko kavalerijos likučius ir pasiuntė už miesto sienų jos sulaikyti. Robertas meldė, kad pasiųstų ir jį, bet jam neleido. Jis jautėsi

lyg laive: negalėdamas išlipti į krantą, žvelgiantis į vandenų platybę ir nepasiekiamos Salos kalvas.

Staiga pasigirdo šūviai – matyt, susidūrė kariuomenių avangardai, ir Tuara pasiruošė žygiuoti į mūšį, kad Jo Katalikiškosios Didenybės valdiniai susikautų abiejuose frontuose. Būriai jau žygiavo pro vartus, kai Robertas nuo bastionų pamatė juodą raitelį, kuris, nepaisydamas pirmųjų kulkų, šuoliavo tarp dviejų kariuomenių tiesiai per ugnies liniją, mojuodamas lapu ir šaukdamas, kaip vėliau pasakojo ten buvusieji, „Taika, taika!"

Tai buvo kapitonas Mazarinis. Paskutiniaisiais žygiais nuo vienos prie kitos pusės jam pavyko įtikinti ispanus pasirašyti Rėgensburgo susitarimą. Karas baigėsi. Kazalė atiteko Nevero kunigaikščiui, prancūzai ir ispanai įsipareigojo ją palikti. Skirstantis pulkams, Robertas užšoko ant ištikimojo Panjuflio ir nušuoliavo į neįvykusio mūšio vietą. Ten pamatė didikus auksuotais šarvais, įmantriai sveikinančius vieni kitus, maloniai šnekučiuojančius, šokčiojančius, o sutarčiai patvirtinti jau buvo nešami stalai.

Kitą dieną prasidėjo kraustymasis – pirmieji išvyko ispanai, paskui prancūzai, tačiau ne be sumaišties, atsitiktinių susidūrimų, keisdamiesi dovanomis ir draugystės paliudijimais, tuo tarpu mieste saulėje dūlėjo mirusiųjų maru lavonai, raudojo našlės, o kai kurie miestiečiai pasijuto praturtėję ir pinigais, ir prancūziška liga, nors nesanguliavo su niekuo, vien tik mylėjo savo žmonas.

Robertas mėgino susirasti savo kaimiečius, bet apie Grivos būrį niekas nebuvo girdėjęs. Kai kurie, matyt, buvo mirę maru, kiti išsibėgiojo. Robertas pagalvojo, kad gal jie bus grįžę namo ir iš jų motina jau bus sužinojusi apie vyro mirtį. Svarstė, ar dabar jam nederėtų būti šalia motinos, bet neįstengė gerai suvokti savo tikrosios pareigos.

Sunku pasakyti, ar jo tikėjimą palaužė mintys apie be galo

mažus ir be galo didelius pasaulius bedievėje betvarkėje erdvėje, kuriuos jam atskleidė Sen Savenas, Saletos ir Salazaro apdairos pamokos ar Heroiškų Žygių menas, tėvo Emanuelio jam įteigtas kaip vienintelis mokslas.

Iš to, kaip jis prisimena tai „Dafnėje“, sprendžiu, jog Kazalėje, kur prarado tėvą ir patį save, kare, turėjusiame daug ir nė vienos prasmės, Robertas išmoko matyti pasaulį kaip pavojingą mįslių raizgalynę, anapus kurios jau nebebuvo Kūrėjo, o jei toks ir buvo, tai karštligiškai bandantis pažvelgti į save iš pernelyg daug perspektyvų.

Jei ten jis jautė pasaulį esant be centro, sudarytą vien tik iš perimetrų, čia išties jautėsi atsidūręs pačiame tolimiausiame ir tamsiausiame pakraštyje, nes jei egzistavo koks nors centras, tai tik tai, kas matės tiesiai prieš jį, o jis buvo jo sustingęs palydovas.

15.

LAIKRODŽIAI (KAI KURIE IŠ JŲ ŠVYTUOKLINIAI)

Manau, jog būtent todėl dabar jau mažiausia šimtą puslapių pasakoju apie viską, kas įvyko nuo sudužimo iki išsigelbėjimo „Dafnėje", o neparodau, kas vyksta pačioje „Dafnėje". Jei dienos apleistame laive slenka bergždžiai – dėl to negalima kaltinti nei manęs, nes dar nesu apsisprendęs, ar verta šią istoriją aprašyti, nei Roberto. Jei ir galėtume jam ką prikišti, tai tik tai, kad praleido dieną (šiaip ar taip, nuo tos akimirkos, kai pamatė, jog jam iš panosės pavogė kiaušinius, praėjo vos trisdešimt valandų) gindamas šalin mintis, kurios būtų galėjusios paįvairinti jo viešnagę laive. Jau visai netrukus jis įsitikino, kad „Dafnė" nėra rami vieta: joje sukiojosi ar tykojo pasaloje kažkas kitas, ne tik jis pats. Taip pat negalėjo laive jaustis apgultas: priešas jau gyveno jo namuose.

Galėjo tai įtarti jau pirmąją savo kartografinės aistros naktį. Atsipeikėjęs pajuto troškulį, ąsotis buvo tuščias, todėl nuėjo ieškoti statinaitės su vandeniu. Tos, kurias pastatė rinkti lietaus vandenį, buvo sunkios, tačiau podėlyje žinojo esant ir mažesnių. Nuėjo ten, paėmė pirmąją, stovėjusią arčiausiai po ranka, – tik vėliau pagalvos, kad ji stovėjo pernelyg po ranka, – ir, parsinešęs kajutėn, pastatęs ant stalo, prilipo prie volės.

Bet joje buvo ne vanduo – springdamas suprato, kad statinaitėje degtinė. Nepermanė kokia, tik kaip tikras kaimietis galėjo tvirtai pasakyti, jog tai ne vynas. Gėrimas pasirodė malo-

nus, – netikėtai pradžiugęs gėrė be saiko. Nė nepagalvodamas, kad jei podėlyje visos statinaitės su tokiu pat turiniu, turėtų susirūpinti gėlo vandens atsargomis. Tačiau nesusimąstė, kodėl antrąjį vakarą atkimšęs pirmąją iš sustatytų statinaičių rado ją sklidiną gėlo vandens. Tik po kiek laiko suvokė, kad Kažkas jau vėliau pakišo tą klastingą dovaną taip, jog ji pirmiausia pakliūtų jam į rankas. Kažkas, norėjęs nugirdyti jį, kad pasinaudotų jo bejėgiškumu. Bet jei toks buvo tojo planas, Robertas per daug džiugiai jam pritarė. Nemanau, kad jis išgėrė daug, bet tokiam doram krikščioniui net ir keletas stiklinių yra per daug.

Iš tolesnio pasakojimo matyti, jog viską, kas atsitiko paskui, Robertas patyrė apsvaigęs, – taip jis elgėsi ir vėliau.

Kaip kad paprastai nutinka girtiems, jis užsnūdo kankinamas dar didesnio troškulio. Tame maloniame sapne jam regėjosi paskutinių dienų Kazalėje prisiminimai. Prieš išvykdamas nuėjo aplankyti tėvo Emanuelio: jį rado ardantį ir kraunantį į dėžes savo poetinę mašiną, pasiruošusį grįžti į Turiną. O palikęs tėvą Emanuelį, susidūrė su vežimais, į kuriuos ispanai ir imperijos kariai krovė apgulties mašinų dalis.

Tie dantračiai užplūdo visą jo sapną: jis girdėjo gergždžiant surūdijusias sklendes, čiepiant vyrius, – šį kartą tų garsų negalėjo sukelti vėjas, nes jūra buvo lygi kaip aliejus. Nepatenkintas, kaip tie, kurie jau atsibudę tikisi, kad dar sapnuoja, jis prisivertė atsimerkti ir vėl išgirdo tuos garsus, sklidusius iš apatinio denio arba iš triumo.

Keldamasis pajuto baisų galvos skausmą. Tikėdamasis jį nuvyti, nesumąstė nieko geriau, kaip vėl pripulti prie statinaitės, o kai nuo jos atsitraukė, jautėsi dar blogiau nei pirma. Apsiginklavo, vis nepataikydamas užkišti peilį už diržo, keletą kartų persižegnojo ir svirduliuodamas nulipo žemyn.

Stačiai po juo, tai jau žinojo, buvo vairalazdė. Nusileido dar žemiau, iki pat laiptelių apačios: jei būtų ėjęs pirmagalio link,

būtų atsidūręs žiemos sode. Paskuigalio pusėje pamatė duris, kurių dar nebuvo atvėręs. Iš tos vietos dabar girdėjo sklindant stiprų daugiabalsį nedarnų tiksėjimą, lyg vienas per kitą muštų daugybė ritmų, tarp kurių galėjo atskirti ir tik tak, ir tok tok, ir tak tak, bet jie susiliejo į viena: tik tok tak tik tok. Tarsi už tų durų būtų gyvenę begalės širšių ir bimbalų, ir kiekvienas jų skraidęs savo keliais, skirtingomis kryptimis, daužydami į sienas ir vieni į kitus. Jis delsė atverti duris, bijodamas išprotėjusių to avilio atomų antpuolio.

Patalpą apšvietė pro šaudymo angą krintanti šviesa. Joje stovėjo laikrodžiai.

Laikrodžiai. Vandens ir smėlio, ir saulės, pakabinti ant sienų, bet daugiausia buvo mechaninių laikrodžių, sudėliotų ant įvairiausių lentynėlių ir spintelių, – juos varė lėtai švytuojantys svarsčiai ir dantračiai, kurie sukibę laikė kitus ratus, o šie dar kitus, galiausiai paskutinis spaudė ant vertikalaus strypo pritaisytas dvi nelygias menteles, versdamas jas suktis pusračiu priešingomis kryptimis, kad jos šiuo savo nepadoriu krypavimu judintų pačiame aukščiausiame taške pritvirtintą horizontalų strypą, ar spyruoklinių, kuriuose nuo išraižyto kūgio vyniojosi grandinėlė, sukdamasi ant būgnelio, ryjančio ją grandelė po grandelės.

Kai kurie iš tų laikrodžių slėpė savo mechanizmus už surūdijusių ornamentų ar raižinių, ir galėjai matyti tik judant jų rodykles, bet daugelis puikavosi atvira geležų raizgalyne – ši priminė Mirties šokį, kuriame vienintelės gyvos būtybės buvo išsišiepę skeletai, mosuojantys Laiko dalgiais.

Visi šie mechanizmai veikė, didžiosiose klepsidrose dar biro smiltelės, mažosios jau stovėjo sklidinais apatiniais kūgiais – tvyrojo nesibaigiantis dantų griežimas ir astminis dusulys.

Patekusiam čia pirmą kartą ta laikrodžių įvairovė galėjo pasirodyti begalinė: kambario gilumoje kabojo drobė, vaizduojanti dar kitų laikrodžių pilną anfiladą. Bet net atsispyręs šiems

kerams ir pagalvojęs vien tik apie tuos laikrodžius iš kūno ir kraujo, tikrai galėjai apstulbti.

Gal pasirodys neįtikima – jums, kurie į tą įvykį žvelgiate iš laiko nuotolio, bet nuo degtinės apkvaitęs sudužėlis tuščiame laive, atsidūręs prieš šimtą laikrodžių, vienu balsu jam bylojančių begalinio laiko istoriją, pirmiausia galvoja apie ją, o ne jos autorių. Tą patį darė ir Robertas, vieną po kito apžiūrinėdamas tuos laiko ėdikus, kuriuos linksmino jo, pasmerktojo be galo ilgai mirčiai, senatviška paauglystė.

Perkūnas iš giedro dangaus, kaip rašo Robertas, trenkė vėliau, kai išsivadavęs iš to košmaro jis pajuto poreikį jį paaiškinti: jei laikrodžiai veikė, kažkas turėjo juos užvesti; net jei jų mechanizmas galėjo veikti ilgą laiką, jei būtų užvesti iki jam patenkant į laivą, praeidamas pro šias duris turėjęs juos išgirsti.

Jei laikrodis būtų tik vienas, galėtų manyti, kad jo mechanizmas taip sukonstruotas, jog veikia nuo menkiausio judesio, tarkim, laivo siūbavimo ar kokio jūros paukščio, įskridusio pro šaudymo angą ir nutūpusio ant sverto ar rankenėlės, duodančių pradžią mechaninių judesių sekai. Argi dėl stipraus vėjo kartais nesuskamba varpai, ar neatšoksta užraktai, jei neužstumi jų iki pat galo?

Bet vienas paukštis negali vienu mostelėjimu užvesti dešimties laikrodžių. Ne. Galėtume ginčytis, ar Ferantė tikrai egzistavo, ar ne, bet Įsibrovėlis laive tikrai buvo.

Jis įėjo į tą podėlį ir užvedė mechanizmus. Kodėl tai padarė, – toks kilo pirmasis klausimas, bet į jį dar spės atsakyti. Antrasis klausimas: kur paskui jis pasislėpė.

Todėl reikia leistis į triumą. Robertas sau kartojo, kad tai dabar jau neišvengiama, bet, nors ir tvirtai apsisprendęs, vis delsė įvykdyti šį savo pasiryžimą. Suprato esąs labai sutrikęs, tad užlipo į denį atsigaivinti lietaus vandeniu ir blaivesniu protu apgalvoti Įsibrovėlio tapatybę.

Negalėjo tai būti laukinis iš Salos, nei stebuklingai išsigelbėjęs jūreivis, kuris viskam galėtų ryžtis (užpulti jį dieną, bandyti nužudyti naktį, melsti malonės), tik ne lesinti vištas ir užvedinėti laikrodžius. Taigi „Dafnėje“ slapstėsi taikus ir išsimokslinęs žmogus, gal žemėlapių kajutės šeimininkas. Todėl tas, kuris čia buvo, – o atsirado čia dar iki Roberto, – buvo Teisėtas Įsibrovėlis. Bet tokia graži antitezė nenumaldė įkyraus nerimo.

Jei Įsibrovėlis Teisėtas, kodėl slapstėsi? Bijodamas neteisėtai čia atsiradusio Roberto? O jei slapstėsi, kodėl išsidavė surengdamas laikrodžių koncertą? Gal tai koks išėjęs iš proto žmogus, kuris, bijodamas jo ir nedrįsdamas su juo susikauti, nori atsikratyti juo išvarydamas iš proto? Bet kodėl, juk, būdamas toks pat sudužėlis toje dirbtinėje saloje, galėjo turėti naudos iš bičiulystės su nelaimės draugu? Galbūt, svarstė Robertas, „Dafnė“ slėpė tokias paslaptis, kurių Tas niekam nenorėjo atskleisti.

Taigi auksas ir deimantai, ir visi Nežinomos Žemės lobiai, arba Saliamono salų, apie kurias jam pasakojo Kolberas...

Prisiminus Saliamono salas, Robertui tarsi atsivėrė akys. Aišku, laikrodžiai! Kam reikia tiek laikrodžių jūromis plaukiojančiame laive, kur rytą ir vakarą rodo saulės kelias, o daugiau nė nereikia žinoti? Įsibrovėlis, kaip ir daktaras Berdas, atplaukė čia ieškodamas *el Punto Fijo!*

Kitaip nė negalėjo būti. Keistai susiklosčius aplinkybėms, Robertas, išplaukęs iš Olandijos kaip kardinolo šnipas, turėjęs sekti slapčiausius žygius anglo, kuris kone slapta plaukė olandų laivu ieškodamas *punto fijo*, dabar pateko į laivą (olandų), kuriuo Kitas, nežinia iš kokios šalies, plaukė norėdamas atskleisti tą pačią paslaptį.

16.

POKALBIS APIE SIMPATIJOS MILTELIUS

Kaip jis įsivėlė į šią bjaurią istoriją?

Robertas nedaug pasakoja apie metus, praleistus sugrįžus į Grivos dvarą, iki atsiduriant paryžietiško gyvenimo sūkuryje. Iš menkų užuominų matyti, kad iki sulaukė dvidešimties, jis padėjo motinai, per nenorą kalbėdamasis su ūkininkais apie sėjos ir pjūties darbus. Kai tik motina paskui savo vyrą atgulė į kapus, Robertas pasijuto tam pasauliui visiškai svetimas. Tuomet, matyt, perdavė valdyti dvarą kokiam giminaičiui, užsitikrino sau padorią rentą ir leidosi į pasaulį.

Jis susirašinėjo su vienu pažįstamu iš Kazalės laikų, šis jį nuolat ragino mokytis. Nežinau, kaip atvyko į Eks an Provansą, bet tikrai ten buvo, nes mielai prisimena dvejus metus, praleistus pas vietos didiką, visokių mokslų žinovą, turėjusį biblioteką, turtingą ne tik knygų, bet ir meno kūrinių, senovinių daiktų ir gyvūnų iškamšų. Matyt, viešėdamas pas jį susipažino su tuo mokytoju, kurį visada be galo pagarbiai cituoja, vadindamas Kanauninku iš Dinjė, o kartais tiesiog *doux prêtre.* Tai su jo rekomendaciniais laiškais jis pagaliau atvyko į Paryžių, tik nežinome tikslios jo atvykimo datos.

Čia nedelsdamas susisiekė su Kanauninko draugais ir taip įgijo teisę lankytis žymiausiose miesto vietose. Dažnai mini brolių Diupiuji studiją, prisimindamas ją kaip vietą, kur sulig kiekviena popiete jo protas, bendraujant su mokslo vyrais, vis la-

biau lavėjo. Bet aptinku minintį ir kitas studijas, kuriose tais metais jam teko lankytis, turtingas medalių kolekcijų, turkiškų durklų rinkinių, agatų, matematikos retenybių, Indijos kriauklių...

Kokioje kryžkelėje jis atsidūrė tą laimingą savo gyvenimo balandį (o gal gegužę), matome iš gausiai cituojamų pamokymų, kurie mums atrodo gana prieštaringi. Leido dienas iš Kanauninko mokydamasis suprasti iš atomų sudarytą pasaulį, taigi sekdamas Epikūro mokymu, bet nušviestu dieviškosios Apvaizdos; o pastūmėtas tos pačios meilės Epikūrui leido vakarus su draugais, vadinusiais save epikūriečiais ir mokėjusiais kaitalioti pokalbius apie pasaulio amžinybę su apsilankymais pas ne pačias doriausias gražuoles.

Dažnai cituoja savo vėjavaikius draugus, kurie, nors tebuvo dvidešimties, išmanė tiek, kiek kiti didžiuotųsi išmanydami būdami penkiasdešimties: Linjerą, Šapelį, Dasusi – išminčių ir poetą, vaikščiojusį su per petį permesta liutnia, Pokeleną, vertusį Lukrecijų, tačiau svajojusį rašyti komedijas, Erkiulį Savinjaną, kuris narsiai kovėsi per Araso apgultį, o dabar rašė meilės laiškus įsivaizduojamiems mylimiesiems ir atvirai artimai bendravo su jaunaisiais bajorais, didžiuodamasis nuo jų užsikrėtęs itališka liga, bet kartu šaipydamasis iš vieno savo draugo, „kuriam patinka vyrų meilė“, pašiepdamas, kad galima jam atleisti per didelį drovumą, verčiantį slėptis už draugų nugarų.

Priimtas į protingų žmonių bendruomenę, jis, nors dar netapo išminčiumi, bet jau ėmė niekinti paikystę, kurią matė ir tarp dvaro didikų, ir tarp praturtėjusių miestelėnų, viešai demonstravusių ploniausia oda aptrauktus tuščius dėklus su žymiausių autorių vardais, aukso raidėmis išrašytais ant nugarėlių.

Žodžiu, Robertas pateko į tų *honnêtes gens* ratą, kurie, nors ir ne kilmingo kraujo, o tik kilę iš *noblesse de robe*, buvo to pasaulio druska. Tačiau jis buvo jaunas, troško naujų patirčių ir, nepaisant mokytų kalbų bei laisvo elgesio, taip pat neatsispyrė ir diduomenės traukai. Vaikštinėdamas Sen Tomas diu

Luvr gatve, jis ilgas valandas žavėdavosi Rambujė rūmų fasadu su karnizais, frizais, architravais ir pilioriais, tais susipynusiais raudonų plytų, balto akmens ir tamsaus skalūno raštais.

Žvalgydavosi į apšviestus langus, matydavo įeinant svečius, įsivaizduodavo grožį sodo, apie kurį jau buvo girdėjęs, regėdavo kambarius to mažojo dvaro, kurį šlovino visas Paryžius, – išpuoselėto elegantiškos moters, laikiusios, jog tam kitam dvarui, kurį valdo karalius, nesugebantis vertinti dvasios subtilybių, trūksta rafinuotumo.

Pagaliau Robertas pajuto, kad būdamas atvykėlis iš anapus Alpių galėtų sulaukti dėmesio ponios, kurios motina buvo romietė iš seniausios šio miesto giminės, kildinusi save iš Alba Longos šeimos. Neatsitiktinai prieš penkiolika metų tų namų garbės svečias kavalierius Marinas atvėrė prancūzams kelius į naująją poeziją, prieš kurią greitai nublanko senųjų meistrų menas.

Jam pavyko patekti į tą elegancijos ir proto šventovę, kur lankėsi kilmingi vyrai ir *précieuses* (kaip tuomet buvo sakoma), išmintingi, bet ne pedantai, galantiški, bet ne ištvirkėliai, linksmi, bet ne vulgarūs, dori, bet ne kvaili. Toje aplinkoje Robertas jautėsi patogiai: jam rodės, kad gali įkvėpti didmiesčio dvasios nepaisydamas apdairos, kurios Kazalėje jį mokė sinjoras de Salazaras. Iš jo reikalavo ne taikytis prie valdovo valios, o rodyti jai savo priešiškumą. Ne apsimetinėti, o susiremti su už save pranašesniais, aišku, laikantis gero tono taisyklių. Reikalavo ne pataikavimo, o drąsos, gebėjimo palaikyti gražų mandagų pokalbį ir mokėjimo lengvai reikšti gilias mintis... Jis jautėsi ne tarnas, o dvikovininkas, turįs įrodyti drąsų protą.

Jis mokėsi vengti dirbtinumo, slėpti įdėtą triūsą, kad viskas, ką darė ar kalbėjo, atrodytų lyg natūralus talentas, bandė įvaldyti meistrystę to, ką Italijoje paniekinamai vadino laisvu, nevaržomu elgesiu, o Ispanijoje – *despejo*.

Užaugęs Grivos dvare, kur nuolatos kvepėjo levandomis, patekęs į Artenisės namus Robertas dabar vaikštinėjo po kambarius, kuriuose nuolat tvyrojo nesuskaičiuojamų puokščių aromatas, tarytum čia viešpatautų amžinas pavasaris. Tuose keliuose didikų namuose, kuriuos jam teko pažinti, kambariai buvo užleidę vietą puošniems laiptams centre, bet Artenisės namuose jie kilo kampe, kiemo gilumoje, o visa likusi erdvė buvo ištisinė salių ir svetainių anfilada, su aukštais langais ir durimis, vienos prieš kitas; miegamieji ne visi vienodai nuobodžiai rožiniai ar raugintos odos spalvos, bet įvairių spalvų, o Šeimininkės *Chambre Bleu* sienas dengė žydras aksomas su aukso ir sidabro ornamentais.

Artenisė priimdavo draugus gulėdama savo miegamajame, išmuštame storais apmušalais ir apstatytame paravanais, kad svečiai nejustų šalčio, nes ji pati negalėjo pakęsti nei saulės šviesos, nei gorių kaitros. Ugnis ir dienos šviesa jai kaitino kraują ir keldavo alpulį. Kartą po jos lova pamiršo degančią gorę ir ji gavo rožę. Ji priminė gėles, kurios, kad išliktų gaivios, negali pakęsti nei nuolatinės saulės šviesos, nei šešėlio, todėl turi būti apsuptos sodininkų, kurie sukurtų joms ypatingą aplinką. Artenisė priimdavo svečius prieblandoje, gulėdama lovoje, sukišusi kojas į meškos kailio įmautę, o ant galvos mūvėdama tiek naktinių kepuraičių, kad juokais sakydavo apkurstanti per Šventą Martyną ir vėl atgaunanti klausą per Velykas.

Šeimininkė, nors jau nebejauna, buvo tikras elegancijos įsikūnijimas, – aukšta ir gražiai sudėta, nuostabių veido bruožų. Jos akių spindesio negalėjai nusakyti: jis nekėlė nešvankių minčių, o įkvėpė su baime sumišusiai meilei, kuri apvalo suliepsnojusias širdis.

Tose salėse Šeimininkė neįkyriai vadovavo pokalbiams apie draugystę ar meilę, su tokiu pat lengvumu būdavo aptariami moralės, politikos, filosofijos klausimai. Robertas pažino kitos lyties dorybes, kurios jam skleidėsi pačiu švelniausiu būdu – iš

tolo dievindamas nepasiekiamas kunigaikštytes, gražiąją Madmuazelę Pulė, pramintą „la lionne" dėl ugniaspalvių plaukų, ir damas, mokėjusias įkvėpti savo grožiu tos dvasios, kurią senovės Akademijos pripažino tik vyrams.

Po keleto šios mokyklos metų jis jau buvo pasiruošęs sutikti Sinjorą.

Pirmą kartą pamatė ją tamsiais rūbais, su šydu tarytum drovusis Mėnuo, besislapstantis už debesų miglos. *Le bruit*, toji vienintelė paryžietiškos visuomenės tiesa, bylojo apie ją prieštaringus dalykus: kad ji kankinamai gedėjo, bet ne vyro, o meilužio, ir demonstravo šią netektį, norėdama pasirodyti esanti viršesnė už tą prarastąjį gėrį. Kažkas jam pašnibždėjo, kad ji slepianti savo veidą todėl, kad yra nuostabi iš maurų krašto atvykusi egiptietė.

Kad ir kokia būtų tiesa, jos banguojantys rūbai, lengvi žingsniai, šydu uždengto veido paslaptis pavergė Roberto širdį. Tos spinduliuojančios sutemos nušviesdavo jį, įsivaizduodavo ją esant skaisčiausiu nakties paukščiu, virpėdavo prieš stebuklą, kuris šviesą paverčia tamsa, o tamsą šviesa, rašalą pienu, o juodmedį dramblio kaulu. Jos plaukai žaižaravo lyg oniksas, o lengvas ją dengęs audinys dar labiau ryškino veido ir kūno kontūrus, skleidė sidabrinę žvaigždžių šviesą.

Staiga, jau patį pirmojo susitikimo vakarą, šydas akimirką nukrito nuo jos kaktos ir po tuo mėnulio pjautuvu jis išvydo jos akių bedugnes. Dvi viena į kitą žvelgiančios mylinčios širdys pasako daugiau, nei per dieną pasakytų visos pasaulio kalbos, – apgaulingai vylėsi Robertas, kad ji pažvelgė į jį, o pažvelgusi – pamatė. Grįžęs namo, parašė jai laišką.

Sinjora,

liepsna, kuria mane nutvilkėte, paskleidė tokį malonų dūmą, jog negalite neigti nesanti jo pakerėta. Jūsų žvilgsnio galia išmušė man iš rankų išdidumo ginklus ir privertė melsti jus tapti valdove ma-

no gyvenimo. Aš pats visomis išgalėmis lengvinu jūsų pergalę, nes kaunuosi kaip tas, kurs trokšta būti nugalėtas, jūsų kirčiui atstatydamas silpniausią savo kūno dalį – širdį, kuri jau sruvo kraujo ašaromis, o tai rodo, jog nepalikusi vandens manyje jūs sukėlėte gaisrą, kurį įžiebė jūsų žvilgsnio akimirka!

Laiškas jam pasirodė toks nuostabiai įkvėptas tėvo Emanuelio aristoteliškosios mašinos taisyklių, toks tinkamas pristatyti sinjorai tą vienintelį asmenį – save, gebantį patirti tokį švelnumą, jog jis nė nepagalvojo, kad derėtų jį pasirašyti. Tuomet dar nežinojo, kad damos kolekcionuodavo meilės laiškus lyg raukinukus ar papuošalus, labiau domėdamosi jų turiniu nei autoriumi.

Daugelį savaičių ir mėnesių jis nesulaukė jokio atsakymo. Tuo tarpu Sinjora pirmiausia nusivilko tamsius rūbus, paskui nusisegė šydą, pagaliau atskleisdama jam savo skaistų baltą veidą, auksines garbanas ir tyras akis – Aušrinės langus.

Dabar, galėdamas netrukdomas sutikti jos žvilgsnius, jis išmoko perimti juos, kai šie būdavo skirti kitiems, ir mėgautis ne jam skirtų žodžių muzika. Jis tegalėjo gyventi tik jos šviesoje, bet buvo pasmerktas likti kito kūno šešėlyje, sugeriančiame jos spindulius.

Vieną vakarą sužinojo jos vardą, nugirdęs, kaip kažkas ją pavadino Lelija; neabejotinai tai buvo mieliausias jo damos vardas, o kartu puikiai žinojo, jog tokius vardus duodavo juokais: juk net pats markizės vardas Artenisė buvo jos tikrojo vardo Katerina anagrama, bet kalbėta, jog šio *ars combinatoria* meistrai Rakanas ir Malerbas dar jai buvo sugalvoję vardus Erasinta ir Karintė. Tačiau neabejojo, kad tik Lelija, o ne koks kitas vardas dar galėtų tikti jo Sinjorai – kvapniosios lelijos baltumo.

Nuo tos akimirkos Sinjora tapo jam Lelija, ir tam vardui skyrė jis meilės eiles, kurias tuoj pat sunaikindavo, būgštaudamas, kad jos – per menka dovana. *O, kvapniausioji Lelija,/ tik nuskyniau aš gėlę, ir jau tave praradau!/ Ar vertas esu vėl tave pamaty-*

ti?/ Seku paskui, tu bėgi,/ kalbu tau, tu tyli... Bet nepratarė jai nė žodelio, nebent žvilgsniu, kupinu vaidingos meilės, nes kuo labiau mylime, tuo labiau linkstame į pyktį, purtomi šaltos liepsnos virpulio, įaudrinti nusilpusios sveikatos, dvasia, lengva lyg švino plunksna, sutriuškinti širdžiai brangių meilės be atsako padarinių; tik toliau siuntė nepasirašytus laiškus Sinjorai ir rašė eiles Lelijai, bet šias pasilikdavo sau, kad kiekvieną dieną galėtų skaityti.

Rašydamas (bet neišsiųsdamas): *Lelija, Lelija, kur tu esi? kur slapstaisi?/ Lelija, dangaus spindesy,/ akies mirksniu atlėk / sužeisti ir išnykti,* jis matė ją visur. Naktį pasekęs ją kartu su kambarine grįžtančias namo *(tamsiausiais miškais, / tamsiausiais keliais/ laimingas būsiu sekdamas, nors ir bergždžiai, / pėdsakais tavo pėdų lengvų įspaustais...)* jis sužinojo, kur ji gyvena. Dienomis vaikštinėdamas sustodavo prie to namo, o jai išėjus, sekdavo paskui. Po keleto mėnesių jau galėjo pasakyti dieną ir valandą, kada ji pakeitė šukuoseną (eilėmis aprašydamas tas sielai brangias garbanas, besidraikančias ant baltos kaktos lyg goslūs žalčiukai), ir prisiminė tą stebuklingą balandį, kai ji apsisiautė naują auksaspalvį apsiaustą, kuriuo vilkėdama žengė grakščiai prieš pirmą pavasario vėją, nelyginant saulės paukštis.

Kartais, paėjėjęs paskui ją lyg koks seklys, jis bėgte grįždavo atgal, apsukdavo namą ir sulėtindavo žingsnį tik pasukdamas už kampo, kur žengdavo dar lėčiau ir, lyg netyčia išvydęs ją priešais, baugščiai pasisveikindavo. Ji santūriai nusišypsodavo, nustebinta to susitikimo, ir, kaip reikalavo geros manieros, prabėgomis pasisveikindavo. Jis likdavo stovėti vidur gatvės lyg druskos stulpas, taškomas vandeniu iš po pravažiuojančių karietų ratų, kritęs negyvas meilės kovoje.

Per keletą mėnesių Robertui pasisekė pasiekti mažiausia penkias tokias pergales, dėl kiekvienos jis alpo iš laimės, lyg būtų buvusi pirma ir paskutinė, kaskart įtikėdamas, kad, tokios dažnos, jos negalėjo būti atsitiktinės – ne jis, o ji kurstė aistras.

Tos miglotos šventosios žemės Romeo, permainingas įsimylėjėlis, troško būti vėju, kedenančiu jos plaukus, ryto vandeniu, bučiuojančiu jos kūną, naktiniais, glamonėjančiais ją naktį, knyga, kurią ji švelniai laiko rankose dieną, pirštine, šildančia jos ranką, veidrodžiu, galinčiu gėrėtis ja kiekvieną akimirką... Kartą sužinojo, kad kažkas jai padovanojo voveraitę, – tad įsisvajojo pats virtęs tuo smalsiu gyvūnėliu, kuris glostomas kaišioja savo nekaltą snukutį tarp mergaitiškų krūtų, uodegėle braukdamas skruostą.

Jam kėlė nerimą ta drąsa, į kurią jį stūmė aistra, savo įžūlumą ir sąžinės priekaištus jis sudėjo į liepsningas eiles, tikindamas save, kad doras žmogus gali įsimylėti kaip beprotis, bet ne kaip kvailys. Jis vienas stojo prieš Chambre Bleu dvasios išbandymą, kuris turėjo nulemti jo, įsimylėjėlio, likimą. Jis, nors ir naujokas tose mielose apeigose, suprato, jog damos širdį gali pavergti tik žodžiu. Todėl klausėsi saloninių šnekų, kuriomis kavalieriai varžėsi tarsi turnyre, bet dar nesijautė esąs pasiruošęs.

Tradiciniai apsilankymai Diupiuji studijoje, kur klausydavosi mokytų kalbų, piršo jam mintį, kad naujo, visuomenei dar nežinomo mokslo principai panašūs į širdies plakimą. Susitikimas su sinjoru d'Igbiu įkvėpė pokalbiui, lėmusiam jam pražūtį.

Sinjoras d'Igbis, – taip bent jį vadino Paryžiuje, – buvo anglas. Su juo pirma susipažino pas Diupiuji, o paskui vieną vakarą susitiko svetainėje.

Dar nebuvo praėję nė penkiolika metų nuo to laiko, kai Bakingemo kunigaikštis įrodė, kad anglas gali turėti *roman en teste* ir būti linkęs į taurų pamišimą: jam pasakė, kad Prancūzijoje gyvenanti graži, kilni karalienė, ir šiai svajonei jis paskyrė visą savo gyvenimą, iki pat mirties apsigyvendamas laive, kur įrengė altorių savo mylimajai. Kai paaiškėjo, kad Bakingemo įsakymu būtent d'Igbis prieš tuziną metų kaip piratas kovėsi su Ispanija, damų pasaulis pripažino jį esant žavų.

Diupiuji studijoje anglai nebuvo itin gerbiami: juos sutapatindavo su tokiais veikėjais, kaip Robertus a Fluctibus, Medici-

nae Doctor, Eques Auratus ir Armigero oxoniense, apie kurį buvo parašyta nemažai knygų, smerkiančių jo perdėtą žavėjimąsi paslaptingomis gamtos jėgomis. Bet tuose pat namuose lankydavosi tokie apsėsti dvasininkai, kaip sinjoras Gafarelis, kuris nė vienam anglui nenusileido tikėjimu neregėtais dalykais, kita vertus, d'Igbis pasirodė mokantis labai išmaniai diskutuoti apie Tuštumos būtinybę – su natūrfilosofais, bijančiais tų, kurie bijo Tuštumos.

Gal jo reputacija kiek nukentėjo kai kurių kilmingų damų akyse, kurioms buvo rekomendavęs savo išrastąjį grožio tepalą – vienai šis sukėlė šunvotes; šnibždėtasi, kad prieš keletą metų nuo jo paruošto gyvačių dekokto mirusi jo mylima žmona Venecija. Tačiau neabejotinai tai buvo pavyduolių apkalbos, paskatintos kalbų apie kitus jo vaistus nuo akmenligės, pagamintus iš karvių mėšlo ir šunų sumedžiotų kiškių viralo. Tokios kalbos negalėjo sulaukti pritarimo aplinkoje, kur dėl damų draugijos rūpestingai vengta žodžių, kuriuose skambėtų nors vienas nepadorus skiemuo.

Vieną vakarą svetainėje d'Igbis padeklamavo vieno savo kraštų poeto eiles:

Jei sielos mūsų dvi, susietos jos
Lyg dvi skriestuvo kojos.
Tvirta tavoji pajuda iš vietos,
Tik kai mana aplink sukiojas.
Nors vidury tavoji įsmigusi stačiai,
Jei tik kita toliau nuklysta –
Palinksta pāskui nuolankiai
Ir atsitiesia, vos tik toji grįžta.
Tokia tu būsi man, kuris
Apie tave kaip ta antroji sukinėjas.
Tavo tvirtybė mano ratą lygų skries
Ir sugrąžins, iš kur kadais išėjęs.

Robertas klausėsi įsmeigęs akis į stovinčios Lelijos nugarą ir nusprendė amžinai būti jos antrąja skriestuvo koja, taip pat išmokti angliškai, idant galėtų perskaityti kitas eiles to poeto, taip puikiai gebančio perteikti jo paties virpulį. Tais laikais Paryžiuje niekas nebūtų norėjęs mokytis tokios barbariškos kalbos, bet Robertas, lydėdamas d'Igbį į nakvynės namus, sau išsiaiškino, kad šiam sunku laisvai kalbėti itališkai, nors ir buvo keliavęs po pusiasalį – d'Igbis jautėsi suvaržytas negalėdamas laisvai reikšti minčių kalba, būtina kiekvienam mokytam žmogui. Jie sutarė lankytis vienas pas kitą ir mokyti kits kitą savo gimtosios kalbos.

Taip tarp Roberto ir to vyro, kuris pasirodė gerai išmanantis mediciną ir gamtos mokslus, užsimezgė tvirta draugystė.

Jo vaikystė buvusi siaubinga. Tėvą apkaltino dalyvavimu Dulkių sąmoksle ir nuteisė myriop. Dėl keisto sutapimo, o gal pastūmėtas nesuvokiamų dvasios jėgų, d'Igbis paskyrė savo gyvenimą įvairiems milteliams tyrinėti. Jis daug keliavo, iš pradžių aštuonerius metus po Ispaniją, vėliau trejus metus po Italiją, kur – dar vienas sutapimas – susipažino su Roberto mokytoju karmelitu.

Kaip dera korsarui, d'Igbis puikiai valdė kardą ir jau po keleto dienų smaginosi kaudamasis su Robertu. Tą dieną kartu su jais buvo ir vienas muškietininkas, kuris susikovė su gardemarinų kuopos vėliavininku; jie kovėsi juokais ir labai atsargiai, bet muškietininkas staiga per daug įsikarščiavęs dūrė iš viršaus, priversdamas priešininką atsikirsti, ir pats buvo gana giliai sužeistas į ranką.

D'Igbis tuoj pat užveržė jam ranką vienu iš savo keliaraiščių, kad užspaustų veną, bet po kelių dienų žaizda pradėjo gangrenuoti ir chirurgas kalbėjo, kad reikės ranką nupjauti.

Kaip tik tuomet d'Igbis pasiūlė savo paslaugas, perspėdamas, kad gali jiems pasirodyti apgaviku, bet teleidžia jie jam parodyti, ką moka. Muškietininkas, jau neišmanydamas, kurį

šventąjį melsti pagalbos, atsakė jam ispanų patarle: „Hagase el milagro, y hagalo Mahoma“*.

Tuomet d'Igbis paprašė duoti jam kokį gabalėlį audinio, ant kurio būtų žaizdos kraujo, ir muškietininkas padavė jam atraižą, kuria žaizda buvo aprišta pirmąją dieną. D'Igbis paprašė atnešti dubenį su vandeniu ir įbėręs į jį vitriolio miltelių greitai juos ištirpino. Paskui pamerkė ten atraižą. Muškietininkas, tuo metu kažką galvojęs, netikėtai pašoko griebdamasis už sužeistos rankos, tardamas staiga pajutęs žaizdą nustojus degti ir net palengvėjimą.

– Gerai, – tarė d'Igbis, – dabar jums tereikia kasdien nuplauti žaizdą vandeniu su druska, kad ji galėtų pajusti reikiamą poveikį. O aš šį dubenėlį dienomis statysiu prie lango, o naktimis palei židinį – kad jis visada būtų vienodoje temperatūroje.

Robertui abejojant, ar tik šio netikėtas pagerėjimas nėra sukeltas kokių nors kitų priežasčių, d'Igbis šypsodamasis ištraukė audinio atraižą iš tirpalo ir išdžiovino ją prie židinio, muškietininkas vėl pradėjo aimanuoti, ir teko vėl pamerkti skudurėlį į tirpalą.

Muškietininko žaizda sugijo per savaitę.

Manau, kad tais laikais, kai nelabai tesirūpinta švara, jau vien kasdienis žaizdos plovimas buvo pakankama prielaida jai sugyti, bet negalime smerkti Roberto, kad vėliau jis lipte prilipo prie draugo klausinėdamas apie tą gydymą ir pirmiausia papasakojo jam apie vaikystėje matytą karmelito poelgį. Tik karmelitas milteliais barstęs žaizdą padariusį ginklą.

– Teisybė, – atsakė d'Igbis, – jau seniai ginčijamasi dėl *unguentum armarium,* o pirmasis apie jį prabilo Paracelsas. Daugelis vartoja tepalą, manydami, kad jis geriau veikia tepant juo ginklus. Betgi puikiai suprantate, kad sužeidęs ginklas ar žaizdą aprišęs tvarstis yra vienas ir tas pat dalykas, nes reikia veikti

* Teįvyksta stebuklas ir tepadaro jį Mahometas. *(Isp.)*

tas vietas, kuriose likę sužeistojo kraujo. Daugelis, matydami, kad, norint užgydyti žaizdą, tepamas ją padaręs ginklas, sieja tai su magija, bet mano Simpatijos Miltelių veikimą valdo gamtos dėsniai!

– Kodėl juos vadinate Simpatijos Milteliais?

– Šis vardas gali suklaidinti. Daugelis yra kalbėję apie atitikimą, arba simpatiją, susiejančią skirtingus dalykus. Agripa rašo, kad, norint sužadinti žvaigždės galias, reikia kreiptis į daiktus, panašius į ją, taigi tuos, kuriems turi įtakos. Ir šitą abipusę daiktų trauką jis vadina simpatija. Kaip degutu, siera ar aliejumi pateptas medis dega, taip ir pasitelkus daiktus, tolygius veiksmui ir žvaigždei, per pasaulio sielą galima veikti tam tikrą materiją. Todėl, norint paveikti saulę, reikėtų veikti auksą, kuris yra saulės prigimties, arba tuos augalus, kurie sukasi į saulę, arba tuos, kurie suglaudžia žiedus jai leidžiantis, o jai patekant vėl juos išskleidžia: lotosą, bijūną ar ugniažolę. Bet tai tik tauškalai, tokių analogijų nepakanka, kad paaiškintum gamtos veikimą.

D'Igbis atskleidė Robertui savo paslaptį. Pasaulis, kitaip tariant, jį supanti erdvė, pilna šviesos, o šviesa – tai materiali kūniška substancija, – su šiuo teiginiu Robertas mielai sutiko, nes Diupiuji studijoje jau buvo girdėjęs, kad ir šviesa yra ne kas kita, kaip tik mažiausios atomų dalelės.

– Akivaizdu, kad šviesa, – kalbėjo d'Igbis, – nenutrūkstamu srautu sklisdama iš saulės ir dideliu greičiu tiesiosiomis pasklisdama į visas puses, savo kelyje sutinka kietų ir tamsių kūnų kliūtis, nuo jų atsispindi *ad angulos aequales,* ir toliau sklinda kitu keliu, kol vėl nukrypsta susidūrusi su kitu kietu kūnu, ir taip trunka, iki ji užgęsta. Panašiai būna žaidžiant prie virvelės pririštu kamuoliu, kai į sieną sviestas kamuolys atsimuša į priešpriešinę sieną ir vėl apsukęs visą ratą grįžta į išeities tašką. Kas gi nutinka šviesai krintant ant kūno? Spinduliai atšoksta nuo jo, atplėšdami atomus, mažas dalelytes, taip kaip kamuolys galėtų nusinešti dalį dar neišdžiūvusio sienos tinko. O kadangi

tuos atomus sudaro keturi Gaivalai, šviesa savo šiluma juos sulydo ir nuneša tolyn. Tą patvirtina prie ugnies džiovinamas rūbas, nuo kurio atsispindėję spinduliai nusineša tarytum kokį vandeningą debesėlį. Tie klajojantys atomai yra lyg ant sparnuotų ristūnų po erdvę keliaujantys raiteliai, kol pagaliau besileidžianti saulė atima jų Pegasus, palikdama juos be žirgų. Tuomet jie visi krinta į žemę, iš kurios iškeliavo. Šie reiškiniai būdingi ne tik šviesai, o ir, tarkime, vėjui, kuris yra ne kas kita, kaip didžiulis srautas vienodų atomų, kuriuos traukia kieti žemės kūnai...

– O dūmai? – paklausė Robertas.

– Be abejo. Londoniečiai kūrena anglį, iškastą Škotijoje. Joje daug aitrių lakiųjų druskų. Šios druskos su dūmais pasklinda ore nuguldamos baltos spalvos sienas, baldus ir lovas. Jei kambarys keletą mėnesių buvo uždarytas, įžengę į jį pamatysime viską nuklojusių juodų dulkių sluoksnį, lygiai kaip malūnuose ir kepyklose rastume baltų dulkių sluoksnį. O pavasarį visos gėlės atrodo tarsi apsitraukusios riebalais.

– Tačiau kodėl kūnas, išspinduliuojantis tokią daugybę pasklindančių po orą dalelių, nė kiek nesumažėja?

– Truputį sumažėja, pats tuo įsitikinsite garindamas vandenį, bet kietuosiuose kūnuose tą sunkiau pastebėti, kaip nepastebime muskuse ar kitose kvapiosiose substancijose. Kiekvieną kūną, kad ir koks jis mažas, visada galima suskaidyti į mažesnes dalis, ir to dalijimo niekada nebaigsime. Tik pagalvokite, kokios mažos nuo gyvo kūno atsiskiriančios dalelės, kurių dėka mūsų angliškieji šunes pagal uoslę gali sekti gyvūno pėdsakais. Ar lapė baigiantis medžioklei mums atrodo mažesnė? Todėl būtent tos dalelės sukuria trauką, kurią kai kas šlovina kaip Veikimą per Nuotolį, nors tai ne nuotolis, taigi ir ne magija, nes viskas vyksta nepaliaujamos atomų sąveikos dėka. Tokia trauka esti, pavyzdžiui, siurbiant sifonu vandenį ar vyną, arba magnetui traukiant geležį, arba vykstant filtracijai, kai

įmerkus audinio atraižą į indą su vandeniu ir palikus jos gerą gabalą nukarusį už indo krašto, matote, kaip vanduo pamaži į jį įsigeria ir pradeda lašėti ant žemės. Yra ir dar viena trauka – ta, kurią sukuria ugnis, traukdama ją supantį orą su visomis jame sūkuriuojančiomis dalelėmis: ugnis dėl savo prigimties nusineša ją supantį orą taip, kaip upės vanduo neša smėlį. Taip yra dėl to, kad oras drėgnas, o ugnis sausa, štai kodėl jie vienas prie kito kimba. Todėl ugnies nusinešto oro vietą turi užpildyti iš tolimesnės aplinkos atslinkęs oras, priešingu atveju rastųsi tuštuma.

– Jūs neigiate tuštumą?

– Nieku gyvu. Sakau tik, kad vos su ja susidūrusi gamta stengiasi ją užpildyti atomais, siekdama užkariauti visas sritis. Jei būtų kitaip, manieji Simpatijos Milteliai neveiktų, betgi jų poveikį pats akivaizdžiai regėjote. Ugnis savo veikimu sukelia nuolatinį oro antplūdį, o dieviškasis Hipokratas išgelbėjo nuo maro visą kraštą įsakydamas visur uždegti didelius laužus. Per marus visada naikinami balandžiai ir katės, ir visi kiti karšti gyvūnai, kurie nuolat spinduliuoja dvasias, idant oras galėtų užimti to garavimo metu išsilaisvinusių dvasių vietą, nes maru apkrėsti atomai prilimpa prie tų gyvūnų plunksnų ar kailio panašiai, kaip iš krosnies ištraukta duona pritraukia putas iš statinių ir suraugina vyną, padėjus kepalą ant statinės dangčio. Taip atsitinka padėjus ore svarą gerai išdegtos vynakmenio druskos, iš jos tokiu būdu galima gauti dešimt svarų puikaus vynakmenio aliejaus. Popiežiaus Urbono VIII daktaras pasakojo man istoriją apie vienuolę romietę, kuriai nuo per dažno pasninkavimo ir maldų taip įkaitęs kūnas, kad visi kaulai išdžiūvę. Tas vidinis karštis traukė orą, šis materializuodavosi kauluose, panašiai kaip vynakmenyje, o paskui ištekėdavo pro ten, kur paprastai kaupiasi serumas, kitaip tariant, pro šlapimo pūslę, tad vargšė vienuolė per parą pašalindavo daugiau nei du šimtus svarų šlapimo, – stebuklas, kurį visi laikė jos šventumo paliudijimu.

– Bet jei viskas traukia viską, kodėl tuomet dalelės ir kūnai lieka atsiskyrę ir jėgos tarpusavyje nesusikerta?

– Protingas klausimas. Kadangi vienodą svorį turintys kūnai jungiasi daug lengviau, o aliejus lengviau maišosi su kitu aliejumi nei su vandeniu, galime daryti išvadą, kad tos pačios prigimties atomai jungiasi dėl savo retumo arba tankio, – tą jums patvirtintų ir filosofai, pas kuriuos lankotės.

– Jie man tai sakė ir įrodė bandymais su įvairiomis druskomis, kurias gali malti ar tirpinti, bet jos visad grįžta į savo prigimtinį pavidalą: valgomoji druska pasirodo kubo pavidalo kristalais, salietra – šešiabriaunėmis kolonomis, amonio druska – šešiakampėmis žvaigždutėmis, kaip snaigės.

– O šlapimo druska penkiakampiais, ir sinjoras Deividsonas tuo aiškina kiekvieno iš aštuoniasdešimties akmenų, išėjusių iš sinjoro Peletjė šlapimo pūslės, formą. Bet jei panašios formos kūnai taip lengvai maišosi tarpusavyje – juo stipriau už kitus jie traukia vienas kitą. Todėl nusideginęs ranką apmalšinsite skausmą kiek palaikydamas ją prie ugnies.

– Kartą, kai vienam kaimiečiui įkando gyvatė, mano mokytojas pridėjo prie žaizdos gyvatės galvą...

– Teisingai. Nuodai, jau pradėję tekėti širdies link, traukiami didesnio jų kiekio grįžo atgal iš kur išėję. Jei siaučiant marui nešiositės dėželę su rupūžės milteliais, arba gyvą rupūžę ar varlę, ar nors arseno, toji nuodinga substancija atitrauks iš oro užkratą. O sausi svogūnai aruoduose pradeda bruzdėti kaip tik tuomet, kai pasodintieji ima dygti.

– Tai paaiškina vaikų įgeidžius: motina ko nors labai nori ir...

– Dėl šito būčiau atsargesnis. Kartais panašius reiškinius sukelia skirtingos priežastys, todėl mokslo žmogus neturėtų tikėti prietarais. Bet grįžkime prie manųjų Miltelių. Kas nutiko, kai aš keletą dienų barsčiau Milteliais audinį, suteptą mūsų draugo krauju? Pirmiausia saulė ir mėnulis šilumos dėka išviliojo tame audinyje buvusias kraujo dvasias, bet ir kraujyje bu-

vusios vitriolio dvasios neišvengė to paties likimo. Kita vertus, žaizda toliau ginė lauk karštas ugningas dvasias, kartu pritraukdama aplinkinį orą. Tas oras traukė toliau esantį orą, o šis savo ruožtu traukė dar tolimesnį, ir pagaliau plačiai pasklidusios kraujo bei vitriolio dvasios susijungė su tuo oru, kuriame sklandė paties kraujo atomai. Kai tiek audinyje, tiek žaizdoje buvę kraujo atomai sukibdavę, tuoj pat atsikratydavę oro kaip nereikalingo pakeleivio ir grįždavę į savo pradžios tašką – žaizdą, o su jais susijungusios vitriolio dvasios prasismelkdavę į kūną.

– Bet ar negalima užberti vitriolio tiesiai ant žaizdos?

– Taip, jei sužeistasis yra greta. O jei jis toli? Be to, jeigu pilčiau vitriolį stačiai ant žaizdos, savo aitrumu jis tik dar labiau ją suerzintų, tuo tarpu patekęs kartu su oru jis atiduoda tik švelniausią, tyriausią savo dalį, kuri padeda kraujui krešėti. Vitriolis naudojamas ir akių lašams...

Robertas ištempė ausis, – jis dar pasinaudos tuo patarimu, ir tai neabejotinai pasunkins jo negalią.

– Kita vertus, – pridūrė d'Igbis, – jokiu būdu nereikia naudoti paprasto vitriolio, tokio kaip senais laikais, kuris daro daugiau bloga nei gera. Vitriolį aš parsisiųsdinu iš Kipro, be to, pirmiausia pakaitinu jį prieš saulę – kaitinimas pašalina drėgmės perteklių, – ir jis tampa lyg koncentruotas sultinys; be to, kaitinimas padeda šios substancijos dvasioms pasiruošti skrieti su oru. Galiausiai įdedu sakų, kurie padeda žaizdai greičiau užsitraukti.

Ilgėliau stabtelėjau prie to, ką Robertas sužinojo iš d'Igbio, todėl, kad pastarojo atradimas vėliau gerokai pakreipė Roberto likimą.

Bet mūsų draugo gėdai, – o jis tai patvirtina savo laiškuose, – reikia pasakyti, kad susidomėjimo tuo atradimu priežastis nebuvo gamtos mokslai, o ir vėl meilė. Kitaip tariant, tas visatos, knibždančios dvasių, kurios jungėsi pagal savo panašumą, vaiz-

das jam pasirodė lyg meilės alegorija, ir jis pradėjo lankytis skaityklose, ieškodamas visko, ką tik buvo įmanoma rasti parašyta apie *unguentum armarium*, o tada apie jį rašyta daug, nors vėlesniais laikais parašyta dar daugiau. Monsinjoro Gafarelio patartas (pusbalsiu, kad neišgirstų kiti Diupiuji studijos svečiai, kurie tokiais dalykais mažai tikėjo), jis skaitė Kircherio „Ars Magnesia", Giokelio „Tractatus de magnetica vulnerum curatione", Frakastoro veikalus, Flado „Discursus de unguento armario", Fosterio „Hopolochrisma spongus". Jis sėmėsi išminties, kad galėtų ją paversti poezija ir vieną dieną kaip visuotinės simpatijos šauklys skambiai prabilti ten, kur iki tol nuolatos būdavo žeminamas kitų gražbylystės.

Daugelį mėnesių – tiek, matyt, truko jo atkaklios studijos, nors nė vienu žingsniu nepasislinko užkariavimo link – Robertas gyveno tarp dviejų, netgi tarp daugelio tiesų: tokį gyvenimą Paryžiuje daugelis laikė nutrūktgalvišku ir kartu apdairiu. Dienomis jis diskutuodavo apie amžiną materiją, o naktimis gadino akis prie traktatų, kurie, nors ir natūrfilosofijos kalba, tačiau žadėjo jam okultinius stebuklus.

Dideliuose žygiuose reikia stengtis ne kurti progas, o išnaudoti tas, kurios pasitaiko. Vieną vakarą Artenisė, svetainės Šeimininkė, po gyvos paskaitos apie „Astrée" paskatino susirinkusius pasvarstyti, kas sieja meilę ir draugystę. Robertas tuomet prabilo pirmas, pareikšdamas, kad meilės principas, ar ši sietų draugus, ar meilužius, yra toks pat kaip Simpatijos Miltelių. Vos pajutęs susidomėjimą, jis pakartojo d'Igbio pasakojimus, nutylėdamas tik istoriją apie besišlapinančią šventąją, ir toliau kalbėjo visai pamiršdamas draugystę, o minėdamas tik meilę.

– Meilė paklūsta tiems patiems dėsniams kaip ir vėjas, o vėjai visada dvelkia tomis vietomis, iš kurių atpučia, ir jei pučia jie iš sodų ir gėlynų, kvepia jazminais, mėtomis ar rozmarinu,

ir jūrininkai trokšta išsilaipinti žemėje, kuri jiems taip daug žada. Lygiai taip meilės dvasios suvirpina įsimylėjusios širdies šnerves (atleiskime Robertui už nelabai vykusį tropą). Mylinti širdis – tai liutnia, kuri suvirpina kitos liutnios stygas, kaip varpų gausmas sušiaušia vandens paviršių, ypač naktimis, kai joks kitas triukšmas netrukdo ore kilusioms bangoms atsikartoti vandenyje. Mylinčiai širdžiai nutinka tas pat, kas nutinka vynakmeniui, kuris kvepia rožėmis, jei buvo paliktas džiūti tamsiame rūsyje žydint rožėms, – atomų sklidinas oras, vynakmenio druskos pritrauktas, virsta vandeniu, o šis patį vynakmenį persmelkia rožių kvapu. Ir visai nesvarbu, jei mylimoji jums abejinga. Žydint vynuogėms, vyno statinėje pražysta ir iškyla paviršiun vienas baltas žiedas, kuris išlieka, kol nuvysta vynuogienojų žiedai. Bet mylinti širdis atkaklesnė už vyną, kai pražysta paskatinta numylėtos širdies žiedų, – puoselėja savąją gėlę ir jos šaltiniui išsekus.

Jam pasivaideno švelnus Lelijos žvilgsnis, tad tęsė toliau:

– Mylėti – tas pat, kaip kaitintis Mėnulio Spinduliuose. Nuo mėnulio plūstanti šviesa yra tie patys saulės spinduliai, atsklidę iki mūsų. Sutelkę saulės spindulius veidrodyje, padidiname jų kaitinamąją galią. Sutelkę mėnulio spindulius sidabro dubenėlyje, ant jo dugno išvysime suspindusią gaivią rasą. Atrodo kvaila praustis tuščiame dubenyje, betgi iš jo ištraukiame sušlapusias rankas, o tai yra nepamainomas vaistas nuo karpų.

– Sinjore de la Griva, – pasigirdo kažkieno balsas, – juk meilė – ne vaistas nuo karpų!

– O, tikrai ne, – atsakė Robertas, dabar jau nenuvaldomas, – bet jums pateikiau paprasčiausius pavyzdžius, kad priminčiau, jog ir meilė priklauso nuo tų pačių dalelių. Kitaip tariant, meilė pavaldi tiems pat dėsniams, kurie valdo ir žemės, ir dangaus kūnus, tačiau ji yra pati tauriausia jų apraiška. Meilę uždega žvilgsnis, ir ji įsižiebia iš pirmo žvilgsnio, o kas gi kita yra žvilgsnis, jei ne šviesa, atsispindėjusi nuo kūno, į kurį žiū-

rime? Matant jį, mūsų kūną persmelkia geriausioji mylimojo kūno dalis – pati dvasingiausia, kuri akių kanalais nueina tiesiai į širdį. Todėl pamilti iš pirmo žvilgsnio reiškia gerti dvasias iš mylimosios širdies. Didysis gamtos Kūrėjas, kurdamas mūsų kūną, prileido jį pilną dvasių, tarsi sargybinių, kad jie praneštų tai, ką mato, savo generolui, kitaip tariant, vaizduotei, kuri yra tarytum viso kūno šeimininkė. Ir jei kas nors ją sukrečia, tuomet atsitinka taip kaip tuomet, kai klausomės smuikų, kurių melodijos lieka mūsų atmintyje ir girdime jas net miegodami. Mūsų vaizduotė sukuria mylimojo atvaizdą, kuris jį pamalonina, bet nedrasko širdies, nes tėra atvaizdas. Todėl žmogus, pamatęs savo mylimąjį, parausta arba išblykšta, nelygu ar jį valdančios vidaus dvasios greičiau ar lėčiau lekia savo pasirinktojo objekto link, kad paskui sugrįžtų atgal į vaizduotės valdas. Tos dvasios smelkiasi ne tiek į protą, kiek stačiai į širdį, tuo didžiuoju kanalu, kuris iš jos į protą veda gyvasties dvasias, ten virstančias sielos dvasiomis, ir tuo pačiu kanalu vaizduotė siunčia į širdį dalį atomų, kuriuos gauna iš kokio nors išorinio objekto, ir tie atomai sukelia tą gyvasties dvasių šėlsmą, kuris kartais stingdo širdį, o kartais priverčia ją pašėlusiai plakti.

– Sinjore, kalbate, kad meilė atsiranda tuo pačiu būdu kaip ir žiedas vyno paviršiuje, bet nepasakėte, kodėl meilė, skirtingai nuo kitų materijos reiškinių, yra dorybė, kuri renkasi. Kodėl meilė paverčia mus to, o ne kito asmens vergais?

– Būtent todėl palyginau meilės galias su Simpatijos Miltelių veikimo principu, kitaip tariant, vienodi ir panašios formos atomai traukia tokius pat atomus! Milteliais barstydamas ginklą, kuris sužeidė Piladą, neišgydyčiau Oresto žaizdos. Todėl meilė susieja tik tuos du asmenis, kurie nepermanomu būdu jau yra tos pačios prigimties – kilmingą sielą su tokia pat kilminga siela, ar paprastą sielą su tokia pat paprasta siela, nes ir paprasti žmonės geba mylėti, kaip kad piemenėliai, apie kuriuos mums pasakoja nuostabi sinjoro d'Urfė istorija. Meilė

atskleidžia dviejų būtybių giminystę, kuri jau suplanuota nuo neatmenamų laikų, taip kaip Likimas iš pat pradžių lėmė Piramui ir Tisbei susijungti viename šilkmedyje.

– O nelaiminga meilė?

– Netikiu, kad tokia tikrai egzistuotų. Yra tik dar pilnutinai nesubrendusi meilė, kai mylimoji dėl kokios nors priežasties negavo mylimojo akių siųstos žinios. Bet mylintysis tvirtai žino jam duoto gamtos panašumo galią ir toji tikėjimo jėga verčia jį laukti nors ir visą gyvenimą. Jis žino, kad toks susijungimas gali įvykti net ir po mirties, kai iš abiejų žemėje dūlančių kūnų pasklidę atomai susilies kokiame nors danguje. Ir gal lygiai kaip sužeistasis, nesuprantantis, jog kažkas barsto Milteliais jį sužeidusį ginklą, vėl pajunta sugrįžtant sveikatą, kas žino, kiek mylinčių širdžių dabar patiria netikėtą sielos lengvumą, nenutuokdamos, kad jų laimės priežastis yra mylimoji širdis, kuri savo ruožtu tapo mylinčioji ir padėjo susijungti giminingiems atomams.

Turiu pasakyti, kad visa ši sudėtinga alegorija buvo pamatuota tik iki tam tikros ribos ir galbūt tėvo Emanuelio Aristoteliškoji Mašina būtų atskleidusi jos silpnąsias vietas. Tačiau tą vakarą visi patikėjo Miltelių, kurie gydo negalią, ir meilės, kuri negalią dažniau ne gydo, o sukelia, sąsaja.

Todėl kalbos apie tą pasakojimą apie Simpatijos Miltelius ir Meilės Simpatiją sklandė po Paryžių keletą mėnesių, o gal ir ilgiau, o to padarinius atskleisime vėliau.

Ir todėl Lelija Robertui, kai jis baigė savo oraciją, nusišypsojo. Tai buvo sveikinimo šypsena, gal net sakytume susižavėjimo, bet nėra nieko natūraliau, kaip tikėjimas, kad esame mylimi. Robertas tą šypseną suprato kaip pritarimą visiems jai parašytiems laiškams. Įpratęs kentėti vienumoje, jis išėjo pradžiugęs dėl savo pergalės. Ir suklydo, o priežastį pamatysime vėliau. Nuo to vakaro jau drįso kalbinti Leliją, bet jos atsakymai visad būdavo prieštaringi. Kartais ji šnabždėdavo: „kaip jums

sakiau prieš keletą dienų“, kartais suniurnėdavo: „bet jūs tvirtinote visai ką kita“. O kartais prieš pranykdama žadėdavo: „patikėkit, apie tai mes dar pasikalbėsime“.

Robertas negalėjo suprasti, ar ji per išsiblaškymą priskiria jam kito žodžius ir veiksmus, ar tik koketiškai provokuoja.

Tai, kas vėliau nutiko, paskatins jį sudėlioti tuos retus epizodus į istoriją, keliančią nepalyginti didesnį nerimą.

17.

GEIDŽIAMAS ILGUMŲ MOKSLAS

Buvo – pagaliau nors viena konkreti data – 1642 metų gruodžio antrosios vakaras. Jie išėjo iš teatro, kur Robertas tyliai tarp žiūrovų vaidino savąjį įsimylėjėlio vaidmenį. Prie išėjimo Lelija slapta ištiesė jam ranką, sušnibždėdama:

– Sinjore de la Griva, jūs šiandien labai drovus. Aną vakarą toks nebuvote. Rytoj vėl susitiksime toje pat vietoje.

Jis išėjo apkvaitintas nerimo, pakviestas į pasimatymą vieton, kurios negalėjo žinoti, paragintas pakartoti tai, ko dar nedrįso padaryti. Tačiau ji negalėjo supainioti jo su kitu, nes pavadino jį vardu.

Ak, dėsto jis savo mintis, šiandien upeliai grįžta prie savo ištakų, balti ristūnai šuoliuoja Paryžiaus Dievo Motinos katedros bokštais, ugnies liežuviai dega lede, nes ji mane pakvietė. Arba ne, šiandien iš uolų trykšta kraujas, kolibris poruojasi su loke, saulė tapo juoda, nes mylimoji man pasiūlė taurę, iš kurios niekada negalėsiu gerti, nes nežinau, kur įvyks puota...

Per žingsnį nuo savo laimės, apimtas nevilties, jis bėgo namo, – vienintelę vietą, kur jos tikrai nesutiks.

Lelijos žodžius būtų galima paaiškinti ir ne taip paslaptingai: ji tiesiog priminė jam kalbą apie Simpatijos Miltelius ir ragino pasakyti dar, tame pat Artenisės salone, kur jis jau buvo kalbėjęs. Nes nuo tos dienos jis tyliai žavėjosi ja, o tai visiškai neatitiko griežtų gundymo žaidimo taisyklių. Šiandien pasaky-

tume, kad ji jam priminė jo pareigas aukštuomenėje. Nagi, kalbėjo ji, tą vakarą jūs nebuvote drovus, pakartokite tą pačią sceną, eikite tuo pačiu keliu. Iš geidžiamos damos tik tokio iššūkio ir galėjai tikėtis.

O Robertas suprato: „Jūs drovus, tačiau aną vakarą toks nebuvote, ir mane..." (manau, pavydas trukdo ir kartu skatina Robertą įsivaizduoti šio sakinio tęsinį). „Todėl rytoj vėl susitiksime toje pat slaptoje vietoje, tuo pačiu tikslu".

Natūralu, kad vaizduotei pasukus erškėčiuotu keliu, jis netruko pagalvoti apie kitą asmenį, tą, kuris juo apsimetęs gavo iš Lelijos tai, už ką jis pats buvo pasiryžęs paaukoti savo gyvybę. Todėl vėl išniro Ferantė ir susisiejo visi saitai su praeitimi. Ferantė, piktasis alter ego, įsipainiojo ir į šią istoriją, pasinaudodamas jo nebuvimu, vėlavimu, ankstyvu išėjimu, o tinkamą akimirką pasiglemžė atlygį už Roberto oraciją apie Simpatijos Miltelius.

Taip dūsaudamas, išgirdo beldžiant į duris. Viltis, sapnas atmerktomis akimis! Puolė prie durų, tikėdamasis ant slenksčio išvysti ją, – ten stovėjo Kardinolo gvardijos karininkas su dviem palydovais.

– Jūs sinjoras de la Griva, – tarė jis. Paskui, prisistatęs esąs kapitonas de Baras, pridūrė:

– Apgailestauju dėl to, ką dabar turiu padaryti: jūs, sinjore, esate suimtas, privalote atiduoti man savo kardą. Gera valia seksite paskui mane, kaip du geri draugai įsėsime į mūsų laukiantį ekipažą – nepatirsite jokios gėdos.

Davė suprasti, jog nežino suėmimo priežasčių, linkėdamas, kad tebūtų tai nesusipratimas. Robertas tylėdamas sekė paskui, linkėdamas sau to paties, o kelionei pasibaigus su daugybe atsiprašymų buvo perduotas į apsimiegojusio sargo rankas ir atsidūrė Bastilijos kameroje.

Ten praleido dvi nepaprastai šaltas naktis – lankomas tik keleto žiurkių (deramas pasiruošimas kelionei „Amariliu") ir pri-

žiūrėtojo, kuris į kiekvieną klausimą atsakydavo, kad šioje vietoje sėdėjo tiek daug garsių žmonių, jog jis liovėsi domėjęsis, už ką jie čion patekę, ir jei toks garsus ponas, kaip Basompjeras, praleido čia septynerius metus, Robertas neturėtų inkšti praėjus vos keletui valandų.

Palikęs jį dvi dienas kęsti blogiausia, trečiąjį vakarą de Baras grįžo, pasirūpino, kad jis galėtų nusiprausti, ir pranešė, jog turės stoti prieš Kardinolą. Robertas bent jau suprato esąs Valstybės kalinys.

Į rūmus jie atvyko jau vėlų vakarą, ir iš sumaišties prie durų galėjai spėti, kad šis vakaras ypatingas. Ant laiptų knibždėjo įvairiausių žmonių, kurie bėgiojo į visas puses; dvasininkai ir didikai uždusę įlėkdavo į prieškambarį, elegantiškai atsikrenkšdavo ant freskomis tapytų sienų, nutaisydavo sielvartingus veidus ir eidavo į kitą salę, iš kurios išeidavo šeimynykščiai, garsiai šaukdami neprišaukiamus tarnus ir ženklais visų prašydami netriukšmauti.

Robertą irgi nuvedė į tą salę, ten jis tematė tik susirinkusiųjų nugaras – visi grūdosi prie durų į kitą kambarį, ant pirštų galų, stengdamiesi netriukšmauti, tarsi regėdami liūdną vaizdą. De Baras apsidairė tarsi ko ieškodamas, paskui galva linktelėjo Robertui stovėti kampe ir išėjo.

Vienas sargybinis, bandęs išprašyti lauk nors dalį susirinkusiųjų, su kiekvienu elgdamasis pagal jo rangą, pamatęs Robertą, nesiskutusį, suglamžytais rūbais, šiurkščiai paklausė, ko jam čia reikia. Robertas atsakė, kad jo laukia Kardinolas, bet sargybinis atkirto, kad, nelaimei, paties Kardinolo laukia kažkas, daug svarbesnis už jį.

Bet paliko jį stovėti kur radęs, ir Robertas pamažu, kadangi de Baras (vienintelis pažįstamas žmogus šitoje vietoje) vis negrįžo, pro susirinkusiųjų nugaras, čia luktelėdamas, čia pasistūmėdamas, atsidūrė ties paskutiniojo kambario slenksčiu.

Ten, lovoje, atremtą į sniego baltumo priegalvius, išvydo ir pažino šešėlį to, kurio visa Prancūzija bijojo ir kurį tik nedaugelis mylėjo. Garbųjį kardinolą buvo apsupę juodai vilkintys daktarai, kurie labiau domėjosi savo kalbomis, nei ligoniu, klierikas šluostė jam lūpas, ant kurių silpnų kosulio priepuolių metu pasirodydavo rožinių putų, po apklotais galėjai nujausti sunkiai kvėpuojant jau palaikį kūną, o iš baltinių rankovės kyšanti plaštaka spaudė Nukryžiuotąjį. Klierikas staiga prapliupo kūkčioti. Rišeljė vargais negalais pasuko galvą, pabandė nusišypsoti ir sumurmėjo:

– Manėte, kad esu nemirtingas?

Kol Robertas svarstė, kas galėjo pakviesti jį prie mirštančiojo lovos, už jo nugaros pasigirdo triukšmas. Galėjai girdėti šnabždant Švento Eustachijaus klebono vardą, ir netrukus, visiems prasiskyrus, pasirodė palydos apsuptas kunigas, nešinas šventu aliejumi.

Robertas pajuto ant pečių kažkieno ranką, tai buvo de Baras:

– Eime, – tarė, – Kardinolas jūsų laukia.

Nieko nesuprasdamas Robertas nusekė koridoriumi. De Baras įvedė jį į vieną salę ir, davęs ženklą palaukti, išėjo.

Salė buvo erdvi, viduryje stovėjo didelis gaublys, o kampe prie raudonos užuolaidos, ant staliuko, laikrodis. Į kairę nuo užuolaidos po portretu paties Rišeljė visu ūgiu Robertas pagaliau pastebėjo atsukusį nugarą vyrą kardinolo rūbais, kuris kažką rašė ant pastovo. Vilkintysis porfyra vos pasisuko linktelėdamas prieiti arčiau, bet, Robertui artinantis, vėl palinko prie rašinio, kairiąja ranka pridengdamas lapą, nors šis iš pagarbaus nuotolio, kurio vis dar laikėsi, nieko nebūtų galėjęs įskaityti.

Paskui tas asmuo didinga porfyra atsisuko ir keletą sekundžių stovėjo nejudėdamas – taip, lyg kartotų už nugaros buvusio portreto pozą: dešinė atremta į stalą, kairioji – krūtinės aukštyje, manieringai aukštyn iškeltu delnu. Paskui atsisėdo į krėslą

netoli laikrodžio, koketiškai pasiglostė ūsus ir smailią barzdelę ir paklausė:

– Sinjoras de la Griva?

Iki tos akimirkos sinjorui de la Grivai atrodė, kad košmariškame sapne jis regi tą patį Kardinolą, kurį ką tik matė gęstant už dešimties metrų, dabar jis atrodė atjaunėjęs, švelnesnių veido bruožų, tarsi kas būtų parausvinęs skruostus blyškiame aristokratiškame veide taip kaip iš paveikslo žvelgiančiame, o lūpas apvedęs ryškesne, lenktesne linija; tas balsas ir svetimšalio tartis staiga atgaivino prisiminimus apie kapitoną, kuris prieš dvylika metų Kazalėje šuoliais lėkė tarp dviejų viena prieš kitą sustojusių kariaunų.

Robertas stovėjo priešais kardinolą Mazariną, suvokdamas, kad pamažu, globėjo agonijai vis stiprėjant, šis vyras perėmė jo funkcijas, ir karininkas jau pavadino jį „Kardinolu“, tarsi kito nė nebūtų.

Jis jau ruošėsi atsakyti į pirmąjį klausimą, tačiau netruko suprasti, jog kardinolas tarytum klausė, o iš tiesų teigė, neabejodamas, kad pašnekovas visais atvejais tegali patvirtinti jo žodžius.

– Robertas de la Griva, – pakartojo kardinolas, – iš Poco di San Patricijaus sinjorų giminės. Pažįstame tą dvarą lygiai taip gerai kaip ir Monferatą. Derlingos žemės, kone kaip Prancūzijoje. Per Kazalės apgultį jūsų tėvas garbingai kovėsi ir buvo mums ištikimesnis už kitus jūsų tėvynainius. – Jis sakė „mums“, lyg tuo metu jau būtų buvęs Prancūzijos karaliaus globotiniu. – Girdėjome, kad ir jūs tomis dienomis parodėte drąsą. Todėl turėtumėt suprasti juo didesnį mūsų apmaudą, kad būdamas šios karalystės svečias nemokėjote laikytis svečiui deramų pareigų. Argi nežinojote, jog šioje karalystėje įstatymai galioja lygiai pavaldiniams ir svečiams? Suprantame, kad bajoras visada yra bajoras, kad ir kokį nusikaltimą jis būtų padaręs: jums bus suteiktos tos pačios privilegijos kaip ir Sen Marsui, kurio

atminimu, atrodo, nelabai bjaurites. Jūs nebūsite pakartas – jums irgi nukirsdins galvą.

Robertas negalėjo būti negirdėjęs istorijos, apie kurią kalbėjo visa Prancūzija. Markizas Sen Marsas įtikinėjo karalių atleisti Rišeljė, bet Rišeljė įtikino karalių, kad Sen Marsas rezga sąmokslą prieš karalystę. Lione nuteistasis myriop įžūliai oriai laikėsi prieš budelį, tačiau šis taip netikusiai patrumpino jam kaklą, kad pasipiktinusi minia sudraskė jį patį.

To prisiminimo sukrėstas, Robertas jau ruošėsi prabilti, bet kardinolas rankos mostu jį sulaikė:

– San Patricijau, nereikia, – tarė, ir Robertas suprato, kad šitaip jį vadina norėdamas priminti, jog yra svetimšalis; kita vertus, kalbėjo su juo prancūziškai, nors galėjo kalbėti itališkai. – Jūs pasidavėte šio miesto ir šios šalies ydoms. Kaip sako Jo eminencija kardinolas, prancūzams įprastas lengvabūdiškumas verčia juos trokšti permainų, nes esami dalykai jiems kelia nuobodulį. Kai kurie iš tų lengvabūdžių, – karalius pasirūpino palengvinti jų naštą nuimdamas galvas, – sugundė jus savo priešiškais sumanymais. Jūsų byla tokia aiški, kad nė neverta varginti teismų. Valstybė, kurią visomis jėgomis stengiamės stiprinti, netruktų žlugti, jei su jos griovimu susijusių nusikaltimų atveju reikalautume tokių pat aiškių įrodymų, kaip reikalaujame tirdami eilines bylas. Prieš du vakarus jus matė kalbantis su Sen Marso draugais, kurie ir vėl ruošia perversmą. Tas, kuris jus ten matė, vertas pasitikėjimo, juo labiau kad jis ten buvo mūsų siuntimu. To gana. Nereikia, – vėl mostelėjo suirzęs, – pakvietėme jus ne tam, kad klausytume apie jūsų nekaltumą, todėl nurimkite ir klausykitės.

Robertas nenurimo, o padarė keletą išvadų: tuo pat metu, kai Lelija lietė jo ranką, jį matė kažkur kitur rezgant sąmokslą prieš valstybę. Mazarinas buvo tuo tikras – prielaida virto faktu. Visur buvo šnabždama, kad Rišeljė pyktis dar neatlėgo, todėl daugelis bijojo tapti naujos pavyzdinės bausmės aukomis.

Jei nutarta pasirinkti Robertą, nesvarbu kodėl, jo likimas jau buvo nulemtas.

Robertas galėjo pagalvoti, kad dažnai, ir ne tik prieš du vakarus, išeidamas iš Rambujė salono jis su kažkuo kalbėdavęsis; kad visai įmanoma, jog tarp jo pašnekovų buvo koks nors Sen Marso bendražygis; kad jei Mazarinas dėl kokios nors priežasties norėjo juo atsikratyti, jam pakako piktavališkai interpretuoti bet kurį iš šnipo perduotų žodžių... Tačiau Roberto galvoje sukosi visai kitos mintys, patvirtinančios būgštavimus: kažkas, prisidengęs jo pavidalu ir jo vardu, dalyvavo maištininkų susirinkime.

Dar viena priežastis, kad nebandytų gintis. Jei jau jis yra pasmerktas, beliko klausimas: kodėl kardinolas varginasi pranešti jam nuosprendį. Jis nebuvo kokios nors žinios adresatas, bet ženklas, mįslė, kurią kiti, dar nežinantys karaliaus apsisprendimo, turėjo įminti. Tylėdamas laukė paaiškinimo.

– Matote, San Patricijau, jei neturėtume šio dvasininkiško titulo, kuriuo popiežius karaliaus valia pagerbė mus prieš metus, tartume, kad jus į neapdairumą vedė Apvaizda. Jau kurį laiką stebėjome jus, svarstydami, kaip galėtume paprašyti paslaugos, kurios visai mums neprivalote. Tą prieš tris vakarus jūsų žengtą klaidingą žingsnį priėmėme kaip ypatingą Dangaus dovaną. Dabar esate mums skolingas, todėl mūsų padėtis pasikeitė, ką kalbėti apie jūsiškę.

– Skolingas?

– Gyvenimą. Aišku, ne mūsų galioje jums atleisti, bet mes galime tarpininkauti. Tarkime, pabėgdamas išvengtumėt griežtų įstatymų. Praėjus metams, gal daugiau, liudytojo atmintis aptems, ir, nesutepdamas savo garbės, jis galės prisiekti, kad prieš tris vakarus matytas vyras buvote ne jūs, – paaiškės, jog tuo metu kažkur kitur žaidėte kauliukais su kapitonu de Baru. Tuomet – įsidėmėkite, mes nežadame, tik darome prielaidą, nes gali atsitikti ir priešingai, tačiau tikimės, kad bus taip, kaip gal-

vojame – jūs būsite visiškai išteisintas ir laisvas be jokių išlygų. Prašau sėstis, – tarė. – Ruošiuosi pasiūlyti jums misiją.

Robertas atsisėdo.

– Misiją?

– Labai subtilią. Jos metu, neslėpsime, turėsite ne vieną progą atsisveikinti su gyvenimu. Bet toks yra sandėris: padedame jums išvengti mirties nuo budelio rankos, palikdami galimybę grįžti sveikam ir gyvam, jei tik būsite atsargus. Tarkime, metai negandų mainais už visą gyvenimą.

– Eminencija, – prabilo Robertas, matydamas tolstant bent jau budelio kirvį, – suprantu, kad beprasmiška prisiekti savo garbe ar Nukryžiuotuoju, kad...

– Visiškai atmesdami prielaidą, kad esate nekaltas, – o mes buvome suklaidinti, – stokotume krikščioniško gailestingumo. Tačiau klaida taip dera su mūsų planais, jog nematome reikalo ją ištaisyti. Tikriausiai nemanote, kad siūlome jums nesąžiningus mainus: tarnauti mums prisipažinus neįvykdytą nusikaltimą, arba nekaltam gulti po budelio kirviu...

– Eminencija, tokios nepagarbios mintys nė iš tolo neateitų man į galvą.

– Taigi. Siūlome jums galimą pavojų, tačiau tikrą šlovę. Ir pasakysime, kodėl mūsų akys nukrypo į jus, nors iki tol apie jūsų gyvenimą Paryžiuje mes nieko nesam girdėję. Matot, Paryžiuje daug kalbama apie tai, kas vyksta salonuose, ir neseniai visas miestas aptarinėjo tą vakarą, kurio metu jūs suspindėjote daugelio damų akyse. Taip, neraudonuokite, visas Paryžius. Turime omeny tą vakarą, kai gyvai dėstėte apie vadinamųjų Simpatijos Miltelių savybes, ir taip (juk šitaip tose vietose įprasta sakyti, tiesa?), kad ironija suteikė jūsų kalbai sąmojo, paronomazija – malonaus skambesio, sentencijos – iškilmingumo, hiperbolės ją praturtino, o palyginimų dėka ji tapo aiškesnė...

– Ak, Eminencija, pasakojau tai, ką sužinojau iš...

– Pagirtinas kuklumas, bet, atrodo, atskleidėte puikų kai ku-

rių gamtos paslapčių pažinimą. Taigi man reikalingas toks išmanus žmogus, ne prancūzas, kuris nekompromituodamas karalystės galėtų sėsti į laivą, išplaukiantį iš Amsterdamo, kad atskleistų dar vieną paslaptį, kažkaip susijusią su šitų miltelių naudojimu.

Jis vėl pertraukė bepradedantį prieštarauti Robertą:

– Nebijokite, norime, kad gerai suprastumėt, ko mes ieškome, idant galėtumėt atpažinti net pačius menkiausius požymius. Kad išmanytumėt reikalą, juo labiau kad, akivaizdu, esate linkęs mielai mums pasitarnauti. Duosime jums puikų mokytoją, ir neapsigaukite dėl jo jauno amžiaus.

Jis ištiesė ranką ir timptelėjo už virvutės. Jokio garso, tačiau, matyt, kažkur suskambo varpelis ar buvo duotas kitoks ženklas, – arba bent jau taip pagalvojo Robertas, nes tais laikais ir didžiausi sinjorai vis dar kviesdavo tarnus garsiais šūksniais.

Tikrai, neilgai trukus pagarbiai įėjo jaunuolis, iš pažiūros ne vyresnis nei dvidešimties metų.

– Būkite pasveikintas, Kolberai, štai žmogus, apie kurį jums šiandien kalbėjome, – tarė jam Mazarinas, o paskui kreipėsi į Robertą:

– Kolberas, kuris sėkmingai gilinasi į valstybės valdymo paslaptis, jau kurį laiką svarsto vieną klausimą, labai dominusį kardinolą Rišeljė, o todėl ir mane. San Patricijau, tikriausiai žinote, kad iki kardinolui stojus prie vairo šito didžiulio laivo, kurio kapitonas pats Liudvikas XIII, prancūzų laivynas buvo niekas, palyginti su mūsų priešų laivynu, tiek karo, tiek ir taikos metais. Šiandien jau galime didžiuotis savo laivų statyklomis, laivynais Rytuose ir Vakaruose, tik prisiminkite, kokia sėkmė lydėjo markizą de Brezė, vos prieš šešis mėnesius išrikiavusį palei Barseloną keturiasdešimt keturis burlaivius, keturiolika galerų ir jau neatsimenu kiek kitų laivų. Įsitvirtinome Naujojoje Prancūzijoje, mūsų dominijomis tapo Martinika ir Gvadalupa, ir daugybė Peru salų, kaip mėgsta kartoti Kardinolas.

Prądėjome steigti prekybos kompanijas, nors dar nelabai sėkmingai, nes Suvienytose Provincijose, Anglijoje, Portugalijoje ir Ispanijoje nerasi nė vienos kilmingos šeimos, kurios bent vienas narys neplaukiotų jūromis, deja, Prancūzijoje yra kitaip. Taigi gal ir nemažai išmanome apie Naująjį pasaulį, bet neką apie patį Naujausiąjį. Kolberai, parodykite mūsų draugui, kokia tuščia, be sausumos lopinėlio kita šio gaublio pusė.

Jaunuolis pasuko gaublį, o Mazarinas liūdnai šyptelėjo:

– Deja, deja, toji vandenų platybė – ne motinos gamtos darbas, ji tuščia, nes dar per menkai pažįstame jos dosnumą. Tačiau atradus vakarinį jūrų kelią pro Molukų salas, dabar atėjo laikas šitoms neištyrinėtoms platybėms, nusidriekusioms nuo vakarinių Amerikos žemyno krantų iki tolimiausių rytinių Azijos kyšulių. Kalbu apie Ramųjį vandenyną, kurį šitaip pavadino portugalai, kaip tik ten, be jokios abejonės, yra Nežinoma Pietų Žemė, nors pažįstame ją tik iš keleto salų ir miglotų pakrančių, bet to užtenka, kad numanytume apie jos pasakiškus turtus. Ir tais vandenimis jau seniai plaukioja daugybė nuotykių ieškotojų, nekalbančių mūsų kalba. Mūsų draugas Kolberas, – nelaikau tai vien jaunatviškomis fantazijomis, – puoselėja Prancūzijos įtvirtinimo tose jūrose mintį. Juo labiau kad manome, jog pirmasis į Pietų Žemę koją įkėlė prancūzas, sinjoras de Gonvilis, ir šešiolika metų anksčiau už Magelaną. Bet šis godotinas didikas, ar, jei norite, dvasininkas, nepasirūpino, kad žemėlapyje būtų pažymėta jo išsilaipinimo vieta. Ar gali doras prancūzas būti toks neapdairus? Be jokios abejonės, ne, tiesiog tuo metu jis nemokėjo pilnutinai atsakyti į vieną klausimą, kuris – išgirdęs jį, tikrai nustebsite – ir mums tebėra paslaptis.

Jis nutilo, ir Robertas suprato, jog kadangi ir kardinolas, ir Kolberas žinojo jei ne paslapties įminimą, tai bent jos pavadinimą, nutilta jo garbei. Pamanė, kad dabar jam derėtų suvaidinti sužavėto žiūrovo vaidmenį, todėl paklausė:

– Dėl Dievo meilės, kokia gi ta paslaptis?

Mazarinas lyg sąmokslininkas pažvelgė į Kolberą ir tarė:

– Ilgumų paslaptis.

Kolberas pritariamai linktelėjo galva.

– Už *Punto Fijo* mįslės įminimą jau prieš septyniasdešimt metų Ispanijos karalius Pilypas II siūlė didžiulius turtus, o vėliau Pilypas III žadėjo mokėti šešių tūkstančių dukatų rentą ir dar du tūkstančius dukatų išlaikymui iki gyvos galvos, o Olandijos visuotinis susirinkimas – trisdešimt tūkstančių florinų. Mes taip pat žadėjome pasakiškus pinigus... Beje, Kolberai, tas daktaras Morenas, jau aštuonerius metus verčiame jį laukti...

– Eminencija, jūs pats tvirtinate, kad Mėnulio paralakso hipotezė tėra iliuzija...

– Taip, bet norėdamas įrodyti savo labai abejotiną hipotezę, jis sėkmingai tyrinėjo ir sukritikavo kitas. Leiskime jam dalyvauti mūsų naujajame projekte, jis galėtų pamokyti sinjorą di San Patriciją. Pasiūlysime jam atlyginimą, o niekas geriau už pinigus neįkvepia reikalingam darbui. Jei jo mintyse yra nors lašas tiesos – turėsime progą tuo įsitikinti, o kartu pasistengsime, kad jis, pasijutęs tėvynėje nereikalingas, pasiduotų olandų įkalbinėjimams. Manau, kaip tik olandai, pamatę dvejojant ispanus, pradėjo kalbėtis su tuo Galilėjum, todėl ir mums būtų ne pro šalį šituo užsiimti...

– Eminencija, – nedrąsiai tarė Kolberas, – drįstu priminti, kad Galilėjus mirė šių metų pradžioje....

– Tikrai? Melskime Dievą, kad ten jis patirtų laimės daugiau, nei buvo jam lemta šiame gyvenime.

– Šiaip ar taip, jo sprendimas atrodo vienintelis teisingas, bet taip nėra...

– Kolberai, kaip tik pasakėte tai, ką aš norėjau pasakyti. Tarkime, kad ir Moreno sprendimas nevertas nė sudilusio skatiko. Tegul, mes jį vis tiek paremsime, sukelsime diskusijas dėl jo idėjų, pakurstysime olandų smalsumą, tegul jie susigundo, ir taip kurį laiką nukreipsime priešininkus klaidingu keliu. Bet

kuriuo atveju tie pinigai bus tinkamai panaudoti. Bet apie tai gana. Prašau tęsti, o aš mokysiuos kartu su San Patricijum.

– Viską, ką žinau, išmokau iš Jūsų eminencijos, – tarė rausdamas Kolberas, – bet jūsų gerumas suteikia man drąsos pradėti.

Tai tardamas pasijuto įžengęs į savo žemes: pakėlė iki tol nuleistą galvą ir lengvu žingsniu priėjo prie gaublio.

– Sinjorai, jei vandenyne kur ir aptinkama sausuma, tai nežinia, kokia ji, o jei plaukiama į žinomas žemes, dienų dienas tenka vagoti vandenų platybes, taigi vandenyne jūreivis neturi kito atspirties taško, kaip tik žvaigždes. Instrumentais, kuriais garsūs astronomai naudojosi jau senų senovėje, išmatuojamas dangaus kūno aukštis virš horizonto, apskaičiuojamas jo nuotolis iki zenito, o žinant deklinaciją, – nes atstumas iki zenito plius arba minus deklinacija lygu platumai, – iškart randama, kurioje lygiagretėje esama, arba kiek į šiaurę ar į pietus nuo žinomo taško. Atrodo, aišku.

– Net vaikui, – pritarė Mazarinas.

– Galėtume manyti, – tęsė Kolberas, – jog lygiai taip pat galime apskaičiuoti, kiek nuo to paties taško esame į rytus ar į vakarus, kitaip tariant, kokioje ilgumoje arba kuriame dienovidinyje. Kaip rašė Džonas Holivudas, dienovidinis – tai ratas, einantis per Žemės rutulio ašigalius ir zenite praeinantis virš mūsų galvų. Jis vadinamas dienovidiniu, nes kad ir kur būtų žmogus, ir nesvarbu, kokiu metų laiku, kai saulė ateina į savo dienovidinį, tam žmogui ten tuo metu yra vidurdienis. Deja, dėl kažin kokio paslaptingo gamtos reiškinio kiekviena priemonė ilgumai nustatyti pasirodydavo klaidinga. Neišmanėlis gali paklausti: argi tai svarbu? Taip, labai.

Jis tvirta ranka pasuko gaublį ir parodė Europos kontūrus.

– Maždaug penkiolika dienovidinio laipsnių skiria Paryžių nuo Prahos, kiek daugiau nei dvidešimt – Paryžių nuo Kanarų salų. Ką pasakytumėte apie sausumos kariuomenės vadą, ma-

nantį, jog kaunasi ties Baltuoju Kalnu žudydamas protestantus, o iš tiesų skerdžiantį Sorbonos daktarus Sent Ženevjevos kalvose?

Mazarinas šypsodamasis skėstelėjo rankas, lyg linkėdamas, kad tokie dalykai atsitiktų tik teisingame dienovidinyje.

– Blogiausia, – tęsė Kolberas, – kad tokias klaidas sąlygoja ilgumai nustatyti naudojami prietaisai. Tuomet nutinka tai, kas beveik prieš šimtą metų atsitiko ispanui Mendanijai, atradusiam Saliamono salas, kurioms dangus nepagailėjo žemės vaisių ir aukso jos gelmėse. Tas Mendanija pažymėjo atrastųjų salų padėtį, o parvežęs į tėvynę šią džiugią žinią, nepraslinkus nei dvidešimčiai metų, išskubėjo atgal keturiais laivais, idant galutinai įtvirtintų jose Jo krikščioniškosios didenybės, kaip ten sakoma, viešpatavimą, ir kas gi atsitiko? Mendanijai tų salų nepavyko rasti. Olandai nesėdėjo sudėję rankų, šio amžiaus pradžioje įsteigė savo Indijos Kompaniją, Azijoje įkūrė Batavijos miestą, iš kurio vykdavo ekspedicijos į rytus iki pat Naujosios Olandijos, o kitas žemes į rytus nuo Saliamono salų atrasdavo anglų piratai, kuriuos karalius nedvejodamas pripažino esant bajoriškos kilmės. Bet Saliamono salų niekas taip ir nesurado, todėl suprantama, kodėl šiandien daugelis linkę laikyti jas legenda. Tegul bus jos legenda ar tikrovė, tačiau Mendanija ten buvo, teisingai pažymėjo jų platumą, bet klaidingai ilgumą. O jei net su Dievo padėjimu ir būtų teisingai ją pažymėjęs, kiti jūreiviai, ieškantys tos ilgumos (o ir jis pats per antrąją kelionę), negalėję būtų pasakyti, kuri iš jų yra ta tikroji. Lygiai kaip žinotume, kur yra Paryžius, bet negalėtume suprasti, ar mes Ispanijoje, ar Persijoje, kitaip tariant, sinjorai, atrodytume lyg neregiai, vedantys kitus neregius.

– Po to, ką esu girdėjęs apie mūsų amžiaus mokslo laimėjimus, tiesiog negaliu patikėti, kad dar taip maža težinome, – drįso įsiterpti Robertas.

– Sinjore, nepasakosiu jums apie siūlomus būdus, nuo to,

kuris grindžiamas Mėnulio užtemimais, iki to, kuris remiasi magnetinės rodyklės nukrypimais, prie kurio vis dar vargsta mūsų Le Tejė, ką jau kalbėti apie lago metodą, už kurį galvą guldė Šamplenas... Tačiau visi tie būdai pasirodė nepakankami ir liks tokie, kol Prancūzija neturės savo observatorijos, kur galėtų patikrinti visas hipotezes. Aišku, yra vienas tikras būdas: turėti laive laikrodį, rodantį Paryžiaus dienovidinio valandą, jūroje nustatyti vietos laiką ir iš gauto skirtumo atimti ilgumos paklaidą. Štai rutulys, ant kurio gyvename, – matote, kaip senovės išminčiai padalijo jį į tris šimtus šešiasdešimt ilgumos laipsnių, pradėdami skaičiuoti nuo dienovidinio, kertančio Kanarų salyno Geležies salą. Keliaudama dangumi Saulė (ir šiuo atveju visai nesvarbu, ar juda ji, ar, kaip dabar sakoma, Žemė) per valandą pasislenka penkiolika ilgumos laipsnių, ir kai Paryžiuje, kaip šiuo metu, yra vidurnaktis, per šimtą aštuoniasdešimt dienovidinio laipsnių nuo Paryžiaus jau vidurdienis. Todėl tiksliai žinodami, kad Paryžiuje laikrodžiai rodo, tarkime, vidurdienį, ir nustatę, kad toje vietoje, kur esate, yra šešios valandos vakaro, paskaičiuojate valandų skirtumą, kiekvieną valandą prilyginate penkiolikai laipsnių ir jau žinote esąs per devyniasdešimt laipsnių nuo Paryžiaus, kitaip tariant, daugmaž čia, – jis pasuko gaublį, durdamas pirštu į kažkokią vietą Amerikos žemyne. – Bet jei nesunku nustatyti tos vietos, kur esi, laiką, vargiai rastum vandenyne laikrodį, tiksliai rodantį valandas po ilgų plaukiojimo mėnesių vėjų blaškomame laive, kurio siūbavimas veikia net įmantriausius šiuolaikinius prietaisus, ką kalbėti apie smėlio ir vandens laikrodžius, kurie, kad tiksliai veiktų, turi stovėti ant nejudamos horizontalios plokštumos.

Kardinolas jį pertraukė:

– Kolberai, manome, kad sinjorui di San Patricijui nedera daugiau žinoti. Pasirūpinkite, kad kitką išgirstų keliaudamas į Amsterdamą. Paskui jau ne mums teks jus mokyti, o, tikime, jūs galėsite mus pamokyti. Brangusis San Patricijau, Kardino-

las, kurio žvilgsnis aprėpė ir aprėpia – tikėkimės, dar ilgai – toliau nei mūsų, jau seniai sukūrė patikimų informatorių tinklą: jie keliauja į svečias šalis, lankosi uostuose, klausinėja kapitonus, išplaukiančius į kelionę ar iš jos sugrįžtančius, idant sužinotų, ką kitos vyriausybės daro ar žino, ko nežinome mes, nes – man tai atrodo akivaizdu – valstybė, kuri atrastų ilgumų paslaptį ir neleistų jai pasklisti, įgytų didelį pranašumą prieš kitas. Dabar, – Mazarinas vėl stabtelėjo, dar kartą pasiglostė ūsus, paskui sudėjo rankas lyg norėdamas susikaupti, o kartu paprašyti dangaus pagalbos, – mes sužinojome, jog vienas anglų medikas, daktaras Berdas, atrado naują stebuklingą būdą dienovidiniui nustatyti. Jis pagrįstas Simpatijos Milteliais. Brangusis San Patricijau, tik neklauskite kaip, nes aš negaliu suprasti net šitos velniavos vardo. Tik tiek žinome, kad kalba eina apie tuos miltelius, bet nieko nežinome apie metodą, kurį Berdas ruošiasi taikyti, o mūsų informatorius neišmano gamtinės magijos. Tačiau turime žinių, kad anglų Admiralitetas patikėjo jam paruošti laivą, kuris plauks į Ramųjį vandenyną. Tas žygis toks slaptas, kad anglai netgi nepanoro pristatyti tą laivą kaip savo. Jis neva priklauso vienam olandui, kuris apsimeta keistuoliu, norinčiu pakartoti savo tautiečių žygį, kurie prieš maždaug dvidešimt penkerius metus atrado dar vienerius, be Magelano sąsiaurio, vartus tarp Atlanto ir Ramiojo vandenynų. O kad kelionė dėl kainos nekeltų įtarimo, kas yra jos rėmėjai, olandas viešai priima prekes ir ieško keleivių, tarytum rūpindamasis padengti kelionės išlaidas. Lyg atsitiktinai ten bus ir daktaras Berdas bei trys jo padėjėjai, kurie skelbiasi egzotiškos floros kolekcionieriais. O iš tikrųjų jie vadovaus visam žygiui. Tarp keleivių būsite ir jūs, San Patricijau, tuo pasirūpins mūsų agentas Amsterdame. Apsimesite esąs Savojos bajoras, valdžios ieškomas po visus sausumos kraštus, todėl pasirinkęs protingiausią išeitį – ilgesniam laikui išnykti vandenynų platybėse. Matote, jums netgi nereikės meluoti. Apsimesite esąs la-

bai silpnos sveikatos, o jūsų akys, girdėjome, tikrai ligotos – dar viena detalė, suteikianti mūsų projektui tobulumo. Būsite toks keleivis – beveik visą laiką leidžiantis užsidaręs, su akis dengiančia kauke, o ir be jos nematantis toliau savo nosies. Klaidžiosite apsimestinai išsiblaškęs, o iš tikro plačiai atvėręs akis ir pastatęs ausis. Žinome, jog suprantate angliškai, tačiau apsimesite nesuprantąs, kad priešai jūsų akivaizdoje kalbėtų nesivaržydami. Jei kas nors laive suprastų itališkai arba prancūziškai, klauskite ir gerai įsidėmėkite, ką jums sakys. Nesibodėkite bendrauti su paprastais žmonėmis, kurie už keletą monetų džiaugsis galėdami pasitarnauti. Bet pinigai turi būti tikrai menki – atrodyti kaip dovana, o ne atlyginimas, kitaip jie ims įtarinėti. Niekada neklauskite tiesiai, o paklausęs šiandien kitais žodžiais to paties paklauskite rytoj, nes jei kas melavo, ims pats sau prieštarauti: prasti žmonės kaipmat užmiršta savo melą, o kitą dieną sugalvoja jam priešingą. Kita vertus, melagius lengva pažinti: juokiantis jų skruostuose atsiranda lyg dvi duobutės, be to, jie visada trumpai kerpasi nagus; saugokitės ir žemaūgių, kurie sako netiesą iš puikybės. Šiaip ar taip, jūsų pokalbiai su jais turi būti trumpi, nerodykite, kad jie jums rūpi; vienintelis, su kuriuo tikrai privalote bendrauti – daktaras Berdas, atrodys visiškai natūralu, jog to siekiate, nes jis vienintelis prilygsta jums išsilavinimu. Jis – mokytas vyras, tikrai mokės prancūziškai, gal itališkai, ir, be abejo, lotyniškai. Jūs būsite paliegęs ir prašysite jo patarimų bei paguodos. Nebūtina ryti šilkmedžio uogas ar raudonžemį, kad apsimestumėte spjaudantis kraujais, tačiau po vakarienės nepamirškite paprašyti patikrinti pulso, kuris tuo metu visada atrodo lyg karščiuojančio žmogaus, ir pasiskųsti, kad naktimis negalite užmigti – tai pateisins jūsų naktinį klaidžiojimą laive, kuris bus neišvengiamas, ypač jei matysite, kad jie stebi žvaigždes. Tas Berdas turėtų būti apsėstasis, kaip, beje, ir visi mokslininkai: prisigalvokite visokių keistenybių ir pasakokite jam apie jas lyg atskleisdamas kokią

paslaptį, kad jis imtų kalbėti apie tai, kas kirba jo galvoje ir yra jo paslaptis. Apsimeskite susidomėjęs, bet nuduokite menkai arba veik nieko nesuprantąs, kad kitą kartą jis būtų priverstas jums viską dar aiškiau pakartoti. Pakartokite, ką iš jo išgirdęs, lyg būtumėt supratęs, bet tyčia klysdamas, kad jis iš tuštybės jus pataisytų, smulkiai išdėstydamas viską, ką privalėtų nutylėti. Niekada nieko nesakykite tiesiai, tik užuominomis: jos sminga stačiai į sielas ir į širdis, versdamos jas atsiverti. Privalote įgyti jo pasitikėjimą: jei mėgsta juoktis – juokitės kartu, jei bus paniuręs, ir jūs nuduokite esąs paniuręs, tačiau nepamirškite be paliovos žavėtis jo išmintimi. Jei jis niršus ir jus užgaudinėja, kęskite jo įžeidinėjimus, suprasdamas, kad nubaudėte jį pirmiau, nei jis jus įžeidė. Jūroje dienos ilgos, o naktys begalinės, ir niekas taip nepadės anglui ištverti nuobodulio, kaip daug bokalų to alaus, kurio olandai pasirūpina prikrauti triumus. Apsimeskite esąs to gėrimo mėgėjas ir skatinkite savo naująjį draugą gerti daugiau už jus. Vieną dieną jam gali kilti įtarimas, ir jis imsis apieškoti jūsų kajutę, todėl nelaikykite jokių užrašų, kaip tik dienoraštį, kuriame skųskitės savo žiauriu likimu ar rašykite apie Dievo Motiną ir visus šventuosius, ar apie mylimąją, kurios beviltiškai ilgitės, be to, tame dienoraštyje nepamirškite kartkartėmis pašlovinti daktaro dorybių ir pasidžiaugti sutikęs laive vienintelį draugą. Nerašykite nieko, kas kaip nors susiję su mus dominančiu dalyku, o tik pamokymus, nesvarbu kokius: kad ir kokie jie kvaili būtų, jei sakė juos, tai tokiais nelaikė, todėl bus dėkingas, kad juos įsidėmėjote. Žodžiu, mes čia ne tam, kad dėstytume jums trumpą slaptojo informatoriaus vadovą – dvasininkas tokių dalykų neišmano. Pasikliaukite savo nuojauta, būkite apdairiai įžvalgus ir įžvalgiai apdairus, tebus jūsų žvilgsnis skvarbesnis, nei apie jį galvojama, ir tolygus jūsų ryžtui.

Mazarinas pakilo, duodamas svečiui suprasti, kad pokalbis baigtas, norėdamas nors akimirką, kol šis dar nepakilo, pabūti viršesnis.

– Eikite su Kolberu. Jis jums duos galutinius nurodymus ir pristatys žmonėms, kurie nuveš jus į Amsterdamą ir įsodins į laivą. Eikite ir sėkmės.

Jie jau buvo beišeiną, kai kardinolas vėl pašaukė:

– San Patricijau, vos neužmiršau. Matyt, supratote, kad nuo šios akimirkos iki pat įlipimo į laivą mes seksime kiekvieną jūsų žingsnį, tačiau turbūt svarstote, kodėl nebijome, kad jau pačiame pirmame uoste nepabėgsite. Dėl to nesibaiminame, nes jums neapsimokės. Negalėsite grįžti čia, kur būsite laikomas nusikaltėliu, nei apsigyventi kuriame nors iš tų kraštų, nuolat baimindamasis, jog mūsų agentai jus aptiks. Abiem atvejais turėtumėte atsisakyti savo vardo ir rango. Mums net nekyla įtarimo, kad jūsų padėties žmogus galėtų parsiduoti anglams. Be to, ką jiems pasiūlytumėt? Nebent paslaptį, kad esate šnipas, bet ją parduodamas, turėtumėte ją atskleisti, o atskleista ji taptų nieko verta, nebent durklo dūrio. O grįžęs net ir su kukliomis žiniomis, pelnytumėte mūsų dėkingumą. Mes neatstumsime žmogaus, kuris bus taip puikiai atlikęs jam patikėtą tokią sunkią misiją. Viskas priklauso tik nuo jūsų. Kartą pelnytą didžiųjų malonę reikia rūpestingai saugoti, kad jos neprarastum, ir nuolat už ją atsidėkoti, kad ji niekada neišblėstų: tuomet galėsite nuspręsti, ar esate tiek lojalus Prancūzijai, kad patikėtumėt savo ateitį jos karaliui. Yra žmonių, kuriems teko gimti kitur, bet rasti laimę Paryžiuje.

Kardinolas iškėlė save kaip atlyginto lojalumo pavyzdį. Bet Robertui dabar nerūpėjo atlyginimas. Kardinolas atvėrė jam kelią į nuotykius, naują patirtį, gyvenimo išmintį, kurios iki šiol neleido patirti kiti reikalai. Džiaugėsi galėdamas priimti likimo kvietimą, kuris jį atitolintų nuo kasdienio sielvarto. O dėl kito kvietimo, prieš tris vakarus išgirsto, viskas jam paaiškėjo vos kardinolui pradėjus savo kalbą. Jei Kitas dalyvavo sąmoksle, o visi manė ten buvus jį, tas Kitas neabejotinai rezgė sąmokslą, norėdamas pakišti Jai sakinį, kuris nusmelkė jį džiaugs-

mu ir uždegė pavydu. Tarp jo ir tikrovės per daug Kitų. Verčiau jau atsiskirti jūrų platybėmis, kur galės džiaugtis mylimąja vieninteliu jam pasiekiamu būdu. Juk meilės tobulybė – ne būti mylimam, o Mylimuoju.

Jis priklaupė, tardamas:

– Eminencija, aš jūsų valioje.

Taip bent manau, nes netikiu, kad anuomet būtų buvę įprasta teikti raštiškus leidimus, skelbiančius: „C'est par mon ordre et pour le bien de l'état que le porteur du présent a fait ce qu'il a fait"*.

* Mano įsakymu ir valstybės labui šito pateikėjas padarė tai, ką padarė. *(Pranc.)*

18.

NEREGĖTOS KEISTENYBĖS

Jei „Dafnė“, kaip „Amarilis“, išplaukė ieškoti *punto fijo*, tuomet Įsibrovėlis galėjo būti pavojingas. Robertas jau buvo girdėjęs apie nuožmią kovą tarp Europos valstybių dėl šios paslapties atskleidimo. Tad privalėjo elgtis labai gudriai. Įsibrovėlis, matyt, pasirodydavo nakties pradžioje, paskui, Robertui vaikščiojant, kur nors pasislėpdavo, o dienos metu lindėdavo kajutėje. Tuomet Robertas turi sujaukti jo planus, apsimesti, kad dienomis miega, o naktimis naršo po laivą? Bet kokia iš to nauda, tas irgi gali pakeisti savo įpročius. Ne, jis turi neleisti jam nieko numatyti, įslaptinti savo planus, įtikinti, kad miega, kai vaikšto, ir vaikščioti, kai šis mano, kad jis miega...

Jis turi įsivaizduoti, ką tas galvoja apie tai, ką jis galvoja, ar ką galvoja, kad jis galvoja apie tai, ką anas galvoja... Iki šios akimirkos Įsibrovėlis buvo jo šešėlis, dabar Robertas turi tapti Įsibrovėlio šešėliu, išmokti sekti pėdsakais to, kuris sekė jo paties pėdsakais. Tačiau ar ilgai gali tęstis tas abipusis slapukavimas, kai vienas lipa aukštyn vienais laiptais, o kitas tuo metu leidžiasi esančiais priešingoje pusėje, kai vienas yra triume, o kitas tuo metu vaikšto po denį, kai antrasis puola į apatinį denį, o pirmasis tuo metu išlipa ties bortu?

Kiekvienas blaiviai mąstantis žmogus nedelsdamas būtų apieškojęs visas laivo kerteles, bet nepamirškime, kad Robertas blaiviai jau nemąstė. Jis ir vėl neatsispyrė degtinei, įtikinė-

damas save, jog geria norėdamas atgauti jėgas. Žmogui, kuriam meilė visada siejosi su laukimu, tas svaiginamas gėrimas negalėjo įkvėpti ryžto. Todėl jis viską darė lėtai, manydamas darąs žaibiškai. Tarėsi šuoliuojantis pirmyn, o iš tiesų slinko vėžlio žingsniu. Juo labiau kad vis dar nesiryžo rodytis dieną, jausdamasis stiprus tik naktį. Bet naktį jis jau būdavo apgirtęs ir vaikščiojo kvaitulio apimtas. Būtent to ir siekia priešas, kartodavo sau išaušus rytui. Ir kad įgautų drąsos, vėl prilipdavo prie volės.

Šiaip ar taip, penktosios dienos pavakarę jis pasiryžo apžiūrėti dar neištyrinėtą triumo dalį, esančią stačiai po maisto podėliu. Jau perprato, kad „Dafnėje" erdvė panaudota iki paskutinės pėdos: tarp apatinio denio ir triumo pastatytos pertvaros bei perdangos ir įrengtos patalpos, susisiekiančios palaikiais laiptais; kliūdamas už visokios rūšies virvių, dar permirkusių jūros vandeniu, jis atsidūrė lynų kubrike. Nusileidęs dar žemiau, atsidūrė *secunda carina,* tarp įvairių dėžių ir ryšulių.

Rado ten dar maisto ir statinaičių su gėlu vandeniu. Būtų turėjęs džiaugtis, bet nudžiugo tik todėl, kad suprato galėsiąs amžinai tęsti savo medžioklę, jausdamas malonumą ją atidėti vėlesniam laikui. Tokį malonumą teikia baimė.

Už statinaičių su gėlu vandeniu rado dar keturias su degtine. Grįžo į podėlį ir patikrino ten stovinčias statinaites. Visos buvo su vandeniu, – vadinasi, tą su degtine vakar kažkas užtempė iš apačios į viršų, norėdamas jį sugundyti.

Nė kiek nesunerimęs dėl tokios pasalos, jis nusileido į triumą, užsinešė viršun dar vieną svaigalų statinaitę ir vėl išgėrė.

Paskui grįžo į triumą, – nesunku įsivaizduoti, kokia buvo jo būsena, – ir sustojo pajutęs iš triumo atsklidusį puvėsių kvapą. Žemiau jau nebuvo kur leistis.

Todėl teko grįžti, vėl pasukti paskuigalio link, bet žibintas pradėjo gesti, o kojos už kažko kliuvo, ir jis suprato, kad tai balastas, – taigi atsidūręs ten, kur „Amarilyje" daktaras Berdas liepė įrengti gultą šuniui.

Būtent čia, triume, tarp kur ne kur telkšojusio vandens ir kitados buvusio maisto atliekų jis pastebėjo pėdos atspaudą.

Dabar jis jau neabejojo, jog tikrai laive slepiasi Įsibrovėlis, ir vienintelė šovusi mintis buvo, kad pagaliau turi įrodymą, jog dar nėra girtas, o kaip tik tokio įrodymo girtuokliai ieško kiekviename žingsnyje. Šiaip ar taip, įrodymas buvo akivaizdus, jei galima taip pasakyti apie tą žygį per tamsą pasišviečiant žibintu. Visiškai tikras, jog Įsibrovėlis slepiasi ten, jis nė nepagalvojo, kad tiek kartų vaikščiojęs pirmyn atgal, tą atspaudą galėjo palikti ir pats. Užkopė viršun, pasiryžęs kautis.

Leidosi saulė. Po penkių naktų, aušrų ir saulėtekių jis pirmąkart matė saulėlydį. Keletas juodų beveik lygiagrečių debesų gaubė tolimesnę salą, ties jos viršūne sutirštėdami ir šaudami lyg strėlės pietų link. Pakrantė šviesios rašalo spalvos jūros fone atrodė tamsi, o kita dangaus dalis buvo išblukusių, apvytusių ramunėlių spalvos, tarytum saulė ten, už jos, neatnašavo savo aukos, o lėtai snūdo, pusbalsiu prašydama dangaus ir jūros palydėti šį jos leidimąsi.

Robertui, priešingai, grįžo kovos dvasia. Nuėjęs į laikrodžių patalpą, kiek pakeldamas išnešė jų į denį, išdėliojo lyg biliardo kūgelius: vieną prie grotstiebio stiebo, tris paskuigalio antstate, vieną prie gervės, dar vieną prie fokstiebio ir po vieną prie kiekvienų durų ir liuko taip, kad jei kas tik būtų bandęs ten eiti, tamsoje būtų už jų užkliuvęs.

Paskui prisuko mechaninius laikrodžius (nepagalvodamas, kad šitaip juos girdės priešas, kurį norėjo užklupti netikėtai) ir apvertė klepsidras. Susižavėjęs žvelgė į patiestą Laiko mašinų kilimą, džiaugdamasis jų tiksėjimu, tikras, kad jis sutrikdys Priešą ir sutrukdys jo veiksmus.

Pastatęs tuos neįmantrius spąstus, pirmiausia pats į juos ir papuolė. Nakčiai gaubiant nurimusią jūrą, jis ėjo nuo vieno prie kito iš tų metalinių uodų, klausydamasis negyvosios giminės dūzgimo, stebėdamas lašas po lašo krintančią amžinybę, bai-

mindamasis tų rajų beburnių kandžių pulkų (taip rašo), tų dantračių, sudraskančių dieną į akimirkų atraižas ir paverčiančių gyvenimą mirties muzika.

Prisiminė tėvo Emanuelio žodžius: „Koks būtų linksmas vaizdas, jei pro krūtinę, nelyginant stiklą, galėtume matyti plakant Širdį taip kaip laikrodžiuose!“ Žvaigždžių šviesoje stebėjo klepsidros lėtai šnabždamą smilčių rožinį ir mąstė apie tuos akimirkų pluoštus, laiko anatomijų sekas, tuos plyšius, pro kuriuos plona srovele teka valandos.

O bėgančio laiko ritme regėjo ženklą savo mirties, prie kurios sulig kiekvienu judesiu artėjo, prikišęs trumpareges akis bandė iššifruoti tą fugų logogrifą, baugščiu tropu vertė vandens laikrodį takiu karstu, kol pagaliau pajuto panieką tiems nedoriems astrologams, galintiems jam pranašauti tik jau praėjusias valandas.

Kas žino, ką dar būtų parašęs, jei reikalas nebūtų privertęs jo palikti tuos poetinius stebuklus, kaip prieš tai privertė palikti chronometrinius stebuklus – ir ne savo valia, o todėl, kad gyslomis tekant daugiau degtinės nei gyvybės, tas tiksėjimas ir taksėjimas pamažu virto liūliuojančia lopšine.

Šeštosios dienos rytą, pažadintas paskutiniųjų dar šnopuojančių mechanizmų, tarp išvartytų laikrodžių išvydo dvi mažas gerves (ar tikrai gerves?), kurios, pakrikai lesinėdamos, apvertė ir sudaužė vieną gražiausių klepsidrų.

Visai neįbaugintas Įsibrovėlis (tikrai, kodėl jis turėjo bijoti, gerai pažindamas laivą?) vien kvailai pokštaudamas išlaisvino iš triumo du paukščius. Kad sukeltų netvarką *mano* laive, verkė Robertas, kad parodytų, jog yra už mane galingesnis...

Tačiau kodėl gervės, svarstė, įpratęs kiekvieną įvykį vertinti kaip ženklą, o kiekvieną ženklą kaip simbolį. Ką tai galėtų reikšti? Mėgino prisiminti, ką simbolizuoja gervė, bet vis bergždžiai, prisiminė vien, ką reiškia balandžiai ir valerijonas. Dabar mes

puikiai žinome, kad tas Keistenybių Žvėrynas buvo betikslis ir beprasmis, o Įsibrovėlis jau ėjo iš proto lygiai kaip ir Robertas, kuris to nenumanė ir bandė perskaityti tai, kas tebuvo vien pykčio priepuolyje nubrėžta keverzonė.

Palauk, prakeiktasai, aš tave sučiupsiu, šaukė jis. Dar mieguistas išsitraukė kardą ir vėl puolė į triumą risdamasis laiptais ir atsidūrė dar neištirtoje dalyje, tarp žagarų ryšelių ir neseniai supjautų rąstų rietuvių. Griūdamas išjudino rąstus ir risdamasis kartu su jais atsidūrė veidu prie grotelių ir buvo priverstas įkvėpti bjauraus apatinės triumo dalies tvaiko. Ir akies krašteliu pamatė ropojant skorpionus.

Galimas dalykas, jog kartu su rąstais į laivą pateko ir šie vabzdžiai, nežinau, ar tikrai būta skorpionų, bet Robertas tokiais juos palaikė, – aišku, atnešė Įsibrovėlis, kad jį nunuodytų. Norėdamas išvengti pavojaus, puolė ropštis laiptais aukštyn, bet tik bėgo rąstais ir nejudėjo iš vietos vis prarasdamas pusiausvyrą, pasilaikydamas laiptų. Pagaliau užsikeberojo aukštyn ir tuomet pastebėjo savo perkirstą ranką.

Neabejotinai įsikirto kardu. Tuomet Robertas, negalvodamas apie žaizdą, vėl grįžta į malkinę, karštligiškai ieškodamas randa tarp rąstų savo ginklą, suteptą krauju, grįžta į jutą ir užpila ant ašmenų degtinės. Bet, nepajutęs palengvėjimo, išduoda visus savojo mokslo principus ir užpila gėrimo ant žaizdos. Nelabai pagarbiai sušunka keleto šventųjų vardus, išbėga į denį, jau čaižomą stipraus lietaus, kurį pajutusios gervės akimirksniu išnyksta. Liūtis permerkia jį kiaurai, jis susirūpina laikrodžiais, laksto nuo vieno prie kito, norėdamas juos paslėpti po stogu, susižeidžia koją, kuri įlenda tarp grotelių, lyg gervė šokuodamas viena koja vėl grįžta po stogu, nusirengia ir lyg atsakydamas į visą tą beprasmę įvykių seką sėda rašyti, o lietus dar smarkiau prapliumpa nei pirma, paskui aprimsta, keletui valandų nušvinta saulė ir pagaliau nusileidžia naktis.

Mūsų laimė, kad sėda rašyti, nes taip galime sužinoti, kas jam nutiko ir ką pamatė, plaukdamas „Amariliu“.

19.

ŠVIEČIAMOJI KELIONĖ JŪRA

Iš Olandijos išplaukęs „Amarilis“ trumpam stabtelėjo Londono uoste. Čia į jį kažką slapta pakrovė, bet kadangi denį nuo triumo skyrė jūreivių grandinė, Robertui nepavyko suprasti, ką. Paskui laivas pasuko į pietvakarius.

Robertas smagindamasis aprašo laive sutiktą kompaniją. Atrodo, kapitonas kuo kruopščiausiai rinkosi pačius žiopliausius ir keisčiausius keleivius, pasinaudodamas jais kaip kelionės priedanga ir visai nesirūpindamas, jei jos metu jie kur nors pasimes. Jie sudarė tarytum tris būrius: tų, kurie manė, jog laivas plaukia į Rytus (kaip galicijiečių pora, norėjusi aplankyti Brazilijoje gyvenantį sūnų, ir senas žydas, davęs įžadą nukakti į Jeruzalę pačiu ilgiausiu keliu); tų, kurių supratimas apie Žemės rutulį buvo dar gana miglotas (kaip keletas nutrūktgalvių, nutarusių išbandyti laimę Molukų salose, tikėjusių, kad jas priplauksią iš vakarų); ir pagaliau kitų – apgautųjų – toks buvo būrelis eretikų iš Pjemonto slėnių, kurie tikėjosi susijungti su anglų puritonais šiaurinėse Naujojo pasaulio pakrantėse, nežinodami, jog laivas šaus stačiai į pietus, o pirmoji stotis bus Resifės uostas. Kai jie pagaliau suprato esą apgauti, buvo jau atplaukę į šią koloniją – tuomet dar priklausiusią olandams – ir sutiko pasilikti šitame protestantiškame uoste iš baimės patekti į dar didesnę bėdą portugalų valdose. Resifėje į laivą įsėdo Maltos ordino kavalierius korsaro veidu, norėjęs rasti salą, apie

kurią jam pasakojo vienas venecijietis, vadindamas ją Eskondida, tik nežinojęs, kur ji yra, o niekas „Amarilyje“ nebuvo girdėjęs to vardo. Tai rodė, kad kapitonas savo keleivių ieškojo, kaip sakoma, su žiburiu.

Tas po deniu susirinkęs būrelis niekam per daug nerūpėjo: plaukiant per Atlanto vandenyną, maisto netrūko, o jo atsargos papildytos prie Amerikos krantų. Bet ilgai plaukiojant anapus Fretum Magellanicum, čia per tirštą rūką, čia šviečiant skaisčiai saulei, beveik visi, išskyrus kilmingus keleivius, buvo priversti mažiausia du mėnesius gerti pašvinkusį vandenį ir valgyti žiurkių šlapimu pradvokusius džiūvėsius. Nemažai įgulos vyrų ir keleivių mirė nuo skorbuto.

Laivas, ieškodamas maisto atsargų, plaukė aukštyn išilgai vakarinės Čilės pakrantės, kol pagaliau sustojo prie negyvenamos salos, laivo žemėlapiuose vadinamos Mas Afuera. Praleido joje tris dienas. Klimatas ten buvo sveikas, augmenija vešli, ir Maltos ordino kavalierius pasakė, jog likimas buvo labai maloningas, atplukdydamas juos prie šių krantų, kur galima laimingai gyventi visai netrokštant grįžti į tėvynę, ir bandė save įtikinti, kad ši sala ir yra Eskondida. Eskondida ar ne, jei būčiau joje pasilikęs, taip sau kalbėjo Robertas jau „Dafnėje“, dabar nereikėtų tūnoti čia bijant Įsibrovėlio vien todėl, kad triume pamačiau pėdos atspaudą.

Paskui, pasak kapitono, papūtė priešiniai vėjai, ir laivas nežinia kodėl pasuko į šiaurę. Robertas tų priešinių vėjų nejuto, priešingai, prieš nusprendžiant keisti kursą laivas plaukė išpūstomis burėmis, o norint pasukti iš kelio, laivą reikėjo persverti. Gal daktaras Berdas su savo padėjėjais, norėdami tęsti bandymus, privalėjo plaukti tuo pačiu dienovidiniu. Taip jie pasiekė Galapagų salas, kur smaginosi vartydami ant nugarų didžiulius vėžlius ir virdami juos jų pačių kiautuose. Maltietis ilgai tyrinėjo kažkokius savo žemėlapius ir pagaliau nusprendė, kad tai – ne Eskondida.

Vėl pasukę į vakarus ir nusileidę žemiau dvidešimt penktojo laipsnio pietų platumos apsirūpino vandeniu kažkokioje saloje, kuri žemėlapiuose net nebuvo pažymėta. Ji galėjo sugundyti nebent vienatve, tačiau kavalierius, nekentęs laivo maisto, o dar labiau bjaurėjęsis kapitonu, tarė Robertui, kaip būtų puiku su saujele šaunių, drąsių ir lengvabūdžių vyrukų užvaldyti laivą: susodinus į valtį kapitoną ir tuos, kurie norėtų plaukti kartu su juo, sudeginti „Amarilį" ir likti gyventi toje žemėje, toli nuo pažinto pasaulio, kur jie sukurtų naują visuomenę. Robertas paklausė jo, ar tai ir yra Eskondida, o jis liūdnai papurtė galvą.

Pasatų padedami pakilę į šiaurės vakarus, aptiko grupę salelių, kur gyveno čiabuviai gintaro spalvos oda, pasikeitė su jais dovanomis ir dalyvavo jų linksmose šventėse, kur mergaitės šoko švelniai siūbuodamos lyg aukštos pakrantėje augusios žolės. Kavalierius, matyt, dar nedavęs skaistumo įžadų, prisidengęs noru nupiešti kai kurias iš tų būtybių (tai darė gana išmaniai) tikrai turėjo progų su kai kuriomis iš jų kūniškai suartėti. Įgula panoro pasekti jo pavyzdžiu, ir kapitonas įsakė išplaukti anksčiau, nei numatyta. Kavalierius dvejojo, ar pasilikti: jam atrodė nuostabu baigti gyvenimą, nepaliaujamai piešiant per dienų dienas. Bet paskui nusprendė, kad tai – ne Eskondida.

Paskui jų laivas vėl pasuko į šiaurės vakarus ir priplaukė salą, apgyventą taikių indėnų. Sustojo ten dviem dienom ir dviem naktim, o Maltos ordino kavalierius ėmė pasakoti jiems istorijas, bet pasakojo jas tokia tarme, kad nė Robertas nieko nesuprato, juo labiau jie, piešė ant smėlio ir mosikavo lyg aktorius, o vietiniai sužavėti liaupsino jį šaukdami: „Tusitala! Tusitala!" Kavalierius prasitarė Robertui, kaip puiku būtų nugyventi likusias dienas tarp šių žmonių, pasakojant jiems visas pasaulio istorijas. „O ar čia Eskondida?" – paklausė Robertas. Kavalierius papurtė galvą.

Jis mirė sudužus laivui, pamanė Robertas „Dafnėje", o aš

gal radau jo Eskondidą, bet niekada negalėsiu jam to papasakoti, nė kam nors kitam. Gal todėl jis rašė savo Sinjorai. Kad išgyventum, reikia pasakoti istorijas.

Paskutinė kavalieriaus oro pilis sugriuvo vieną vakarą likus keletui dienų iki sudužimo ir netoli nuo tos vietos. Laivas plaukė pro kažkokį archipelagą, kapitonas nutarė prie jo nesiartinti, nes daktaras Berdas, atrodė, troško kuo greičiau sukti pusiaujo link. Kelionės metu Robertas netruko suprasti, kad kapitonas elgėsi ne taip, kaip buvo girdėjęs elgiantis jūrininkus, kurie smulkiai aprašydavo visas naujas žemes, tobulindavo savo žemėlapius, piešdavo debesų formas, brėždavo pakrantės liniją, rinkdavo vietinius daiktus... „Amarilis" plaukė pirmyn lyg koks judamas alchemiko urvas, susirūpinęs vien Juodąja Magija, abejingas prieš jį atsiveriančiam aplinkiniam pasauliui.

Leidosi saulė ir debesų raštai tamsiame vienos salos fone atrodė lyg virš jos plaukančios smaragdinės žuvys. Iš kitos salos piktai veržėsi tarsi ugnies kamuoliai. Virš jų – pilki debesys. Netrukus liepsnojanti saulė išnyko už vienos iš salų, bet sodri rožinė spalva atsimušė debesyse, nurausvindama iš vidaus jų pakraštį. Dar po kelių akimirkų už salos liepsnojęs gaisras pasklido beveik apsiausdamas laivą. Dangus virto gore su keletu dugne žydruojančių gijų. Ir vėl paplūdo krauju, tarsi ryklių dantys būtų sudraskę nusidėjėlių būrį.

– Gal būtų gerai numirti dabar, – tarė Maltos ordino kavalierius. – Ar nenorėtumėt pakibti ant pabūklo žiočių ir nerti į jūrą? Viskas įvyktų žaibu ir per tą vieną akimirką sužinotume viską...

– Taip, bet vos tik tai sužinotume, liautumės žinoję, – atsakė Robertas.

Ir laivas plaukė tolyn per sepijų jūras.

Slinko viena į kitą panašios dienos. Mazarinas teisingai numatė, Robertas galėjo bendrauti tik su kilmingaisiais. Jūreiviai

atrodė kaip piktadariai, sutikęs kurį denyje naktį tikrai būtum išsigandęs. Keleiviai buvo alkani, sirgo ir meldėsi. Trys Berdo padėjėjai nedrįso sėsti kartu su juo už vieno stalo, tik kaip šešėliai slankiojo vykdydami jo įsakymus. Kapitono tarsi nė nebuvę: vakarais visuomet girtas, be to, kalbėjo tik flamandiškai.

Berdas buvo liesas ir sausas anglas su didele rausvų plaukų kupeta, puikiai galėjusia atstoti laivo žibintą. Robertas, kuris kiekviena pasitaikiusia proga stengėsi nusiprausti ir bent lietuje praskalauti rūbus, per visą ilgą kelionę nė karto nematė jo pasikeičiant marškinius. Laimė, net ir prie Paryžiaus salonų pratusiam jaunuoliui laivo dvokas yra toks stiprus, kad nė nejunta to, kurį skleidžia jo paties giminės atstovai.

Berdas mėgo gerti alų, o Robertas išmoko lygiuotis į jį, apsimesdamas, kad gurkšnoja, bet palikdamas stiklinėje vis tiek pat skysčio. Atrodo, Berdą mokė pripilti tik tuščias stiklines. O kad tuščia visada būdavo jo paties stiklinė, ją ir pripildavo, paskui pakeldavo, ir abu susidauždavo. Kavalierius negerdavo, tik klausydavosi, kartais ko paklausdamas.

Berdas neblogai kalbėjo prancūziškai, kaip ir kiekvienas anglas, kuris tais laikais norėdavo keliauti toliau savo salos, ir labai susidomėjęs klausėsi Roberto pasakojimų apie vynuogių auginimą Monferato apylinkėse. Robertas savo ruožtu mandagiai klausėsi, kaip Londone verdamas alus. Paskui jie ėmė kalbėtis apie jūrą. Robertas pirmą kartą plaukė laivu, tačiau Berdas, atrodė, nenorėjo per daug atskleisti. Kavalierius klausinėjo tik, kur galėtų surasti Eskondidą, bet, nedaug apie ją tegalėdamas pasakyti, negaudavo jokio atsakymo.

Daktaras Berdas dėjosi išplaukęs į šią kelionę tyrinėti gėlių, ir Robertas nutarė jį išmėginti. Berdas neabejotinai išmanė apie augalus, todėl mokėjo apie viską ilgai ir nuodugniai aiškinti, o Robertas apsimesdavo įdėmiai klausantis. Kiekvienoje iš aplankytų žemių Berdas su savo padėjėjais tikrai rinkdavo augalus, nors ne taip rūpestingai, kaip derėtų mokslininkui, dėl to

išsiruošusiam į tokią kelionę, ir daug vakarų jie praleido tyrinėdami radinius.

Pirmosiomis dienomis Berdas klausinėjo Robertą ir kavalierių apie jų praeitį, lyg kuo įtardamas juos. Robertas papasakojo Paryžiuje sukurtą istoriją: jis savojietis, Kazalės apgulties metu kovęsis imperijos kariuomenėje, pirma Turine, o paskui Paryžiuje prisiviręs košės dvikovomis, turėjęs nelaimę sužeisti kardinolo globotinį, todėl pasirinkęs Ramųjį vandenyną, kad neaprėpiamos vandens platybės atskirtų jį nuo persekiotojų. Kavalierius papasakojo daugybę istorijų, vienos iš jų jam atsitikusios Venecijoje, kitos – Airijoje, dar kitos – Pietų Amerikoje, bet negalėjai suprasti, kurios buvo jo, o kurios kitų.

Pagaliau Robertas išsiaiškino, kad Berdui patinka šnekėtis apie moteris. Kai pasakojo apie siautulingus meilės nuotykius su pašėlusiomis kurtizanėmis, daktaro akys spindėjo ir jis vis kalbėjo kada nors apsilankysiąs Paryžiuje. Paskui susitvardė, tardamas, kad visų papistų moralė supuvusi. Robertas nepamiršo pabrėžti, jog dauguma savojiečių – beveik hugenotai. Kavalierius persižegnojo ir vėl nusuko kalbą apie moteris.

Iki išsilaipinimo Mas Afueroje daktaro dienos slinko įprastu ritmu, o jei laive jis ir atliko kokius nors bandymus, tai, matyt, tuomet, kai kiti būdavo sausumoje. Laivui plaukiant, dienomis jis vaikštinėdavo deniu, kartu su bendrastaliais vakarodavo iki vėlumos, o naktimis tikrai miegodavo. Jo ir Roberto kajutės buvo greta – dvi siauros angos, atskirtos plona pertvara, todėl Robertas budėjo klausydamasis.

Bet vos įplaukus į Ramųjį vandenyną, Berdo įpročiai pasikeitė. Išplaukus iš Mas Afueros, Robertas kasdien matydavo jį kažkur prapuolant tarp septintos ir aštuntos ryto, nors anksčiau tuo laiku jie paprastai kartu pusryčiaudavo. O tuo metu, kai laivas plaukė stačiai į šiaurę, iki pat vėžlių salų Berdas prapuldavo šeštą valandą ryto. Vos tik laivo nosis vėl pasisuko į

vakarus, jis ėmė keltis penktą, – Robertas girdėdavo, kaip vienas iš padėjėjų ateidavo jo žadinti. Paskui palaipsniui ėmė keltis ketvirtą, trečią, antrą.

Robertas galėjo jį sekti turėdamas mažą smėlio laikrodį. Per saulėtekį lyg koks valkata praeidavo pro vairininką, kur greta banginio taukuose plūduriuojančios busolės gulėjo lentelė, kurioje locmanas pagal paskutinius stebėjimus pažymėdavo laivo padėtį ir spėjamą valandą. Robertas gerai viską įsidėmėdavo, paskui eidavo apversti savojo laikrodžio ir vėl sugrįždavo jo apversti, kai jam atrodydavo, kad valanda jau baigiasi. Taigi, nors ir vėluodamas grįžti po vakarienės, visada galėjo pakankamai tiksliai skaičiuoti laiką. Įsitikino, kad Berdas sulig kiekviena diena išeina vis anksčiau, o jei ir toliau taip tęsis, ateis diena, kai jis išeis iš savo kajutės vidurnaktį.

Po to, ką Robertas sužinojo iš Mazarino, Kolbero ir jo žmonių, nedaug reikėjo, kad suprastų, jog Berdo dingimai susiję su dienovidinių kaita. Tarytum kažkas Europoje kiekvieną dieną Kanarų salų vidurdienio laiku ar vis tą pačią kurios nors kitos vietos valandą duotų ženklą, kurį Berdas eidavo priimti nežinia kur. Todėl žinodamas, kuri „Amarilyje“ valanda, Berdas galėjo nustatyti, kokioje ilgumoje yra laivas!

Tereikėtų išėjus Berdą pasekti. Bet tai buvo nelengva. Kol jis prapuldavo rytais, negalėjai nepastebėtas sekti jo. Paskui Berdas pradėjo išeidinėti jau sutemus, – Robertas puikiai girdėdavo, kada tai atsitikdavo, bet negalėdavo iškart bėgti paskui. Kiek palaukdavo, o paskui ieškodavo pėdsakų. Tačiau visos pastangos eidavo niekais. Nekalbėsiu apie tuos kartus, kai Robertas patamsiais grabinėdamas kelio atsidurdavo tarp įgulos hamakų ar įsipainiodavo tarp maldininkų, bet vis dažniau ir dažniau jam teko susitikti tuos, kurie tą valandą turėdavo miegoti – kažkas nuolatos budėjo.

Sutikęs kurį nors iš tų šnipų, Robertas primindavo jam savo nemigą ir lipdavo į denį, nesukeldamas įtarimo. Visi jį ėmė laiky-

ti keistuoliu, kuris naktimis sapnuoja atviromis akimis, o dienas leidžia užsimerkęs. Bet kai denyje sutikdavo budintį jūreivį, su kuriuo privalėdavo persimesti vienu kitu žodžiu, jei tik jiems pavykdavo susikalbėti, naktis jau būdavo bergždžiai prapuolusi.

Tai paaiškina, kodėl po kurio laiko Robertas priartėjo prie „Amarilio" paslapties, bet vis dar neturėjo progos pažvelgti ten, kur būtų norėjęs.

Jis jau iš pat pradžių mėgino paskatinti Berdą kokiai nors išpažinčiai. Ir pasinaudojo būdu, kurio Mazarinas, pats jo nežinodamas, ir jam nebūtų galėjęs patarti. Norėdamas patenkinti savo smalsumą, dienomis užduodavo kavalieriui klausimus, į kuriuos šis negalėdavo atsakyti. Pabrėždamas, kad tai, ko klausia, nepaprastai svarbu, jei šis tikrai nori rasti savąją Eskondidą. Savo ruožtu kavalierius vakarais pakartodavo jo klausimus daktarui.

Kartą naktį viršutiniame denyje jie žvalgėsi į žvaigždes, ir daktaras tarstelėjo, kad tikriausiai jau vidurnaktis. Kavalierius, prieš keletą valandų Roberto pamokytas, tarė:

– Kažin kelinta dabar valanda Maltoje...

– Tai paprasta, – išsprūdo daktarui. Paskui jis pasitaisė: – Mano drauge, norėjau pasakyti, labai sunku.

Kavalierius nustebęs paklausė, kodėl jo negalima apskaičiuoti pagal dienovidinius:

– Argi Saulė per valandą nepasislenka per penkiolika dienovidinio laipsnių? Tereikia sužinoti, kiek laipsnių mes nutolę nuo Viduržemio jūros dienovidinio, sužinoti, kaip dabar žinome, kelinta valanda yra laive, ir jau žinai, kelinta valanda šiuo metu yra ten.

– Jūs panašus į tuos astronomus, kurie visą gyvenimą praleido sklaidydami žemėlapius, taip niekada ir neišplaukę į jūrą. Kitaip suprastumėte, jog neįmanoma sužinoti, ties kuriuo dienovidiniu esame.

Berdas daugmaž pakartojo tai, ką Robertas jau žinojo, bet kavalierius dar nenutuokė. Šį kartą Berdas buvo iškalbus:

– Mūsų protėviai manė turintys teisingiausią būdą – pagal Mėnulio užtemimus. Tikiuosi, žinote, kas tai yra užtemimas: akimirka, kai Saulė, Žemė ir Mėnulis išsirikiuoja vienoje linijoje ir Mėnulio paviršių užgula Žemės šešėlis. Galima numatyti tikslią būsimų užtemimų dieną ir valandą, tereikia turėti Regiomontano lenteles; tarkime, kad užtemimas vyksta Jeruzalėje vidurnaktį, o jūs jį stebite dešimtą valandą. Be to, žinote, kad nuo Jeruzalės jus skiria dvi valandos, taigi jūsų stebėjimo taškas yra per trisdešimt dienovidinio laipsnių į vakarus nuo Jeruzalės.

– Nuostabu, – tarė Robertas, – šlovė mūsų protėviams!

– Taip, bet šie skaičiavimai tinka tik iš dalies. Didysis Kolumbas per antrąją kelionę išmetęs inkarą atviroje jūroje prie Espanjolos krantų skaičiavo pagal užtemimą ir apsiriko 23 laipsniais į vakarus, kitaip tariant, net pusantros valandos! O ketvirtosios kelionės metu, vėlgi skaičiuodamas pagal užtemimą, apsiriko dviem su puse valandos!

– Kas apsiriko: jis ar Regiomontanas? – paklausė kavalierius.

– Kas žino! Laive, kuris juda net išmetęs inkarą, visada sunku rasti tikslų sąryšį. Arba, kaip žinote, Kolumbas norėjo bet kokia kaina įrodyti atplaukęs prie Azijos krantų, – tad šis troškimas vertė jį klysti, – kad parodytų pasiekęs toliau, nei jam iš tikro pavyko... O nuotoliai iki Mėnulio? Per paskutinius šimtą metų jie tapo labai madingi. Ta mintis šovė į galvą (kaip čia pasakius?) tokiam Vitui. Kiekvieną mėnesį Mėnulis apsuka visą ratą iš vakarų į rytus prieš žvaigždžių judėjimo kryptį, taigi lyg dangaus laikrodžio rodyklė kerta Zodiako ciferblatą. Žvaigždės juda dangumi iš rytų į vakarus po maždaug penkiolika laipsnių per valandą, o Mėnulis per tą patį laiką pasislenka keturiolika su puse laipsnių. Taigi Mėnulis, palyginti

sų žvaigždėmis, kas valandą vėluoja po pusę laipsnio. Senovėje manyta, kad nuotolis tarp Mėnulio ir *fixed sterre,* kitaip tariant, tam tikrą akimirką nejudamos žvaigždės, kiekvienam stebėtojui bet kurioje Žemės vietoje yra vienodas. Todėl tereikėjo turėti lenteles, arba efemerides, ir stebėti dangų su *astronomers staffe, the Crosse...*

– Kampainiu?

– Teisingai, taigi su tuo *cross* galima apskaičiuoti, kiek tam tikrą valandą mūsų dienovidinyje Mėnulis nutolęs nuo tos žvaigždės, ir žinome, jog tuo metu, kai jūroje atliekame savo stebėjimus, tokiame mieste yra tokia valanda. Žinant laiko skirtumą, žinoma ir ilguma. Tačiau... – Berdas stabtelėjo, norėdamas dar labiau sužavėti savo pašnekovus, – tačiau derėtų nepamiršti paralakso. Tai – labai sudėtingas dalykas, nedrįsčiau dabar jums jo aiškinti, jis susijęs su dangaus kūnų refrakcijos skirtumais, kurie priklauso nuo altitudės virš horizonto. Būtent dėl paralakso nuotolis, kurį apskaičiuotume čia, skirtųsi nuo to, kurį išmatuotų astronomai ten, Europoje.

Robertas prisiminė iš Mazarino ir Kolbero girdėjęs apie paralaksą ir apie sinjorą Moreną, kuris teigė radęs būdą, kaip jį apskaičiuoti. Norėdamas patikrinti Berdo žinias, jis paklausė, ar astronomai negali apskaičiuoti paralakso. Berdas atsakė, jog gali, bet tai be galo sunku ir lengvai galima suklysti.

– Be to, – pridūrė, – aš esu tik neišmanėlis ir tuos dalykus menkai tesuprantu.

– Todėl nelieka nieko kita, kaip ieškoti patikimesnio būdo, – pakišo mintį Robertas.

– Ar žinote, ką yra pasakęs jūsų Vespučis? Jis pasakė: ilguma – keblus dalykas, kurį retas išmano, – tiktai tie, kurie pajėgia atsisakyti miego, kad galėtų stebėti Mėnulio ir planetų konjunkcijas. Ir dar pridūrė, kad norėdamas nustatyti ilgumą jis neretai aukojęs miego valandas ir taip sutrumpinęs savo gyvenimą dešimčia metų... Manau, veltui sugaištas laikas. *But now*

behold the skie is over cast with cloudes; wherfore let us haste to our lodging, and ende our talke. *

Kažkurį kitą vakarą jis paprašė daktaro parodyti Šiaurės žvaigždę. Šis nusišypsojo: šitame pusrutulyje jos nematyti, todėl reikia remtis kitomis nejudamomis žvaigždėmis.

– Dar viena ilgumų tyrinėtojų nesėkmė, – pridūrė. – Taip jie net negali pasinaudoti magnetinės rodyklės nukrypimais.

Paskui, draugų paakintas, dar labiau praskleidė savo išminties uždangą.

– Magnetinė rodyklė visada turėtų rodyti į šiaurę, taigi Šiaurinės žvaigždės kryptimi. Tačiau, išskyrus Geležies salos dienovidinį, visur kitur ji nukrypsta nuo tikrojo Šiaurės ašigalio, kartais rytų link, o kartais vakarų, priklausomai nuo klimato ir platumos. Jei, tarkime, iš Kanarų salų plaukiate į Gibraltarą, kiekvienas jūreivis žino, kad rodyklė pakrypsta daugiau kaip per šešis rumbo laipsnius šiaurės vakarų kryptimi, o plaukiant iš Maltos į berberų Tripolį paklaida yra dvi trečiosios rumbo į kairę, o gerai žinote, kad rumbas yra ketvirtoji stačiojo kampo dalis. Kaip jau sakiau, šie nukrypimai įvairiose ilgumose paklūsta tam tikroms nekintamoms taisyklėms. Todėl turėdami tikslią paklaidų lentelę galėtumėte nustatyti, kur esate. Tačiau...

– Ir vėl „tačiau“?

– Deja, taip. Nėra tobulų magnetinės rodyklės nukrypimų lentelių, tas, kuris bandė jas sudaryti, patyrė nesėkmę, ir yra svarių priežasčių manyti, jog rodyklė kiekvienoje ilgumoje ne visada nukrypsta vienodai. Be to, šie nukrypimai labai nedideli ir jūroje sunku juos stebėti, net kai laivo nesupa taip, kad magnetinė rodyklė pajėgia išlaikyti pusiausvyrą. Beprotis yra tas, kuris pasikliauja rodykle.

* Pažvelk. Dangus jau debesų valdžioj, laikas tad skubėt namo, kalbas paliovus. *(Angl.)*

Kitą vakarą per vakarienę kavalierius, apmąstęs dar vieną Roberto lyg atsitiktinai mestą užuominą, tarė, kad galbūt Eskondida – tai viena iš Saliamono salų, ir paklausė, ar kartais jie ne arti jų.

Berdas gūžtelėjo pečiais.

– Saliamono salos! *Ça n'existe pas!**

– Argi kapitonas Drakas nebuvo jų priplaukęs? – paklausė kavalierius.

– Nesąmonė! Dreikas atrado Naująjį Albioną, visai kitoje pusėje.

– Ispanai Kazalėje kalbėjo apie tas salas kaip apie žinomą dalyką – tvirtino, kad jie jas atradę, – tarė Robertas.

– Tą pasakė Mendanija prieš daugiau kaip septyniasdešimt metų. Jis teigė, kad jos yra tarp septintojo ir vienuoliktojo laipsnio pietų ilgumos. Sakytum tarp Paryžiaus ir Londono. Bet kokioje ilgumoje? Kueirosas sakė, kad jos nutolusios pusantro tūkstančio mylių nuo Limos. Juokinga. Pakaktų spjauti nuo Peru krantų, kad pataikytum. Neseniai vienas ispanas sakė, kad jos yra per pusaštunto tūkstančio mylių nuo to paties Peru. Gal kiek tolokai. Malonėkite pažvelgti į šiuos žemėlapius, kai kurie jų nupiešti naujai, tačiau pagal turėtus senus žemėlapius, bet kituose jau pažymėti naujausi atradimai. Žiūrėkite, vienuose jų salos parodytos ties du šimtai dešimtuoju dienovidiniu, kituose – ties du šimtai dvidešimtuoju, dar kituose – ties du šimtai trisdešimtuoju, ką jau kalbėti apie tuos, kurie rodo jas esant ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu. Net jei vienas iš jų sako tiesą, kiti klysta penkiasdešimčia laipsnių, kitaip tariant, maždaug tokiu atstumu, kaip nuo Londono iki karalienės Sabos žemių!

– Daktare, jūsų išmanymas tikrai kelia nuostabą, – tarė kavalierius, užbėgdamas už akių Robertui, jau besižiojančiam sa-

* Jų nėra! *(Pranc.)*

kyti tą pat, – tarytum visą savo gyvenimą nieko kito neveikėte, tik tyrinėjote ilgumas.

Strazdanotas daktaro Berdo veidas užsiplieskė raudoniu. Jis prisipylė bokalą alaus ir užsivertė jį vienu kartu, neatsikvėpdamas.

– Tiesiog gamtininko smalsumas. Tiesą sakant, jei paklaustumėte, kur dabar esame, nė nežinočiau, nuo ko pradėti.

– Bet prie vairalazdės mačiau lentelę, kurioje... – Robertas pagalvojo, kad jau atėjo laikas drąsesniam klausimui.

– O, taip, – netruko susitvardyti daktaras, – be abejo, laivas neplaukia atsitiktinai. *They pricke the Carde.* Užrašoma diena, magnetinės rodyklės kryptis ir jos deklinacija, vėjo kryptis, laivo laikrodžio valanda, nuplauktos mylios, Saulės ir žvaigždžių aukštis, taigi platuma, o pagal tai apskaičiuojama ilguma. Manau, teko matyti, kaip laivūgalyje jūreivis meta į vandenį lyną su viename gale pririšta lentele. Tai – *loch,* arba kaip vadina kiti, šaudyklė. Paleidžiama vyniotis mazgus turinti virvė – atstumai tarp mazgų rodo tam tikrą nekintamą nuotolį, – taigi turint laikrodį, galima sužinoti, per kiek laiko nuplaukiamas tam tikras nuotolis. Šiuo būdu, jei niekas nesutrukdo, visada galima nustatyti, kiek mylių nuplaukta nuo paskutiniojo žinomo dienovidinio, ir apskaičiuoti tą, kuris tuo metu kertamas.

– Matote, yra būdas, – pergalingai tarė Robertas, puikiai žinodamas daktaro atsakymą: lagas – tai priemonė, kuria naudojamasi stokojant ko nors geresnio, nes ja tiksliai nustatyti nuplauktą kelią galima tik tuomet, kai laivas plaukia tiesiai. Betgi laivas plaukia taip, kaip pučia vėjas, o kai vėjas nepalankus, laivas vingiuoja čia į kairę, čia į dešinę.

– Seras Hamfris Gilbertas, – tarė daktaras, – maždaug tuo pat metu kaip ir Mendanija, kažkur prie Naujosios Žemės, norėdamas plaukti keturiasdešimtąja lygiagrete, *encoutered winde alwayes so scant,* kaip čia pasakius, sutiko tokius vangius ir šykščius vėjus, kad ilgai turėjo vingiuoti tarp keturiasdešimto-

sios ir penkiasdešimtosios lygiagrečių, arba darydamas dešimties ilgumos laipsnių paklaidą, sinjorai, tai būtų panašu į milžinišką gyvatę, šliaužiančią iš Neapolio į Portugaliją, kurios galva pirmiausia paliestų Havrą, o uodega – Romą, o paskui ji uodega šluotų Paryžių, galva žvalgydamasi po Madridą! Todėl būtina apskaičiuoti nukrypimus, į juos atsižvelgti ir būti labai dėmesingiems – jūreiviai niekada to nedaro, o astronomas negali ištisomis dienomis stovėti greta. Aišku, galima spėti, ypač plaukiant jau žinomu keliu, – sulyginant visų juo kada nors plaukusių gautus rezultatus. Todėl žemėlapiuose nuo Europos iki Amerikos krantų nurodyti dienovidinių nuotoliai gana tikslūs. O ir stebint žvaigždes iš sausumos galima gauti neblogų rezultatų, todėl žinome, tarkim, kokioje ilgumoje yra Lima. Bet kas gi, mielieji, šiuo atveju nutinka? – linksmai kalbėjo daktaras, gudriai žvelgdamas į anuodu. – Ogi tai, kad šitas sinjoras, – ir bedė pirštu į vieną žemėlapį, – rodo Romą esant ties trisdešimtuoju laipsniu į rytus nuo Kanarų salų dienovidinio, o štai tas, – ir pajudino pirštą, lyg tėviškai bardamas nupiešusį antrąjį žemėlapį, – tas sinjoras rodo Romą esant ties keturiasdešimtuoju laipsniu! Štai vieno išmanančio flamando rankraštis, kur šis perspėja Ispanijos karalių, kad taip ir nesusitarta dėl nuotolio tarp Toledo ir Romos, *por los errores tan enormes, como se conoce por esta línea, que muestra la diferencia de las distancias** ir taip toliau, ir taip toliau. O linija būtų tokia: jei pirmasis dienovidinis kirstų Toledą (ispanai visada mano gyvenantys pasaulio centre), tai pagal Merkatorių Roma būtų dvidešimt laipsnių į rytus, bet pagal Tichą Brahę jau dvidešimt du laipsnius, pagal Regiomontaną – beveik dvidešimt penkis laipsnius, Klavijų – dvidešimt septynis, Ptolemėją – dvidešimt aštuonis, o pagal Origeną – trisdešimt. Tiek klaidų vien matuojant nuotolį tarp Ro-

* Dėl tokių didelių klaidų, kadangi, kaip žinia, linija rodanti nuotolių skirtumus *(isp.)*.

mos ir Toledo. Tad galite įsivaizduoti, kas vyksta plaukiant tokiais keliais kaip dabar mes, kur gal pirmieji praplaukiame kai kurias salas, o daugumos keliautojų aprašymai gana migloti. Dar pridurkim, kad jei olandas ką teisingai apskaičiuotų, jis to nepasakytų anglams, o šie ispanams. Šiose jūrose reikia pasikliauti kapitono uosle, kuris padedamas savo vargano lago nustato, tarkim, esąs ties du šimtai dvidešimtuoju dienovidiniu, o gal trisdešimt laipsnių į vieną ar į kitą pusę.

– Tuomet tas, kuris ras būdą nustatyti dienovidinius, taps vandenynų valdovu! – įspėjo kavalierius.

Berdas vėl nuraudo, ilgai žiūrėjo į jį, lyg norėdamas suprasti, ar šis pasakė tai tyčia, paskui dygiai nusišypsojo:

– Pabandykite.

– Apsaugok, Viešpatie, aš atsisakau, – tarė Robertas pakeldamas rankas, tarsi pasiduotų. Tą vakarą pokalbis baigėsi juokais.

Daug dienų Robertas nedrįso vėl pradėti kalbos apie ilgumas. Reikėjo keisti temą, o kad palengvintų sau šią užduotį, ryžosi drąsiam poelgiui. Peiliu persirėžė delną. Paskui susitvarstė jį vandens ir vėjų jau sudilintų marškinių atraižomis. Vakare parodė žaizdą daktarui:

– Esu toks išsiblaškęs, ištraukiau peilį iš makščių ir įkišau į kelionmaišį, taip kažko ieškodamas įsipjoviau. Labai peršti.

Daktaras Berdas išmania akimi apžiūrėjo žaizdą, o Robertas meldė Dievą, kad jis atsineštų dubenį ir įbertų į vandenį vitriolio. Tačiau Berdas tepasakė, kad žaizda negili, ir patarė rytais ją gerai nuplauti. Bet, laimė, į pagalbą atskubėjo kavalierius:

– Et, reikėtų turėti unguento armario!

– Kas tai per velniava? – paklausė Robertas.

Ir kavalierius ėmė liaupsinti tos substancijos privalumus, lyg būtų perskaitęs visas knygas, kurias Robertas dabar jau ir pats buvo skaitęs. Berdas tylėjo. Po tokios sėkmingos kavalieriaus įžangos Robertas ryžosi:

– Senų žindyvių plepalai! Kaip ir istorija apie nėščią moterį, kuri mato savo mylimąjį nukirsta galva ir pagimdo vaiką be galvos. Arba kaip kaimietės, kurios, norėdamos nubausti virtuvę pridergusį šunį, ima nuodėgulį ir kiša jį į išmatas, manydamos, kad gyvūnui ims degti užpakalis! Kavalieriau, nė vienas visprotis žmogus nepatikės tomis *historiettes!*

Smūgis buvo toks taiklus, kad Berdas neištvėrė:

– O, ne, mielas sinjore, istorija apie šunį ir jo išmatas pati tikriausia, vienas žmogus tą pat padarė tokiam sinjorui, kuris iš paniekos tyčia dergdavo anam prie durų, – patikėkite, tas iš tolo ėmė lenktis tos vietos! Aišku, tai reikėtų kartoti daug kartų – labai praverstų draugas arba priešas, kuris dažnai dergtų ant jūsų slenksčio!

Robertas juokėsi, lyg daktaras būtų pokštavęs, ir savo nepatiklumu akino šįjį paaiškinti. Paaiškinimas buvo panašus į girdėtąjį iš d'Igbio. Daktaras nebepajėgė susivaldyti:

– Taigi, mielas sinjore, dedatės esąs filosofas ir niekinate daktarų išmintį. Pasakysiu jums dar daugiau, jei jau kalbame apie šūdą, tas, kuriam iš burnos sklinda blogas kvapas, norėdamas pasveikti turėtų palaikyti išžiotą burną virš išmatų duobės: jos dvokas nepalyginti stipresnis, nei iš burnos sklindanti smarvė, o stipresnis pritraukia ir nusineša silpnesnįjį!

– Daktare Berdai, atskleidžiate man nuostabius dalykus, jūsų išmintis mane tiesiog pakerėjo!

– Galiu jums dar daugiau pasakyti. Anglijoje žmogui įkandęs šuo užmušamas, net kai jis nepasiutęs. Nes gali pasiusti vėliau, o šunų pasiutligės raugas, likęs įkąstojo kūne, pritrauktų hidrofobijos dvasias. Ar matėte, ką daro kaimietės, paliejusios ant žarijų pieno? Tuoj užberia ton vieton saujelę druskos. Didi liaudies išmintis! Išsiliejęs ant žarijų pienas virsta garais, kurie, veikiami šviesos, kartu su ugnies atomais oru nukeliauja iki tos vietos, kur stovi tą pieną davusi karvė. Karvės tešmenyje daug liaukų, jis labai jautrus, ugnis jį įkaitina, sukietina, išdegi-

na žaizdas, o kad tešmuo yra greta šlapimo pūslės, įaitrina ir šią, sukeldama ten esančių venų anastomozę, ir karvė ima šlapintis krauju.

Robertas tarė:

– Kavalierius apie tą unguento armario mums pasakojo kaip apie medicinoje naudingą dalyką, o jūs mums aiškinate, kad jis galėtų ir pakenkti.

– Be jokios abejonės, todėl kai kuriuos dalykus reikia laikyti paslaptyje nuo daugumos žmonių, idant jie nebūtų panaudoti piktam. Mielas sinjore, diskusija dėl unguento, arba miltelių, arba to, ką mes Anglijoje vadiname *Weapon Salve,* Ginklų tepalu, pilna prieštaravimų. Kavalierius kalbėjo mums apie ginklą, kurį tinkamai apdorojus, sužeistasis pajustų palengvėjimą. Bet paimkite tą ginklą ir prikiškite jį prie ugnies: būdamas net ir už mylios, sužeistasis ims rėkti iš skausmo. O jei dar suteptus krauju ašmenis panardinsit į ledinį vandenį, sužeistąjį tuoj ims krėsti drebulys.

Tas pokalbis, atrodytų, Robertui neatskleidė nieko, ko jis ir taip nebūtų žinojęs, akivaizdu, kad daktaras Berdas puikiai išmanė apie Simpatijos Miltelius. Tačiau daktaro kalba pasisuko apie blogiausius miltelių poveikio padarinius, ir, matyt, ne atsitiktinai. Bet kaip tai susiję su dienovidiniais – jau visai kita istorija.

Pagaliau vieną rytą, pasinaudodamas tuo, kad vienas jūreivis iškrito iš vėliavos stiebo ir susiskaldė kiaušą, o denyje kilo sumaištis ir daktaras buvo pakviestas apžiūrėti nelaimėlio, Robertas prasmuko į triumą.

Kone apgraibomis rado tikrąjį kelią. Gal jam nusišypsojo laimė, gal nelaimingasis gyvūnas tą rytą inkštė labiau nei įprastai, bet maždaug toje vietoje, kur paskui „Dafnėje“ rado degtinės statinaites, jis išvydo kraupų vaizdą.

Paslėptas nuo smalsių akių, jo dydį atitinkančioje būdoje ant

skudurų gulėjo šuo. Gal net veislinis, bet dėl kančių ir ligų iš jo tebuvo likę tik oda ir kaulai. Nors budeliai, atrodė, stengėsi jo gyvastį palaikyti: ėdalo ir vandens jis turėjo pakankamai, net ir žmonėms skirto maisto, neabejotinai nusukto nuo keleivių.

Jis gulėjo ant šono, nuleidęs galvą ir iškišęs liežuvį. Šone žiojėjo didelė šiurpi žaizda. Kartu šviežia ir jau gangrenuojanti, ji švietė dviem raudonomis išvirtusiomis lūpomis, atvėrusi išilgai viso plyšio pūliuojančias mėsas, iš kurių skyrėsi varškinga masė. Robertas suprato, kad žaizda tokia todėl, kad kažkoks chirurgas ne susiuvo jos kraštus, o priešingai, atvertė juos, pasirūpindamas, kad jie niekada nesuaugtų.

Toji žaizda, medicinos meno pavainikė duktė, ne tik buvo padaryta, bet ir negailestingai prižiūrima taip, kad neužsitrauktų, o šuo nesiliautų kankinęsis, – kas žino, jau kaip ilgai. Negana to, aplink žaizdą ir jos viduje Robertas pastebėjo kristalinės medžiagos liekanas, lyg daktaras (daktaras, toks žiauriai gudrus!) kasdien ją dirgintų barstydamas druska.

Robertas bejėgiškai paglostė nelaimingąjį, kuris dabar slopiai inkštė. Svarstė, kaip galėtų jam padėti, bet stipriau palietęs tik dar padidino jo kančias. Kita vertus, pergalės džiaugsmas jau ėmė viršų prieš pagailą. Jokių abejonių, tai ir yra didžioji daktaro Berdo paslaptis – Londone pakrautas slaptasis krovinys.

Robertas iš to, ką pamatė, – kaip ir kiekvienas jo vietoje, žinodamas tai, ką žinojo jis, – būtų galėjęs pasakyti, jog žaizda padaryta dar Anglijoje, o daktaras Berdas privalėjo rūpintis, kad ji niekada neužsitrauktų. Kiekvieną dieną sutartą valandą Londone kažkas kažką darė su šunį sužeidusiu ginklu arba su jo krauju persunkta audinio atraiža, sukeldamas gal palengvėjimo, o gal dar didesnės kančios reakciją, nes juk daktaras Berdas sakė, kad *Weapon Salve* galima ir pakenkti.

Šitaip „Amarilyje“ tam tikru momentu galėjai žinoti, kelinta valanda tuo metu yra Europoje. O žinant vietos valandą, buvo galima apskaičiuoti dienovidinį!

Teliko palaukti, ar pasitvirtins šie faktai. Berdas išeidavo apie vienuoliktą, taigi artėjo prie pusiaunakčio. Robertui tą valandą tereikėjo tik palaukti pasislėpus netoli šuns.

Jam pasisekė, jei galima kalbėti apie sėkmę akivaizdoje audros, atvedusios laivą ir visus jo keleivius į pačią didžiausią nesėkmę. Tą popietę jūra stipriai bangavo, ir Robertas, taręs, kad jį pykina ir verčia vidurius lauk, nuėjo gulti, atsisakęs vakarienės. Vos sutemus, kai dar niekas nesiruošė stoti sargybon, apsiginklavęs kardu jis slapčiomis nusileido į triumą, pasišviesdamas kelią smaluota virve. Priėjęs šunį, pamatė virš jo guolio lentyną su šiaudų ryšuliais, kuriais būdavo kemšami keleivių sugulėti gultai. Jis prasispraudė tarp tų ryšulių ir įsirengė nišą, iš kurios šuns jau nebematė, bet galės stebėti tuos, kurie stovės prieš jį, ir, aišku, klausytis jų kalbų.

Laukti teko ilgai, o tą laukimą dar labiau ilgino nelaimingojo žvėries inkštimas, bet pagaliau jis išgirdo kažkokius garsus ir pamatė šviesas.

Netrukus jau tapo liudytoju vos už poros žingsnių vykstančio bandymo, kuriame dalyvavo daktaras su savo trimis padėjėjais.

– Kavendišai, užrašinėji?

– Taip, daktare, taip.

– Palauksime. Šį vakarą jis per daug inkščia.

– Jaučia jūrą.

– Nurimk, Haklūtai, nurimk, – kalbėjo daktaras apsimestinai švelniai ramindamas šunį. – Suklydome nepasirinkę tam tikros veiksmų sekos. Reiktų visada pradėti nuo raminamųjų.

– Daktare, niekad nežinai, kartais sutartą valandą jis miega, ir reikia jį sudirginti, kad pabustų.

– Dėmesio, atrodo, jis pradeda nerimauti... Geras Haklūtas... Taip, jis nerimsta! – Dabar šuo ėmė siaubingai kaukti. – Jie prikišo ginklą prie ugnies. – Vitringtonai, užrašyk valandą!

– Laive dabar apie pusę vienuoliktos.

– Nenuleisk nuo laikrodžių akių. Turi praeiti apie dešimtį minučių.

Atrodė, šuo niekada nesiliaus kaukęs. Paskui pasigirdo kitoks garsas, kuris užsibaigė vis labiau silpstančiu arff arff, kol pagaliau stojo tyla.

– Puiku, – tarė daktaras Berdas. – Vitringtonai, kiek valandų?

– Turėtų atitikti. Iki vidurnakčio liko ketvirtis valandos.

– Dar anksti džiaugtis. Lauksime pakartojimo.

Vėl kankinamas laukimas, tik staiga šuo, kuris, matyt, pajutęs palengvėjimą, užsnūdo, sustaugė, tarytum kas būtų jam užmynęs ant uodegos.

– Vitringtonai, kiek valandų?

– Beveik laikas, liko vos keletas smiltelių.

– Laikrodis rodo vidurnaktį, – pasigirdo trečias balsas.

– Manau, jau gana. Tikėkimės, – tarė daktaras Berdas, – kad jie tuoj liausis jį kankinę, nes vargšas Haklūtas nebeištvers. Holsai, prašau paduoti vandens, druskos ir dar skarelę. Ramiai, Haklūtai, ramiai, dabar jau gerai... Miegok, miegok, šeimininkas čia, su tavim, viskas jau... Holsai, įberk į vandenį migdomųjų...

– Taip, daktare, taip.

– Štai, Haklūtai, lak... Nagi, geras šunelis, lak vandenį, jis skanus...

Pasigirdo silpnas inkštimas, ir vėl tyla.

– Puiku, sinjorai, – kalbėjo daktaras Berdas, – jei tas prakeiktas laivas taip nesiūbuotų, galėtume sakyti, kad vakaras praėjo gerai. Holsai, rytoj ryte nepamiršk užberti ant žaizdos druskos. Dabar, sinjorai, padarysime išvadas. Kulminacijos akimirką čia, laive, artėjo vidurnaktis, o iš Londono gavome žinią, kad ten – vidurdienis. Esame priešingoje Londono dienovidinio pusėje, taigi ties šimtas devyniasdešimt aštuntuoju nuo Kanarų salų. Jei Saliamono salos yra, kaip sakoma, ties Geležies salos dienovidiniu ir jei esame teisingoje platumoje, palankaus

vėjo genami stačiai į vakarus turėtume priplaukti San Kristobalį, ar kaip ten vadinasi ta prakeikta sala. Rasime tai, ko ispanai ieško dešimtmečius, ir Punto Fijo paslaptis bus mūsų rankose. Kavendišai, alaus, reikia išgerti į Jo didenybės sveikatą, tesaugo jį Dievas.

– Tesaugo Dievas mūsų karalių, – vienu balsu pritarė kiti trys, – visi keturi vyrai, matyt, buvo geraširdžiai, likę ištikimi monarchui, kuris tomis dienomis jei dar nebuvo praradęs galvos, jau buvo bepraranda̧s karalystę.

Robertas ėmė galvoti. Ryte atradęs šunį, pastebėjo, kad glostomas jis nurimo ir tik šiurkščiai palietus tam tikrą vietą sukaukė iš skausmo. Bangų ir vėjų blaškomame laive nedaug reikėjo, kad ligotame kūne sukeltum skirtingas reakcijas. Gal tie piktadariai tikėjo gaunantys ženklą iš toli, o iš tikro šuo kentėjo ir vėl patirdavo palengvėjimą priklausomai nuo jį dirginusių ar liūliavusių bangų. Arba jei egzistavo, kaip teigė Sen Savenas, bežodžiai sąmokslai, tai Berdas savo rankų judesiais vertė šunį reaguoti pagal savo slaptus norus. Argi jis nekalbėjo, kad Kolumbas suklydęs norėdamas parodyti nuplaukęs toliau už kitus? Nejau pasaulio likimas priklauso nuo to, kaip tie bepročiai išaiškins šuns kauksmą? Nejau gurgimas šito nelaimėlio pilve vertė tuos nedorėlius manyti, kad jie artėja arba tolsta nuo vietos, kurios ieškojo lygiai tokie pat nedori ispanai, prancūzai, olandai ir portugalai? O jis įsipainiojo į šį nuotykį tik tam, kad vieną dieną atskleistų Mazarinui ar jaunajam Kolberui būdą, kaip apgyvendinti Prancūzijos laivus kančių išsekintais šunimis?

Anie jau buvo nutolę. Robertas išlindo iš savo slėptuvės ir sustojo pažiūrėti miegančio šuns, pasišviesdamas smaluotu virvagaliu. Paglostė jam galvą. Šiame varganame gyvūne matė visą pasaulio kančią, pašėlusias bepročio klejones. Mokslas, kurį jis pamažu dėjos sau galvon nuo Kazalės apgulties iki pat šios akimirkos, atvėrė jam akis. Ak, kad būtų likęs sudužėliu negy-

venamoje saloje, kaip norėjo kavalierius, arba padegęs „Amarilį“, kaip norėjo kavalierius, arba apsistojęs trečiojoje saloje, tarp raudonmedžio spalvos čiabuvių, arba ketvirtojoje saloje, ir tapęs ten gyvenusios genties dainiumi. Jei tik būtų radęs Eskondidą, kur galėtų pasislėpti nuo visų šio žiauraus pasaulio samdytų žudikų!

Tuomet jis dar nežinojo, kad likimas jam lėmė penktąją salą, gal Paskutinę.

„Amarilis“ daužėsi lyg išprotėjęs, ir jis, pasilaikydamas visko, kas pakliuvo, grįžo į savo kajutę, pasaulio negandas iškeitęs į jūros ligą. Paskui, kaip jau pasakota, laivas sudužo. Savo misiją jis atliko sėkmingai: vienintelis likęs gyvas, jis atskleidė daktaro Berdo paslaptį. Kuri gal buvo nieko verta.

Ar neturėtų jis pripažinti, jog palikęs tą beprotišką pasaulį, tikrai atsigavo? Sudužimas jam suteikė didžiausią dovaną, tremtį, ir Sinjorą, kurios dabar jau niekas negalės iš jo atimti...

Tačiau Sala jam nepriklausė, ir liko nepasiekiama. „Dafnė“ jam nepriklausė, ir kitas gynė savo teises į ją. Gal norėdamas tęsti bandymus, ne mažiau žiaurius nei tie, kuriuos darė daktaras Berdas.

20.

PROTO SKVARBUMAS IR IŠMONĖ

Robertas ir toliau gaišo laiką, leisdamas Įsibrovėliui žaisti, tikėdamasis atskleisti jo žaidimą. Ant denio sustatydavo laikrodžius, kiekvieną dieną juos užvesdavo, bėgdavo šerti gyvūnų, kad kitas nespėtų to padaryti, sutvarkydavo ant denio ir kiekvienoje kajutėje visus daiktus taip, kad vos anam praėjus, matytųsi, jog jis ten jau buvo. Dienas leisdavo kajutėje, bet laikydavo jos duris praviras, kad girdėtų kiekvieną iš denio ar iš triumo atsklidusį garsą, naktimis budėdavo, gerdavo degtinę, leisdavosi į „Dafnės“ triumą.

Vieną dieną už lynų sandėlio nosies pusėje rado dar du podėlius: vienas buvo tuščias, kitas net per daug pilnas, kimšte prikimštas apkraštuotų lentynų, kad supant laivą nekristų padėti daiktai. Aptiko ten saulės išdžiovintų driežų išnarų, nematytų vaisių kauliukų, įvairiaspalvių akmenų ir jūros nugludintų akmenėlių, koralų nuolaužų, prie lentelės segtuku prismeigtų vabzdžių, musę ir vorą gintaro gabalėlyje, sudžiūvusį chameleoną, indų, sklidinų skysčio, kur plaukiojo žalčiukai ar ungurėliai, milžiniškas, gal banginio, ašakas, kardą, kuris kažkada, matyt, puošė kokios nors žuvies žiomenis, ilgą ragą, kurį palaikė vienaragio ragu, bet, manau, jis buvo narvalo. Žodžiu, kambarys su mokslinga kolekcija, nes tais laikais laivuose turėjo būti tyrinėtojų ir gamtininkų.

Viduryje stovėjo atdara, šiaudais išklota dėžė, tuščia. Kas jo-

je buvę, Robertas suprato grįžęs į savo kajutę, kur vos atvėrus duris jį pasitiko stačias gyvūnas, įvarydamas baimės daugiau, nei būtų galėjęs įvaryti gyvas Įsibrovėlis.

Pelė, kanalizacijos žiurkė, kur ten – neregėtas siaubūnas, aukštesnis nei pusė žmogaus ūgio, su ilga grindimis nutįsusia uodega, išplėstomis akimis, stovintis ant dviejų kojų, kitas dvi lyg rankeles ištiesęs stačiai į jį. Trumpaplaukiu kailiu, o ant pilvo mašna, plyšys, maišas, iš kurio žvelgė tokia pat maža pabaisa. Prisiminkime, kiek Robertas pirmuosius vakarus rašė apie žiurkes, kurias tikėjosi išvysti tokias didžiules ir baisias, nes tik tokios galėjo gyventi laivuose. Bet šis siaubūnas pranoko pačius klaikiausius lūkesčius. Nemanė, kad žmogus kada nors būtų regėjęs tokias žiurkes, ir visiškai neklydo, nes, kaip vėliau pamatysime, čia būta vieno iš sterblinių.

Atslūgus pirmajai baimės akimirkai, tapo aišku, kad regi gyvūno iškamšą, be to, prastai padarytą arba sugadintą triumo drėgmės: kailis dvokė puvėsiais, o iš nugaros kyšojo šiaudų kuokštai.

Įsibrovėlis, akimirką prieš Robertui įeinant į stebuklų kambarį, paėmė iš ten patį įspūdingiausią daiktą ir, kol šis gėrėjosi eksponatais, atnešė į kajutę, gal tikėdamasis, kad jo auka, praradusi nuovoką, šoks per bortą ir išnyks jūroje. Jis trokšta mano mirties, nori, kad išprotėčiau, murmėjo, priversiu jį suryti tą žiurkę po gabalėlį, jį patį išbalzamuosiu ir patiesiu ant lentynų, prakeiktasai, kur tu slepiesi, kur esi, gal stebi mane, norėdamas pamatyti, kaip einu iš proto, bet aš tave patį iš jo išvarysiu, bjaurybe.

Muškietos buože išstūmė gyvūną ant denio ir, įveikęs pasišlykštėjimą, paėmė jį rankomis ir išmetė į jūrą.

Pasiryžęs surasti Įsibrovėlio slėptuvę, grįžo į malkinę, stengdamasis vėl neapvirsti ant dabar jau padrikai pasklidusių rąstų. Už malkinės rado patalpą, kuri „Amarilyje“ vadinta džiūvėsių sandėliu (arba *soute,* arba *sota*). Ten pirmiausia aptiko kruopš-

čiai įvyniotus žiūronus, galingesnius, nei tie, kuriuos turėjo kajutėje, gal tai buvo Akių Hiperbolė, skirta tyrinėti dangui. Teleskopas gulėjo lengvo metalo dubenyje, o greta dubens, irgi rūpestingai susukti į audinio atraižas, gulėjo kiti neaiškios prigimties įrankiai, metalinės svartys, ant žiedų užtemptas audeklo gabalas, tarytum šalmas, ir galiausiai trys pilvoti indai, iš kvapo galėjai spėti, kad jie sklidini tiršto ir pasenusio aliejaus. Robertas nesvarstė, kam šis rinkinys skirtas: tą akimirką jis ieškojo gyvos būtybės.

Patikrino, ar po džiūvėsių sandėliu nėra kokios nors kitos patalpos. Buvo, bet labai žema, vaikščioti ten galėjo tik keturiomis. Apžiūrėjo ją žemai nuleidęs žibintą, kad geriau įmatytų skorpionus, be to, bijojo uždegti lubas. Neilgai paropojęs, atsitrenkęs galva į kietą maumedį, suprato, kad pasiekė galą, tolimąją „Dafnės“ Tulę, už kurios girdėjo laivo šonus skalaujančio vandens pliuškenimą. Taigi už tos aklinos vietos nieko daugiau negalėjo būti.

Ir liovėsi ieškojęs, tarsi jau būtų atskleidęs visas „Dafnės“ paslaptis.

Jei atrodytų keista, kad ilgiau nei per savaitę nieko neveikdamas Robertas nesugebėjo apžiūrėti viso laivo, tereikia pagalvoti apie vaiką, naršantį po didelio protėvių namo rūsius ar palėpes. Kas žingsnis jis aptinka dėžes su senomis knygomis, nudėvėtais rūbais, tuščiais buteliais, krūvas laužo, senus baldus, apdulkėjusias, svyrinėjančias spintas. Vaikas eina, sustoja prie kokio nors lobio, pamato tamsų prieangį, koridorių, įsivaizduoja ką nors ten tykojant ir atideda tyrinėjimus kitam kartui, taip kaskart slinkdamas pirmyn mažais žingsneliais, viena vertus, bijodamas per daug pasistūmėti, kita vertus, iš anksto mėgaudamasis būsimaisiais atradimais, dar neišblėsus ką tik patirtųjų džiaugsmui, ir toji palėpė ar rūsys niekada nesibaigia, atverdami vis naujus, dar neištirtus kampelius, kurių užtenka visai vaikystei ir dar ilgiau.

O jei tą vaiką kaskart gąsdintų vis nauji garsai, ar, siekiant sulaikyti jį nuo tų meandrų, būtų pasakojamos kraują stingdančios istorijos, ir vaikas tas, be kita ko, būtų dar ir girtas, nesunku suprasti, kad erdvė jam plėstųsi su kiekvienu nauju atradimu. Ne kitaip ir Robertas išgyveno savo susidūrimą su dar nepažįstama aplinka.

Buvo ankstyvas rytas, Robertas vėl sapnavo. Šį kartą Olandiją. Kardinolo žmonės lydėjo jį į Amsterdamą, kad įsodintų į „Amarilį". Kelionės metu jie sustojo kažkokiame mieste, ir jis įėjo į katedrą. Jį apstulbino vaiskios navos, kurios taip skyrėsi nuo Italijos ar Prancūzijos bažnyčių. Be ornamentų, tik su keletu vėliavų prie nuogų kolonų, skaidraus stiklo, be vitražų langai – saulės spinduliai audė pieno baltumo tinklą, sutrikdytą tik kelių tamsių besimeldžiančiųjų figūrų. Toje rimtyje tesigirdėjo vienas garsas, liūdna melodija, tarytum klaidžiojanti tuo dramblio kaulo spalvos oru, gimusi iš kapitelių ar skliautų raktų. Tik vėliau suprato, kad choro koplyčioje dar vienas juodai apsirengęs žmogus vienišas kampe grojo maža dūdele, įsmeigęs į tuštumą akis.

Vėliau, jam baigus groti, Robertas prisiartino, paklausdamas, ar galėtų jam atsilyginti, šis nepakeldamas akių padėkojo, ir Robertas suprato, kad jis aklas. Jis buvo varpininkas *(der Musycin en Directeur van de Klok-werken, le carillonneur, der Glockenspieler,* bandė jam paaiškinti), bet kartu grodamas fleita linksmino tikinčiuosius, kurie vakarais užtrukdavo šventoriuje ar prie bažnyčios esančiose kapinaitėse. Jis mokėjo daugybę melodijų, o kiekvienos galėdavo sugroti dvi, tris, kartais net penkias vis sudėtingesnes variacijas, ir jam visai nereikėjo natų: jis gimė aklas ir vaikščiojo toje gražioje švytinčioje bažnyčios erdvėje (taip jis pasakė, švytinčioje) matydamas saulę, kaip pasakė, oda. Papasakojo Robertui, kad jo instrumentas – gyvas daiktas, jaučiantis metų laikus, ryto ir vakaro temperatūrą, tačiau

bažnyčioje visada sklinda tam tikra šiluma, todėl medis puikiai jaučiasi, – o Robertas, žvarbdamas tame vaiskume, svarstė, kas gi tam šiauriečiui yra sklindanti šiluma.

Muzikantas dar du kartus pagrojo jam pirmąją melodiją, tardamas, kad vadinasi ji „Doen Daphne d'over schoone Maeght". Atsisakė pinigų ir palietė jo veidą, sušnibždėdamas – ar taip bent Robertas suprato, – kad „Daphne" yra švelnumas, kuris lydės jį visą gyvenimą.

Dabar Robertas, „Dafnėje", atsimerkia ir tikrai girdi iš apačios pro plyšius tarp lentų sklindant „Daphne" gaidas, lyg grojamas metaliniu instrumentu, be variacijų, lygiais tarpais tarsi kokį įkyrų priedainį vis kartojant pirmąją melodijos frazę.

Netruko pagalvoti, kaip giliai prasminga būti laive, pavadintame „Dafnė", ir klausytis kūrinio fleitai, kuris vadinasi „Daphne". Neverta savęs apgaudinėti, kad tai – tik sapnas. Tai – dar vienas Įsibrovėlio duodamas ženklas.

Jis vėl pasiėmė ginklą, pasistiprino iš statinaitės ir leidosi garso link. Atrodė, kad jis sklido iš laikrodžių sandėlio. Bet juk, sustačius laikrodžius ant denio, patalpa liko tuščia. Ji tebebuvo tuščia, muzika sklido iš už jos galinės sienos.

Pirmą kartą – nustebintas laikrodžių, antrą kartą – susirūpinęs išnešti juos lauk, jis ir tada, ir dabar nesusimąstė, ar kajutė susisiekia su laivo korpusu. Jei taip, galinė siena turėtų būti lenkta. Ar tikrai ji tokia? Paveikslas su laikrodžiais klaidino akį ir iš pirmo žvilgsnio negalėjai suprasti, ar toji siena plokščia, ar lenkta.

Robertas jau ruošėsi nuplėšti paveikslą, tik staiga suprato, jog tai užuolaida, tarsi uždanga. Už jos buvo dar vienerios durys, taip pat užsklęstos.

Su Bakcho garbintojams būdinga narsa, tarsi su tokiais priešais galėtų susidoroti vienu šūviu, jis atstatė muškietą, garsiai sušuko (vienas Dievas žino, kodėl) „Nevers et Saint-Denis!" ir išspyręs duris drąsiai puolė pirmyn.

Tai, kas stovėjo naujai atrastoje patalpoje, buvo vargonai, su dviem dešimtimis vamzdelių viršuje, iš kurių sklido melodijos gaidos. Vargonai – ant metalinių atramų iškelta medinė konstrukcija – buvo pritvirtinti prie sienos. Viršutinės plokštumos viduryje buvo vamzdeliai, o jų šonuose judėjo maži mechanizmai. Kairėje ant apvalaus pagrindo matėsi lyg priekalas, akivaizdžiai tuščiaviduris; aplink tą pagrindą stovėjusios keturios figūrėlės ritmiškai judino rankas ir metaliniais plaktukais stuksenо į priekalą. Skirtingo svorio plaktukų dūžiai skambėjo lyg sidabras, ir tas garsas nesikirto su iš vamzdelių sklindančia melodija, o savo akordais ją tarsi komentavo. Robertas prisiminė pokalbius su minoritų vienuoliu Paryžiuje, pasakojusiu apie savąsias visuotinės harmonijos paieškas, ir atpažino, labiau pagal jų darbą nei išvaizdą, Vulkaną ir tris Kiklopus, kuriais, pasak legendos, rėmėsi Pitagoras, tvirtindamas, kad muzikos intervalų skirtumas priklauso nuo svorio, skaičiaus ir mato.

Vamzdelių dešinėje amūriukas beldė (lazdele į medinę rankose laikomą knygą) tercinų taktą, sudariusį melodijos – o buvo tai „Daphne“ – pagrindą.

Čia pat, ant žemesnės plokštumos, driekėsi vargonų klaviatūra, o klavišai iš vamzdelių sklindant gaidoms kilnojosi ir leidosi, tarsi po juos būtų bėgiojusios kažkieno nematomos rankos. Po klaviatūra, kur paprastai vargonininkas koja pučia dumples, buvo cilindras, nusagstytas dantukais ir adatėlėmis, surikiuotais nenuspėjamai taisyklinga tvarka, arba taisyklingai netikėtai, kaip natos ant penklinės, kurios kyla ir leidžiasi, paskui staiga lūžta, palikdamos baltus plotus, ir nelauktai sutankėja aštuntinėmis.

Po cilindru matėsi gulsčias skersinis su svertelėmis, kurios jam sukantis paeiliui lietė dantukus ir per pusiau pridengtas lankstas judino klavišus, o šie pūtė vamzdelius.

Tačiau labiausiai stulbino priežastis, dėl kurios cilindras sukosi, o vamzdeliai gaudavo oro. Vargonų šone buvo pritvirtin-

tas stiklo sifonas, savo forma primenantis šilkaverpio kokoną, kurio viduje matėsi dvi vėtyklės, viena virš kitos, dalijusios jį į tris nevienodo dydžio dalis. Į sifoną vanduo tekėjo per žarnelę, išvestą pro atvirą angą, kuri kartu apšvietė patalpą, matyt, kažkoks nematomas siurbliukas siurbė jį tiesiai iš jūros, bet taip, kad piltųsi į kokoną sumišęs su oru.

Vanduo burbuliuodamas šniokštė į apatinę kokono dalį, verpetu sukosi aplink jo sieneles, išskirdamas orą, kurį susiurbdavo vėtyklės. Vamzdeliu, jungusiu viršutinę kokono dalį su vamzdelių apačia, oras dirbtinių dvasios judesių dėka virsdavo giesme. Susikaupęs apačioje vanduo ištekėdavo pro vamzdelį, krisdamas ant nedidelio veleno menčių, paskui sutekėdamas į apačioje padėtą metalinį dubenį, o iš jo pro tą pačią angą laukan. Velenas suko skersinį, sukabintą su cilindru, kartu sukdamas ir šį.

Girtam Robertui visa tai pasirodė įprastas dalykas, tik pasijuto apgautas, kai cilindras ėmė suktis vis lėčiau, o vamzdeliai švilpavo savo melodiją, lyg ji strigtų jiems gerklėje, kiklopai ir amūriukas liovėsi stuksėję. Matyt – nors tais laikais daug kalbėta apie amžinąjį judėjimą – nematomas vandens siurblys veikė tik tam tikrą laiką, paskui jo jėgos išsekdavo.

Robertas nežinojo, kuo labiau stebėtis: šiuo išmoningu technikos vaiduokliu – buvo girdėjęs apie panašius į jį, galinčius šokdinti negyvėlius ar sparnuotuosius amūrus, ar tuo, kad Įsibrovėlis, o niekas kitas to negalėjo padaryti, prisuko jį būtent tą rytą ir tą valandą.

Norėdamas pranešti – ką? Kad jis pralaimėjo kovą, dar jos nepradėjęs? Kad „Dafnėje" dar slypėjo tiek staigmenų, kad nors visą gyvenimą mėgintų jas atskleisti, tepraranda viltį?

Vienas filosofas sakė jam, kad Dievas pažįsta pasaulį geriau už mus, nes pats jį sukūrė. O norint nors bent kiek prilygti dieviškajam žinojimui, reikėtų įsivaizduoti pasaulį kaip milžinišką

statinį ir bandyti jį pastatyti. Tą jis privalėjo padaryti. Norėdamas pažinti „Dafnę“, turėjo ją pastatyti.

Todėl sėdo prie stalo ir nubraižė laivo profilį, remdamasis „Amariliu“ ar tuo, ką iki tol sugebėjo pamatyti „Dafnėje“. Taigi, tarė, štai juto kajutės, o po jomis vairininko kambarėlis; žemiau, bet vis dar denio aukštyje, buvo kordegardija ir patalpa, kurią kirto vairalazdė. Ji kirto laivo paskuigalį, ir ten jau nieko negalėjo būti. Visa tai yra tame pat aukštyje kaip bako virtuvė. Už bušprito dar vienas antstatas, o jame, jei teisingai supratau painias Roberto parafrazes, turėjo būti ta vieta, kurioje tupėdami iškišę užpakalius už borto plaukiantys laivu anuomet atlikdavo savo reikalus. Nusileidus po virtuve, patekdavai į sandėlį. Jį buvo išnaršęs iki forštevenio, iki pat korpuso, ir ten nieko daugiau negalėjo būti. Dar žemiau jau buvo radęs lynus ir fosilijų rinkinį. Toliau nebuvo kur eiti.

Todėl grįžo atgal ir perėjo visą triumą su paukštynu ir sodu. Jei Įsibrovėlis nemokėjo kada panorėjęs pasiversti paukščiu ar augalu, ten jis tikrai negalėjo slėptis. Po vairalazde buvo patalpa su vargonais ir laikrodžių kambarys. Ir čia jau pasiekė korpusą.

Nusileidęs dar žemiau, atsidūrė erdviausioje triumo dalyje, kur buvo dar maisto atsargų, rąstai ir balastas. Išstukseno šonus, tikrindamas, ar nėra antro dugno, kurį išduotų skambanti tuštuma. Jei laivas nesiskyrė nuo kitų, triume negalėjo būti vietos kitoms slėptuvėms. Nebent Įsibrovėlis būtų lyg siurbėlė prilipęs prie kilio, tik naktimis įšliauždamas į laivą, tačiau šis paaiškinimas iš visų, kuriuos dar buvo linkęs sugalvoti, jam atrodė mažiausiai moksliškas.

Paskuigalyje, maždaug po vargonų kambariu, buvo patalpa, kur stovėjo dubuo, teleskopas ir daug kitų instrumentų. Pagalvojo, kad ją apžiūrėdamas nepatikrino, ar ji baigiasi stačiai už vairalazdės, bet iš piešinio, kurį sau tuo pat metu paišė, neatrodė, kad ten būtų galėjusi atsirasti dar kokia nors tuštuma, – jei

tik teisingai nubraižė paskuigalio išlinkimą. Apačioje – tik aklinas tunelis ir nieko daugiau, – tuo buvo visiškai tikras.

Taigi, suskirstęs laivą patalpomis, užpildė jį visą, nepalikdamas laisvos erdvės. Išvada: Įsibrovėlis neturi savo nuolatinio būsto, jis vaikščioja ten, kur Robertas yra lyg antroji mėnulio pusė, kurią visi žinome esant, bet niekada nematome.

Kas gali pamatyti antrąją mėnulio pusę? Nejudamų žvaigždžių gyventojas, todėl būtų galėjęs palaukti nesijudindamas iš vietos ir būtų išvydęs atsisukant slepiamą veidą. Kol judės kartu su Įsibrovėliu ar paliks Įsibrovėliui spręsti, kaip turėtų judėti, jis niekada jo neišvys.

Robertas pats privalėjo tapti nejudama žvaigžde ir priversti Įsibrovėlį judėti. O kadangi Įsibrovėlis būdavo denyje tuomet, kai jis gulėdavo lovoje, arba atvirkščiai, privalėjo įtikinti jį, jog guli lovoje, kad užkluptų denyje.

Norėdamas apgauti Įsibrovėlį, paliko kapitono kajutėje šviesą, kad šis manytų jį rašant. Paskui užlipo į patį bako viršų, tiesiai už varpo, kad sukiodamasis matytų erdvę po bušpritu, o priešais galėtų stebėti visą denį ir jutą iki pat paskuigalio žibinto. Greta pasidėjo muškietą ir, manau, statinaitę degtinės.

Naktį praleido įsiklausydamas į mažiausią triukšmą, tarsi ir toliau sektų daktarą Berdą, žnaibydamas ausis, kad neužmigtų, iki pat aušros. Viskas perniek.

Tuomet grįžo į kajutę, kur žiburys jau buvo užgesęs. Ir rado savo lapus sujauktus. Kol jis kentė nakties vėsą ir ryto rasą, Įsibrovėlis čia praleido naktį, gal skaitydamas jo laiškus Sinjorai!

Priešininkas įsibrovė į jo prisiminimus... Prisiminė Salazaro įspėjimą: atskleisdamas savo jausmus, atvėrė išlaužą į savo paties sielą.

Puolė atgal į denį ir ėmė šaudyti kur pakliuvo, – taip suskaldė stiebą, – ir šaudė tol, kol pagaliau suvokė, kad šitaip nieko neužmuš. Per tą laiką, kurį truko užtaisydamas muškietą tarp

vieno šūvio ir kito, priešas galėjo puikiai pasivaikščioti, juokdamasis iš visos tos sumaišties, sukėlusios tik gyvūnus triume, nes iš apačios atsklido jų sukeltas triukšmas.

Taigi jis juokėsi. Tačiau kur? Robertas grįžo prie savo piešinio, taręs, kad nieko neišmano apie laivų statybą. Piešinys vaizdavo tik laivo viršų, apačią ir ilgį, bet ne plotį. Pažiūrėjus skersai laivo (sakytume, į jo skersinį pjūvį), neatrodė, kad jame galėtų būti kitų slėptuvių, bet išilgai jo galėjo būti tarp jau žinomų patalpų.

Robertas tik dabar suvokė, kad tame laive trūko daugelio dalykų. Pavyzdžiui, nerado kitų ginklų. Tarkime, juos pasiėmė jūreiviai – jei laivą paliko savo valia. Bet „Amarilio" triume buvo daug statybinės medienos, skirtos taisyti stiebams, vairui ar laivo šonams, jei šie nukentėtų per audras, čiagi rado daug neseniai supjautų malkų virtuvės krosniai, bet nieko panašaus į ilgai džiovintus ąžuolo, maumedžio ar eglės rąstus. O kartu, be šios medžiagos, trūko ir dailidės įrankių: įvairių pjūklų ir kirvių, plaktukų ir vinių...

Ar laive buvo kitų patalpų? Jis perpiešė brėžinį, mėgindamas pavaizduoti laivą ne taip, kaip atrodytų žvelgiant iš šono, bet lyg žiūrėtų iš viršaus, pro groteles, nutaręs, kad tame įsivaizduojamame avilyje po vargonų patalpa dar turėtų būti anga, pro kurią be kopėčių galėtum patekti į aklinąjį tunelį. Nebuvo ten gana vietos, kad tilptų viskas, ko trūko laive, bet, šiaip ar taip, dar viena patalpa. Jei žemose aklinojo tunelio lubose būtų anga, skylė, pro kurią galėtum patekti į tą dar nežinomą erdvę, iš jos jau būtų galima užlipti į laikrodžių kambarį, o iš ten – lakstyti po visą laivą.

Dabar Robertas neabejojo: priešas tegalėjo būti ten. Nuskubėjo žemyn, įlindo į tunelį, šį kartą apšviesdamas lubas. Ten pamatė dangtį. Susitvardė, kad iškart jo neatkeltų. Jei Įsibrovėlis buvo ten, viršuje – jis tikrai laukė, kol Robertas iškiš galvą, o tuomet jau būtų juo atsikratęs. Derėjo jį užpulti iš ten, iš

kur antpuolio jis visai nesitikėjo, taip, kaip būdavo daroma Kazalėje. Jei ten buvo patalpa, ji turėjo ribotis su ta, kurioje rado teleskopą, ir iš ten turėtų rasti kokį kelią.

Užlipo į viršų, perėjo džiūvėsių podėlį, perlipo per instrumentus ir atsidūrė priešais sieną, kuri – tik dabar tai suprato – nebuvo iš kietmedžio kaip kad laivo korpusas.

Pertvara nebuvo tvirta: jis spyrė koja kaip tąsyk, kai norėjo patekti į patalpą, iš kurios girdėjo sklindant muziką, – ir medis pasidavė.

Atsidūrė blankiai apšviestame urve, su langeliu išlenktoje galinėje sienoje. O ten ant gulto, beveik iki smakro pritraukęs kelius, ištiestoje rankoje laikydamas didelį pistoletą sėdėjo Kitas.

Tai buvo senis išsiplėtusiais akių vyzdžiais, kaulėtu, žilstelėjusia barzdele apvestu veidu, retais pasišiaušusiais žilais plaukais, beveik bedante burna su bruknių spalvos dantenomis, apsisiautęs rūbu, kitados juodu, o dabar nusėtu išblukusiomis dėmėmis.

Atstatęs pistoletą, kurį laikė suspaudęs abiem delnais, drebančiomis rankomis, jis šaukė silpnu balsu. Pirmas sakinys buvo vokiškai arba olandiškai, antrasis, neabejotinai pakartojantis pirmojo turinį, prasta italų kalba – tai rodė, kad jau buvo nustatęs savo pašnekovo kilmę naršydamas po jo popierius.

– Jei pajudėsi – užmušiu!

Robertas buvo taip nustebintas to, ką išvydo, kad nespėjo nė sureaguoti. Tai išėjo į gera: per tą laiką pastebėjo, kad ginklo saugiklis nuleistas, – įrodymas, jog Priešas nelabai išmanė karo meną.

Tuomet prisiartino, mandagiai paėmė pistoletą už vamzdžio, bandydamas išplėšti jį iš rankeną suspaudusių delnų, nors toji būtybė kažką piktai rėkė, vokiškai.

Pagaliau Robertas vargais negalais atėmė ginklą, tas krito be jėgų ant gulto, o Robertas priklaupė šalia, prilaikydamas jo galvą.

– Sinjore, – tarė, – nenoriu jūsų skriausti. Aš jūsų draugas. Supratote? Amicus!

Kitas tik žiopčiojo be balso, išvertęs akių baltymus, ar, teisingiau, raudonius, ir Robertas išsigando, kad tas jau miršta. Paėmė jį leisgyvį ant rankų ir nusinešė į savo kajutę. Pagirdė vandeniu, davė šlaką degtinės, o tas, tardamas „Gratias ago, domine“, pakėlė ranką, lyg laimintų, ir tik tuomet Robertas, geriau įsižiūrėjęs rūbą, suprato, jog prieš jį dvasininkas.

21.

TELLURIS THEORIA SACRA*

Neaprašinėsiu jųdviejų pokalbio, trukusio dvi dienas. Dar ir todėl, kad nuo tos akimirkos Roberto užrašai tampa vis glaustesni. Svetimoms akims perskaičius jo išpažintį Sinjorai (taip niekada ir neišdrįso savo naujojo draugo to paklausti), jis ilgam liaujasi rašyti, sausai tepažymėdamas, ką sužinojęs ir kas įvykę.

Taigi priešais Robertą buvo tėvas Kasparas Vanderdroselis, *Societate Iesu, olim in Herbipolitano Franconiae Gymnasio, postea in Collegio Romano Matheseos Professor,* ir ne tik, o dar astronomas bei daugelio kitų mokslų tyrinėtojas prie Generalinės Ordino Kurijos. „Dafnė", vadovaujama kapitono olando, jau anksčiau plaukusio šiais keliais „Veerenigde Oost-Indische Compagnie" reikalais, prieš daug mėnesių paliko Viduržemio jūros pakrantes ir apiplaukė Afriką, tikėdamasi pasiekti Saliamono salas. Siekė lygiai to paties, ką daktaras Berdas norėjo atlikti plaukdamas „Amariliu", tik „Amarilis" ieškojo Saliamono salų plaukdamas iš rytų į vakarus, o „Dafnė" pasirinko priešingą kryptį, nors tai neką tekeitė: į Antipodus galėjai patekti ir iš vienos, ir iš kitos pusės. Saloje (tėvas Kasparas rodė pakrantės pusėn, už medžių) turėję pastatyti Maltiečių Observatoriją. Visiškai neaišku, kas tai turėję būti, bet Kasparas šnabždėjo apie ją kaip apie tokią garsią paslaptį, apie kurią kalba visas pasaulis.

* Šventoji žemės teorija

„Dafnė“ į šias vietas plaukė ilgai. Žinia, kaip tuomet buvo keliaujama jūromis. Palikęs Molukų salas, ketindamas nuplaukti į Švento Tomo uostą Naujojoje Gvinėjoje, nes derėjo aplankyti vietas, kur jėzuitų ordinas turėjo savo misijas, audros nublokštas laivas pasiklydęs nežinomose jūrose priplaukė salą, kurioje gyveno milžiniškos žiurkės sulig vaiko ūgiu, ilgiausia uodega ir sterble ant pilvo – vienos tokios iškamšą Robertas kaip tik ir matė (tėvas Kasparas prikišo jam, kad išmetė „Wunder, kuris vertas tiek kiek Peru“).

Draugiški gyvūnai, pasakojo tėvas Kasparas, apsupo išlipusius į krantą žmones, tiesdami rankeles prašė maisto, netgi tampė juos už drabužių, o kartu buvo ir patyrę vagišiai – iš vieno jūreivio kišenės ištraukė džiūvėsius.

Dabar prašyčiau leisti ir man įsiterpti, su visa pagarba tėvui Kasparui: tokia sala tikrai yra ir jos nesupainiosi su jokia kita. Tos netikros kengūros vadinasi Quokkas, jos gyvena tik ten, Rotnesto saloje, kurią olandai buvo ką tik atradę ir taip ir pavadinę *rottenest* – žiurkių lizdas. O kadangi toji sala yra priešais Pertą, reiškė, jog „Dafnė“ priplaukė vakarinę Australijos pakrantę. Prisiminus, kad ji, be to, buvo ties trisdešimtąja pietų lygiagrete ir į vakarus nuo Molukų salų, o turėjo plaukti į rytus, tik mažumą nusileisdama žemiau pusiaujo, tenka pripažinti, jog „Dafnė“ pasiklydo.

Jei tai būtų viskas! Plaukusieji „Dafne“ negalėjo nepastebėti netoli tos salos kitos pakrantės, bet tikriausiai pagalvojo, jog tai tik dar viena salelė, kur gyvena kokie nors kiti graužikai. Jie gi ieškojo visai ko kito, ir kas žino, ką tėvui Kasparui rodė laivo prietaisai. Neabejotinai buvo per keletą yrių nuo tos Terra Incognita e Australis, apie kurią žmonija jau daug amžių svajojo. Nesuprantama visai kas kita, – nes „Dafnė“ galų gale atsidūrė (kaip įsitikinsime) ties aštuonioliktuoju pietų ilgumos laipsniu, – kaip galėjo jie apiplaukti mažiausia du ketvirčius Australijos, jos nepastebėdami: arba pasuko į šiaurę, plauk-

dami tarp Australijos ir Naujosios Gvinėjos, kur galėjo sėsti ant seklumos vienoje ar kitoje pakrantėje, arba leidosi į pietus, plaukdami tarp Australijos ir Naujosios Zelandijos, visą laiką matydami atvirą jūrą.

Gal kas pamanys, kad pasakoju nebūtus dalykus, bet maždaug tuo pat metu, kai nutiko mūsų istorija, Abelis Tasmanas, išplaukęs iš Batavijos, pasiekė žemę, kurią pavadino Van Dimenu ir kuri šiandien žinoma Tasmanijos vardu. Jis irgi ieškojo Saliamono salų, todėl plaukė visą laiką laikydamasis dešiniau pietinių tos žemės pakrančių, nė neįsivaizduodamas, kad už jos yra šimtą kartų didesnis žemynas, kol pagaliau priplaukė Naujosios Zelandijos pietryčius, paskui pasuko į šiaurės rytus ir pasiekė Tongos salas; tuomet, manau, prasmukęs pro koralų rifus ir pasukdamas link Naujosios Gvinėjos, atsidūrė maždaug toje pat vietoje kaip „Dafnė“. Kitaip tariant, atšoko rikošetu lyg biliardo kamuoliukas, bet jūreiviams, atrodo, dar ilgai buvo lemta plaukti per du žingsnius nuo Australijos, jos nepastebint.

Todėl patikėkime tėvo Kasparo pasakojimu. Pasatų genama „Dafnė“ pateko į vieną iš audrų ir buvo taip apgadinta, kad turėjo sustoti dievažin kokioje saloje – be medžių, su smėlėtų pakrančių apsuptu ežerėliu viduryje. Ten pasitaisė laivą, – štai kodėl jame nebuvo statybinės medienos atsargų. Tuomet vėl leidosi į kelią, kol pagaliau išmetė inkarą šioje įlankoje. Kapitonas pasiuntė į sausumą valtį su žvalgybos būriu, toji jiems pasirodė neapgyventa, dėl viso pikto užtaisė ir nukreipė į ją tas kelias laivo patrankas, paskui ėmėsi trijų esminių žygių.

Pirma, pasirūpinti vandens ir maisto, kurio atsargos jau seko; antra, sugauti ir surinkti kuo daugiau įvairių vietinės faunos ir floros pavyzdžių, kurie pradžiugintų tėvynėje likusius Ordino gamtininkus; trečia, kirsti medžius, taip pasirūpinant rąstų, lentų ir kitos medžiagos, kurios galį prireikti vėl ištikus nelaimei. Paskutinis darbas buvo: ant vienos iš Salos aukštumų pastatyti Maltiečių Observatoriją, – ši užduotis pasirodė pati

sunkiausia. Jie turėjo iškelti iš triumo ir nugabenti į krantą visus dailidės įrankius ir įvairias Observatorijos dalis, tie darbai sugaišino daug laiko dar ir todėl, kad negalėjo pasiekti kranto plaukdami stačiai per įlanką: visu jos pločiu tarp laivo ir sausumos, beveik sulig vandens paviršiumi, tik su keletu pernelyg siaurų properšų, driekėsi užtvara, pylimas, koralų *Erdwall* – žodžiu, tai, ką mes šiandien vadiname koralų rifu. Po daugelio nevaisingų bandymų suprato, jog reikia apiplaukti įlankos pietinėje dalyje buvusį iškyšulį, kur rado palankią išsilaipinti vietą. „Štai kodėl mes dabar nematome jūreivių pamestos valties, nors ji vis dar ten, heu me miserum!“ Kaip galima suprasti iš Roberto aprašymo, tas teutonas gyvendamas Romoje bendravo lotyniškai su broliais iš šimto šalių, bet kalbėti itališkai nedaug turėjęs progų.

Baigus statyti Observatoriją, tėvas Kasparas ėmėsi savo stebėjimų, kuriuos sėkmingai tęsė beveik du mėnesius. Ką tuo metu veikė įgula? Tinginiavo, o drausmė laive vis labiau silpo. Kapitonas buvo prikrovęs į laivą daug statinaičių su degtine, skirta naudoti tik padrąsinimui per audras, ir labai saikingai, arba mainams su čiabuviais, tačiau įgula pasipriešinusi visiems įsakymams ėmė tempti jas į denį ir visi prisisprogo, neišskiriant nė kapitono. Tėvas Kasparas dirbo, o jie leido dienas lyg laukiniai, net Observatorijoje girdėjosi jų nešvankios dainos.

Vieną labai karštą dieną tėvas Kasparas, vienui vienas dirbęs Observatorijoje, nusivilko abitą (tuo baisiai nusidėdamas kuklumo įžadams, kartojo susigėdęs, kaip dera doram jėzuitui; teatleidžia jam Dievas, netrukęs jį nubausti!) ir jam į krūtinę įgėlė vabzdys. Iš pradžių tepajutęs įkandimą, bet vakare, kai sugrįžo į laivą, pakilo didelis karštis. Niekam apie šį atsitikimą nepasakojo, naktį jam ūžė ausyse ir labai skaudėjo galvą, – kapitonas praskleidė abitą ir ką ten pamatė? Pustulę, kokia atsiranda įkandus širšei, o netgi didesniam uodui. Bet tiesiog akyse pūlinėlis virto karbunkulu, piktvote, juostančiu furunkulu,

žodžiu, bubonu, akivaizdžiai liudijančiu *pestis, quae dicitur bubonica*, kaip nedelsiant buvo įrašyta laivo dienoraštin.

Kilo panika. Tėvas Kasparas bergždžiai pasakojo apie vabzdį, juk žinia, kad užsikrėtęs maru meluoja, idant nebūtų atskirtas. Veltui bandė įtikinėti puikiai žinąs, kaip atrodo sergantys maru, o šitai nebuvo panašu į marą dėl daugelio priežasčių. Įgula, norėdama atsikratyti užkrato, jau ruošėsi išmesti jį į jūrą.

Tėvas Kasparas mėgino aiškinti, kad per didžiąją maro epidemiją, užgriuvusią Milaną ir Šiaurės Italiją prieš porą tuzinų metų, kartu su kitais Ordino vienuoliais buvo pasiųstas dirbti į lazaretus, kur galėjo tiesiogiai tyrinėti šį reiškinį. Todėl apie tą užkrečiamą ligą daug išmanė. Yra ligų, kurios puola tik pavienius žmones įvairiose vietose ir įvairiu laiku, kaip antai Sudor Anglicus, kitos būdingos tik kuriam nors kraštui, kaip Dysenteria Melitensis ar Elephantiasis Aegyptia, dar kitos, kaip maras, ilgą laiką kankina visus daugelio kraštų gyventojus. Marą pranašauja Saulės dėmės, užtemimai, kometos, požemių gyvūnai, būriais paliekantys savo urvus, nuodingų garų nuvytinti augalai, o nė vienas iš tų ženklų nepasirodė nei laive, nei sausumoje, nei danguje, nei jūroje.

Kita vertus, marą sukelia iš pelkių kylantis dvokas, per karą kritusių pūvančių kūnų smarvė ar net skėrių antplūdis, kurie būriais skęsta jūroje, o paskui išplaunami į krantą. Užsikrečiama kvėpuojant tomis išgaromis: joms patekus į burną ar plaučius ir tuščiavidure gysla pasiekus širdį. O plaukiojimo metu, be pasmirdusio vandens ir maisto, kurie sukelia skorbutą, o ne marą, keliautojai nekvėpuoja jokiais kenksmingais garais, priešingai, mėgaujasi tyru oru ir sveikais vėjais.

Kapitonas tvirtino, kad išgarų dalelės ilgai lieka prikibusios prie rūbų bei daugelio kitų daiktų, taigi laive gal buvęs kas, išlaikęs užkratą, o paskui jį paskleidęs. Ir prisiminė knygų istoriją.

Tėvas Kasparas į kelionę buvo pasiėmęs keletą gerų knygų apie jūreivystę: Medinos „L'Arte del navegar", Snelijaus „Typhis Batavus" ir Petro Angjeriečio „De rebus oceanicis et orbe novo decades tres", – kartą jis papasakojo kapitonui įsigijęs jas Milane kone už dyką: praūžus marui, Krantinėje ant akmeninio aptvaro buvo išparduodama visa vieno be laiko mirusio sinjoro biblioteka. Taip įsigijęs mažą asmeninę kolekciją, kurią skaitydavęs net jūrose.

Kapitonas neabejojo, kad knygos, priklausiusios mirusiam maru, buvo užkrato nešiotojos. Žinia, marą perneša nuodingi tepalai, jam net tekę skaityti apie žmones, kurie mirė skaitydami knygas, nes kaskart palaižydavę pirštą versdami jų lapus, o šie buvę sutepti nuodais.

Tėvas Kasparas sunerimo: ne, Milane jis tyrė sirgusiųjų maru kraują naujausia technikos išmone, vadinama okuliaru, arba mikroskopu, ir matė tame kraujyje plūduriuojančius tarytum kirminėlius, o būtent jie yra to *contagium animatum* dalelės, kurios *vis naturalis* atsiranda iš kiekvieno trūnėsio ir perduodamos *propagatores exigui,* per prakaito poras, burną ar net ausis. Bet tie knibždantys padarai yra gyvi ir jiems misti reikia kraujo, todėl jie negalėtų dvylika ar daugiau metų išgyventi negyvose popieriaus skaidulose.

Kapitonas nenorėjo nieko girdėti, ir nedidelę puikią tėvo Kasparo biblioteką nusinešė jūros bangos. To dar negana: nors tėvas Kasparas kartojo, kad marą gali pernešti šunys ir musės, bet, kiek jam žinoma, ne žiurkės, įgula puolė šias naikinti, šaudydama kur papuolė, rizikuodama suvarpyti laivo šonus. Pagaliau, kai po dienos tėvo Kasparo karštinė vis dar neatslūgo, o bubonas nė kiek nesumažėjo, kapitonas apsisprendė: visi kelsis į Salą, kur palauks, kol tėvas Kasparas mirs arba pasveiks, o laivas tuo metu apsivalys nuo visų piktybinių užkratų ar išskyrų.

Pasakyta padaryta: visi kas gyvas laive sėdo į ginklų bei įnagių prikrautą valtį. Nutarus, kad mirus tėvui Kasparui, iki lai-

vas apsivalys, turėsią praeiti du arba trys mėnesiai, sutarta pastatyti sausumoje trobeles, ir viskas, kas „Dafnėje“ tiko dirbtuvėms įrengti, buvo nugabenta į krantą.

Ką jau kalbėti apie didžiąją dalį degtinės statinaičių.

– Jie blogai nusprendė, – su kartėliu kalbėjo tėvas Kasparas, sielvartaudamas dėl bausmės, kurią dangus jiems pasiuntė todėl, kad jį vieną paliko pražūčiai laive.

Tikrai, vos atvykę, pasigavę miške nudobė kelis žvėris, vakare uždegė pakrantėje didžiulius laužus ir lėbavo tris dienas ir tris naktis.

Matyt, laužai patraukė laukinių dėmesį. Nors pati Sala buvo negyvenama, tame archipelage gyveno juodi lyg afrikiečiai žmonės, puikūs jūreiviai. Vieną rytą tėvas Kasparas išvydo kokią dešimtį nežinia iš kur atsiradusių luotų išplaukiant iš už tos didelės salos vakaruose ir sukant įlankos link. Jie buvo išskobti iš medžio kamieno, kaip ir Naujojo pasaulio indėnų, tačiau dvigubi: vienoje pusėje sėdėjo irklininkai, o kita šliuožė vandeniu lyg slidė.

Iš pradžių tėvas Kasparas išsigando, kad jie plaukia į „Dafnę“, bet šie, atrodė, norėjo jos išvengti, krypdami stačiai į užutėkį, kuriame buvo išsilaipinę jūreiviai. Jis bandė riksmais perspėti vyrus Saloje, bet šie girti miegojo. Trumpai tariant, jūreiviai pamatė juos netikėtai išnyrant iš už medžių.

Pašoko lyg įgelti, nes čiabuviai neatrodė taikiai nusiteikę, bet niekas nieko negalėjo suvokti, juo labiau kur palikę ginklus. Tik kapitonas žengė priekin ir pistoleto šūviu patiesė vieną iš užpuolikų. Išgirdę šūvį ir pamatę krentant draugą, nors niekas jo nebuvo palietęs, čiabuviai ženklais parodė pasiduodą, o vienas prisiartino prie kapitono, tiesdamas nuo kaklo nusiimtą vėrinį. Kapitonas pasilenkė, paskui, matyt, ieškodamas, ką galėtų duoti mainais, pasisuko į saviškius kažko klausdamas.

Tai darydamas, atsuko čiabuviams nugarą.

Tėvo Vanderdroselio nuomone, čiabuvius dar iki pasigirstant šūviui nustebino kapitono elgesys, – buvo jis batavas di-

džiulę šviesia barzda ir žydromis akimis – tokių bruožų, kuriuos vietiniai, matyt, priskyrė dievybėms. Bet vos jis parodė nugarą (akivaizdu, jog tų laukinių genčių manymu dievybė negalėjo turėti nugaros), čiabuvių vadas rankoje laikyta kuoka sutriuškino jam galvą, jis krito kniūbsčias ir daugiau nepajudėjo. Juodieji žmonės puolė jūreivius ir šiems dar nespėjus susivokti, kaip gintis, išžudė visus iki vieno.

Prasidėjo siaubinga puota, trukusi tris dienas. Sergantis tėvas Kasparas viską stebėjo pro žiūronus ir nieko negalėjo padaryti. Įgulos vyrai virto skerdžiamais gyvuliais: iš pradžių Kasparas matė, kaip juos išrengę laukiniai džiaugsmingai rėkaudami pasidalino jų daiktus ir rūbus, paskui sukapojo, išvirė ir galiausiai ramiai suvalgė, užgerdami garuojančiu skysčiu ir dainuodami dainas, galėjusias atrodyti taikias, jei ne prieš tai įvykusi pragaištinga kermesė.

Pasisotinę čiabuviai pradėjo rodyti pirštais į laivą. Turbūt nesusiejo jo su jūreiviais: toks didingas, su stiebais ir burėmis, toks skirtingas nuo jų varganų kanojų jis, jų manymu, negalėjo būti žmogaus rankų kūrinys. Pasak tėvo Kasparo (maniusio, kad gerai pažįstąs viso pasaulio stabmeldžių mentalitetą, apie kurį jam Romoje pasakojo grįžę keliautojai jėzuitai), tikėjo jį esant gyvūnu, o tai, kad jis nesikišo į jų antropofagines apeigas, tik sutvirtino jų tikėjimą. Kita vertus, tvirtino tėvas Kasparas, ir Magelanas pasakojęs, kad čiabuviai tikėję, jog iš dangaus atskridę laivai yra tikrosios valčių motinos, kurios žindo jas, pritvirtintas prie bortų, o paskui atjunko, nustumdamos į vandenį.

Bet kažkuriam, matyt, šovė mintis, kad jei gyvūnas yra nuolankus, o jo mėsa tokia pat minkšta kaip jūreivių, verta jį užpulti. Ir jie pasuko „Dafnės“ link. Tuomet taikusis jėzuitas, nenorėdamas jų prisileisti (jo Ordino priesakas buvo gyventi *ad majorem Dei gloriam,* o ne mirti kažkokių pagonių, *cujus Deus venter est,* pasitenkinimui) prikišo ugnį prie vienos jau užtaisytos ir nukreiptos į Salą patrankos dagties ir iššovė sviedinį, ku-

ris su dideliu trenksmu, dūmams gaubiant vieną „Dafnės“ šoną, lyg gyvūnas švokštų iš pykčio, nukrito tarp luotų, apversdamas du iš jų.

Stebuklas buvo labai iškalbingas. Laukiniai grįžo į Salą: pradingo miško tankmėje ir netrukus vėl pasirodė nešini žiedų ir lapų vainikais, kuriuos sumetė į vandenį, palydėdami pagarbiais mostais, ir pasukę luotų nosis į pietvakarius išnyko už vakarinės salos. Suirzusiam gyvūnui manė atidavę pakankamą duoklę, ir tikrai nėra jiems ko vėl rodytis tose vietose, kur siautėjo užgauli ir kerštinga būtybė.

Tokią istoriją papasakojo tėvas Kasparas Vanderdroselis. Iki pasirodant Robertui jis sirgo daugiau nei savaitę, tačiau savo gamybos mikstūrų („Spiritus, Olea, Flores, und andere dergleichen Vegetabilische / Animalische / und Mineralische Medicamenten“) dėka jau buvo pradėjęs sveikti, kai staiga vieną naktį išgirdo žingsnius denyje.

Tuomet iš baimės vėl susirgęs, palikęs savo kajutę ir pasislėpęs toje skylėje, kartu pasiėmęs savo vaistus ir pistoletą, nė nesuprasdamas, kad šis neužtaisytas. Iš ten išeidavęs tik maisto ir vandens. Iš pradžių, norėdamas atgauti jėgas, vogęs kiaušinius, paskui nutaręs pasitenkinti vien vaisiais. Galiausiai įsitikinęs, kad Įsibrovėlis (tėvo Kasparo pasakojime tas Įsibrovėlis, be abejo, Robertas) – mokytas vyras, kuriam rūpįs laivas ir visa, kas jame buvo, ėmė įtarti, jog jis – ne sudužėlis, o kokios nors eretikų šalies, norėjusios atskleisti Maltiečių Observatorijos paslaptis, šnipas. Štai kodėl gerasis tėvas elgėsi taip vaikiškai, tikėdamasis priversti Robertą palikti šį velnių apsėstą laivą.

Dabar atėjo Roberto eilė papasakoti savo istoriją ir jis, nežinodamas, kiek iš jo užrašų tėvas Kasparas spėjo perskaityti, ilgėliau sustojo prie savo misijos ir kelionės „Amariliu“. Pasakojimo valanda išmušė baigiantis dienai, kai išsivirė gaidžiuką ir atkimšo paskutinį kapitono butelį. Tėvui Kasparui reikėjo

atgauti jėgas ir pagerinti kraują, – tad abu šventė tai, kas ir vienam, ir kitam atrodė grįžimas į žmonių bendruomenę.

– Juokinga! – tarė tėvas Kasparas, išklausęs neįtikimą daktaro Berdo istoriją. – Dar niekad negirdėjau apie tokį žvėriškumą. Kodėl reikėjo jį taip kankinti? Galvojau jau viską girdėjęs apie ilgumų paslaptį, bet tik ne tai, kad galima jas nustatyti naudojant ungventum armarium! Jei tai būtų įmanoma, jėzuitai seniai taip būtų padarę. Tai visiškai nesusiję su ilgumomis, parodysiu tau, kaip gerai aš dirbu, ir pamatysi, kad viskas yra kitaip...

– O jūs, – paklausė Robertas, – ieškojote Saliamono salų ar norėjote įminti ilgumų paslaptį?

– Ir viena, ir kita, supranti? Randi Saliamono salas ir jau žinai, kur yra šimtas aštuoniasdešimtas dienovidinis, randi šimtą aštuoniasdešimtąjį dienovidinį, ir jau žinai, kur yra Saliamono salos!

– Kodėl gi šios salos turėtų būti šitame dienovidinyje?

– O, mein Gott, teatleidžia man Viešpats, kad be reikalo paminėjau Jo Švenčiausiąjį Vardą. In primis, Saliamonas, kaip parašyta Karalių Knygoje, pastatęs šventyklą, surinko didelį laivyną, ir tas laivynas nuplaukė į Ofyro salą, iš kur atvežė jam, kaip tu sakai?.. quadringenti und viginti...

– Keturi šimtai dvidešimt...

– Keturis šimtus dvidešimt aukso talentų, labai didelius turtus: Biblija rašo „labai mažai“ – supraskim: „labai daug“, tas pat, kaip sakyti pars pro toto. O tokių turtų nerasi jokiuose kraštuose arti Izraelio, quod significat, tas laivynas į patį Žemės kraštą buvo nuplaukęs. Čia.

– Kodėl čia?

– Todėl, kad čia yra šimtas aštuoniasdešimtasis dienovidinis, kuris yra būtent tas, kur Žemę perpus padalina, šitoje pusėje yra pirmasis dienovidinis, skaičiuoji vienas, du, trys ir taip iki trijų šimtų šešiasdešimties, – kai atsiduri prie šimto aštuonias-

dešimties, čia yra vidurnaktis, o ties pirmuoju dienovidiniu – vidurdienis. Verstanden? Dabar supranti, kodėl Saliamono salos taip pavadintos? Saliamonas dixit: pjaukite vaiką per pusę, Saliamonas dixit: pjaukite Žemę per pusę.

– Supratau, jei esame ties šimtas aštuoniadešimtuoju dienovidiniu, esame prie Saliamono salų. Bet kodėl manote, kad esame ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu?

– Juk yra Maltiečių Observatorija! Tegul nebūtų gana visų mano ankstesnių įrodymų, kad šimtas aštuoniasdešimtasis dienovidinis eina kaip tik čia, bet Observatorija šitai patvirtino.

Ištempęs Robertą į denį, mostelėjo į įlanką:

– Ar matai tą kyšulį šiaurėje, kur dideli medžiai didelėmis kojomis vaikšto vandenyje? Dabar matai tą kitą kyšulį pietuose? Nuvesk tiesę tarp dviejų kyšulių, matai, kad ji eina tarp čia ir kranto, kiek daugiau apud kranto nei apud laivo... Matai tą tiesę, sakau, geistige, tiesę, ar regi vaizduotės akimis? Gut, tai ir yra dienovidinio tiesė!

Kitą dieną tėvas Kasparas, nepametęs laiko skaičiavimo, pranešė, jog yra sekmadienis. Savo kajutėje paaukojo mišias, pašventino gabalėlį vienos iš keleto jiems dar likusių ostijų. Tuomet tęsė pamoką, iš pradžių kapitono kajutėje, prie gaublio ir žemėlapių, o paskui denyje. Kai Robertas pasiskundė negalįs pakęsti ryškios šviesos, iš vienos spintelės ištraukė akinius su padūmavusiais stiklais, kuriuos užsidėdavo tyrinėdamas vulkano žiotis. Robertui atsivėrė švelnesnių, akiai malonių spalvų pasaulis, ir pamažu jis vėl ėmė pratintis prie dienos šviesos.

Kad suprastumėt, kas toliau parašyta, turiu šį bei tą paaiškinti, o to nepadaręs ir aš pats nieko nebesumosiu. Tėvas Kasparas buvo įsitikinęs, kad „Dafnė“ stovėjo tarp šešiolikto ir septyniolikto laipsnio pietų platumos – taigi ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu. Dėl platumos – galime juo visiškai

pasitikėti. Bet įsivaizduokime, kad jam pavyko nustatyti taip pat ir ilgumą. Iš padrikų Roberto pastabų galime spėti, jog tėvas Kasparas skaičiuoja aplinkui tris šimtus šešiasdešimt laipsnių pradėdamas nuo Geležies salos, esančios aštuoniolika laipsnių vakariau Grinvičo, pagal Ptolemėjo laikus siekiančią tradiciją. Tad teigdamas esąs ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu iš tikro buvo ties šimtas šešiasdešimt antruoju į rytus nuo Grinvičo. Saliamono salos buvo ties šimtas šešiasdešimtuoju rytų dienovidiniu, tarp penktojo ir dvyliktojo laipsnio pietų ilgumos. Todėl „Dafnė“ būtų per daug nusileidusi žemyn į vakarus nuo Naujųjų Hibridų, ten, kur plyti tik koralų rifai, vėliau tapę Recifs d'Entrecasteaux.

Ar tėvas Kasparas galėjo skaičiuoti nuo kito dienovidinio? Be jokios abejonės. Kaip amžiaus pabaigoje savo knygoje „Rutulių knyga“ rašys Koronelis, pirmąjį dienovidinį Eratostenas vedė per Heraklio stulpus, Martinas iš Tyro per Laimės salas, Ptolemėjas „Geografijoje“ laikėsi tos pat nuomonės, bet „Astronomijos knygose“ jau veda jį per Aleksandriją Egipte. Vėlesniais laikais Izmaelis Abulfeda pažymi jį Kadyje, Alfonsas – Tolede, tą patį padaro ir Pigafetas su Herera. Kopernikas veda jį per Fromborką. Reinholdas – per Karališkąjį kalną, arba Karaliaučių, Kepleris – per Oranienburgą, Longomontanas – per Kopenhagą, Landsbergijus – per Gentą, Ričiolis – per Boloniją. Jansonijaus ir Blau atlasuose jis eina per Monte Piką. Remdamasis savo „Geografija“, šitame Gaublyje Pirmąjį Dienovidinį vedu per pačią vakariausią Geležies salos dalį, laikydamasis Liudviko XIII dekreto, kuris kartu su Geo- tarnyba 1634 metais nubrėžė jį šitoje vietoje.

Tačiau jei tėvas Kasparas būtų nutaręs nepaklusti Liudviko XIII dekretui ir nuvedęs savo pirmąjį dienovidinį, tarkime, per Boloniją, „Dafnė“ dabar plūduriuotų kažkur tarp Samoa ir Taičio. Bet ten čiabuviai ne tokie juodaodžiai kaip tie, kuriuos sakė čia matęs.

Kodėl reikėtų remtis Geležies salos tradicija? Tėvas Kasparas kalba apie Pirmąjį Dienovidinį kaip apie nejudamą liniją, Dievo nustatytą pirmosiomis pasaulio sukūrimo dienomis. Kuri vieta Dievui atrodytų pati tinkamiausia? Edeno sodai, kurių padėties tiksliai nežinome, tik tai, kad jie kažkur rytuose? Tolimoji Tulė? Jeruzalė? Iki šiol dar niekas neišdrįso priimti teologinio sprendimo, ir teisingai: Dievas mąsto kitaip, nei žmonės. Gana pasakyti, kad Adomas atsirado žemėje, kai jau buvo saulė, mėnulis, diena ir naktis, taigi ir dienovidiniai.

Todėl sprendimo derėjo ieškoti ne Istorijoje, o Šventojoje Astronomijoje. Reikėjo palyginti tai, kas parašyta Šventajame Rašte, su mūsų žiniomis apie dangaus dėsnius. Pagal Pradžios knygą, Dievas pirmiausia sukuria dangų ir žemę. Tuomet virš Bedugnės dar buvo tamsu ir *spiritus Dei fovebat aquas,* bet tie vandenys dar negalėjo būti tie patys, kuriuos pažįstame mes, nes šiuos Dievas sukuria tik antrąją dieną, atskirdamas tuos, kurie yra virš dangaus skliauto (iš kur šiandien krenta lietus), nuo tų, kurie plyti apačioje, taigi upių ir jūrų.

Vadinasi, pirmasis kūrybos rezultatas buvo Pirmapradė Materija, be formos ir matmenų, kokybės, savybių, polinkių, judėjimo ir poilsio, grynas pirmykštis chaosas, *hyle,* kuris dar nebuvo nei šviesa, nei tamsa – vien prastai suvirškinta masė, kurioje maišėsi keturi gaivalai, o kartu šaltis ir šiluma, sausra ir drėgmė, burbuliuojanti magma, šaudanti lyg puodas su pupelėmis, lyg diarėjos kamuojami viduriai, užsikimšęs vamzdis, tvenkinys, kuriame greitai nardant aklosioms lervoms atsiranda ir vėl išnyksta ratilai. Eretikų nuomone, toji materija, tokia buka ir atspari bet kokiam kūrybos dvelksmui, mažų mažiausia tokia pat amžina kaip pats Dievas.

Tačiau reikėjo dieviškojo kvėptelėjimo, kad iš jos, joje ir virš jos rastųsi šviesos ir tamsos kaita, diena ir naktis. Ta šviesa (ir ta diena), apie kurią kalbama antrojoje kūrinio dalyje, dar nebuvo ta šviesa, kurią mes pažįstame, kitaip tariant, ta, kurią

skleidžia žvaigždės ir du didieji šviesuliai, sukurti tik ketvirtąją dieną. Tai buvo kūrybos šviesa, grynoji dieviškosios energijos išraiška, lyg sprogimas statinės parako, kuris iš pradžių atrodo lyg juodos, neperregimos kietai suspaustos granulės, paskui staiga jos pasklinda liepsnomis, virsta koncentruotu spindesiu, kuris pamaži plinta iki tolimiausių ribų, – ir kaip priešybė jai atsiranda tamsa (net jei pas mus sprogimas įvyktų dieną). Tarsi iš sulaikyto kvėpavimo, iš lyg vidiniu alsavimu žėruojančios anglies, iš to *göldene Quelle des Universums,* gimtų spindinčios tobulybės skalė, pamažu slenkanti neišvengiamos netobulybės link; tarsi kūrybos dvelksmas prasidėtų begaline koncentruota dieviškosios šviesos galia, tokia skaisčia, kad mūsų akims atrodo lyg tamsiausia naktis, ir eitų žemyn per sąlygišką cherubinų ir serafimų tobulybę, per sostus ir viešpatijas, iki žemiausio laiptelio, kur šliaužioja sliekai ir bejausmis tūno akmuo, iki pat Nieko ribos. „Ir tai buvo Offenbarung göttlicher Mayestat!“

Ir jei trečiąją dieną jau randasi žolynai ir medžiai, tai tik todėl, kad Biblijoje kalbama ne apie malonų akiai gamtovaizdį, o apie tamsią vegetatyvinę augalų galią, sėklų jungimąsi, sopulių iškankintų ir iškraipytų šaknų pastangas stiebtis į saulę, nors trečiąją dieną ji dar nebuvo pasirodžiusi.

Gyvybė atsiranda ketvirtąją dieną, kai sukuriami mėnuo, saulė ir žvaigždės, kad rastųsi žemėje šviesa, o diena būtų atskirta nuo nakties mums suprantamo laiko skaičiavimo prasme. Tą dieną sutvarkytas dangaus skliautų ratas – nuo Pirmuojo Judamo Rato ir nejudamų Žvaigždžių iki pat Mėnulio, su žeme viduryje – kietu, dangaus šviesulių vos nuskaidrintu akmeniu, apsuptu brangakmenių girlianda.

Apibrėžę mūsų dieną ir naktį, saulė ir mėnuo tapo pirmuoju ir nepakartojamu modeliu visų būsimųjų laikrodžių, kurie, mėgdžiodami dangaus skliautą, Zodiako ciferblatą, skaičiuoja žmogiškąjį laiką, visiškai nesusijusį su kosminiu laiku, nes jo neri-

mastingą alsavimą, jo kryptį sudaro vakar, šiandien ir rytoj, o ne ramus Amžinybės kvėpavimas.

Stabtelkime prie šios ketvirtosios dienos, kalbėjo tėvas Kasparas. Dievas sukuria saulę, o jau sukurta – aišku, ne anksčiau – ji pradeda judėti. Taigi tą minutę, kai saulė pajuda savo keliu, kad niekada nebesustotų, tą *Blitz,* tą akimirksnį prieš žengdama pirmąjį žingsnį ji yra tiesiai virš linijos, kuri statmenai skiria žemę į dvi dalis.

– Ir Pirmasis Dienovidinis yra tas, kuriame netikėtai stojo vidurdienis! – sušuko Robertas, manydamas viską puikiai supratęs.

– Nein! – sutramdė jį mokytojas. – Manai, kad Dievas toks kvailas kaip tu? Kaip galėjo pirmoji sukūrimo diena prasidėti vidurdienį? Gal tu pradėtum desz Heyls, Kūrimą, nuo nepavykusios dienos, nuo Leibesfrucht, dvylikos šviesos valandų dienos embriono?

Aišku, ne. Saulės kelias Pirmajame Dienovidinyje turėjo prasidėti šviečiant žvaigždėms, tuoj po vidurnakčio, o prieš tai buvo Ne-laikas. Ties šituo dienovidiniu ir prasidėjo – naktį – pirmoji kūrimo diena.

Robertas bandė prieštarauti, kad jei tame dienovidinyje buvo naktis, neišnešiota diena turėjo atsirasti kitoje pusėje, ten, kur netikėtai pasirodė saulė, kai dar nebuvo nei nakties, nei ko kito, o tik tamsus ir be laiko chaosas. Bet tėvas Kasparas atšovė, kad Šventajame Rašte nepasakyta, kad saulė atsiradusi lyg mostelėjus burtų lazdele, ir jam malonu tikėti (kaip reikalauja ir gamtinė, ir dieviškoji logika), kad Dievas sukūrė saulę, iš pradžių keletą valandų sukdamas ją dangumi lyg užgesusią žvaigždę, kuri įsižiebė palaipsniui, keliaudama nuo pirmojo dienovidinio iki jo antipodų. Gal ji suliepsnojo iš lėto, tarsi skiltuvo kibirkšties palytėtos šlapios malkos, iš pradžių tik vos vos rusenančios, tik staiga pūstelėjimo paakintos pradedančios traškėti ir pagaliau nušvintančios ilgais lieps-

nos liežuviais. Argi ne gražu įsivaizduoti Visatos Tėvą, pučiantį tą dar šviežią rutulį, kad paskelbtų savo pergalę lygiai po dvylikos valandų užgimus Laikui kaip tik ties Antipodų Dienovidiniu, kur jie dabar ir yra?

Teliko nuspręsti, kuris būtų Pirmasis Dienovidinis. Tėvas Kasparas pripažino, kad tas, kuris kirto Geležies salą, yra tinkamiausias, nes – Robertas tai jau girdėjo iš daktaro Berdo – ten magnetinė rodyklė niekur nenukrypsta, kadangi toji linija eina labai arti Ašigalio, kur yra aukščiausi geležies kalnai. Ir tai – neabejotinas stabilumo ženklas.

Galiausiai sutikę, kad tėvas Kasparas rėmėsi būtent tuo dienovidiniu ir teisingai apskaičiavo ilgumą, turėtume pripažinti, kad, kaip jūreivis, jis teisingai nubrėžė kelią, bet neišlaikė išbandymo kaip geografas: „Dafnė" stovėjo išmetusi inkarą ne prie Saliamono salų, o kažkur į vakarus nuo Naujųjų Hibridų, ir viskas. Tačiau apgailestaučiau turėdamas pasakoti istoriją, – kuri, kaip įsitikinsime, *privalo* vykti ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu, – priešingu atveju taptų visiškai neįdomi, – ir pripažinti, kad vyko ji kažin kiek laipsnių į vieną ar kitą pusę.

Todėl pabandysiu pateikti hipotezę, kuris tebūnie iššūkiu kiekvienam skaitytojui mesti savąjį iššūkį. Tėvas Kasparas taip suklydo, kad, pats to nežinodamas, atsirado ties *mūsų* šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu, turiu galvoje tą, kuris kerta Grinvičą, o tas pasaulio pradžios taškas jam į galvą galėjo ateiti pats paskutinis, nes tai buvo popiežiaus priešininkų schizmatikų kraštas.

Tokiu atveju „Dafnė" būtų atsiradusi prie Fidžio salų (kur čiabuviai kaip tik tokie juodaodžiai) toje vietoje, kur šiandien eina mūsų šimtas aštuoniadešimtasis dienovidinis, taigi prie Taveuni salos.

Tuomet viskas stotų į savo vietas. Taveuni salos kontūre matyti vulkaninės prigimties kalnagūbris, lygiai kaip didžiosios salos, kurią Robertas matė vakaruose. Bet tėvas Kasparas tikino

Robertą, kad lemtingasis dienovidinis eina stačiai per Salos įlanką. Tuomet, jei dienovidinis yra rytuose, Taveuni sala irgi yra rytuose, o ne vakaruose, bet jei vakaruose matome salą, kuri lyg ir atitiktų Roberto aprašymus, tai rytuose turėtų būti mažesnės salos (aš pasirinkčiau Kamėją), bet dienovidinis jau eitų už nugaros tam, kuris žvelgia į mūsų istorijos Salą.

Tiesa ta, kad iš duomenų, kuriuos mums pateikia Robertas, neįmanoma nustatyti, kurgi „Dafnė" galų gale apsistojo. Be to, visos tos salelės tiek panašios – lygiai taip kaip europiečiams atrodo japonai, ir priešingai. Tenorėjau pamėginti. Kada nors norėčiau pakartoti Roberto kelionę, sekdamas jo pėdsakais. Bet mano geografija – tai viena, o jo istorija – visai kas kita.

Vienintelė paguoda – visos šitos fantazijos, mūsų neaiškaus romano požiūriu, neturi jokios reikšmės. Tėvas Vanderdroselis tvirtina Robertui, kad jie yra ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu, kuris yra antipodų antipodas, o ten, ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu, yra ne dabartinės Saliamono salos, o jo Saliamono Sala. Ir koks pagaliau skirtumas, yra ji ar ne? Tegul tai bus istorija apie du žmones, tikinčius, kad yra ten, o ne du žmones, kurie išties ten yra, nes klausantis istorijų – net didžiausių liberalų dogma tokia – negalima netikėti.

Todėl sutarta: „Dafnė" plūduriavo priešais šimtas aštuoniasdešimtąjį dienovidinį, tiesiog prie Saliamono Salų, o mūsų Sala buvo pati saliamoniškiausia iš visų Saliamono Salų, kaip saliamoniškas yra ir mano verdiktas, tai nuspręsta kartą ir visiems laikams.

– Tikrai tikitės toje saloje rasti visus tuos turtus, apie kuriuos pasakojo tas Mendanija? – paklausė Robertas, kai jis baigė aiškinti.

– Tai yra Lügen der Spanischen Monarchy! Esame prieš didžiausią visos žmonijos ir šventosios istorijos stebuklą, kurio tu

dar negali suprasti! Paryžiuje žvalgeisi į damas ir sekei epikūriečių ratio studiorum, verčiau jau būtum mąstęs apie didžiuosius mūsų Visatos stebuklus, tegul bus per amžius laudato Švenčiausiasis jos Kūrėjo Vardas!

Taigi, kaip matome, priežastys, kurių paakintas tėvas Kasparas leidosi kelionėn, nedaug teturėjo bendra su kitų šalių jūreivių plėšikiškais tikslais. Viską lėmė tai, kad tėvas Kasparas apie Pasaulinį Tvaną rašė monumentalų darbą, turėjusį išlikti ilgiau už bronzos paminklą.

Kaip dvasininkas, siekė įrodyti, kad Biblija nemelavo, tačiau, kaip mokslininkas, norėjo palyginti Šventraščio žodžius su savo laikų atradimais. Todėl rinko iškasenas, tyrinėjo rytų kraštus, tikėdamasis ką rasti ant Ararato kalno, ir tikslino Arkos matmenis, kad tilptų joje tokia galybė gyvūnų (be to, kiekvienos rūšies po septynias poras), o kartu būtų išlaikyta teisinga proporcija tarp iškilusios ir panirusios dalies, kad Arka nuo viso to svorio nepaskęstų arba jos neapverstų pašėlusios Tvano bangos.

Jis nubraižė Robertui Arkos pjūvio eskizą, pavaizduodamas ją lyg milžinišką kampuotą šešiaaukštį statinį, su paukščiais viršuje, besimėgaujančiais saulės šviesa, žinduoliais aptvaruose, kur tilpo ne tik katės, bet ir drambliai, roplius apgyvendino triume, kurio vandenyje galėjo gyventi ir vandenmėgiai žemės gyviai. Milžinams ten nebuvo vietos, todėl jų rūšis išmirė. Laimė, Nojus neturėjo vargo su žuvimis, kurioms vienintelėms Tvanas nekėlė baimės.

Bet tyrinėdamas Tvaną tėvas Kasparas susidūrė su iš pažiūros neišsprendžiama *physicus-hydrodynamicus* problema. Biblijoje parašyta, jog Dievas atsiuntė į žemę liėtų, kuris truko keturiasdešimt dienų ir naktų, o vandenys pakilo virš žemės, apsemdami net aukščiausius kalnus, dar daugiau, pakilę per penkiolika uolekčių virš pačių aukščiausiųjų ir taip laikę apsiautę žemę šimtą penkiasdešimt dienų. Puiku.

– Ar kada mėginai rinkti vandenį? Lyja visą dieną, o teprisirenka tik ant statinės dugno! O jei lyja visą savaitę, vos vos teprirenki statinę! Dabar įsivaizduok ungeheuere – tokį lietų, po kuriuo nė negali tverti, lyg visas dangus išsilietų ant tavo vargšės galvos, – baisesnį už tą audrą, kuri sudaužė tavo laivą... Ist das unmöglich, neįmanoma, kad per keturiasdešimt dienų pripildytum visą žemę iki pat aukščiausių viršukalnių!

– Norite pasakyti, kad Šventraštis meluoja?

– Nein! Aišku, ne! Bet turiu parodyti, iš kur Dievas gavo visą tą vandenį, nes negali būti, kad pylė jį tik iš dangaus! To negana!

– Tai kas tuomet?

– Tas, kad dumm bin ich nicht, kvailas aš nebūti! Tėvas Kasparas tokį dalyką sugalvojo, kurio nė viena žmogiška būtybė iki šiol dar nebuvo sugalvojusi. In primis, gerai perskaitė Bibliją, kur parašyta, kad Dievas, teisybė, atvėrė visas dangaus sklendes, bet kartu leido išsiveržti visiems Quellen, Fontes Abyssy Magnae, visiems didžiosios bedugnės šaltiniams, Pradžios knyga vienas septyni vienuolika. O Tvanui pasibaigus uždarė bedugnės šaltinius, Pradžios knyga vienas aštuoni du! Kas yra tie bedugnės šaltiniai?

– Kas jie yra?

– Tai giliausiose jūrose esantys vandenys! Dievas paėmė ne tik lietų, bet ir vandenis iš giliausių jūrų ir išpylė juos ant žemės! Ir juos paėmė būtent čia, nes jei aukščiausi kalnai yra aplink pirmąjį dienovidinį, tarp Jeruzalės ir Geležies salos, tai giliausios jūrų bedugnės, be jokios abejonės, yra čia, prie antidienovidinio, dėl simetrijos.

– Taip, tačiau viso Žemės rutulio vandenų neužtektų apsemti kalnus, antraip jie visą laiką būtų apsemti. O jei Dievas pylė jūros vandenis ant sausumos, jis užliejo sausumą, bet ištuštino jūrą, ir jūra tapo didele tuščia skyle, į kurią Nojus įkrito su visa savo Arka...

– Tikrai teisingai kalbi. Ne tik tai: jei Dievas susėmė visą Nežinomos Žemės vandenį ir išpylė jį ant žinomos Žemės, tas pusrutulis liko be vandens ir pasikeitė žemės Zentrum Gravitatis, ir ji visa apsivertė, o gal pakilo į dangų kaip paspirtas kamuolys.

– Ir kas tuomet?

– Pabandyk pats pagalvoti, ką tu daryti, jei būti Dievas.

Robertas įsitraukė į žaidimą:

– Jei aš būti Dievas, – tarė, nes, matyt, jau nemokėjo asmenuoti veiksmažodžių taip, kaip liepia italų Dievas, – sukurčiau naujus vandenis.

– Tu – taip, Dievas – ne. Dievas gali vandenį ex nichilo sukurti, bet kur jį paskui po Tvano dėti?

– Tuomet Dievas jau nuo pradžių pradžios po bedugne įrengė didelį vandens telkinį, gerai paslėpdamas jį žemės gelmėse, ir ta proga leido jam tekėti, bet tik keturiasdešimt dienų, lyg švirkštų jis iš ugnikalnių. Biblijoje tikrai tai norėta pasakyti, kai rašoma, kad Jis leido išsiveržti bedugnės šaltiniams.

– Taip manai? Bet iš ugnikalnių veržiasi ugnis. Visas žemės zentrum, Mundus Subterraneus širdis, yra didžiulis liepsnų kamuolys! Jei zentrum yra ugnis, ten negali būti vanduo! Jei ten būti vanduo, ugnikalniai virsti fontanais, – baigė jis.

Robertas nenusileido.

– Tuomet, jei būčiau Dievas, paimčiau vandenis iš kito pasaulio, juk yra jie begaliniai, ir išpilčiau ant žemės.

– Paryžiuje prisiklausei tų bedievių, kurie kalba apie begalinius pasaulius. Tačiau Dievas sukūrė tik vieną pasaulį ir Jo šlovei to užtenka. Ne, tu geriau pagalvok, jei neturi begalinių pasaulių ir neturi laiko, kad tam Tvanui juos sukurtum, o paskui išmestum vėl į Tuštumą, ką tu daryti?

– Tuomet jau nebežinau.

– Todėl, kad tavo mažas protas.

– Tegul bus mano mažas protas.

– Taip, labai mažas. Dabar pagalvok. Jei Dievas galėtų paimti vandenį, kuris vakar buvo visoje žemėje, ir perkelti jį į šiandieną, jau būtų jo dvigubai, ir vėl perkelti jį į rytojų, ir taip iki begalybės, gal ateitų tokia diena, kai Jis galės pripildyti visą mūsų rutulį iki pat kalnų viršūnių?

– Nemoku gerai skaičiuoti, bet, tarkime, taip.

– Ja! Per keturiasdešimt dienų jis pripildo žemę keturiasdešimt kartų daugiau vandens, nei yra visose jūrose, o jei tu keturiasdešimt kartų pagilintum jūras, tikrai apsemtum kalnus: bedugnės yra gilesnės arba tokios pat gilios, kokie aukšti yra kalnai.

– O kurgi Dievas paimtų vakardienos vandenį, jei vakardiena jau praėjusi?

– Čia! Dabar klausyk. Įsivaizduok esąs Pirmajame Dienovidinyje. Įsivaizduoji?

– Taip.

– Dabar įsivaizduok, kad yra vidurdienis, tarkime, Didžiojo Ketvirtadienio vidurdienis. Kelinta valanda būtų Jeruzalėje?

– Sprendžiant iš visko, ko išmokau apie Saulės sukimąsi ir apie dienovidinius, Jeruzalėje saulė jau turėtų būti perkopusi savo dienovidinį – taigi turėtų būti vėlyva popietė. Suprantu, kur link sukate. Gerai: Pirmajame Dienovidinyje yra vidurdienis, o Šimtas aštuoniasdešimtajame Dienovidinyje – vidurnaktis, nes saulė jį paliko jau prieš dvylika valandų.

– Gut. Taigi čia jau yra vidurnaktis, kitaip tariant, baigiasi Didysis Ketvirtadienis. Kas atsitinka iškart po to?

– Prasideda Didysis Penktadienis.

– O Pirmajame Dienovidinyje?

– Ten dar būtų Didžiojo Ketvirtadienio popietė.

– Wunderbar. Taigi čia jau yra penktadienis, o ten dar ketvirtadienis. Bet kai į Pirmąjį Dienovidinį ateina penktadienis, čia jau yra šeštadienis ir Viešpats prisikėlė, teisingai?

– Taip, sutinku, bet nesuprantu...

– Tuoj suprasi. Kai čia yra vidurnaktis ir viena minutė, mažiausia minutės dalelė, sakai, kad čia jau penktadienis?

– Aišku.

– Bet įsivaizduok, kad tuo pat metu tu esi ne čia, laive, o ten, saloje, kurią matai į rytus nuo dienovidinio linijos. Gal sakysi, kad ir ten penktadienis?

– Ne, ten dar ketvirtadienis. Ten yra vidurnaktis be vienos minutės, be akimirksnio, bet ketvirtadienis.

– Gut! Tuo pat metu čia yra penktadienis, o ten – ketvirtadienis!

– Tikrai, ir... – Robertas nutilo, pritrenktas netikėtai šovusios minties. – Ne vien tai! Jūs man ką tik išaiškinote, kad jei tą pat akimirką būčiau tiesiog ant dienovidinio linijos, ten būtų lygiai vidurnaktis, bet jei pažiūrėčiau į vakarus, matyčiau penktadienio vidurnaktį, o jei pažiūrėčiau į rytus, matyčiau ketvirtadienio vidurnaktį. Dėl Dievo!

– Prašau nepiktžodžiauti!

– Atleiskite, tėve, bet tai stebuklas!

– Todėl stebuklo akivaizdoje neminėk Dievo vardo be reikalo! Verčiau sakyk „O, dangau!". Bet didžiausias stebuklas yra tai, kad nėra jokio stebuklo! Viskas numatyta ab initio! Jei Saulė apsisuka aplink Žemę per dvidešimt keturias valandas, į vakarus nuo šimtas aštuoniasdešimtojo dienovidinio prasideda nauja diena, o į rytus vis dar tęsiasi vakarykštė diena. Penktadienio vidurnaktis čia, laive, lygus ketvirtadienio vidurnakčiui ten, Saloje. Ar žinai, kas nutiko Magelano jūreiviams, kai jie baigė savo kelionę aplink Žemę, o tai papasakojo Petras Kankinys? Jie grįžo, manydami, kad yra vakardiena, o iš tikro buvo rytojus, todėl nusprendė, kad Dievas nubaudė juos pavogdamas dieną už tai, jog nesilaikė penktadienio pasninko. O viskas buvo daug paprasčiau: jie keliavo į rytus. Jei keliauji iš Amerikos į Aziją, prarandi vieną dieną, jei keliauji priešinga kryptimi, laimi vieną dieną: štai kodėl „Dafnė" pasuko pro Aziją, o jūs,

kvailiai, plaukėte pro Ameriką. Dabar tu esi už mane viena diena senesnis! Tau nejuokinga?

– Jei grįžčiau į Salą, būčiau viena diena jaunesnis!

– Tai buvo tik mano mažas jocus. Man visai nerūpi, ar tu jaunesnis, ar senesnis. Man rūpi, kad šitoje pasaulio dalyje nubrėžta linija, kurios šitoje pusėje yra rytdiena, o anoje pusėje – vakardiena. Ir ne tik vidurnaktį, bet septintą, dešimtą, kiekvieną valandą! Todėl Dievas sėmė iš tos bedugnės vakardienos vandenį (matai jį štai ten) ir pylė jį ant šiandienos pasaulio, kitą dieną vėl, ir taip toliau! Sine miraculo, naturaliter! Dievas sutvarkė Gamtą kaip didelį Laikrodį! Taigi lyg aš turėčiau laikrodį, kuris rodytų ne dvylika, o dvidešimt keturias valandas. Tame laikrodyje rodyklė, arba strėlė, juda link dvidešimt ketvirtos valandos, ir dešinėje nuo dvidešimt ketvirtos valandos yra vakar, o kairėje – šiandien!

– Bet kaip galėjo vakardienos žemė ramiai stovėti danguje, jei šitame pusrutulyje nebuvo vandens? Ar ji neprarasdavo Centrum Gravitatis?

– Tu mąstai pagal žmogišką laiko suvokimą. Mums, žmonėms, egzistuoja vakardiena, kurios jau nebėra, ir rytdiena, kurios dar nėra. Tempus Dei, quod dicitur Aevum, yra visiškai kitoks.

Robertas svarstė, kad Dievui semiant vakarykštį vandenį ir pilant jį į šiandieną, vakarykštėje žemėje dėl to prakeikto gravitacijos centro galėjo atsirasti koks nors plyšys, bet žmonėms tai neturėjo rūpėti: jų vakarykštėje dienoje to plyšio dar nebuvo, jis atsirado tik Dievo vakardienoje, matyt, mokėjusio manipuliuoti skirtingais laikais ir skirtingomis istorijomis, kaip Autorius, rašantis savo romanus su tais pačiais veikėjais, tačiau kiekviename naujame vis keičiantis jų likimus. Tarytum būtų viena „Rolando giesmė“, kurioje Rolandas miršta po pušimi, ir kita, kurioje, mirus Karoliui, tampa Prancūzijos karaliumi, pasitiesdamas Ganelono odą vietoje kilimo. Toji mintis, kaip

vėliau prisipažins, ilgai jį persekios, įtikindama, kad pasauliai ne tik gali būti begaliniai erdvėje, bet ir lygiagretūs laike. Bet tėvui Kasparui to nenorėjo sakyti, nes šiam vien mintis apie daug pasaulių toje pačioje erdvėje atrodė eretiška, ir nežinia, ką būtų pasakęs apie pastarąją mintį. Todėl tepaklausė, kaipgi Dievas pernešė visą tą vandenį iš vakar į šiandien.

– Išsiveržiant ugnikalniams jūros dugne, natürlich! Įsivaizduoji? Jie pučia karštus vėjus, o kas nutinka, kai užverda puodas su pienu? Pienas pučiasi, lipa viršun, liejasi lauk ir ištykšta ant visos viryklės! Tik ten buvo ne pienas, o verdantis vanduo! Didelė katastrofa!

– O kaip Dievas po keturiasdešimt dienų visą tą vandenį pašalino?

– Kai liovėsi lyti, ėmė šviesti saulė, ir vanduo pamažu išgaravo. Biblijoje parašyta, kad truko tai šimtą penkiasdešimt dienų. Jei savo rūbą išskalbi ir išdžiovini per vieną dieną, žemę išdžiovini per šimtą penkiasdešimt. Be to, daug vandens sutekėjo į milžiniškus požeminius ežerus, kurie dar ir šiandien yra tarp žemės paviršiaus ir ugnies centro.

– Jūs mane beveik įtikinote, – tarė Robertas, kuriam ne tiek rūpėjo, kaip tas vanduo keliavo, kiek tai, kad buvo per du žingsnius nuo vakardienos. – Bet ką įrodėte čia atvykdamas, ko anksčiau nebuvote įrodęs savo proto galia?

– Proto galią palik senajai teologijai. Šiandien mokslui reikia įrodymų bandymais. O toks įrodymas – kad aš esu čia. Be to, prieš čia atvykdamas, matavau gylį daugelyje vietų ir žinau, kokia gili jūra yra ten, apačioje.

Tėvas Kasparas liovėsi aiškinti geo- astronomiją ir leidosi pasakoti apie patį tvaną. Dabar kalbėjo taisyklinga lotynų kalba, skeryčiodamas rankomis, tarsi būtų norėjęs sukelti dangaus ir pragaro jėgas, dideliais žingsniais žirgliodamas po denį. Kaip tik tuo metu dangus virš įlankos pradėjo niaukstytis – artinosi

viena tų audrų, kurios taip netikėtai kyla tik tropikų jūrose. Dabar, atsivėrus visiems bedugnės šaltiniams ir dangaus sklendėms, kokį horrendum ir formidandum spéctaculum išvydo Nojus su visa savo šeima!

Iš pradžių žmonės lipo ant stogų, bet jų namus nuplukdė vilnys, atpūstos nuo Antipodų galingo dieviško vėjo, kuris jas pakėlė ir rito; korėsi į medžius, bet juos lyg šapelius vertė su šaknimis; dar matė seniausių ąžuolų viršūnes ir mėgino jų įsitverti, bet vėjai siūbavo jas taip smarkiai, kad negalėjo išsilaikyti. Dabar slėnius ir kalnus užliejusioje jūroje plūduriavo išpampę lavonai, ant kurių lyg į klaikiausią lizdą dar bandė tūpti paskutiniai siaubo apimti paukščiai, bet greit praradę ir šį paskutinį prieglobstį, jie išsekę – apsunkus plunksnoms, nuvargus sparnams – pasiduodavo audrai. „O, horrenda justitiae divinae spectacula“, – džiūgavo tėvas Kasparas, tvirtindamas, kad tai buvo niekis, palyginti su tuo, ką teks regėti tą dieną, kai Kristus ateis gyvųjų ir mirusiųjų teisti...

O į siaučiančios gamtos triukšmus atsiliepdavo Arkos gyvūnai: vilkai atkartojo vėjo staugsmą, griaustinio dundėjimui liūtai antrino riaumojimu, drambliai trimitavo gaudžiant strėlėms, šunys skalijo klausydamiesi savo mirštančių gentainių balsų, avys mekeno į vaikų verksmą, varnai krankė klausydamiesi lietaus barbenimo į Arkos stogą, jaučiai mykė maurojant bangoms, – ir visi žemės ir dangaus gyviai savo liūdnomis dejonėmis ir graudžiomis aimanomis prisidėjo prie planetos gedulo.

Bet kaip tik tuomet, tvirtino tėvas Kasparas, Nojus su visa savo šeima vėl atrado kalbą, kuria Adomas kalbėjo Rojuje ir kurią pamiršo jo vaikai, kai juos iš ten išvarė, ir kurią beveik visi Nojaus vaikai prarado kilus didžiajai Babelio sumaiščiai, išskyrus Gomero palikuonis, kurie ją atnešė į miškus šiaurėje, kur buvo rūpestingai puoselėta vokiečių tautos. Tik vokiečių kalba, – tėvas Kasparas lyg apsėstas dabar jau šaukė gimtąja kalba, – „redet mit der Zunge, donnert mit dem Himmel, blit-

zet mit den schnellen Wolken", arba, kaip toliau tęsė maišydamas šaižius įvairių kalbų garsus, tik vokiečių kalba kalba gamtos kalba: „blitza kaip Debesys, brumma kaip Priedis, gruntza kaip Švainė, šnypšia kaip Gyfatė, miauksa kaip Kacas, karkena kaip Žasinė, kvaka kaip Antinas, kkakkakokka kaip Višta, klekka kaip Garnys, krakka kaip Varnius, schwirra kaip Krekždės!" Galiausiai nuo to gargėjimo ir klegėjimo jis visiškai užkimo, visaip tikindamas Robertą, kad tikroji Adomo kalba, Tvano laikais vėl atrasta, gyvuoja tik Švenčiausiojo Romos Imperatoriaus kraštuose.

Paplūdęs prakaitu, dvasininkas baigė savo kalbą. Lyg išsigandęs galimų bet kurio tvano padarinių, dangus užgniaužė kylančią audrą, tarytum čiaudulį, kuris, atrodo, tuoj sprogs, tik staiga baigiasi kriuktelėjimu.

22.

UGNIASPALVĖ BALANDĖ

Kitą dieną paaiškėjo, kad Maltiečių Observatorija nepasiekiama, nes tėvas Vanderdroselis irgi nemokėjo plaukti. Valtis vis dar plūduriavo ten, užutėkyje, taigi lyg jos visai nebūtų.

Dabar, turėdamas greta jauną ir stiprų vyrą, tėvas Kasparas būtų galėjęs pasidaryti plaustą su dideliu irklu, tačiau visos medžiagos ir įrankiai buvo likę Saloje. Be kirvio negalėjo nukirsti stiebų, be plaktukų negalėjo nukabinti nuo vyrių durų, nė jų – vienų su kitomis – sukalti.

Kita vertus, tėvas Kasparas neatrodė labai susirūpinęs dėl šitos užsitęsusios nelaimės, priešingai, džiaugėsi vėl galėdamas miegoti savo kajutėje, vaikščioti po denį ir, turėdamas po ranka savo įnagius, tęsti pradėtus tyrinėjimus bei stebėjimus.

Robertas vis dar negalėjo suprasti, kas yra tas tėvas Kasparas Vanderdroselis. Išminčius? Be jokios abejonės, ar bent jau eruditas, smalsaujantis ir gamtos, ir teologijos moksluose. Fanatikas? Tikrai. Kartą jam išsprūdę, kad laivas išplaukęs ne kompanijos lėšomis, o už jo paties pinigus, teisingiau, jo brolio, turtingo pirklio, lygiai tiek pat pamišusio kaip jis pats; kita proga staiga pradėjo skųstis savo broliais vienuoliais, kurie „nušvilpę ne vieną vertingą jo mintį“, aišku, apsimesdami, kad jos per daug įmantrios ir nesuprantamos. Piršosi mintis, jog ten, Romoje, godotini tėvai nenusiminė netekę tokios sofistiškos personos, o turint omeny, kad plaukė jis savo lėšomis ir galėjai

tikėtis, kad negrįš pasimetęs tolimos pavojingos kelionės vingiuose, visais būdais skatino jį plaukti, norėdami pagaliau juo atsikratyti.

Provanse ir Paryžiuje įgyta patirtis Robertą dabar vertė abejoti senio teiginiais iš fizikos ir natūrfilosofijos sričių. Tačiau kaip matėme, Robertas gėrė žinias lyg kempinė, per daug nesirūpindamas tų tiesų prieštaringumu. Gal ne todėl, kad nebūtų mokėjęs atsirinkti, – toks buvo jo pasirinkimas.

Paryžiuje pasaulis rodėsi jam lyg scena, kur demonstruojamos apgaulės, o kiekvienas žiūrovas nori kas vakarą matyti ir žavėtis vis kitu vaidinimu, tarytum įprasti, nors ir stebuklingi dalykai, jau nieko nedomintų, ir tik neįprastai abejotini ar abejotinai neįprasti dar galėtų sujaudinti. Senovėje manyta, kad į vieną klausimą yra tik vienas atsakymas, o didysis Paryžiaus teatras parodė jam vieną vaidinimą su vienu klausimu, į kurį buvo daugybė atsakymų. Robertas nusprendė tik pusę savo sielos atiduoti tiems dalykams, kuriais tikėjo (arba tikėjo tikįs), pasilaikydamas antrąją tam atvejui, jei pasirodytų, kad teisinga yra priešingas dalykas.

Jei tokia buvo jo sielos būsena, galime suprasti, kodėl nesirūpino neigti net ir mažiausiai tikėtinų tėvo Kasparo atradimų. Iš visų girdėtų istorijų ta, kurią papasakojo jėzuitas, tikrai buvo pati neįprasčiausia. Kodėl turėjo laikyti ją netikra?

Nepatikėsiu nė vienu, kad atsidūręs apleistame laive, tarp dangaus ir jūros nežinomoje erdvėje, nesvajotų, jog toje didelėje nelaimėje nebūtų skirta bent mažytė laimė atsidurti pačiame laiko viduryje.

Būtų galėjęs smagintis prieštaraudamas tiems pasakojimams, tačiau dažniausiai elgėsi kaip Sokrato mokiniai, kurie kone melsdavo pralaimėjimo.

Kita vertus, kaip atmesti tą kone tėvišką išmintį to, kuris akimirksniu iš įbauginto sudužėlio pavertė jį laivo keleiviu, laivo, kurį tas išmanė ir mokėjo jame tvarkytis? Gal dėl dvasininkiš-

ko rūbo, o gal todėl, kad buvo pirmasis šios jūrų pilies šeimininkas, tėvas Kasparas Robertui buvo įsikūnijusi Valdžia, o jis jau gana buvo perpratęs to meto papročius, kad žinotų, jog jėgai reikia paklusti, bent jau apsimestinai.

Jei tik Robertas pradėdavo abejoti savuoju šeimininku, šis tuoj pat vėl rodydavo jam laivą ir įrankius, anksčiau nepastebėtus, ir taip išmokė daugelio tokių dalykų, kurie vėl grąžindavo pasitikėjimą juo.

Pavyzdžiui, parodė jam žvejybos tinklus ir kabliukus. „Dafnė" buvo išmetusi inkarą žuvinguose vandenyse ir visiškai nereikėjo tuštinti laivo maisto atsargų, jei galėjai maitintis šviežia žuvimi. Robertas, dabar dienomis jau vaikštantis su akiniais padūmavusiais stiklais, greit išmoko mesti tinklą ir kabliuką ir be vargo traukti gyvius, kurie buvo tokie didžiuliai, kad ne kartą jau buvo bekrentąs už borto, tempiamas tos jėgos, su kuria jie kibo.

Patiesdavo juos ant denio, o tėvas Kasparas, atrodė, žinojo kiekvieno prigimtį ir netgi vardą. Ar tas vardas buvo tikrai pagal jų prigimtį, ar pakrikštydavo juos savo nuožiūra – to Robertas nebūtų galėjęs pasakyti.

Jei jo pusrutulyje plaukiojo pilkos, daugių daugiausia sidabruotos žuvys, tai čia nardė žydros, su vyšniniais pelekais, šafrano spalvos barzdomis ar purpurinėmis lūpomis. Kartą sugavo dvigalvį ungurį, po vieną galvą kiekviename kūno gale, o kiekvienoje galvoje buvo akys, bet tėvas Kasparas parodė jam, kad antroji galva tėra tik uodega, gamtos taip sutverta, kad mostaguodamas ja galėtų gąsdinti savo priešus ir iš užpakalio. Pagavo ir žuvį dėmėtu pilvu, su juodais dryžiais ant nugaros, akimis, apvestomis visomis vaivorykštės spalvomis, ožkos snukiu, bet tėvas Kasparas liepė ją greitai mesti atgal į jūrą, nes žinojo (iš brolių vienuolių pasakojimų, kelionės patirties, jūreivių legendų?), kad nuodingesnė ji už nuodingiausią grybą.

Apie kitą, geltonakę, putliomis lūpomis ir dantimis lyg vinys, tėvas Kasparas iškart pasakė, kad tai – Belzebubo kūrinys, ir

reikia ją palikti dusti ant denio, kol nudvės, o paskui mesti atgal į jūrą. Taip kalbėjo tikrai išmanydamas, ar spręsdamas iš išvaizdos? Kita vertus, visos žuvys, kurias jis įvertino kaip valgomas, pasirodė puikios, – o apie vieną net tarė, kad skanesnė ji virta, nei kepta.

Atskleisdamas Robertui tos saliamoniškos jūros paslaptis, kartu jėzuitas smulkiau papasakojo ir apie Salą, kurią „Dafnė" čia vykdama visą apiplaukė. Rytuose buvo nedideli paplūdimiai, bet pernelyg atviri vėjams. Iškart už pietinio kyšulio, kur paskui nuplaukė valtimi, plytėjo ramus užutėkis, tik per seklus įplaukti „Dafnei". Vieta, kur dabar stovėjo, buvo pati tinkamiausia: prisiartinę prie Salos, sėstų ant seklumos, atsitraukę toliau, pakliūtų į gana stiprią srovę, tekėjusią kanalu tarp dviejų salų iš pietvakarių į šiaurės rytus. Robertas pats galėjo tuo lengvai įsitikinti. Tėvas Kasparas liepė jam mesti negyvą Belzebubo žuvies kūną kiek pajėgia toliau į jūrą vakaruose, ir pabaisos lavonas, kiek galėjai jį matyti plūduriuojant, tuoj nuplaukė pagautas nematomos srovės.

Kasparas su jūreiviais spėjo apžiūrėti jei ne visą Salą, tai bent jos didžiumą, kad įsitikintų, jog viršukalnė, kurią pasirinko Observatorijai, buvo pati tinkamiausia apžvelgti visai tai žemei, dydžiu prilygstančiai Romos miestui.

Gilumoje šniokštė krioklys ir vešėjo nuostabi augmenija: ne vien kokosų ir bananų palmės, bet ir medžiai žvaigždės pavidalo kamienais, su smailėmis lyg ašmenys.

O kai kuriuos iš jos gyvūnų Robertas jau turėjo progą matyti triume: Sala buvusi paukščių rojus, ten gyvenusios net skraidančios lapės. Brūzgynuose matęs kiaulių, tik nepavykę jų sugauti. Būta ten žalčių ir gyvačių, bet nesutikęs nenuodingų ir taikių, o driežų šmirinėję visokiausių.

Tačiau turtingiausią fauną galėjai rasti išilgai koralų rifo. Vėžliai, krabai ir visokių formų austrės – nepalyginsi su tomis, kurias randame mūsų jūrose, – dydžio sulig krepšiais, sulig puo-

dais, sulig didelėmis lėkštėmis, kurias neretai vos galėjai atverti, bet kartą atvėręs rasdavai pilnas baltos, minkštos, riebios mėsos – tikrų tikriausio gardumyno. Deja, negalėjęs jų atplukdyti į laivą: vos ištrauktos iš vandens, saulėje iškart sugesdavo.

Nematęs Saloje jokių didelių plėšrių gyvūnų, kurių pilna kituose Azijos kraštuose: nei dramblių, nei tigrų, nei krokodilų. Ir nieko, kas primintų jautį, buivolą, arklį ar šunį. Atrodė, lyg toje žemėje visos gyvybės formos buvo sumanytos ne architekto ar skulptoriaus, betgi auksakalio; paukščiai atrodę lyg spalvoto stiklo figūrėlės, miško gyvūnai – maži, žuvys – plokščios ir kone perregimos.

Nei tėvui Kasparui, nei kapitonui ar jūreiviams neatrodė, kad tuose vandenyse būtų šunžuvių, kurias gali įžiūrėti iš tolo dėl aštraus kaip alebarda peleko. Nors tose jūrose jų knibždėte knibžda. Tai, kad arti Salos neplaukiojo ryklių, mano manymu, tebuvo to keistuolio tyrinėtojo iliuzija, o gal jis kalbėjo teisybę, kitaip tariant, kiek toliau į vakarus tekant stipriai srovei, šie gyvūnai labiau laikėsi tų vietų, kur jų tikrai laukė sotesnis maistas. Šiaip ar taip, mūsų istorijai tik į naudą, kad nei Kasparas, nei Robertas nesibaimino ryklių, kitaip vėliau nebūtų drįsę leistis į vandenį, o aš neturėčiau ką pasakoti.

Klausydamas tų kalbų, Robertas kaskart vis karščiau mylėjo tolimąją Salą, stengdamasis įsivaizduoti gyvūnų, apie kuriuos tėvas Kasparas jam pasakojo, formas, spalvas ir judesius. O koralai, kokie jie, iki tol pažinti tik papuošalų pavidalu, pasak poetų, gražios moters lūpų spalvos?

Prašnekęs apie koralus, tėvas Kasparas prarasdavo amą ir tik pakeldavo akis į dangų su didžiausios palaimos išraiška veide. Tie, apie kuriuos kalbėjo Robertas, buvo jau mirę koralai, kaip buvo jau mirusi dora tų kurtizanių, kurioms libertinai skyrė ir šį perdėtą palyginimą. Rife taip pat netrūko mirusių koralų, kurie žeisdavo kiekvieną, kas prie jų prisiliesdavo. Bet jie

negalėjo prilygti gyviesiems koralams, išsiskleidusiems tarsi povandeninės gėlės: plukės, hiacintai, ligustrai, vėdrynai, žibuoklės ir leukonijos, ką ten, tai dar nieko nepasako, jie buvo lyg cecidijų, ežių, uogų, pumpurų, varnalėšų, ataugų, kanapių, rimbų sūkurys, ne, jie buvo dar kas kita, judrūs, spalvingi lyg Artemidės sodai, atkartojantys visus laukų, sodų ir miškų augalus, nuo agurko iki kazlėko ir kopūsto galvos...

Jau buvo juos matęs kitur, pro vieno iš brolių vienuolių sukurtą instrumentą (ir pasirausęs vienoje iš kajutės dėžių, ištraukė jį lauk): buvo tai tarsi odinė kaukė su dideliu stiklo langeliu, apkraštuota anga viršuje ir raišteliais, kuriais ją galėjai pritvirtinti prie sprando taip, kad priglustų prie viso veido – nuo kaktos iki smakro. Plaukiant plokščiadugniu laivu, kad neužkliūtų ji už seklumos, jis prikišdavo veidą prie vandens paviršiaus ir jau matė dugną, o įmerkęs pliką veidą tepajustų peršulį akyse ir nieko nepamatytų.

Kasparo manymu, tą įtaisą – vadino jį Perspicillum, Okuliaru arba Stiklakūniu (kauke, kuri ne slepia, o, priešingai, parodo) – galėtų dėvėti ir tas, kuris moka nardyti tarp uolų. Tiesa, anksčiau ar vėliau vanduo prasismelkdavo vidun, bet kurį laiką, sulaikęs kvėpavimą, galėjai žvalgytis. Paskui reikėjo išnerti, išpilti vandenį ir vėl pradėti viską iš pradžių.

– Jei tu išmokti plaukti, galėtum ten, po vandeniu, tuos dalykus matyti, – kalbėjo Robertui Kasparas.

O Robertas atsikirsdavo:

– Jei plaukyčiau, mano krūtinė būtų gertuvė!

Bet gailėjosi negalėdamas leistis į gelmes.

O dar, dar, tęsė tėvas Kasparas, Saloje gyvena Ugniaspalvė Balandė.

– Ugniaspalvė Balandė? Kas tai? – paklausė Robertas, ir tame klausime pasigirdęs nerimas mums atrodo perdėtas. Tarsi Sala jau seniai jam būtų žadėjusi paslaptį, bet tik dabar teiktųsi ją atskleisti.

Sunku apsakyti to paukščio grožį, aiškino tėvas Kasparas, kad galėtum apie jį kalbėti, reikia pamatyti. Jis pats pamatęs jį pro žiūronus pirmąją dieną, kai jie čia atplaukė. Iš tolo atrodė lyg liepsnojančio aukso, arba auksinės liepsnos kamuolys, nuo aukščiausių medžių viršūnių būtų kilęs į dangų. Vos tik išsilaipino Saloje, tuoj panoro daugiau apie jį sužinoti ir įsakė jūreiviams jį surasti.

Tykoti tekę gana ilgai, kol pagaliau supratę, kuriuose medžiuose jis gyvena. Skleidė jis savotišką garsą, tarsi „cak cak", koks pasigirsta liežuviu caksint į gomurį. Kasparas suprato, kad burna ar pirštais skleidžiant šį garsą, paukštis atsišaukdavo, o kartais net galėjai jį pamatyti skraidant nuo šakos ant šakos.

Kasparas keletą kartų grįžęs į pasalos vietą, dabar jau su žiūronais, o sykį jam pavykę tą paukštį gerai apžiūrėti, kai šis tupėjo veik nejudėdamas: jo galva buvo samanų spalvos, ne, gal šparagų spalvos, kaip ir kojos, snapas žalias, lyg kaukė nusitęsiantis aplink akis, geltonas lyg kukurūzo grūdeliai, su juodu žaižaruojančiu vyzdžiu. Nedidelis pagurklis ir sparnų pakraštėliai spindėjo auksu, o visas kūnas, nuo krūtinės iki pat uodegos galiuko, kur ploniausios plunksnelės priminė moters plaukus, buvo, kaip čia pasakius, ne, ne raudonas, o...

Rubino, purpuro, granato spalvos, vyšninis, rožinis, kraujo spalvos, vardijo Robertas. *Nein, nein*, irzo tėvas Kasparas. Tuomet Robertas: kaip braškė, pelargonija, avietė, vyšnia, ridikėlis, kaip dyglialapio bugienio uoga, pilkagalvio strazdo papilvė, raudonuodegės uodega, čivilio krūtinė... Ne, ne, nesutiko tėvas Kasparas, gimtojoje ir svetimose kalbose ieškodamas tinkamų žodžių, – iš Roberto pateiktos santraukos jau neįmanoma suprasti, ar šitaip gražbyliavo pats pasakotojas, ar tas, kuris jo klausėsi, – paukštis buvo pomerantinio citrinmedžio vaisiaus, apelsino, spalvos, lyg sparnuota saulė, žodžiu, žvelgiant, baltame danguje jis atrodė lyg aušros ant sniego numestas granatas. O nardydamas saulėje spindėjo labiau už cherubiną!

Tas ugniaspalvis paukštis galėjo gyventi tik Saliamono Saloje, nes šio didžio karaliaus Giesmėje rašoma apie balandę, kuri pakildavo lyg aušra, švytėjo tartum saulė, *terribilis ut castrorum acies ordinata.* O kaip rašoma kitoje giesmėje, jos sparnai sidabriniai, o plunksnos auksu žaižaruoja.

Kasparas matęs kartu su šiuo paukščiu ir kitą, beveik tokį patį, tik ne ugninėmis, o žaliomis bei žydromis plunksnomis, o iš to, kaip jiedu greta tupėdavo ant vienos šakos, nusprendė, kad tai būta patino ir patelės. Kad tai balandžiai, galėjai numanyti iš jų kūno formos ir dažno burkavimo. Bet negalėjai atskirti, kuris iš jų patinas, o jūreiviams buvo įsakęs jų nežudyti.

Robertas paklausė, kiekgi Saloje galėtų būti balandžių. Tėvas Kasparas tiek jam tegalėjo atsakyti, kad matydavęs tik vieną liepsnų kamuolį kylant į debesis ir tik vieną porelę tupint šakose, todėl galėję būti ir taip, kad Saloje skraidė tik viena balandžių pora, ir tik viena ugniaspalvė balandė. Toji mintis vertė Robertą geiste geisti to savito grožio, kuris, jei laukė jo – laukė nuo pat vakarykštės dienos.

Kita vertus, kalbėjo tėvas Kasparas, jei Robertas norėtų, ilgas valandas stebėdamas pro žiūronus ir iš laivo galėtų jį pamatyti. Tereikia nusiimti tuos tamsius akinius. Robertas atsakė, jog akys jam to neleidžia daryt, Kasparas metė keletą kandžių niekinamų pastabų apie lepios mergelės tevertą ligą ir patarė pasinaudoti skysčiais, kuriais išgydė savąjį buboną (Spiritus, Olea, Flores).

Nežinia, ar Robertas paklausė patarimo, ar pamažu priprato, vaikščiodamas be akinių iš pradžių rytais ir vakarais, o paskui ir dienomis, ar vis dar juos dėvėjo, kaip pamatysime, mokydamasis plaukti, – bet nuo tos akimirkos akys niekur nebeminimos teisinant slapstymąsi ar nenorą ką nors daryti. Todėl ga-

lėtume manyti, jog švelnus klimatas ir jūros vanduo išgydė uždegimą, kuris, tikras ar prasimanytas, daugiau nei dešimt metų Robertą buvo pavertęs vilkolakiu (nebent skaitytojas norėtų tikėti, kad nuo tos akimirkos trokštu nuolatos matyti jį denyje ir jo užrašuose nerasdamas tam paneigimo kaip autorius arogantiškai išgydau jį nuo visų ligų).

O gal Robertas troško pasveikti, norėdamas žūtbūt pamatyti balandę. Ir būtų nedelsdamas puolęs prie borto, ir ištisomis dienomis stebeilijęsis į medžius, jei jo dėmesio nebūtų patraukęs kitas neatsakytas klausimas.

Baigęs pasakoti apie Salą ir jos turtus, tėvas Kasparas pridūrė, jog tokie smagūs dalykai galėję rastis tik ties antipodų dienovidiniu. Tuomet Robertas paklausė:

– Godotinas tėve, sakėte man, jog Maltiečių Observatorija patvirtino jums, kad atsidūrėte ties antipodų dienovidiniu, ir aš jumis tikiu. Juk nestatėte Observatorijos kiekvienoje saloje, pro kurią praplaukdavote, o tik šitoje. Tuomet dar prieš statydamas Observatoriją turėjote būti tikras, kad radote ieškomą ilgumą!

– Tu labai teisingai mąstai. Jei būčiau plaukęs nežinodamas, kad čia yra čia, negalėčiau žinoti, kad esu čia... Tuoj viską paaiškinsiu. Kadangi žinojau, jog Observatorija yra vienintelis teisingas instrumentas, kad atplaukčiau ten, kur galėčiau jį išbandyti, turėjau klaidingais būdais remtis. Ir taip dariau.

23.

ĮVAIRŪS IŠMONINGI PRIETAISAI

Kadangi Robertas akivaizdžiai netikėjo, tardamas žinąs įvairius ilgumų paieškos būdus ir jų bergždumą, tėvas Kasparas paprieštaravo jam, sakydamas, kad kiekvienas atskirai būdami klaidingi, visi kartu išlygina vienas kito rezultatus ir kompensuoja pavienius trūkumus. „Tai est mathematica!“

Be abejo, nuplaukus tūkstančius mylių laikrodis jau negali rodyti tikslaus išvykimo vietos laiko. O jei tų laikrodžių daug ir įvairių, ir dar ypač sudėtingos ir tikslios konstrukcijos, kokių Robertas rado „Dafnėje“? Sulygini jų rodomą netikslų laiką, kasdien sutikrini vieno parodymus su kitų dekretiniu laiku ir jau gali tikėtis šiokio tokio tikrumo.

Kas pasakytina apie lagą, arba šaudyklę? Įprasti neveikia, bet štai ką sukūrė tėvas Kasparas: dėžutę su dviem vertikaliomis ašimis, nuo vienos iš jų nusivydavo, o ant kitos susivydavo virvė, kurios pastovus ilgis atitiko tam tikrą mylių skaičių; ašies, ant kurios susivydavo virvė, viršūnėje buvo pritvirtintos mentelės, kurios tarytum malūno sparnai sukosi veikiamos tų pačių vėjų, kurie pūtė bures, ir lėtino arba greitino jų sukimąsi, todėl virvės susisukdavo daugiau arba mažiau, priklausomai nuo vėjų jėgos ir krypties, ar pūtė jie stačiai į paskuigalį, ar iš šono, taip pat rodė nukrypimus dėl halsų ar plaukiant prieš vėją. Ne pats tikriausias būdas, bet puikus, jei kas nors sulygintų jo rezultatus su gautaisiais stebint kitais būdais.

Mėnulio užtemimai? Aišku, stebėdami juos jūroje, neišvengtume nuolatinių nesusipratimų. O ką pasakytume apie jų stebėjimą sausumoje?

– Reikia turėti daug stebėtojų įvairiose pasaulio vietose, kurie trokštų bendradarbiauti didindami Viešpaties šlovę, o ne stengtųsi vienas kitam kenkti, užgauti ar padaryti ką tyčia. Tik paklausyk: 1612 metų lapkričio aštuntąją Makao godotinas tėvas Julijus de Aleksis stebi užtemimą nuo pusės devynių iki pusės dvyliktos vakaro. Praneša tai godotinam tėvui Karoliui Spinolai, kuris Japonijoje, Nagasakyje, tą patį užtemimą stebi to pat vakaro pusę dešimtos. O tėvas Kristoforas Šnaidaja tą patį užtemimą matė Ingolštate penktąją popietės valandą. Vienos valandos skirtumas lygus penkiolikai dienovidinio laipsnių, tad toks yra nuotolis tarp Makao ir Nagasakio, o ne šešiolika laipsnių ir dvidešimt sekundžių, kaip teigia Blau. Verstanden? Aišku, tokiems stebėjimams trukdo migla ir rūkas, jiems atlikti reikalingi tikslūs laikrodžiai, negalima pražiopsoti initium totalis immersionis, ir reikia teisingai apskaičiuoti vidurį tarp initium et finis eclipsis, stebėti tarpines akimirkas, kai užtemsta dėmės, et coetera. Jei vietovės toli viena nuo kitos, menka klaida veik nieko nekeičia, bet jei jos arti viena kitos, keleto minučių klaida duoda didelę paklaidą.

Nors dėl Makao ir Nagasakio, mano galva, tiesa buvo labiau Blau nei tėvo Kasparo pusėje (tai dar kartą patvirtina, kokia painiava anais laikais buvo su ilgumomis), bet šitaip surinkę ir susieję savo brolių misionierių stebėjimų duomenis jėzuitai sukūrė Horologium Catholicum, kuris buvo ne ištikimas popiežiui, o universalus laikrodis. Tikrai, tai buvo tokia planisfera su pažymėtomis visomis Ordino būstinėmis, nuo Romos iki pat žinomo pasaulio ribų, su nurodytu kiekvienos vietos laiku. Todėl, aiškino tėvas Kasparas, jam nereikėjo matuoti laiko nuo kelionės pradžios, o tik nuo paskutiniosios žinomos krikščioniškojo pasaulio būstinės, kurios ilguma nekėlė jokių abejo-

nių. Taip klaidų ribos labai susiaurėja, o tarp dviejų stočių galima naudoti būdus, kuriais paprastai nepasitikėtum – kaip magneto rodyklės nukrypimas arba skaičiavimai pagal Mėnulio dėmes.

Laimė, Ordino brolių galėjai rasti visur, nuo Pernambuko iki Goa, nuo Mindanao iki Švento Tomo uosto, ir jei vėjai neleisdavo sustoti viename uoste, netrukus jau laukdavo kitas. Pavyzdžiui, Makao, ak, Makao – vos prisiminęs tą nuotykį, tėvas Kasparas sutrikdavo. Gyvenvietę įkūrė portugalai, kinai vadino europiečius ilganosiais būtent todėl, kad pirmieji jų pakrantėse išsilaipino portugalai, kurių nosys tikrai labai ilgos, tokios buvo ir su jais atvykusių jėzuitų. Miestas švytėjo ant kalvos tarsi balta ir žydra tvirtovių karūna, jose tvarkėsi Ordino broliai, dėl nuolatinės eretikų olandų grėsmės turėję rūpintis ir karo reikalais.

Tėvas Kasparas nutarė pasukti į Makao, kur žinojo esant vieną labai gerai išmanantį astronomijos mokslus Ordino brolį, bet užmiršo, kad plaukia *fluyt.*

O gerieji broliai iš Makao? Pamatę olandų laivą, puolė tratinti iš patrankų ir pabūklų. Veltui tėvas Kasparas mojavo stovėdamas laivo priekyje ir liepė nedelsiant iškelti Ordino vėliavą – tie prakeikti broliai ilganosiai portugalai, paskendę kovos dūmuose, akinančiuose skersti tikėjimo vardan, nieko nematė ir toliau sėjo sviedinius aplink „Dafnę“. Tik per Dievo malonę laivui pavyko nuleisti bures, apsisukti ir vargais negalais pabėgti į atvirus vandenis, o kapitonas savo gimtąja liuteronų kalba burnojo tuos begalvius tėvus. Šįkart jo buvo tiesa: teisinga nuskandinti olandų laivą, bet ne tuomet, kai plaukia juo jėzuitas.

Laimė, netoliese būta kitų misijų, ir laivas pasuko į svetingiausią Mindanao uostą. Taip plaukdami nuo vienos stoties prie kitos jie visada žinojo, kurioje ilgumoje buvo (o aš pridursiu, kad vienas Dievas težino, kaip būdami per sprindį nuo Australijos galėjo pamesti bet kokį atskaitos tašką).

– O dabar turime padaryti naujus bandymus, kad clarissime et evidenter parodytume, jog mes ties šimtas aštuoniasdešimtuoju dienovidiniu esame. Priešingu atveju mano broliai iš Romos Kolegijos laikys mane kvankt.

– Naujus bandymus? – perklausė Robertas. – Argi jūs pats ką tik nesakėte man, kad Observatorija pagaliau patvirtino, jog esame šimtas aštuoniasdešimtajame dienovidinyje – kaip tik priešais Saliamono Salą?

Taip, atsakė jėzuitas, jis esąs tuo tikras, ir prisiminė įvairius netobulus kitų atrastus būdus, o tokių silpnų būdų santarvė negalėjo duoti nieko kito, kaip tik patį tvirčiausią tikrumą, kaip kad Dievo buvimą įrodo *consensus gentium,* ir nors tiesa, kad Dievą tiki daug linkusių klysti, tačiau negali taip būti, kad klystų visi, nuo Afrikos džiunglių iki Kinijos dykumų. Lygiai taip mes tikime Saulės, Mėnulio ir kitų planetų sukimusi, arba ugniažolėje slypinčia galia, ar kad žemės gelmėse liepsnoja požemių ugnis; tūkstančių tūkstančius metų žmonės tikėjo tuo, o tikėdami sugebėjo išlikti šitoje planetoje ir su nauda sau perskaityti didžiąją gamtos knygą. Tačiau tokį didį atradimą, kaip šis, reikia patvirtinti daugeliu kitų įrodymų, kad net skeptikai akivaizdžios tiesos akivaizdoje sudėtų ginklus.

Be to, mokslo reikia siekti ne vien iš meilės žinioms, o kad mūsų broliai turėtų iš jo naudos. Todėl dabar, kai tiek jėgų kainavo rasti reikiamą dienovidinį, reikia ieškoti jo patvirtinimo kitais, lengvesniais, būdais, kad ši išmintis taptų visų mūsų brolių nuosavybe, „ar bent jau brolių krikščionių, dar daugiau, brolių katalikų, nes būtų gerai, kad eretikai olandai ar anglai, o, dar blogiau, eretikai moravai, niekada tų paslapčių neatskleistų“.

Taigi iš visų platumų matavimo būdų du jis laikė visiškai patikimais. Pirmasis, tinkamas sausumai, buvo neįkainojamas bet kurio tyrimo lobis, kitaip tariant, Maltiečių Observatorija. Antrasis, tinkamas stebėjimams jūroje, buvo Instrumentum Arcet-

ricum, gulėjęs triume ir dar nė sykio nepanaudotas, nes pirmiausia norėta iš Observatorijos gauti duomenis apie savo padėtį, o jau paskui žiūrėti, ar tas Instrumentum tą patvirtins, tik tuomet būtų galima juos laikyti tikriausiais iš visų.

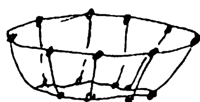
Jei nebūtų nutikę tai, kas nutiko, tėvas Kasparas tą bandymą jau kadai būtų atlikęs. Dabar gi atėjo laikas, tai turėjo įvykti šiąnakt: dangus ir efemeridės skelbė, kad naktis yra tinkama.

Kas buvo tas Instrumentum Arcetricum? Tą įtaisą prieš daugybę metų sugalvojo Galilėjus – įsidėmėkite, sugalvojo, nupasakojo, žadėjo, bet taip niekada ir nepadarė, galiausiai tėvas Kasparas sėdo prie šio darbo. O į Roberto klausimą, ar tai tas pats Galilėjus, iškėlęs smerktiniausią hipotezę apie Žemės sukimąsi, tėvas Kasparas atsakė „taip“, – gilindamasis į metafiziką ir Šventąjį Raštą tas Galilėjus kalbėjo bjauriausius dalykus, bet jis buvo genialus mechanikas, labai didis. O į klausimą, ar gerai naudotis mintimis žmogaus, kurį Bažnyčia pasmerkė, jėzuitas atsakė, jog didesnei Dievo šlovei galima pasinaudoti ir eretiko mintimis, jei jos ne eretiškos. Tikrai, sunku įsivaizduoti, kad tėvas Kasparas, išbandęs visus esamus būdus, nepasitikėdamas nė vienu iš jų, bet, pasinaudodamas jų vaidinga sandrauga, nebūtų pasinaudojęs ir Galilėjaus būdu.

Dar daugiau, ir mokslui, ir tikėjimui būtų labai naudinga, kad Galilėjaus mintimi būtų kuo greičiau pasinaudota – jis jau bandęs ją įpiršti olandams, o šie, laimė, lygiai kaip prieš kokį dešimtmetį ispanai, ja nepatikėjo.

Galilėjus prisigalvojo keistenybių iš pačios savaime kuo teisingiausios prielaidos, kitaip tariant, iš flamandų pasisavindamas žiūronų idėją (naudojusių juos laivams uoste stebėti) ir nukreipdamas tą instrumentą į dangų. O ten, be kitų dalykų, kuriais tėvas Kasparas nė nemanė abejoti, atrado, kad Jupiteris, arba Jovė, taip jį vadino Galilėjus, turi keturis palydovus, kitaip tariant, keturis mėnulius, dar niekada nuo pasaulio sukūrimo iki šių dienų nematytus. Keturias aplink jį besisukan-

INSTRUMENTUM ARCETRICUM

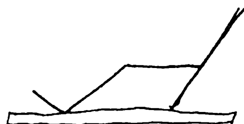
Si costruisce
l'armatura

e si ha il catino pieno d'olio

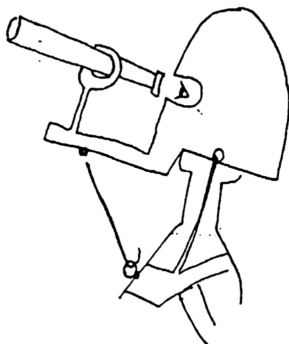
si prende la bacinella
piatta con le molle
sul fondo

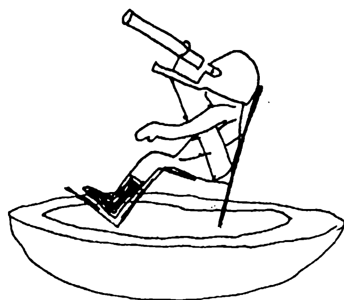

le si costruisce sopra
il sedile

e la si mette
a galleggiare nell'olio

čias žvaigždeles, o jis pats sukosi aplink Saulę, – matysime, kad tėvas Kasparas neprieštaravo Jovės sukimuisi aplink Saulę, tegul tik palieka ramybėje Žemę.

Kad mūsų Mėnulis, patekęs į Žemės šešėlį, kartais užtemsta, gerai žinomas dalykas, lygiai kaip visiems astronomams žinoma, kada toks Mėnulio užtemimas įvyks – tai surašyta efemeridėse. Todėl nieko keista, kad ir Jovės mėnuliai kartkartėmis užtemdavo. Dar daugiau, bent jau mūsų akims, tokių užtemimų būdavę du: vienas tikrasis, kitas – tik aptemimas.

Tikrai, Mėnulis išnyksta iš mūsų regėjimo lauko, kai Žemė įsiterpia tarp jo ir Saulės, o Jovės palydovų nematome du kartus – kai jie yra už jo ir kai yra priešais, jo spinduliuose susiliedami į vieną, o pro gerą žiūroną galima kuo aiškiausiai stebėti jų pasirodymą ir išnykimą. Yra tik vienas, pats svarbiausias, skirtumas: Mėnulio užtemimai vyksta tik mirus kuriam nors vyskupui, ir trunka labai ilgai, tuo tarpu Jupiterio palydovai užtemsta dažnai, bet greit ir vėl pasirodo.

Dabar tarkime, kad kiekvieno palydovo užtemimo valanda ir minutė (o kiekvienas jų skrieja skirtingo skersmens orbita) žinomame dienovidinyje tiksliai nustatyti ir surašyti efemeridėse; tuomet tereikia žinoti valandą ir minutę, kada tas užtemimas pasirodo kitame dienovidinyje (nežinomame), kuriame tuo metu esama, ir, paskaičiavę, turėsime stebėjimo vietos ilgumą.

Tiesa, yra menkų nepatogumų, apie kuriuos neišmanėliui neverta pasakoti, bet tas dalykas neabejotinai pasisektų geram skaičiuotojui, turinčiam laiko matuoklį, kitaip tariant, perpendiculum, arba švytuoklę, arba Horologium Oscillatorium, kaip kam labiau patinka, kuris gebėtų kuo tiksliausiai rodyti net vienos sekundės skirtumą; item, reikia turėti du įprastus laikrodžius, kurie tiksliai rodytų reiškinio pradžios ir pabaigos valandą ir stebėjimo vietos dienovidinyje, ir tame, kuris kerta Geležies salą; item, pagal sinusų lentelę mokėti pamatuoti kampą

tarp akies ir stebimo kūno, ir tą kampą sutapatinę su laikrodžio rodyklių padėtimis, turėtume minutėmis ir sekundėmis išreikštą nuotolį tarp dviejų kūnų ir jo palaipsnį kitimą.

Jei tik – svarbu priminti – turime tas gerąsias efemerides, kurių pasenęs ligotas Galilėjus jau nebepajėgė užbaigti, tačiau tėvo Kasparo Ordino broliai, taip šauniai mokėję apskaičiuoti Mėnulio užtemimus, dabar kuo tiksliausiai surašė.

Kokie gi buvo didieji nepatogumai, taip erzinę Galilėjaus priešininkus? Kad stebėjimų negalėjai atlikti plika akimi ir jiems reikėjo gero žiūrono, arba teleskopo, vadinkime kaip kam patinka? Tėvas Kasparas turėjo jį kuo puikiausią, apie kokį net Galilėjus nedrįsęs svajoti. Kad matavimai ir skaičiavimai per sunkūs paprastiems jūreiviams? Juk ir kitais būdais nustatant ilgumas, išskyrus gal šaudyklę, reikėjo astronomo! Jei kapitonai išmoko naudotis astroliabija, kurią ne kiekvienas neišmanėlis sugebėtų suprasti, galėjo išmokti naudotis ir žiūronu.

Bet, prieštaravo pedantai, tokie didelio tikslumo reikalaujantys matavimai gal galimi sausumoje, bet tik ne plaukiant laivu, kur neįmanoma išlaikyti žiūrono, nukreipto stačiai į plika akimi nematomą dangaus kūną... Ką gi, tėvas Kasparas pasiruošęs įrodyti, kad pasitelkus truputį išradingumo galima atlikti stebėjimus ir plaukiant laivu.

Pagaliau kai kurie ispanai prieštaravo, kad palydovai užtemdavę ne dienos metu, o naktimis, netgi audringomis. „Gal mano, kad gana suploti delnais – ir Mėnulio užtemimai tuoj pasirodo, illico et immediate?“ – piktinosi tėvas Kasparas. Ir kas pasakė, kad stebėjimai turi būti atliekami nuolatos, kiekvieną akimirką? Tas, kuris plaukė iš vienos Indijos į kitą, žino, kad ilgumos nereikia matuoti dažniau, nei matuojama platuma, o ir šios negali pamatuoti esant audringai jūrai nei su astroliabija, nei su balestrilja. Tą palaimintąją ilgumą pakaktų gerai pamatuoti kartą per dvi ar tris dienas, o tarp vieno ir kito stebėjimo skaičiuoti laiką ir nuplauktą nuotolį, kaip daroma lagu. Da-

bar jie ištisus mėnesius vien tuo ir užsiima. „Jie man primena tuos, – kalbėjo tėvas Kasparas vis labiau bjaurėdamasis, – kuriems badmečiu atneši pintinę duonos, o jie, užuot padėkoję, nerimsta, kad nepadedi ant jų stalo dar ir kepto paršiuko ar kiškelio. O, dangau! Argi sumestum šito laivo patrankas į vandenį vien todėl, kad iš šimto iššautų sviedinių devyniasdešimt pliūkšteli vandenin?“

Taigi tėvas Kasparas pristatė Robertą ruoštis bandymui, kurį reikėsią atlikti kaip tik tokį vakarą, kokio tą dieną galėjai tikėtis, astronominiu požiūriu patį tinkamiausią, kai dangus giedras, o jūra kiek banguota. Jei bandymo metu jūra nė trupučio nebanguotų, viskas būtų kaip sausumoje, o ten, kaip žinia, jis tikrai pavyksta. Bandymo metu stebėtojas turi jaustis kaip per štilį, nors laivas siūbuotų ir išilgai, ir į šonus.

Svarbiausia, tarp laikrodžių, su kuriais paskutiniu metu nesielgta itin pagarbiai, reikėjo rasti vieną, kuris dar veiktų kaip dera. Šiuo laimingu atveju tik vieną, ne du: juo pagal tikslius visos dienos stebėjimus reikėjo nustatyti vietos laiką (ir tai buvo padaryta), o kadangi jie yra tikri, kad per šitą vietą eina antipodų dienovidinis, nėra jokio reikalo turėti kitą, kuris rodytų Geležies salos laiką. Pakanka žinoti, jog skirtumas – lygiai dvylika valandų. Čia – vidurnaktis, ten – vidurdienis.

Geriau pagalvojus, toks sprendimas atrodė pagrįstas uždaro rato principu. Bandymu ketinta įrodyti, kad esama ties antipodų dienovidiniu, todėl negalėjai to laikyti savaime suprantamu dalyku. Bet tėvas Kasparas taip tikėjo savo ankstesniais stebėjimais, jog tetroško juos patvirtinti, be to, tikriausiai po tos sumaišties laive neliko nė vieno laikrodžio, kuris rodytų priešingo pusrutulio valandą, tad reikėjo tą kliūtį apeiti. Kita vertus, Robertas nebuvo toks įžvalgus, kad pastebėtų tų veiksmų klaidingumą.

– Kai pasakysiu „jau“, tu žiūri į laikrodį ir užrašai valandą. Paskui nedelsdamas sujudini perpendikulą.

Perpendikulą sudarė nedidelis metalinis bokštelis, laikantis varinę lazdelę su apskrita švytuokle gale. Žemiausioje švytuoklės kelio dalyje buvo horizontalus ratas su dantukais, kurių viena pusė su rato plokštuma sudarė statų kampą, o kita buvo nusklembta. Siūbuodama pirmyn švytuoklė su iš jos kyšančiu stiletu stumteldavo šerelius, kurie savo ruožtu paliesdavo dantelį iš statmenosios pusės, ir ratas pajudėdavo, tačiau švytuoklei grįžtant šereliai tik vos perbraukdavo per nuolaidųjį dantelio šoną, ir ratas sustodavo. Pažymėjus dantukus skaičiais, kai švytuoklė sustodavo, buvo galima suskaičiuoti, kiek dantukų pasislinko, taigi nustatyti, kiek praėjo laiko.

– Taip tau nereikės visą laiką skaičiuoti vienas, du, trys et coetera, bet kai aš pasakysiu „gana“, turi sustabdyti svambalą ir suskaičiuoti dantis, aišku? Ir užrašyti, kiek dantų. Paskui pažiūrėti į laikrodį ir užrašyti tą ar kitą valandą. O kai aš vėl „jau“ pasakyti, tu jį stipriai trinkteli ir jis vėl pradeda švytuoti. Paprasta, net vaikas suprastų.

Aišku, tas perpendikulas nebuvo didelis, tėvas Kasparas gerai tai suprato, tačiau tuo klausimu dar tik pradėta diskutuoti, ir tik gerokai vėliau pavyko sukonstruoti tobulesnius.

– Sunkiausias dalykas, ir daug dar privalome išmokti, bet jei Dievas nedraustų die Wette... kaip tu tai vadini, *pari*...

– Lažybos.

– Taigi, jei Dievas jų nedraustų, galėčiau kirsti, kad ateityje visi stebės ilgumas ir kitus žemės reiškinius perpendikulu. Bet laive tai labai sunku ir privalai būti nepaprastai atidus.

Kasparas liepė Robertui abu prietaisus ir visas rašymo priemones padėti jute, aukščiausioje „Dafnės“ vietoje, ten pat ruošėsi pasistatyti ir Instrumentum Arcetricum. Iš sandėliuko į jutą atnešė ir Roberto ten dar tuomet, kai medžiojo Įsibrovėlį, matytus įtaisus. Sunešti juos buvo lengva, išskyrus metalinį dubenį, atgabentą su prakeiksmais po daugelio nesėkmingų mėginimų, nes šis niekaip nenorėjo tilpti laiptuose. Tačiau tėvas

Kasparas, toks suvargęs, vos pajutęs galimybę įgyvendinti savo projektą, tryško fizine jėga, prilygstančia jo valiai.

Beveik pats vienas kažkokiu kniedijimo įrankiu iš pusrutulių ir strypų surinko rėmą, kuris pasirodė besąs apvalus laikiklis, prie kurio žiedais pritvirtinus apvalų audinį pasidarė didelis pusrutulio formos dubuo, beveik dviejų metrų skersmens. Jį reikėjo ištepti degutu, kad nepraleistų dvokiančio aliejaus, kurį Robertas kaip tik dabar pylė, dejuodamas dėl baisios jo smarvės. Tėvas Kasparas, angelišku lyg kapucino veidu, ramino jį tardamas, jog nereikės kepinti jame svogūnų.

– Kam gi jis reikalingas?

– Pabandysime į šitą mažą jūrą dar mažesnį laivą paleisti, – ir, Roberto padedamas, į didįjį drobinį dubenį įkėlė beveik plokščią metalinį dubenėlį, kurio skersmuo buvo vos mažesnis už to, į kurį dėjo. – Ar nesi girdėjęs sakant, kad jūra lygi lyg aliejus? Štai, žiūrėk, laivas pasvyra į kairę, o aliejus didžiajame dubenyje pasvyra į dešinę, ir vice versa, arba tau bent taip atrodo. Bet iš tikro aliejus visą laiką lieka pusiausvyroje, nekyla ir nesileidžia, esti lygiagretus su horizontu. Tas pat būtų, jei vanduo ten būtų, bet aliejuje mažasis dubenėlis plūduriuoja lyg ramioje jūroje. Dar Romoje esu atlikęs mažytį bandymą, su dviem mažais dubenėliais, į didesnįjį pripyliau vandens, o į mažesnįjį – smėlio, į smėlį įsmeigiau mažą pagalėlį, ir paleidau mažesnįjį plūduriuoti didesniajame, o didesnįjį judinau, ir galėjai pagalėlį matyti stačią kaip varpinė, o ne pasvirusį lyg Bononijos bokštai!

– Wunderbar, – pritarė ksenoglotas Robertas. – O kas toliau?

– Dabar paimkime mažąjį dubenėlį, nes ant jo visą aparatą reikės pritaisyti.

Dubenėlio dugno išorinėje pusėje matėsi mažos spyruoklės – tam, paaiškino tėvas Kasparas, kad plūduriuodamas su savo našta didesniajame dubenyje, liktų nors per sprindį nuo

jo dugno, o jei jojo svečio smarkesnis judesys jį per giliai panardintų (kokio svečio, paklausė Robertas; tuoj pamatysi, atsakė tėvas Kasparas), tos spyruoklės vėl aukštyn jį pastūmėtų be mažiausio krestelėjimo. Vidinėje dugno pusėje reikėjo pritaisyti kėdę su nuolaidžia atkalte, kad žmogus kone gulėdamas galėtų stebėti dangų padėjęs kojas ant atsvarą atstojusios geležinės plokštės.

Padėjęs dubenėlį ant denio ir pritvirtinęs kažkokiais pleištais, tėvas Kasparas atsisėdo ant kėdės ir paaiškino Robertui, kaip pritaisyti jam ant pečių šarvus iš odinių bei drobinių dirželių, prie kurių dar teksią pritvirtinti panašią į šalmą kepuraitę. Šalme buvo dvi angos: viena akiai, o iš antrosios kyšojo strypas su žiedu gale. Į tą žiedą įstatomas žiūronas, o nuo jo karojo strypas su kabliuku gale. Akių Hiperbolę galėjai laisvai sukioti, kol rasdavai reikiamą žvaigždę, bet kartą nutaikęs į ją lęšio centrą, prikabindavai prie žiedelio ant krūtinės, ir jau būdavai užsitikrinęs nekintamą to surakinto kiklopo matymo lauką.

– Tobula! – džiūgavo jėzuitas. – Paleidęs dubenėlį plūduriuoti ramiame aliejuje, galėsi stebėti net blankiausius dangaus kūnus – jokios jūros bangos nepajėgs atitraukti stebinčios akies nuo pasirinktosios žvaigždės! Galilėjus tai aprašė, o aš padariau.

– Viskas puiku, – tarė Robertas, – bet kas dabar įkels visa tai į dubenį su aliejumi?

– Dabar aš išsilaisvinsiu ir atsikelsiu, mes įkelsime tuščią dubenį į aliejų, paskui aš vėl atsisėsiu.

– Manau, tai bus nelengva.

– Daug lengviau, nei dubenį kartu su manim ten įkelti.

Gerokai paplušėjus dubuo su kėde pagaliau paleistas plūduriuoti aliejuje. Paskui pabandė užsiropšti tėvas Kasparas su visais šarvais, šalmu ir prie jo pritvirtintu žiūronu, viena ranka Roberto palaikomas, o kita stumiamas iš apačios. Mėginta keletą kartų, bet ne itin sėkmingai.

Ne todėl, kad metaliniai rėmai, laikę didįjį dubenį, nebūtų galėję išlaikyti dar ir žmogaus, bet kad šis neturėjo tvirtų atspirties taškų. Kai tėvas Kasparas bandydavo statyti ant metalinio žiedo tik vieną koją, kita tuoj žengdamas į mažąjį dubenėlį, šis nuo svorio aliejumi nuplaukdavo į priešingą indo pusę, lyg skriestuvą išskėsdamas tėvo Kasparo kojas, šis imdavo klykti, ir Robertas, apglėbęs per liemenį, pritraukdavo jį prie savęs, galėtume sakyti, grąžindamas į „Dafnės" žemyną, keikdamas patį Galilėjų ir liaupsindamas jo persekiotojus budelius. Tuomet įsikišdavo tėvas Kasparas, saugus savo išgelbėtojo glėbyje, ir dejuodamas tikindavo jį, kad tie persekiotojai nebuvę budeliai, o garbingiausi Bažnyčios vyrai, siekę apginti tiesą ir elgęsi su Galilėjumi tėviškai ir mielaširdingai. Paskui, vis toks pat šarvuotas ir įsmeigęs į dangų žvilgsnį, su statmenai veidui pakeltu žiūronu, lyg Polišinelis su mechanine nosimi, primindavo Robertui, kad nors šitas Galilėjaus atradimas buvo teisingas, vis dėlto reikia jį išbandyti.

– Todėl, mein lieber Robertus, – kalbėjo, – gal tu mane užmiršai ir manai, kad esu vėžlys, kuris apsiverčia pilvu į saulę. Nagi, pastūmėk, štai taip, padėk man pasiekti tą kraštą, taip, gerai, žmogui dera stovėti tiesiai.

Per visus tuos nesėkmingus bandymus aliejus neliko lygus kaip aliejus, ir netrukus abu bandytojai atrodė lyg aplipę drebučiais, dar daugiau, trykštantys aliejumi, jei tik metraštininkui leistas toks palyginimas, nenurodant jo šaltinio.

Tėvui Kasparui jau prarandant viltį kada nors atsisėsti ant geidžiamos kėdės, Robertas tarė, kad gal reikėtų pirma ištuštinti didįjį dubenį, tuomet įstatyti į jį mažesnįjį, paskui įlaipinti tėvą Kasparą ir vėl supilti aliejų, kuris kildamas iškeltų ir dubenį, ir jame sėdintį aiškiaregį.

Taip ir padarė, o mokytojas negailėjo liaupsių savo mokinio nuovokumui, tuo tarpu artinosi vidurnaktis. Visa konstrukcija neatrodė labai stabili, bet jei tėvas Kasparas stengsis nedaryti staigių judesių, vilčių dar galėjai turėti.

Staiga Kasparas pergalingai sušuko: „Dabar jį matau!“ Šaukdamas jis sujudino nosį, sunkus žiūronas kone išsinėrė iš okuliaro, jis pakėlė ranką, norėdamas jį sulaikyti, rankos judesys suardė pečių pusiausvyrą ir dubuo jau buvo beapsiverčiąs. Robertas, metęs popierių ir laikrodžius, puolė laikyti Kasparo, grąžino visą įtaisą į pusiausvyrą, patarė astronomui nesijudinti, atsargiai taisyti žiūroną, o svarbiausia – nereikšti savo jausmų.

Kitas pranešimas buvo ištartas šnabždant, o tas šnabždesys, šalmo pagarsintas, sugaudė dusliai lyg pragaro trimitas.

– Vėl jas matau, – ir atsargiu mostu prisegė žiūroną sau prie krūtinės. – Ak, wunderbar! Trys žvaigždelės yra į rytus nuo Jupiterio, o viena – į vakarus... Pati artimiausia atrodo pati mažiausia ir yra... palauk... štai, per nulį minučių trisdešimt sekundžių nuo Jupiterio. Tu rašyk. Dabar ji artėja prie Jupiterio, tuoj išnyks, kruopščiai užrašyk jos išnykimo valandą...

Robertas, palikęs savo vietą, kad suskubtų į pagalbą mokytojui, dabar vėl paėmė į rankas lentelę, kurioje turėjo rašyti laiką, bet atsisėdo taip, kad laikrodžiai liko už nugaros. Staiga pasisukęs, numetė švytuoklę. Lazdelė nusinėrė nuo virvelės. Robertas pagavo ją ir pamėgino vėl užnerti, tačiau bergždžiai. Tėvas Kasparas jau rėkė rašyti valandą, Robertas pasisuko į laikrodį ir mostelėjęs plunksna užkliudė rašalinę. Instinktyviai čiupo ją, kad neišsilietų visas skystis, bet numetė laikrodį.

– Užrašei valandą? Dabar perpendikulas! – šaukė Kasparas, o Robertas atsakinėjo: „negaliu, negaliu“.

– Kaip tu negalėti, kvaily!? – O neišgirdęs atsakymo, toliau šaukė: – Kaip tu negalėti, bukagalvi?! Užrašei? Pažymėjai? Stumtelėjai? Jis slepiasi, greičiau!

– Aš viską pamečiau, ne, nepamečiau, viską sudaužiau, – tarė Robertas.

Tėvas Kasparas atitraukė žiūroną nuo šalmo, dėbtelėjo skersomis, pamatė sudaužytą švytuoklę, apverstą laikrodį, Robertą rašaluotais delnais, nesusilaikė ir pratrūko šaukti „Himmelpot-

zblitzsherrgottsakrament!“, kad net virpėjo visas jo kūnas. Toks neapdairus judesys per daug persvėrė dubenėlį, ir jis nuslydo stačiai į aliejų; žiūronas išslydo jam iš rankų ir iš laikiklio, ir sūpuojantis laivui ridu ridu nusirideno per visą jutą, paskui laipteliais nudardėjo ant denio ir trenkėsi stačiai į patranką.

Robertas nesumojo, kam pirma padėti: žmogui ar instrumentui. Po tą smarvę besikapanojantis žmogus kilniai paliepė gelbėti žiūroną, Robertas puolė paskui bėglę Hiperbolę ir rado ją sulankstytą, sutrūkusiais lęšiais.

Kai Robertas pagaliau ištraukė iš aliejaus tėvą Kasparą, primenantį paruoštą kepti paršelį, šis su didvyrišku užsispyrimu tiek tepasakė, kad dar ne viskas prarasta. Buvo ir kitas toks pat stiprus teleskopas, pastatytas Maltiečių Observatorijoje. Reikėjo tik nusigauti į Salą jo paimti.

– Bet kaip? – tarė Robertas.

– Plaukte.

– Juk sakėte, kad nemokate plaukti, o jūsų metų būtų sunku...

– Aš – ne. Tu – taip.

– Betgi ir aš neišmanau to prakeikto plaukimo!

– Išmok.

24.

POKALBIAI APIE DIDŽIĄSIAS SISTEMAS

To, ką toliau pasakosiu, prigimtis nėra visiškai aiški: nesuprantu, ar tai pokalbių tarp Roberto ir tėvo Kasparo kronika, ar pirmojo naktiniai užrašai, kad dienomis galėtų atsikirsti antrajam. Kad ir kaip būtų, akivaizdu, jog per visą laive kartu su seniu praleistą laiką Robertas neparašė Sinjorai nė vieno laiško. Lygiai kaip pamažu naktinį gyvenimą keitė dieniniu.

Pavyzdžiui, iki tol žiūrėdavo į Salą tik ankstyvą rytą, labai trumpai, arba vakare, jau išnykus ribų ir nuotolių jausmui. Tik dabar pamatė, kad potvyniai ir atoslūgiai, tas nuolatinis jūros šokis, vieną dienos pusę bangų liežuviais laižė jūrą nuo miško skyrusią smėlio juostą, o kitą pusę atitraukdavo jas, apnuogindamas uolėtą dugną, kuris, pasak tėvo Kasparo, buvo paskutinė koralų rifo atšaka.

Potvynį ir atoslūgį, aiškino Robertui bendrakeleivis, skiria maždaug šešios valandos, – toks yra Mėnulio veikiamas jūros kvėpavimo ritmas. Ir visai ne požemių siaubūno alsavimo sukeltas bangavimas, kaip kai kas manė senovėje, – ką kalbėti apie tą prancūzą, tvirtinusį, kad jei žemė nejuda iš vakarų į rytus, tai siūbuoja iš šiaurės į pietus, ir priešingai, todėl natūralu, kad šis periodiškas judėjimas pakelia ir nuleidžia jūros vandenis, lygiai kaip keliant ir leidžiant rankas abitas prie kaklo juda aukštyn žemyn.

Tie potvyniai ir atoslūgiai – labai sudėtingas klausimas, nes jų

kaita priklauso nuo jūrų ir žemynų padėties, o ypač nuo krantų padėties dienovidinių atžvilgiu. Per jaunatį potvynis paprastai kyla vidurdienį ir vidurnaktį, paskui kasdien jis ima vėluoti po keturis penktadalius valandos, o tas, kuris to nežino, matydamas, kad tokios dienos tokią valandą kuris nors kanalas tiko laivybai, kitos dienos tą pat valandą juo išplaukęs sėda ant seklumos. O kur dar potvynių ir atoslūgių sukeltos srovės, ir ne viena tokia stipri, kad per atoslūgį laivas niekaip negali pasiekti kranto.

Be to, kalbėjo senis, kiekvienoje vietoje reikalingas vis kitoks skaičiavimas, todėl būtina turėti astronomines lenteles. Jis net mėgino Robertui tuos skaičiavimus paaiškinti, tardamas, kad reikia stebėti Mėnulio vėlavimą, paskui padauginti Mėnulio dienas iš keturių ir padalinti iš penkių, arba priešingai. Bet Robertas nieko nesuprato, ir, veikiai pamatysime, toks lengvabūdiškas požiūris jam sukėlė nemažai rūpesčių. Jis tik kaskart stebėdavosi, kad dienovidinio linija, turėjusi kirsti abu Salos kyšulius, kartais eidavo jūra, o kartais uolomis, niekaip negalėdamas suvokti, kuri gi iš tų akimirkų yra teisinga. Dar ir todėl, kad, nepaisant potvynių ir atoslūgių, didžioji jūros alsavimo paslaptis jį domino daug mažiau nei toji linija, už kurios Laikas ėjo atgal.

Kaip sakėme, jis nebuvo linkęs netikėti tuo, ką pasakojo jėzuitas. Bet kartais smagindavosi provokuodamas šį papasakoti dar daugiau, pažerdamas gausybę argumentų, girdėtų per vakarienes su tais garbingais vyrais, kuriuos jėzuitas laikė jei ne šėtono pasiuntiniais, tai mažų mažiausia girtuokliais ir rajūnais, pavertusiais smuklę savo Likėjumi. Bet jam sunkiai sekėsi paneigti savo mokytojo fiziką, nes remdamasis ta pačia fizika šis dabar mokė jį plaukti.

Iš pradžių, prisimindamas sudužimo vargus, Robertas pareiškė nieku gyvu niekada nebelipsiąs į vandenį. Tėvas Kasparas priminė, kad sudužus laivui kaip tik vanduo jį ir iškėlęs – ženklas, jog tai draugiškas, ne priešiškas gaivalas. Robertas atšo-

vė, kad vanduo kėlė ne jį, o medį, prie kurio buvo prisirišęs, ir tėvui Kasparui teko jį įtikinėti, kad jei vanduo kėlė medį, bedvasį daiktą, linkusį garmėti į bedugnę, o tai žino kiekvienas, kas nors kartą yra iš aukščiau metęs medžio gabalą, tuo labiau linkęs jis kelti gyvą būtybę, pasiruošusią antrinti natūraliam skysčių polinkiui. Jei kada nors Robertas yra metęs vandenin šuniuką, tai turėtų žinoti, jog gyvūnėlis, judindamas kojas, ne tik neskęsta, bet ir kuo greičiausiai grįžta į krantą. Be to, pridurdavo tėvas Kasparas, negi Robertas nežinąs, kad įmetus į vandenį kelių mėnesių kūdikius, šie puikiai plaukia, nes gamta sukūrė juos mokančius plaukti kaip ir bet kurį kitą gyvą padarą. Nelaimė, mes kur kas labiau už gyvūnus linkstame į prietarus ir klaidas, tad bręsdami klaidingai pradedame suvokti skysčių savybes, todėl baimė ir nepasitikėjimas sunaikina tą įgimtą talentą.

Tuomet Robertas paklausė, ar godotinas tėvas moka plaukti, ir godotinas tėvas atsakė, kad nepretenduoja būti geresnis už daugumą kitų, kurie gerų dalykų vengė mokytis. Jis gimęs toli nuo jūros, o į laivą įkėlė koją jau pagyvenęs, kai – taip kalbėjo – kūnas buvo nuplikęs ir nususęs, akys apsiblaususios, nosis varvanti, ausyse spengė, dantys pageltę, sprandas sustiręs, pasmakrė nukarusi, kojos susuktos podagros, oda susiraukšlėjusi, plaukai pabalę, keliai virpėjo, rankos drebėjo, kojos pynėsi, o iš krūtinės veržėsi kataras su karkalais ir seilėmis.

Tačiau, tuoj pridūrė, jo protas yra guvesnis už kūną, – todėl žinąs tai, ką atradę dar graikų išminčiai: jei panardiname kūną į vandenį, jį laiko ir stumia į viršų toks vandens kiekis, kokį šis išstumia, nes vanduo siekia grįžti ir užimti vietą, iš kurios buvo išvarytas. Ir netiesa, kad daiktas plūduriuoja arba skęsta priklausomai nuo savo formos, todėl senovėje klaidingai manyta, kad plokščias daiktas plaukia, o smailus skęsta; jei Robertas bandytų įstumti į vandenį, na, tarkime, butelį, kuris tikrai ne plokščias, pajustų tokį pat pasipriešinimą kaip ir tuomet, kai mėgintų į jį įstumti padėklą.

Todėl tereikia tuo gaivalu pasitikėti – ir viskas savaime susitvarkys. Ir siūlė Robertui nusileisti nuo laivo nosies nukarusiomis virvinėmis kopėčiomis, dar vadinamomis Jokūbo kopėčiomis, dėl šventos ramybės apsijuosus virve ar ilgu ir tvirtu lynu, kitą jo galą pririšus prie borto. Vos tik išsigąs skęstąs, jam tereikės timptelėti už virvės.

Nereikia nė sakyti, jog tas, kuris mokė amato pats niekada jo neragavęs, nepagalvojo apie daugybę atsitiktinumų, kurių nepaisė ir senovės Graikijos išminčiai. Pavyzdžiui, Robertas, nenorėdamas varžyti judesių, pririšo gana ilgą virvę, todėl kai pirmą kartą, kaip ir kiekvienas pradedantis plaukti, paniro po vandeniu, turėjo gerokai tos virvės prisitampyti ir, kol išniro į paviršių, prisigėrė tiek sūrymo, kad tą pirmąją dieną apie tolesnius mėginimus nenorėjo nė pagalvoti.

Bet pradžia suteikė drąsos. Nusileidęs kopėčiomis ir paniręs į vandenį Robertas pajuto, kad šis labai malonus. Sudužimą prisiminė kaip šaltį ir prievartą, dabar šilta jūra kvietė jį pasinerti giliau, vis dar įsitvėrus kopėčių, kol vanduo jau siekė krūtinę. Manydamas, kad plaukia, jis lepinosi prisimindamas paryžietiškus patogumus.

Nuo tos akimirkos, kai atsidūrė laive, jis, kaip matėme, kiek prausėsi, bet panašiai kaip kačiukas, kuris tik aplaižo savo kailį ne toliau snukučio ir paslėpsnių. O likęs kūnas – ir tuo labiau, kuo karščiau įsitraukė į tą pašėlusią Įsibrovėlio medžioklę – ypač kojos, buvo aplipęs purvu iš triumo, rūbai nuo prakaito prilipę. Paniręs toje šilumėlėje, kuri kartu prausė kūną ir skalavo rūbus, Robertas prisiminė Rambujė rūmuose matęs bent dvi vonias, kuriose maudydavosi markizė, o tas jos rūpinimasis savo kūno švara tapęs tos visuomenės, kur praustis nebuvo įprasta, pokalbių tema. Net pačių rafinuočiausių jos svečių nuomone švara reiškė švarius baltinius – juos dažnai keisti buvo elegancijos požymis, – o ne prausimąsi. Markizę gaubusios stulbinamos kvapiosios esencijos buvo ne prabanga, o – jai – būtinybė,

tarsi gynybinė siena tarp jos jautrių šnervių ir salsvo svečių aromato.

Pasijutęs kilmingesnis, nei kitados Paryžiuje, Robertas, viena ranka įsikibęs kopėčių, kita trynė marškinius ir kelnes į savo permirkusį prakaitu kūną, tuo pat metu vienos kojos pirštais kasydamas kitos kojos kulną.

Tėvas Kasparas smalsiai žiūrėjo, bet tylėjo, norėdamas, kad Robertas apsiprastų su jūra. Tačiau pabūgęs, kad Roberto protas dėl perdėto rūpinimosi kūnu gali sutrikti, visaip mėgino jį išblaškyti. Todėl pradėjo išvedžioti apie potvynius ir atoslūgius, ir Mėnulio traukos galias.

Bandė jį sudominti tiesiog neįtikimu dalyku: jei potvyniai ir atoslūgiai yra atsakas į Mėnulio kvietimą, jie turėtų vykti tuomet, kai jis matomas, o ne jam atsidūrus kitoje mūsų planetos pusėje. Tuo tarpu potvyniai ir atoslūgiai maždaug kas šešias valandas kartojasi abiejuose Žemės pusrutuliuose. Robertas klausėsi apie potvynius ir atoslūgius, o galvojo apie Mėnulį – šis tomis naktimis domino jį labiau nei potvyniai ir atoslūgiai.

Jis paklausė, kodėl mes matome tik vieną ir tą pačią Mėnulio pusę, o tėvas Kasparas paaiškino, kad sukasi jis lyg atleto už siūlo laikomas kamuolys – šis jį sukdamas visada mato tik priešais esančią pusę.

– Betgi, – nenusileido Robertas, – tą pusę mato ir indėnai, ir ispanai, tuo tarpu esantiems Mėnulyje, kurį kai kas vadina Įsčiomis, su jų mėnuliu, kitaip tariant, mūsų žeme, yra kitaip. Apatinio pusrutulio, visada į mus atsisukusio, gyventojai ją mato visada, o viršutiniojo pusrutulio gyventojai jos niekada nemato. Tik įsivaizduokite, kai jie atkeliauja į šitą pusrutulį: kas žino, ką jaučia naktį žvelgdami į šviečiantį ratą, penkiolika kartų didesnį už mūsų mėnulį! Laukia, kad šis bet kurią akimirką gali ant jų užkristi, kaip senovėje galai nuolatos bijojo, kad jų neužgriūtų dangus! Jau nekalbu apie tuos, kurie gyvena prie pusiaujo ir visą laiką mato Įsčias stačiai virš horizonto!

Jėzuitas nepraleido progos pasišaipyti ir pasijuokti iš tų Mėnulį apgyvenusių minių, nes dangaus kūnai kitos prigimties nei Žemė, todėl nepritaikyti gyventi gyvoms būtybėms, tad verčiau palikti juos angelų kohortoms, galinčioms laisvai judėti po krištolinius dangaus skliautus.

– Kaipgi dangus gali būti krištolinis? Jei taip būtų, praskrisdamos kometos jį tuoj pat sudaužytų.

– O kas tau sakė, kad kometos skraido eterinėje erdvėje? Jos skraido šiapus, kur yra oro, tą ir pats puikiai matai.

– Kas nėra kūnas, tas nejuda. O dangaus skliautai juda, vadinasi, jie yra kūnas.

– Pasišovei remtis net Aristoteliu, kad tik galėtum taukšti nesąmones. Bet aš žinau, kodėl taip kalbi. Nori, kad ir danguje būti oras, todėl nelikti jokio skirtumo tarp aukštai ir žemai, viskas sukasi, o Žemė kraipo savo užpakalį lyg kokia mergšė.

– Juk kiekvieną naktį matome žvaigždes kaskart vis kitoje padėtyje!..

– Teisingai. Jos tikrai juda.

– Palaukite, dar nebaigiau. Norėtumėt, kad Saulė ir visi dangaus šviesuliai – tie milžiniški kūnai – apsuktų Žemę kas dvidešimt keturias valandas, o nejudamos žvaigždės, ar, teisingiau, didysis žiedas, į kurį jos įstatytos, daugiau nei dvidešimt septynis tūkstančius kartų sukartų du šimtus milijonų mylių? Juk taip turėtų atsitikti, jei Žemė per dvidešimt keturias valandas neapsisuktų apie savo ašį. Kaip nejudamos žvaigždės gali būti tokios greitos? Tiems, kurie ten gyvena, apsisuktų galva!

– Jei ten kas nors gyvena. Bet tai tik petitio prinkipii.

Kartu priminė, kad nesunku rasti vieną argumentą už Saulės sukimąsi, bet daug daugiau jų yra prieš Žemės sukimąsi.

– Puikiai žinau, – atkirto Robertas, – kad Ekleziastas yra pasakęs *terra autem in aeternum stat, sol oritur,* ir kad Jozuė sustabdė saulę, o ne žemę. Tačiau jūs pats man sakėte, kad paraidžiui skaitydami Bibliją turėtume šviesą dar iki sukuriant sau-

lę. Todėl Šventąjį Raštą reikia skaityti protingai, net šventasis Augustinas dažnai kartojo jį esant *more allegorico*...

Tėvas Kasparas šypsodamasis priminė, kad jau kuris laikas jėzuitai kaunasi su savo priešininkais ne cituodami Šventąjį Raštą, o remdamiesi neginčijamais astronomijos, matematikos, fizikos ir proto argumentais.

– Gal malonėsite pasakyti kokiais? – paklausė Robertas, braukdamas nuo pilvo purvą.

Malonėsiu, įsižeidęs atšovė tėvas Kasparas, štai nenuginčijamas Rato argumentas:

– Dabar tu manęs klausyk. Galvok apie ratą, gerai?

– Galvoju apie ratą.

– Šaunuolis, pasirodo, moki galvoti, ne vien kaip beždžionė kartoti tai, ką girdėjai Paryžiuje. Dabar galvok, kad tas ratas pamautas ant ašies panašiai kaip puodžiaus ratas, ir tu nori jį pasukti. Ką tu darai?

– Pridedu delną, o gal tik pirštą prie rato krašto, stumteliu – ir ratas sukasi.

– Ar nemanai, kad verčiau paimti už rato viduryje esančios ašies ir ją pasukti?

– Ne, tai neįmanoma...

– Taigi! O tavo galilėjiečiai ar kopernikiečiai nori pastatyti nejudamą Saulę Visatos centre ir priversti ją sukti aplink save visą didžiulį planetų ratą, nepagalvodami, kad judėjimą sukelia didysis dangaus ratas, o Žemė nejudėdama stovi jo centre. Kaip galėjo Viešpats Dievas skirti Saulei tokią menką vietą, o tamsią ir netvarią Žemę tarp šviečiančių ir amžinų žvaigždžių padėti? Supratai savo klaidą?

– Juk Visatos centre turi būti Saulė! Gamtos kūnams reikalinga toji ugnis, nuo kurios visa priklauso, ir kad būtų ji viduryje karalystės, tenkindama visų jos dalių poreikius. Argi gimties priežastis neturėtų būti visa ko centre? Argi gamta nepatalpino sėklos lytyje, pusiaukelėje tarp galvos ir pėdų? O argi sėklos

ne obuolio centre? O kauliukas ne persiko centre? Taip ir Žemė, kuriai reikia tos ugnies šviesos ir šilumos, sukasi aplink ją, kad toji malonė apgaubtų visas jos dalis. Būtų juokinga tikėti, kad Saulė sukasi aplink tašką, kuris jai visiškai nereikalingas, lygiai kaip matant keptą vieversį sakyti, kad iškeptas, aplinkui sukant krosnį...

– Taip? O kai vyskupas su smilkykle eina aplink bažnyčią, ją šventindamas, norėtum, kad bažnyčia suktųsi aplink vyskupą? Saulė sukasi, nes yra ugnies gaivalas. O gerai žinai, kad ugnis sklendžia, plaikstosi ir niekada nestovi vietoje. Gal matei kada kalnus pajudėjusius? Tai kaipgi žemė juda?

– Ją suka saulės spinduliai savo prisilietimais, lygiai kaip galime pasukti kamuolį ranka, o jei jis dar mažas – tai ir pūsdami... Gal norėtumėte, kad Dievas suktų saulę, kuri už mūsų žemę didesnė keturis šimtus ir dar trisdešimt keturis kartus, vien tam, kad užaugtų mūsų kopūstai?

Norėdamas šiam savo teiginiui suteikti daugiau įtaigos, Robertas dūrė pirštu į tėvą Kasparą, tad ištiesė ranką ir pasispyrė kojomis, kad atsitolinęs nuo laivo šono geriau matytų denį. Tuomet ir kita ranka paleido kopėčias, galva loštelėjo atgal, ir Robertas murktelėjo po vandeniu, nebegalėdamas, kaip minėta, įsitverti pernelyg ilgos virvės, kad iškiltų į paviršių. Tuomet pasielgė kaip bet kuris skęstantis – ėmė be tvarkos plakti rankomis ir kojomis, prisigerdamas dar daugiau vandens, kol tėvas Kasparas įtempė virvę ir pritraukė jį prie kopėčių. Užlipęs viršun, Robertas prisiekė daugiau niekada žemyn nesileisti.

– Rytoj tu vėl bandysi. Sūrus vanduo yra kaip vaistai, nemanyk, kad tai kas bloga, – paguodė tėvas Kasparas Robertą, kai šis užlipo į denį.

Ir kol Robertas žvejodamas taikėsi su jūra, Kasparas aiškino, kiek ir kokios naudos abu turėtų jam nuplaukus į Salą. Atgautų netgi valtį, kuria kaip laisvi žmonės galėtų plaukioti tarp laivo ir sausumos ir naudotis Maltiečių Observatorija.

Iš Roberto užrašų matyti, kad tas išradimas viršijo jo supratimo galimybes – arba kad tėvo Kasparo pasakojime, kaip įprasta, gausu elipsių ir šūksnių, kuriais dvasininkas kartais mėgino nusakyti jos formą, kartais – veikimą, kartais – Idėją.

Ši, beje, priklausė visai ne jam. Apie Observatoriją sužinojęs vartydamas mirusio brolio vienuolio užrašus, o šis savo ruožtu sužinojęs iš kito brolio, kuris keliaudamas į tauriausiąją Maltos, arba Melitos, salą girdėjo šlovinant šį instrumentą, pastatytą šviesiausiojo kunigaikščio Jono Pauliaus Laskario, tų garsiųjų kavalierių Didžiojo Magistro, įsakymu.

Niekas niekada nebuvo matęs, kaip toji Observatorija atrodė: pirmasis brolis vienuolis tebuvo palikęs knygelę su pastabomis ir eskizais, bet ir ta jau buvo prapuolusi. Kita vertus, virkavo Kasparas, ir toji knygelė „buvusi labai menka, be jokių schemų visualiter patefacto, jokių tabule ar rotule, ir jokių specialių nuorodų“.

Remdamasis tomis menkomis žiniomis tėvas Kasparas per visą ilgą kelionę „Dafne“, pasitelkęs laivo dailides, vėl suprojektavo, gal klaidingai, įvairias to aparato dalis, vėliau Saloje jas surinkęs ir in loco galėjęs patirti jo nesuskaičiuojamas dorybes: Observatorija neabejotinai buvo Ars Magna iš kūno ir kraujo, ar, teisingiau, iš medžio, geležies, drobės ir kitų medžiagų, tam tikras Mega Laikrodis, Gyvoji Knyga, galinti atskleisti visas Visatos paslaptis.

Ji, kalbėjo tėvas Kasparas lyg angliukai žėrinčiomis akimis, Naujausiųjų Fizikos ir Matematikos Instrumentų „su išmoningai išdėstytais ratais ir žiedais“ Vieninga Sintagma. Paskui, braižydamas pirštu ant denio ar ore, liepdavo Robertui įsivaizduoti pirmąją skritulio dalį, lyg pagrindą ar pamatą, su Nejudamu Horizontu, trisdešimt dviejų dalių Rumbu ir visa Navigacijos meno įranga kartu su audrų prognozėmis.

– Vidurinę dalį, – tęsė, – kuri ant pagrindo pastatyta, įsivaizduok tarytum penkiašonį Kubą – įsivaizduoji? – nein, ne šešia-

šonį, šeštasis šonas padėtas ant pagrindo ir tu jo nematai. Pirmajame to Kubo šone id est Visatos Chronoskopas ir dar aštuoni ratai, kurie visą laiką sukasi – taigi gali į juos žiūrėti: vaizduoja jie Julijaus ir Grigaliaus Kalendorių, rodo, kada išpuola sekmadieniai, epakta, Saulės kelias, keliamosios šventės ir Velykos, jaunatys ir pilnatys, Saulės ir Mėnulio ketvirčiai. Antrajame šone id est das Cosmigraphicum Speculum, ir pirmiausia ten yra Horoscopio, kuriuo, žinodami valandą Melitos saloje, galime nustatyti valandą bet kurioje kitoje mūsų rutulio vietoje. Dar ten yra ratas su dviem planisferom: pirmoji rodo ir aiškina su Pirmuoju Ratu susijusį mokslą, antroji – Aštuntosios Sferos ir Nejudamų žvaigždžių doktriną ir judėjimą. Taip pat potvynius ir atoslūgius, ar, teisingiau, jūrų pritvinimą ir nusekimą, kurį Mėnulio sukimasis visame pasaulyje sukelia...

Tas šonas domino labiausiai. Per jį galėjai pažinti tą Horologium Catholicum, kurį jau minėjau, rodantį valandas bet kurioje jėzuitų misijoje visuose dienovidiniuose, ir ne vien tai: jis puikiai galėjo atstoti astroliabiją, rodydamas dienos ir nakties trukmę, Saulės aukščio santykį su šešėlio ilgiu, šviesulių koordinates, sutemų trukmę, nejudamų žvaigždžių kulminaciją tam tikrą dieną, mėnesį ir metus. Dar ir dar sykį matuodamas ir skaičiuodamas tame šone, tėvas Kasparas įsitikino pagaliau atsidūręs antipodų dienovidinyje.

Paskui buvo trečiasis šonas, septyniuose ratuose talpinantis visą Astrologiją, visus būsimus Saulės ir Mėnulio užtemimus, visas astrologines figūras, skirtas žemės ūkio, medicinos, jūreivystės darbams, taip pat dvylika dangaus būstų ženklų, ir nuo kiekvieno iš ženklų priklausančias prigimtines savybes ir atitinkamus Namus.

Nedrįstu čia glaustai perteikti to, ką pasakojo Robertas, todėl pereisiu prie ketvirtojo šono, turėjusio atskleisti visus medicinos, botanikos, spagirikos, chemijos ir hermetikos stebuklus bei paprastus ir sudėtinius vaistus, gautus iš mineralų ar

gyvulių – tokius kaip „Alexipharmaca traukiamieji, raminamieji, laisvinamieji, minkštinamieji, virškinamieji, ardomieji, lipdomieji, skatinamieji, šildomieji, gaivinamieji, valomieji, švelninamieji, raižomieji, migdomieji, šlapimą varantys, narkotizuojantys, tonizuojantys ir stiprinantys".

Nemoku paaiškinti, todėl gal kiek prasimanau tai, kas buvo penktajame šone, kuris lyg stogas dengė tuos keturis – buvo lygiagretus su horizonto linija, nelyg dangaus skliautas. Bet ten dar minima piramidė, kurios pagrindas nesutapo su kubo pagrindu, nes būtų užstojęs penktąjį šoną, labiausiai tikėtina, kad ji gaubė visą kubą lyg palapinė, – tačiau tuomet turėjo būti visa perregima. Keturi jos šonai tikriausiai reiškė keturias pasaulio šalis, o kiekvienoje iš jų buvo įvairių tautų abėcėlės ir kalbos, neišskiriant nė pirmapradės Adomo kalbos elementų, Egipto hieroglifų, kinų ir meksikiečių rašmenų; tėvas Kasparas apibūdina ją kaip „Sphynx Mystagoga, Oedipus Aegyptiacus, Monade Ieroglyphica, Clavis Convenientia Linguarum, Theatrum Cosmographicum Historicum, tai kiekvienos natūralios ir dirbtinės kalbos Sylva Sylvarum, Naujoji Įdomioji Architektūra, Kombinatorinis žibintas, Izidės penas, Metametrikonas, Antropoglotogoninė sinopsė, Kriptografinė bazilika, Amphiteatrum Sapientiae, Cryptomenesis Patefacta, Catoptron Polygraphicum, Gazophylacium Verborum, Mysterium Artis Steganographicae, Aritmologinė arka, Poligloto archetipas, Eisagoge Horapollinea, Congestorium Artificiosae Memoriae, Pantometron de Furtivis Literarum Notis, Mercurius Redivivus, Etymologicon Lustgärtlein!"

Tai, kad visa ta išmintis liks žinoma tik jiems vieniems, nes buvo pasmerkti niekada neberasti kelio atgal, jėzuito visiškai nejaudino, nežinau, ar dėl tikėjimo Apvaizda, ar iš meilės išminčiai jos pačios vardan. Bet mane stebina, kad dabar jau ir Roberto galvoje nebesisuka nė viena reali mintis, o į išsilaipinimą Saloje jis pradeda žiūrėti kaip į įvykį, amžiams suteiksiantį prasmę jo gyvenimui.

Tokį susidomėjimą Observatorija pirmiausia sukėlė mintis, kad tas orakulas gali jam pasakyti, kur ir ką tą akimirką veikia Sinjora. Tai rodo, jog įsimylėjėliui, net užimtam kūnui naudinga veikla, nėra jokios prasmės kalbėti apie Siderinius Pasiuntinius, nes visur jis ieško savo saldaus vargo ir širdžiai brangaus sielvarto ženklų.

Be to, nepaisydamas, ką kalbėjo plaukimo mokytojas, jis svajojo ne apie Salą, kurią matė prieš save dabar, tame laike, kuriame ir pats buvo, bet dieviškojo potvarkio galia plūduriavo vakarykštės dienos irealybėje, arba nebūtyje.

Jis nėrė į bangas su viltimi pasiekti vakar buvusią Salą – tą, kurią jam simbolizavo Ugniaspalvė Balandė, nesugaunama, tarsi būtų pabėgusi į praeitį.

Robertą užplūdo neaiškios mintys, jis jautė norįs kažko kito nei tėvas Kasparas, tik dar nelabai supaisė, ko. Galime suprasti jo dvejones, nes jis buvo pirmasis žmogus žmonijos istorijoje, kuriam duota galimybė nuplaukti dvidešimt keturias valandas atgal.

Šiaip ar taip, jis įtikėjo tikrai privaląs išmokti plaukti, o juk žinia, kad viena svari priežastis padeda nugalėti šimtus baimių. Todėl kitą dieną ir vėl pamatysime jį imantis mokslo.

Dabar tėvas Kasparas aiškino jam, kad atsikabintų nuo kopėčių ir laisvai judintų rankas lyg pagal muzikos ritmą, o kojomis linksmai pliuškentų – jūra laikysianti jį paviršiuje. Įtikino jį pabandyti: iš pradžių su įtempta virve, paskui, be jo žinios, truputį ją pailginęs, o pranešė tai tik tuomet, kai mokinys atrodė įgijęs pasitikėjimo. Tiesa, vos tai išgirdęs Robertas iškart pasijuto begarmąs į dugną, bet rėkdamas instinktyviai pasispyrė kojomis ir iškilo paviršiun.

Bandymai tęsėsi gerą pusvalandį, kol pagaliau Robertas ėmė suprasti, kad jau gali išsilaikyti vandens paviršiuje. Bet vos pabandydavo smarkiau judėti, atmesdavo atgal galvą. Tuomet tė-

vas Kasparas jam patarė verstis ant nugaros, įtempti ir kiek išlenkti kūną, ištiesti rankas ir kojas, lyg liestų apskritimą – taip galėsiąs plūduriuoti vandens paviršiuje valandų valandas, netgi miegoti, glostomas bangų ir švelnių saulėlydžio spindulių. Iš kur tėvas Kasparas, pats niekada neplaukiojęs, visus tuos dalykus žinojo? Tai – hidrostatinės fizikos teorija, atsakė šis.

Rasti tinkamą padėtį buvo nelengva, Robertas vos nepasismaugė pasaitu, kosėjo ir čiaudėjo, bet pagaliau jo kūnas įgijo pusiausvyrą.

Pirmąkart pajuto jūrą esant draugu. Klausydamas tėvo Kasparo pamokymų, jis pradėjo judinti rankas ir kojas, vos iškėlęs galvą, atlošdavo ją atgal, priprato jausti ausyse vandenį ir pakęsti jo slėgį. Netgi galėjo kalbėti, o šaukdamas – būti išgirstas denyje.

– Jei nori, dabar gali verstis, – po kurio laiko pasakė Kasparas. – Nuleidi dešinę ranką, lyg svirtų ji po tavo kūnu, vos pakeli kairį petį ir jau esi pilvu į apačią!

Nepaaiškino, kad darant šį judesį reikia sulaikyti kvėpavimą, nes veidas panyra po vandeniu, o vanduo tik ir telaukia, kad galėtų srūti į įsibrovėlio šnerves. Hidraulinės pneumatinės mechanikos knygos nieko apie tai nerašė. Taip per tėvo Kasparo *ignoratio elenchi* Robertas prarijo dar vieną sūrymo ąsotį.

Tačiau dabar jis jau išmoko mokytis. Du ar tris kartus apsisukęs aplink suprato pagrindinį kiekvieno plaukiko principą, būtent, kad po vandeniu nereikia kvėpuoti – netgi nosimi, o priešingai, turi stipriai pūsti, lyg norėtum išstumti iš plaučių tą truputį taip reikalingo oro. Lyg ir savaime suprantamas dalykas, bet, kaip rodo mūsų istorija, ne visai toks.

Kol pagaliau suprato, kad lengviau jam plūduriuoti aukštielninkam, iškišus veidą iš vandens, nei kniūbsčiam. Man atrodytų priešingai, bet Robertas pirmiausia išmoko šį būdą ir taip tęsė dieną ar dvi, kartu kalbėdamasis apie didžiąsias sistemas.

Jie vėl tęsė pokalbį apie Žemės sukimąsi, – tėvas Kasparas,

pateikęs Užtemimo argumentą, sukėlė Robertui nemažai abejonių. Patraukus Žemę iš Visatos centro ir į jos vietą patalpinus Saulę, Žemę reiktų padėti po Mėnuliu, arba virš jo. Jei Žemė bus po Mėnuliu, niekada nesulauksime Saulės užtemimų, nes Mėnulis, būdamas virš Saulės ir virš Žemės, niekada neįsiterps tarp Žemės ir Saulės. Jei ji bus virš Mėnulio, niekada neturėsime Mėnulio užtemimų, nes Žemė, būdama viršuje, negalės įsiterpti tarp Mėnulio ir Saulės. Dar daugiau, astronomija negalėtų numatyti užtemimų, – o tai iki šiol jai puikiai sekėsi, – nes jos skaičiavimai pagrįsti Saulės judėjimu, o jei Saulė stovės vietoje, visas darbas bus perniek.

Dabar – Šaulio argumentas. Jei Žemė suktųsi dvidešimt keturias valandas, iššovus strėlę tiesiai į viršų, ši nukristų vakaruose, už daugelio mylių nuo šovusiojo. Tai būtų tolygu Bokšto argumentui. Jei mestume kokį daiktą iš vakarinės bokšto pusės, šis turėtų nukristi ne statinio papėdėje, o daug toliau, taigi kristų ne vertikaliai, o įžambiai, nes per tą laiką bokštas (kartu su žeme) jau būtų pajudėjęs į rytus. Tačiau visi iš patirties žino, jog mestas daiktas krinta vertikaliai, štai ir įrodymas, kad kalbos apie Žemės sukimąsi – vieni paistalai.

Ką kalbėti apie Paukščių argumentą, – šie, net būdami nepailstantys, jei Žemė per parą apsisuktų apie savo ašį, niekaip su ja nespėtų. Tuo tarpu puikiai matome, kad mus net raitomis jojančius saulės kryptimi kiekvienas paukštis paveja, dargi aplenkia.

– Tegul bus taip. Nesugebu jūsų prieštaravimų paneigti. Bet girdėjau kalbant, kad jei pasuktume Žemę ir kitas planetas, o Saulę sustabdytume, galėtume paaiškinti daug reiškinių, o Ptolemėjas turėjo sugalvoti epiciklus, deferentus ir dar daug kitų pasakų, kurių nėra nei danguje, nei žemėje.

– Atleidžiu tau, jei Witz norėjai pasakyti. Bet jei tu rimtai kalbi, aš tau sakau, kad aš nesu pagonis kaip Ptolemėjas ir gerai žinau, jog jis daug klaidų yra padaręs. Todėl manau, kad didysis Tichas Brahė labai teisingą mintį pasakė: jis sugalvojo,

kad visos planetos, kurias mes žinome, kitaip tariant, Jupiteris, Marsas, Venera, Merkurijus, Saturnas, sukasi aplink Saulę, bet Saulė kartu su jomis sukasi aplink Žemę, aplink Žemę sukasi ir Mėnulis, o pati Žemė stovi nejudamų žvaigždžių rato viduryje. Taip paaiškini Ptolemėjo klaidas ir neskelbi erezijų, nes Ptolemėjas darė klaidų, o Galilėjus kalbėjo erezijas. Ir neprivalai aiškinti, kaip tokia sunki Žemė gali ratu dangumi skrieti.

– O kaip tai daro Saulė ir nejudamos žvaigždės?

– Tu sakai jos sunkios, aš sakau ne. Juk jos yra dangaus kūnai. O Žemė – taip, ji sunki.

– Kaipgi tuomet laivas su šimtu patrankų gali jūra plaukti?

– Jūra jį traukia, o vėjas – stumia.

– Tuomet, jei būtų galima pasakyti naujų dalykų, nesukeliant Romos kardinolų pykčio, Paryžiuje girdėjau apie filosofą, teigiantį, jog dangus yra iš tokios pat materijos kaip jūra, kuri sukasi aplinkui, sukeldama tarytum jūros sietuvas... *tourbillons*...

– Ką tokius?

– Sūkurius.

– O, taip, sūkurius, taip. Ir ką gi jie daro, tie sūkuriai?

– Taigi tie sūkuriai įsuka planetas, o vienas sūkurys suka Žemę aplink Saulę, o kartu ir pats juda. Žemė nejudėdama stovi sūkuryje, kuris ją neša.

– Šaunuolis, Robertai! Nenorėjai krištolinio dangaus, bijodamas, kad kometos jį suskaldys, ir pasirinkai skystą dangų, kuriame paukščiai paskęsti galėtų! Be to, toji mintis apie sūkurius skelbia, kad Žemė skrieja aplink Saulę, o ne pati aplink save sukasi lyg vaikiškas sukutis.

– Taip, bet tas pats filosofas sakė, kad ir tuo atveju mūsų rutulio vandenynų paviršius ir Žemės pluta sukasi, tik pats vidurys stovi nejudėdamas. Aš tikiu.

– Dar kvailiau, nei pirma. Kur tasai ponas tatai parašė?

– Nežinau, atrodo, jis atsisakė tai užrašyti ar leisti knygą. Nenorėjo erzinti jėzuitų, nes juos labai myli.

– Tuomet jau verčiau ponas Galilėjus, kuris turėjo eretiškų minčių, bet visas jas išpažino meilingiesiems kardinolams, ir niekas jo nesudegino. Man nepatinka tas kitas ponas, kuris savo dar eretiškesnių minčių išpažinti nenori net savo bičiuliams jėzuitams. Gal Dievas kada nors atleis Galilėjui, bet jam – ne.

– Kad ir kaip būtų, vėliau jis savo pirmąją mintį pataisė. Atrodo, visas didelis materijos kamuolys nuo Saulės iki nejudamų žvaigždžių sukasi dideliu ratu, nešamas to vėjo...

– Ar nesakei, kad dangūs yra skysti?

– Gal ne, gal jie yra stiprus vėjas...

– Matai? Nė pats gerai nežinai...

– Taigi tas vėjas pučia visas planetas aplink Saulę, o pačią Saulę verčia suktis apie save. Taip mažesnis sūkurys verčia Mėnulį skrieti aplink Žemę, o Žemę suktis apie save. Bet negalima sakyti, kad Žemė juda, nes juda tik vėjas. Lygiai taip, jei man miegant „Dafnėje", ji nuplauktų prie tos vakarinės salos, – aš persikelčiau iš vienos vietos į kitą, tačiau niekas negalėtų pasakyti, kad mano kūnas pajudėjo. O dėl sukimosi apie savo ašį, tai lygiai taip, lyg aš sėdėčiau ant puodžiaus rato, o šis suktųsi, todėl kartais atsigręžčiau į jus veidu, kartais nugara, betgi ne aš pats judėčiau, o ratas.

– Tai klastūno hipotezė, kuris nori būti eretikas, tačiau toks neatrodyti. Dabar man pasakyk, kur yra žvaigždės. Gal visi Didieji Grįžulo Ratai ir Persėjas sukasi tame pačiame sūkuryje?

– Visos žvaigždės, kurias matome, yra tokios pat vienišos, ir kiekviena iš jų yra savo sūkurio viduryje, o visa Visata yra didelis sūkurių sukimasis: su begale saulių ir dar didesne begale planetų, taip pat ir anapus to, ką mato mūsų akis, o kiekviena jų su savo gyventojais!

– Aha, štai ir pagavau tave ir tavo draugus eretikus! To jūs ir norėtumėt, begalinių pasaulių!

– Turėtumėt pripažinti – bent daugiau nei vienas. Priešingu atveju, kur Dievas įkūrė pragarą? Tikrai ne žemės gelmėse.

– Kodėl gi ne žemės gelmėse?

– Todėl, kad, – ir čia Robertas pakartojo, ką buvo girdėjęs Paryžiuje, nors negalėčiau prisiekti dėl jo skaičiavimų tikslumo, – Žemės skersmuo yra 200 italų mylių, o pakėlę kubu gausime aštuonis milijonus mylių. Žinant, kad italų mylią sudaro du šimtai keturiasdešimt tūkstančių anglų pėdų, ir tarę, kad Viešpats turėjo duoti kiekvienam pasmerktajam bent po šešias kubines pėdas, pragare negalėtų tilpti daugiau nei keturiasdešimt milijonų pasmerktųjų – ir man tai atrodo pernelyg mažai, ypač turint galvoje visus tuos piktadarius, gyvenusius šiame pasaulyje nuo Adomo iki pat šiandienos.

– Taip būtų, – atsakė Kasparas, nesivargindamas tikrinti skaičiavimų, – jei pasmerktieji su visu kūnu į jį nueitų. Bet taip atsitiks tik po Paskutiniojo teismo, kai kūnai prisikels. O tuomet nebebus nei Žemės, nei planetų, tik kiti dangūs ir naujos žemės!

– Sutinku, jei tai yra pasmerktosios sielos, – milijonai gali tilpti net ant adatos smaigalio. Bet yra žvaigždžių, kurių plika akimi nematome, bet galime pamatyti pro jūsų žiūroną. Ką gi, kodėl negalima įsivaizduoti šimtą kartų galingesnio žiūrono, pro kurį pamatytume kitas žvaigždes, o paskui kito, tūkstantį kartų galingesnio, pro kurį pamatytume dar tolimesnes žvaigždes, ir taip *ad infinitum*? Gal norite apriboti sukurtąjį pasaulį?

– Biblijoje apie tai nieko neparašyta.

– Biblijoje neparašyta ir apie Jovę, o juk aną vakarą žiūrėjote į jį pro savo prakeiktą žiūroną.

Robertas jau žinojo, koks bus jėzuito prieštaravimas. Toks pat kaip abato tą vakarą, kai Sen Savenas iškvietė jį į dvikovą: jei egzistuotų begaliniai pasauliai, Išganymas netektų prasmės, todėl būtume priversti arba galvoti apie begalines kalvarijas, arba mūsų menkutę Žemę laikyti privilegijuota kosmoso vieta, į kurią Dievas pasiuntė savo Sūnų, kad Jis atpirktų mūsų nuodėmes, o kitiems pasauliams tokios malonės nesuteikė, taip pa-

rodydamas, kad nėra be galo geras. Tėvas Kasparas tikrai taip ir sureagavo, suteikdamas Robertui progą vėl jį užsipulti.

– Kada Adomas nusidėjo?

– Mūsų Ordino broliai, remdamiesi Šventuoju Raštu, viską kuo tiksliausiai apskaičiavo: Adomas nusidėjo prieš tris tūkstančius devynis šimtus aštuoniasdešimt ketverius metus iki ateinant mūsų Viešpačiui.

– Gerai, bet argi nežinote, kad keliautojai, o su jais ir daug jūsų brolių vienuolių, atvykę į Kiniją, rado ten kinų monarchų ir dinastijų sąrašus, iš kurių aišku, kad Kinijos karalystė egzistavo jau prieš šešis tūkstančius metų, taigi dar iki Adomo nuodėmės, o jei taip buvo Kinijoje, kas žino, dar kiekoje kitų tautų. Todėl Adomo nuodėmė, žydų išganymas ir visos tuo pagrįstos mūsų šventosios Romos Bažnyčios tiesos apima tik dalį žmonijos. Bet yra ir kita žmonijos dalis, niekada nepažinusi pirmapradės nuodėmės. Tai nesumenkina begalinio Dievo gerumo, pasielgusio su Adomo vaikais taip kaip tėvas iš parabolės apie sūnų palaidūną, – nes dėl jų paaukojo savo Sūnų. Tačiau lygiai kaip tas tėvas, įsakęs nudurti riebų veršiuką savo nuodėmingojo sūnaus garbei, nė kiek ne mažiau mylėjo kitus savo sūnus, dorus ir gerus, taip ir mūsų Kūrėjas kuo švelniausiai myli kinus ir visus kitus, gimusius iki Adomo, džiaugdamasis, kad šie nepažino pirmapradės nuodėmės. Jei taip atsitiko žemėje, kodėl negalėjo atsitikti ir žvaigždėse?

– Kas tau pripasakojo tokių blevyzgų? – sušuko įtūžęs tėvas Kasparas.

– Daug kas taip kalba. O vienas arabų išminčius sakė, jog tai galima perskaityti Korane!

– Nori man pasakyti, kad Koranas gali įrodyti kokio nors dalyko tikrumą? O, visagali Viešpatie, maldauju, trenk žaibu tą tuščiagarbį didžiuoklį, išpuikėlį, ramybės drumstėją, maištininką, piktadarį, žmogų žvėrį, kipšą, šunį ir velnią, prakeiktą nusususį šunpalaikį, kad jis daugiau nekeltų kojos į šitą laivą!

Tėvas Kasparas pakėlė virvę ir plieke ja lyg botagu – iš pradžių perliejo Robertui per veidą, o paskui ją atpalaidavo. Robertas apsivertė galva žemyn, ėmė pašėlusiai daužytis, nepajėgė prisitraukti gana pasaito, kad jį įtemptų, rydamas vandenį šaukėsi pagalbos, o tėvas Kasparas jam šaukė, kad norėtų matyti, kaip jis tampo lyną ir žiopčioja agonijoje, leisdamasis į pragarą, kaip ir dera tokiems piktadariams kaip jis.

Paskui, būdamas krikščioniškos sielos, kai, jo manymu, Robertas buvo jau deramai nubaustas, ištraukė jį į paviršių. Tą dieną baigėsi ir plaukimo, ir astronomijos pamokos, o jie abu nuėjo miegoti kiekvienas į savo pusę, netarę kits kitam nė žodžio.

Kitą dieną vėl susitaikė. Robertas tėvui Kasparui prisipažino visai netikintis sūkurių hipoteze, o galvojantis, kad begaliniai pasauliai yra atomų sukimosi tuštumoje išdava, ir tai visiškai neatmeta globėjiškos Dievybės egzistavimo, tuos atomus valdančios ir tvarkančios pagal savo valią, – taip jį mokęs Kanauninkas iš Dinjė. Bet tėvas Kasparas nenorėjo sutikti ir su šia mintimi, nes ji teigia esant tuštumą, kurioje juda atomai, ir Robertui prapuolė bet koks noras kalbėti su tokia dosnia Parka, kuri nenukerpa jo gyvasties siūlo, o tik dar labiau jį pailgina.

Išgavęs pasižadėjimą, kad mirtis jam nebegrės, jis vėl ėmėsi savo bandymų. Tėvas Kasparas mėgino jį įtikinti vandenyje judėti, nes toks yra plaukiojimo meno pagrindas, rodė, kaip Robertas turįs palengva judinti rankas ir kojas, bet šis tik tingiai plūduriavo paviršiuje.

Tėvas Kasparas leido jam plūduriuoti ir naudodamasis proga dėstė kitus argumentus, neigiančius Žemės sukimąsi. In primis, Saulės argumentas. Jei ši stovėtų vietoje ir mes lygiai vidurdienį žiūrėtume į ją pro langą iš kambario vidurio, o Žemė suktųsi tokiu greičiu, kaip tvirtinama – jis turėtų būti nemažas, kad ji pilnutinai apsisuktų apie save per dvidešimt keturias valandas, – Saulė akimirksniu dingtų mums iš akių.

Paskui sekė Krušos argumentas. Kartais ji krenta net visą valandą, bet nesvarbu, ar debesys slenka į rytus ar į vakarus, į pietus ar į šiaurę, ji niekada nenukloja laukų daugiau nei per dvidešimt keturias ar trisdešimt mylių. Tačiau jei Žemė suktųsi, o vėjas neštų debesis jos sukimuisi priešinga kryptimi, kruša turėtų kristi mažiausia per tris ar keturis šimtus mylių.

Po to sekė Baltųjų debesų argumentas, – tų, kurie ramiu oru slenka dangumi ir, atrodo, visada vienodu greičiu; jei Žemė suktųsi, tie, kurie plaukia į vakarus, turėtų lėkti pašėlusiu greičiu.

Galiausiai pasakytas Sausumos gyvūnų argumentas, – šie instinktyviai visada turėtų judėti į rytus, ta pat kryptimi kaip Žemė, kuri juos valdo, o eiti į vakarus jiems turėtų būti bjauru, nes jaustųsi judantys prieš savo prigimtį.

Robertas kurį laiką klausėsi Kasparo argumentų, paskui jie jam įgriso ir metė savąjį – Troškimo argumentą.

– Betgi, – tarė, – neatimkite man vilties tikėti, kad galėčiau pasikelti į orą ir dvidešimt keturias valandas žiūrėti į po manim besisukančią Žemę, matyčiau tiek praplaukiančių veidų, ir visi jie skirtingi – balti, geltoni, juodi, gelsvi, galvos kepurėtos, su turbanais, miestai su varpinėmis, čia smailiomis, čia apvaliomis, su kryžiumi ar pusmėnuliu, su porceliano bokštais, ir kaimai su lūšnomis, irokėzai, besiruošiantys suvalgyti gyvą karo belaisvį, ir Tesalijos moterys, mėlynai besidažančios lūpas dėl pačių bjauriausių žemės vyrų, ar Kamulo moterys, kurias jų patys dovanai atiduoda pirmam pasitaikiusiam, kaip savo knygoje rašo gerbiamas ponas Milijonas, arba kitaip Markas Polas...

– Matai? Ar nesakiau, kai jūs smuklėje kuriate savąją filosofiją, tos mintys visada būna ištvirkėliškos! O jei tokių minčių neturėtum, iš Dievo malonės galėtum skrieti aplink Žemę, ir tai tikrai ne menkesnė malonė, nei pakabinti tave danguje.

Roberto tai neįtikino, bet jis nerado, kaip atsikirsti. Tuomet

pasuko ilgesniu keliu, pradėdamas nuo kitų girdėtų argumentų, kurie, jo galva, visai neprieštaravo globėjiško Dievo idėjai, todėl paklausė Kasparą, ar šis sutinka laikyti gamtą milžinišku teatru, kur matome tik tai, ką autorius norėjo mums parodyti. Iš savo vietos nematome teatro tokio, koks jis tikrai yra: dekoracijos ir mechanizmai taip padaryti, kad gražūs atrodo tik iš toli, o smagračiai ir svoriai, kurie viską priverčia judėti, paslėpti nuo mūsų akių. Bet jei parteryje sėdėtų tą meną išmanantis žmogus, jis suprastų, kaip gali tas mechaninis paukštis netikėtai pakilti į orą. Lygiai taip turėtų elgtis filosofas, stebintis visatos spektaklį. Aišku, filosofo užduotis daug sunkesnė, nes gamtoje mechanizmų virvelės taip gerai paslėptos, jog ilgai negalėta suprasti, kas gi jas valdo. Bet ir šitame mūsų teatre jei Fajetonas lekia į saulę, tai tik todėl, kad kažkas patempia jį už reikiamų virvelių, o atsvaras krenta žemyn.

Ergo (triumfuodamas baigė Robertas, pagaliau suvokęs, kodėl pradėjo šią kalbą), scenoje matome saulę, kuri sukasi, bet mechanizmo prigimtis yra visai kitokia, ir jos iš pirmo žvilgsnio negalime įminti. Matome vaidinimą, tačiau nematome Febą sukančio skridinio, dar daugiau, stačiai gyvename ant to skridinio plokštumos, – čia Robertas sutriko, nes, pasitelkus skridinio metaforą, dingsta teatro metafora, ir visas samprotavimas tampa toks *pointu,* – kaip būtų pasakęs Sen Savenas, – kad visiškai netenka skvarbumo.

Tėvas Kasparas atsakė, kad žmogus, norintis sukurti dainuojančią mašiną, turi paimti medį ar metalą, išgremžti kiaurymes ar įtempti stygas ir brūžuoti per jas strykais, arba – kaip jis padarė „Dafnėje“ – sukurti vandens mechanizmą, betgi pražiodę lakštingalą nepamatysime ten jokio panašaus mechanizmo, – ženklas, jog Dievo keliai yra kiti nei mūsų.

Paskui paklausė, ar Robertas, taip prielankiai žvelgiantis į begalines danguje besisukančias Saulės sistemas, nesutinka, kad kiekviena iš tų sistemų yra dalis didesnės sistemos, kuri savo

ruožtu sukasi dar didesnės sistemos viduje, ir taip toliau. Tas, kuris remiasi tokiomis prielaidomis, yra lyg mergelė, suvedžiotojo auka, kuri pirma jam tik truputį nusileidžia, bet greit jau turi daugiau nusileisti, paskui dar daugiau, ir nežinia, kaip toli tokiu keliu galima nueiti.

Aišku, sutiko Robertas, viską galima įsivaizduoti. Sūkurius be planetų, sūkurius, kurie daužosi vienas į kitą, sūkurius – ne apvalius, o šešiabriaunius, kad prie kiekvienos jų pusės ar šono glaustųsi kitas sūkurys, o visi jie sudarytų tarsi korį, arba daugiabriaunius, o glausdamiesi vienas prie kito paliktų tuštumas, kurias gamta pripildo kitų, mažesnių sūkurių, ir visi jie būtų sukibę lyg laikrodžio dantračiai, o jų visuma judėtų dangumi tarsi vienas didelis ratas, kuris suka ir įsuka kitus besisukančius ratus, o kiekvienas iš jų turi viduje besisukančius ratelius, ir visas tas didysis ratas ilgus tūkstantmečius skrieja milžinišku ratu, gal aplink kitą sūkurių sūkurį... Nuo tokių kalbų Robertui aptemo galva ir jis vos nepaskendo.

Dabar išmušė tėvo Kasparo triumfo valanda. Tuomet, tarė, jei Žemė skrieja aplink Saulę, o Saulė skrieja apie dar kažką (o tas kažkas savo ruožtu skrieja aplink dar kažką kitą), susiduriame su *roulette* – apie ją Robertas Paryžiuje tikrai turėjęs girdėti, – nes iš ten apie ją sužinota Italijoje per Galilėjaus šalininkus, kurie viskam pasiryžę, kad tik sugriautų pasaulio tvarką.

– Kas yra toji *roulette*? – paklausė Robertas.

– Gali vadinti ją trochoide ar cikloide, nes tai veik nieko nekeičia. Įsivaizduok ratą.

– Tokį kaip pirma?

– Ne, dabar įsivaizduok vežimo ratą. Ir įsivaizduok, kad to rato apvade yra vinis. Dabar įsivaizduok, kad ratas stovi, o vinis yra prie žemės. Dabar įsivaizduok, kad vežimas važiuoja ir ratas sukasi. Kaip manai, kas nutiks su ta vinimi?

– Na, ratui sukantis, vinis pakils iki viršaus, o kai ratas visiškai apsisuks, vėl nusileis prie žemės.

– Tai manai, kad ta vinis tarsi apskritimą apsuka?

– Aišku. Juk ne kvadratą.

– Dabar gerai klausyk, vaikeli. Sakai, kad ta vinis prie žemės atsidurs toje pat vietoje kaip pirma?

– Palaukite... Ne, jei vežimas riedėjo pirmyn, vinis atsidurs prie žemės, bet jau daug toliau.

– Tuomet ji nebus apsukusi apskritimo.

– Ne, prisiekiu visais šventaisiais, – atsakė Robertas.

– Neturėtum minėti visų šventųjų.

– Atleiskite. Kokią gi figūrą ji brėš?

– Ji brėš trochoidę, o kad geriau suprastum, pasakysiu, jog tai panašu, lyg mestum prieš save kamuolį, ir šis, atsimušęs į žemę, vėl nuskrietų puslankį, vėl atsimuštų į žemę ir vėl nuskrietų puslankį, – tik atšokęs kamuolys brėžia vis mažesnius lankus, o vinis, jei vežimo ratas rieda vienodu greičiu, suka juos vienodus.

– Ir ką gi tai reiškia? – paklausė Robertas, nujausdamas savo pralaimėjimą.

– Reiškia, kad tu nori daugybę sūkurių ir begalinius pasaulius vaizduoti ir kad Žemė sukasi, betgi tavo Žemė visai nesisuka, tik šokuoja begaliniu dangumi lyg kamuolys, op op op, ak, kaip tai tinka tokiai kilmingai planetai! O jei tavo sūkurių teorija yra teisinga, ir visi dangaus kūnai šokuoja op op op – dabar leisk man pasijuokti, nes tai didžiausias smagumas, kokį kada nors gyvenime esu patyręs!

Sunku paneigti tokį subtilų ir geometriškai tobulą argumentą, be to, tokį tobulai apgaulingą, nes tėvas Kasparas negalėjo nežinoti, kad kažkas panašaus turėtų atsitikti ir tuo atveju, jei planetos suktųsi taip, kaip galvojo Tichas. Robertas nuėjo gulti visas šlapias ir prislėgtas. Naktį svarstė, ar nevertėtų jam atsisakyti tų visų eretiškų minčių apie Žemės sukimąsi. Ką gi, galvojo, jei tėvo Kasparo tiesa ir Žemė stovi vietoje (priešingu atveju ji judėtų smarkiau ir jau niekas jos nesustabdytų), ar tai

sutrukdytų jo antipodų dienovidinio paieškoms, pasaulinio tvano teorijai, o kartu ir tam, kad Sala yra ten, viena diena prieš dieną, kuri yra čia? Jokiu būdu.

Todėl nutarė, kad gal neverti ginčų naujojo mokytojo astronominiai įsitikinimai, verčiau atsidėti plaukimui: kad pasiekčiau tai, kas mane tikrai domina, aš tikrai nenoriu įrodyti, kuris iš jų sakė tiesą – Kopernikas, Galilėjus ar tas patrakėlis Tichas Brahė, trokštu pamatyti Ugniaspalvę Balandę ir įžengti į vakarykštę dieną, apie ką net svajoti nedrįso nei Galilėjus, nei Kopernikas, nei Tichas, nei mano draugai ir mokytojai Paryžiuje.

Tad kitą dieną grįžo pas tėvą Kasparą kaip klusnus mokinys, pasiryžęs gilintis ir į plaukymo, ir į astronomijos mokslus.

Bet tėvas Kasparas ta dingstimi, kad jūra banguota, o jis turi kažką paskaičiuoti, tą dieną pamokas atšaukė. Vakarop paaiškino jam, kad jei kas nori išmokti plaukti, reikia susikaupimo ir tylos, o ne skrajoti padebesiais. Kadangi Robertas buvo linkęs viską daryti priešingai, nutarė, kad plaukti šis neturįs jokių gabumų.

Robertas svarstė, kodėl jo mokytojas, taip didžiavęsis savo išmanymu, taip netikėtai atsisakė savo planų. Tikiu, kad jo padaryta išvada buvo teisinga. Tėvas Kasparas įsikalė sau į galvą, kad gulėjimas ar judėjimas vandenyje, saulei kaitinant, įaudrina Roberto smegenis ir todėl šiam kyla pavojingos mintys. Likęs akis į akį su savo kūnu, paniręs skystyje, kuris, šiaip ar taip, yra materija, šis nežinia kodėl žvėrėjo ir mintijo taip, kaip būdinga nežmoniškai ir pamišusiai prigimčiai.

Todėl tėvas Kasparas Vanderdroselis turėjo prasimanyti, kokiu kitu būdu galėtų pasiekti Salą, nejaukdamas Roberto dvasios.

25.

NEREGĖTI PRIETAISAI

Kai tėvas Kasparas pasakė, kad ir vėl sekmadienis, Robertas suprato, jog nuo jų susitikimo praėjusi daugiau nei savaitė. Tėvas Kasparas atlaikė mišias, o paskui ryžto kupinu veidu kreipėsi į Robertą.

– Negaliu laukti, kol tu plaukti išmokti, – tarė.

Robertas pasiteisino esąs nekaltas. Jėzuitas pritarė, kad gal jis ir nekaltas, bet laikas bėga, o laukiniai žvėrys ir darganos griauna jo Observatoriją, kuria reikėtų rūpintis kiekvieną dieną. Todėl, *ultima ratio*, yra tik viena išeitis: jis pats plauks į Salą. Į klausimą, kaip ruošiasi tai padaryti, tėvas Kasparas atsakė išbandysiąs Povandeninį Varpą.

Pasakė jau seniai tyrinėjęs, kaip galėtų plaukti po vandeniu. Net buvo sumanęs pastatyti medinį laivą, apkaustytą geležimi, dvigubu korpusu, lyg į apvalkalą įdėta dėžė. Laivas turėjęs būti septyniasdešimt dviejų pėdų ilgio, trisdešimt dviejų pėdų aukščio, aštuonių pėdų pločio ir pakankamai sunkus, kad panirtų po vandeniu. O varęs jį būtų ratas su mentėmis, kurį suktų du vyrai viduje, kaip asilai, sukantys malūno girnas. O kad matytų, kur plaukia, lauk būtų reikėję iškišti *tubospicillum*, optinį vamzdelį, kuris viduje įtaisytų veidrodžių dėka leistų iš vidaus stebėti tai, kas vyksta virš vandens.

Kodėl gi jo nepastatė? Todėl, kad taip sutvarkyta gamta, kalbėjo, pažeminanti mus ir mūsų menkumą parodanti: yra min-

čių, kurios popieriuje surašytos atrodo tobulos, bet pamėginus jas įgyvendinti, atsiskleidžia visas jų netobulumas, ir niekas nežino to priežasties.

Bet tėvas Kasparas jau padaręs Povandeninį Varpą.

– Tamsūs neišmanėliai žmogeliai, jei jiems kas pasakytų, kad kas nors į Reino dugną rūbų nesušlapęs nusileisti gali, net ir rankoje degančia gore nešinas, atkirstų, kad tai nesąmonė. O tas jau seniai išbandyta, ir beveik prieš šimtą metų, Ispanijoje, Toledo vienuolyne. Todėl aš pasieksiu Salą savuoju Povandeniniu Varpu, eidamas taip, kaip dabar matai mane einant.

Jis nusileido į triumą, kurio turtai, matyt, buvo neišsemiami: be įvairiausios astronominės įrangos, ten vis rasdavosi dar kas nors. Robertui vėl teko sutempti į denį metalinius strypus ir žiedus bei didžiulį ryšulį odos, dar dvelkiančios tuo raguočiu, nuo kurio buvo nudirta. Ir maža tepadėjo Roberto priminimas, kad sekmadienį, jei tikrai dabar ta diena, nederėtų dirbti. Tėvas Kasparas paprieštaravo, jog tai visai ne darbas, juo labiau vergiškas, o pats tauriausias iš visų menų – jų triūsas padėsiąs geriau pažinti didžiąją gamtos knygą. Todėl tai yra tas pats, kaip skaityti Šventąjį Raštą, nuo kurio gamtos knyga menkai tesiskiria.

Todėl tėvui Kasparui raginant, Robertui teko imtis darbo: padėdavo jam tomis kebliausiomis akimirkomis, kai metalines dalis reikėdavo sujungti jau paruoštomis movomis. Visą rytą dirbę, jie pagaliau sukonstravo tarytum narvą, ritinio formos, kiek aukštesnį už žmogų, kurio tris lygiagrečius žiedus, viršutinį mažiausią, o vidurinį ir apatinį kiek didesnius, laikė keturi pasvirę strypai.

Prie viduriniojo žiedo buvo pritvirtinti drobiniai pasaitai, į kuriuos galėjai įstatyti žmogų, bet taip, kad juostomis apsirišęs rankas ir krūtinę ne tik prisitvirtintų per kirkšnis, nebijodamas susmukti, o ir pečius bei kaklą, kad galva nesiliestų prie viršutinio žiedo.

Kol Robertas svarstė, kiek iš viso to bus naudos, tėvas Kasparas išvyniojo odos ryšulį, o šis pasirodė esąs to metalinio rėmo dėklas, pirštinė, ar antpirštis, ir buvo lengva jį užtempti, kabliukais pritvirtinant iš vidaus, tad kartą užtemptos odos jau nebegalėjai nudirti. Pabaigus, tas daiktas pasirodė tikrai kaip kūgis, tik be viršūnės, viršus dengtas, o apačia atvira, arba, jei kam taip labiau patinka, savotiškas varpas. Jame, tarp viršutiniojo ir viduriniojo žiedo, matėsi stiklo langelis. Prie varpo viršaus buvo pritaisytas storas žiedas.

Tuomet varpas nuneštas prie keltuvo ir prikabintas prie svarties, kad per sudėtingą skridinių virtinę būtų pakeltas, nuleistas, iškeltas už borto, panardintas į vandenį ar iš jo ištrauktas, kaip ir kiekvienas pakas, dėžė ar ryšulys, pakraunamas į laivą ar iš jo iškraunamas.

Keltuvas nuo ilgo nenaudojimo buvo kiek surūdijęs, bet Robertui pagaliau pavyko jį įveikti ir kilstelėti varpą tiek, jog pasimatė jo viduriai.

Dabar tas gaubtas, tas varpas, tik ir laukė keleivio, kuris ten įlindęs ir prisiraišiojęs galėtų tabaluoti tarytum šerdis.

Bet kuris žmogus ten galėjo tilpti, tereikėjo susiaurinti ar pailginti pasaitus, perstumiant sagtis ir perrišant mazgus. Taigi, kartą gerai įsitaisęs, varpo gyventojas galėjo judėti nešinas savuoju namu, diržai laikė jį langelio aukštyje, o apatinis kraštas siekė blauzdas.

Dabar Robertui tereikia įsivaizduoti, pergalingai aiškino tėvas Kasparas, kas atsitiks, kai keltuvas nuleis varpą į jūrą.

– Tas, kuris jame bus, tiesiog nuskęs, – baigė jo mintį Robertas, ką būtų pasakęs kiekvienas. O tėvas Kasparas apkaltino jį neišmanant „skysčių pusiausvyros“.

– Gali manyti, kad kur nors yra tuštuma, kaip skelbia tie šėtono sinagogos garbintojai, su kuriais Paryžiuje kalbėjai. Bet negali nesutikti, kad gaubte ne tuštuma, o oras. O kai panardi-

ni į vandenį pilną oro varpą, vanduo ten nepatenka. Arba jis, arba oras.

Teisybė, sutiko Robertas. Todėl nesvarbu, kokia gili būtų jūra, žmogus galės vaikščioti po ją, o vanduo vidun nepateks, bent jau tol, kol jis neiškvėpuos viso oro, paversdamas jį garais (tai matyti ant paviršiaus veidrodžio, jei stačiai į jį kvėptelime), kurie, būdami mažesnio tankio už vandenį, pagaliau turėtų jam pasiduoti, – tikriausias įrodymas, triumfuojamai baigė tėvas Kasparas, kad gamta bijo tuštumos. Bet po tokiu dideliu varpu, tėvo Kasparo skaičiavimu, keleivis galėtų kvėpuoti bent trisdešimt minučių. Jei prireiktų plaukti, krantas atrodytų labai tolimas, bet žingsniuojant tebūtų trumpas pasivaikščiojimas, nes beveik pusiaukelėje tarp laivo ir kranto prasideda koralų rifas, net valtis negalėjo praplaukti tuo keliu, o turėjo rinktis ilgesnį, anapus iškyšulio. Kai kuriose vietose koralai buvo sulig vandens paviršiumi. O pradėjus kelionę per atoslūgį, eiti po vandeniu tektų dar mažiau. Pakaktų pasiekti sausumos plotelius ir vos keleivis nors per pusę kojų išlįstų virš vandens paviršiaus, varpas vėl prisipildytų šviežio oro.

Bet kaip eiti dugnu, kur pilna pavojų, ir gali užlipti ant rifo iš aštrių akmenėlių ir dar už juos aštresnių koralų? Ir kaip nuleisti varpą į vandenį, jo neapvertus, arba ką daryti, kad neiškiltų jis į paviršių dėl tos pat priežasties, dėl kurios iškyla paniręs žmogus?

Gudriai šypsodamasis, tėvas Kasparas pridūrė, kad Robertas užmiršo svarbiausią prieštaravimą: leidžiant į vandenį vien tik pilną oro varpą, būtų išstumta tiek vandens, koks yra jo dydis, o to vandens svoris juk daug didesnis nei kūno, kuris bandytų pasinerti, todėl ir jo pasipriešinimas būtų didžiulis. Tačiau varpe dar bus gana žmogaus svarų, o dar ir Metalinės Koturnos. Ir nutaisęs veidą žmogaus, kuris viskuo pasirūpino, iš neišsenkančio podėlio ištraukė porą aulinių su geležiniais padais, storio per penkis pirštus, kuriuos reikėjo tvirtinti prie kelių.

Geležis būtų balastas, o kartu apsaugotų kojas. Žingsnis sulėtėtų, bet nereikėtų bijoti kelio nelygumų, dėl kurių paprastai einama atsargiau.

– Bet jei iš šitos gelmės keliausite kranto link, teks visą laiką kopti į kalną!

– Tavęs čia nebuvo, kai išmetė inkarą! Aš pirma tyrinėjau. Jokios gelmės! Jei „Dafnė" dar kiek pirmyn paplauktų, ant seklumos atsisėstų!

– O kaip išlaikysite varpą, kuris visu svoriu užguls jums galvą? – paklausė Robertas.

Tėvas Kasparas priminė jam, kad vandenyje svorio nejusti, jis pats tą turėtų žinoti, jei kada bandė traukti valtį ar kelti iš kubilo geležinį rutulį – jėgų prireikia ištraukus daiktą iš vandens, o ne kol dar paniręs.

Robertas, matydamas senio užsispyrimą, mėgino atitolinti šiojo nesėkmės akimirką.

– Bet sykį keltuvu panardinus varpą, – paklausė, – kaip atkabinti lyną? Antraip jis laikys jus ir niekur negalėsite nueiti.

Kasparas atsakė, kad vos tik jis atsistos ant dugno, Robertas tą tuoj supras iš nukabusios virvės, ir tuomet ją nupjaus. Negi manąs, kad jis grįšiąs tuo pačiu būdu? Pasiekęs Salą, susigrąžintų valtį ir ja parplauktų, su Dievo valia.

Bet išlipus į sausumą ir išsivadavus iš pasaitų keltuvo nepalaikomas gaubtas užkristų jį, paimdamas nelaisvėn.

– Gal norite praleisti likusį gyvenimą Saloje po varpu?

Senis atšovė, kad išsilaisvinus iš tų kelnaičių jam tereikės peiliuku prarėžti gaubto šoną, ir išeisiąs kaip Minerva iš Jupiterio šlaunies.

O jei po vandeniu sutiksiąs didžuvę, tokią, kur ryja žmones? Tėvas Kasparas prapliupo juoktis: net plėšriausia žuvis, savo kelyje sutikusi judantį varpą, kuris įvarytų baimės net žmogui, taip išsigąs, kad kuo greičiausiai ners šalin.

– Gerai, – baigė kalbą Robertas, nuoširdžiai sunerimęs dėl

savo draugo, – jūs esate senas ir silpnas, jei jau katras turi bandyti, tai tik aš!

Tėvas Kasparas Robertui padėkojo, tardamas, kad šis jau turėjo progų pasirodyti esąs plevėsa, ir kas žino, ką dar galįs iškrėsti; kad jis, Kasparas, jau galėjęs pažinti tą jūros atkarpą ir koralų rifą, o ir kitur yra panašių matęs, plaukiodamas plokščiadugne valtimi; kad tą varpą jis pats padarė, todėl žinąs visus jo trūkumus ir privalumus; be to, puikiai išmano hidrostatiką, taigi mokės elgtis patekęs į keblią padėtį; ir pagaliau, kaip paskutinį argumentą savo labui, pridūrė: „Pagaliau aš tikiu, o tu ne“.

Robertas suprato, jog tai ne paskutinis, o pirmasis argumentas, ir tikrai pats svariausias. Tėvas Kasparas Vanderdroselis tikėjo savo Varpu, kaip tikėjo ir savo Observatorija, tikėjo, kad Varpas padės jam pasiekti Observatoriją, ir tikėjo, kad viskas, ką daro, skirta Dievo šlovei. O jei tikėjimas gali nuversti kalnus, tai jau tikrai nugalės vandenis.

Neliko nieko kita, kaip vėl nuleisti varpą ant denio ir ruoštis panardinti jį į vandenį. Prie to darbo jie užtruko iki vakaro. Kad oda nepraleistų į vidų vandens ir neišleistų oro lauk, reikėjo ištepti ją ant silpnos ugnies išvirta koše iš trijų svarų vaško, vieno svaro Venecijos terpentino ir keturių svarų kitokių dažų, kuriuos vartoja dailidės. Paskui tas tepalas turėjo į odą įsigerti, todėl reikėjo laukti iki kitos dienos. Kita koše – iš vaško ir deguto – reikėjo užlipdyti visus plyšius aplink langelį, kuris jau buvo pritvirtintas smaluota mastikmedžio derva.

„Omnibus rimis diligenter repletis“, pasak tėvo Kasparo, naktį jis praleidęs melsdamasis. Auštant patikrino varpą, diržus, kabliukus. Kasparas palaukė tinkamiausio momento, kai vanduo jau buvo gana atslūgęs, o saulė pakankamai aukštai, kad nušviestų jūrą priešais, o šešėliai driektųsi jam už nugaros. Paskui jie apsikabino.

Tėvas Kasparas pakartojo, kad išeina į puikų žygį, kur pamatys nuostabių dalykų, kurių net Adomas su Nojumi nėra re-

gėję, ir bijo tik puikybės nuodėmės, nes didžiuojasi būsiąs pirmasis žmogus, nusileidęs į povandeninį pasaulį.

– Bet kartu tai mano nusižeminimas, – pridūrė. – Jei Viešpats vandeniu žengė, aš po vandeniu eisiu, kaip nusidėjėliui dera.

Teliko kilstelėti varpą, užvožti jį ant tėvo Kasparo ir įsitikinti, kad pajėgs jis laisvai judėti.

Kurį laiką Robertas žiūrėjo į sraigę, ne, pumpotaukšlį, keliaujantį grybą, judantį lėtai ir nerangiai, kuris dažnai stabtelėdavo ir sukdavosi apie save, kai tėvas Kasparas panorėdavo pažvelgti į kairę ar į dešinę. Tas keliaujantis gaubtas ne ėjo, o tarytum mėgino šokti gavotą ar burė, bet be muzikos tai atrodė dar nerangiau.

Pagaliau tėvas Kasparas liko patenkintas savo bandymais ir balsu lyg iš po žemių pasakė, kad galima pradėti.

Jis prisiartino prie keltuvo, Robertas vėl pritvirtino lyną, pasuko keltuvą ir, pakėlęs varpą, patikrino, kad senio kojos tabaluotų ir jis nenuspręstų žemyn ar varpas nepakiltų viršun. Tėvas Kasparas daužėsi ir griaudėjo, kad viskas jau gerai, tik reikia paskubėti:

– Tos koturnos tempia man kojas ir iš pilvo rauna! Greičiau, leisk mane į vandenį!

Robertas dar sušuko padrąsindamas ir pradėjo lėtai leisti mašiną su žmogiškuoju varikliu. Tas darbas nebuvo lengvas, nes jis vienas triūsė vietoje kelių jūreivių. Todėl leidimas jam atrodė begalinis, tarytum jūra varpui artėjant būtų vis tolusi. Pagaliau išgirdo pliūkštelėjimą, pajuto palengvėjimą ir po keleto akimirkų (ištįsusių jam į metus) pajuto keltuvą sukantis tuščiai. Varpas nusileido ant dugno. Nupjovęs virvę, puolė prie borto pažiūrėti. Ir nieko nepamatė.

Tėvas Kasparas ir varpas nepaliko nė menkiausios žymės.

– Dievaži, protingas tas jėzuitas, – tarė sužavėtas Robertas. – Jam pavyko! Tik pamanyk, ten apačioje eina sau jėzuitas, o

niekas nieko nė neįtartų. Visi vandenynų slėniai galėtų būti apgyventi jėzuitų, ir niekas to nežinotų!

Paskui atėjo atsargesnės mintys. Tai, kad tėvas Kasparas ten, apačioje, buvo neregimai akivaizdu. Bet ar jis grįš į viršų – dar nežinia.

Jam pasirodė, kad vanduo pradeda šiauštis. Jie pasirinko šią dieną tik dėl ramios jūros, tačiau jau bebaigiant ruoštis, pakilo vėjas, kuris prie laivo tik vos sujudino vandens paviršių, bet pakrantėje bangos įsišėlo visai smagiai ir daužydamosi į dabar jau išnirusias uolas galėjo sutrukdyti išsilaipinimą.

Šiaurinio kyšulio pusėje, kur kilo beveik stati, viršuje smailėjanti siena, putų kamuoliai dužo į uolas, pasklisdami ore begale baltų kibirkščių. Aišku, tą įspūdį kėlė bangos, dūžtančios į nematomus panirusius akmenis, bet iš laivo rodėsi, tarytum koks milžiniškas žaltys pūstų iš gelmių tas krištolines žiežirbas.

Paplūdimys atrodė ramesnis, bangavo tik pusiaukelėje. Robertas pagalvojo, jog tai geras ženklas – rodė vietą, kur rifas kilo virš vandens paviršiaus, ir nubrėžė ribą, už kurios tėvui Kasparui jau nebegrės joks pavojus.

Kur šiuo metu buvo senis? Jei vos palietęs kojomis dugną leidosi į žygį, turėtų jau būti prie... Kiekgi praėjo laiko? Robertas visiškai nejuto skriejančių akimirkų, kiekviena jam atrodė kaip amžinybė, todėl mėgino trumpinti spėjamą laiką, bandydamas save įtikinti, kad senis ką tik nusileido, gal dar stovi po kiliu, norėdamas susiorientuoti. Tuomet kilo įtarimas, kad lynas leisdamasis susisuko ir galėjo per pusę rato apsukti varpą, todėl dabar tėvas Kasparas to nė nenutuokdamas atsidūrė veidu į vakarus ir žygiuoja stačiai atviros jūros link.

Paskui Robertas sau tarė, kad eidamas į atvirą jūrą kiekvienas supras, jog leidžiasi, o ne kyla, todėl tuoj pakeis kryptį. O jei toje vietoje dugnas link vakarų kyla ir kopiantis juo mano einąs į rytus? Tuomet saulės atspindžiai turėtų parodyti kur link tas dangaus kūnas juda... O ar gelmėse matyti saulė? Ar

saulės spinduliai smelkiasi ten lyg pro bažnyčios langą tankiais pluoštais, ar pasklinda vandens lašeliuose, ir esantis ten, apačioje, mato šviesą lyg bekryptį švytėjimą?

Ne, vėl tarė, senis puikiai supranta, kur turi eiti, gal jis jau pusiaukelėje tarp laivo ir rifo, dar daugiau, jau pasiekė jį ir dabar kopia savo sunkiapadžiais geležiniais batais, tuoj jį pamatysiu...

Ir vėl šovė mintis: dar niekas iki šiol nėra buvęs jūros dugne. Kas man gali pasakyti, kad ten, giliau nei per kelias uolektis, nepateksi į visišką tamsą, kur gyvena būtybės blankiai spindinčiomis akimis... Ir kas gali patvirtinti, kad jūros dugne neprarandamas tiesaus kelio jausmas? Gal jis eina ratu, visą laiką tuo pačiu keliu, kol pagaliau iš jo krūtinės išėjęs oras virs garais, traukiančiais į varpą sau artimą vandenį...

Kaltino save, kad net klepsidros neatsinešė į denį: kiek laiko galėjo praeiti? Gal jau daugiau nei pusvalandis, aiman, per daug, ir jautė, kaip dusulys veržia jam gerklę. Tuomet įkvėpdavo visais plaučiais ir atgydavo, vildamasis, kad tepraėjo tik keletas akimirkų ir tėvas Kasparas vis dar kvėpuoja tyriausiu oru.

O gal senis pasuko į šoną, ir nėra ko dabar spoksoti priešais, lyg tas turėtų išnirti iš arkebuzos paleisto sviedinio trajektorijos kryptimi. Juk galėjo nukrypti nuo kelio, ieškodamas patogesnio kelio į koralų rifą. Argi jis nesakė, kad būtų didžiulė laimė panirti būtent toje vietoje? Dešimt žingsnių šiauriau dugno plokštuma staiga smigo žemyn, pirma iškildama stačia siena, į kurią kartą atsitrenkė valtis, o tiesiai prieš keltuvą buvo kelias, kuriuo valtis praplaukė, ir tik vėliau sustojo užkliuvusi už pamaži išnyrančių uolų.

Jis galėjo supainioti kryptis ir, atsidūręs priešais sieną, eiti išilgai jos pietų link, ieškodamas praėjimo. O gal ėjo išilgai jos į šiaurę. Reikėjo stebėti visą pakrantę, nuo vieno kyšulio iki kito, jis galėjo išnirti visur, vainikuotas jūros gebenėmis... Robertas sukiojo galvą nuo vieno įlankos krašto prie kito, būgš-

taudamas, kad, kol žiūri į kairę, tėvas Kasparas gali išnirti dešinėje. Betgi tokiu nuotoliu lengvai galėjai įžvelgti žmogų, ką kalbėti apie varpą, saulėje tviskantį lyg ką tik nušveistas varinis katilas...

Žuvis! Gal vandenyje tikrai gyveno žuvis žmogėdra, nė kiek nepabūgusi varpo ir prarijusi jį visą kartu su jėzuitu. Ne, būtų pastebėjęs tamsų tokios žuvies šešėlį: jei ji tikrai plaukiojo, tai tik tarp laivo ir koralų rifo, ne kitur. O gal senis jau atėjo iki uolų ir gyvūnų ar mineralų ašakos, pradūrusios varpą, išleido visą oro likutį...

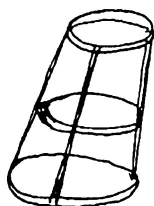
Dar viena mintis: kas gali garantuoti, kad oro varpe tikrai pakaks visam tam laikui? Jis tai sakė, betgi juk klydo tvirtindamas, kad bandymas su dubeniu pavyks. Juk galų gale tas Kasparas pasirodė esąs svaičiotojas, ir gal visa ta istorija apie Tvaną, dienovidinius ir Saliamono Salą tėra tik paistalai. O net jei viskas, ką kalbėjo apie Salą, yra tiesa, juk galėjo blogai apskaičiuoti žmogui reikalingo oro kiekį. Ir pagaliau kas gali patvirtinti, kad visi tie aliejai ir mastikos užlipdė visus plyšius? Gal dabar varpas atrodo kaip viena iš tų grotų, kur iš visų pusių švirkščia vanduo, gal net visa oda geria jį lyg kempinė – juk ir mūsų oda yra nematomų, bet tikrai egzistuojančių, porų tinklelis, nes pro kurgi kitur sunkiasi prakaitas? Jei tokia žmogaus oda, tai argi jaučio oda būtų kitokia. Negi jaučiai neprakaituoja? O lyjant negi jaučiai neperšlampa kiaurai?

Robertas grąžė rankas ir keikė savo skubėjimą. Viskas aišku, jis manė, kad praslinko valandos, o teprabėgo vos kelios akimirkos. Tarė sau, kad nėra jam ko nuogąstauti, labiau už jį turėtų drąsusis senis. Gal derėtų toje kelionėje jam padėti malda ar bent jau viltimi ir tikėjimu.

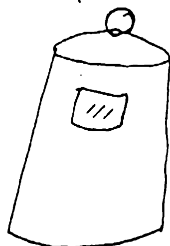
Be to, kalbėjo sau, prisigalvojau per daug priežasčių tragedijai, melancholikams būdinga kurti vaiduoklius, kurių jokia tikrovė negali pranokti. Tėvas Kasparas išmano hidrostatikos dėsnius, zondavo šitos jūros dugną, tyrinėjo Tvaną, be to, dar narstė

CAMPANA

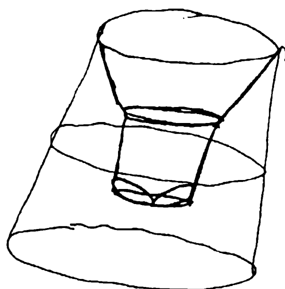
armatura

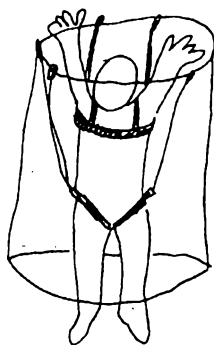
campana finita

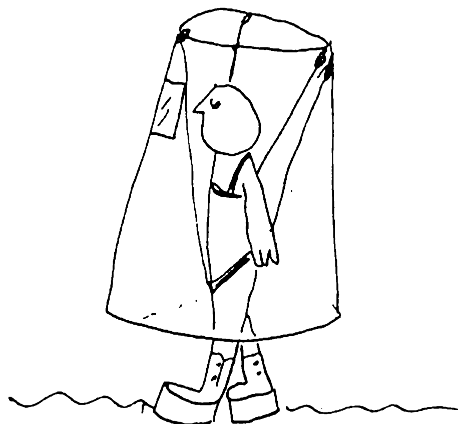
imbracatura interna

uomo dentro la campana sospesa

campana in marcia

kitados jūrose knibždėjusių gyvūnų kaulelius. Ramiau, tereikia suprasti, kad praėjo dar labai mažai laiko, ir mokėti laukti.

Staiga suvokė, kad jau pamilo tą, kurį dar neseniai vadino Įsibrovėliu, ir aimanuoja vien pagalvojęs apie jam galėjusią nutikti nelaimę. Nagi, seni, grįžk, atgimk, prisikelk, murmėjo, dėl Dievo meilės, nusuksime galvą riebiausiai vištelei, juk nepaliksi be priežiūros Maltiečių Observatorijos?

Netikėtai suprato, jog neberegi pakrantės uolų – ženklas, kad jūra ėmė tvinti, o saulė, kurią pirma galėjo matyti nepakeldamas galvos, dabar švietė stačiai virš jos. Taigi nuo tos akimirkos, kai varpas paniro po vandeniu, bus prabėgusios ne minutės, o valandos.

Turėjo pakartoti šią tiesą balsu, kad galėtų ja patikėti. Minutės jam atrodė lyg sekundės, tarė, kad laikrodis jo krūtinėje daužosi lyg išprotėjęs, o iš tiesų jis taksėjo vėluodamas. Kas žino, kiek laiko, manydamas, jog tėvas Kasparas ką tik nusileido, laukė jis to, kuris jau seniai pritrūko oro. Kas žino, kiek laiko laukė jis to, kurio kūnas jau seniai be dvasios gulėjo tose platybėse.

Kas galėjo nutikti? Bet kas, apie ką galvojo ir ką galbūt užtraukė savo nelemta baime, jis, kuris lemia nelaimę. Tėvo Kasparo hidrostatiniai dėsniai galėjo būti apgaulingi, gal vanduo į varpą patenka iš apačios, ypač jei esantis jo viduje išstumia orą lauk, ką Robertas galėjo išmanyti apie skysčių pusiausvyrą? O gal pliūkštelėjimas į vandenį buvo per smarkus ir varpas apsivertė. Arba tėvas Kasparas pusiaukelėje suklupo. Arba pasiklydo. Arba jo senesnė nei septyniasdešimtmetė širdis neprilygo jo valiai ir neišlaikė. O pagaliau kas gali pasakyti, kad tokioje gelmėje jūros vandens svoris negali suspausti varpo odos, lygiai kaip spaudžiame citriną ar pupų ankštį?

Bet jei jis mirė, argi jo lavonas neturėtų išplaukti į paviršių? Ne, jį laikė geležiniai puspadžiai, iš kurių jo vargšės kojos galės išsinerti tik tuomet, kai bendromis vandens ir daugelio ėdrių žuvelių pastangomis iš jų liks tik skeletas...

Tik staiga jį užliejo džiaugsminga nuojauta. Ką jis sau galvoja? Juk tėvas Kasparas jam aiškiai pasakė, kad Saloje, kurią dabar mato, yra ne šiandiena, o vakardiena. Anapus dienovidinio dar yra vakarykštė diena! Kaip galėjo tikėtis, kad vakardienos paplūdimyje pasirodytų žmogus, tik šiandien nusileidęs į vandenį? Jokiu būdu. Senis paniro į jūrą ankstų pirmadienio rytą, bet jei laive jau pirmadienis, ten, Saloje, dar tebebuvo sekmadienis, todėl jis galės pamatyti į krantą išlipantį senį tik savo rytdienos rytą, kai Saloje išauš pirmadienis...

Privalau laukti rytojaus, tarė. Tik staiga: juk Kasparas negali laukti visą dieną, jam pritrūks oro! Ir vėl: juk tai aš turiu išlaukti dieną, jis atsidūrė sekmadienyje vos perkirtęs dienovidinio liniją. O, Dieve, bet tuomet Sala, kurią matau, yra sekmadienio sala, ir jei jis išsilaipino joje sekmadienį, turėčiau jį jau matyti! Ne, aš viską supainiojau. Sala, kurią matau, priklauso šiandienai, juk negaliu regėti praeities lyg kokiame burtų rutulyje. Ten, Saloje, ir tik ten, yra vakardiena. Bet jei matau šiandienos Salą, turėčiau matyti ir jį, kuris jau turi būti atkeliavęs į vakardienos Salą ir gyventi antrą sekmadienį iš eilės... Nesvarbu, atkeliavo vakar ar šiandien, juk turėjo palikti paplūdimyje tuščią varpą, o niekur jo nematau. Tiesa, galėjo nusitempti jį į miškelį. Kada? Vakar. Taigi tai, ką matau, yra sekmadienio Sala. Turiu sulaukti rytojaus, kad pamatyčiau jį išsilaipinant joje pirmadienį...

Galėtume tarti Robertą visai praradus protą, ir ne be pagrindo: kad ir kaip jis skaičiuotų, galutinis rezultatas visada bus klaidingas. Laiko paradoksai ir mus išvaro iš proto. Tad visiškai suprantama, kad nebesusigaudydamas, ką turi daryti, pasielgė taip, kaip būtų pasielgęs kiekvienas, tapęs savo paties vilčių auka. Prieš prarasdamas bet kokią viltį, nutarė sulaukti ateinančios dienos.

Sunku pasakyti, kaip jis tai darė: žingsniais matavo denį nuo juto iki bako, nelietė maisto, kalbėjo pats su savimi, su tėvu

Kasparu ir su žvaigždėmis, o gal vėl ragavo degtinės. Tik kitą dieną, kai pradeda trauktis naktis ir dangus įgauna spalvą, ir vėliau, patekėjus saulei, matome, kaip bėgant laikui įtampa kyla, tarp vienuoliktos ir pusiaudienio jis atrodo sutrikęs, tarp pusiaudienio ir saulėlydžio visai pameta galvą, kol pagaliau priverstas pasiduoti tikrovei, šį kartą jau be jokių abejonių. Vakar, tikrai vakar tėvas Kasparas paniro į šį pietų vandenyną, bet nei vakar, nei šiandien iš jo neišniro. O kadangi visas antipodų dienovidinio stebuklas vyksta tarp vakar ir šiandien, ne tarp vakar ir poryt, ar tarp rytoj ir užporyt, dabar buvo visiškai tikras, kad tėvas Kasparas jau niekada iš ten nebeišnirs.

Matematiniais, dar daugiau, kosmografiniais ir astronominiais apskaičiavimais, jo vargšas draugas tikrai mirė. Ir nežinia, kur dabar jo kūnas. Kažkur ten, gelmėse. Gal povandeninės srovės jau nešė jį į atvirą jūrą. Arba ne, stačiai po „Dafne" buvo bedugnė, kriaušis, varpas pataikė tiesiai į ją ir senis nebegalėjo išlipti, veltui eikvodamas tą truputį kaskart vis labiau pavandenijusio oro šaukdamasis pagalbos.

Gal norėdamas pabėgti jis išsilaisvino iš savo pasaitų, dar pilnas oro varpas šovė į viršų, bet jo geležinės dalys sustabdė tą pirmąjį impulsą ir jis pakibo kažkur viduryje. Tėvas Kasparas mėgino išsivaduoti iš savo batų, bet jam nepavyko. Dabar jo bedvasis kūnas, įaugęs į uolą, tarytum jūržolė linguoja vandenyje.

Robertui taip mąstant, antradienio saulė jau nuslinko jam už nugaros ir tėvo Kasparo Vanderdroselio mirties akimirką vis labiau tolo.

Saulėlydis už žalio Salos kupolo nuauksino dangų ir juoda spalva užliejo jūrą. Robertas suprato, kad gamta liūdi kartu su juo, ir, kaip neretai būna tam, kuris tą tik neteko artimo žmogaus, dabar jau apverkė ne jo, o savo nelaimę, savo sugrįžusią vienatvę.

Per tas kelias kartu praleistas dienas tėvas Kasparas tapo jam draugu, tėvu, broliu, šeima ir tėvyne. Dabar suprato vėl likęs vienas kaip pirštas. Šį kartą amžiams.

Tačiau šitame liūdesyje pamažu ėmė rastis nauja viltis. Dabar jis jau tikrai žinojo, kad vienintelio kelio, kaip jam išsivaduoti iš savo kalėjimo, turi ieškoti ne neįveikiamoje Erdvėje, o Laike.

Jis privalėjo išmokti plaukti ir pasiekti Salą. Ne tam, kad rastų ten praeities klostėse pasimetusius tėvo Kasparo palaikus, bet kad sulaikytų kraupią savo rytdienų tėkmę.

26.

SIMBOLIŲ TEATRAS

Tris dienas Robertas nesitraukė nuo laivo žiūronų (apverkdamas tuos, galingesnius, jau netinkamus naudoti), stebeilydamasis į pakrantės medžių viršūnes. Tikėjosi pamatyti Ugniaspalvę Balandę.

Trečiąją dieną atsipeikėjo. Pasiklydęs pačiame tolimiausiame dienovidinyje, netekęs savo vienintelio draugo, jis tikėjosi rasti paguodą pamatęs paukštį, kuris gal skraidė tik tėvo Kasparo galvoje!

Nusprendė dar kartą apžiūrėti savąjį būstą ir išsiaiškinti, kiek laiko laive galėtų gyventi. Vištos ir toliau dėjo kiaušinius, o vienoje gūžtoje net išsirito viščiukai. Vaisių ir daržovių buvo likę mažai, o ir tos pačios jau per daug sudžiūvusios, tetiko tik kaip lesalas sparnuočiams. Buvo dar keletas statinaičių vandens – rinkdamas lietaus vandenį jas dar kiek pataupytų. O žuvų tikrai nepritrūksiąs.

Paskui pagalvojo, kad nevalgant šviežių vaisių, mirštama nuo skorbuto. Tiesa, turėjo tų iš šiltnamio, bet jis pasilaisto tik lyjant lietui; jei ilgą laiką truktų sausra, augalus tektų laistyti geriamu vandeniu. O jei ilgai nesiliautų audra, vandens turėtų apsčiai, bet negalėtų žvejoti.

Norėdamas kiek apmalšinti nerimą, pasuko į kajutę su vandens varomais vargonais – tėvas Kasparas buvo išmokęs juos

paleisti; nemokėdamas pakeisti cilindro, klausėsi vis tos pačios „Dafnės“ melodijos, jam tai nė kiek neįkyrėdavo. Kartą sutapatino „Dafnę“, laivą, su savo mylimąja. Argi ne Dafnė virto lauru, medžiu, taigi gimininga tam, iš ko padarytas laivas? Melodija jam priminė Leliją. Kaip matome, minčių seka nelabai nuosekli, bet taip mąstė Robertas.

Jis sau priekaištavo leidęs tėvui Kasparui save išblaškyti, pasidavęs jo mechaniniams geiduliams, užmiršęs savuosius meilės įžadus. Toji daina, kurios žodžių jis nežinojo, – jei tokie kada ir buvę, – virto malda, kurią mechanizmas kasdien jam kartojo: „Dafnė“, vandens ir vėjo grojama „Dafnės“ gelmėse, kadaise persimainiusios dieviškosios Dafnės atminimas. Kas vakarą žiūrėdamas į dangų jis tyliai niūniuodavo jos melodiją tarytum litaniją.

Paskui grįždavo į kajutę ir sėsdavo rašyti Lelijai.

Rašydamas staiga suvokė ką tik leidęs dienas saulės šviesoje ir gryname ore, o dabar vėl bandantis pasislėpti prietemoje, tapusioje jo natūralia aplinka ne tik „Dafnėje“ iki atsirandant tėvui Kasparui, bet daugiau nei dešimt metų – nuo pat sužeidimo Kazalėje.

Tiesą sakant, netikiu, kad visą tą laiką Robertas būtų gyvenęs tik naktimis, ką mums nuolatos primena. Gali būti, jis vengė ryškios saulės šviesos, bet sekdamas paskui Leliją, turėjęs tai daryti dieną. Manau, kad toji negalia buvo greičiau blogos nuotaikos, o ne tikros akių ligos padarinys: Robertas pajusdavo akis rėžiančią šviesą tik juodžiausiomis akimirkomis, o galvoje sukantis džiugioms mintims, jos nė nepastebėdavo.

Kad ir kaip būtų, tą vakarą jis suvokė pirmą kartą susimąstęs apie šešėlių kerus. Rašydamas ar keldamas plunksną, kad pamirkytų ją rašalinėje, regėjo šviesą kaip aukso aureolę ant popieriaus lapo, arba kaip vaškinį beveik skaidrų apvadą aplink savo tamsius pirštus. Tarsi ji slypėtų jo plaštakoje, bet rodytųsi tik jos pakraščiuose. Viskas aplinkui buvo apsiausta kapucino

abitu, paslaptinga gelsva riešutine šviesa, kuri ištirpdavo, vos prisilietusi šešėlio.

Žiūrėjo į žiburį ir matė gimstant dvi liepsnas: apačioje, ten, kur lietėsi su nepatvaria materija – raudoną, ir antrąją, akinamo baltumo, kurios viršūnėje dūmavo jos žiemės spalvos šaknis. Visai taip, tarė, kaip jo maraus kūno syvais gyva meilė sukuria dangišką mylimosios regėjimą.

Po keletą dienų trukusios išdavystės troško atšvęsti savo susitaikymą su tamsa, jau apgaubusia viską aplink: laivą, jūrą, Salą, kur dar galėjo įžvelgti tik sparčiai tamsėjančius kalvų kontūrus. Prisiminęs gimtuosius laukus, akimis ieškojo jonvabalių, tų gyvų sparnuotų kibirkštėlių, klajojančių gyvatvorių tamsoje. Nepamatęs jų, pagalvojo apie antipodų oksimoronus, kur jonvabaliai žiba gal tik per patį vidurdienį.

Paskui atsigulė jute ir žiūrėjo į mėnulį, supamas denio, klausydamas nuo Salos atsklindančios bangų mūšos, sumišusios su žiogų, o gal jų giminaičių šiame pusrutulyje, čirpimu.

Galvojo, kad dienos grožis – lyg šviesiaplaukė gražuolė, o nakties grožis – lyg tamsiaplaukė gražuolė. Mėgavosi nakties tamsoje patiriamos meilės šviesiaplaukei deivei kontrastu. Prisimindamas tuos prinokusių javų spalvos plaukus, gožusius visas kitas Artenisės salono šviesas, grožėjosi mėnuliu, kuris išsekęs skleidė jau pasislėpusios saulės spindulius. Tikėjosi, kad vėl atgautos naujos dienos šviesoje turės progos bangų atšvaituose perskaityti liaupsę jos plaukų auksui ir akių žydrynei.

Bet kartu mėgavosi nakties grožiu, kai viskas, rodos, nurimsta, o žvaigždės juda dar tykiau už saulę – ir prisivertė patikėti, kad yra vienintelis žmogus visame užmigusiame pasaulyje.

Tą naktį jau buvo besumąstąs, kad visą likusį gyvenimą liks laive. Bet pakėlęs akis į dangų išvydo žvaigždes, kurios akimirką lyg susidėjo į skrendančią balandę su alyvmedžio šakele snape. Tikrai, pietų danguje, netoli Didžiojo Šuns žvaigždyno jau daugiau nei keturiasdešimt metų išties žinomas Balandės žvaigž-

dynas. Bet nesu tikras, kad Robertas iš ten, kur plūduriavo, tą valandą ir tuo metų laiku būtų galėjęs matyti būtent tas žvaigždes. Šiaip ar taip, kadangi tie, kurie ten įžvelgė balandę (kaip Johanesas Bajeris „Naujojoje Uranometrijoje" ar, daug vėliau, Koronelis „Knygoje apie Rutulius"), buvo dar lakesnės vaizduotės už Robertą, manyčiau, kad tą akimirką bet koks žvaigždžių išsidėstymas Robertui galėjo priminti balandį, laukinį karvelį ar purplį, vadinkite, kaip jums labiau patinka, ir nors dar ryte abejojo jos buvimu, Ugniaspalvė Balandė jau įsikalė jam į galvą lyg vinis, ar teisingiau, kaip pamatysime, lyg auksagalvė kniedė.

Reikėtų pasvarstyti, kodėl iš tokios gausos Saloje jo laukusių stebuklų, vos tėvui Kasparui užsiminus apie Balandę, Robertas ja taip susidomėjo.

Iš lėto, žingsnis po žingsnio sekdami šią istoriją, pamatysime, kaip Roberto (kasdien vis labiau kaitinamo vienatvės) galvoje toji balandė, kurią pažino tik iš pasakojimo, atgijo tuo ryškiau, kuo ilgiau jis negalėjo jos pamatyti, ir tapo nematomu jo mylinčios sielos aistrų, susižavėjimo, pagarbos, garbinimo, vilties, pavydo, nuostabos ir džiaugsmo kompendiumu. Jis negalėjo aiškiai pasakyti (kaip to negalime nė mes), ar jam, tremtiniui į begalinę šiandieną, kuris dar tikėjosi kurią nors iš savo rytdienų pasirodyti vakarykštėje dienoje, ji virto Sala, ar Lelija, o gal jomis abiem, arba vakardiena, į kurią buvo ištremtos.

Galėtume tarti, kad Kasparas priminė jam Saliamono Giesmę, kurią – koks sutapimas – jo mokytojas karmelitas skaitė jam tiek daug kartų, kad buvo kone mintinai išmokęs, ir nuo paauglystės užliedavęs jį saldus ilgesys, prisiminus būtybę balandės akimis, balandę, kurios veido ir balso ieškojo uolų plyšiuose... Bet man to nepakanka. Manau, reikėtų imtis „Balandės išaiškinimo", parašyti mokslinio darbelio apmatus, jis galėtų vadintis „Columba Patefacta", o sumanymas man visai ne-

atrodo beprasmis, jei jau yra parašiusių visą skyrių apie banginio protą – jie gi tėra juodi arba pilki siaubūnai (gal tik koks vienas baltas), o mes kalbame apie *rara avis,* – ir dar retesnės spalvos, – kuriai žmonija yra paskyrusi daugiau savo apmąstymų nekaip banginiams.

Štai kur esmė. Ar iš kalbų su karmelitu, ar su tėvu Emanueliu, ar iš knygų, kurios anuomet buvo didžiai vertinamos, ar iš Paryžiuje girdėtų kalbų apie tuos, kuriuos ten vadino Devizais, arba Mįslingais Paveikslėliais, bet apie balandžius Robertas tikrai ką nors turėjo nutuokti.

Prisiminkime, jog tai buvo laikai, kai siekiant atskleisti slaptąsias ar pranašiškas galias, būdavo naujai kuriami ar kartojami jau sukurti įvairūs paveikslai. Tereikėjo pamatyti nebūtinai gražų žiedą ar krokodilą, gal tik pintinėlę, laiptus, sietelį ar koloną, kad apie juos suregztum tinklą įvairiausių daiktų, kurių iš pirmo žvilgsnio niekas nė nebūtų įtaręs. Nesiruošiu čia išvedžioti apie Emblemos ir Simbolio skirtumus, ar apie tai, kokiais būdais tuos paveikslus galėjo papildyti eilės ar šūkiai (pasakysiu tik, kad Simbolis per paskirą ir nebūtinai figūromis išreikštą dalyką skelbia visuotinę idėją, o Emblema, konkrečiai vaizduojančia tam tikrą objektą, norėta pabrėžti atskiro individo savybę ar siekį, tarytum sakant „būsiu baltesnis už sniegą“ arba „gudresnis už gyvatę“, arba „verčiau mirtis, nei išdavystė“, iki pačių garsiausių *Frangar non Flectar* arba *Spiritus durissima coquit*), bet tų laikų žmonės laikė stačiai būtina paversti visą pasaulį į Simbolių, Ženklų, Turnyrų, Maskaradų, Paveikslų, Didikų herbų, Trofėjų, Ordinų, Ironijos figūrų, Atvaizdų ant monetų, Fabulų, Alegorijų, Apologų, Epigramų, Sentencijų, Dviprasmybių, Patarlių, Fragmentų, Lakoniškų epistolių, Epitafijų, Romanų rodyklių, Užrašų ant paminklinių akmenų, Skydų, Kolonų mišku, – jums leidus, čia sustosiu, tačiau jie nė nesiruošė to daryti. Gera Emblema turėjo būti metaforiška, poetiška, su paslaptinga siela ir jautriu kūnu, kreipiančiu į kokį

nors pasaulio objektą, ji turėjo būti tauri, nuostabi, nauja, bet atpažįstama, akivaizdi, bet giliamintė, nepakartojama, derėti prie aplinkos, būti šmaikšti ir trumpa, dviprasmė ir aiški, kiek mįslinga, tinkama, išmoninga, vienintelė ir heroiška.

Žodžiu, Emblema – tai paslaptingas apmąstymas, ryšio išraiška; poezija, kuri ne dainavo, o buvo sudėta iš nebylios figūros ir šūkio, bylojančių mūsų akims; vertinga tiek, kiek mįslinga, jos grožis slypėjo tuose perluose ir deimantuose, kuriuos atskleisdavo tik po kruopelę. Ji sakė daugiau, ir ne taip triukšmingai, ir ten, kur Epinei poemai reikėjo fabulų ir epizodų, Istorijai – išvedžiojimų ir prakalbų, Emblemai pakako dviejų žodžių ir jungtuko: jos kvapai sunkėsi nematomais lašais, ir tik tuomet galėjai įžvelgti į stulbinamą apsiaustą įsisupusius kūnus, kaip tai nutinka su Svetimšaliais ir Kaukėmis. Ji veikiau slėpė, nei atskleidė. Sielos neapkraudama materija, maitino ją esencijomis. Ji turėjo būti peregriniška – anuomet šis žodis dažnai vartotas, ir mes jau esame jį pavartoję, bet *peregrinas* reiškia *svetimšalis,* o *svetimšalis* reiškia *svetimas,* taigi keistas.

Kas gali būti labiau svetimšališka už Ugniaspalvę Balandę? Dar daugiau, kas gali būti labiau peregriniška už balandę? Taip, balandė buvo daugiaprasmis įvaizdis, o kiekviena prasmė tuo gilesnė, kuo labiau prieštaravo kitoms.

Pirmieji balandžius paminėjo, aišku, egiptiečiai, dar tais laikais, kai Horapulas parašė „Hieroglyphica“, o tarp daugelio kitų šito paukščio savybių jis paminėjo tyrumą, ir jei kokia neganda užpuldavusi žmones ar gyvulius, gyvi likdavę tik tie, kurie misdavę vien balandžiais. Visiškai suprantama, nes tai vienintelis gyvūnas, kuris neturi tulžies (kitaip tariant, nuodų, prilipusių prie kitų gyvų padarų kepenų); dar Plinijus yra pasakęs, kad jei balandis suserga – kapteli snapu lauro lapą ir iškart pasveiksta. O jei lauras yra žalčialunkis, o žalčialunkis yra Dafnė – tuomet viskas akivaizdu.

Bet nors ir tyri, balandžiai kartu yra nedoros simbolis, nes tie paukščiai garsėja didelių gašlumu: jie leidžia dienas bučiuodamiesi (bučiniais tildydami kits kito burkavimą) ir liesdamiesi liežuvėliais – iš čia kilę daug goslių posakių, pavyzdžiui: „burkuoja kaip du balandėliai". O poetai sakydavo: „mylisi kaip balandėliai", turėdami galvoje ne vien meilės aistrą, bet ir jos ilgaamžiškumą. Robertas neabejotinai turėjo būti girdėjęs eiles: „Lyg du balandžiai gūžtoje sutūpę/ mūs širdys meilės guoly švelniai supos,/ kai pirmąją aistros išliejus upę/ vėl bučinių ieškojo karštos lūpos". Įsidėmėtina, kad visi kiti gyvūnai turi rujos metą, o balandžiams bet kuris metų laikas tinkamas poruotis.

Pirmiausia prisiminkime: balandžiai kilę iš Kipro, Veneros salos. Apulėjus, o ir daugelis iki jo, rašė, kad Veneros vežimaitį traukia balčiausios balandės, dėl savo nepasotinamo goslumo dar vadinamos Veneros paukščiais. Kiti prisimena, jog graikai balandę vadino *peristera*, nes pavydusis Erosas balande pavertė Veneros numylėtąją nimfą Peristerą, padėjusią jai nugalėti jį varžybose, kas priskins daugiau gėlių. Bet ką reiškia Veneros „meilė" Peristerai?

Elianas pasakoja, kad balandžiai buvo priskirti Venerai: Sicilijoje, ant Erikso kalno, deivei keliaujant į Libiją, vyko šventė, ir tą dieną visoje Sicilijoje neliko nė vienos balandės, nes visos jos perskrido jūrą paskui savąją deivę. O po devynių dienų nuo Libijos krantų į Trinakriją, kaip rašo Anakreontas, atskrido raudona kaip ugnis balandė (prašau įsidėmėti šitą spalvą); tai buvo pati Venera, kuri ne veltui vadinama Purpurine, o paskui ją atsekė būrys kitų balandžių. Elianas pasakoja mums ir apie mergaitę, vardu Pitija, kurią pamilęs Jupiteris pavertė balande.

Asirai vaizdavo Semiramidę balandės pavidalu: balandės užaugino Semiramidę, o vėliau ji pati buvo paversta balande. Kaip žinome, nebuvo ji pernelyg dora moteris, bet tokia graži, kad Indijos karalius Skaurobatas beprotiškai ją pamilęs, o ji buvusi Asirijos karaliaus sugulovė, bet nebūdavę nė dienos, kad ne-

svetimautų su kitu, o istorikas Juba tvirtina, jog ji mylėjo net arklį.

Tačiau meilės simboliui daug kas atleistina, ir jis nesiliauja viliojęs poetų: Petrarka (Robertas negalėjo jo nežinoti) svarstęs: „kokią malonę, meilę ar likimą – suteiks man plunksna, kur balandę mena?“, o Bandela rašęs: „Balandis aistra manajai prilygsta,/ Liepsnoja meilė tarp žiaurių liepsnų,/ Visur ieškodamas jis klysta / Balandės savo, mirdamas geismu“.

Tačiau balandės turi kažką daugiau, ir geresnio, nei Semiramidė, ir mylimos jos dėl to švelniausio bruožo – kad negieda, o verkia ir dejuoja, tarytum patirtos meilės joms niekada nebūtų gana. *Idem cantus gemitusque*, – parašyta Kamerarijaus herbe; *Gemitibus Gaudet*, – skelbė kitas, dar erotiškiau intriguodamas. Stačiai galima išprotėti.

Bet nors šie paukščiai bučiuojasi ir yra tokie goslūs – dar vienas su balande susijęs prieštaravimas – kartu jie ir nepaprastai ištikimi, todėl ir simbolizuoja tyrumą, bent jau ištikimybės sutuoktiniui prasme. Dar Plinijus yra pasakęs: nors trokštantys meilės, jie yra tyri ir nepažįsta svetimavimo. Apie jų santuokos ištikimybę liudija ir pagonis Propercijus, ir Tertulianas. Taip, sakoma, tais retais atvejais, kai įtaria pateles svetimaujant, patinėliai imasi smurto, jų balsai skamba graudulingai, o snapai kerta negailestingai. Bet tuoj ir vėl, norėdamas atitaisyti padarytą skriaudą, patinėlis vilioja savo patelę ir meilinasi jai sukdamas ratus aplinkui. Mintis – kad pasiutęs pavydas kursto meilę, o šioji dar labiau skatina ištikimybę – man labai graži, o ir Robertas, kaip matysime, ja susižavėjęs.

Kaip nemylėti to, kuris prisiekia tau ištikimybę? Ištikimybę iki mirties, nes praradę savo gyvenimo draugą šie paukščiai su kitais jau nesiporuoja. Todėl balandė išrinkta tyro našlavimo simboliu, nors Feras prisimena istoriją apie vieną našlę, kuri, liūdėdama dėl savo vyro mirties, augino baltą balandę ir dėl to girdėdama nuolatinius priekaištus, kartą atsikirtusi: *Dolor non color*, svarbu liūdesys, ne spalva.

Žodžiu, nepaisant tikro ar tariamo balandžių gašlumo, Origenas jas laikė artimo meilės simboliu. Todėl, kaip sako šventas Kiprijonas, Šventoji Dvasia pasirodo mums balandės pavidalu, nes šie paukščiai ne tik neturi tulžies, bet ir nesidrasko nagais, nekanda, mėgsta žmonių būstus, suka tik vieną lizdą, peni savo mažylius ir leidžia gyvenimą burkuodami, bučiniais sutvirtindami savo neabejotiną santarvę su gyvenimo draugu. Tai rodo, jog pabučiavimas gali būti ir didelės meilės artimui ženklas, todėl Bažnyčia praktikuoja taikos bučinio apeigas. Romėnai turėjo paprotį bučiuotis susitikdami ir atsisveikindami, taip pat ir vyrai su moterimis. Pikti liežuviai tauškia, kad bučiuodavęsi norėdami patikrinti moterų burnos kvapą, mat joms būdavo draudžiama gerti vyną, tačiau numidai, kurie bučiuodavę tik savo vaikus, laikyti netašytais stuobriais.

Visos tautos orą laiko tauriausiu gaivalu, todėl gerbia balandžius, kurie skraidžioja aukščiau už kitus paukščius, bet visada grįžta į savo lizdą. Tiesa, tą patį daro ir kregždės, bet dar nė vienam žmogui nėra pavykę su jomis susidraugauti ar prisijaukinti, o balandžius – pavyko. Pavyzdžiui, šventas Bazilis pasakoja, kad balandininkai apšlakstydavę vieną balandę kvapiaisiais aliejais, o kiti balandžiai, jos kvapo suvilioti, pulkais sekdavę paskui: *Odore trahit.* Nežinau, ar tai kaip nors susiję su tuo, ką pirma kalbėjau, bet mane jaudina tas švelnusis prielankumas, tas gardžiakvapis tyrumas, toji gundanti skaistybė.

Šiaip ar taip, balandė ne vien skaisti ir ištikima, kartu ji paprasta columbina simplicitas; Šventajame Rašte parašyta: būkite gudrūs kaip žalčiai ir paprasti kaip balandžiai, todėl jie kartais simbolizuoja vienuolišką ir atsiskyrėlišką gyvenimą – tik, dėl Dievo meilės, neklausinėkite, kuo čia dėti bučiniai, neišmanau.

Kita žavėjimosi priežastis yra balandės *trepididas*: jos graikiškas pavadinimas *treron* tikrai kilęs iš *treo*, „bėgu virpėdamas“. Tą minėjo Homeras, Ovidijus, Vergilijus („Bailūs kaip balandžiai per juodžiausią audrą“), o nepamirškime, kad balandžiai

nuolat bijosi erelio arba, dar blogiau, avėdros. Kaip rašė Valerijonas, norėdami apsisaugoti jie suka lizdus neprieinamose vietose (iš čia emblema *Secura nidificat*); o Jeronimas 55 giesmėje kalbėjo: „Kad turėčiau sparnus kaip balandė... lėkčiau pasislėpti".

Žydai sakydavę, kad balandžiai yra labiausiai persekiojami paukščiai, todėl laikytini šventais, nes geriau būti persekiojamam nei persekiotoju. Bet Aretinas, ne toks nuolankus kaip žydai, skelbė, kad tas, kuris bus nuolankus kaip balandis, taps vanago grobiu. O Epifanijas taria, kad balandžiai niekada nesisaugo pinklių, ir Augustinas jam pritaria, sakydamas, jog taip jie elgiasi ne tik su didesniais gyvūnais, nuo kurių negali apsiginti, bet netgi su žvirbliais.

Pasak legendos, Indijoje auga kuplus žaliuojantis medis, graikiškai vadinamas *Paradision*. Dešinėje jo pusėje gyvena balandžiai, kurie niekada nesitraukia iš jo paunksnės; jei tik jie nutoltų nuo medžio, taptų savo priešo slibino grobiu. O drakono priešas yra medžio šešėlis, ir kai šešėlis nutįsęs dešinėje, tas tykoja kairėje, ir priešingai.

Taigi, nors ir labai baugštūs, balandžiai turi žalčio gudrumo, ir jei Saloje yra slibinas, Ugniaspalvė balandė žino, kaip jai elgtis; tikrai, balandžiai visą laiką turi skristi virš vandens, kad, vanagui užpuolus, pamatytų jo atspindį vandens paviršiuje. Žodžiu, ginasi jie ar ne nuo spendžiamų pinklių?

Be visos šios gausybės gana skirtingų savybių, balandžiui dar teko ir mistinio simbolio vaidmuo, bet nė nemanau varginti skaitytojo pasakojimu apie Tvaną ir kaip šitas paukštis tapo taikos, gerų orų ir naujų iš vandens išnirusių žemių šaukliu. Daugeliui šventų raštų kūrėjų jis yra Mater Dolorosa ir jos begalinių dejonių simbolis. Apie balandę sakoma *Intus et extra*, nes ji tyra ir vidujai, ir išoriškai. Kartais balandę vaizduoja traukančią tinklus, į kuriuos ji pakliuvusi, *Effracto libera vinculo*, taip pat ji yra iš numirusiųjų prisikėlusio Kristaus simbolis. Be to, atrodo tikra,

jog atskrenda ji į vakarines pamaldas, kad naktis jos neužkluptų, taigi mirtis nesulaikytų anksčiau, nei nuplaus savo nuodėmes. Jau neminint to, ką esame pasakę ir ką mums skelbia Jonas: „Aš mačiau Dvasią, lyg balandį nusileidžiančią iš dangaus..."

O dėl kitų gražiausių herbų ir šūkių, kur vaizduota ar minėta balandė, kas žino, kiek dar Robertas jų buvo matęs: kaip *Mollius ut cubant*, nes balandė pešiojasi plunksnas, kad minkščiau paklotų gūžtą savo mažyliams; *Luce lucidior*, nes švyti kildama saulės link; *Quiescit in motu*, nes visada skrenda priglaudusi vieną sparną, kad nepavargtų. O vienas kareivis, norėdamas pateisinti savo besaikę meilę, paliepė jo herbe iškalti šalmą, kuriame susisukę lizdą du balandžiai, su šūkiu *Amica Venus*.

Skaitytojui gali atrodyti, kad balandė turi net per daug reikšmių. Bet jei reikia pasirinkti simbolį ar ženklą ir su juo numirti, jau verčiau tebūna jis daugiaprasmis, priešingu atveju duoną vadintume tiesiog duona, vyną – vynu, atomą – atomu, o tuštumą – tuštuma: tai galėjo patikti natūrfilosofams, su kuriais Robertas susitikdavęs Diupiuji studijoje, bet ne tėvui Emanueliui, o kaip žinome, mūsų sudužėlis linkdavęs tai į vieną, tai į kitą pusę. Ir pagaliau Robertas (manau) gėrėjosi Balande todėl, kad ji ne tik skelbė kokią nors žinią, kaip koks Herbas ar Emblema, bet buvo žinia, mįslingai skelbianti, jog tų žinių negalima perprasti.

Kai Enėjas nužengia į Pragarus ir ten sutinka tėvo šešėlį, kitaip tariant, praėjusią dieną ar dienas – ką daro Sibilė? Sako jam, kad palaidotų Miseną ir sudėtų jaučių bei kitokių gyvulių aukas, tačiau jei tikrai nori atlikti darbą, kurio dar niekas nebuvo išdrįsęs ar turėjęs progos padaryti, privaląs rasti šakotą ir lapotą medį, ant kurio auga auksinė šakelė. Auga jis giliai miške ir tamsiuose slėniuose, tačiau be tos auricomus šakelės negalima atskleisti žemės paslapčių. O kas padeda Enėjui rasti šakelę? Žinia, du švelniausios motiniškos širdies balandėliai. Tęsinį jau žino kiekvienas vargeta. Taigi Vergilijus nieko nežinojo apie Noją, bet jam balandė atneša žinią, kažką parodo.

Kita vertus, Jupiterio šventykloje balandžiai skelbdavę jo perduodamas pranašystes. Paskui vienas iš tų balandžių nuskridęs į Amono šventyklą, o kitas į Delfus, štai kodėl ir egiptiečiai, ir graikai skelbia tą pačią tiesą, nors ir gaubiamą paslapties šydo. Be balandės negali atskleisti jokios paslapties.

O mes dar ir šiandien svarstome, ką gi reiškia Aukso šakelė. Ženklas, kad balandės perduoda žinias, bet jos yra įslaptintos.

Nežinau, ką Robertas žinojo apie žydų kabalas, kurios anuomet buvusios labai madingos, bet, jei lankydavęsis pas sinjorą Gafarelį, turėjo apie jas girdėti: o juk žydai apie balandžius yra prikūrę kalnus. Jau turėjo progą prisiminti, teisingiau, jam priminė tėvas Kasparas: 68 giesmėje kalbama apie sidabru švytinčius balandės sparnus ir auksu tviskančias plunksnas. Kodėl? Ir kodėl Patarlių knygoje grįžta tas pat „auksinių obuolių sidabro sietelyje“ įvaizdis su komentaru „laiku ištartas žodis“? Ir kodėl Saliamono Giesmėje, kreipiantis į mergaitę „akimis kaip balandės“, sakoma: „O mylimoji, mes padarysime tau auksinių grandinėlių su auksiniais taškais“.

Žydai aiškina, kad auksas – tai, kas parašyta, o sidabras yra balti tarpai tarp raidžių ar žodžių. O vienas iš jų, apie kurį Robertas gal nebuvo girdėjęs, bet kurio žodžiai vis dar įkvepia daugelį rabinų, yra pasakęs, jog aukso obuoliai sidabriniame sietely reiškia, kad kiekvienas Rašto sakinys (kaip ir kiekvienas pasaulio dalykas ar įvykis) turi dvi puses, matomą ir nematomą, ir toji matoma yra sidabras, tačiau vertingesnė yra ta nematoma – auksinė. Tas, kuris iš toliau žiūri į obuolius sidabriniame sietelyje, mano obuolius esant sidabrinius, bet geriau įsižiūrėjęs išvysta aukso spindesį.

Viskas, kas parašyta Šventajame Rašte, iš prima facie šviečia kaip sidabras, bet slaptoji jo prasmė auksu tviska. Tyra nuo neišmanėlių akių paslėpto Dievo žodžio skaistybė tarytum įsisiautusi kuklumo skraistėn stovi paslapties šešėlyje. Skelbdama, kad nereikia mėtyti perlų kiaulėms. Būti balandės akimis reiškia

nesustoti prie tiesioginės žodžio prasmės, bet mokėti įžvelgti jo mistinę prasmę.

Tačiau toji paslaptis slepiasi kaip ir pati balandė, ir niekada nežinia, kur ji išties yra. Balandė rodo, kad pasaulis kalba ženklais, taigi ji pati yra ženklus reiškiantis ženklas. Ženklas, kuris nieko neatveria ir nieko neslepia, tik parodo.

Dar kiti žydai yra pasakę, kad balandė – tai orakulas, ir tam turi pagrindo, nes hebrajiškai balandės vardas yra *tore*, o tai primena *Torah*, kuri yra jų Biblija, šventoji knyga, visų apreiškimų šaltinis.

Saulėje skraidanti balandė atrodo spindinti tik sidabru, tačiau tik tas, kuris mokės laukti, kad atskleistų jos nematomąją pusę, pamatys jos tikrąją aukso arba tviskančio apelsino spalvą.

Tarp krikščionių godotinasis Izidorius pirmasis prisiminė, kad balandė, kuri skrisdama atspindi ją nušviečiančios saulės spindulius, rodosi mums įvairių spalvų. Ji susijusi su saule, ir yra herbų su šūkiais „Iš tavo spindulių mana šlovė" arba „Tau dabinuosi ir švyčiu". Šviesoje jos kaklas mainosi daugybe spalvų, kartu likdamas vis toks pat. Todėl patartina nepasitikėti regimąja išore, bet tikrosios prasmės ieškoti po ta regimąja.

Kiek spalvų turi balandė? Kaip parašyta viename senajame bestiarijuje:

Uncor m'estuet que vos devis
des columps, qui sunt blans et bis:
li un ont color aierine,
et li autre l'ont stephanine;
li un sont neir, li autre rous,
li un vermel, l'autre cendrous,
et des columps i a plusors
*qui ont trestotes les colors.**

* Dar žinia, kad turite / balandžių baltų ir kitokių,/ dangaus ir žemės spalvų,/ juodų ir raudonų,/ kraujo ir pelenų spalvos,/ ir tokių,/ kurie yra visų spalvų. *(Sen. pranc. k.)*

Taigi išties kokia ji – Ugniaspalvė Balandė?

Baigdamas, ir tikėdamasis, kad ir Robertas apie tai girdėjęs, randu Talmude parašyta, kad Edomo galingieji paskelbė Izraeliui išplėšią smegenis kiekvienam, kas nešios filakterijų. Tuomet Eliziejus jį užsidėjo ir išėjo į gatvę. Įstatymo saugotojas jį pastebėjo ir ėmė vytis, o jis – bėgti. Kai pasivijo, Eliziejus nusiėmė filakterijų ir paslėpė tarp delnų. Priešas jo paklausęs: „Ką turi rankose?“ Šis atsakęs: „Balandės sparnus“. Anas praskleidęs jam delnus. Ten buvę balandės sparnai.

Nežinau, kokia šito pasakojimo prasmė, tačiau man jis labai gražus. Manau, Robertui irgi toks būtų turėjęs atrodyti.

Mieloji balande,
kur tu lakioji?
Kas tasai, dėl kurio
aukštą dangų greit skrosdama
dvelki tokiu gerumu?
Kam skirti kvapnieji
tavojo gerumo lašai?

Norėjau pasakyti, kad balandė yra labai svarbus ženklas, ir galime suprasti, kodėl antipoduose pasiklydęs žmogus įtemptai siekia suprasti, ką ji jam lemia.

Nepasiekiama Sala, prarastoji Lelija, žlugusios viltys, – kodėl toji nematoma Ugniaspalvė Balandė, nepagaunama kaip viskas, ko karščiausiai trokštama, negalėtų pavirsti medulla aurea, filosofiniu akmeniu, tikslų tikslu? Siekti to, ko niekada neturėsi, argi ne pats tauriausias iš troškimų?

Man tai atrodo taip aišku (*luce lucidior*), kad čia ir baigsiu savo Aiškinimą apie Balandę.

Grįžkime prie mūsų istorijos.

27.

JŪROS SROVIŲ PASLAPTYS

Kitą dieną jau su pirmaisiais saulės spinduliais Robertas nusirengė ką turėjęs ant kūno. Tėvui Kasparui žiūrint, iš drovumo nerdavo į vandenį su visais rūbais, tačiau suprato, kad jie apsunkina ir varžo judesius. Dabar stovėjo nuogas. Persijuosė virve, nusileido Jokūbo kopėčiomis ir vėl paniro į jūrą.

Jau mokėjo plūduriuoti paviršiuje. Dabar reikėjo išmokti judinti rankas ir kojas, kaip tai letenomis daro šunys. Pamėgino padaryti keletą judesių, kartojo juos kurį laiką, paskui pastebėjo nutolęs nuo kopėčių tik per kelias uolektis, o jau buvo pavargęs.

Jau mokėjo ilsėtis, tad apsivertė aukštielninkas, mėgaudamasis vandens ir saulės glamonėmis.

Pasijuto vėl atgavęs jėgas. Suprato turįs judėti, kol pavargsta, paskui keletą minučių ilsėtis atsigulęs lyg negyvas, po to vėl dirbti. Nuplauktų mažai, užtruktų labai ilgai, bet kitos išeities neturėjo.

Dar po keleto mėginimų pasiryžo drąsiam žingsniui. Kopėčios leidosi į dešinę nuo bušprito, Salos pusėje. Pabandys pasiekti vakarinį laivo šoną. Paskui pailsės ir grįš atgal.

Po bušpritu praplaukė gana greitai, o pamatęs laivo priekį iš kitos pusės pajuto tikrą pergalės džiaugsmą. Atsigulė aukštielninkas, išskėtęs rankas ir kojas, ir jam pasirodė, kad šitoje pusėje bangos supa maloniau, nei anoje.

Netikėtai pajuto timptelėjimą. Virvė buvo įsitempusi lyg styga. Apsivertęs kniūbsčias, suprato, kas atsitiko: jūra nuplukdė jį šiaurės pusėn, į kairę nuo laivo, per kelias uolektis nuo bušprito. Kitaip tariant, toji srovė, tekėjusi iš pietvakarių į šiaurės rytus, labai galinga kiek vakariau „Dafnės", buvo justi jau įlankoje. Nejuto jos plaukiodamas dešinėje, užstotas galingo laivo korpuso, bet kai atsidūrė kairėje, srovė jį pagavo ir būtų nuplukdžiusi, jei ne virvė, kuri sulaikė. Jis manė stovintis vietoje, o iš tikro judėjo lyg žemė savo sūkuryje. Todėl jam buvo taip lengva apsukti laivo priekį: geriau plaukti jis neišmoko, tiesiog jūra jam padėjo.

Sunerimęs mėgino grįžti prie „Dafnės" savo jėgomis, bet pastebėjo, kad vos nusikapstęs šuniuku kelis grybšnius sustodavo, norėdamas atgauti kvapą, virvė vėl įsitempdavo, – ženklas, kad grįždavo atgal.

Čiupo už virvės ir patraukė, sukdamasis apie save ir vyniodamas ją apie juosmenį, todėl netrukus pasiekė kopėčias. Užlipęs į denį, nusprendė, kad bandyti pasiekti krantą plaukte būtų pavojinga. Reikia pasidaryti plaustą. Žiūrėjo į „Dafnę" – medienos atsargas, suvokdamas, kad neturi nieko, kuo galėtų atplėšti nors mažiausią rąstą, nebent ilgus metus pjautų stiebą peiliu.

Tačiau argi jis nepriplaukė „Dafnės" prisirišęs prie lentos? Tereikia nukelti nuo vyrių duris ir pasinaudoti jomis kaip valtimi, iriantis nors ir rankomis. Vietoje plaktuko panaudojo kardo rankeną – užkišo jo ašmenis ir pagaliau išėmė vienerias iš kajutkompanijos durų. Bedirbant perlūžo kardo ašmenys. Tiek to, juk dabar turės kautis ne su žmonėmis, o su jūra.

Bet jei leisis į jūrą prisirišęs prie durų, kur nuneš jį srovė? Užtempė duris prie kairiojo borto ir vargais negalais įstūmė į vandenį.

Akimirką tingiai plūduriavusios, durys mažiau nei per minutę jau buvo toli nuo laivo – pirma pasuko prie kairiojo šono,

daugmaž ta pačia kryptimi, kuria ir jam teko plaukti, paskui nutolo šiaurės rytų kryptimi. Kuo toliau, tuo greičiau tolo jos nuo laivo nosies, kol pagaliau, maždaug ties šiauriniu įlankos iškyšuliu, didžiausiu greičiu pasuko į šiaurę.

Dabar jos plaukė taip, kaip būtų plaukusi ir „Dafnė“, jei tik pakeltų jos inkarą. Robertas sekė jas akimis tol, kol jos praplaukė kyšulį, paskui paėmė žiūronus ir dar ilgai matė jas greitai tolstant už kyšulio. Durys plaukė nešamos plačios upės vagos, įsirėžusios vidurin ramiai tyvuliuojančios jūros.

Pagalvojo, kad jei šimtas aštuoniasdešimtasis dienovidinis driekiasi išilgai abu iškyšulius jungiančios įsivaizduojamos linijos, ir jei toji upė tik ištekėjusi iš įlankos suka tiesiai į šiaurę, tuomet už kyšulio turėtų tekėti stačiai išilgai antipodų dienovidinio!

Jei būtų buvęs ant tos lentos, būtų plaukęs linija, skiriančia šiandien nuo vakar – arba vakardieną nuo jos rytojaus...

Bet tuo metu galvojo visai apie ką kita. Jei būtų buvęs ant tos lentos, nebūtų galėjęs atsispirti srovei, nebent pleškendamas rankomis. Buvo sunku valdyti jau vien savo kūną, ką kalbėti apie duris be priekio, paskuigalio ir vairo.

Tą naktį, kai čia atvyko, lenta po bušpritu atsidūrė tik kažkokio vėjo ar šalutinės srovės dėka. Norėdamas numatyti tokio reiškinio pasikartojimą, jis turėtų ištisas savaites, o gal net mėnesius įdėmiai stebėti jūros potvynius ir atoslūgius, sumesdamas į jūrą ne vieną dešimtį lentų – ir vis tiek negalėtų būti tikras...

Tai neįmanoma, bent jau su tokiu hidrostatikos ar hidrodinamikos išmanymu kaip jo. Verčiau mokytis plaukti. Iš upės vidurio greičiau pasiekia krantą tas šuo, kuris iriasi letenėlėmis, o ne tupintis krepšyje.

Tad privalėjo tęsti pratybas. Be to, negana išmokti nuplaukti nuo „Dafnės“ iki kranto. Ir įlankoje skirtingu dienos metu priklausomai nuo potvynio ar atoslūgio atsirasdavo silpnesnių sro-

vių, todėl patikliai plaukdamas į rytus, galėjo būti srovės nuneštas iš pradžių į vakarus, o paskui tiesiai šiaurinio kyšulio link. Tad reikėjo mokytis plaukti ir prieš srovę. Virvės padedamas, turėtų mesti iššūkį jūrai ir ties kairiuoju laivo šonu.

Vėlesnėmis dienomis Robertas taškydamasis kopėčių pusėje, prisiminė Grivos dvare matęs plaukiant ne tik šunis, bet ir varles. O kad vandenyje ištiestomis rankomis ir kojomis žmogus labiau primena varlę nei šunį, pamanė, kad gal galėtų plaukti kaip varlė. Net pamėgino padėti sau balsu. Rėkdamas „kva, kva" tiesė ir lenkė rankas ir kojas. Paskui liovėsi kvarkęs, nes leisdamas tuos gyvuliškus garsus per daug energingai judėjo ir per plačiai atverdavo burną, o to padarinius būtų numatęs kiekvienas labiau įgudęs plaukikas.

Tuomet virto sena, susitupėjusia majestotiškai tylia varle. Kai taip į šonus ištiestos rankos pavargdavo judėti, vėl imdavo plaukti šuniuku. Kartą, stebėdamas baltus paukščius, kurie klykdami sekė jo pratybas, retsykiais stačia galva nerdavę žemyn vos per kelias uolektis nuo jo ir vėl pakildavę su žuvimi snape (Žuvėdros kirtis!), pabandė plaukti taip, kaip jie skrido, plačiai modamas rankomis lyg sparnais, tačiau suprato, kad sunkiau laikyti uždarius burną ir nosį nekaip snapą, ir tų ketinimų atsisakė. Dabar jau nežinojo, koks jis gyvūnas, šuo ar varlė – gal kokia plaukuota rupūžė, ar vandens keturkojis, jūrų kentauras ar vandenis.

Šitaip darbuodamasis, pastebėjo, kad vienaip ar kitaip, bet stūmėsi pirmyn: pradėjęs kelionę ties laivo priekiu, jau nuplaukė daugiau nei per pusę laivo šono. Tačiau nusprendęs pakeisti judėjimo kryptį ir grįžti atgal, suprato nebeturįs jėgų, todėl teko parsitempti už virvės.

Jis nemokėjo taisyklingai kvėpuoti. Galėjo plaukti pirmyn, bet nesugebėjo grįžti... Tapo plaukikiu, panašiu į tą poną, kuris nukeliavo iš Romos į Jeruzalę, po pusę mylios per dieną suk-

damas ratus po savo sodą. Niekada nebuvo fiziškai stiprus, tačiau mėnesiai, praleisti „Amarilyje“ beveik nesitraukiant iš savo kajutės, per sudužimą patirtas vargas, neveikla „Dafnėje“ (išskyrus tas trumpas mankštos valandėles tėvo Kasparo vadovaujamam) jį visiškai suglebino.

Atrodo, Robertas nesupranta, kad plaukdamas gali sustiprėti, vien mąsto, kaip sustiprėti, kad galėtų plaukti. Kaip matysime, prieš panerdamas į vandenį jis prarydavo du tris ar keturis kiaušinio trynius iš karto, o dar ir visą vištą. Laimė, kad buvo prisirišęs. Nyrant į vandenį, jį ištikdavo tokie traukuliai, kad vos pajėgdavo vėl pakilti į denį.

Vakare sėdo apmąstyti šio naujo prieštaravimo. Pirma, kai dar nesitikėjo Salos pasiekti, ji atrodė taip arti. Dabar, kai mokėsi meno, kurio dėka ten galėtų nukakti, Sala nesulaikomai tolo.

Dar daugiau, matydamas ją nutolusią ne tik erdvėje, bet ir laike, nuo tos akimirkos kaskart minėdamas tą nuotolį Robertas tarsi painioja erdvę ir laiką, jis rašo: „deja, įlanka per daug vakardieniška“ ar „kaip sunku ten, kur taip anksti“, arba „plytinti jūra skiria mane nuo ką tik prabėgusios dienos“, ir net „nuo Salos kyla grėsmingi debesys, o čia jau išsigiedrijo...“

Bet jei Sala vis labiau tolo, ar vertėjo mokytis ją pasiekti? Kitomis dienomis Robertas liaujasi plaukiojęs ir pro žiūronus vėl ima ieškoti Ugniaspalvės Balandės.

Mato tarp lapų purpsinčias papūgas, atpažįsta vaisius, nuo aušros iki saulėlydžio stebi, kaip lapijoje nušvinta ir vėl išblėsta spalvos, bet niekur nemato Balandės. Ima įtarti, kad tėvas Kasparas jam melavo, arba tapęs jo pokšto auka. Kartais ima tikėti, jog ir tėvo Kasparo niekada nebuvo – laive neberanda jokių jo buvimo pėdsakų. Nebetiki Balande, kaip jau nebetiki ir Saloje esančia Observatorija. Ta mintis guodžia, jis džiaugiasi, tardamas, kad būtų netinkama kokiu nors mechanizmu trikdyti tos vietos tyrumą. Ir vėl derina Salą prie savo minčių, ar, teisingiau, prie savo svajonių.

Jei Sala stūksojo praeityje, jis žūtbūt privalo ją pasiekti. Tame laike už laiko ribų jam reikėjo ne rasti, o naujai sukurti pirmojo žmogaus sąlygą. Sala – ne amžinos jaunystės šaltinio vieta, o pati tas šaltinis – gal buvo ta vieta, kur kiekvienas žmogus, pamiršęs savo vargana išmintį, lyg miške pamestas vaikas galėjo išmokti naujos, iš naujo ryšio su daiktais gimstančios kalbos. O su ja, iš tiesioginio gamtos patyrimo, rastųsi vienintelis tikras ir naujas mokslas, nesuklastotas jokios filosofijos (tarytum sala būtų ne tėvas, dėstantis sūnui įstatymo tiesas, o motina, mokanti jį tarti pirmuosius žodžius).

Tik taip atgimęs sudužėlis gali atskleisti dėsnius, valdančius dangaus kūnų sukimąsi ir danguje jų brėžiamų akrostichų prasmę, neklaidžiodamas tarp Almagesto ir Kvadripartito, o tiesiogiai skaitydamas būsimus užtemimus, pralekiančius sidabruotuosius bolidus ir žvaigždžių fazes. Iš nosies, paplūdusios kraujais nukritus vaisiui, per vieną akimirką būtų supratęs kūnų kritimo ir traukos dėsnius, ir *motu cordis et sanguinis in animalibus.* Vien stebėdamas tvenkinio paviršių, merkdamas į jį šakelę, nendrę, vieną iš tų ilgų ir kietų, lyg metalinių, lapų, naujasis Narcizas be jokių dioptrinių ar tiesinių skaičiavimų būtų supratęs nesiliaujančią šviesos ir šešėlių dvikovą. Ir gal būtų pajėgęs suprasti, kodėl žemė yra matinis veidrodis, rašalu užliejantis viską, ką atspindi, o vanduo yra siena, ant kurios krintantys šešėliai skaidrėja, tuo tarpu ore atvaizdai neranda paviršiaus, nuo kurio galėtų atšokti, todėl skverbiasi kiaurai iki tolimiausių eterio ribų, kartais sugrįždami miražais ar kitokiais regėjimais.

Argi užvaldyti Salą ne tas pat, kas turėti Liliją? Roberto logika nebuvo panaši į tų Likėjaus prieangin prasibrovusių smulkmeniškų ir kvaištelėjusių filosofų, kurie mano, kad koks nors dalykas, egzistuojantis vienu pavidalu, negalėtų egzistuoti ir priešingu. Klaidingai, turiu galvoje tą įsimylėjėliams būdingą vaizduotės klajonę, manė, kad užkariavęs Liliją, kartu atvertų

sąu visus kelius į bet kokį pažinimą. Visatos dėsnių atskleidimas pro žiūronus jam atrodė tik ilgesnis kelias į tiesą, kuri nušvistų kurtinamu palaimos spindesiu, jei tik jis galėtų padėti galvą ant mylimosios kelių Sode, kur kiekvienas krūmas yra Gėrio medis.

Kadangi – o ir mes tai turėtume žinoti – geidimas to, kas yra toli, gimdo lemūrą tojo, kuris iš mūsų gali tai pagrobti, Robertą apėmė baimė, kad ir šito Rojaus malonumuose bus įsipainiojęs Žaltys. Taigi jam šovė mintis apie Saloje jo laukiantį Ferantę, vikresnįuzurpatorių.

28.

APIE ROMANŲ KILMĘ

Įsimylėjėliai labiau myli savo nelaimes nei savo džiaugsmus. Robertas negalėjo savęs įsivaizduoti kitaip, nei amžiams atskirtą nuo tos, kurią mylėjo, bet kuo labiau jautėsi nuo jos atskirtas, tuo labiau jį kankino mintis, kad tam kitam yra kitaip.

Matėme, kad Mazarino apkaltintas buvęs ten, kur iš tiesų nebuvo, Robertas įsikalė į galvą, jog Ferantė atvyko į Paryžių ir nepraleisdavo progos užimti jo vietos. Jei tai tiesa, kardinolo įsakymu Robertas suimtas ir išsiųstas į „Amarilį", tačiau Ferantė liko Paryžiuje ir visiems (kartu ir Jai!) buvo Robertas. Todėl pakakdavo įsivaizduoti Ją greta Ferantės, ir toji jūrų skaistykla virsdavo tikru pragaru.

Robertas žinojo, kad pavydas gimsta be jokio sąryšio su tuo, kas yra, ko nėra, o gal ir niekada nebus; kad jo protrūkis įsivaizduojamą nelaimę paverčia tikru skausmu; užvaldytasis pavydo primena hipochondriką, kuris suserga iš baimės, kad yra ligonis. Todėl šiukštu, kalbėjo, nepasiduoti tiems skausmingiems tauškalams, kurie verčia tave įsivaizduoti Ją su Kitu, o niekas nesukelia tiek abejonių kaip vienatvė, ir niekas taip kaip prasimanymai nepaverčia dvejonių tikrove. Tačiau, pridurdavo, negalėdamas išvengti meilės, negaliu išvengti pavydo, o negalėdamas išvengti pavydo, negaliu išvengti prasimanymų.

Tikrai, pavydas iš visų baimių yra pats nedėkingiausias jausmas: kai bijai mirti, jauti palengvėjimą galvodamas, kad, priešingai, mėgausies ilgu gyvenimu ar kur nukeliavęs rasi amžinos jaunystės šaltinį; kai esi neturtingas, guodiesi mintimi, kad gali rasti lobį – kiekvieną baimę lydi teikianti jėgų viltis. Kitaip yra mylint tą, kuri toli: meilei nuotolis – lyg vėjas liepsnai: užpučia mažą, dar labiau įpučia didelę.

Jei pavydas randasi iš didelės meilės, tas, kuris nepavydi sa-

vo mylimosios, nėra įsimylėjęs, arba myli ne visa širdim, žinia, kad yra tokių įsimylėjėlių, kurie, bijodami, kad jų meilė gali užgesti, palaiko ją ieškodami bet kokių dingsčių pavydui.

Taigi pavyduolis (geidžiantis, kad jo mylimoji būtų tyra ir ištikima) nenori galvoti apie ją kitaip, kaip tik apie vertą pavydo, kitaip tariant, neištikimą, šitaip savo kančia kurstydamas stingamos meilės palaimą. Dar ir todėl, kad mintis, jog tau priklauso tolima mylimoji, nors gerai žinai, kad tai netiesa, nesukelia tau tokio gyvo jos paveikslo, taip neprimena jos šilumos, raudonio, kvapo, kaip mintis, kad tomis gėrybėmis mėgaujasi Kitas, būdamas tikras, kad tavęs ten nėra, o tuo, kad tavo priešas yra ten, esi jei ne tikras, tai bent nebūtinai netikras. Meilės aktas, kurį įsivaizduoja pavyduolis, yra vienintelis būdas, kuriuo gali įtikinamai vaizduotis kito ir jos susijungimą meilės guolyje, jei ne neabejotiną, tai bent jau galimą, kai jo paties yra tikrai negalimas.

Kita vertus, tas, kuris pavydi, negali ir nenori įsivaizduoti priešingai, nei tai, ko bijo, dar daugiau, gali jausti malonumą tik didindamas savo skausmą, ir kentėti dėl to didžiulio malonumo, kurio, žino, jam neteks patirti. Meilės malonumai – tai liga, kurios geidi, kur pinasi švelnumas ir kančia, meilė – tai savanoriška beprotybė, pragariškas rojus ir dangaus pragaras – žodžiu, trokštamų priešybių dermė, skausmingas juokas ir trapus deimantas.

Taip kenčiančiam, bet prisimenančiam tuos begalinius pasaulius, apie kuriuos kalbėtasi prieš keletą dienų, Robertui atėjo į galvą mintis, ne, – Mintis, didelis anamorfinis Proto proveržis.

Kitaip tariant, manau, kad jis galėjo pamėginti sukurti istoriją, nebūdamas jos pagrindiniu herojumi, nes tos istorijos veiksmas vyko ne šiame pasaulyje, o Romanų Šalyje, ir tie nuotykiai vyko lygiagrečiai su tais, kurie vyko jo gyvenamame pasaulyje, tačiau tos nuotykių sekos niekada negalės nei susikirsti, nei susilieti.

Kas Robertui iš to? Labai daug. Nusprendęs sukurti istoriją iš kito pasaulio, egzistavusio tik jo galvoje, jis taptų to pasaulio viešpačiu, pasirūpindamas, kad ten vykstantys dalykai neviršytų pakantos ribų. Kita vertus, tapęs savo sukurtų romanų skaitytoju, galėtų pasinerti į savo herojų sielvartą: argi romanų skaitytojai negali nepavydėdami įsimylėti Tisbės, kaip savo pakaitalu pasinaudodami Piramu, ir kankinasi dėl Astrėjos, įsivaizduodami save Celadono vietoje?

Romanų Šalyje meilė nekėlė jokio pavydo: ten tai, kas mums nepriklauso, tam tikra prasme yra mūsų, o to, kas šitame pasaulyje mums priklausė, bet buvo atimta, ten tiesiog nėra, netgi jei tai, kas ten yra, primena tai, ką tikrai egzistuojančio niekada neturėjome arba esame praradę...

Taigi Robertui reikėjo parašyti (ar tik sugalvoti) romaną apie Ferantę ir jo meilės nuotykius su Lelija, nes tik kurdamas tą menamą pasaulį galėjo užmiršti realiajame pasaulyje pavydo keliamas kančias.

Be to, svarstė Robertas, kad suprasčiau, kas man nutiko ir kaip patekau į Mazarino paspęstas pinkles, turėčiau atkurti tų įvykių Istoriją, rasdamas jos priežastis ir slaptuosius motyvus. Bet ar yra kas netikresnio už mūsų skaitomas Istorijas, kur jei du autoriai aprašo tą patį mūšį, tiek tuose aprašymuose neatitikimų, kad net pagalvojame, jog tai du skirtingi mūšiai? Ir ar yra kas tikresnio už Romaną, kurio pabaigoje visos Mįslės išaiškinamos pagal Tikėtino dėsnius? Romanas pasakoja dalykus, kurie gal tikrai nebuvo įvykę, bet kuo puikiausiai galėję vykti. Aprašydamas savo nelaimes kaip Romaną, galiu tikėtis, kad visoje toje maišalynėje yra nors vienas intrigos sprendimo būdas, taigi aš nesu slogučio auka. Šioji mintis – tai klastinga pirmosios antitezė, nes tuomet toji Romano istorija turėtų susilieti su tikrąja mano istorija.

Ir pagaliau, toliau argumentavo Robertas, manasis pasakojimas yra apie meilę moteriai, o tik Romane, jokiu būdu ne

Istorijoje, svarstomi Meilės klausimai, ir tik Romanui (Istorijai – niekada) rūpi paaiškinti, ką galvoja ir patiria tos Ievos dukros, kurios nuo pat pirmųjų Žemės Rojaus dienų iki mūsų laikų Rūmų Pragaro taip kreipė žmonių giminės likimą.

Protingi argumentai – kiekvienas atskirai, bet ne visi kartu. Iš tiesų yra skirtumas tarp to, kuris rašo romaną, ir to, kurį kankina pavydas. Tas, kurį kankina pavydas, mėgaujasi įsivaizduodamas tai, ko nenori matyti tikrai įvykstant, kartu nenori tikėti, kad tai tikrai atsitiko, tuo tarpu tas, kuris rašo romaną, ne tik visais būdais stengiasi, kad skaitytojas mėgautųsi įsivaizduodamas tai, ko niekada nebuvo nutikę, bet ir užsimirštų, kad skaito, ir patikėtų, jog tai tikrai nutikę. Tas, kuris dega pavydu, skaitydamas kitų parašytus romanus patiria nepakeliamas kančias, nes viskas, ką kiti yra pasakę, jam atrodo susiję su jo istorija. Įsivaizduokime tą, kuris bando kurti tą savo istoriją. Argi nesakoma, kad pavyduolis ir šešėlį palaiko kūnu? Todėl nors ir kokie šešėliniai būtų romano herojai, kadangi romanas yra tikras Istorijos brolis, tam, kuris pavydi, jie rodosi per daug apčiuopiami, tuo labiau jei yra ne kieno kito, o jo paties.

Bet, kita vertus, Robertas turėtų žinoti, kad Romanai, be privalumų, turi ir trūkumų. Kaip medicina moko apie nuodus, metafizika nederamomis subtilybėmis drumsčia religijos dogmas, etika rekomenduoja didybę (kuri ne visiems dera), astrologija globoja prietarus, optika klaidina, muzika žadina aistras, geometrija skatina neteisėtą valdžią, o matematika – šykštumą, taip ir Romano Menas, nors ir perspėdamas, kad pasakos prasimanytus dalykus, atveria mums Absurdo Rūmų duris, o kai vėjavaikiškai pro jas įeiname, mums už nugaros jas užtrenkia.

Tačiau ne mūsų galioje sutureti Robertą nuo šito žingsnio, nes žinome, kad tikrai jį žengė.

29.

FERANTĖS DVASIA

Kada Ferantės istorija vėl atgyja? Robertas nutarė, kad geriausia bus tęsti nuo tos dienos, kai šis, išdavęs prancūzus, kurių pusėje apsimestinai gynė Kazalę, pasivadinęs kapitonu Gamberu, pabėgo į ispanų stovyklą.

Gal ten jį džiaugsmingai sutiko koks nors didikas, pažadėjęs pasibaigus karui pasiimti kartu į Madridą. Ten, Ispanijos karaliaus dvaro aplinkoje, prasideda Ferantės kelias į viršūnes, ten jis sužino, kad valdovų savivalė yra jų dorybė. Valdžia – nepasotinama pabaisa, kuriai privalo tarnauti kaip ištikimas vergas, idant galėtų gaudyti kiekvieną trupinį nuo josios stalo ir naudotis kiekviena proga lėtai ir skausmingai kopti aukštyn, pradėdamas ginkluotu asmens sargybiniu, samdomu žudiku ir patikėtiniu, paskui apsimesdamas bajoru.

Ferantė neabejotinai buvo guvaus, bet linkusio į pikta proto, todėl iškart suprato, kaip toje aplinkoje turėtų elgtis: buvo mokomas ar tiesiog nuspėjo tuos dvaro elgesio principus, kuriuos sinjoras de Salazaras norėjo įdiegti Robertui.

Jis puoselėjo savo vidutinybę (niekšingoji pavainikio prigimtis), nebijodamas iškilti vidutiniuose dalykuose, kad atėjus laikui nebūtų vidutinis iškiliuose dalykuose.

Jis suprato, kad negalėdamas įlįsti į liūto kailį, lendi į lapės, nes po Tvano liko daugiau lapių nei liūtų. Kiekvienas gyvūnas turi savą išmintį, o iš lapės išmoko, kad atviras žaidimas neteikia nei naudos, nei malonumo.

Paprašytas paskleisti tarp tarnų kokį gandą, kad pamažu jis pasiektų jų pono ausis, nors mokėjo pasinaudoti kambarinės prielankumu, tuoj sakydavo pamėginsiąs smuklėje pakalbinti vežiką; o jei pasitaikydavo kartu su vežiku smuklėje linksmintis, reikšmingai šypsodamasis tvirtindavo gerai žinąs, kaip prakalbinti guvią kambarinę. Jo ponas, nežinodamas, ką jis daro ir ką dar ruošiasi daryti, netekdavo jam galios, Ferantė gi žinojo, kad tas, kuris ne iš karto atskleidžia savo kortas, verčia kitus dvejoti; taip jis paskleidžia aplink save paslapties kerus, o toji paslaptis verčia kitus jį gerbti.

Kad atsikratytų savo priešų, – iš pradžių tai buvo pažai ir arklininkai, vėliau – bajorai, laikę jį sau lygiu, – jis nusprendė pulti aplinkiniais keliais, niekada tiesiai: įžvalgus žmogus kaunasi iš gerai paruoštos pasalos, niekada nesiimdamas akivaizdžių veiksmų. Jei ką darydavo akivaizdžiai, tai tik norėdamas suklaidinti, jei kirsdavo kokį sumanų kirtį, tai labai netikėtai, stengdamasis paneigti atskleistas užmačias. Niekada nepuldavo priešininko, kai šis būdavo stiprus (priešingai, rodydavo jam draugiškumą ir pagarbą), o tik kai jis tapdavo bejėgis – tuomet tarytum skubėdamas į pagalbą nustumdavo stačiai į prarają.

Meluodavo dažnai, bet su nuovoka. Žinojo, jog norėdamas, kad juo patikėtų, turįs parodyti sakantis tiesą, kuri jam kenkia, ir nutylintis ją, kai iš to gali gauti naudos. Kita vertus, tarp žemesnės padėties žmonių stengėsi atrodyti nuoširdus, kad garsas apie tai pasiektų galingųjų ausis. Įsitikino, kad apsimetinėti su sau lygiais – klaida, o neapsimetinėti su aukštesnio rango asmenimis – akiplėšiškumas.

Nesielgė nė per daug atvirai, bent jau ne visada, bijodamas, kad kiti neperprastų jo elgesio ir kurią dieną nenumatytų jo ėjimų. Tačiau neperlenkdavo ir veidmainiaudamas, būgštaudamas, kad po poros kartų jo apgaulė bus atskleista.

Norėdamas tapti protingas, pratinosi pakęsti kvailius, kurie jį supo. Nebuvo toks neapdairus, kad suverstų jiems visas savo

klaidas, bet kai statymas būdavo svarus, pasirūpindavo, kad visada greta būtų atpirkimo ožys (kuris, skatinamas garbėtroškos, visada išsišokdavo, tuo tarpu jis likdavo nuošalyje), kuriam jau ne jis, o kiti priskirdavo kaltę.

Žodžiu, dėjosi pats darantis tai, kas galėjo pasisukti jo naudai, bet kitų rankomis darė visa, kas vėliau galėjo sukelti pyktį jo atžvilgiu.

Puikuodamasis savo dorybėmis (kurias verčiau derėtų vadinti prakeiktu apsukrumu) žinojo, kad dalį atskleisdamas, o kitą dalį nutylėdamas laimės daugiau, nei viską tiesiai pasakydamas. Kartkartėmis puikuodavosi iškalbingai tylėdamas, atsainiai demonstruodamas savo pranašumą, bet niekada neatsiskleisdamas iki galo.

Žingsnis po žingsnio kildamas visuomeninės padėties laiptais ir gretindamasis prie aukštesnės padėties žmonių, puikiai išmoko pamėgdžioti jų elgseną ir kalbą, bet ką išmokęs rodė bendraudamas tik su žemesnės padėties asmenimis, kuriuos norėdavo pakerėti dėl kokių nors niekingų tikslų; tačiau su stovinčiais aukščiau stengėsi atrodyti to neišmanantis ir žavėjosi juose tuo, ką ir pats jau mokėjo.

Atlikdavo kiekvieną jam pavestą nedorą darbą, bet tik jei šis nebūdavo toks baisus, kad patys sumanytojai juo vėliau bjaurėtųsi; prašomas padaryti tokį nusikaltimą, jis atsisakydavo, pirma, kad jie nemanytų, jog kurią dieną sugebėtų tą patį ir jiems padaryti, antra, nenorėdamas, jei piktadarystė šaukėsi Dievo keršto, tapti nepageidautinu jų sąžinės graužaties liudytoju.

Viešai rodė gailestingumą, bet vertais laikė tik palaužtą tikėjimą, sutryptą dorybę, savimeilę, nedėkingumą, šventų dalykų niekinimą; širdyje burnojo prieš Dievą ir tarė pasaulį gimus atsitiktinai, tačiau tikėjo likimu, pasiruošusiu pakreipti savo vagą palankia kryptimi tam, kuris moka pakreipti jį savo naudai.

Retomis atokvėpio akimirkomis smagindavosi tik su ištekė-

jusiomis kekšėmis, pasileidusiomis našlėmis ir begėdėmis mergaitėmis. Bet labai nuosaikiai, – regzdamas savo kėslus Ferantė kartais mokėjo atsisakyti greitos naudos, jei tik nujausdavo dar kitą piktadarystę, nes jo klasta nė akimirką neleisdavo jam pailsėti.

Taigi gyveno diena iš dienos lyg už užuolaidos pasaloje sustingęs žudikas, kur nematyti durklo atšvaitų. Žinojo, kad pirmoji sėkmės taisyklė – laukti progos, tačiau kankinosi, nes ta proga jam atrodė dar taip toli.

Tas nedoras atkaklus troškimas atėmė jam sielos ramybę. Įsitikinęs, kad Robertas iš jo atėmė teisėtai priklausiusią vietą, niekuo negalėjo pasitenkinti, o vieninteliu gėriu ir laime jis regėjo brolio nelaimę, kokią tik šiam pajėgė surengti. Jo galvoje kovėsi išgalvoti milžinai ir niekur – jūroje, sausumoje ar danguje – jis negalėjo rasti išsigelbėjimo ar ramybės. Tai, ką turėjo, jį žeidė, tai, ko troško, buvo jo kančių priežastis.

Jis niekada nesijuokdavo, nebent smuklėje, girdydamas nieko nenutuokiantį informatorių. Bet savo kambario prieglobstyje kiekvieną dieną žiūrėdavosi į veidrodį, tikrindamas, ar eisena neišduoda nerimo, ar žvilgsnis neatrodo per daug įžūlus, ar daugiau nei įprastai palenkta galva nerodo dvejonės, ar pernelyg gilios raukšlės kaktoje neatskleidžia suirzimo.

Bet kai vėlyvą naktį liaudavosi žiūrėjęsis ir nusimesdavo kaukę, pasirodydavo toks, koks tikrai buvo, – ak, tuomet Robertas negalėdavo susilaikyti pusbalsiu nepakartojęs prieš keletą metų skaitytų eilių:

Akyse, kur liūdesys gyvena ir mirtis,
liepsna plazdena nerami, skaisčiai raudona,
kreivi žvilgsniai ir perkreiptos lėliukės
atrodo kometos, o blakstienos – dagtys,
irzlūs, išdidūs, beviltiški trenksmai –
dejonės, atokvėpiai – žaibai.

O kadangi net piktame niekas nėra tobulas, tai ir Ferantė, negalėdamas suvaldyti savo begalinės niekšybės pertekliaus, neišvengiamai turėjo žengti klaidingą žingsnį. Iš savo pono gavęs užduotį pagrobti didžiai kilmingą skaisčią mergaitę, skirtą labai doram bajorui, ėmėsi rašyti meilės laiškus, kuriuos pasirašydavo jį sukursčiusiojo vardu. Paskui, jai jau taisantis miegoti, įsibrovė į josios alkovą ir, pavertęs nežaboto žavesio auka, ja pasinaudojo. Vienu mostu apgaudamas ir ją, ir jos sužadėtinį, ir tą, kuris pagrobimą buvo užsakęs.

Nusikaltimą atskleidus, suvertė kaltę savo šeimininkui, kuris žuvo kaudamasis dvikovoje su apgautuoju sužieduotiniu, bet Ferantei teko išvažiuoti į Prancūziją.

Kartą, linksmai nusiteikęs, Robertas pasodino Ferantę ant pavogtos mulės ir sausio mėnesio naktį paleido per Pirėnus; kumelė, matyt, buvo įstojusi į reformačių pranciškonių vienuolyną, nes oda jos buvo lyg vienuolio abitas, o pati tokia romi, santūri, nuosaiki ir paklusni, kad be kūno marinimo, kurį lengvai galėjai spėti iš kaulėtų šonų, sulig kiekvienu žingsniu puldavo ant kelių bučiuoti žemę.

Kalnų kriaušiai atrodė lyg apdrėbti rūgpieniu, taip ištisai jie baltavo. Tie keli medžiai, iki pat viršūnės neužkloti sniego, stovėjo baltut baltutėliai, tarytum nusimetę marškinius drebėtų labiau nuo šalčio nei nuo vėjo. Saulė lindėjo už debesų ir nedrįso nė nosies laukan kišti. O jei kartais parodydavo savo skaistų veidelį, tai tik įsisukusi į pūkuotą debesų gobtuvą.

Pakeliui sutikti reti praeiviai atrodė tarsi nuo Alyvų kalno einantys maldininkai, kurie giedojo *lavabis me et super nivem dealbabor*... Ir pats Ferantė, regintis save tokį baltą, jautėsi lyg būtų išvoliotas sėlenų miltuose.

Vieną naktį iš dangaus pasipylė tokie dideli ir tiršti vatos gniužulai, kad būgštavo galįs pavirsti sniego stulpu, kaip kiti pavirsta druskos stulpais. Pelėdikės, šikšnosparniai, žiogai, drugiai ir apuokai šoko aplink lyg laukiniai, tarytum norėdami jį sume-

džioti. O galiausiai dar trenkėsi nosimi į pakaruoklio, groteskiškai kadaruojančio tamsoje, kojas...

Tačiau Ferantė – nors Romaną ir turėtų paįvairinti malonūs aprašymai – negalėjo būti komedijos veikėjas. Jis siekė tikslo, savaip įsivaizduodamas Paryžių, prie kurio dabar artėjo.

Ir kurio geiste geidė: „O, Paryžiau, beribi užutėki, kuriame banginiai virsta delfinais, šalie undinių, tuštybių muge, malonumų sode, intrigų labirinte, pataikautojų Nile ir apsimetinėjimo Vandenyne!“

Ir čia Robertas, siekdamas tokio vaizdo, kurio dar nebūtų parašęs nė vienas romanų autorius, norėdamas perteikti jausmus to ištroškusio godūno, skubančio užkariauti miestą, kur susipynė Europos kultūra, Azijos gausa, Afrikos šėlsmas, Amerikos turtai, kur naujovės rasdavo sau palankią dirvą, apgaulė – išimtinę teisę, prabanga – vidurį, drąsa – areną, grožis – amfiteatrą, mada – lopšį, dorybė – kapą, įdėjo į Ferantės lūpas tokį akiplėšišką šūkį: „Paryžiau, aš ateinu!“

Pakeliui iš Gaskonijos į Puatu, o iš ten į Il de Fransą Ferantei pasisekė įvykdyti keletą begėdiškų apgaulių, kurių dėka jis permetė šiokius tokius turtus iš poros mulkių kišenių į savąsias, todėl į sostinę atvyko vaizduodamas jauną santūrų ir malonų bajoraitį, pasivadindamas sinjoru Del Pocu. Kalbos apie jo klastas Madride Paryžiaus dar nebuvo pasiekusios, tad jis netruko susidraugauti su keletu karalienei artimų ispanų, tuoj įvertinusių jo sugebėjimą teikti konfidencialias paslaugas valdovei, kuri, nors ištikima savo sutuoktiniui ir iš pažiūros gerbianti kardinolą, vis dėlto palaikė ryšius su priešo dvaru.

Šlovė apie šį ištikimą vykdytoją pasiekė Rišeljė ausis, o šis, puikiai išmanantis žmogaus sielos vingius, suprato, jog karalienei tarnaujantis žmogus be skrupulų ir visada stokojantis pinigų, gavęs dosnesnį atlyginimą, galėtų pasitarnauti ir jam, todėl ėmė juo naudotis taip slapta, kad nė artimiausi jo padėjėjai neįtarė buvus šį jauną agentą.

Ferantė turėjo įgimtą sugebėjimą lengvai išmokti kalbas ir mėgdžioti tartis, be to, Madride tam buvo paskyręs nemaža laiko. Paprastai savo gabumais jis nebuvo linkęs puikuotis, bet kai kartą Rišeljė jo akivaizdoje priėmė anglų šnipą, parodė galįs su tuo išdaviku susikalbėti. Todėl Rišeljė, pablogėjus Prancūzijos ir Anglijos santykiams, išsiuntė jį į Londoną, kur, apsimetęs Maltos pirkliu, privalėjo rinkti žinias apie laivų judėjimą tos šalies uostuose.

Dabar Ferantė galėjo džiaugtis dalies savo svajonių išsipildymu: jis buvo šnipas, ir ne kokio eilinio didiko, o biblinio Leviatano, kurio rankos siekė į visas puses.

Šnipas (išgąstingai piktinosi Robertas) – didžiausias dvarų maras, Harpija, kuri dažytu veidu ir išskėtusi plėšrius gyvatės nagus šikšnosparnio sparnais sklando virš karališkojo pietų stalo, klausydamasi išpūtusi dideles ausis, pelėda, matanti tik tamsoje, gyvatė rožyne, tarakonas, čiulpiantis saldžiausius gėlių syvus ir paverčiantis juos mirtinais nuodais, prieškambarių voras, rezgantis įmantriausių kalbų tinklą, į kurį sukrenta visos praskrendančios musės, kumpasnapė papūga, kuri viską, ką girdi, pakartoja, paversdama tiesą melu, o melą – tiesa, chameleonas, mainantis spalvas – bet kuria apsigaubiantis, išskyrus jam skirtąją iš prigimties. Visos savybės, kurių gėdytųsi kiekvienas, tik, žinia, ne tas, kuris pagal Dievo (ar velnio) planą gimė tarnauti blogiui.

Bet Ferantei nepakako būti vien tik šnipu ir valdyti tuos, kurių mintis kitiems atskleisdavo, ne, jis norėjo būti, kaip anuomet sakydavo, dvigubu šnipu, kuris tarytum pasakų pabaisa galėtų eiti dviem priešingomis kryptimis. Jei arena, kurioje susiremia pasaulio galingieji, yra intrigų labirintas, kaip turėtų atrodyti Minotauras, kuriame susijungusios dvi priešingos prigimtys? Dvigubas šnipas. Jei mūšio tarp karališkųjų dvarų lauką galėtume pavadinti pragaru, per kurį Nedėkingumo vaga teka greitas vandeningas Užmaršties Flegetontas, kur kunku-

liuoja drumzlinas aistrų vanduo, koks trigalvis Cerberis skalija, uosdamas ir ieškodamas ten įėjusio, siekdamas jį sudraskyti? Dvigubas šnipas...

Vos tik atsidūręs Anglijoje ir šnipinėdamas Rišeljė, Ferantė nutarė praturtėti, padarydamas vieną kitą paslaugą anglams. Avies taukų prigaravusiose smuklėse, prie alaus bokalų prisigraibęs nuogirdų iš tarnų ir smulkių tarnautojų, bažnytiniams sluoksniams prisistatė esąs ispanų dvasininkas, nusprendęs atsimesti nuo Romos katalikų Bažnyčios, kurios šlykštybės nebegalėjęs ilgiau pakęsti.

Saldžiausia giesmė tiems popiežiaus priešininkams, tik ir ieškojusiems progos parodyti katalikų dvasininkų nedorą. O Ferantei net nereikėjo prisipažinti to, ko jis nė nežinojo. Anglų rankose buvo anoniminė kito kunigo išpažintis, nesvarbu, tikra ar prasimanyta. Tuomet Ferantė patvirtino dokumentą, pasirašydamas jį vieno Madrido vyskupo vardu, kartą prieš jį pasipuikavusio ir kuriam atkeršyti jis buvo prisiekęs.

Iš anglų gavęs užduotį grįžti į Ispaniją, kur surinktų kitų kunigų, pasiryžusių apšmeižti Šventąjį Sostą, pareiškimus, uosto smuklėje susitiko keliautoją genujietį, su kuriuo susidraugavęs išgavo, jog tikrasis šio vardas Machmudas, be to, jis atsimetėlis, Rytuose priėmęs musulmonų tikėjimą, bet persirengęs portugalų pirkliu renka žinias apie anglų laivyną, tuo tarpu kiti Osmanų imperijos šnipai tą patį veikia Prancūzijoje.

Ferantė jam prisipažino Italijoje dirbęs turkų šnipams ir priėmęs jų tikėjimą, pasivadindamas Dženet Oglu. Jis netruko parduoti jam žinias apie laivus Anglijos uostuose, kartu paimdamas atlyginimą už slapto pranešimo perdavimą Machmudo draugams į Prancūziją. Anglijos dvasininkai tikėjo jį jau išplaukus į Ispaniją, jis gi norėjo iš savo viešnagės Anglijoje išpešti kuo daugiau naudos, tad užmezgė ryšius su Admiraliteto pareigūnais, prisistatydamas jiems esąs venecijietis, pavarde Grančeola (tą vardą sugalvojo prisiminęs kapitoną Gamberą), vyk-

dęs slaptus tos Respublikos Tarybos įpareigojimus, atskleidžiant prancūzų prekybos laivyno planus. Dabar, persekiojamas dėl dvikovos, ieškąs prieglobsčio draugiškoje šalyje. Kad įrodytų savo ištikimybę, pasiruošęs savo naujiesiems šeimininkams pranešti, jog Prancūzija renka žinias apie Anglijos uostus, pasinaudodama tokiu Machmudu, turkų šnipu, kuris gyvena Londone apsimesdamas portugalu.

Machmudas nedelsiant suimtas, pas jį rasti užrašai apie laivus Anglijos uostuose, ir Ferantė, arba Grančeola, pripažintas asmeniu, vertu pasitikėjimo. Patikintas, kad galų gale galės rasti prieglobstį Anglijoje, su pirma apvalia sumele kelionpinigių jis išsiųstas į Prancūziją, kur turėjo prisidėti prie kitų anglų šnipų.

Atvykęs į Paryžių, tuoj pat perdavė Rišeljė žinias, anglų išgautas iš Machmudo, paskui susirado žmones, kurių adresą jam buvo davęs atsimetėlis genujietis, prisistatė jiems Karoliu iš Breskos, buvusiu vienuoliu, perėjusiu tarnauti kitatikiams, neseniai surengusiu Londone sąmokslą, kuris sugriaus pasitikėjimą visa ta krikščionių paderme. Tie agentai juo patikėjo, juo labiau kad jau buvo girdėję apie knygelę, kurioje anglikonų bažnyčia aprašė ispanų kunigo niekšybes, – o naujienoms pasiekus Madridą, prelatas, kuriam Ferantė priskyrė tą išdavystę, buvo suimtas ir dabar inkvizicijos požemiuose laukė mirties.

Iš turkų agentų Ferantė išgavo jų surinktas žinias apie Prancūziją ir per kurjerį perdavęs jas anglų Admiralitetui vėl gavo atlyginimą. Tuomet nuėjo pas Rišeljė ir pranešė apie Paryžiuje rezgamą turkų klastą. Rišeljė vėl stebėjosi Ferantės sugebėjimais ir ištikimybe. Ir patikėjo jam dar keblesnę užduotį.

Kardinolui jau seniai rūpėjo tai, kas vyko markizės de Rambujė salone, nes įtarė, kad toje laisvamaniškoje aplinkoje šnabždamasi ir prieš jį. Jis suklydo, nusiųsdamas ten vieną iš savo patikėtinių, kuris kvailai apie tokias kalbas pradėjo klausinėti. Artenisė tam tuomet atsakiusi, kad jos svečiai puikiai žino jo-

sios pagarbą Jo eminencijai, todėl net ir galvodami apie jį ką bloga, niekada nedrįstų jos akivaizdoje kalbėti apie jį kitaip, nei gražiausiais žodžiais.

Dabar kardinolas planavo atsikviesti į Paryžių užsienietį, kuris tuose susirinkimuose galėtų lankytis. Trumpai tariant, Robertui tingėjosi kurti, kokiais keliais Ferantė galėjo atsirasti salone, tačiau neabejojo, kad pasirodė jis su rekomendacijomis ir persirengęs: užsitraukęs peruką, su balta barzda, pomada ir dažais pasendintu veidu, juodu raiščiu ant kairiosios akies – štai jums abatas de Morfis.

Robertas nepajėgė įsivaizduoti, kad Ferantė, toks panašus į jį kaip du vandens lašai, tais dabar jau tolimais vakarais galėjo būti greta, tačiau prisiminė matęs pagyvenusį abatą su juodu raiščiu ant akies, tad nusprendė, jog šis ir buvo Ferantė.

Po daugiau nei dešimties metų toje aplinkoje vėl sutikęs Robertą! Negalima apsakyti, su kokiu piktdžiugišku pavydu tas nedorėlis stebėdavo savo nekenčiamą brolį. Jei jo veido nebūtų dengusi kaukė, būtų buvę matyti, kokia piktdžiuga iškreipė jį, kaip jis pagaliau suprato radęs progą sutrypti Robertą, pasisavinti jo vardą ir turtus.

Pirmiausia ėmėsi jį sekti, ištisas savaites per kiekvieną vakarėlį stebeilydamasis į jo veidą, siekdamas perskaityti kiekvieną mintį. Pratęs slėpti savąsias, kartu buvo labai įžvalgus. Kita vertus, meilės neįmanoma nuslėpti: kaip ir bet kurią liepsną, ją išduoda dūmai. Sekdamas Roberto žvilgsnį, Ferantė netruko suprasti, kad Robertas myli Sinjorą. Todėl nutarė pirmiausia atimti iš Roberto tai, kas šiam buvo visų brangiausia.

Ferantė matė, kad Robertas, savo kalba patraukęs Sinjoros dėmesį, nedrįso prie jos prieiti. Brolio neryžtingumas buvo jam į naudą: Sinjora galėjo jį suprasti kaip abejingumą, o ko nors nepaisymas yra geriausias būdas tą žmogų užvaldyti. Robertas pats nutiesė Ferantei kelią. Ferantė palaukė, kol Sinjorą nuka-

muos dvejonės, o paskui, sulaukęs tinkamiausios progos, pradėjo ją vilioti.

Bet ar galėjo Robertas pripažinti, kad Ferantė jaučia tokią pat meilę, kokia pats degė? Tikrai ne. Ferantė laikė moterį nepastovumo įsikūnijimu, apgaulės įnagiu, permainingą šnekoje, vangią darbe ir greitą užgaidoms. Auklėtas apsimetėlių asketų, nuolatos kartojusių, kad *El hombre es el fuego, la mujer la estopa, viene el diablo y sopla*, jis dabar kiekvieną Ievos dukrą laikė netobulu padaru, gamtos klaida, kančia akims – jei bjauri, širdies graužatim – jei graži, despotiška tiems, kurie ją myli, priešiška tiems, kurie ją niekina, palaida troškimuose, neperkalbama pyktyje ir galinčia pakerėti lūpomis ir surakinti žvilgsniu.

Tačiau kaip tik ta panieka stūmė jį gundyti: iš burnos jam liejosi meiliausi žodžiai, o širdis jau džiaugėsi aukos pažeminimu.

Todėl Ferantė skubėjo užvaldyti tą kūną, kurio jis (Robertas) net mintyse nedrįso paliesti. Tas, kuris nekentė visko, kas Robertui buvo šventa, turėjo – dabar – atimti iš jo Leliją, kad paverstų ją banalia savo komedijos meiluže? Kokia kančia. Ir kokia skausminga pareiga sekti beprotiška romanų logika, verčiančia dalyvauti šlykščiausiose aistrose, kai reikia pradėti savo vaizduotės kūdikį – patį nekenčiamiausią iš visų veikėjų.

Bet kito kelio nebuvo. Lelija privalėjo atsiduoti Ferantei, – priešingu atveju kam kurti fikciją, jei ne tam, kad joje numirtum?

Kaip ir kas ten įvyko, Robertas negalėjo įsivaizduoti (nes pats niekada dar to nepatyrė). Gal Ferantė naktį prasmuko į Lelijos miegamąjį, aišku, ropšdamasis vijokliais (tvirtai susipynusiais, sutemus viliojančiais kiekvieną mylinčią širdį), kylančiais iki pat jos alkovos.

Štai Lelija aprauda savo išniekintą skaistybę, ir kiekvienas patikėtų jos pasipiktinimu, tik ne Ferantė, įsitikinęs, kad kiekvienas žmogus – apgavikas. Štai Ferantė suklumpa priešais ją

ir prabyla. Ką sako? Veidmainiškai kalba tai, ką Robertas ne tik norėjo jai pasakyti, bet ir pasakė, nors ji nežinojo, kieno tie žodžiai.

Iš kur tas niekšas, svarstė Robertas, sužinojo, ką rašiau jai siųstuose laiškuose? Ne vien juose, o ir tai, ką Sen Savenas man diktavo Kazalėje ir ką tikrai sunaikinau! Net ir tuose, kuriuos dabar rašau čia, laive! Tačiau nėra abejonės, dabar Ferantė nuoširdžiu balsu tarė Robertui taip gerai pažįstamus žodžius:

„Sinjora, nuostabiojoje Pasaulio knygoje jau nuo pirmosios jo sukūrimo dienos parašyta, kad aš sutiksiu jus ir pamilsiu... Atleiskite netekusiam vilties jo įkarštį, ar verčiau jo nepaisykite, nes valdovai neprivalo pastebėti savo vergų mirties... Argi vietoje mano akių neįstatėte dviejų distiliacijos aparatų, kad mano gyvastis iš jų išvarvėtų, virtusi tyru vandeniu? Meldžiu, nepasukite savo puikios galvos: Jūsų žvilgsnio malonės netekęs, aš tapau neregys, nes jūs manęs nematote, negirdėdamas jūsų žodžių esu nebylys, nes Jūs su manim nekalbat, ir neteksiu atminties, jei manęs neatsiminsite... Ak, kad meilė paverstų mane bejausmiu daiktu, mandragora, iš akmens trykštančiu šaltiniu, kuris nuplautų sielvartą!“

Ponia dabar neabejotinai virpėjo taip stipriai, kaip virpa kalinys, kai kažkas sulaužo jo Santūros grotas ir numeta šilkines Progos kopėtėles, o jos akys švytėjo meile, kurią pirma norėjo nuslėpti. Tereikėjo ją dar truputį paspausti, ir Ferantė neapsiribojo Roberto parašytais žodžiais, jis rado dar ir kitų žodžių, kuriuos dabar liejo į jos, pakerėtos, ausis, kartu pakerėdamas ir Robertą, kuris neprisiminė, kad būtų juos parašęs.

– O mano blyškioji saule, prieš jūsų skaistų veidą aušros rausvosios liepsnos blanksta! O švelniosios akys, nuo jūsų žvilgsnio tetrokštu susirgti. Ir veltui bėgčiau laukais ar miškais, jus užmiršti geisdamas. Neplyti žemėje tokio miško, neauga miške toks medis, nėra medyje tokios šakos, nešauna nuo šakos tokia

šakelė, nesiskleidžia ant šakelės toks žiedas, nevirsta žiedas tokiu vaisiu, kur neregėčiau aš jūsų šypsenos...

Matydamas ją raustant, toliau kalbėjo:

– O, Lelija, jei tik žinotumėt! Mylėjau jus dar nepažindamas jūsų veido nė jūsų vardo. Ieškojau ir negalėjau jūsų rasti. Bet vieną dieną lyg angelas aplankėte mane... Žinau, galvojate, kodėl manoji meilė nelieka tyra tyloje ir skaisti iš tolo... O, mano širdie, juk matote, aš mirštu, ir siela mane apleidžia, neleiskite jai pasklisti ore, suteikite jai prieglobstį tarp savo lūpų!

Ferantė kalbėjo taip nuoširdžiai, kad ir pats Robertas jau troško, idant ji pakliūtų į tojo saldžiąsias pinkles. Tik taip galėjo būti tikras jos meile.

Lelija pasilenkė, kad jį pabučiuotų, bet nedrįso, taip tris kartus priartindama ir vėl atitraukdama lūpas nuo to geidaujamo atodūsio, paskui sušuko:

– Taip, taip, jei manęs nepavergsit, jau niekada nebūsiu laisva ir nebūsiu skaisti, jei manęs jėga nepaimsit!

Ir suspaudusi jo ranką, ją pabučiavusi priglaudė sau prie krūtinės, paskui pritraukė jį prie savęs, švelniai pagrobdama alsavimą nuo jojo lūpų. Ferantė pasilenkė prie to linksmybių indo (kuriam Robertas buvo patikėjęs savo širdies pelenus), ir du kūnai susijungė į vieną sielą, o dvi sielos į vieną kūną. Robertas jau nebesuprato, kas buvo jos glėbyje, nes juk ji manė esanti jo glėbyje, ir stumdamas artyn Ferantės lūpas, stengėsi atitraukti savąsias, kad tas kitas negalėtų džiaugtis jos bučiniais.

Taip Ferantei bučiuojant, o jai atsakant, bučiniai ištirpo be pėdsakų, ir Robertas galėjo būti tikras, kad iš jo pagrobta viskas. Tačiau negalėjo liautis galvojęs apie tai, ko nenorėjo įsivaizduoti: žinojo, kad meilei būdingas perteklius.

To pertekliaus užgautas, užmiršęs, kad dabar su Ferante, kurį tarė esant Robertu, ji patvirtina tai, ko Robertas taip troško, jis nekentė Lelijos ir lakstė po laivą, stūgaudamas:

– O, nedorėle, pavadindamas tave moterim, įžeisčiau visą

tavąją giminę! Tai, ką padarei, labiau dera furijai, nei moteriai, o ir plėšrūnės vardas būtų per didelė garbė tokiai pragaro pabaisai! Esi blogiau už gyvatę, kuri apnuodijo Kleopatrą, blogiau už raguotąją gyvatę, viliojančią paukštelius, kad numalšintų jais savo alkį, blogiau už amfisbeną, kuri sučiupta paskleidžia tiek nuodų, kad ją sučiupęs bemat numiršta, blogiau už leps, kuris keturiais nuodingais dantimis supūdo kūną to, kuriam įkanda, blogiau už jakulą, kuris šoka nuo medžio ir pasmaugia savo auką, blogiau už kolubrą, prileidžiantį šaltinius nuodų, blogiau už basiliską, kuris žudo žvilgsniu! Požemių ragana, kuri nepažįsti nei Dangaus, nei žemės, nei meilės, nei tikėjimo, akmens, kalno, ąžuolo pagimdyta pabaisa!

Paskui sustojo, vėl supratęs, kad ji atsiduoda Ferantei, palaikiusi jį Robertu, todėl ne prakeikta, o išvaduota iš tos pasalos turėtų būti.

– Atsargiau, mano saldžiausioji meile, jis atėjo pas tave prisidengęs mano veidu, žinodamas, kad kitų negalėtum mylėti, kaip tik mane! Ką dabar turėčiau daryti, jei ne savęs neapkęsti, kad jo galėčiau nekęsti? Ar galiu leisti, kad būtum išduota, mėgaudamasi jo glamonėmis, tikėdama, jog aš jas teikiu? Aš, kuris sutikau šiame kalėjime gyventi, kad galėčiau dienąnakt svajoti tik apie tave, ar galiu dabar leisti, kad manydama mane pakerėjusi, taptum jo burtų auka? Ak, Meile, Meile, Meile, ar tu manęs gana jau nenubaudei, argi tai nėra mirtis be mirties?

30.

APIE MEILĖS LIGĄ, ARBA EROTINĘ MELANCHOLIJĄ

Dvi dienas Robertas vėl šalinosi šviesos. Sapnavo vien tik numirėlius. Jam sudirgo dantenos ir burna. Skausmas iš vidurių persimetė į krūtinę, paskui į nugarą, ir nors nieko nevalgė, vėmė rūgštimi. Juodoji tulžis, ėdanti ir naikinanti visą kūną, kilo burbulais, panašiai kaip verdamas vanduo.

Neliko abejonių, kad jis susirgo tuo, ką visi vadino Erotine Melancholija (ir neįtikėtina, kad tik dabar tai pastebėjęs). Argi tą vakarą pas Artenisę jis neišaiškino, kad mylimo asmens atvaizdas sukelia meilę, lyg vaiduoklis įsiverždamas pro akių angas – sielos duris ir langus? Bet paskui meilės vaizdas gyslomis nuteka į kepenis, sukeldamas goslumą, kuris visą kūną pažadina sukilti, ir stačiai eina užkariauti širdies citadelės, iš kur puola ir pavergia tauriausias smegenų galias.

Kitaip tariant, kone išveda iš proto savo aukas, sujaukia jų jausmus, užtemdo protą, paleidžia vaizduotę, ir vargšas įsimylėjėlis sulysta, išsenka, jo akys įdumba, jis dūsauja ir nyksta, kankinamas pavydo.

Kaip išgyti? Robertas manė žinąs vaistų vaistą, šiaip ar taip, jam nepasiekiamą: būti greta mylimosios. Tik nesuprato, kad to negana, nes melancholikai tokie tampa ne dėl meilės, jie įsimyli, kad suteiktų formą savo melancholijai: jie renkasi pačias nuošaliausias vietas, kur gali dvasiškai bendrauti su nepa-

siekiama mylimąja, svajodami su ja suartėti; bet, suartėję, dar labiau kamuojasi, trokšdami vėl ko nors siekti.

Robertas bandė prisiminti, ką buvo girdėjęs iš Erotinę Melancholiją tyrinėjusių mokslo vyrų. Atrodo, ją sukelia dykinėjimas, miegojimas ant nugaros ir ilgas sėklos sulaikymas. Jis gi jau daug dienų buvo priverstas dykinėti, o dėl sėklos sulaikymo – vengė ieškoti to priežasčių ar imtis kokių nors priemonių.

Buvo girdėjęs, kad medžioklė gali padėti užsimiršti, tad nusprendė dar karščiau imtis plaukimo pamokų ir nebesiilsėti ant nugaros, bet viena iš jausmus žadinančių medžiagų yra druska, o plaukiant druskos nuryjama pakankamai... Be to, prisiminė girdėjęs, kad nuolatos kaitinami saulės afrikiečiai yra labiau pasileidę nei šiauriečiai.

Gal maistas skatino tą jo polinkį į aistras? Daktarai draudė valgyti žvėrieną, žąsies kepenėles, pistacijas, triufelius ir imbierą, bet nieko nesakė, kokių žuvų reikėtų vengti. Liepė saugotis pernelyg prašmatnių rūbų, tokių kaip sabalų kailiai ar aksomas, taip pat muskuso, ambros, muskato riešutų ir Kipro miltelių, bet ką jis galėjo išmanyti apie tuos kvapus, kurių šimtai sklido iš sodo, ar apie tuos, kuriuos vėjai atpūsdavo nuo Salos?

Daugeliui tų pragaištingų poveikių būtų galėjęs pasipriešinti kamparu, vaistine agurkle ar kiškio kopūstais; klizmomis, ar sukeldamas pykinimą sultinyje ištirpdyta vitriolio druska; ar pagaliau nuleisdamas kraujo iš kraujagyslės rankoje arba paktoje; arba valgydamas vien tik cikoriją, salotas, melionus, vynuoges, vyšnias, slyvas ir kriaušes, o svarbiausia – ką tik nuskintas mėtas... Viso to „Dafnėje“ jis negalėjo rasti.

Todėl vėl ėmė pliuškentis vandenyje, stengdamasis nepriryti per daug vandens ir kuo mažiau ilsėtis.

Nesiliovė galvojęs apie istoriją, kurią pats sukūrė, tačiau pasipiktinimas Ferante dabar liejosi galingais grybšniais, ir jis rungėsi su jūra taip, tarytum versdamas ją paklusti nugalėtų ir savo priešą.

Po keleto dienų vieną popietę pirmą kartą pastebėjo auksinį savo krūtinės plaukų atspalvį ir, – rašo vartodamas gausybę retorinių įmantrybių, – tokius pat gaktikaulio plaukus. Suprato juos taip išryškėjus todėl, kad kūnas nudegė, o kartu ir sutvirtėjo, nes ant rankų išvydo pūpsant raumenis, kurių anksčiau niekada nepastebėdavo. Įsivaizdavo esąs Heraklis ir prarado atsargumą. Kitą dieną paniro į vandenį nepersijuosęs lynu.

Nutarė nusileisti kopėčiomis, paskui išilgai laivo plaukti į dešinę, iki vairo, tuomet apiplaukti paskuigalį ir grįžti pro kitą pusę, plaukdamas po bušpritu. Ir paleido į darbą rankas ir kojas.

Jūra tą dieną nebuvo rami, ir bangelės nuolat priplakdavo jį prie laivo šonų, todėl turėjo dvigubai eikvoti jėgas – plaukdamas išilgai laivo ir kartu stengdamasis laikytis nuo jo atstu. Jau sunkiai kvėpavo, bet drąsiai yrėsi tolyn. Kol pasiekė pusiaukelę, kitaip tariant, paskuigalį.

Čia suprato išeikvojęs visas jėgas. Nebeturėjo galios nei nuplaukti likusią pusę kelio, nei grįžti atgal. Pabandė nusitverti vairo, bet šis, apaugęs glitėsiais, slydo iš rankų ir girgždėjo svyruodamas nuo bangų mūšos čia į vieną, čia į kitą pusę.

Virš galvos matė galeriją, o už jos langų žinojo esant savo saugų būstą. Galvojo, kad jei kartais kopėtėlės laivo priekyje atsikabintų, galėtų ilgas valandas, kol numirs, leisti svajodamas apie denį, kurį tiek kartų troško palikti.

Saulę uždengė debesys, kūną pradėjo stingdyti šaltis. Atvertė galvą, lyg ruošdamasis miegoti, o kai netrukus vėl atsimerkė ir apsivertė kniūbsčias, pamatė, kad atsitiko tai, ko bijojo: bangos nešė jį tolyn nuo laivo.

Sukaupė jėgas ir grįžo prie šono, paliesdamas jį, lyg tikėdamasis įgauti tvirtybės. Virš galvos pamatė pro šaudymo angą išsikišusią patranką. Jei tik turėtų lyną, galėtų sumegzti kilpą ir pamėginti užmesti ją ant vamzdžio, o paskui užlipti aukštyn, rankomis įsitvėręs lyno, o kojomis spirdamasis į medį... Bet ne tik neturėjo lyno, nebūtų pakakę nei drąsos, nei jėgų lipti į tokį

aukštį... Beprasmiška taip mirti, prie pat savo prieglobsčio slenksčio.

Tuomet apsisprendė. Dabar, apsukus paskuigalį, nuotolis, skyręs jį nuo kopėčių, buvo tas pat, ar būtų grįžęs dešine puse, ar plaukęs toliau kairiąja. Lyg traukdamas burtus, pasirinko plaukti išilgai kairiojo šono, stengdamasis, kad srovė jo nenuneštų nuo „Dafnės“.

Jis plaukė sukandęs dantis, įtempęs raumenis, nedrįsdamas atsikvėpti, tvirtai nutaręs išgyventi, net jei – taip tarė – numirtų.

Su džiaugsmo šūksniu jis pasiekė bušpritą, atsistūmė nuo laivo pirmagalio ir jau buvo prie Jokūbo kopėčių – o kartu su juo tegu Viešpats, Pulkų Dievas, palaimina visus šventuosius patriarchus iš Šventojo Rašto.

Jėgos išseko. Gal pusvalandį plūduriavo įsikabinęs kopėčių. Bet pagaliau jam pavyko užsikepurnėti į denį, kur ėmėsi apmąstyti savo patirtį.

Pirma, jis jau mokėjo plaukti ir galėjo apsukti laivą nuo vieno galo iki kito, ir priešingai; antra, toks darbas jį visiškai nualino; trečia, kadangi nuotolis nuo laivo iki kranto buvo daug kartų ilgesnis už visą „Dafnės“ perimetrą, net ir per atoslūgį, negalėjo tikėtis plaukte pasiekti kokį nors tvirtą pagrindą; ketvirta, taip, atoslūgis priartino jį prie sausumos, bet plaukti prieš srovę reikėjo daugiau pastangų; penkta, jei kartais nuplauktų pusę kelio ir nebeturėtų jėgų tęsti, nebepajėgtų nė grįžti atgal.

Tad privalėjo tęsti pratybas, persijuosęs lynu, bet jau daug ilgesniu. Norėjo plaukti į rytus tiek kiek leistų jėgos, o paskui parsitempti atgal. Tik taip diena iš dienos mankštindamasis vėliau būtų galėjęs mėginti ir pats vienas.

Pasirinko ramią popietę, kai saulė jau buvo jam už nugaros. Susirado ilgiausią lyną, vieną jo galą tvirtai pririšo prie grotstiebio, o jį patį paliko gulėti suraitytą denyje, pasiruošusį vieną po kito sukti visus užraitus. Plaukė ramiai, per daug nepa-

vargdamas, tankiai ilsėdamasis. Žiūrėjo į paplūdimį ir du kyšulius. Tik dabar, žvelgdamas iš apačios, suprato, kaip toli toji įsivaizduojama linija, – nutįsusi nuo vieno kyšulio iki kito iš pietų į šiaurę, – už kurios atsidurtų vakarykštėje dienoje.

Buvo blogai supratęs tėvą Kasparą, manydamas, kad koralų rifas prasideda ten, kur baltos putotos bangelės atverdavo pirmąsias uolas. Tuo tarpu net per atoslūgį koralai augo daug toliau nuo kranto. Kitaip „Dafnė“ būtų galėjusi išmesti inkarą arčiau sausumos.

Todėl nuogomis kojomis užkliudė kažką, ką galėjo įžvelgti po vandeniu tik virš jo užplaukęs. Kartu apstulbo pamatęs judant vandenyje spalvingus pavidalus ir pajutęs nepakeliamai degant šlaunį ir blauzdą. Lyg kas būtų jam įkandęs ar įsikibęs nagais. Bėgdamas nuo to guoto, pasispyrė kojomis, tad susižeidė dar ir pėdą.

Čiupo virvę ir ėmė taip stipriai traukti, kad grįžo į laivą nudrėksta nuo rankų oda, bet labiau nerimo dėl sužeistos kojos ir pėdos. Jos buvo nusėtos labai skausmingais pūlinėliais. Nuplovė juos gėlu vandeniu, tai kiek malšino deginimą. Tačiau vakarop ir visą naktį deginimas grįžo kartu su baisiu niežuliu, miegodamas jis turbūt kasėsi, nes ryte pūlinėliai kraujavo ir iš jų sunkėsi baltas skystis.

Tuomet griebėsi tėvo Kasparo tepalo (Spiritus, Olea, Flores), kuris uždegimą kiek numalšino, bet dar visą dieną jautė pagundą nagais tuos skaudulius išdraskyti.

Dar sykį įvertino savo patirtį ir padarė keturias išvadas: rifas buvo arčiau, nei įsivaizdavo pagal atoslūgio užbrėžtą liniją, todėl galėjo mėginti žygį pakartoti; kai kurie ant jo susikaupę gyvūnai – vėžiai, žuvys, gal koralai ar aštrūs akmenys – galėjo sukelti kokį užkratą; jei norėtų ten grįžti, turėtų apsirengti ir apsiauti, tačiau tai varžytų jo judesius; kadangi vis tiek negalės apsaugoti viso kūno, privalo pasirūpinti, kad matytų po vandeniu.

Ši paskutinė išvada jam priminė, kad turi tą Stiklinį Kūną, arba kaukę regėti po vandeniu, kurią jam rodė tėvas Kasparas.

Užsisegė ją ant sprando ir įsitikino, kad dengia ji visą veidą, leisdama žvelgti lauk tarytum pro langą. Pamėgino kvėpuoti ir pajuto, kad truputis oro prasiveržia vidun. Jei praeina oras, praeis ir vanduo. Ją užsidėjęs turės sulaikyti kvėpavimą – kuo daugiau liks joje oro, tuo mažiau pateks vandens – ir ištraukti iš vandens, vos tik ji prisipildys.

Užduotis nelengva, ir Robertas tris dienas bandė visas naudojimosi ja pakopas, bet nenutoldamas nuo „Dafnės". Prie jūreivių gultų rado porą drobinių getrų, kurie, per daug nevaržydami, saugojo pėdas, ir ilgas, ties blauzdomis surišamas kelnes. Pusdienį sugaišo vėl mokydamasis tų judesių, kuriuos jau puikiai mokėjo plaukdamas nuogas.

Paskui plaukiojo su kauke. Giliau vandenyje nedaug tegalėjo matyti, bet daug uolekčių po savimi lyg akvariume įžvelgė praplaukiant auksines žuveles.

Trys dienos, tarė. Per jas Robertas išmoko žiūrėti po vandeniu sulaikęs kėpavimą, paskui plaukti atsimerkęs, po to vandenyje nusiimti kaukę. Taip darbuodamasis instinktyviai išmoko naują padėtį: įkvėpdavo, atstatydavo krūtinę ir imdavo spirtis kojomis, lyg greitai eitų, keldamas aukštyn smakrą. Tačiau daug sunkiau buvo išlaikant pusiausvyrą vėl užsidėti kaukę ir surišti ją ant sprando. Be to, tuoj pagalvojo, kad atsidūręs virš rifo, tokioje vertikalioje padėtyje kliūtų už uolų, o iškišęs galvą virš vandens, nematytų, ką spardo po vandeniu. Todėl nusprendė, kad geriau bus ne rišti, o tiesiog abiem rankom prispausti kaukę prie veido. Taip galėjo stumtis pirmyn tik judindamas kojas, gulėdamas, kad neatsitrenktų į ką gilumoje. Tokio būdo dar niekada nebuvo mėginęs ir turėjo nemažai pasidarbuoti, kol pagaliau galėjo juo patikimai naudotis.

Per tuos bandymus kiekvienas staigus judesys virsdavo nauju jo Romano apie Ferantę skyriumi.

O kad Ferantė būtų pelnytai nubaustas, įliejo į savo istoriją dar daugiau pagiežos.

31.

POLITIKŲ BREVIJORIUS

Kita vertus, negalėjo delsti, privalėjo tęsti savo istoriją. Teisybė, Poetai, papasakoję kokį įsidėmėtiną įvykį, kuriam laikui jį vėl palieka, idant prikaustytų skaitytoją, – taip galima atpažinti gerai suregztą romaną, tačiau temos tos negalima palikti per daug ilgai, kad skaitytojas nepasimestų tarp daugelio kitų lygiagrečių linijų. Todėl derėjo grįžti prie Ferantės.

Pavilioti iš Roberto Liliją tebuvo vienas iš dviejų tikslų, kurių Ferantė nutarė siekti. Antrasis tikslas – užtraukti Robertui kardinolo nemalonę. Nelengvas planas: kardinolas net nenujautė apie Roberto egzistavimą.

Bet Ferantė mokėjo išnaudoti progas. Vieną dieną Rišeljė skaitė jo akivaizdoje laišką ir tarė jam:

– Kardinolas Mazarinas man rašo apie kažkokius anglų išrastus Simpatijos Miltelius. Ar negirdėjote Londone apie juos kalbant?

– Eminencija, kas tai yra?

– Sinjore Pocai, ar kuo jūs ten vardu, įsidėmėkite, kad į klausimą niekada neatsakoma klausimu, ypač kalbantis su aukštesnės padėties asmeniu. Jei žinočiau, kas tai yra, tikrai jūsų neklausčiau. Ką gi, jei ne apie šiuos miltelius, tai gal girdėjote minint naują būdą, kaip nustatyti ilgumą?

– Prisipažinsiu, kad nieko apie tai nežinau. Jei Jūsų Eminencija norėtų mane apšviesti, gal galėčiau...

– Sinjore Pocai, būtumėt juokingas, jei nebūtumėt įžūlus. Nešeimininkaučiau šioje šalyje, jei mokyčiau kitus paslapčių, kurių pats nežinau – nebent tie kiti būtų Prancūzijos karalius, bet tai, atrodo, jums negresia. Todėl darykite tai, ką mokate: klausykitės išpūtęs ausis ir aiškinkitės paslaptis, apie kurias jums neteko girdėti. Paskui papasakosite jas man ir pasistengsite viską užmiršti.

– Eminencija, visada taip elgiausi. Bent jau manau taip elgęsis, nes užmiršau, kad taip elgiausi.

– Toks jūs man patinkate. Galite eiti.

Po kurio laiko tą neužmirštamą vakarą Ferantė išgirdo, kaip Robertas dėsto kaip tik apie tuos miltelius. Jam pasirodė negana vien tik informuoti Rišeljė, kad italų bajoras, artimai bendraujantis su anglu d'Igbiu (kuris, kaip žinia, buvo susijęs su Bakingemo kunigaikščiu), atrodo, daug žino apie jį dominančius miltelius.

Pradėjęs kenkti Robertui, Ferantė siekė užimti jo vietą. Todėl pranešė kardinolui, kad jis, Ferantė, pasivadino sinjoru Del Pocu todėl, kad būdamas informatorius privalėjo likti nežinomas, o iš tiesų jis buvo tikrasis Robertas de la Griva, per Kazalės apgultį narsiai kovęsis prancūzų pusėje. Tas kitas, taip klastingai kalbantis apie tuos angliškus miltelius, tėra menku pranašumu pasinaudojęs apgavikas avantiūristas, kuris Londone prisistatęs Machmudu Arabu veikė kaip turkų šnipas.

Taip kalbėdamas Ferantė ruošėsi tai akimirkai, kai, sužlugdęs brolį, pakeis jį, pasirodys kaip vienintelis ir tikrasis Robertas ne tik La Grivoje likusiems giminaičiams, bet ir visam Paryžiui, tarsi tas kitas niekada nė nebūtų egzistavęs.

Tuo pat metu, kai apsimetęs Robertu stengėsi užkariauti Lelijos palankumą, Ferantė, kaip ir visi, sužinojo apie Sen Marso nesėkmę ir, aišku, labai rizikuodamas, bet pasiryžęs dėl savo keršto paaukoti gyvybę, dėdamasis Robertu puikavosi to sąmokslininko draugų būryje.

Todėl galėjo dar pašnibždėti kardinolui, kad tariamai Robertas de la Griva, tiek daug išmanantis apie anglų paslaptį, neabejotinai dalyvauja sąmoksle, kartu atvesdamas du liudininkus, kurie patvirtino matę Robertą su vienu ar kitu asmeniu.

Kaip matome, iškilo visas melo ir kaukių statinys, paaiškinantis spąstus, į kuriuos įkliuvo Robertas. Tačiau Robertas į juos pateko dėl pačiam Ferantei nežinomų priežasčių ir jam nežinomais keliais, nes jo planus sugriovė Rišeljė mirtis.

Kas gi iš tiesų įvyko? Visais ir kiekvienu nepasitikintis Rišeljė naudojosi Ferante, niekam nieko apie jį nesakydamas, netgi Mazarinui, kuriuo aiškiai nepasitikėjo, matydamas, kaip jis lyg maitvanagis tykoja jo ligoto kūno. Bet ligai progresuojant, Rišeljė perdavė Mazarinui šiokių tokių žinių, neatskleisdamas jų šaltinio:

– Beje, mano mielasai Julijau...

– Klausau, Eminencija ir Brangiausiasis tėve...

– Nenuleiskite akių nuo tokio Roberto de la Grivos. Vakarais jis lankosi pas sinjorą de Rambujė. Atrodo, kad daug išmano apie tuos jūsų Simpatijos Miltelius... Be to, pasak vieno iš mano informatorių, jaunuolis nesibodi sąmokslininkų draugijos...

– Eminencija, nesivarginkite. Aš viskuo pasirūpinsiu.

Ir Mazarinas pradėjo savo ruožtu domėtis Robertu, sužinodamas tai, ką išdavė žinąs tą vakarą, kai šis buvo suimtas. Nė nenumanydamas apie Ferantę.

Tuo tarpu mirė Rišeljė. Kas galėjo nutikti Ferantei?

Rišeljė mirus, jis neteko paramos. Turėjo užmegzti ryšius su Mazarinu, nes niekšybė – klastingas heliotropas, kuris visada sukasi galingiausiojo pusėn. Bet negali pasirodyti naujajam Dievo tarnui be įrodymų, ko esi vertas. Neaptinka jokių Roberto pėdsakų. Jis susirgo, išvyko kelionėn? Ferantė galvojo apie viską, tik ne apie tai, kad šmeižtas įgavo kūną ir Robertas buvo suimtas.

Ferantė nedrįsta pasirodyti Roberto pavidalu, bijodamas sukelti įtarimą tų, kurie žino, kad jis toli nuo čia. Kad ir kas buvo nutikę tarp jo ir Lelijos, nutraukia su Ja visus ryšius, elgiasi šaltai, kaip tas, kuris žino, kad kiekvienai pergalei reikia laiko. Supranta, kad išsiskyrimas tik į naudą: pernelyg akivaizdūs jausmai netenka patrauklumo, o vaizduotė siekia toliau nei žvilgsnis; feniksas irgi renkasi nuošalias vietas, kad gyvuotų jo legenda.

Bet laikas spaudžia. Reikia, kad Robertui grįžus Mazarinas jį jau įtartų ir trokštų jo mirties. Ferantė pasitaria su savo bičiuliais iš karaliaus dvaro ir sužino, kad prie Mazarino galima prieiti per jaunąjį Kolberą, kuriam ir nusiunčia laišką, kuriame užsimena apie anglų grėsmę ir ilgumų klausimą (nieko apie jį neišmanydamas ir tik vieną kartą girdėjęs Rišeljė jį minint). Už savo žinias paprašo sūdrios sumos ir yra pakviečiamas susitikti. Ateina persirengęs senu abatu, su įprastu juodu raiščiu ant akies.

Kolberas ne naivuolis. Abato balsas jam pasirodo pažįstamas, kalbos įtartinos, jis pašaukia du gvardiečius, prisiartina prie savo svečio, nuplėšia raištį ir barzdą, ir kas stoja prieš jį? Tas pats Robertas de la Griva, kurį asmeniškai įdavė savo vyrams, kad pasodintų jį į laivą, kuriuo plaukė daktaras Berdas.

Pasakodamas šią istoriją Robertas netvėrė džiaugsmu. Ferantė savo valia pateko į spąstus. „San Patricijau, tai jūs?“ – sušuko Kolberas. Ferantė nustėręs tylėjo ir buvo įmestas į vienutę.

Robertas smaginosi įsivaizduodamas Kolbero ir Mazarino pokalbį, nes pastarajam viskas buvo nedelsiant pranešta.

– Eminencija, tas žmogus pamišęs. Galiu suprasti, kad jis išdrįso mesti patikėtą užduotį, bet kad ateitų parduoti mums tai, ką patys jam esame atskleidę – tai jau pamišimo ženklas.

– Kolberai, neįmanoma, kad kas nors būtų toks pamišęs, jog palaikytų mane kvailiu. Todėl mūsų žmogus žaidžia, manydamas, kad visos kortos jo rankose.

– Kaip suprasti?

– Pavyzdžiui, jis įsėdo į tą laivą ir nedelsiant sužinojo viską, ką reikėjo sužinoti, todėl nematė prasmės ilgiau jame pasilikti.

– Bet jei būtų norėjęs mus išduoti, būtų bėgęs pas ispanus arba olandus. Nebūtų grįžęs mesti mums iššūkio. Pagaliau kam? Dėl pinigų? Gerai žinodamas, jog likęs ištikimas tikrai būtų pelnęs vietą karaliaus dvare.

– Matyt, atskleidė paslaptį, vertą daugiau nei vieta dvare. Patikėkite, pažįstu žmones. Todėl mums nelieka nieko, kaip tik žaisti jo žaidimą. Dar šį vakarą noriu jį pamatyti.

Mazarinas priėmė Ferantę pats gražindamas kviestiniams svečiams padengtą stalą, nukrautą gėrybėmis, kurios rodėsi kažkuo kitu, nei išties buvo. Tarp salotų krepšelių, apsuptų iškvėpintų dirbtinių gėlių ir vaisių girliandomis, ledo taurėse liepsnojo dagtys, o vynas buteliuose buvo visai kitų spalvų, nei galėjai tikėtis.

Mazarinas, tikėjęs, kad Robertas, kitaip tariant, Ferantė, žinojo paslaptį, iš kurios norėjo išpešti didžiausią naudą, nusprendė apsimesti viską žinąs (turiu galvoje viską, ko nežinojo), kad antrasis netyčia ką nors prasitartų.

Kita vertus, Ferantė, stojęs prieš kardinolą, jau nujautė, kad Robertas žinojo paslaptį, iš kurios reikėjo išpešti didžiausią naudą, todėl nusprendė apsimesti viską žinąs, turiu galvoje viską, ko nežinojo), kad antrasis netyčia ką nors prasitartų.

Taigi du vyrai stoja akis į akį, nė vienas nieko nenutuokdamas apie tai, ką mano žinant kitą, o norėdami kits kitą apgauti, ir vienas, ir kitas kalba užuominomis, abu bergždžiai tikėdamiesi, jog kitam žinomas to šifro raktas. Puiki istorija, tarė sau Robertas, ieškodamas siūlo galo kamuolyje, kurį pats susuko.

– Sinjore di San Patricijau, – tarė Mazarinas, prislinkdamas lėkštę su gyvais omarais, atrodančiais lyg virti, prie lėkštės su virtais omarais, atrodančiais lyg gyvi, – prieš savaitę Amsterda-

me mes įsodinome jus į „Amarilį". Negalėjote mesti užduoties – gerai žinote, kad tai jums kainuotų gyvybę. Todėl akivaizdu, kad spėjote atskleisti tai, ką privalėjote atskleisti.

Tokios dilemos akivaizdoje Ferantė suprato, kad jam neapsimoka prisipažinti metus užduotį. Todėl teliko antrasis kelias:

– Jei Jūsų Eminencija to nori, – tarė, – tam tikra prasme žinau tai, ko Jūsų Eminencija pageidavo, kad sužinočiau.

Pats sau pagalvojo: „Dabar bent žinau, kad paslaptis yra laive, pavadintame „Amarilis", kuris prieš savaitę išplaukė iš Amsterdamo..."

– Nagi, nesikuklinkite. Puikiai žinau, kad atradote daugiau, nei galėjau tikėtis. Jums išplaukus, gavau ir kitų žinių, nemanykite esąs vienintelis mano agentas. Todėl žinau, jog tai, ką atskleidėte, verta daug, ir nesiruošiu derėtis. Tik svarstau, kodėl nutarėte sugrįžti tokiais aplinkiniais keliais.

Taip kalbėdamas, rodė tarnams, kur statyti mėsą mediniuose žuvies formos induose, apipiltą ne sultiniu, o sirupu su rožių lapeliais.

Ferantė kuo toliau, tuo labiau įsitikino, kad paslaptis tiesiog neįkainojama, bet žinojo, kad lengva pašauti tiesiai skrendantį paukštį, o ne tą, kuris nuolatos vingiuoja. Todėl norėdamas išlošti laiko mėgino priešininką:

– Jūsų Eminencija žino, kad šiame lošime be klastos neapsieita.

„Tu, sukčiau, – tarė sau Mazarinas. – Nežinai, kiek vertas tavo atradimas, ir lauki, kad pasakyčiau kainą. Bet tau teks prabilti pirmam". Jis stumtelėjo į stalo vidurį ledus, atrodančius tarsi ant šakelių kabantys persikai, ir garsiai tarė:

– Žinau, ką turite. O jūs žinote, kad galite tai pasiūlyti tik man vienam. Kodėl norėtumėt baltą vadinti juodu, o juodą – baltu?

„Prakeikta lapė, – pamanė Ferantė, – nė velnio nežinai, ką aš turėčiau žinoti, blogiausia, kad ir aš pats to nežinau". O garsiai tarė:

– Jūsų Eminencija puikiai žino, kad tiesa kartais yra karti.

– Žinojimas niekada nekenkia.

– Bet kartais teikia skausmą.

– Suteikite man tą skausmą! Nekentėsiu labiau, nei manydamas, kad susitepėt išdavyste ir todėl privalau atiduoti jus į budelio rankas.

Pagaliau Ferantė suprato, kad toliau vaidindamas Robertą gali būti pasiųstas ant ešafoto. Verčiau jau prisistatyti tuo, kuo tikrai esąs, daugių daugiausia gaus nuo liokajaus lazdų.

– Eminencija, – tarė, – apgailestauju iš karto nepasakęs tiesos. Sinjoras Kolberas palaikė mane Robertu de la Griva, o jo klaida, matyt, turėjo įtakos ir tokiam skvarbiam žvilgsniui, kokiu Jūsų Eminencija gali didžiuotis. Tačiau aš nesu Robertas, esu tik jo netikras brolis Ferantė. Prisistačiau, kad perduočiau žinias, kurios Jūsų Eminencijai, mano galva, turėtų būti įdomios, nes Jūsų Eminencija pirmasis užsiminė mus palikusiam garbios atminties Kardinolui apie anglų sąmokslą, Jūsų Eminencija žino... Simpatijos Milteliai ir ilgumų klausimas...

Sulig tais žodžiais Mazarinas apmaudžiai mostelėjo ranka, vos nenumesdamas netikro aukso dubens, papuošto brangakmeniais, meistriškai imituojančiais stikliukus. Suvertė kaltę tarnui, paskui pašnibždėjo Kolberui:

– Išveskite tą žmogų ten, iš kur atvedėte.

Tikra tiesa, kad dievai apakina tuos, kuriuos nori pražudyti. Ferantė manė sukėlęs susidomėjimą parodydamas, jog žino pačias slapčiausias velionio Kardinolo paslaptis, ir iš puikybės persūdė, kaip skundikas, visada norintis pasirodyti žinąs daugiau už savo šeimininką. Bet niekas Mazarinui nebuvo sakęs (o ir sunku būtų tai įrodyti), kad Ferantė ir Rišeljė palaikė ryšius. Prieš Mazariną stovėjo žmogus, nesvarbu, Robertas ar kas kitas, žinantis ne vien tai, ką jis kalbėjo Robertui, bet ir tai, ką buvo rašęs Rišeljė. Iš ko jis tai galėjo sužinoti?

Ferantei išėjus, Kolberas tarė:

– Jūsų Eminencija tiki tuo, ką jis pasakė? Jei jis būtų brolis dvynys, tai viską paaiškintų. Robertas vis dar būtų jūroje ir...

– Ne, jei šitas yra jo brolis, viskas dar labiau susipainioja. Kaip jis gali žinoti tai, ką žinojome tik aš, jūs ir mūsų informatorius anglas, o paskui Robertas de la Griva?

– Brolis galėjo jam viską papasakoti.

– Ne, jo broliui mes viską pasakėme tik tą naktį, o paskui neišleidome jo iš akių iki pat laivui pakeliant inkarą. Ne, ne, šitas žmogus žino per daug dalykų, kurių neturėtų žinoti.

– Ką su juo darysime?

– Įdomus klausimas, Kolberai. Jei tai Robertas, jis žino viską, kas vyko tame laive, ir derėtų jį prakalbinti. Jei tai ne jis, privalome sužinoti, iš kur gavo informaciją. Ir vienu, ir kitu atveju, atmesdami mintį, kad jis turėtų stoti prieš teismą, kur pasakytų per daug ir pernelyg daugeliui ausų, negalime nė atsikratyti juo įsmeigę peilį jam į nugarą – jis dar turi daug ką mums papasakoti. O jei tai ne Robertas, bet, kaip sakė, Ferandas ar Fernandas...

– Atrodo, Ferantė.

– Nesvarbu. Jei tai ne Robertas, kas už jo stovi? Net Bastilijoje nebus saugu. Žinia, kad kaliniai iš ten yra siuntę ir gavę žinių. Privalome laukti, kol prakalbės, ir rasti būdą atverti jam burną, tuo tarpu reikia jį išvežti į niekam nežinomą vietą ir pasirūpinti, kad niekas nesužinotų, kas jis.

Kaip tik tuomet Kolbero protą apšvietė niūri mintis.

Prieš kelias dienas prancūzų karo laivas prie Bretanės krantų sulaikė piratų laivą. Tai buvo – koks sutapimas – olandų fluyt, aišku, sunkiai ištariamu pavadinimu „Tweede Daphne“, arba „Antroji Dafnė“, o tai rodo, – pastebėjo Mazarinas, – jog kažkur turi plaukioti „Pirmoji Dafnė“, o iš to matyt, kad protestantams striuka ne tik su tikėjimu, bet ir vaizduote. Įgula sudaryta iš visokiausio plauko vyrų. Geriausia būtų buvę juos visus pakarti, tačiau vertėjo išsiaiškinti, ar visi jie tarnavo An-

glijai ir iš ko atėmę tą laivą, kad su teisėtais savininkais būtų galima sudaryti naudingą sandėrį.

Todėl nuspręsta buvo prišvartuoti laivą netoli Senos žiočių, nedidelėje ir tokioje nuošalioje įlankėlėje, kad jos nežinojo net maldininkai, iš Flamandijos keliaujantys lankyti švento Jokūbo kapo. Užutėkį atskyrusiame sausumos ruože stovėjo senas fortas, kadaise buvęs kalėjimu, dabar veik nenaudojamas. Į jo kameras ir buvo įmesti piratai, kuriuos saugojo tik trys vyrai.

– Gerai, – tarė Mazarinas, – paimkite dešimt mano gvardiečių, ir tegul jiems vadovauja apdairus kapitonas...

– Kapitonas Biskara. Jis visada elgėsi gerai nuo tų laikų, kai dvikovose su muškietininkais gynė Kardinolo garbę...

– Puiku. Tegul nuveža kalinį į fortą ir uždaro į sargybinę. Biskara valgys kartu su juo jo kambaryje ir lydės pasivaikščioti. Sargyba prie kambario durų tegul stovi ir naktį. Kalėjimas palaužia ir nuožmiausias sielas, o mūsų užsispyrėlis turės tik vieną pašnekovą – Biskara, tad gali būti, kad jam išsprūs koks prisipažinimas. Svarbiausia, kad niekas jo nepažintų nei kelionės metu, nei forte...

– Juk turės išeiti įkvėpti oro...

– Kolberai, truputis išradingumo. Galima uždengti jo veidą.

– Siūlyčiau geležinę kaukę, užrakintą spynele, kurios raktas vėliau būtų įmestas į jūros gelmes...

– Na jau, Kolberai, gal mes gyvename Romanų Šalyje? Juk vakar vakare matėme tuos italų komediantus su odinėmis kaukėmis ilgomis nosimis, jos pakeičia veido bruožus, tačiau burna lieka laisva. Raskite vieną tokią, uždėkite ją taip, kad negalėtų nusiimti, ir parūpinkite jam į kamerą veidrodį, kad kiekvieną dieną mirtų iš gėdos. Norėjo persirengti savo broliu? Ką gi, tegul persirengia Polišineliu! Ir labai prašau nuo čia iki forto važiuoti uždaru ekipažu, sustoti tik naktimis ir neapgyventoje vietoje, neužsukti į pašto stotis. Jei kas nors ko paklaustų, sakyti, kad vežate iš šalies garsią damą, rezgusią sąmokslą prieš Kardinolą.

Ferantė, suglumintas savo juokingos išvaizdos, ištisomis dienomis stebeilijosi (pro grotas, menkai tepraleidžiančias į patalpą šviesą) į pilką nykų kopų puslankį ir užutėkyje vis dar stovinčią „Tweede Daphne".

Biskara akivaizdoje valdėsi, kartais versdamas jį manyti, kad yra Robertas, o kartais – Ferantė, kad jo Mazarinui siunčiami pranešimai būtų prieštaringi. Sykį nugirdo sargybinių pokalbį, iš kurio suprato, kad forto požemiuose įkalinti piratai.

Trokšdamas atkeršyti Robertui už skriaudą, kurios iš jo nepatyrė, dienąnakt svarstė būdus, kaip galėtų sukelti maištą, išlaisvinti tuos niekšus, užimti laivą ir leistis Roberto pėdsakais. Žinojo, nuo ko pradėti, Amsterdame tikrai rastų tokių, kurie pasakytų jam kur link turėjęs plaukti „Amarilis". Tuomet būtų pasivijęs laivą, atskleidęs Roberto paslaptį, išmetęs į jūrą savo įkyrųjį antrininką, o paskui galėtų Kardinolui ką nors parduoti, ir labai brangiai.

Arba ne, sykį jau atskleidęs paslaptį, galėtų nutarti parduoti ją kitiems. Ir kodėl parduoti? Sprendžiant iš to, ką žinojo, Roberto paslaptis turėjo sietis su lobių salos žemėlapiu, o gal su *Alumbrados* ar rozenkreicerių paslaptimi, apie kurią kalbama jau dvidešimt metų. Galėtų ją panaudoti savo labui, tuomet jam nebereikėtų šnipinėti šeimininkui, jis pats turėtų savo šnipų. Kartą užvaldęs turtus ir galią, ne tik susigrąžintų giminės vardą, bet ir Sinjora jam priklausytų.

Aišku, įklimpęs į intrigas Ferantė negalėjo patirti tikros meilės, bet, svarstė Robertas, yra žmonių, kurie niekada nebūtų įsimylėję, jei nebūtų girdėję apie meilę. Gal Ferantė ras savo kameroje kokį romaną, perskaitys jį ir panorės įsimylėti, kad pasijustų tarytum esąs kitur.

Gal per pirmąjį jų susitikimą ji meilės ženklan padovanojo Ferantei savo šukas. Dabar Ferantė bučiuoja jas, o bučiuodamas užsimiršęs skęsta įlankoje, kur dramblio kaulo rostras vagoja vilnis.

Kas žino, gal net tokį ištvirkėlį galėjo pakerėti jos prisiminimas... Dabar Robertas regėjo Ferantę sėdintį tamsoje prieš veidrodį, kuris šiam žvelgiant iš šono atspindėjo tik priešais stovinčią žvakę. Taip žiūrint į dvi švieseles, viena kitos atspindį, žvilgsnis sustingsta, protą užvaldo kerai, randasi regėjimai. Kiek palenkdamas galvą Ferantė matė Liliją, skaistų vaškinį jos veidą, tokį pritvinkusį šviesos, kad sugėrė visus kitus spindulius, šviesūs plaukai lyg tamsi masė krito ant pečių puria sruoga, krūtinė vos matoma po lengvais marškiniais nedidele iškirpte...

Paskui Ferantė (pagaliau! – džiūgavo Robertas), per daug tikėdamasis iš tuščios svajonės, trokšdamas pasitenkinti prisikišdavo prie veidrodžio, tepamatydamas už žvakės atsispindint jo veidą sudarkiusį pupmedį.

Nepakęsdamas praradęs nepelnytą dovaną, tas bjaurus žvėris vėl glostė jos šukas, tačiau dabar padūmavusioje žvakigalio šviesoje tas daiktas (kurį Robertas būtų laikęs pačia mieliausia relikvija) atrodė jam lyg pasiruošusi sukandžioti jo sielvartą dantyta burna.

32.

MALONUMŲ SODAS

Vien mintis apie toje saloje įkalintą Ferantę, žvelgiantį į „Tweed Daphne“, kurios niekada nepasieks, atskirtą nuo Sinjoros, Robertui teikė – pripažinkime – peiktiną, bet suprantamą pasitenkinimą, neatsiejamą ir nuo pasakotojo pasitenkinimo, nes panaudojęs puikią antimetabolę jis sugebėjo savo priešininką uždaryti ir įkalinti jį veidrodiškai skirtingame savojo įkalinimo atspindyje.

Tu iš tos savo salos, su odine kauke ant veido, niekada nepasieksi laivo. O aš iš laivo su stiklo kauke jau greitai pasieksiu savąją Salą. Taip jis (jam) kalbėjo, ruošdamasis pakartoti savo kelionę vandeniu.

Prisiminė, kokiu nuotoliu būdamas nuo laivo susižeidė, todėl iš pradžių plaukė ramiai, su kauke prie diržo. Nusprendęs, kad jau priplaukė koralų rifą, užsidėjo kaukę ir ėmėsi tyrinėti jūros dugną.

Kurį laiką matė tik dėmes, paskui, kaip ūkanotą naktį prie staiga išnirusio stataus uolėto kranto priplaukęs keliautojas, išvydo bedugnės, virš kurios plaukė, kraštą.

Nusiėmė kaukę, išpylė vandenį, vėl užsidėjo, laikydamas rankomis prispaudęs prie veido, ir lėtai judindamas kojas nuplaukė stačiai į prieš akis atsivėrusį reginį.

Štai kokie tie koralai! Sprendžiant iš užrašų, pirmasis įspū-

dis buvo nuostaba ir sutrikimas. Tarsi atsidūrus audinių krautuvėlėje, kur pirklys skleidė jam prieš akis ploniausią šilką ir taftą, brokatą, satiną, damaską, aksomą, kaspinus, raukinius, karpinius, – ir vėl stulas, mantijas, arnotus, albas. Bet visi tie audeklai bangavo patys, gosliai tarytum rytietės šokėjos.

Į tą gamtovaizdį, kurio Robertas nemoka apsakyti, nes mato jį pirmą kartą, o atmintyje neranda vaizdų, kurie padėtų nusakyti jį žodžiais, netikėtai įsiveržia būrys būtybių, kurias – taip – jis galėjo atpažinti ar bent palyginti su kažkuo jau matytu. Tai buvo žuvys, kurių keliai susikirsdavo kaip rugpjūčio danguje krintančios žvaigždės, bet atrodė, kad gamta, parinkdama ir derindama jų žvynų atspalvius ir raštus, norėjo parodyti, kiek pasaulyje yra spalvų ir kiek jų gali tilpti viename paviršiuje.

Buvo ten žuvų įvairių spalvų dryžiais – vienos išilgai, kitos skersai, trečios įstrižai, o dar kitos vingiais. Buvo ir tarytum inkrustuotų mažomis, įmantriai sudėliotomis dėmelėmis, vienos lyg nubertos žirniais ar pupomis, kitos šlakais, kruopomis ar aguonos grūdeliais, arba gyslelėmis, lyg marmuras.

Dar kitos žuvys buvo išraitytos įvijomis ar apipintos grandinėlėmis. Buvo nusagstytų brangakmeniais, nusėtų pinigėliais ar rožėlėmis. Viena, visų gražiausia, atrodė apraizgyta vynuogių ir pieno spalvos juostelėmis, ir visų nuostabiausia, kad po apačia einanti juostelė nė karto nepasimetė, vėl sugrįždama viršun, tarytum vyniojama dailininko rankos.

Tik tuomet, žuvų fone matydamas koralų formas, kurių iš pirmo žvilgsnio nepajėgė atpažinti, Robertas išvydo bananų kekes, duonkrepšius su bandomis, pintines su auksinėmis šliandromis, ant kurių šokinėjo kanarėlės, kolibriai ir šliaužiojo žalieji driežai.

Jis plaukė virš sodo, ne, suklydo, tai buvo lyg suakmenėjęs miškas, grybų liekanos, ne, ir vėl apsigavo, dabar tai atrodė lyg kalvos, raukšlės, daubos, griovos ir olos, gyvų akmenų nuošliauža, kur nežemiška augmenija kūrė plokščias, apvalias ar žvy-

nuotas formas, tarytum apsisiautusias grandelių šarvais, arba sumazgytas ar susisukusias į save. Tačiau nors tokios skirtingos, visos buvo vienodai grakščios ir dailios, jog net ir sukurtosios tariamai atsainiai, lyg atžagariomis rankomis, rodėsi grubiai didingos ir atrodė, taip, pabaisos, bet siaubingo grožio.

Arba vėl (Robertas brauko ir taiso, ir nemoka apsakyti, ką matęs, kaip tas, kuriam pirmą kartą teko apibrėžti apskritimo kvadratą, horizontalų kriaušį, triukšmingą tylą, naktinę vaivorykštę) pavadindamas tai, ką mato, cinoberio krūmais.

Gal trūkstant oro jo protas apdujo, o į kaukę prasiveržiantis vanduo sumaišė formas ir atspalvius. Iškišo virš vandens galvą, kad plaučiai įkvėptų oro, ir toliau plaukė virš to pylimo, sekdamas jo raguvas ir plyšius, ir koridorius, į kuriuos įsmukdavo apgirtę arlekinai, o ant kyšulio, virš koralų (šį kartą panašių į jau pažįstamus, tik begalinius kaip fra'Stefano sūris) tinklo, lėtai kvėpuodamas ir judindamas žnyples ilsėjosi vėžys su grietinėlės spalvos ketera.

Tai, ką pamatė dabar, nebuvo žuvis, bet ir ne lapas, neabejotinai gyva būtybė, lyg dvi didelės balsvos medžiagos skiautės karmino spalvos pakraštėliais, su plunksnų vėduokle; ten, kur galėjai tikėtis akių, buvo matinio lako ragiukai.

Margi polipai, savo gyvatiškai slidžiame kūne atveriantys rausvą burnos kiaurymę, braukė per želdinius baltų varpų avietiniais galiukais; raudonos, žalsvai šlakuotos žuvelės nardė tarp pilkšvų, purpuru nušlakstytų žiedinių kopūstų ir tigrinių šakniagumbių su juosvomis ataugomis... Toliau pamatė porėtas šafrano spalvos didelio gyvūno kepenis, arba gyvsidabrio arabeskų fejerverką, ežius krauju varvančiomis adatomis ir pagaliau tarytum taurę iš švelnaus perlamutro...

Toji taurė jam priminė urną, – pagalvojo, kad kažkur tarp tų uolų ilsisi tėvo Kasparo palaikai. Jau nematomi, jei vandens veikiami jie pasidengė koralų sąžalynais, bet koralai, gerdami žemiškus to kūno syvus, įgavo sodo gėlių ir vaisių pavidalą. Gal

netrukus jis atpažins vargšą senąjį vienuolį, jau virtusį šiose gelmėse nežinoma būtybe, su plaukuotu kokoso riešutu vietoj galvos, dviem suvytusiais obuoliais vietoj skruostų, su neprinokusiu abrikosu kiekvienoje akiduobėje, su vietoj nosies lyg gyvulių mėšlas gumbuota piene, apačioje, ten, kur turėtų būti lūpos, sausomis figomis, vietoje smakro – buroku su atauga, o vietoje gerklės – raukšlėtu artišoku; ties abiem smilkiniais – du kaštono kevalai lyg plaukų kuokšteliai, o vietoje ausų – riešuto kevalo pusės; pirštai – morkos; arbūzas – pilvas; aiva – keliai.

Kaip galėjo Robertas tokias liūdnas mintis dėstyti taip komiškai? To vargšo draugo palaikai – kitos formos – toje vietoje būtų turėję ištarti „Et in Arcadia ego“...

Štai, gal to akmeninio kaukolės formos koralo... Tas akmens antrininkas jam pasirodė esąs ne savo vietoje. Gal iš liūdesio, kilusio prisiminus mirusį mokytoją, o gal norėdamas atimti iš jūros bent vieną iš jos lobių, paėmė jį, o kad tą dieną jau ir taip daug buvo pamatęs, spausdamas tą grobį prie krūtinės grįžo į laivą.

33.

POŽEMINIAI PASAULIAI

Robertui koralai metė iššūkį. Pamatęs, kokia išradinga yra Gamta, jis pasijuto kviečiamas į dvikovą. Negalėjo palikti Ferantės tame kalėjime, o savo istorijos pusiaukelėje: būtų išliejęs savo pyktį priešininkui, bet nepatenkinęs pasakotojo puikybės. Kas Ferantei galėjo nutikti?

Mintis aplankė Robertą vieną rytą, jau nuo aušros iš įprastos vietos žvelgiantį į Salą su viltimi pamatyti Ugniaspalvę Balandę. Rytmečio saulė švietė stačiai į akis ir Robertas pamėgino prie žiūrono galo pritaisyti tarsi snapelį, išplėšęs lapą iš laivo žurnalo, bet kartais tematydavo tik atšvaitus. O saulei pakilus aukščiau, jūra tapo veidrodžiu, antrinančiu kiekvieną josios spindulį.

Bet tą dieną Robertas įsikalė galvon matęs kažką pakylant nuo medžių į saulę ir susiliejant su jos spindulingu ratu. Gal jam tik pasirodė. Toje šviesoje kiekvienas paukštis atrodytų ugninis... Robertas buvo tikras matęs balandę ir nusivylė apsigavęs. Kankinamas tokios dviprasmiškos sielos būsenos, jis pasijuto dar sykį apviltas.

Robertui, dabar tegalinčiam pavydžiai džiaugtis tuo, ką praradęs, nedaug tereikėjo, kad sugalvotų, jog Ferantė turi tai, kas iš jo buvo atimta. Bet kadangi šios istorijos autorius buvo Robertas, – o jis nenorėjo duoti Ferantei daugiau, nei būtina, –

todėl nutarė leisti šiam bendrauti tik su antruoju balandžiu, tuo žalsvai žydru. Todėl, kad jis, Robertas, nors be jokio pagrindo, vis dėlto nusprendė, kad iš poros tas oranžinis turėjo būti patelė, kitaip tariant, Ji. Kadangi Ferantės istorijoje balandė turėjo būti ne nuosavybės tikslas, o tik kelias į ją, jam atiteko patinas.

Ar galėjo žalsvai žydras balandis, skraidantis tik Pietų jūrose, nutūpti ant palangės kaip tik to lango, už kurio Ferantė svajojo apie laisvę? Taip, Romanų Šalyje. Be to, argi negalėjo toji „Tweede Daphne" būti ką tik sugrįžusi iš tų jūrų, kur plaukiojo sėkmingiau nei jos vyresnioji sesuo, parplukdydama triume paukštį, kaip tik dabar ištrūkusį laisvėn?

Šiaip ar taip, Ferantė, nieko neišmanantis apie Antipodus, negalėjo apie tai svarstyti. Jis pamatė balandę, pramogai pirma palesino ją trupiniais, o paskui pagalvojo, ar negalėtų ja pasinaudoti. Žinojo, kad balandžiai kartais gali pernešti žinias; aišku, patikėti savo pranešimą tam paukščiui nereiškė, kad jis tikrai pasieks adresatą – bet iš nuobodulio galima ir pamėginti.

Kieno pagalbos galėjo prašyti jis, kuris iš priešiškumo visiems, net ir pačiam sau, užgyveno tik priešus, o tie keli, kuriais kažkada naudojosi, tebuvo akiplėšos, pasiryžę padėti laimėje, bet ne nelaimėje. Tuomet pagalvojo: prašysiu pagalbos Sinjorą, ji mane myli („kaip jis gali būti toks tikras?" – degdamas pavydu klausė Robertas, pats išgalvojęs tą jo pasitikėjimą savimi).

Biskara buvo palikęs jam visko, ko reikėjo, kad galėtų rašyti, tikėdamasis, kad kurią naktį jam nušvis galvoje ir panorės pasiųsti kardinolui prisipažinimą. Vienoje lapo pusėje jis užrašė Sinjoros adresą, pridurdamas, jog tas, kuris perduos žinią, bus apdovanotas. Kitoje gi parašė, kur esąs (girdėjo prižiūrėtojus minint vietovės vardą), pridurdamas, kad yra tapęs kardinolo niekingo sąmokslo auka ir šaukiasi pagalbos. Tuomet susuko lapelį ir pritvirtinęs jį paukščiui prie kojos, pastūmėjo šįjį skristi.

Tiesą sakant, vėliau šį savo darbą užmiršo, ar bent primiršo. Nes ar galėjo tikėtis, kad žydrasis balandis nuskris stačiai pas

Leliją? Tokie dalykai nutinka tik pasakose, o Ferantė nebuvo iš tų, kurie tiki pasakoriais. Balandį galėjo pašauti medžiokliai, gal skrisdamas pro medžių šakas jis pametė raštelį...

Ferantė negalėjo žinoti, kad balandis pateko į dervos kubilą vieno kaimiečio kieme, o šis nutarė pasipelnyti iš to, kas akivaizdžiai buvo kažkam siunčiamas ženklas, gal net kokiam kariuomenės vadui.

Tas kaimietis nunešė laišką vieninteliam žmogui kaime, kuris mokėjo skaityti, kitaip tariant, klebonui, o šis viską sutvarkė kuo geriausiai. Išsiaiškinęs, kas toji Sinjora, nusiuntė pas ją savo bičiulį su žinia, mainais už deramą auką bažnyčiai ir atlyginimą kaimiečiui. Lelija perskaitė laišką, apsiverkė ir kreipėsi į artimiausius draugus patarimo. Suminkštinti Kardinolo širdį? Gražiai rūmų damai nėra nieko lengviau, betgi ji lankėsi Artenisės salone, o juo Mazarinas nepasitikėjo. Jau sklido satyrinės eilės apie naująjį sielų ganytoją ir kalbėta, kad jos gimė tuose kambariuose. Koketė, eidama pas Kardinolą užtarimo savo draugui, pasmerktų jį dar sunkesnei bausmei.

Ne, reikėjo surinkti narsių vyrų būrį ir bandyti jį išvaduoti. Bet į ką kreiptis pagalbos?

Priėjęs prie šios vietos, Robertas nebežinojo, kaip toliau pasielgti. Jei jis būtų karaliaus muškietininkas ar jaunasis gaskonas, Lelija galėtų kreiptis į tuos narsuolius, garsėjusius savo vienybe. Bet kas rizikuos užsitraukti Kardinolo, gal net paties karaliaus rūstybę dėl užsieniečio, kuris draugauja su bibliotekininkais ir astronomais? Apie pačius bibliotekininkus ir astronomus verčiau nekalbėti: nors ir kurdamas romaną, Robertas negalėjo įsivaizduoti Dinjė kanauninko ar sinjoro Gafarelio, šuoliuojančių kiek jėgos neša į jo kalėjimą – kitaip tariant, į Ferantės kalėjimą, kuris visiems dabar buvo Robertu.

Po kelių dienų Robertą aplankė įkvėpimas. Užmetęs Ferantės istoriją, jis vėl ėmėsi tyrinėti koralų rifą. Tą dieną jis stebėjo

pulką žuvų su geltonais šalmais ant galvų, – lyg būtų jos mūdraujantys kariai. Jos plaukė į plyšį tarp dviejų akmens bokštų – ten, kur koralai virto užtvindyto miesto griuvėsiais.

Robertui pasirodė tarytum tos žuvys keliautų tarp sugriuvusių Ys miesto namų – girdėjo apie jį pasakojant, o ir šiandien jis tebetūno tik per keletą mylių nuo Bretanės krantų, kur jį paskandino bangos. Todėl didžiausia žuvis buvo senasis miesto karalius su savo palyda, ir visi jie skuba ieškoti turtų, kuriuos prarijo jūra...

Bet kam galvoti apie senovės legendą? Kodėl nemanyti, kad žuvys yra pasaulio su savo miškais, kalnais, medžiais ir slėniais gyventojai, nieko nenutuokiantys apie paviršiuje esantį pasaulį? Juk ir mes gyvename nieko neišmanydami apie pasaulius anapus dangaus skliauto, kur žmonės ne vaikšto ir ne plaukioja, o skraido arba plauko laivais oru; jei tai, ką mes vadiname planetomis, tėra jų laivų kiliai, o matome tik jų švytinčius dugnus, tai ir šie Neptūno vaikai mato virš savo galvų mūsų galerų dugnus ir laiko juos eteriniais kūnais, judančiais jų vandeninga padange.

O jei yra būtybių, kurios gyvena po vandeniu, tai kodėl negalėtų būti tokių, kurios gyvena po žeme, – žmonių salamandrų, savo tuneliais galinčių pasiekti ugnį mūsų planetos vidury je, įkvepiančią jai gyvybės?

Taip svarstydamas Robertas prisiminė Sen Saveno išvedžiojimus: manome, jog sunku būtų gyventi mėnulyje, nes ten nėra vandens, bet gal vanduo ten kaupiasi gelmėse, o gamta iškasė jo paviršiuje šulinius, kurie ir yra tos mūsų matomos dėmės. Kas gali pasakyti, kad mėnulio gyventojai nesislepia tose daubose, bėgdami nuo nepakeliamo saulės artumo? Argi pirmieji krikščionys negyveno po žeme? Taip ir mėnuliečiai visą laiką gyvena urvuose, kurie jiems atrodo labai jaukūs.

Ir nebūtinai jie turi gyventi tamsoje. Gal palydovo plutoje yra daugybė kiaurymių ir šviesa patenka į vidų pro tūkstančius

langelių, jų naktį perskrodžia šviesos pluoštai, panašiai kaip bažnyčioje arba „Dafnės“ triume. Arba ne, paviršius nuklotas fosforiniais akmenimis, dienos metu jie sugeria saulės šviesą, o naktimis ją spinduliuoja, ir mėnuliečiai kas saulėlydį prisiperka tų akmenų, kad jų požemiai švytėtų skaisčiau už karaliaus rūmus.

Paryžius, pagalvojo Robertas. Juk žinia, kad šis miestas, kaip ir Roma, visas išraizgytas katakombų, kur, kaip sako, naktimis slepiasi piktadariai ir elgetos.

Elgetos, štai kas gali išgelbėti Ferantę! Elgetos, kuriuos, kaip pasakojama, valdo karalius ir griežčiausi įstatymai, Elgetos, grėsmingų niekšų bendrija, gyvenanti iš nusikaltimų, vagysčių ir klastos, žudynių ir plėšimo, nedorybių, suktybių ir paleistuvystės, apsimesdama, kad naudojasi krikščionišku gailestingumu!

Tik mylinčios moters galvoje galėjo rastis tokia mintis! Lelija, kalbėjo Robertas, nuėjo pasitarti ne pas bažnyčios hierarchus ar dvaro didikus, ne, ji kreipėsi į savo prasčiokę kambarinę, kuri ištvirkavo su vežiku, žinojusiu visas smukles aplink Notr Damą, kur saulei nusileidus susirenka elgetos, dienomis prie katedros portalo kauliję išmaldos... Štai kur kelias.

Tamsią naktį vedlė palydi ją į Sen Marten de Šans bažnyčią, pakelia choro grindų akmenį ir įleidžia į Paryžiaus požemius, kuriais turės keliauti pasišviesdama deglu, ieškodama Elgetų karaliaus.

Ir štai Lelija, persirengusi kilmingu jaunuoliu, liaunas androgenas, eina tuneliais, lipa laiptais ir lenda pro landas, tamsoje matydama šen bei ten į skudurus ir skarmalus įsisupusius gulinčius kūnus ir veidus, aptekusius karpomis, pūliniais, votimis, dedervine ir rože, ir visi jie inkštė tiesdami rankas, nežinia, prašydami išmaldos, ar tarsi liokajai norėdami tarti: „Eikite, eikite, mūsų viešpats jau laukia jūsų“.

Ir jų viešpats laukė, – didelės salės viduryje, tūkstantį mylių į žemės gelmes po miesto pamatais, sėdėdamas ant statinaitės, apsuptas kišenvagių, sukčių, padirbinėtojų ir šarlatanų – niekšų, išmanančių kiekvieną piktadarystę ir apgaulę.

Kaip atrodė Elgetų karalius? Sudriskusiu apsiaustu, gumbuota kakta, raudona pūvančia nosim, marmurinėmis akimis, viena žalia, kita juoda, kiaunės žvilgsniu, užvirtusiais antakiais, skelta lūpa, pro kurią švietė aštrūs ir atsikišę vilko dantys, suveltais plaukais, pageltusia oda, trumpais rankų pirštais ir riestais nagais...

Išklausęs Sinjorą, jis tarė turįs tokią kariuomenę, prieš kurią Prancūzijos karaliaus kariuomenė atrodo lyg provincijos garnizonas. Ir nepalyginti pigesnę: jei tiems žmonėms bus gana atlyginta, tarkim, dvigubai tiek, kiek jie per tą patį laiką prisielgetautų, – dėl tokio dosnaus užsakovo jie pasiryžę ir žūti.

Lelija nusimovė nuo piršto žiedą su rubinu (kaip tokiais atvejais dera) ir karališkai žvelgdama paklausė:

– Jums gana?

– Man gana, – atsakė Elgetų karalius, glamonėdamas brangakmenį vilko žvilgsniu. – Sakykite, kur.

O sužinojęs kur, pridūrė:

– Mano kariai neturi žirgų nei vežimų, bet į tą vietą galima nuplaukti valtimis Senos vaga.

Robertas įsivaizduoja Ferantę, saulei leidžiantis stovintį bokšto viršuje su kapitonu Biskara, kai staiga pamato juos pasirodant. Pradžioje jie išniro ant kopų, paskui pasipylė į slėnį.

– Švento Jokūbo maldininkai, – niekinamai tarė Biskara, – ir patys prasčiausi, o gal nelaimingiausi, išsiruošę ieškoti sveikatos, nors jau viena koja kape.

Ir tikrai, ilga maldininkų vora vis labiau artinosi prie kranto, ir galėjai įžiūrėti neregius ištiestomis rankomis, luošius su kriukiais, raupsuotus ir traiškanotus, nusėtus votimis ir skrufulioze – sambūrį skarmalais apsitaisiusių kreivų, šleivų ir šlubų.

– Nenorėčiau, kad jie per daug prisiartintų ir prašytųsi nakvynės, – tarė Biskara. – Iš jų nebūtų jokios naudos, vien tik purvas.

Ir jis liepė keletą kartų iššauti į orą, duodamas suprasti, jog toji pilaitė – ne pati svetingiausia vieta.

Tačiau tie šūviai nuaidėjo lyg kvietimas. Tolumoje niro vis nauji driskių būriai, o pirmieji jau buvo visai arti forto ir girdėjosi jų gyvuliškas niurnėjimas.

– Dėl Dievo, nesiartinkit, – sušuko Biskara ir liepė numesti jiems duonos, lyg sakydamas, kad tokia šios vietos šeimininko malonė ir kitos galį nesitikėti. Bet toji siaubinga gauja, didėjanti tiesiog akyse, spaudė savo pirmąsias gretas prie sienos, trypdama tą malonę ir žvelgdama viršun, lyg ieškodama ko geriau.

Dabar galėjai pamatyti juos kiekvieną atskirai, ir jie visai nepriminė maldininkų, nė nelaimėlių, meldžiančių palengvinti jų kančias. Nėra abejonės, kalbėjo sunerimęs Biskara, tai nekviesti svečiai, būrys samdinių. Ir dar kurį laiką tokie atrodė, nes jau leidosi sutemos ir slėnis bei kopos atrodė lyg pilka vilnijanti dvokianti masė.

– Prie ginklų, prie ginklų! – sušuko Biskara, dabar jau supratęs, kad tai ne maldininkai ir ne elgetos, o užpuolikai. Ir įsakė šaudyti tuos, kurie jau buvo prie sienų. Bet atsitiko taip, lyg būtų šaudę į žiurkių pulkus, naujai atvykstantys vis labiau spaudė tuos priekyje, kritusieji buvo sutrypti, panaudoti kaip pakyla tiems, kurie veržėsi pirmyn, ir jau galėjai matyti, kaip pirmieji kabinosi į seno mūro plyšius, kišo pirštus į suaižėjimus, statė kojas į ištrupėjimus, kabinosi už pirmųjų langų grotų, kišo savo paliegusias galūnes į šaudymo angas. Tuo tarpu kita tos padermės dalis siūbavo žemai, kūnais versdama vartus.

Biskara įsakė užbarikaduoti juos iš vidaus, bet, nors ir tvirtos, sąvarų lentos braškėjo stumiamos tos valkatų minios.

Sargybiniai tebešaudė, bet tuos keletą kritusių tuoj pat pakeisdavo nauji pulkai, ir dabar tesimatė ištisas knibždėlynas, iš

kurio staiga pradėjo kilti aukštyn lyg virviniai aitvarai, ir tapo aišku, jog tai – geležiniai kabliai, kurių keletas jau užsikabino už kuorų. Ir vos tik vienas sargybinis kiek išsikišo, kad nutrauktų tuos geležinius nagus, pirmieji jau užsikabaroję puolė jį virbais ir pagaliais, apraizgė jį kilpomis ir nutempė žemyn, ir jis pradingo toje sužvėrėjusioje spūstyje, o jo kriokimas sumišo su jų staugimu.

Žodžiu, tas, kuris būtų stebėjęs šį žygį nuo kopų, jau nebūtų matęs forto, o tik musių spiečių ant maitos, bičių knibždėlynę ant korio, širšių lizdą.

Tuo metu apačioje pasigirdo krintančių vartų dunksmas ir šurmulys kieme. Biskara su gvardiečiais pasitraukė į tolimiausią bokšto kampą, nesirūpindami Ferante, kuris prigludo prie į laiptus vedančių durų, nelabai įbaugintas, lyg nujausdamas, kad atėjusieji tam tikra prasme yra jo draugai.

Tie draugai jau virto per bokšto kuorus, negailėdami savo gyvybių krito nuo paskutinių muškietų šūvių, nesaugodami krūtinių įveikė atstatytų kardų užtvarą, gąsdindami gvardiečius ištekėjusiomis akimis ir perkreiptais veidais. Tuomet Kardinolo gvardiečiai, šiaip vyrai tvirti ir bebaimiai, metė ginklus, melsdami dangaus pagalbos prieš tuos, kuriuos dabar jau laikė pragaro šutve, šie gi pirmiausia pagalių smūgiais parvertė juos ant žemės, o paskui puolė dar likusius gyvus, daužydami per nosis ir žandikaulius, smakrus ir burnas, dantimis perkąsdami gerkles, nagais plėšydami kūnus į gabalus, siautėjo liedami savo įniršį, nepagailėdami nė žuvusiųjų. Ferantė matė, kaip keletas jų perplėšė vienam krūtinę, ištraukė širdį ir klykdami ją surijo.

Liko tik vienas Biskara, kuris kovėsi kaip liūtas. Matydamas esąs nugalėtas, jis atsistojo nugara prie parapeto, kruvinu kardu užbrėžė žemėje liniją ir sušuko:

– Icy mourra Biscarat, seul de ceux qui sont avec luy!*

* Čia mirs Biskara, vienas iš tų, kurie buvo su juo! *(Pranc.)*

Bet tuo metu laiptų viršuje pasirodė kažkoks neregys medine koja, mosuodamas kirviu, jis davė ženklą ir nutraukė tas skerdynes, liepdamas surišti Biskara. Paskui pastebėjo Ferantę, atpažinęs kaip tik iš kaukės, kuri turėjo paversti jį neatpažįstamu, pasveikino jį plačiu ginkluotos rankos mostu, lyg norėdamas nušluoti grindis skrybėlės plunksna, tardamas:

– Sinjore, jūs laisvas.

Išsitraukė iš palaidinės laišką su antspaudu, kurį Ferantė tuoj pažino, ir ištiesė jam.

Rašė ji, siūlydama pasinaudoti ta siaubinga, bet patikima kariuomene, ir laukti ten, kur turėjo atvykti auštant.

Ferantė, išvaduotas iš savo kaukės, paskubėjo išlaisvinti piratus ir sudaryti su jais sutartį. Šie privalėjo užimti laivą ir plaukti pagal jo komandą, nieko neklausinėdami. Mainais – dalis lobio, didelio kaip vienuolyno katilas. Kaip įpratęs, Ferantė nė nemanė laikytis žodžio. Radus Robertą, tereikės pirmajame uoste atiduoti įgulą į teisingumo rankas, ir visi jie bus pakarti, o jis liks laivo šeimininku.

Elgetų jam nebereikėjo, o jų vadas, sąžiningas žmogus, tarė, kad už darbą jiems jau sumokėta. Norėjo kuo greičiau palikti šias vietas. Jie pasitraukė iš kur pasirodę, o paskui elgetaudami per kaimus sugrįžo į Paryžių.

Toliau tereikėjo sulipti į forto doke stovinčią valtį, priplaukti laivą ir sumesti į jūrą du jį saugojusius vyrus. Biskara buvo prirakintas grandinėmis triume, šiaip ar taip, jis tapo įkaitu, kurį bus galima pelningai išmainyti. Ferantė leido sau trumpai pailsėti ir grįžo į krantą prieš aušrą, pačiu laiku, kad pasitiktų ekipažą, iš kurio išlipo Lelija, vyrišku apdaru, gražesnė nei paprastai.

Robertas pagalvojo, kad didžiausią kančią jam teiktų mintis, kad jie pasisveikino santūriai, neišsiduodami piratų akivaizdoje, kad šie manytų, jog ima į laivą jauną didiką.

Jie sulipo į laivą, Ferantė patikrino, ar viskas paruošta išplaukti, o pakėlus inkarą nusileido į svečiui paruoštą kajutę.

Ji jo laukė, jos žvilgsnis geidė tik vieno – meilės, apsisiautusi dabar jau laisvai ant pečių vilnijančiais plaukais, pasiruošusi džiaugsmingiausiai iš aukų. O klajoklės garbanos, auksinės numylėtos garbanos, jūs banguojate sūkuriais ir plaikstotės, ir žaidžiate, o žaisdamos viliojate, – taip dūsavo meilės kamuojamas Robertas Ferantės lūpomis...

Jų veidai susiglaudė, surinkdami bučinių derlių, kurį subrandino atodūsių pasėliai, ir tą akimirką Robertas mintyse lietė tas rožines lūpas. Ferantė bučiavo Leliją, o Robertas įsivaizdavo virpėdamas kandžiojąs tą tikriausią iš koralų. Tik staiga pajuto, kaip ji tolsta nuo jo tarytum vėjo dvelksmas, nebelieka tos šilumos, kuria akimirką jau buvo įtikėjęs, ir mato ją šaltą veidrodyje, kito glėbyje, tolimame vestuvių guolyje kitame laive.

Norėdamas apsaugoti įsimylėjėlius, jis nuleido neperregimą uždangą, ir jųdviejų dabar jau apnuoginti kūnai tapo saulėtosios nekromantijos knygomis, kurių šventi žodžiai atsivėrė tik dviems išrinktiesiems, ir jie pakaitomis šnibždėjo juos kits kitam iš lūpų į lūpas.

Laivas greitai tolo, Ferantės persvara buvo akivaizdi. Jame ji mylėjo Robertą, ir tie vaizdai smigo šiojo širdin lyg deglas į sausų šakų ryšį.

34.

MONOLOGAS APIE BEGALINIUS PASAULIUS

Tikiuosi, prisimename, – nes iš savo epochos autorių Robertas perėmė įprotį pasakoti daug istorijų vienu metu ir visas jas taip supinti, jog kartais sunku atsekti kiekvienos jų giją, – kad pirmą kartą aplankęs koralų pasaulį mūsų herojus parsinešė į laivą „akmens antrininką“, priminusį jam kaukolę, gal net tėvo Kasparo.

Dabar, norėdamas užmiršti Lelijos ir Ferantės meilės žaidimus, leidžiantis saulei jis sėdėjo denyje apžiūrinėdamas tą daiktą ir tyrinėdamas jo sandarą.

Tai nebuvo panašu į kaukolę. Jau labiau į mineralo korį, sudarytą iš netaisyklingų akučių, nors ne jos buvo svarbiausios sudėtinės to audinio dalys: kiekvienos akutės viduryje buvo ploniausių siūlų tinklelis, kuriame įtempus žvilgsnį galėjai matyti pertvaras, kurios gal sudarė kitas akutes, o jei akis būtų galėjusi dar giliau įžiūrėti, gal būtų pamačiusi, kad tų mažų akučių šonai sudaryti iš kitų, dar mažesnių, akučių, kol pagaliau dalindami dalių dalis į dalis pasiektume jau nedalomas dalis – atomus. Bet kadangi Robertas nežinojo, kaip smulkiai materija gali dalintis, neišmanė, kiek jo akis, deja, ne lūšies, nes neturėjo jis to lęšio, su kuriuo tėvas Kasparas mokėjo įžiūrėti net maro gyvius, gali skverbtis gilyn į bedugnę, tarp jau nuspėtų formų rasdama vis naujų.

Ir abato galva, kaip tą dvikovos naktį šaukė Sen Savenas,

buvo ištisas pasaulis jo utėlėms – ak, sulig tais žodžiais Robertas pagalvojo apie pasaulį, kuriame gyveno laimingieji vabalėliai, Anos Marijos (arba Frančeskos) Novarietės utėlės! Bet kadangi net ir utėlės nėra atomai, o tik begaliniai pasauliai juos sudarantiems atomams, gal utėlės kūne yra dar kitų, mažesnių gyvių, gyvenančių ten lyg erdviausiame pasaulyje. O gal ir mano paties kūnas, galvojo Robertas, ir mano kraujas yra ne kas kita, kaip mažiausių gyvių raizginys, kurie judėdami suteikia man judesį, o juos judina mano valia – jų šeimininkas. Ir mano gyviai dabar neabejotinai svarsto, kur juos vedu, pakaitomis gaivindamas jūros vėsa ir kaitindamas saulės spinduliuose, ir sutrikę tame kintamo klimato labirinte jie tokie pat netikri dėl savo ateities kaip ir aš pats.

O jei kiti, dar mažesni gyvūnai, jaučiasi atsidūrę tokioje pat beribėje erdvėje, gyvendami pasaulyje tų, apie kuriuos ką tik kalbėjau?

Kodėl negalėčiau taip galvoti? Tik dėl to, kad niekada nieko apie juos negirdėjau? Kaip man Paryžiuje sakydavo draugai, stovintis Notr Damo bokšte ir žvelgiantis į Sen Deni priemiestį nė nepagalvotų, kad toje neaiškioje dėmėje gyvena į mus panašios būtybės. Mes matome Jupiterį, nes jis milžiniškas, bet iš Jupiterio mūsų nemato ir nė nepagalvoja apie mūsų egzistavimą. O dar vakar nebūčiau nė įtaręs, kad jūros gelmėse, ne kur tolimoje planetoje ar vandens lašelyje, o mūsų pačių pasaulio dalyje, yra Kitas Pasaulis?

Kita vertus, ką dar prieš kelis mėnesius aš pats žinojau apie Pietų Žemę? Būčiau pasakęs, kad tai – geografų eretikų išmonė, ir kas žino, ar kažkada šitose salose nesudegino kokio jų filosofo, gerkliniu balsu tvirtinusio, kad egzistuoja Monferatas ir Prancūzija. Bet štai dabar aš čia ir nori nenori privalau tikėti, kad yra Antipodai, o aš, priešingai kažkada išmintingiausių žmonių nuomonei, nevaikštau žemyn galva. Tiesiog šio pasaulio gyventojai užėmę paskuigalį, o mes – priešakį to paties laivo, kuriuo visi plaukiame nieko vieni apie kitus nežinodami.

Taip dar nežinomas ir menas skraidyti, tačiau – jei tikėsime tokiu ponu Godvinu, apie kurį man pasakojo daktaras d'Igbis – vieną dieną skrisime į mėnulį, kaip nuplaukėme į Ameriką, nors iki Kolumbo niekas nė neįtarė apie to žemyno egzistavimą, nė to, kad vieną dieną jį taip pavadins.

Saulėlydis užleido vietą vakarui, paskui nakčiai. Robertas matė danguje mėnulio pilnatį ir galėjo įžiūrėti jo dėmes, kurias vaikai ir neišmanėliai laiko to romaus veido akimis ir burna.

Provokuodamas tėvą Kasparą (kokiame pasaulyje, kurioje teisuolių planetoje dabar gyveno brangus senolis?), Robertas kalbėjo jam apie mėnulio gyventojus. Bet ar tikrai jis gali būti apgyventas? Kodėl gi ne, tai panašu į Sen Deni priemiestį: ką žmonės išmano apie pasaulį, kuris galbūt yra ten, aukštai?

Robertas svarstė: jei stovėdamas mėnulio paviršiuje mesčiau aukštyn akmenį, gal nukristų jis ant žemės? Ne, nukristų ant mėnulio. Taigi mėnulis, kaip ir kiekviena kita planeta ar žvaigždė, yra pasaulis, turintis savo centrą ir savo periferiją, ir tas centras traukia visus kūnus, gyvenančius to pasaulio valdžios sferoje. Lygiai kaip žemėje. Tai kodėl viskas, kas vyksta žemėje, negalėtų vykti ir mėnulyje?

Mėnulį supa atmosfera. Juk girdėjau sakant, kaip prieš keturiasdešimt metų Verbų sekmadienį kažkas matė mėnulyje debesis. O argi artėjant užtemimui toje planetoje nesimato didelio virpėjimo? Ir kas gi tai, jei ne įrodymas, kad ten yra oro? Planetos garuoja, taip pat ir žvaigždės – kas gi kita yra tos saulės dėmės, iš kurių gimsta krintančios žvaigždės?

Ir neabejotinai mėnulyje yra vandens. Kas gi kita yra jo dėmės, jei ne ežerai (kažkas net yra pasakęs, kad tie ežerai gal dirbtiniai, kone žmonių kūrinys, taip dailiai jie nubraižyti ir tolygiai išdėstyti)? Kita vertus, jei mėnulis būtų sumanytas tik kaip didelis veidrodis, reikalingas į žemę atspindėti saulės šviesą, kodėl Kūrėjas turėjo terlioti tą veidrodį dėmėmis? Taigi dė-

mės nėra trūkumai, o privalumai, kitaip tariant, tvenkiniai, ežerai arba jūros. O jei ten, viršuje, yra vandens – yra ir oras, ir gyvybė.

Gal kitokia nei mūsų gyvybė. Gal tas vanduo – nežinau – glicerino, kardamono ar pipirų skonio. Jei egzistuoja begaliniai pasauliai, tai jie yra mūsų pasaulio Inžinieriaus begalinio proto įrodymas, tačiau tuomet nėra ribų ir Poeto protui. Ir jis gali sukurti vis kitokių būtybių apgyventus pasaulius. Gal saulės gyventojai yra saulėtesni, šviesesni ir laimingesni už žemės gyventojus, kurie apsunkę nuo materijos, o mėnulio gyventojai yra per vidurį. Saulėje gyvena grynos formos arba Veiksmo būtybės, kaip kam labiau patinka, žemėje – grynų Galių, kurias tobulina, o mėnulyje jie yra *in medio fluctuantes,* kitaip tariant, šiek tiek lunatikai...

Ar mes galėtume gyventi mėnulio ore? Turbūt ne, imtų svaigti galva; kita vertus, žuvys irgi negali kvėpuoti mūsų oru, o paukščiai – žuvų. Tas oras turėtų būti tyresnis už mūsiškį, o kadangi mūsų oras dėl savo tankio lyg natūralus lęšis košia saulės spindulius, selenitai mato saulę daug ryškiau. Šviesą aušros ar sutemų metu, nors saulė dar nepakilusi ar jau nusileidusi, matome mūsų oro, kuris, būdamas užterštas, sulaiko ir perduoda spindulius, dėka; tos šviesos neturėtume turėti, bet dosniai esame ja apdovanoti. Taip šitie spinduliai padeda mums pamažu, po truputį sulaukti ir palydėti saulę. Gal mėnulyje, kur oras grynesnis, diena ir naktis ateina staiga. Saulė netikėtai pakyla virš horizonto lyg atitraukus uždangą. Paskui ryškiausią šviesą staiga keičia juodžiausia tamsa. Ir nėra mėnulyje vaivorykštės, nes ji atsiranda dėl su oru sumišusių garų. O gal dėl tų pačių priežasčių ten nėra nei lietaus, nei žaibų, nei perkūnijos.

O kokie saulei artimesnių planetų gyventojai? Karšti, kaip maurai, bet dvasingesni už mus. Kokio dydžio saulę jie mato?

Kaip pakenčia jos šviesą? Gal ten pati gamta lydo metalus ir teka jie upeliais?

O ar tikrai pasauliai yra begaliniai? Dėl panašaus klausimo Paryžiuje kilo dvikova. Dinjė kanauninkas sakė to nežinąs. Ar, teisingiau, taip kalbėti jam leido fizikos mokslas, besilaikantis didžiojo Epikūro pažiūrų. Pasaulis gali būti tik begalinis. Tuštumoje susigrūdę atomai. Jutimas mums patvirtina egzistuojant kūnus. Protas mums patvirtina egzistuojant tuštumą. Kur ir kaip atomai dar galėtų judėti? Jei nebūtų tuštumos, nebūtų judėjimo, nebent kūnai smelktųsi vienas į kitą. Juokinga būtų manyti, kad musei sparnu stumtelėjus oro dalelę, ši pastumia kitą, toji dar kitą, ir tokiu būdu, blusai mostelėjus koja, kitame pasaulio krašte kam nors kaktoje atsirastų guzas!

Kita vertus, jei tuštuma būtų begalinė, o atomų skaičius baigtinis, šie nepaliaujamai judėtų, bet niekada nesusitiktų (kaip du žmonės, einantys bekrašte dykuma, galėtų susitikti tik neįtikimo atsitiktinumo dėka) ir nesudarytų junginių. Tačiau jei tuštuma būtų baigtinė, o atomai begaliniai – jiems joje pritrūktų vietos.

Aišku, pakaktų pagalvoti apie baigtinę tuštumą su baigtiniu atomų skaičiumi. Kanauninkas man sakė, jog tai – pati apdairiausia nuomonė. Kodėl reikėtų tikėtis, kad Dievas tarsi koks trupės vadovas kurtų begalinius vaidinimus? Jis amžiams įrodė savo laisvę sukurdamas ir palaikydamas vieną pasaulį. Nėra argumentų prieš begalę pasaulių, kaip nėra jų ir už juos. Dievas, buvęs dar iki atsirandant pasauliui, savo šedevrui užbaigti sukūrė pakankamą atomų skaičių pakankamai erdvioje aplinkoje. Jo begalinės tobulybės dalis yra ir Ribos Dvasia.

Norėdamas įsitikinti, kiek ir kokių pasaulių yra negyvuosiuose daiktuose, Robertas nuėjo į mažąjį „Dafnės“ muziejų ir kaip daugybę astragalų išrikiavo prieš save ant denio visus ten rastus daiktus: iškasenas, akmenėlius, ašakas; vedžiojo akimis nuo

vieno prie kito, toliau padrikai mąstydamas apie Atsitiktinumą ir atsitiktinumus.

Kas man gali pasakyti (ar sakė), kad Dievas siekia ribos, jei patirtis atskleidžia man vis kitus naujus pasaulius kaip viršuje, taip ir apačioje? Tuomet gali būti, kad ne Dievas, o pasaulis yra amžinas ir begalinis, visada buvo ir visada bus, begaliniuose savo begalinių atomų junginiuose begalinėje tuštumoje, pagal tam tikrus dėsnius, kurių kol kas nežinau, per nenuspėjamą, bet reguliarią atomų atranką, kurie priešingu atveju lakstytų be jokios tvarkos. Tuomet pasaulis būtų Dievas. Dievas rastųsi iš amžinybės kaip bekraštis pasaulis, o aš būčiau pavaldus jo dėsniams, nė nežinodamas, kokie jie.

Kvaily, tartų kiti: gali kalbėti apie Dievo begalybę, nes savo protu negali jos suvokti, o tik ja tikėti, kaip tikima paslaptimi. Bet jei nori kalbėti apie gamtos filosofiją, tą begalinį pasaulį privalai kažkaip suprasti, o negali.

Galbūt. Tačiau tuomet galvokime, kad pasaulis yra pilnutinis ir baigtinis. Pamėginkime suvokti tą nieką, kuris atsiranda pasauliui pasibaigus. Galvodami apie tą nieką, ar galime jį įsivaizduoti kaip vėją? Ne, nes neturėtų ten būti nieko, netgi vėjo. Ar natūrfilosofijos – ne tikėjimo – terminais suvokiamas begalinis niekas? Daug lengviau įsivaizduoti pasaulį, kuris tęsiasi kiek tik aprėpia akys, lygiai kaip poetai gali įsivaizduoti raguotus žmones ar dviuodeges žuvis, sudėdami jau pažįstamas dalis: tereikia pridėti prie pasaulio krašto – ten, kur mūsų galva, jis turėtų baigtis, – kitas dalis, panašias į mums jau pažįstamas (tokius pat plotus iš žemės ir vandens, žvaigždžių ir dangaus). Taip be galo.

O jei pasaulis būtų baigtinis, bet būtų niekas, – kadangi jis būtų niekas, tai negalėtų būti, – kas tuomet būtų už pasaulio ribų? Tuštuma. Taigi neigdami begalybę teigtume tuštumą, kuri tegali būti begalinė, nes priešingu atveju jai pasibaigus turėtume sugalvoti nusidriekiant naują neįsivaizduojamą nieką. Tuo-

met jau verčiau iškart ir be prievartos galvoti apie tuštumą ir apgyvendinti ją atomais, tačiau galvoti apie ją kaip apie tuštumą, kuri negali būti tuštesnė.

Robertas galėjo mėgautis didžia privilegija, įprasminusia jo nelaimę. Štai jis turi akivaizdų kitų dangaus skliautų buvimo įrodymą, ir dėl to visai neturi kilti virš dangaus sferų – koralas jam leidžia nuspėti pasaulių begalę. Kodėl reikėjo skaičiuoti, kiek figūrų galėtų sudaryti pasaulio atomai, – ir deginti ant laužo tuos, kurie teigė, kad jų skaičius nėra baigtinis, – jei būtų gana metų metais medituoti prie vieno iš tų jūros daiktų, kad suprastum, kaip išklydus iš kelio tik vienam atomui, gal Dievo valia ar Atsitiktinumo įgeidžiu, gali atsirasti netikėti Paukščių Takai?

Išganymas? Klaidingas argumentas, arba – protestavo Robertas, nenorėdamas turėti jokių nemalonumų su jėzuitais, kuriuos galbūt sutiks ateityje – argumentas tų, kurie nepajėgia įsivaizduoti Viešpaties visagalybės. Kas gali paneigti, kad sukūrimo plane pirmapradė nuodėmė įvykdyta tuo pat metu visuose pasauliuose, skirtingais ir neįsivaizduojamais būdais, tačiau tą pačią akimirką, ir kad Kristus mirė nukryžiuotas dėl visų – selenitų ir sirijiečių, ir koraliečių, gyvenusių šio akyto akmens molekulėse, kai jis dar buvo gyvas?

Tiesą sakant, Roberto jo paties argumentai visai neįtikino – per daug sudėtinių dalių sudėjo jis į vieną puodą, arba pritaikė vieną išvadą skirtingiems išgirstiems dalykams, o nebuvo toks paikas, kad to nesuprastų. Todėl nugalėjęs tariamąjį priešininką, suteikė jam žodį ir susitapatino su jo prieštaravimais.

Kartą, kalbant apie tuštumą, tėvas Kasparas nutildė jį silogizmu, kurio jis nesugebėjo paneigti: tuštuma yra nebūtis, tačiau nebūties nėra, ergo nėra ir tuštumos. Argumentas buvo svarus, nes, nors neigė tuštumą, sutiko, kad apie ją galima galvoti. Tikrai, puikiausiai galima galvoti apie dalykus, kurie ne-

egzistuoja. Ar tuštumoje urzgianti chimera gali ryti antrines prasmes? Ne, nes chimeros nėra, tuštumoje negirdėti jokio urzgimo, antrinės prasmės yra išgalvoti dalykai, o juk negali maitintis įsivaizduojamomis kriaušėmis. Bet vis tiek galvoju apie chimerą, net jei ji yra chimera, kitaip tariant, jos nėra. Lygiai taip ir su tuštuma.

Robertas prisiminė vieno devyniolikmečio atsakymą, kuris Paryžiuje buvo pakviestas į filosofų susirinkimą, nes sklido kalbos, kad jis kuria mašiną, galinčią atlikti aritmetinius veiksmus. Robertas gerai nesuprato, kaip toji mašina turėtų veikti, o jaunuolis jam pasirodė (gal iš pasidygėjimo) pagal savo amžių per daug blyškus, per daug liūdnas ir per daug visa žinantis, – jo draugai libertinai sakė, kad galima būti mokytam, bet kartu ir linksmam. O dar labiau pasipiktino, kai prakalbus apie tuštumą, jaunuolis taip pat panoro pareikšti savo nuomonę, ir gana akiplėšiškai:

– Apie tuštumą jau per daug pasakyta. Dabar derėtų ją įrodyti bandymais.

O kalbėjo taip, tarsi kurią dieną būtent jam teks tai padaryti.

Robertui paklausus, kokius bandymus šis turi galvoje, jaunuolis atsakė dar nežinantis. Norėdamas jį pažeminti, Robertas išsakė jam visus filosofinius prieštaravimus, kokius tik žinojo: jei būtų tuštuma, ji negalėtų būti materija (kuri yra užpildyta), nebūtų dvasia, nes negalima suvokti dvasios, kuri yra tuščia, nebūtų Dievas, nes neturėtų Jis net savęs paties, nebūtų Jis nei substancija, nei reiškinys, skleistų šviesą nebūdamas skaidrus... Kas tuomet Jis būtų?

Jaunuolis atsakė su drąsiu nuolankumu, nuleidęs akis:

– Gal tai būtų kažkoks vidurys tarp materijos ir nieko, bet neturintis nei vieno, nei kito prigimties. Skirtųsi nuo nieko savo dimensija, o nuo materijos – nejudrumu. Būtų beveik nebūtis. Ne hipotezė ir ne abstrakcija. Būtų. Būtų, kaip čia pasakius, faktas. Grynas ir paprastas.

– Kas yra niekaip neapibrėžtas grynas ir paprastas faktas? – paklausė kupinas scholastinės puikybės Robertas, kuris tuo klausimu neturėjo išankstinio nusistatymo, bet irgi norėjo pasakyti ką nors gudragalviška.

– Nemoku apibrėžti to, kas gryna ir paprasta, – atsakė jaunuolis. – Kita vertus, sinjore, kaip apibrėžtumėte būtį? Norint kažką apibrėžti, reikia pasakyti, kad tai yra kažkas. Taigi, jau norint apibrėžti būtį, reikia pasakyti „yra“ arba vartoti terminą, kurį patį reikia apibrėžti. Manau, kad yra terminų, kurių neįmanoma apibrėžti, gal tuštuma yra vienas iš jų. Bet gal aš klystu.

– Neklystate. Tuštuma yra kaip laikas, – pasakė vienas iš Roberto draugų libertinų. – Laikas nėra judėjimo matas, nes judėjimas priklauso nuo laiko, o ne priešingai; jis begalinis, nesukurtas, tolydus, nėra erdvės reiškinys... Laikas yra, ir tiek. Erdvė yra, ir tiek. Ir tuštuma yra, ir tiek.

Kažkas bandė paprieštarauti, sakydamas, kad dalykas, kuris yra, ir tiek, neturintis apibrėžtinos esmės – tai tas pat, lyg jo nebūtų.

– Ponai, – tuomet tarė Dinjė kanauninkas, – teisybė, erdvė ir laikas nėra nei kūnas, nei dvasia, jei norite, jie nematerialūs, bet tai nereiškia, kad jie – nerealūs. Jie nei reiškinys, nei substancija, bet atsirado prieš sukūrimą, prieš visas substancijas ir kiekvieną reiškinį, ir egzistuos netgi sunykus kiekvienai substancijai. Jie nekintami ir nekaitomi, nesvarbu, kas tai būtų.

– Bet, – paprieštaravo Robertas, – erdvė yra tįsi, o tįsumas – kūnų savybė...

– Ne, – atkirto jam libertinas, – tas faktas, kad visi kūnai tįsta, nereiškia, kad viskas, kas tįsta, yra kūnas – kaip to norėtų toks vienas sinjoras, kuris, beje, nesiteiks man atsakyti, nes, atrodo, nė neketina grįžti iš Olandijos. Tįsumas – tai polinkis visko, kas yra. Erdvė yra absoliutus, amžinas, begalinis, nesukurtas, negalimas aprašyti, neapibrėžtas tįsumas. Kaip ir lai-

kas, ji yra nesibaigianti, nenutrūkstama, nesunaikinama, feniksas, gyvatė, kandanti sau uodegą...

– Sinjore, – tarė Kanauninkas, – nederėtų painioti erdvės su Dievu...

– Sinjore, – atsakė jam libertinas, – kaip galite teigti mums mintis, kurias visi laikome teisingomis, o paskui tikėtis, kad iš jų nepadarysime galutinių išvadų. Įtariu, kad dabar mums nebereikia nei Dievo, nei jo begalybės, nes ir taip iš visų pusių mus supa gana begalybių, dėl kurių esame tik nesikartojantys akimirkos šešėliai. Todėl siūlau atmesti visas baimes ir visiems eiti į smuklę.

Kanauninkas papurtė galvą ir atsisveikino. Taip pat ir jaunuolis, kurį tos kalbos, atrodo, labai sukrėtė, nuleidęs galvą atsiprašė, prašydamas leidimo eiti namo.

– Vargšelis, – tarė libertinas, – jis kuria mašinas, kurios turėtų suskaičiuoti baigtinius dydžius, o mes įbauginome jį amžinu daugelio begalybių tylėjimu. *Voilà*, tokia gražių ketinimų pabaiga.

– Jis palūš, – pritarė kitas pironietis, – ieškos susitaikymo su pasauliu ir neišvengiamai atsidurs tarp jėzuitų!

Robertas galvojo apie tą pokalbį. Tuštuma ir erdvė buvo kaip laikas, arba laikas – kaip tuštuma ir erdvė; kodėl gi negalėtume galvoti, kad taip, kaip egzistuoja siderinės erdvės, kuriose mūsų žemė atrodo lyg skruzdėlė, ir tokios erdvės, kaip koralo pasauliai (mūsų visatos skruzdėlės), tačiau kiekvienas jų kitame, taigi yra ir pasaulių, pavaldžių skirtingiems laikams? Juk sakoma, kad Jupiteryje diena trunka metus. Todėl turi egzistuoti pasauliai, kurie gyvena ir miršta per vieną akimirką, arba gyvena ilgiau, nei gebame suskaičiuoti, ilgiau, nei kinų dinastijos ir Tvano laikas. Pasauliai, kur visi judesiai ir jų atgarsiai trunka ne valandas ir minutes, o tūkstantmečius, ir kiti, kur planetos gimsta ir miršta akies mirksniu.

Argi nebuvo, ir visai čia pat, vietos, kurioje laikas yra vakar? Gal jis jau atsidūrė viename iš tų pasaulių, kur nuo tos akimirkos, kai vandens atomas pradėjo ardyti mirusio koralo paviršių, o šis pradėjo po truputį dūlėti, praėjo tiek pat metų, kiek jų praėjo nuo Adomo gimimo iki Išganymo. Ir argi jis nepatiria savo meilės kaip tik tuo laiku, kai ir Lelija, ir Ugniaspalvė Balandė tapo kažkuo, kam užvaldyti jis turi amžių nuobodulį? Argi nesiruošia jis gyventi begalinėje ateityje?

Tokie apmąstymai sukosi galvoje jauno bajoro, ką tik atradusio koralų pasaulį... Ir kas žino, kokias išvadas jis būtų padaręs, turėdamas tikro filosofo prigimtį. Bet Robertas buvo ne filosofas, o tik nelaimingas įsimylėjėlis, grįžęs iš dar nepavykusios kelionės į Salą, kuri slėpėsi šaltose vakarykštės dienos miglose.

Tačiau jis buvo toks meilužis, kuris, nors ir išėjęs mokslus Paryžiuje, dar nepamiršo savo gyvenimo kaime. Todėl padarė išvadą, kad laiką, apie kurį galvojo, galima tampyti tūkstančiais būdų, panašiai kaip tešlą iš miltų su kiaušiniais, kaip matė darant moteris Grivoje. Nežinau, kodėl Robertui kilo toks palyginimas – gal taip intensyviai mąstydamas jis praalko, arba, irgi įbaugintas amžinos visų tų begalybių tylos, panoro grįžti namo, į gimtąją virtuvę. O čia jau nedaug tereikėjo, kad prisimintų kitus skanėstus.

Taigi buvo ten pyragų, kimštų paukšteliais, zuikeliais ir fazanais, lyg patvirtinančių, kad gali egzistuoti daug pasaulių, vienas greta kito, arba vienas kito viduje. Motina gamindavo ir tortus, kuriuos vadino vokiškais, kur vaisių sluoksniai kaitaliojosi su sviesto, cukraus ir cinamono tarpsluoksniais. O šie kyštelėjo jai mintį apie sūrų tortą, kur tarp tešlos sluoksnių galėjai rasti kumpio, kietai virtų kiaušinių ar daržovių. Tie prisiminimai paskatino Robertą įsivaizduoti, kad pasaulis galėtų būti skarda, kur tuo pat metu kepa įvairios istorijos, kiekviena tu-

rinti savo laiką, galbūt visos su vienais ir tais pačiais veikėjais. Ir lygiai kaip apačioje esantys kiaušiniai, atskirti tešlos sluoksnio, nieko nežino apie savo giminaičius ar apie kumpį, esančius viršuje, taip ir viename pasaulio sluoksnyje esantis vienas Robertas nežino, ką kitur veikia kitas.

Sutinku, ne visai tinkamas būdas mąstyti, o dar pilvu. Tačiau akivaizdu, kad jis jau tvirtai žinojo, ką siekia įrodyti: tą pat akimirką daug įvairių robertų gal veikia visai ką kita, o gal ir kitaip pasivadinę.

Gal net pasivadinę Ferante? Gal tuomet tai, ką jis manė esant savo sukurta istorija apie brolį priešą, buvo miglotas suvokimas pasaulio, kuriame jam, Robertui, nutinka kiti nuotykiai, nei tas, kurį patiria šitame laike ir šitame pasaulyje?

Liaukis, kalbėjo, aišku, tu būtum norėjęs patirti tai, ką patyrė Ferantė, kai „Tweede Daphne" pakėlė bures. Tai, žinia, todėl, kad egzistuoja mintys, kaip sakė Sen Savenas, apie kurias visai negalvoji, kurios užgauna širdį, nors toji (o juo labiau protas) visai šito nepastebi; ir neišvengiama, kad kai kurios iš tų minčių – dažnai esančios ne kas kita, kaip migloti troškimai, ir netgi ne tokie jau migloti – patenka į pasaulį Romano, kurį tariesi sukūręs, kad galėtum perteikti kitų mintis... Bet aš esu aš, o Ferantė yra Ferantė, ir dabar sau tai įrodysiu priversdamas jį patirti nuotykius, kurie man niekada nebūtų nutikę, o jei jie ir vyksta kokiame nors pasaulyje, tai tik Vaizduotės, kuris nėra lygiagretus su jokiu kitu.

Ir, užmiršęs koralus, visą naktį mėgavosi kurdamas nuotykį, kuris dar kartą turėjo suteikti jam patį skausmingiausią malonumą, pačią saldžiausią kančią.

35.

JŪREIVIŲ PAGUODA

Ferantė papasakojo Lelijai, dabar jau pasiruošusiai įtikėti kiekvienu melu, kurį ištars šios mylimos lūpos, beveik tikrą istoriją, tik pristatydamas save kaip Robertą, o Robertą – kaip save, įtikino ją paaukoti visas atsivežtas brangenybes, kad galėtų surasti tą uzurpatorių ir atimti iš jo Valstybės likimui didžiai svarbius dokumentus, kuriuos tas iš jo buvo pagrobęs ir kuriuos grąžindamas pelnytų Kardinolo atleidimą.

Atsiplėšusi nuo Prancūzijos krantų, „Twede Daphne" pirmiausia sustojo Amsterdame. Ten Ferantė, kaip dera dvigubam šnipui, rado žmogų, galėjusį jam papasakoti apie laivą, pavadintą „Amariliu". Nežinia, ką sužinojo, bet po keleto dienų jau atsidūrė Londone ieškodamas kažkokio žmogaus. O tas žmogus, kurio ieškojo, tegalėjo būti toks pat klastūnas kaip ir jis pats – pasiruošęs išduoti tuos, kuriems dirbo.

Ir štai Ferantė, gavęs iš Lelijos nepaprasto tyrumo deimantą, naktį eina į vieną lūšną, kur jį pasitinka neaiškios lyties būtybė, gal turkams tarnavęs eunuchas, lygiu be plaukelio veidu ir tokia maža burna, kad galėjai sakyti, jog šypsosi vien suraukdamas nosį.

Kambarys, kuriame jis glaudėsi, buvo pajuodęs nuo smalkių, kylančių iš lėtai degančios kaulų krūvos. Viename kampe už kojų kabojo nuogas lavonas, kuriam iš burnos į žalvarinį indą tekėjo dilgėlių spalvos skystis.

Eunuchas Ferantėje įžvelgė artimą nusikaltėlio sielą. Išklausė prašymą, pamatė deimantą – ir išdavė savo šeimininkus. Nuvedė jį į kitą kambarį, primenantį vaistinę, pilną indų su žemėmis, stiklu, alavu, variu. Ten stovėjo visos medžiagos, kurių dėka kiekvienas galėjo atrodyti kitoks, nei iš tikrųjų buvo – senos raganos tapti jaunomis gražuolėmis, sukčiai pakeisti savo išvaizdą: dažai veidui, raminamieji vaistai, šakotosios plėnūnės šaknys, *Artemisia dracunculus* žievė, ir kitokių medžiagų, švelninančių odą, pagamintų iš laukinio ožiuko kaulų smegenų ir apskritalapio sausmedžio syvų. Jis turėjo plaukus šviesinančių tepalų iš akmeninio ąžuolo, rugių, *marrubbius,* salietros, alūno ir kraujažolės; o kūno spalvai pakeisti – iš karvės, lokio, asilo, kupranugario, žalčio, triušio, banginio, baublio, danieliaus, laukinės katės arba ūdros. O štai aliejai veidui – iš rytietiško balzamo, citrinos, pušies sėklų, guobos, lubinų, vikių ir žaliųjų žirnelių, ir dar viena lentyna su šlapimo pūslėmis, kurios nuodėmingąsias paverčiančios nekaltomis mergaitėmis. Tam, kuris norėtų ką apipinti meilės tinklais, buvo gyvačių liežuvių, putpelių galvų, asilų smegenų, maurų pupų, opšraus kojų, erelio lizdo akmenų, lajaus širdžių, pervertų sulūžinėjusiomis adatomis, ir kitokių daiktų iš purvo ir švino, bjaurių pažiūrėti.

Kambario viduryje stovėjo stalas, o ant jo – kruvinu skuduru uždengtas dubuo, į kurį eunuchas mostelėjo jam lyg sąmokslininkas. Ferantė nesuprato, ir šis pasakė, kad jis pataikė stačiai pas tą, kurio jam reikia. Tikrai, eunuchas buvo ne kas kitas, kaip tas, kuris sužalojo daktaro Berdo šunį ir kiekvieną dieną sutartą valandą, mirkydamas vitriolyje gyvūno krauju permirkusį skudurą, arba priartindamas jį prie ugnies, perduodavo į „Amarilį“ Berdo laukiamus ženklus.

Eunuchas papasakojo viską apie Berdo kelionę ir uostus, į kuriuos šis tikrai turįs užsukti. Ferantė, kuris apie ilgumų ieškojimus žinojo mažai arba nieko, negalėjo suvokti, kad Mazarinas pasiuntė Robertą į tą laivą vien tam, kad atskleistų tai,

kas jam jau dabar atrodė akivaizdu, todėl padarė išvadą, kad tikroji Roberto užduotis buvo pranešti Kardinolui, kur yra Saliamono salos.

Jo galva, „Tweede Daphne“ buvo greitesnė už „Amarilį“, jis tikėjo savo sėkme ir manė lengvai pajėgsiąs pavyti Berdo laivą, o kai šis priplauks Salas, netikėtai užklupti išsilaipinusią sausumon įgulą, visus išžudyti (kartu ir Robertą), o paskui savo nuožiūra naudotis ta žeme kaip vienintelis jos atradėjas.

Eunuchas patarė jam, kaip turėtų plaukti, kad nepasiklystų: tereikėjo sužaloti dar vieną šunį, o jis kiekvieną dieną veiktų paimtą iš jo kraują, kaip tai darė su šunimi iš „Amarilio“, ir Ferantė kasdien gautų tas pačias žinias, kurias gauna daktaras Berdas.

Išplaukiu nedelsiant, tarė Ferantė, o į ano pastabą, kad reikėtų susirasti šunį, atšovė: „Laive turiu geriau už šunį“. Jis palydėjo eunuchą į laivą, surado tarp įgulos vieną kirpėją, mokantį nuleisti kraują ir panašių dalykų.

– Kapitone, – tarė šis, išsisukęs nuo mažiausia šimto jo laukusių kartuvių, – plėšikaudamas jūrose savo draugams piratams esu nupjovęs daugiau rankų ir kojų, nei nugalabijęs priešų!

Nusileidęs į triumą, Ferantė prirakino Biskara prie dviejų kryžmai sutvirtintų sijų, o paskui pats ašmenimis giliai jam perrėžė šoną. Kol Biskara kaukė iš skausmo, eunuchas sumirkė skudurą tekančiu krauju ir įsidėjo jį į maišelį. Tuomet paaiškino kirpėjui, kaip privalės per visą kelionę laikyti atvirą žaizdą, kad sužeistasis nemirtų, tačiau ir žaizda neužgytų.

Įvykdęs šį naują nusikaltimą, Ferantė įsakė pakelti bures ir plaukti į Saliamono salas.

Papasakojęs šį savo romano skyrių, Robertas pajuto pasidygėjimą, jautėsi pavargęs ir prislėgtas tokios gausybės blogų darbų.

Nebenorėjo galvoti, kas įvyko toliau, jau verčiau melsti Gamtą, kad ši, kaip motina, kuri migdydama vaiką apgaubia lopšį

skraiste, sukurdama jam mažąją naktį, išskleistų virš planetos didžiąją nakties skraistę. Prašyti, kad naktis, viską paslėpdama nuo jo akių, kviestų jas užsimerkti; kad kartu su tamsa stotų tyla; ir, kaip pasirodžius saulei, liūtai, lokiai ir vilkai (kurie, kaip vagys ir žudikai, nekenčia šviesos) lekia slėptis į savo urvus, kur jų laukia saugus guolis, taip, priešingai, saulei slepiantis už horizonto vakaruose, pasitrauktų visa minčių maišatis. Kad mirus šviesai mirtų jame ir tos šviesa gyvos dvasios, ir rastųsi ramybė ir tyla.

Užpūtus žiburį, jo rankas apšvietė tik mėnulio šviesos pluoštas, prasiskverbęs iš lauko. Iš skrandžio migla pakilo tiesiai į smegenis, ir, nusileidusi ant vokų, juos užspaudė, kad dvasia neberegėtų jokių daiktų, kurie ją blaško. Užmigo ne tik jo akys ir ausys, o kartu rankos ir kojos – išskyrus širdį, kuri niekada nesiilsi.

Ar ir siela užmiega? Aiman, ne, ji budi, tik pasitraukia už uždangos ir vaidina spektaklį: vaiduokliai pokštininkai išeina į sceną ir vaidina komediją, bet taip, lyg pasirodytų girtų ar pamišusių artistų trupė – tokios iškreiptos atrodo figūros, keisti apdarai, nepadorūs judesiai, netinkamos scenos ir nešvankios kalbos.

Panašiai, jei šimtakojį sukapotum į daug dalių: jos laisvai judėtų kiekviena sau, nes, išskyrus pirmąją, tą, kuri su galva, kitos nieko nemato, ir kiekviena kaip paskiras tarakonas lekia ant tų jai likusių penkių ar šešių kojų, nešdama savo sielos dalelę. Panašiai sapnuose iš gėlės stiebelio išauga gervės kaklas su babuino galva, su keturiais sraigės rageliais, spjaudančiais ugnį, arba ant senio smakro vietoje barzdos suveši povo uodega; o kito rankos atrodo lyg susivijęs vynuogienojai, akys – žiburiai kriauklelėse, o vietoje nosies – dūdelė...

Tačiau ir miegodamas Robertas sapnavo Ferantės kelionę, tik regėjo ją taip, kaip sapnuose įprasta.

Galėčiau tarti, tai buvo pranašiškas sapnas. Atrodytų, kad Robertas po savo meditacijų apie begalinius pasaulius norėjo

ne toliau kurti Romanų Šalyje vykstančią istoriją, o tikrą istoriją, kuri vyktų tikroje šalyje, kur ir jis gyveno, bet taip, kaip Sala buvo ką tik praėjusiame laike, jo istorija vyktų netolimoje ateityje, kur jis galėtų džiaugtis platesnėmis erdvėmis už tas, kurias jam nubrėžė sudužėlio likimas.

Sugalvojęs istoriją su būtent tokiu Ferante, lyg Vėliavininku iš „Ecatommiti“, kurį pagimdė šiojo apmaudas dėl niekada nepatirtos skriaudos, dabar, nebepakęsdamas Kito greta savosios Lelijos, siekė užimti jo vietą ir, išdrįsdamas surašyti savo slaptąsias mintis, aiškiai pripažino, kad Ferantė yra jis pats.

Dabar jau tikras, kad galima gyventi begaliniame paralaksų, pasaulyje, nors buvo nutaręs būti akimi, be skrupulų stebinčia Ferantės veiksmus Romanų Šalyje ar praeityje, kuri kitados priklausė ir jam (nors toji praeitis tik vos šmėstelėjo pro jį, kad jis jos nė nepastebėjo, apibrėždama jo dabartį), dabar jis, Robertas, tapo Ferantės akimi. Norėjo kartu su priešininku patirti tai, kas likimo turėjo būti lemta jam pačiam.

Taigi laivas plaukė, vagodamas vandeningus laukus, o piratai buvo paklusnūs. Jie saugojo dviejų mylimųjų kelionę ir smaginosi tik dairydamiesi jūros pabaisų – netoli Amerikos krantų jie pamatė Tritoną. Kadangi šis buvo išlindęs iš vandens, galėjai įžiūrėti jo kūną, sakytum žmogaus, tik rankos pagal jį buvo per trumpos: plaštakos didžiulės, plaukai žili ir tankūs, o barzda krito ant krūtinės. Akys didelės, o oda grublėta. Prisiartinus, jis atrodė nuolankus ir kone pats įplaukė į tinklą. Bet vos tik pajuto, kad jį traukia į laivą, ir dar nespėjus jo ištraukti iš vandens virš bambos, kad pasimatytų, ar turi žuvies uodegą, jis vienu mostu sutraukė tinklą ir pranyko. Vėliau jį matė kaitinantis saulėje ant uolos, bet vis slepiant apatinę kūno dalį. Žiūrėdamas į laivą, judino rankas, lyg plotų.

Įplaukę į Ramųjį vandenyną, išsilaipino saloje, kur liūtai buvo juodi, vištos apaugusios vilna, medžiai žydėjo tik naktimis,

žuvys buvo sparnuotos, o paukščiai žvynuoti, akmenys plaukė, o medis skendo, puošnūs drugeliai skraidė naktimis, o vanduo svaigino lyg vynas.

Kitoje saloje pamatė rūmus, pastatytus iš supuvusio medžio, nudažytus bjauriomis pažiūrėti spalvomis. Įėję vidun, atsidūrė varno plunksnomis nusagstytoje salėje. Kiekvienoje sienoje matėsi nišos, kuriose vietoje akmeninių biustų stovėjo žmogeliai sumenkusiais veidais, per gamtos klaidą gimę be kojų.

Purviniausiame soste sėdėjo karalius, rankos mostu pradėjęs į akmenines plokštes gergždžiančių plaktukų ir grąžtų, į porceliano lėkštes džeržgančių peilių koncertą, su kurio garsais pasirodė šeši vyrai, vien kaulai ir oda, atgrasūs dėl savo įkypų žvilgsnių.

Prieš juos išdygo moterys, tokios storos, kad storesnių negalėjai nė įsivaizduoti; nusilenkusios savo partneriams, pradėjo šokį, dar labiau paryškinusį visą jų luošybę ir darkumą. Paskui įpuolė šeši fanfaronai, tarytum gimę iš vienų įsčių, su tokiomis didelėmis nosimis ir burnomis ir tokių sukumpusių pečių, kad labiau nei žmones priminė gamtos išdaigas.

Pasibaigus šokiui, dar negirdėję jų kalbant ir manydami, kad toje saloje kalbama kita kalba, nei ta, kurią jie moka, mūsų keliautojai pabandė klausti mostais – visuotine kalba, kuria gali susišnekėti ir su laukiniais. Bet vienas iš vyrų atsakė jiems kalba, primenančia užmirštąją Paukščių kalbą, kuri čiulbėjo ir treliavo, ir kurią jie suprato, lyg jis būtų prašnekęs jų kalba. Taip jie sužinojo, kad kaip kitur gerbiamas grožis, taip šiuose rūmuose vertinama tik tai, kas neįprasta. Ir tik to galį tikėtis, jei tęstų savo kelionę žemėse, kur viršuje yra tai, kas kitur yra apačioje.

Plaukdami toliau, jie pasiekė trečiąją salą, kuri atrodė negyvenama, ir Ferantė su Lelija vienu du leidosi į jos gilumą. Taip eidami, išgirdo balsą, liepiantį jiems bėgti: toji buvo Nematomų Žmonių Sala. Tą pat akimirką daugybė jų susirinko aplin-

kui, pirštais badančių tuodu, kurie taip begėdiškai rodėsi jų akims. Nes tiems žmonėms būti matomam reiškė tapti žiūrinčiojo grobiu, prarasti savąją prigimtį ir virsti savo paties priešingybe.

Ketvirtoje saloje sutiko vyrą įkritusiomis akimis, plonu balsu, raukšlių išvagotu, bet skaisčiu veidu. Jo barzda ir plaukai buvo plonyčiai lyg pūkas, kūnas toks sustiręs, kad, norėdamas atsigręžti, turėdavo visas pasisukti. Jis pasakė gyvenąs jau tris šimtus keturiasdešimt metų ir jau tris kartus atsijauninęs išgerdamas vandens iš Boro šaltinio, kuris teka kaip tik tame krašte ir pailgina gyvenimą, bet ne daugiau nei iki trijų šimtų keturiasdešimties metų, todėl greit jis turės mirti. Patarė keliautojams neieškoti to šaltinio: gyventi tris kartus, iš pradžių sudvigubėjant, o paskui sutrigubėjant, yra didelis vargas, nes žmogus pagaliau nebesuvokia, kas esąs. Ne vien tai: tris kartus patirti tuos pačius skausmus yra tikra kančia, bet dar didesnė – triskart išgyventi tuos pat džiaugsmus. Gyvenimo džiaugsmas – suvokti, kad ir laimė, ir sielvartas yra trumpalaikiai, o vargas – žinoti, jog galėsime mėgautis amžina palaima.

Bet Antipodų Pasaulis gražus savo įvairove, ir nuplaukę dar tūkstantį mylių, rado penktą salą, kuri visa ribuliavo nuo gausybės tvenkinių; visi gyventojai klūpojo prie jų žiūrėdamiesi į save, manydami, kad tas, kuris savęs nemato, yra lyg miręs, ir jei tik atitrauktų akis nuo savo atvaizdo vandenyje, tuoj kristų negyvas.

Paskui priplaukė šeštą salą, dar labiau į vakarus, kur visi nepaliaujamai kits su kitu kalbėjo, vienas kitam kartodami, ką šis turėtų daryti ir kaip atrodyti, ir priešingai. Tos salos gyventojai buvo gyvi tik tuomet, jei apie juos kas pasakodavo; o jei koks nedorėlis pasakodavo apie kitus nemalonias istorijas, priversdamas juos jas išgyventi, kiti liaudavosi apie jį kalbėję, ir jis mirdavo.

Jų rūpestis buvo kiekvienam gyventojui sugalvoti vis kitokią istoriją. Tikrai, jei visi būtų turėję tą pačią istoriją, niekuo vie-

nas nuo kito nesiskirtų, nes kiekvienas mūsų yra toks, kokį sukūrė gyvenimo patirtis. Štai kodėl jie sukonstravo didelį ratą, kurį vadino Cynosura Lucensis, – šis stovėjo didžiojoje kaimo aikštėje. Ratą sudarė šeši koncentriniai skrituliai, judantys nepriklausomai vienas nuo kito. Pirmasis buvo padalintas į dvidešimt keturis skyrius, antrasis – į trisdešimt šešis, trečiasis – į keturiasdešimt aštuonis, ketvirtasis – į šešiasdešimt, penktasis – į septyniasdešimt du ir šeštasis – į aštuoniasdešimt keturis. Atskiruose skyriuose tam tikra tvarka, kurios Ferantė su Lelija per tokį trumpą laiką negebėjo perprasti, buvo surašyti veiksmai (eiti, grįžti ar mirti), jausmai (neapykanta, meilė ar šaltis), būdai – gera ir bloga, liūdna ir linksma, vieta ir laikas – savo namuose ar ateinantį mėnesį.

Sukant skritulius, susidėdavo tokios istorijos, kaip „vakar jis ėjo namo ir sutiko savo priešą, kuris kentėjo, ir jam padėjo“, arba „jis pamatė gyvūną septyniomis galvomis ir jį nudėjo“. Gyventojų manymu, tos mašinos padedamas galėjai užrašyti ar sugalvoti septynis šimtus dvidešimt du milijonus milijonų skirtingų istorijų, o jų pakaktų kiekvienam gyventi dar ilgus amžius. Robertui tai patiko, nes pasidaręs tokius skritulius būtų galėjęs kurti vis naujas istorijas, likdamas „Dafnėje“ nors dešimt tūkstančių metų.

Daug ir keisčiausių žemių Robertas būtų norėjęs atrasti, bet staiga panūdo perkelti tuodu įsimylėjėlius į mažiau apgyventas vietas, kur jie galėtų džiaugtis savo meile.

Todėl leido jiems priplaukti septintąją nepaprasto grožio pakrantę, apaugusią miškeliu, kylančiu nuo pat vandens. Perėję jį, jie atsidūrė karališkame sode, kur išilgai medžiais apsodintos alėjos, kertančios gėlių lysvėmis išdabintas pievas, tryško daugybė fontanų.

Tačiau Robertas, tarytum tiedu ieškotų nuošaliausios vietos, o jis – naujų kančių, privedė juos prie gėlių arkos, pro kurią įžengė į slėnį, kur vėjelyje siūravo pelkinės nendrės, oras nuo-

stabiai kvepėjo, o iš ežerėlio sruvo lyg skaidraus stiklo karoliukai spindinti vandens juosta.

Jis geidavo – ir man atrodo, jog viską sumąstė tikrai tobulai, – kad kuplaus ąžuolo paunksnė kviestų mylimuosius į meilės puotą, kartu apjuosdamas margą lyg rytietiškas kilimas pievą linksmais platanais, kukliais žemuoginiais medžiais, dygiais kadagiais, trapiais tamariksais ir liaunomis liepomis. O kuo išdabino ją gamta, toji pasaulio dailininkė? Žibuoklėmis ir narcizais. Leido jiedviems užsimiršti vienas kito glėbyje, o gležnoji aguona kėlė iš gilios užmaršties savo nuo miego apsunkusią galvą, gerdama tuos rasotus atodūsius. Bet paskui nusprendė, kad ji skaisčiai nuraustų iš gėdos ir drovos, sugluminta tokio grožio. Taip kaip ir jis, Robertas, o reikia pasakyti, kad jam tai tiko.

Kad nematytų to, ką darantis taip labai troško būti pamatytas, Robertas, apimtas savo morfėjiškos visažinystės, pakilo užvaldyti visos salos, kur fontanai jau aptarinėjo meilės stebuklą, kurio kūrėjais taip troško būti.

Jie buvo kaip kolonos, taurės ir vazos, trykštančios tik viena srove – arba daugeliu iš daugybės mažų tūtelių, dar kiti lyg vainikuoti arka, pro kurios langelius sruvo vandens srautai, kurie krisdami atrodė lyg dvigubai verkiantis gluosnis. Dar kitas fontanas, lyg vienišas cilindras, viršūnėje prapliupdavo daugybe mažesnių cilindrų, šaunančių įvairiomis kryptimis, lyg būtų jis kazematas, ar tvirtovė, ar karo laivas su šaudymo angomis – bet šaudantis vandens ugnimi.

Buvo fontanų su plunksnų karūnomis, karčiais ir šalmais, tiekos rūšių, kiek prakartėlėse yra Trijų karalių žvaigždžių, o ir jų uodegas bei kibirkštis norėjo atkartoti. Ant vieno stovėjo berniuko statulėlė: kairiąja ranka jis laikė skėtį, iš kurio kiekvieno stipino tryško po srovelę; o dešiniąja laikė savo daiktelį, ir viename inde mišo jo šlapimas su iš viršaus krintančiu vandeniu.

Ant kito fontano kapitelio ilsėjosi žuvis, kuri atrodė lyg ką

tik būtų prarijusi Joną, ir vanduo jai tryško iš burnos ir iš dviejų virš akių buvusių kiaurymių. O ant jos sėdėjo raitas amūriukas, laikantis trišakį. Kitas žiedo formos fontanas virš čiurkšlių laikė kamuolį; dar kitas atrodė lyg medis, kurio kiekvienas žiedas suko po rutuliuką, ir atrodė, tarytum vandens rutulyje viena aplink kitą suktųsi daugybė planetų. Kitų fontanų patys žiedlapiai buvo iš vandens, gurgiančio pro ištisinį plyšį ant kolonos užkeltame rate.

Buvo vargonų vamzdelių formos, kur orą pakeitė vanduo ir iš kurių sklido ne garsai, o takūs atodūsiai, bet buvo ir kandeliabro formos, kur vanduo pakeitė ugnį, o atraminės kolonos viršuje žibančios liepsnelės nušvietė iš visur virstančias putas.

Dar kitas fontanas atrodė lyg povas, su kuodu ant galvos ir plačiai išskleista uodega, o dangus ją dažė spalvomis. Jau neminint tų, kurie priminė perukų laikiklius, pasipuošusius šniokščiančiais plaukais. Dar kitame šerkšnu pražydo saulėgrąža. Kitas fontanas atrodė lyg meistriškai iškaltas saulės veidas, su dantukais pakraščiuose, tik šitas dangaus kūnas skleidė ne šilumą, o vėsą.

Viename fontane sukosi cilindras, iš kurio graižtvinių griovelių tryško vanduo. Buvo fontanų kaip liūto ar tigro nasrai, grifo žiotys, žalčio liežuvis, o net ir kaip moteris, verkianti ir akimis, ir krūtimis. Ir nesiliaujantis faunų liaukojimas, sparnuotų būtybių riaugėjimas, gulbių švirkštimas, Nilo dramblių trimitavimas, alebastro amforų tekėjimas, gausybės ragų kraujavimas.

Regėjimai, kurie Robertui – pagalvojus – buvo kaip nuo vilko ant meškos užšokus.

Tuo metu slėnyje jau pasisotinę mylimieji ištiesę ranką galėjo lengvai pasiekti lapoto vynuogienojo lobyno dovaną, ir figmedis, lyg sugraudintas tokios švelnios vogčiomis pamatytos sąjungos, pasruvo medaus ašaromis, o migdolo riešute, kuris visas sužibo žiedais, burkavo Ugniaspalvė Balandė...

Kol pagaliau Robertas pabudo, išpiltas prakaito.

– Kodėl, – tarė sau. – Juk aš pasidaviau pagundai apsimesti Ferante, bet dabar suprantu, jog tai Ferantė apsimetė manimi, ir kol aš čia svaičiojau, jis tikrai išgyveno tai, ką aš jam leidau išgyventi!

Ir, norėdamas atvėsinti savo įniršį bei pamatyti vaizdų, kuriais – bent jais – Ferantė negalėjo džiaugtis, ankstyvą rytą jis vėl susijuosė virve ir su Stiklo Kauke ant veido leidosi į savąjį koralų pasaulį.

36.

ŽMOGUS PRIE SLENKSČIO

Pasiekęs rifą, Robertas dabar plaukė panardinęs veidą tarp tų amžinųjų galerijų, bet negalėjo ramiai grožėtis tais gyvaisiais akmenimis, nes Medūza pavertė jį bejausme uola. Sapne Robertas regėjo Lelijos žvilgsnį, glamonėjantį tą, kuris iš jo šią teisę buvo pagrobęs; bet jei sapne jos žvilgsniai degino jį liepsnomis, dabar, prisiminus, stingdė į ledą.

Jis troško susigrąžinti savąją Leliją, plaukė kišdamas veidą kuo giliau, tarytum tas susiliejimas su jūra galėtų jam įteikti pergalės šakelę, kurią sapne priskyrė Ferantei. Ir jam, kurio dvasia buvo išlavinta kurti idėjas, nebuvo sunku įsivaizduoti Leliją kiekvienoje to povandeninio parko vilnyje, matyti jos lūpas kiekviename žiede, į kurį troško pasinerti lyg nepasotinama bitė. Skaidrioje žalumoje regėjo šydą, pirmosiomis naktimis dengusį jos veidą, ir ištiesė ranką, ketindamas tą uždangą nutraukti.

Apsvaigęs krimtosi, kad jo akys negali nulėkti ten, kur troško širdis, ir tarp koralų ieškojo mylimosios apyrankės, plaukų tinklelio, auskarų, glamonėjusių jos ausų spenelius, puikių vėrinių, puošusių jos gulbės kaklą.

Medžioklės įkarščio pagautas, staiga susiviliojo karoliais, sumirgusiais plyšyje, nusiėmė kaukę, išrietė nugarą, pakėlė kojas ir iš visų jėgų pasispyrė į gilumą. Judesys buvo per stiprus, jis norėjo nusitverti kalvelės gilumoje, ir tik akimirką prieš

suspausdamas pirštus apie grublėtą akmenį pamatė tarsi atsimerkiant apsnūdusią mėsingą akį. Tą pat mirksnį prisiminė daktaro Berdo pasakojimus apie Akmenžuvę, kuri, pasislėpusi koralų grotose, savo nuodingais žvynais tykojanti kiekvienos gyvos būtybės.

Per vėlai: ranka jau palietė Ją ir stingdantis skausmas nusmelkė ranką iki peties. Staigiai pasukęs juosmenį, jis tik per stebuklą neprilietė Siaubūno veidu ir krūtine, bet, mėgindamas sustabdyti savo bejėgį kritimą, trenkėsi į jį kauke. Nuo smūgio ši suskilo, ir vis tiek turėjo ją paleisti. Atsispyręs kojomis nuo uolų apačioje, grįžo į vandens paviršių, keletą akimirkų dar matydamas savo Stiklo Kaukę smengant gilyn į nežinomas gelmes.

Dešinioji plaštaka ir visas dilbis sutino, o petys sustingo. Baiminosi, kad gali netekti sąmonės. Susigraibė virvę ir lėtai, su dideliu vargu ėmė traukti už jos viena ranka. Užlipo kopėtėlėmis beveik kaip ir tą naktį, kai čia atvyko, nė nesuprasdamas kaip, ir lygiai kaip tą naktį be dvasios krito ant denio.

Tik dabar saulė jau buvo aukštai. Kalendamas dantimis, Robertas prisiminė daktarą Berdą pasakojus, kad iš palietusiųjų Akmenžuvę mažai kas teišsigelbėjo, tik keletas išgyveno, ir niekas nežinojo vaisto nuo šios ligos. Miglos aptrauktomis akimis pamėgino patyrinėti savo žaizdą: tebuvo įbrėžimas, bet pakankamas, kad mirtini nuodai patektų į kraują. Jis nualpo.

Atsipeikėjo karščiuodamas, jausdamas nepakeliamą troškulį. Suprato, kad šitoje laivo dalyje, toli nuo maisto ir vandens atsargų, ilgai neišgyvens. Nušliaužė į triumą, iki pat maisto podėlio ir paukščių aptvaro. Godžiai išgėrė vandens iš statinaitės, bet pajuto, kad skrandis verčiasi lauk. Vėl nualpo, paniręs veidu į savo atpiltą masę.

Naktį, blaškomas siaubingų sapnų, dėl visų savo kančių kaltino Ferantę, kuris dabar jam atrodė Akmenžuve. Kodėl norėjo jam užkirsti kelią į Salą ir pas Balandę? Ar ne dėl to leidosi jį persekioti?

Matė save gulintį, žvelgiantį į kitą save, sėdintį priešais prie krosnies, vilkintį chalatu, tyrinėjantį, ar rankos, kuriomis save čiuopė, ir kūnas, kurį jautė, yra tikrai jo. Jis, matydamas tą kitą, jautėsi apsirengęs ir visas degantis, nors apsirengęs buvo tas kitas, o jis pats buvo nuogas – ir jau negalėjo suprasti, kuris iš jųdviejų tikrai gyveno, o kuris tik sapnavo, manydamas, kad abu yra jo proto kūriniai. Bet ne jis, nes mąstė, taigi buvo.

Kitas (katras iš jų?) staiga pakilo, tačiau tikrovę sapnais, matyt, vertė piktoji dvasia, nes tai jau nebuvo jis, o tėvas Kasparas. „Jūs sugrįžote!“ – sušnibždėjo Robertas, tiesdamas į jį rankas. O šis nieko neatsakė, nė nesujudėjo. Žiūrėjo į jį. Be abejonės, tai buvo tėvas Kasparas, bet atrodė, lyg jūra, prieš sugrąžindama, jį aptvarkė ir atjaunino. Barzda pakirpta, veidas skaistus ir gaivus, kaip tėvo Emanuelio, abitas be skylių ir dėmių. Paskui, vis dar sustingęs tarsi aktorius, deklamuojantis savo vaidmenį, tarė jam lyg patyręs oratorius nepriekaištinga kalba, niauriai šypsodamasis:

– Veltui giniesi. Dabar visas pasaulis teturi vieną tikslą, ir tas tikslas yra pragaras.

Ir tęsė griausmingu balsu, lyg kalbėtų bažnyčioje iš sakyklos:

– Taip, pragaras, apie kurį tu ir visi, kuriuos ten veda mitrūs žingsniai ir pamišusios sielos, nieko neišmanote! Galvojate, kad pragare rasite kardus, durklus, ratus, skustuvus, sieros versmes, skysto švino taures, ledinius vandenis, katilus ir groteles, pjūklus ir kuokas, ylas akims badyti, reples dantims rauti, šukas šonams draskyti, grandines kaulams laužyti, kandžiojančius žvėris, badančius dyglius, smaugiančias kilpas, bausmės suolus, kryžius, kablius ir kirvius? Ne! Taip, tie kankinimai siaubingi, bet žmogaus protas dar gali juos aprėpti, nes juk sugalvojome bronzinius jaučius, geležinius krėslus ar nusmailintas nendres nagams badyti... Tikėjotės, kad pragaras – tai Akmenžuvių rifas. Ne, pragaro kančios visai kitokios, jų nesukūrė mūsų ribotas protas, o amžinasis pikto ir kerštingo Dievo protas, priverstas

atskleisti savo įsiūtį ir parodyti, kad koks yra jis didžiai gailestingas atleisdamas, toks pat didžiai teisingas yra bausdamas. Tos kančios turi būti tokios, kad per jas galėtume patirti skirtumą tarp savojo bejėgiškumo ir Jo visagališkumo!

– Šitame pasaulyje, – kalbėjo toliau tas atgailos šauklys, – esate pratę kiekvienam blogiui rasti priešstatą, kiekvienai žaizdai – gydantį tepalą, kiekvienam nuodui – priešnuodį. Tačiau nemanykite, kad taip yra ir pragare. Teisybė, ten patirti nudegimai nežmoniškai skausmingi, bet nėra tokio vaisto, kuris tą skausmą numaldytų; deginantis troškulys, bet nėra vandens, kuris jį atvėsintų; šuniškas alkis, bet nėra maisto, kuris jį numalšintų; nepakeliama gėda, bet nėra skraistės, kuri ją pridengtų. Būtų ten bent mirtis, kuri išvaduotų iš visų vargų, mirtis, mirtis... Betgi visų blogiausia, ten negalite tikėtis nė šios skausmingos malonės – numirti! Ieškosite mirties, ieškosite jos visais pavidalais, ir niekada neturėsite laimės ją rasti. Mirtie, Mirtie, kur tu (eisite nepaliaujamai šaukdami), kur tas gailestingasis demonas, kurs ją mums dovanotų? Tuomet suprasite, kad ten kančia niekada nesibaigia!

Čia senis nutilo, pakėlė rankas į dangų ir sušnabždėjo, lyg atskleisdamas siaubingą paslaptį, kurios niekas kitas neturėtų išgirsti:

– Niekada nesibaigia? Ar tai reiškia, jog kentėsime, kol mažas dagiliukas, teišgeriantis po lašelį per metus, nusausins visas jūras? Ilgiau. *In saecula.* Kentėsime, kol medžių erkutė, tepraryjanti po kąsnelį per metus, suės visus miškus? Ilgiau. *In saecula.* Kentėsime, kol skruzdėlytė, tenueinanti vieną žingsnelį per metus, apeis visą žemę? Ilgiau. *In saecula.* O jei visas šis pasaulis būtų ištisa smėlio dykuma, o su kiekvienu amžiumi išnyktų po vieną smiltelę, gal mūsų kančios jau baigtųsi, kai pasaulyje jos nė vienos neliktų? Ne, nė tuomet. *In saecula.* Tarkime, pasmerktasis po milijonų amžių išspaudžia dvi ašaras, ar kentės jis ir tuomet, kai iš jo verksmo rasis tvanas, didesnis už

tą, kuris kitados pražudė visą žmonių giminę? Nagi, liaukitės, juk mes jau ne vaikai! Aš jums sakau: *in saecula, in saecula* turės kentėti pasmerktieji, *in saecula*, o tai tas pat, kaip pasakyti, per amžių amžius, be pabaigos ir be skaičiaus.

Dabar tėvo Kasparo veidas priminė į Grivą atvykdavusio karmelito veidą. Jis kėlė akis į dangų, lyg ten ieškodamas malonės.

– O argi Dievas, – kalbėjo pagailos verto atgailaujančiojo balsu, – argi Dievas nekenčia, žvelgdamas į jūsų kančias? Argi jis pagaliau nesusigraudins, nepasirodys mums, kad paguostų mus savo ašaromis? Aiman, kokie jūs naivūs! Dievas, deja, pasirodys, bet nė neįsivaizduojate kaip! Pakėlę akis pamatysime, kad Jis (tikrai turiu tai pasakyti?), pamatysime, kad Jis, mums tapęs Neronu, ne todėl, kad būtų neteisingas, o dėl savo griežtumo, ne tik nenorės mūsų guosti ar mums padėti, ar mūsų pasigailėti, bet juoksis, juoksis su nesuprantamu pasimėgavimu! Ar įsivaizduojate, kaip mes imsime šėlti? Mes degame, sakysime, o Dievas juokiasi? Mes degame, o Dievas juokiasi? O, žiaurusis Dieve! Kodėl nenutrenki mūsų savo žaibais, bet savo juoku mus skaudini? Negailestingasai, degink mus dvigubai karštesnėmis liepsnomis, tik nesidžiauk tuo! Ak, juokas, kartesnis nei mūsų ašaros! Ak, džiaugsmas, skausmingesnis už mūsų kančias! Kodėl mūsų pragare nėra prarajų, kuriose galėtume pasislėpti nuo besijuokiančio Dievo veido? Apgavo mus tie, kurie skelbė, kad mūsų bausmė bus žvelgti į pykčiu trykštantį Dievo veidą. Turėjo sakyti, į besijuokiančio Dievo, besijuokiančio Dievo... Kad nematytume ir negirdėtume to juoko, mums ant galvų turėtų užgriūti kalnai ar praryti žemė. O, ne, turėsime regėti savo kančią, negirdėsime ir nematysime nieko, vien tik tai, ko trokštume nematyti ir negirdėti!

Robertas jautė tarpulentėse supuvusio vištų lesalo kartumą, o lauke girdėjo klykaujant jūros paukščius, skambėjusius jam lyg Dievo juokas.

– Kodėl turėčiau kentėti pragare, – klausė, – kodėl visi jame turėtų kentėti? Juk Kristus mus išganė, argi neturėtų ten eiti tik pasmerktieji?

Tėvas Kasparas nusijuokė lyg pasmerktųjų Dievas:

– Kada Jis jus išganė? Ir kokioje planetoje, kokiame pasaulyje manai dabar gyvenąs?

Jis paėmė Robertą už rankos, pakėlė nuo gulto ir nutempė „Dafnės" labirintais, nors jam skaudėjo pilvą, o galvoje tiksėjo begalė švytuoklinių laikrodžių. Laikrodžiai, pagalvojo, laikas, mirtis...

Kasparas nutempė jį į kažkokį užkaborį, kurio dar nebuvo atradęs, baltomis sienomis, kur stovėjo uždaras katafalkas, o viename jo šone švietė apvali akis. Priešais ją apačioje pritaisytame mediniame griovelyje buvo įtvirtinta lentelė su išpjautomis tokio pat dydžio kiaurymėmis, į kurias įstatyti iš pažiūros matiniai stiklai. Stumdydamas lentelę, galėjai sutapatinti šios kiaurymes su dėžės akimi. Robertas prisiminė Provanse matęs mažesnį tokį aparatą, kuris, kaip girdėjo kalbant, galėjo per šešėlius atgaivinti šviesą.

Kasparas atvėrė vieną dėžės šoną, parodydamas ant trikojo stovintį didelį žibintą, kur kitoje nei snapelis pusėje vietoj rankenėlės buvo apvalus išgaubtas veidrodis. Uždegus dagtį, veidrodis kreipė šviesos spindulius į tam tikrą vamzdį, tarytum nedidelį žiūroną, kurio paskutinysis lęšis ir buvo išorinė akis. Pro ją (vos tik Kasparas uždarė dėžę) ir pro stiklą lentelėje jis išplito į kūgio formos šviesos pluoštą, o ant sienos sumirgėjo spalvingi paveikslėliai, tokie gyvi ir tikslūs, kad Robertui pasirodė lyg judėtų.

Pirmasis paveikslas buvo jūroje prie uolos prirakintas vyras demono veidu, čaižomas bangų. Nuo to vaizdo Robertas nepajėgė atplėšti akių, šis susiliejo su paskesniais (stumdydamas lentelę, Kasparas keitė juos vieną po kito), jie visi susiplakė į vieną, – sapnas sapne, – ir jis jau nebepajėgė atskirti to, ką girdėjo, nuo to, ką matė.

Prie uolos artėjo laivas, Robertas atpažino „Tweede Daphne“; iš jo išlipo Ferantė, pasiruošęs išlaisvinti pasmerktąjį. Viskas tapo aišku. Pakeliui Ferantė priplaukė atvirame vandenyne įkalintą Judą, kad ten atgailautų savo išdavystę, – taip tvirtino legenda.

– Dėkui, – tarė Judas Ferantei, bet Robertas tą balsą tikrai girdėjo iš Kasparo lūpų. – Esu čia prirakintas nuo šiandien devintos valandos, ir tikėjausi išpirkti savo kaltę... Dėkui tau, brolau...

– Esi čia tik dieną, o gal net dar trumpiau? – paklausė Ferantė. – Bet juk tu nusidėjai trisdešimt trečiaisiais metais nuo mūsų Viešpaties gimimo, dabar bus jau prieš tūkstantį šešis šimtus ir dešimt metų...

– O, naivusis žmogau, – atsakė jam Judas, – tikrai, praėjo jau tūkstantis šeši šimtai ir dešimt jūsų metų, kai aš prirakintas prie šios uolos, bet dar nė dienos mano laiko. Tu nežinai, kad įplaukęs į jūrą, skalaujančią šios salos krantus, patenki į kitą pasaulį, esantį greta ir viduje jūsiškio, ir saulė čia sukasi aplink žemę tarsi vėžlys, sulig kiekvienu žingsniu judantis vis lėčiau. Todėl šitame mano pasaulyje iš pradžių mano diena truko dvi jūsų dienas, paskui – tris, ir taip kaskart vis ilgiau, iki pat šios akimirkos, kai, praėjus tūkstančiui šešiems šimtams dešimčiai jūsų metų, aš vis dar gyvenu devintąją savo dienos valandą. Greit laikas dar labiau sulėtės, paskui – dar labiau, ir aš visada gyvensiu trisdešimt trečiųjų metų devintąją valandą nuo Betliejaus nakties...

– Kodėl? – paklausė Ferantė.

– Todėl, kad Dievo valia mano bausmė yra amžinai gyventi Didįjį penktadienį ir kiekvieną dieną regėti kančią žmogaus, kurį išdaviau. Pirmąją mano bausmės dieną, kai kitiems žmonėms jau atėjo saulėlydis, paskui naktis, o paskui išaušo šeštadieno rytas, man tepraslinko penktadienio devintosios valandos minutės atomo atomas. Vėliau saulė ėmė dar lėčiau suktis,

ir kai Kristus jums prisikėlė, aš tebuvau per žingsnį nuo tos valandos. O dabar, kai jums jau praslinko amžių amžiai, aš nuo tos akimirkos esu tik per laiko smiltį...

– Bet juk tavoji saulė juda, ir ateis diena, gal praslinkus dešimčiai tūkstančių ar daugiau metų, kai ir tau išauš tavasis šeštadienis.

– Taip, bet tai bus dar blogiau. Išsivaduosiu iš skaistyklos, kad patekčiau į pragarą. Skausmas dėl mirties, kurios kaltininkas esu, niekada nenumalšs, o jau būsiu praradęs man dar likusią galimybę, kad tai, kas įvyko, nebūtų įvykę.

– Kaip įmanoma?

– Nežinai, kad netoli nuo čia eina antipodų dienovidinis. Anapus jo ir mano, ir tavo pasaulyje yra vakarykštė diena. Jei aš, dabar jau laisvas, galėčiau peržengti tą ribą, atsidurčiau Didžiajame ketvirtadienyje, nes tas gobtuvas, kurį matai man už nugaros, yra manosios saulės saitas, todėl ji priversta visur sekti paskui tarsi šešėlis, o dėl jos, kur benueičiau, visur bus manasis laikas. Todėl galėčiau tą ilgiausiąjį ketvirtadienį keliauti į Jeruzalę ir atvykti ten pirmiau už savo išdavystę. Taip išgelbėčiau savo Mokytoją nuo Jo lemties.

– Bet jei užkirstum kelią Kančiai, Išganymas niekada neateitų, o pasaulis dar ir šiandien skendėtų pirmapradėje nuodėmėje, – paprieštaravo Ferantė.

– Oj, – sušuko verkdamas Judas, – aš galvoju tik apie save! Ką tuomet man daryti? Jei liks padaryta tai, ką padariau, – liksiu prakeiktas. Jei atitaisysiu savo paklydimą, sutrukdysiu Dievo planą ir būsiu nubaustas prakeikimu. Gal jau nuo pat pradžios parašyta, kad esu pasmerktas būti prakeiktas?

Su Judo verksmu užgeso ir vaizdų seka, nes žibinte baigėsi aliejus. Dabar ir vėl prakalbo tėvas Kasparas, balsu, kokiu Robertas niekada negirdėjo jo kalbant. Tas pro sienos plyšį prasiskverbęs truputis šviesos apšvietė tik pusę jo veido, iškreipda-

mas nosies liniją, o barzdą padalindamas pusiau, vienoje pusėje – sniego baltumo, kitoje – juodos spalvos. Abi akys buvo įdubusios, nes ir ta apšviestoji rodėsi šešėlyje. Tik tuomet Robertas suprato, kad ji perjuosta juodu raiščiu.

– Kaip tik tuomet, – kalbėjo tas, kuris neabejotinai buvo Abatas de Morfis, – tą akimirką tavo brolis sugalvojo savo Proto šedevrą. Jei nueitų tą kelią, į kurį norėjo leistis Judas, galėtų užkirsti kelią Kančiai, taigi ir mūsų Išganymui. Jokio Išganymo, visi mes pirmapradės nuodėmės aukos, visų laukia pragaras, tavo brolis nuodėmingas, bet lygiai kaip ir visi žmonės, todėl išteisintas.

– Kaip jis būtų galėjęs, kaip galėtų, kaip galėjo? – klausė Robertas.

– O, – siaubingai džiūgaudamas nusišypsojo abatas, – nedaug tereikėjo. Tik apgauti ir patį Aukščiausiąjį, kuris nė neįsivaizduoja persirengusios tiesos. Tereikėjo nužudyti Judą, ką tučtuojau padariau ten pat prie uolos, apsisiausti jo škaplierių, pirmam savo laivu pasiekti priešingą Salos pakrantę, pakeitus pavidalą atsirasti čia ir sutrukdyti tau išmokti plaukti, kad niekaip negalėtum anksčiau už mane joje atsidurti, kartu priversti tave statyti povandeninį varpą, kad pirmas pasiekčiau Salą.

Norėdamas parodyti škaplierių, kalbėdamas jis lėtai nusivilko abitą, stodamas pirato rūbais, paskui palengva nusiplėšė barzdą, nusitraukė peruką, ir Robertui pasirodė, lyg žiūrėtų į veidrodį.

– Ferantė! – sušuko Robertas.

– Asmeniškai, brangusis brolau. Kol tu kapsteisi vandenyje lyg šuo ar varlė, aš priešingoje Salos pakrantėje suradau savo laivą, visą savo ilgą ketvirtadienį keliavau į Jeruzalę, radau kitą Judą, kuris jau ruošėsi išduoti, pakoriau jį ant figmedžio, sutrukdydamas perduoti Žmogaus Sūnų Tamsybių Vaikams, su man ištikimaisiais įslinkau į Alyvmedžių Sodą ir pagrobiau mūsų Viešpatį, kad negalėtų Jis žengti Kryžiaus keliu! Ir da-

bar tu, aš, visi mes gyvename pasaulyje, kuris niekada nebuvo išganytas!

– O Kristus, kur dabar Kristus?

– Tai tu nežinai, kad dar senuosiuose raštuose parašyta, jog yra ugnies raudonumo Balandžių, nes Viešpats, prieš Jį nukryžiuojant, vilkėjo purpurinę tuniką? Dar nesupratai? Jau tūkstantį šešis šimtus dešimt metų Kristus įkalintas šitoje Saloje, iš kur vis bando pabėgti apsimetęs Ugniaspalve Balande, bet jis negali iš jos ištrūkti, nes Maltiečių Observatorijoje aš palikau Judo škaplierių, todėl ten yra vis ta pati diena, ir visada taip bus. Dabar man teliko nužudyti tave ir laisvai gyventi pasaulyje, kuriame nėra sąžinės graužaties, visų laukia pragaras, kuriame aš, atėjus laikui, būsiu sutiktas kaip naujasis Liuciferis!

Ir, artindamasis prie Roberto, išsitraukė durklą, kad įvykdytų paskutinį savo nusikaltimą.

– Ne, – sušuko Robertas, – aš tau neleisiu! Aš nužudysiu tave ir išvaduosiu Kristų. Dar moku valdyti kardą, o tavęs mano tėvas neišmokė slaptųjų kirčių!

– Turėjau tik vieną tėvą ir vieną motiną, kvaily, – tarė Ferantė liūdnai šypsodamasis. – Tu mokei mane vien neapykantos. Manai padaręs man malonę sukurdamas mane tik tam, kad tavojoje Romanų Šalyje įkūnyčiau Bjaurastį? Kol tu būsi gyvas, kol versi mane galvoti tai, ką už mane esi sugalvojęs, tol nesiliausiu savęs niekinęs. Taigi, ar tu mane nužudysi, ar aš tave nužudysiu, galas vienodas. Eime.

– Brolau, atleisk, – verkdamas sušuko Robertas. – Taip, eime, teisinga, kad vienas iš mūsų turi mirti.

Ko troško Robertas? Numirti, išlaisvinti Ferantę, jį nužudydamas? Neleisti Ferantei sutrukdyti Išganymo? Niekada to nesužinosime, nes ir jis pats to nežinojo. Bet tokia jau sapnų prigimtis.

Jie užkopė į denį, Robertas pasidairė savo ginklo ir rado jį (kaip prisimename) lūžusį pusiau. Sušuko, kad Dievas suteiks jam jėgų, o geras kovotojas gali kautis ir lūžusiu kardu.

Abu broliai pirmą kartą stojo vienas prieš kitą, kad pradėtų savo paskutinį susitikimą.

Dangus ryžosi antrinti šiai brolžudystei. Nuo rausvo debesies netikėtai tarp laivo ir dangaus nusidriekė kraujo spalvos šešėlis, lyg ten, aukštai, kas būtų perpjovęs gerkles Saulės ristūnams. Kilo galingas žaibų ir perkūnijos koncertas, ir pasipylė lietus, o dangus ir jūra gulė abiejų kovotojų ausis, lipdė akis, lediniu vandeniu čaižė rankas.

Jie gi sukosi tarp iš visų pusių krintančių žaibų, puolė vienas kitą kirčiais ir dūriais, staiga traukėsi, tvėrėsi lynų, kone skraidė vengdami dūrių, plūdo kits kitą, kiekvieną puolimą lydėjo šauksmu, pranykstančiu tarp panašių aplink švilpiančio vėjo staugsmų.

Ant to slidaus denio Robertas kovėsi už tai, kad Kristus būtų nukryžiuotas, ir kvietėsi pagalbon Aukščiausiąjį; Ferantė kovojo, kad Kristui netektų kentėti, ir šaukėsi jis visų velnių pagalbos.

Įsibrovėlis (kuris dabar brovėsi ir į Apvaizdos planus) kaip tik šaukėsi Astaroto, kai netyčia pateko į žuvėdros kirčio pinkles. O gal padarė tai tyčia, norėdamas nutraukti tą nesuprantamą sapną.

Robertas apsimetė krentąs, priešininkas puolė jį, trokšdamas pribaigti, o jis atsirėmė kairiąja ranka, įbesdamas kardo bigę į tojo krūtinę. Nors nepašoko taip vikriai kaip Sen Savenas, tačiau Ferantė jau buvo per daug įsibėgėjęs ir negalėjo susilaikyti nepasimovęs, neužgriuvęs krūtine ašmenų likučių. Robertas duso nuo iš mirštančio priešo gerklės pliūptelėjusio kraujo.

Burnoje juto kraujo skonį, matyt, klejodamas įsikando liežuvį. Dabar jau plūduriavo kraujyje, kuris liejosi nuo laivo iki pat Salos; nenorėjo plaukti pirmyn bijodamas Akmenžuvės, bet buvo įvykdęs tik pirmąją savo misijos dalį: Kristus laukė Salo-

je, kad galėtų pralieti savąjį kraują, o jis liko vienintelis Jo Mesijas.

Ką dabar veikia savo sapne? Ferantės durklu suraižė vieną burę ilgomis juostomis, paskui jas perpynė su lynais, kilpelėmis sugaudė triume guviausius iš gandrų ar gervių ir pririšo jiems prie kojų skraidantį kilimą, lyg šie būtų jo žirgai.

Tuo padangių laivu pakilo lėkti dabar jau pasiekiamos žemės link. Prie Maltiečių Observatorijos surado škaplierių ir jį sunaikino. Grąžinęs laikui erdvę, pamatė, kaip leidžiasi ant jo Balandė, kurią pagaliau džiaugsmo apimtas matė visoje šlovėje. Ir atrodė gamtiška – ne, labiau antgamtiška – kad dabar regėjo ją ne liepsnos, o balčiausios spalvos. Bet negalėjo tai būti balandė, nes ne tam paukščiui skirta būti Antrojo Asmens simboliu, gal buvo tai Dievobaimingasis Pelikanas, kaip ir dera Sūnui. Todėl gerai nė nematė, koks paukštis tapo jo sparnuotojo laivo tauriausia bure.

Tik suprato, kad lekia vis aukštyn, o vaizdai mainosi prieš akis lyg pamišėlio regėjimai. Dabar jie skrido per visus nesuskaičiuojamus ir begalinius pasaulius, užsukdami į kiekvieną žvaigždę, kad visuose juose beveik vienu metu išsipildytų Išganymas.

Pirmoji pasiekta planeta buvo blyškusis mėnulis, kurio naktį skaidrino žemės vidurdienis. Žemė kabojo ties horizonto linija kaip milžiniška beribė grėsminga kukurūzų košė, kurią vis dar virė danguje ir kuri kone krito iš viršaus burbuliuodama karštu karščiuojančiu karštligišku karščiu, krečiama karštinėje burbuliuojančių karštų burbulų, burbančių burbulingu burbėjimu, plep plep plep. Nes kai karščiuoji, pats tampi koše, ir šviesos, kurias matai, visos sklinda iš tavo burbuliuojančios galvos.

O ten, mėnulyje, su Balande...

Prisipažinsiu, nebandžiau ieškoti dermės ir panašumo į tiesą tame, ką iki šiol pasakojau, nes tebuvo tai slogutis vargšo, paty-

rusio Akmenžuvės nuodų galią. Tačiau tai, ką dabar pasakysiu, yra nepalyginti daugiau, nei galėtume tikėtis. Roberto protas ar širdis, šiaip ar taip, jo *vis imaginativa,* sukūrė šventvagišką metamorfozę: mėnulyje dabar jis susitiko ne Viešpatį, o savo Viešpatę, Sinjorą, Leliją, pagaliau išplėštą iš Ferantės glėbio. Selenos ežerų pakrantėje Robertas atgavo tai, ką iš jo buvo atėmęs brolis ten, prie fontanų salos tvenkinių. Akimis jis bučiavo jos veidą, mėgavosi ja lūpomis, čiulpė, kandžiojo ir vėl kandžiojo, o jų liežuviai žaidė myluodamiesi.

Tik tuomet Robertas atgavo sąmonę, matyt, karštis atlėgo, bet nenorėjo dar pamiršti to, ką neseniai patyrė, kaip paprastai būna pabudus iš sapno, kuris užvaldęs ne tik sielą, bet ir kūną.

Nežinojo, ar verkti iš laimės atradus savąją meilę, ar iš sielvarto pavertus Šventąją Epopėją Libertiniška Komedija, – nes karštinė nepripažįsta Žanrų Dėsnių.

Ta akimirka – mąstė – tikrai nuves mane į pragarą, nes nesu nė kiek geresnis už Judą ar Ferantę, dar daugiau, aš pats esu Ferantė, ir iki šiol tik naudojausi jo piktadariškumu, kad bent sapne pasiekčiau tai, ko tikrovėje per savo bailumą niekada negalėjau padaryti.

Gal man pavyks išvengti bausmės už savo nuodėmę, nes ne aš nusidėjau, o Akmenžuvė, privertusi mane sapnuoti taip, kaip ji to geidė. Bet jei tiek išprotėjau – ženklas, jog tikrai mirštu. Ir kodėl turėjau sulaukti Akmenžuvės, kad ši sukeltų man mintis apie mirtį, kai tokios mintys privalėtų būti pirmoji kiekvieno doro krikščionio priedermė.

Kodėl niekada anksčiau nesusimąsčiau apie mirtį, nei apie besijuokiančio Dievo pyktį? Kodėl laikiausi savo filosofų mokymo, teigusių, kad mirtis yra natūrali būtinybė, o Dievas yra tas, kuris atomų netvarkai pritaikė Įstatymą, sujungusį juos į

Kosmoso harmoniją. Argi galėjo toks Dievas, geometrijos meistras, sukurti pragaro netvarką, netgi siekdamas teisingumo, ir juoktis iš to visų perversmų perversmo?

Ne, Dievas nesijuokia, kalbėjo sau Robertas. Jis paklūsta Įstatymui, kurį pats sukūrė, pagal kurį mūsų kūno tvarka turi suirti, kaip ir manasis kūnas vykstant visam tam irimui neabejotinai yra. Ir prie savo burnos matė kirminus, bet jau ne karštinės sukurtus, o tikrai išsiritusius iš vištų mėšlo, kuris šiems yra giminingas.

Tuomet pasveikino tuos irimo šauklius, suprasdamas, kad tą virtimą klampia materija reikia priimti kaip visų kančių pabaigą, pagal Gamtos ir Dangaus, kuris ją valdo, dėsnius.

Neilgai laukti, murmėjo lyg melsdamasis. Nedaug tepraeis dienų, kai mano kūnas, dabar dar toks darnus, pakeis spalvą, nublykš lyg žirnis, o paskui pajuos nuo galvos iki kojų ir apsisiaus tamsiomis liepsnomis. Tuomet pradės brinkti, o iš to pūtimosi rasis dvokiantys pelėsiai. Ir netrukus pilvas pradės čia sprogti, ten plyšti, o pro tuos plyšius išmarmės puvėsiai, o paskui pamatysime plūduriuojant ant bangų čia pusę kirmėlėtos akies, ten – lūpos draiskaną. Tame purve vėliau gims daugybė mažų muselių ir kitų gyvių, kurie įsikurs mano kraujyje ir ris mane gabalėlis po gabalėlio. Dalis tų būtybių išlįs iš krūtinės, kita su nė nežinau kokiomis gleivėmis išsiverš pro šnerves, dar kitos, aplipusios tais trūnėsiais, landžios pro burną pirmyn ir atgal, o sočiausiosios išsigargaliuos stačiai pro gerklę... „Dafnė“ pamažu virs paukščių karalyste, iš Salos atnešti daigeliai sužels į nepereinamus brūzgynus, kurių šaknis maitins mano syvai, o sieks jos giliausias triumo gelmes. O kai pagaliau iš viso mano kūno statinio liks tik skeletas ir tie pastoliai per mėnesius, metus – o gal tūkstantmečius – iš lėto virs atomų dulkėmis, gyvieji eis per jas, nė nesusimąstydami, kad visas Žemės rutulys, jos jūros, dykumos, miškai ir slėniai yra tik gyvosios kapinės.

Niekas taip nepadeda greitai pasveikti, kaip Mintys apie Gerąją Mirtį, – jos mus sutaiko su lemtimi ir nuramina. Taip kitados jam sakė karmelitas, ir tai, matyt, buvo tiesa, nes Robertas pasijuto alkanas ir ištroškęs. Silpnesnis nei tada, kai sapnavo, jog kaunasi dvikovoje, bet stipresnis nei tada, kai gulėjo prie paukštidės, tačiau išgerti kiaušinį jėgų pakako. Skystis maloniai slydo rykle. Bet dar skanesnis buvo podėlyje rasto riešuto minkštimas. Taip ilgai meditavęs apie savo mirusį kūną, dabar, trokšdamas pasveikti, marino savo pilve gyvuosius kūnus, kuriems gamta kasdien teikia gyvybės.

Štai kodėl, be keleto karmelito pastabų, Grivoje jis negirdėjo kalbant apie mirtį. Šeimai susirinkus į krūvą, beveik visada prie pietų ar vakarienės stalo (kai Robertas grįždavo iš savo klajonių po senuosius namus, kur užtrukdavo suviliotas ant žemės papiltų nokti obuolių kvapo, sklindančio iš kurio nors prieblandoje skendinčio kambario), kalba sukdavosi tik apie melionų skonį, javapjūtę ar būsimąjį vynuogių derlių.

Robertas prisiminė motinos pamokymus, kaip galėtų ramiai ir laimingai gyventi, jei tik mokės panaudoti visas tas Dievo gėrybes, kuriomis jį galįs aprūpinti Grivos ūkis: „Ir nepamiršk apsirūpinti sūdyta jautiena, aviena ar ožkiena, veršiena ir kiauliena, nes tokia mėsa ilgai išsilaiko ir daug kam panaudojama. Supjaustyk mėsą nemažais gabalėliais, sudėk į indą, užpilk daug druskos, laikyk aštuonias dienas, paskui sukabink virtuvėje ant sijos prie ugniakuro, kad išdžiūtų dūmuose, o daryk tai sausu, šaltu oru ir pučiant šiaurės vėjui, po Švento Martyno, tuomet laikysis kiek tik reikės. Rugsėjo mėnesį ateina laikas apsirūpinti visai žiemai paukštukais ir ėriukais, be to, dar kalakutais, vištomis, antimis ir panašiai. Nepaniekink nė asilo, jei susilaužo jis koją, iš jo mėsos gali prikimšti apvalių dešrelių, kurias reikia kepti, prieš tai subadžius peiliu, ir valgysi karališkai. O per Gavėnią visada turėk grybų, daržovių sriubai, riešutų, vynuogių,

obuolių ir viso kito, ką tau siunčia Viešpats. Taip pat Gavėniai reikia pasiruošti šaknelių ir žolelių, kurios apvoliotos miltuose ir pakepintos yra skaniau už nėgę; dar gali pasidaryti Gavėnios virtinukų: užmaišyk tešlą iš aliejaus, miltų, rožių vandenėlio, šafrano ir cukraus, įpilk šlakelį malvazijos, iškočiojęs supjaustyk skritinėliais, įdarui sumaišyk trintos duonos, obuolių, gvazdikėlių ir grūstų riešutų, pabarstęs žiupsneliu druskos iškepk orkaitėje ir valgysi geriau už patį priorą. Po Velykų ateis laikas ožiukams, šparagams, balandėliams... Paskui prasidės varškė ir švieži sūriai. Bet nepaniekink ir virtų žirnių ar pupelių, apvoliotų miltuose ir pakeptų, kurie puikiai tinka pastatyti ant stalo... Sūnau mano, jei laikysies mūsų senolių gyvenimo būdo, gyvensi laimingai ir be jokio vargo..."

Taigi Grivoje nedaug tekalbėta apie mirtį, paskutinįjį teismą, pragarą ar rojų. Su mirtimi Robertas susidūrė Kazalėje, o Provanse ir Paryžiuje buvo priverstas ją apmąstyti, pasinėręs į dorybingas ir ištvirkėliškas diskusijas.

Aš tikrai mirsiu, mąstė, jei ne dabar, pakirstas Akmenžuvės nuodų, tai vėliau, nes iš šito laivo jau niekada neištrūksiu, praradęs – kartu su Stiklo Kauke – ir galimybę saugiai pasiekti koralų rifą. Ko aš tikėjausi? Juk būčiau miręs, gal kiek vėliau, net jei nebūčiau patekęs į šitą griuveną. Atsiradau šiame gyvenime žinodamas, jog turėsiu jį palikti. Kaip sakė Sen Savenas, kiekvienas turime savo vaidmenį, kas ilgesnį, kas trumpesnį, o paskui visi paliekame sceną. Daug jų mačiau nueinant, kiti matys nueinant mane, vaidindami tą patį spektaklį tiems, kurie ateis po jų.

Kita vertus, kaip ilgai manęs nebuvo ir kaip ilgai vėl nebus! Metų bedugnėje esu tik mažytė dalelė. Tas trumpas laiko tarpas neišskirs manęs iš to nieko, kuriuo ir vėl pavirsiu. Atėjau į pasaulį tik tam, kad užpildyčiau tuščią sceną. Mano vaidmuo

buvo toks menkas, kad net jei būčiau likęs užkulisiuose, visi sakytų, jog komedija buvo puiki. Panašiai kaip per audrą: vieni nuskęsta iš karto, kiti sudūžta į uolas, treti dar plūduriuoja ant lentos, bet ir tie neilgai. Gyvenimas gęsta savaime, kaip žvakė, ištirpus vaškui. Ir turėtume prie to priprasti, nes lygiai kaip ir žvakė, vos uždegti, pradėjome eikvoti savo atomus.

Sutinku, kad menka išmintis žinoti tuos dalykus, svarstė Robertas. Turime juos pažinti nuo pat savo gimimo akimirkos. Bet paprastai susimąstome tik apie kitų žmonių mirtį. Taip, mums duota gana stiprybės, kad pakeltume kitų skausmą. Paskui ateina valanda, kai reikia galvoti apie savo mirtį, ir tuomet suprantame, kad negali žiūrėti tiesiai nei į saulę, nei į mirtį. Nebent turėjome gerų mokytojų.

Aš jų turėjau. Kažkas man sakė, kad taip, iš tikrųjų mažai kas pažįsta mirtį. Paprastai pakenčiame ją iš kvailumo ar įpročio, bet ne iš pasirinkimo. Mirštama todėl, kad kito kelio nėra. Tik filosofas gali mąstyti apie mirtį kaip pareigą, kurią reikia atlikti dorai ir be baimės: kol mes dar esame, mirties nėra, o kai ateina mirtis, mūsų jau nebėra. Ar praleidau tiek laiko kalboms apie filosofiją tam, kad dabar savo mirties nesugebėčiau paversti viso gyvenimo šedevru?

Jam grįžo jėgos. Dėkojo motinai, kurios prisiminimas privertė atitolinti mintis apie galą. Kitaip ir negalėjo pasielgti ta, kuri jam davė pradžią.

Jis susimąstė apie savo gimimą, apie kurį išmanė dar mažiau, nei apie savo mirtį. Tarė, kad filosofui dera mąstyti apie pradžią. Filosofui lengva pateisinti mirtį: tai, kad reikės prapulti tamsoje, yra pati akivaizdžiausia tiesa pasaulyje. Filosofą kankina ne pabaigos natūralumas, o pradžios paslaptis. Galime nemąstyti apie po mūsų ateisiančią amžinybę, bet negalime su nerimu neklausti, kas gi buvo prieš mus: materijos ar Dievo amžinybė?

Štai kodėl jis atsidūrė „Dafnėje“, pagalvojo Robertas. Kad šioje nuošalioje, ramioje vietoje galėtų netrikdomas svarstyti vienintelį klausimą, kuris išlaisvina mus iš nuogąstavimų dėl nebūties, atverdamas būties kerus.

37.

PARADOKSALŪS SVARSTYMAI APIE TAI, KAIP MĄSTO AKMENYS

Kiek laiko jis sirgo? Keletą dienų, savaičių? Gal per tą laiką virš laivo praūžė audra? Arba jau prieš susitikimą su Akmenžuve, atėjusia iš jūros ar iš jo Romano, jau nebesuvokė, kas dedasi aplinkui? Kada prarado tikrovės pojūtį? „Dafnė“ tapo visai kitokiu laivu. Denis buvo purvinas, o iš statinių perniek liejosi vanduo, nuplyšusios ir sudriskusios burės kabojo ant stiebų lyg pro skyles pašaipiai dirsčiojančios kaukės.

Alkani paukščiai čiepsėjo ir Robertas nuskubėjo pasirūpinti jais. Keletas iš jų buvo negyvi. Laimė, lietaus palaistyti augalai suvešėjo, o kai kurie sulindo net į narvus, ir dalis paukščių galėjo jais penėtis, kiti tenkinosi prisiveisusiais vabzdžiais. Išlikę paukščiai atsivedė palikuonių, ir tą keletą kritusių pakeitė daugybė gyvųjų.

Sala atrodė nepakitusi, tik srovių nešama nutolo nuo Roberto, nebeturėjusio nė kaukės. Žinojo, kad Akmenžuvės ginamas rifas dabar tapo neįveikiamas. Robertas galėjo plaukioti, bet tik savo malonumui, nesiartindamas prie uolų.

– O, kokie iliuzoriniai yra žmonių planai, – murmėjo jis. – Jei žmogus tėra šešėlis, jie yra dūmai. Jei jis tik sapnas, jie – vaiduokliai. Jei jis tik nulis, jie – taškai. Jei žmogus tik taškas, jie – nuliai.

Tiek patirta, mąstė Robertas, kad suvokčiau, jog esu niekas. Dar daugiau, didesnis niekas nei tuomet, kai vienišas čia pate-

kau. Laivo sudužimas mane sukrėtė ir privertė grumtis dėl savo gyvybės, dabar nebeturiu dėl ko kovoti ir su kuo grumtis. Esu pasmerktas ilgam poilsiui. Esu čia, kad kontempliuočiau ne erdvės, o savo tuštybę, o iš jos tegali rastis nuobodulys, liūdesys ir neviltis.

Netrukus neliks ne tik manęs, bet ir „Dafnės". Abu suakmenėsime kaip tas koralas.

Koralo kaukolė vis dar gulėjo denyje, nepaliesta visuotinio išsekimo, išplėšta iš mirties nagų, ir todėl – vienintelis gyvas daiktas.

Ta savita figūra įkvėpė drąsos sudužėliui, mokėjusiam pamatyti naujas žemes tik pro žodžio žiūroną. Jei koralas gyvas daiktas, tarė, tai šitoje minčių painiavoje jis yra vienintelė tikrai mąstanti būtybė. O jie gali mąstyti tik apie sudėtingą savo sandarą, apie kurią žino viską, nesitikėdami nenumatytų jos pasikeitimų.

Ar daiktai gyvena ir mąsto? Kartą Kanauninkas jam pasakė, kad gyvybei ir jos vystymuisi pateisinti kiekviename daikte turi būti materijos žiedai, *sporos*, sėklos. Molekulės – tai tam tikras atomų išsidėstymas pagal tam tikrą schemą, ir jei Dievas atomų chaosui pritaikė tam tikrus dėsnius, jų junginiai negali elgtis kitaip, nei sudaryti analogiškus junginius. Ar gali būti, kad akmenys, kuriuos matome, yra tie patys, kurie pergyveno Tvaną, ir jie atsirado iš kitų akmenų ir duos pradžią dar kitiems?

Jei pasaulis yra ne kas kita, kaip paprastų atomų, susitinkančių, kad sudarytų savo junginius, visuma, negali būti, kad kartą susijungę atomai liautųsi judėję. Kiekviename daikte lieka jų nesiliaujantis judėjimas: sūkuringas vėjuose, takus ir taisyklingas gyvuose kūnuose, lėtas, bet nenumaldomas augaluose, ir dar lėtesnis, tačiau neabejotinai esantis, mineraluose. Taigi ir tas koralas, koralų gyvenimui jau miręs, džiaugiasi tuo akmenims būdingu slaptu judėjimu.

Robertas mąstė. Tarkime, kiekvienas kūnas susideda iš ato-

mų, net ir vien tik tįsūs kūnai, apie kuriuos kalba geometrai, o tie atomai yra nedalomi. Kiekvieną tiesę tikrai gali padalinti į dvi lygias dalis nepriklausomai nuo jos ilgio. Bet jei nesvarbu jos ilgis – kaip galima padalinti į dvi lygias dalis tiesę, susidedančią iš nelyginio nedalomų elementų skaičiaus? Tai reikštų, jei abi dalys tikrai yra lygios, jog nedalomas vidurys padalintas pusiau. Bet jis irgi yra tiesė, tegul ir nematomo trumpumo, kurią irgi galima padalinti į dvi lygias dalis. Ir taip iki begalybės.

Kanauninkas sakė, kad atomas taip pat sudėtas iš dalių, tik jos taip arti viena kitos, kad mes niekada negalėsime jo suskaidyti. Mes. O kiti?

Nėra kito tokio vientiso kieto kūno, kaip auksas, bet iš to metalo uncijos auksakalys nukals tūkstantį plokštelių, o pusės jų užteks sidabro luitui padengti. Iš tos pačios uncijos tie, kurie verpia aukso ir sidabro gijas galionams, savo rateliais gali suploninti jį iki plauko storio, o tas plaukas bus ketvirčio mylios ilgio, gal net ilgesnis. Amatininkas, neturėdamas tinkamų įrankių, o ir negalėdamas įžvelgti plonesnės gijos, negali jos suverpti. Bet vabzdžiai, – tokie mažyčiai, kad nė negalime jų įmatyti, ir tokie darbštūs ir išmanūs, kad padaro geriau už bet kurį amatininką, – galėtų ilginti tą giją tiek, kad nusitęstų ji nuo Turino iki Paryžiaus. O jei egzistuotų tų vabzdžių vabzdžiai – kokią ploną giją jie galėtų nuvyti?

Jei Argo žvilgsniu galėčiau pažvelgti gilyn į šio koralo daugiakampius ir į vidų gijų, kurios ten skleidžiasi į visas puses, ir į vidų gijos, kuri sudaro kitą giją, galėčiau ieškoti atomo iki pat begalybės. Bet jei atomas yra dalomas iki begalybės, ir skiltų vis į mažesnes, taip pat dalomas dalis, ateitų tokia akimirka, kai materija būtų ne kas kita, tik begalinis skilimas, o visas jos grynumas ir pilnatvė remtųsi ta tuštumų pusiausvyra. Materija jau nebijotų tuštumos, o ją dievintų ir iš jos būtų sudaryta, ji pati būtų tuščia, absoliuti tuštuma. Absoliuti tuštuma būtų pačioje neįsivaizduojamo geometrinio taško šerdyje, o tas taškas

būtų ne kas kita, kaip toji Utopijos sala, kurią įsivaizduojame vandenyne, kur tyvuliuoja vien tik vanduo.

Taigi, jei galvotume apie iš atomų sudarytą tįsią materiją, tų atomų galiausia netektume. Kas tuomet liktų? Sūkuriai. Tik jie neįtrauktų saulių ir planetų, grynosios materijos, kuri priešinasi jų traukai, nes saulės ir planetos taip pat būtų sūkuriai, įtraukiantys į savo ratą mažesniuosius sūkurius. Tuomet didžiojo sūkurio, kuris įsuka galaktikas, viduryje suktųsi kiti sūkuriai, o šie būtų sūkurių sūkuriai, verpetai iš kitų verpetų, ir didžiulio verpeto, verpetų verpeto, praraja prasmegtų į begalybę, laikydamasi ant Nieko.

O mes, to didelio kosminio koralo gyventojai, tikime atomą (kurio nė nematome) esant grynąja materija, kai jis, kaip ir visa kita, tėra tuštumų tuštumoje nėrinys, ir vadiname būtimi, tankia ir netgi amžina tą seką nenuoseklumų, tą begalinį tįsumą, kuris tolygus absoliučiam niekui ir iš kurio nebūties randasi visa ko apgaulė.

Taigi aš, savo paties apgaulė, esu čia, kad apsigaučiau apgaulės apgaule? Ar turėjau viską prarasti ir dabar tūnoti šitoje antipoduose pasiklydusioje baržoje, kad suprasčiau, jog neturėjau ką prarasti? Bet ar tai suprasdamas, nepelnau visko, tapdamas vieninteliu mąstančiu tašku, kuriame pasaulis atpažįsta savo apgaulę?

Bet, jei mąstau, argi tai nereiškia, kad turiu dvasią? Kokia painiava. Viskas sukurta iš nieko, o tam, kad tai suprastum, reikia turėti sielą, kuri, nors ir kokia maža, nėra niekas.

Kas aš esu? Jei sakau „aš“, turėdamas omeny Robertą de la Grivą, tuomet esu visų savo praeities akimirkų atmintis, suma viso to, ką prisimenu. Jei sakau „aš“, turėdamas omeny tą kažką, esantį čia ir dabar, kuris nėra nei grotstiebis, nei šis koralas, tuomet esu suma viso to, ką dabar jaučiu. O kas yra tai, ką dabar jaučiu? Visuma tų ryšių tarp tariamų nedalomųjų, kurie susiklostė į tą ryšių sistemą, ta ypatinga tvarka, kuri yra mano kūnas.

Tuomet, pasak Epikūro, mano siela nėra materija, sudaryta iš mažesnių už kitas dalelyčių, dvelksmas pramaišiui su šiluma, o būdas, per kurį tie ryšiai juntami būtent taip.

Kokia menka koncentracija, koks koncentruotas neapčiuopiamumas! Esu ne kas kita, kaip ryšiai tarp savo kūno dalių, kurios suvokiamos tik būdamos susietos viena su kita. Bet jei šitos dalys savo ruožtu sudarytos iš dar kitų ryšių (ir taip toliau), tuomet kiekviena ryšių sistema, sąmoningai save suvokdama, dar daugiau, būdama savo pačios sąmonė, būtų mąstantis branduolys. Aš mąstau apie save, savo kraują, savo nervus, o kartu kiekvienas mano kraujo lašas mąsto apie save.

Ar mąsto taip, kaip aš mąstau apie save? Tikrai ne, žmogus iš prigimties suvokia save gan sudėtingai, gyvūnas kiek paprasčiau (pavyzdžiui, jis jaučia alkį, bet ne sąžinės priekaištus), o augalas jaučia, kaip auga, jaučia, kai jį pjauna, gal net taria „aš“, bet labiau miglotai, nei tai darau aš. Kiekvienas daiktas mąsto, bet pagal savo sudėtingumo lygį.

Jei taip, tuomet mąsto ir akmenys. Ir šitas akmuo, kuris visai ne akmuo, o augalas (gal gyvūnas?). Kaip mąsto? Kaip akmuo. Jei Dievas, kuris yra didysis visos visatos ryšių ryšys, pasak Filosofo, suvokia save kaip mąstantį, tai šitas akmuo suvokia save tik kaip akmenį. Dievas mąsto apie visą realybę ir begalinius pasaulius, kuriuos pats kuria ir kurie gyvi jo minčių dėka, aš mąstau apie savo nelaimingą meilę, savo vienatvę šiame laive, savo mirusius tėvus, savo nuodėmes ir savo nelaimingą dalią, o šis akmuo gal tik mąsto: aš akmuo, aš akmuo, aš akmuo. Dar daugiau, gal net nežino sąvokos „aš“. Mąsto: akmuo, akmuo, akmuo.

Turėtų būti nuobodu. O gal tai mane kankina nuobodulys, mane, mąstantį daug daugiau, o jis (arba ji) yra visiškai patenkintas tuo, kad yra akmuo, laimingas kaip pats Dievas – nes Dievas džiaugiasi būdamas Viskas, o šitas akmuo – būdamas beveik niekas, o kadangi nežino kitos egzistavimo formos, tai be galo džiaugiasi savąja, patenkintas savimi...

Bet ar tiesa, kad akmuo nejaučia nieko kito, tik savo – akmens – masę? Kanauninkas man sakė, kad ir akmenys yra kūnai, kurie kartais sudega ir tampa visai kuo kitu. Tikrai, akmuo įkrenta į ugnikalnį, kartu su kitais akmenimis išsilydo toje ugnies masėje, kuri senovėje vadinta magma, tampa vientisa verdančia mase, išnyksta, o neilgai trukus (arba ilgai) vėl atsiranda kaip didesnio akmens dalis. Ar gali būti, kad išnykdamas kaip tas akmuo ir vėl atsirasdamas kaip kitas, nejaučia savo kaitros, o kartu su ja – ir neišvengiamos mirties artumo?

Denį kepino saulė, lengvas brizas švelnino jos kaitrą, ant Roberto kūno džiūvo prakaito lašai. Jau kurį laiką įsivaizduodamas save nuo švelniosios Medūzos žvilgsnio pavirtusiu į akmenį, jis nutarė mąstyti taip, kaip mąsto akmenys, gal tam, kad prisipratintų prie tos akimirkos, kai taps tik paprasta baltų kaulų krūva po ta pačia saule ir tame pat vėjyje.

Nusirengęs nuogai atsigulė, užsimerkė ir pirštais užsikimšo ausis, kad netrukdytų jam joks triukšmas, – kaip kad akmuo, kuris neturi jutimo organų. Pabandė ištrinti iš atminties visus prisiminimus, jei tik būtų įmanęs, būtų nusigremžęs nuo savęs ir odą, o kad negalėjo to padaryti, pasistengė kiek pajėgdamas ją apmarinti.

Aš – akmuo, aš – akmuo, aš – akmuo, kartojo sau. O paskui, kad apie save nė nekalbėtų: akmuo, akmuo, akmuo.

Ką jausčiau, jei tikrai būčiau akmeniu? Visų pirma atomų, iš kurių esu sudarytas, judėjimą, kitaip tariant, tą nuolatinę padėties kaitą tarp savo dalių dalių dalių. Girdėčiau savo akmeninę trintį. Bet negalėčiau tarti „aš“, nes tam, kad sakytum „aš“, reikia, kad būtų ir kitų, kažkas kitas, ko priešprieša galėčiau tapti. Akmuo iš principo negali žinoti, kad be jo paties yra dar kažkas. Jis savo viduje akmeniškai trinasi, nepaisydamas nieko aplinkui. Jis yra pasaulis. Kuris pats sau vienas pasaulėja.

Bet kai paliečiu šitą koralą, juntu, kad viršuje jis įkaitintas saulės, o prie denio glūdėjusi pusė yra šaltesnė, ir jei perskel-

čiau jį pusiau, gal galėčiau justi, kaip šiluma palaipsniui mažėja iš viršaus į apačią. Karštame kūne atomai juda greičiau, taigi šitas akmuo, suvokiantis save kaip judėjimą, negali nejusti savo viduje vykstančių judesių skirtumo. Jei liktų čia, tokioje pat padėtyje, amžinai kaitinamas saulės spindulių, gal pradėtų skirti viršų ir apačią, jei ne kitaip, tai bent kaip du skirtingo greičio judesius. Nežinodamas, kad to priežastis – išorinis veiksnys, suvoktų save taip, lyg toks judėjimas būtų jo prigimtis. Bet jei per griūtį akmuo nuriedėtų į slėnį, kur sustotų visai kitokioje padėtyje, jis pajustų greičiau judant kitas savo dalis, kurios pirma judėjo lėtai, ir lėtėjant judesį tų, kurios buvo greitesnės. O žemei pamažu slenkant (tai gali būti be galo lėtas procesas), justų, kaip šiluma, teisingiau, jos sukeltas judėjimas, pamažu pereina iš vienos jo dalies į kitą.

Taip mąstydamas, Robertas lėtai ritosi deniu, atkišdamas saulės spinduliams vis kitas savo kūno dalis, kol pasiekė šešėlį ir suvirpėjo – akmuo būtų patyręs tą patį.

Kas žino, svarstė, ar per tuos judesius akmuo nepradėtų suvokti vietos, ar bent jau dalies idėjų; neabejotinai suvoks kaitos idėją. Bet ne kančios, nes nežino jos priešybės, veiksmo. O gal ir taip. Nes tai, kad yra akmuo, ir būtent taip sudėtas, jis jaučia visą laiką, o kad kartais yra šaltas, kartais – šiltas, junta tik pakaitomis. Taigi kažkaip sugeba skirti save kaip kūną nuo atskirų jo išraiškų. Arba ne: jei suvokia save kaip ryšių visumą, turi suvokti save kaip ryšį tarp atskirų išraiškų. Suvokti save kaip kūno tapsmą. Ką tai reiškia? Ar aš save suvokiu kitaip? Kas žino, ar akmenys mąsto kaip Aristotelis ar Kanauninkas. Šiaip ar taip, visa tai gali trukti tūkstantmečius, bet svarbiausia ne tai, o ar akmuo gali kaupti savo suvokimo patirtis. Nes jei jis vieną kartą jausis šiltas viršuje, šaltas apačioje, o kitą kartą priešingai, bet antruoju atveju neprisimins pirmojo, manys, kad jo vidinis judėjimas yra visą laiką toks pat.

Kodėl gi akmuo, jei turi savęs suvokimą, negalėtų turėti at-

minties? Atmintis yra sielos galia, o kad ir kokia maža būtų akmens siela, jo atmintis bus jai proporcinga.

Turėti atmintį reiškia skirti pirma ir po to, priešingu atveju ir aš nesiliaučiau tikėjęs, kad skausmas ar džiaugsmas, kurį prisimenu, patiriamas tą akimirką, kai juos prisimenu. Bet žinau, kad tai – jau praėję jausmai, nes yra silpnesni už esamus. Taigi reikėtų turėti laiko pojūtį. Kurio nė aš galbūt negalėčiau turėti, jei laikas būtų kažkas išmokstama. Argi prieš keletą dienų, gal mėnesių, dar iki ligos, nemąsčiau, kad laikas yra judėjimo sąlyga, o ne rezultatas? Jei akmens dalys juda, tas judėjimas turi savo ritmą, kuris, nors negirdimas, panašus į laikrodžio tiksėjimą. Akmuo būtų savo paties laikrodis. Suvokti savo judėjimą – tai suvokti savo tiksintį laiką. Žemė, didysis dangaus akmuo, jaučia savo judėjimo, savo potvynių ir atoslūgių alsavimo laiką, o tai, ką ji jaučia, aš matau žvaigždėtame skliaute: Žemė jaučia tą patį laiką, kurį aš matau.

Taigi akmuo žino laiką, dar daugiau, žino jį dar iki suvokdamas savo šilumos ir šalčio kaitą kaip judėjimą erdvėje. Manau, jis galėtų nė nepastebėti, kad šilumos kaita priklauso nuo jo padėties erdvėje: galėtų laikyti ją kaitos laike reiškiniu – perėjimu iš miego į budėjimą, iš energingos būsenos į nuovargį, kaip kad aš dabar juntu, jog nejudant man jau nutirpo kairė koja. Ne, jis turi jausti ir erdvę, jei pastebi judėjimą ten, kur anksčiau buvo ramu, ir rimtį ten, kur anksčiau buvo judru. Taigi jis geba suvokti „čia“ ir „ten“.

Dabar įsivaizduokime, kad kas nors surenka tuos akmenis ir sumūrija iš jų sieną. Akmuo suvokė savo vidinių būsenų žaismą todėl, kad jautė, kaip jo atomai stengiasi tampriai išsidėstyti lyg akutės bičių koryje, įsispraudę vieni tarp kitų ir vieni kitus spausdami – panašiai turėtų jaustis bažnyčios skliauto akmenys, kur vienas spaudžia kitą, o visi kartu stumiasi link centrinio rakto, o prie rakto esantys akmenys spaudžia kitus žemyn ir lauk.

Tačiau, pripratęs prie tų spaudimų žaismo, visas skliautas

turėtų jaustis skliautu būtent dėl to nematomo savo sudėtinių dalių susistumdymo; lygiai taip turėtų jausti kieno nors pastangas jį sugriauti ir suprasti, jog liaujasi būti skliautu tą akimirką, kai po juo esanti siena griūna kartu su savo kontraforsais.

Taigi ir akmuo, suspaustas tarp kitų akmenų taip, kad vos neskyla (o jei spaudimas būtų didesnis, sueižėtų) turi jausti tą prievartą, kurios prieš tai nejautė, tą spaudimą, kuris kažkaip lemia jo vidinį judėjimą. Ar ne tą akimirką akmuo suvokia aplinkui save esant kitus daiktus? Tuomet akmuo Pasaulį suvoktų. Arba manytų, kad jį spaudžianti jėga yra kas nors stipresnio nei jis pats, ir sutapatintų Pasaulį su Dievu.

Bet jei kurią dieną siena griūtų, o spaudimas liautųsi, ar akmuo pajustų Laisvę – lygiai kaip aš ją pajusčiau, nusprendęs nusimesti tuos gniaužtus, į kuriuos pats save įspraudžiau? Tik aš galiu norėti liautis būti tokioje būsenoje, o akmuo – ne. Todėl laisvė yra aistra, o noras būti laisvam – veiksmas, štai skirtumas tarp manęs ir akmens. Aš galiu norėti. Daugiausia, ko akmuo gali siekti (kodėl gi ne?), tai grįžti į tą padėtį, kokioje buvo prieš tapdamas siena, ir pajusti malonumą vėl tapęs laisvas, bet negali nuspręsti daryti tai, kas jam patinka.

O ar aš tikrai galiu norėti? Šią akimirką man patinka būti akmeniu, saulė maloniai šildo, vėjas tokį mano tysojimą daro malonų, visai neketinu liautis buvęs akmeniu. Kodėl? Todėl, kad man patinka. Taigi ir aš esu aistros vergas, kuri nepataria man laisva valia siekti savo priešybės. Tačiau, panorėjęs, galėčiau norėti. O vis tiek to nedarau. Ar daug esu laisvesnis už akmenį?

•

Nėra, ypač filosofui, baisesnės minties už tą apie laisvą valią. Iš filosofinio silpnadvasiškumo Robertas nuvijo ją kaip per sunkią: ir sau pačiam, ir, svarbiausia, akmeniui, kuriam jau suteikė aistras, bet atėmė bet kokią galimybę veikti. Šiaip ar taip, net ir negalėdamas kelti klausimo apie galimybę savo noru pasirinkti pasmerkimą ar ne, akmuo jau įgijo daug ir tauriausių savybių,

daugiau, nei žmonės jam kada nors buvo priskyrę.

Dabar Robertas svarstė, ar krisdamas į ugnikalnio kraterį akmuo suvokia savo mirtį. Tikrai ne, nes niekada nežinojo, ką reiškia mirti. O visiškai pranykęs magmoje, ar suvokė savo jau įvykusią mirtį? Ne, nes neliko tos savitos, tik jam būdingos sandaros. Kita vertus, ar esame kada girdėję apie žmogų, kuris suprato esąs miręs? Jei dabar kas ir suvokė save, tai tik magma: aš magma, aš magma, aš magma, pliukšt pliukšt, aš teku, tekėjau, tekėsiu, plep plop plup, aš veržiuosi, verdu kunkuliuojančiais burbulais, šnypščiu, spragu, krenkščiu, šnypščiu, burbuliuoju. Plekšt. Įsivaizduodamas esąs lava Robertas seilėjosi kaip pasiutligės apsėstas šuo, mėgindamas sukelti vidurių burbėjimą, vos neišsiversdamas lauk. Jis nesutvertas būti magma, verčiau vėl virsti akmeniu.

Koks akmeniui skirtumas, kad magma magmėdama magmuojasi?Akmenys neturi gyvenimo po mirties. Nėra nė vieno akmens, kuriam po mirties būtų pažadėta tapti augalu ar gyvūnu. Kas atsitiktų, jei man mirus, mano atomai susijungtų į puikią palmės karūną – kai mano kūnas jau bus pasklidęs žemėje ir sutekėjęs į šaknis? Sakyčiau „aš palmė“? Taip kalbėtų palmė, ne mažiau mąstanti už akmenį. Bet palmė, tardama „aš“, turėtų galvoje „aš Robertas“? Negalima atimti iš jos teisės sakyti „aš palmė“. O kokia gi ji būtų palmė, tardama „aš Robertas esu palmė“? Junginio, kuris teigtų „aš Robertas“, nes suvokė save būtent kaip tokį junginį, jau nebėra. O jei jo nebėra – kartu su savimone jis prarado ir savo atmintį. Bet negalėčiau sakyti nė „aš palmė buvau Robertas“. Jei tai būtų įmanoma, turėčiau prisiminti, kad aš, Robertas, kadaise buvau... kas žino, kuo? Kažkuo. O juk nieko neprisimenu. Nebežinau, kuo buvau anksčiau, lygiai kaip negaliu prisiminti buvęs gemalu savo motinos įsčiose. Žinau, kad buvau juo, bet tik todėl, kad kiti man tai sakė, tačiau kiek tai siejasi su manimi, galėčiau būti juo nė nebuvęs.

O, Dieve, galėčiau džiaugtis siela, net akmenys galėtų ja

džiaugtis, ir būtent per akmenų sielą sužinau, kad mano siela gyvens ne ilgiau už mano kūną. Kodėl dabar mąstau, apsimetinėju esąs akmuo, jei paskui jau nieko apie save nebežinosiu?

Bet kas gi yra tas „aš", kuris suvokia save kaip tokį? Argi nesakiau, kad tai tik tįsumui tolygios tuštumos savimonė šitame atskirame junginyje? Taigi ne aš suvokiu save, o tuštuma, arba tįsumas, turi mano savimonę. Tuomet šitas junginys tėra akimirka, kurioje tuštuma ir tįsumas sustingo vienam sparnų mostui, kad tuoj ir vėl grįžtų prie kitokios savimonės. Toje milžiniškoje tuštumos tuštumoje vienintelis tikras dalykas – tas nepaliaujamas begalinių pereinamų junginių tapsmas... Kokių junginių? Vienintelio didelio nieko, kuris yra visko Esmė.

Esmė, kurią valdo didinga būtinybė, verčianti ją kurti ir griauti pasaulius, austi mūsų menkus gyvenimus. Jei priimu ją, jei tą Būtinybę galiu pamilti ir paklusti visiems jos norams, – tai yra Laimės sąlyga. Tik paklusdamas jos dėsniams būsiu laisvas. Susitapatinti su Ja – štai kur Išganymas, bėgimas nuo visų aistrų į tą vienintelę – Intelektualios Dievo Meilės aistrą.

Jei man tikrai pavyktų tai suprasti, būčiau vienintelis žmogus, suradęs Tikrąją Filosofiją, ir viską žinočiau apie nematomąjį Dievą. Tačiau kas drįstų eiti per pasaulį ir skelbti tokią filosofiją? Tą paslaptį aš nusinešiu kartu su savimi į savo kapą Antipoduose.

Kaip jau minėjau, Robertas neturėjo filosofo gyslelės. Patyrus šį Apreiškimą, nušlifuotą taip tiksliai, kaip optikas šlifuoja lęšius, jį – ir vėl – ištiko meilės apostazė. O kadangi akmenys nemyli, jis atsisėdo ir vėl atvirto įsimylėjusiu vyru.

Bet, svarstė, jei visi turėsime grįžti į didžiąją vienintelės substancijos jūrą, ten aukštai, ar ten, žemai, ar kur tik ji būtų, aš ir vėl susiliesiu su Sinjora! Abu mes būsime tos pačios visatos

dalis ir visuma. Aš būsiu ji, o ji bus aš. Ar ne tokia yra mito apie Hermafroditą esmė? Lelija ir aš – vienas kūnas ir viena mintis...

O gal aš jau patyriau tai, kas įvyks? Ištisas dienas (savaites, mėnesius?) mano valia ji gyvena tik man priklausančiame pasaulyje, nors ir per Ferantę. Ji jau yra mano minčių mintis.

Gal šitai ir reiškia rašyti Romanus: gyventi per savo veikėjus, apgyvendinti juos savo pasaulyje, palikti save ir savo kūrinius ateisiančiųjų mintims, kai patys jau nebegalėsime ištarti „aš“...

O jei taip – tik aš galiu pašalinti Ferantę iš savo pasaulio, pavadinti jo dingimą Dievo valia ir teisingumu ir sukurti sau sąlygas vėl suartėti su Lelija.

Robertas, vėl pagautas įkvėpimo, nusprendė sukurti paskutinį savo istorijos skyrių.

Jis nežinojo, kad Romanai dažnai rašosi patys ir suka ten, kur jiems patinka – ypač tuomet, kai autoriai jau apsisprendę mirti.

38.

APIE PRAGARO PRIGIMTĮ IR VIETĄ

Robertas tarė sau, kad plaukdamas nuo salos prie salos, daugiau dėl savo malonumo, nei ieškodamas teisingo kelio, Ferantė, nemokėdamas suprasti ženklų, kuriuos eunuchas siuntė per Biskara žaizdą, pagaliau visai neteko nuovokos, kur esąs.

Laivas plaukė toliau, jame buvę maisto likučiai sugedo, vanduo švinko. Kad įgula nesusivoktų, Ferantė įsakė visiems tik kartą per dieną nusileisti į triumą ir pasiimti iš ten tiek, kiek būtina norint išgyventi, ir kad niekas to nematytų.

Tik Lelija nieko nesuprato, kantriai kęsdama visus vargus, atrodė, gyva tik šlakeliu vandens ir trupinėliu džiūvėsio, nerimaujanti vien dėl mylimojo žygio sėkmės. Ferantė, kuriam toji meilė rūpėjo tik tiek, kiek teikė malonumo, toliau kurstė jūreivius, jų godžioms vaizduotėms piešdamas turtų paveikslus. Taip pykčio apakintas neregys vedė kitus neregius, apakintus gobšumo, laikydamas savo žabangų nelaisvėje aklą gražuolę.

Daugeliui įgulos narių dėl kankinamo troškulio pradėjo tinti dantenos, jos apaugo beveik visus dantis; kojose išsivertė votys, o dvokiantys jų pūliai pasiekė net gyvybiškai svarbiausias kūno dalis.

Todėl laivui nusileidus žemiau dvidešimt penktojo pietų ilgumos laipsnio, Ferantė turėjo malšinti kilusį maištą. Tai jam pavyko padaryti pasitelkus penkis ištikimiausius piratus (Andrapodą, Boridą, Ordonją, Safarą ir Asprandą), o maištininkai

su trupučiu maisto atsargų buvo susodinti į valtį ir ten palikti. Bet šitaip „Tweede Daphne“ prarado savo gelbėjimo įrangą. Nesvarbu, kalbėjo Ferantė, jau greit pasieksime vietą, kur veda mus tas bjaurus, nepasotinamas aukso troškimas. Tačiau laivui suvaldyti trūko žmonių.

O ir tie, rėmę savo vadą, nebenorėjo to daryti, dabar laikydami save jam lygiais. Vienas iš penketo pasekė tą paslaptingąjį, retkarčiais išeinantį ant denio, ir suprato, jog jis yra moteris. Tuomet tie niekšai stojo prieš Ferantę, reikalaudami atiduoti jiems keleivę. Ferantė, iš pažiūros Adonis, bet širdyje Vulkanas, labiau linko prie Plutono nei Veneros, ir laimė, kad Lelija negirdėjo jo šnabždant maištininkams, kad dėl to būtų galima susitarti.

Robertas nenorėjo leisti Ferantei įvykdyti tą didžiausią iš niekšybių. Todėl sumanė, kad kaip tik tuomet Neptūnas įtūžtų, jog kažkas drįsta klajoti jo laukais, nesibaimindamas jojo pykčio. Arba, kad nepasirodytų norintis perteikti įvykius taip pagoniškai, nors ir prasmingai, tarė sau (jei Romanas privalo kartu ir mokyti), kad Dangus negalėjo nenubausti to laivo, klastos įsikūnijimo. Džiaugėsi vaizduodamasis, kaip Pietų ir Šiaurės vėjai, nepailstantys ramių vandenų priešai, leidę švelniesiems Zefyrams taisyti kelią, kuriuo plaukė „Tweede Daphne“, nerimsta, uždaryti požemių menėse.

Išleido juos visus iš karto. Laivo apkalo stenėjimui antrino jūreivių vaitojimas, jūra vėmė ant jų, o jie į jūrą, ir kartais kokia banga taip juos apsukdavo, jog nuo kranto kas nors būtų galėjęs palaikyti tą denį ledo karstu, aplink kurį lyg žvakės blyksi žaibai.

Iš pradžių audra privertė debesis kautis su debesimis, vandenis su vandenimis, vėjus su vėjais. Bet greitai jūra išsiliejo iš jai skirtų krantų ir šiaušdamasi pakilo į dangų, iš kur krito visa griaunantis lietus, vanduo maišėsi su oru, paukščiai mokėsi plaukti, o žuvys skraidyti. Tai jau nebuvo gamtos kova su jūreiviais, – gaivalai susikovė tarpusavyje. Neliko nė vieno oro ato-

mo, kuris nebūtų pavirtęs krušos grūdeliu, o Neptūnas kilo norėdamas užlieti žaibus Jupiterio rankose, idant šis negalėtų džiaugtis sudeginęs žmones, kuriuos jis troško paskandinti. Jūra kasė jiems kapą savo kūne, nenorėdama atiduoti jų žemei, ir matydama nevaldomą laivą artėjant prie uolų, nedelsdama pasukdavo jį kita kryptimi.

Laivas nardė čia pirmagaliu, čia paskuigaliu, ir kaskart jam leidžiantis atrodė, lyg skristų nuo kokio bokšto: paskuigalis pasinerdavo iki pat galerijos, o pirmagalyje vanduo trokšte troško praryti bušpritą.

Andrapodą, mėginusį pririšti burę, vėjas nubloškė nuo rėjos, o krisdamas į jūrą jis kliudė Boridą, kaip tik tempusį lyną, nuplėšdamas jam galvą.

Laivas atsisakė paklusti vairininkui Ordonjui, o dar vienas šuoras nunešė bizanstiebio topselį. Safaras visais būdais stengėsi nuleisti bures, raginamas keiksmais griaudėjančio Ferantės, bet dar jam nespėjus pritvirtinti marso laivas pasisuko skersai ir į šoną jam trenkės trys tokios galingos bangos, kad jis skriete nuskriejo už borto. Grotstiebis staiga lūžo pusiau ir, nušluodamas denį ir suskaldydamas Asprandui kiaušą, nukrito į jūrą. Galiausiai į šipulius sulūžo vairas, o pašėlęs vairalazdės smūgis nutraukė Ordonjo gyvybės siūlą. Dabar tas medinis luošys liko be įgulos, o paskutinės žiurkės vertėsi per bortus ir krito į vandenį, nuo kurio bėgo.

Sunku tikėtis, kad tokioje velniavoje Ferantė pagalvotų apie Liliją, iš jo galėjai laukti tik rūpinimosi savo kailiu. Nežinau, ar Robertas suprato laužantis tikėtino dėsnius, bet negalėdamas leisti numirti tai, kuriai atidavė savo širdį, turėjo įdėti širdį ir Ferantei – nors ir trumpai akimirkai.

Taigi Ferantė atitempia Liliją į denį – ir ką daro? Patirtis moko Robertą, kad Ferantė turi ją tvirtai pririšti prie lentos ir leisti nuslysti į jūrą, tikėdamasis, kad net bedugnės žvėrys pasigailės tokios grožybės.

Paskui ir pats Ferantė čiumpa gabalą lentos ir ruošiasi prie jos prisirišti. Tačiau tą akimirką denyje pasirodo Biskara, Dievas žino kaip, gal dėl laivo lingavimo, išsilaisvinęs iš savo įtvarų, labiau primenantis negyvėlį nei gyvąjį, dar surakintomis rankomis, neapykanta žaibuojančiomis akimis.

Biskara, visą kelionę kaip tas „Amarilyje“ kentęs surakintas šuo, kiekvieną dieną aitrinama žaizda, kurią paskui tik vos užgydydavo, Biskara, leidęs dienas ir mėnesius turėdamas tik vieną mintį: atkeršyti Ferantei.

Biskara kaip Deus ex machina netikėtai išdygsta Ferantei už nugaros, kuris jau viena koja už baliustrados, pakelia rankas ir permeta jas per Ferantės galvą, grandine lyg kilpa užverždamas jam gerklę. Sušukęs „Pagaliau kartu su manim į pragarą!“ jis – galima tą matyti ir net girdėti – taip suspaudžia Ferantei kaklą, kad šis lūžta, o liežuvis nukara pro tas niekingas lūpas kartu su paskutiniu pykčio atodūsiu. Ir bedvasis mirties bausme nuteistojo kūnas krenta, kartu nusitempdamas lyg apsiaustą pakibusį dar gyvą budelio kūną, pagaliau taikia širdimi pergalingai žengiantį pasitikti karingųjų bangų.

Robertas negalėjo įsivaizduoti Lelijos jausmų pamačius tokį reginį, todėl nutaria, kad ji nieko nematė. Kadangi neprisiminė, kas jam pačiam nutiko tą akimirką, kai atsidūrė sūkuryje, tai negalėjo įsivaizduoti ir to, kas jai galėjo atsitikti.

Tiesą sakant, buvo taip susirūpinęs savo pareiga pasiųsti Ferantei pelnytą bausmę, kad nusprendė pasekti jo likimą anapus. Palikdamas Leliją kunkuliuojančiose platybėse.

Bedvasį Ferantės kūną išmetė į kažkokį tuščią paplūdimį. Jūra buvo rami lyg dubuo, bangos nesidaužė į krantą. Viską gaubė švelni migla, kaip būna saulei jau nusileidus, bet nakčiai dar neužvaldžius dangaus skliauto.

Tuoj už paplūdimio, – jo krašto nežymėjo jokie medžiai ar krūmai, – matėsi akmeninė lyguma, kurioje lyg kiparisai stie-

bėsi pažiūrėti švininiai obeliskai. Vakaruose ties horizonto linija juodavo kalnuotas reljefas, dėl šlaituose žybčiojančių švieselių primenantis kapines. O virš to masyvo kabojo ilgi juodi debesys su gęstančių anglių viduriais, tvirtos, sutelktos formos, lyg kriauklelės iš kai kurių piešinių, į kuriuos pažvelgęs iš šono gali pamatyti kaukolę.Tarp kalnų ir debesų dangus dar buvo blyškiai geltonas, sakytum paskutinė mirštančios saulės spindulių palytėta erdvė, jei ne įspūdis, kad tas paskutinis saulėlydžio mostas neturi nei pradžios, nei pabaigos.

Ten, kur lyguma pamažu kilo įkalnėn, Ferantė išvydo žmonių būrelį ir pasuko jų link.

Iš tolo jie atrodė esą žmonės, ar bent žmogiškos būtybės, bet prisiartinęs Ferantė pamatė, kad jei kada ir buvę žmonėmis, dabar jie virto – ar buvo bevirstą – anatomijos amfiteatro priemonėmis. Taip juos įsivaizdavo Robertas, prisimindamas vieną dieną lankęsis toje vietoje, kur tamsiai apsivilkę daktarai rausvais veidais, smulkių raudonų kraujagyslių išraižytais skruostais ir nosimis lyg budeliai darbavosi aplink lavoną, traukdami į paviršių tai, kas buvo viduje, su mirusiųjų padėjimu norėdami suprasti gyvųjų paslaptis. Jie dyrė odą, pjaustė mėsą, gremžė kaulus, raizgė nervų kamuolius, rišinėjo raumenų mazgus, atidarinėjo jutimo organus, siuntė vienas kitam atskirtas plėves, sutrupintas kremzles, atidalintus vidurius. Išnarstę visas skaidulas, atskyrę visas arterijas, atidengę visus kaulų čiulpus, rodė susirinkusiems gyvybines dirbtuves: čia, kalbėjo, virškinamas maistas, ten valomas kraujas, čia skirstomas maistas, ten susidaro syvai, čia formuojasi dvasios... Kažkas, stovėjęs greta Roberto, pusbalsiu pasakė, jog po mirties ne kitaip su mumis pasielgs gamta.

Bet anatomas Dievas kitaip patvarkė tos salos gyventojus, kuriuos Ferantė dabar matė kaskart vis iš arčiau.

Pirmasis buvo be odos, vien įtemptos raumenų virvės, bejėgiškai nuleidęs rankas, pakėlęs į dangų kančios kupiną veidą –

tik kaukolė ir skruostai. Antrojo plaštakų oda karojo lyg pirštinė, besilaikanti tik už pirštų galiukų, o kojų oda žemiau kelių buvo atvirtusi tarsi minkštas bato aulas.

Trečiojo pirma oda, o paskui ir raumenys buvo perrėžti taip, kad visas kūnas, o ypač veidas, atrodė lyg atversta knyga. Tarsi kūnu norėta vienu ir tuo pat metu parodyti odą, mėsą ir kaulus, triskart žmogiškus ir triskart mirtingus, bet priminė jis vabzdį, kuriam tos draiskanos plazdėtų tarsi sparnai, jei tik saloje būtų dvelkęs vėjelis, galėjęs juos išjudinti. Tačiau tie sparnai ne judėjo padedami sutemose sustingusio oro, o vos kretėjo judant tam išsekusiam kūnui.

Netoliese stovėjo kastuvu pasirėmęs skeletas, lyg kastų sau duobę, į dangų pakeltomis akiduobėmis, šypsodamasis sukąstais dantimis, kairiąja ranka tarsi melsdamas pasigailėti ir išklausyti. Greta sukumpęs antrasis skeletas švietė visais stuburo slanksteliais, šokuojantis, įspraudęs nuleistą galvą tarp kaulėtų delnų.

Dar kitas, kurį Ferantė matė tik iš nugaros, dar buvo su plaukais ant kaulėto viršugalvio, lyg kas per jėgą jam būtų užsmaukęs kepuraitę. Bet jos atvartas (švelniai rožinis tarytum jūros kriauklė) buvo iš odos, nurėžtos ties pakaušiu ir išverstos apačia į viršų.

Matėsi ten ir tokių, iš kurių jau veik nieko nebuvo likę; atrodė jie lyg nervų skulptūros, begalvės, su iš kaklo kamieno kyšančiomis nervų šluotelėmis, kurios kitados ėjo į smegenis. Kojos priminė vytelių pynes.

Buvo ir kitų, atvirais pilvais, kuriuose galėjai matyti vėlyvio spalvos vidurius, panašių į liūdnus smagurius, prisirijusius žarnokų ir dabar nepajėgiančių jų suvirškinti. Ten, kur kitados jie turėję penį, dabar jau virtusį vien tik koteliu, karojo vien išdžiūvusios sėklidės.

Ferantė išvydo ir tokių, kurie tebuvo vien venos ir arterijos, judama alchemiko laboratorija, kanalėliai ir vamzdeliai, iš ku-

rių sunkėsi bekraujis nesamos saulės spinduliuose ištirpusių jonvabalių kraujas.

Kūnus gaubė gili skausminga tyla. Kai kurie jų lėtai transformavosi, iš mėsos statulų virsdami skulptūromis iš subtilesnių skaidulų.

•

Paskutinysis, nudirtas kaip šventas Baltramiejus, aukštai iškeltoje dešinėje rankoje laikė dar varvančią krauju odą, subliuškusią lyg numestas apsiaustas. Joje dar galėjai įžiūrėti veidą su akių ir šnervių skylėmis, ir burnos ertme, ištižusį lyg tirpstanti vaškinė kaukė.

Tas žmogus (teisingiau, jo bedantė ir beformė burna vienoje odoje) kreipėsi į Ferantę.

– Būk prakeiktas atvykęs į Mirusiųjų Žemę, kurią mes vadiname Vesalijaus Sala, – tarė jis. – Ir tu greit paseksi mūsų pėdomis, bet nemanyk, kad mes visi vienodai greit sunykstame po savo mirties. Priklausomai nuo bausmės, kiekvienas mūsų pasiekia tik jam skirtą sunykimo lygį, kad galėtų gardžiuotis būsima mirtimi, kuri visiems mums – didžiausia palaima. Kokia laimė įsivaizduoti smegenis, kurios vos paliestos sutęžta, plaučius, plyštančius sulig pirmuoju įkvėpto oro gurkšniu, kurį jiems dar pavyko įkvėpti, drykstančią odą, tyžtantį minkštimą, varvančius riebalus! Betgi ne. Tokie, kokius dabar mus matai, tapome patys to nė nepajutę dėl tos nematomos mutacijos, veikusios mūsų liekanas tūkstančių tūkstančius metų. Ir niekas nežino, kaip ilgai mes dar pasmerkti nykti, tie ana ten, iš kurių likę vien kaulai, tikisi galėsią jau greitai numirti, bet gal jiems liko laukti dar tūkstančius metų; kiti, tokie kaip aš, taip atrodo jau nežinau kiek laiko, – nes toje pažadėtoje naktyje mes nebemokame jo matuoti, – o vis dar tikiuosi, kad man bus leista, nors lėtai, bet sunykti. Kiekvienas mūsų geidžia suirti, nors, gerai žinome, niekada galutinai to nepavyks padaryti, tikėdamiesi, kad Amžinybė mums dar neprasidėjo, tačiau būgštau-

dami, kad gyvename joje nuo pat tos tolimos akimirkos, kai atsikraustėme į šitą žemę. Gyvendami tikėjomės, kad pragaras bus amžinos nevilties vieta, taip mus mokė. Aiman, ne, jis yra begalinio laukimo vieta, kur kiekviena diena baisesnė už kitą, nes to troškulio, kurį juntame, niekas negali numaldyti. Nes vis dar turėdami kad ir menkiausią kūną, – o kiekvienas kūnas linksta augti ar mirti, – nesiliaujame tikėtis, nors mūsų Teisėjo skirtoji mums bausmė – kentėti *in saecula.*

– Ko gi jūs tikitės? – paklausė Ferantė.

– Gali sakyti, ko ir tu tikėsies... Tikėsies, kad vėjo dvelksmas, menkiausias potvynis, viena vienintelė išbadėjusi siurbėlė atomas po atomo grąžins mus į didžiąją visatos tuštumą, kur vėl galėsime kokiu nors būdu grįžti į gyvenimo ratą. Bet oras čia nevirpa, jūra rami, niekada nejuntame šalčio nei karščio, nematome nei saulėtekių, nei saulėlydžių, o šitoje žemėje, negyvesnėje už mus pačius, neauga jokia gyvybė. Ak, kirminai, kuriuos mums kitados žadėjo mirtis! Mielieji kirminėliai, dar galinčios atgimti mūsų sielos motinos! Iščiulpę mūsų tulžį, apšlakstytumėt mus nekaltybės pienu! Rydami mus, išlaižytumėt mūsų kalčių žaizdas, liūliuodami savo mirtiname glėbyje duotumėt mums naują gyvenimą, nes kapas mums yra tas pat kas motinos įsčios... Tačiau taip neatsitiks. Žinome tai, nors kiekvieną akimirką mūsų kūnas tai užmiršta.

– O Dievas, – paklausė Ferantė, – ar Dievas juokiasi?

– Aiman, ne, – atsakė nudirtaodis, – nes ir pažeminimas mus džiugintų. Būtų gera regėti bent besijuokiantį Dievą, kuris iš mūsų tyčiotųsi! Kokia palaima būtų matyti soste sėdintį Viešpatį, kuris apsuptas šventųjų šaipytųsi iš mūsų. Jo džiaugsmas būtų toks pat mielas kaip ir Jo pyktis. Ne, čia niekas nesipiktina, niekas nesijuokia, niekas nepąsirodo. Čia nėra Dievo. Yra tik beribis laukimas.

– Dėl Dievo, tebus prakeikti visi šventieji, – tuomet sušuko įtūžęs Ferantė, – jei jau esu pasmerktas, turiu teisę rodyti savo įsiūtį!

Bet balsas jo sklido silpnas, kūnas buvo išsekęs, jis nepajėgė nė piktintis.

– Matai, – tarė jam nudirtaodis, nepajėgdamas nė nusišypsoti, – tavo kančia jau prasidėjo. Nebegali net nekęsti. Šita sala – vienintelė vieta visoje visatoje, kur neleidžiama kentėti, kur bejėgė viltis nesiskiria nuo beribio nuobodulio.

Robertas kūrė Ferantės gyvenimo galą vis dar tysodamas denyje, nuogas, kaip atsigulė vaizduodamasis akmeniu, o saulė degino jam veidą, krūtinę, kojas, persmelkdama tuo karščiu, kurio ką tik buvo atsikratęs. Dabar pasiryžęs painioti ne tik romaną su tikrove, bet ir sielos įkarštį su kūno karščiu, jis pasijuto degantis meilės liepsnose. O Lelija? Kas atsitiko Lelijai, kai Ferantės lavonas plaukė mirusiųjų salos krantų link?

Romanų kūrėjams būdingu mostu, kai jie nebegali suvaldyti savo nekantrumo, užmiršdami apie vietos ir laiko vienovę, Robertas vienu šuoliu peršoko visus įvykius po daug dienų vėl sugrįždamas pas Leliją, plūduriuojančią ant lentos ramioje, saulės nutviekstoje jūroje, artėjančią (to, mano brangusis skaitytojau, tu niekada nebūtum drįsęs tikėtis) prie Saliamono Salos rytinės pakrantės, taigi priešingos tai, prie kurios išmetusi inkarą stovėjo „Dafnė“.

Ten, kaip Robertui sakė tėvas Kasparas, krantas buvo ne toks svetingas kaip čia, vakaruose. Lenta, jau menkai tesilaikanti vandens paviršiuje, sudužo į uolas. Lelija atsipeikėjo ir graibėsi akmenų, o plausto likučiai išnyko nunešti srovės.

Ji gulėjo ten, ant akmens, vos galėdama ant jo išsitekti, o vandens ruožas – atrodęs platesnis už vandenyną – skyrė ją nuo kranto. Audros išsekinta, alkio nualinta, o dar labiau iškankinta troškulio, nepajėgė nušliaužti nuo uolos iki paplūdimio, už kurio apsiblaususiu žvilgsniu galėjo įžvelgti bespalvius augalų pavidalus.

Bet akmuo po jos švelniausiu šonu stačiai degė, ir ji, sunkiai

alsuodama, kvėpdama dar kaitresnį orą, negalėjo atvėsinti savo vidaus kaitros.

Tikėjosi, kad netoliese iš ūksmingų uolų trykšta sraunūs šaltiniai, bet tos svajonės nemalšino, tik dar labiau aitrino jos troškulį. Norėjo melsti Dangų malonės, bet prie gomurio prikepęs liežuvis neleido išsiveržti balsui, tik gailiems atodūsiams.

Laikas bėgo, vėjo botagai draskė ją lyg plėšrus žvėris, ir labiau nei mirties ji bijojo, kad gaivalai ją subjauros, paversdami pasišlykštėjimo, ne meilės objektu.

Jei būtų galėjusi pažvelgti į tvenkinį, į upelį, būtų pamačiusi savo akis, tas žvaigždeles, kitados tryškusias gyvenimu, dabar siaubingai užtemusias; ir savo veidą, kuriame kadaise sklandė linksmi Amūriukai, dabar virtusį bjaurasties buveine. Jei ir būtų pasiekusi kokį tvenkinį, iš pagailos sau jos akys būtų į jį išliejusios daugiau lašų, nei lūpos pajėgusios išgerti.

Robertas norėjo, kad Lelija taip apie save manytų. Bet jam tai sukėlė pasidygėjimą. Pasidygėjimą ta, kuri net prie mirties slenksčio rūpinasi savo grožiu, kaip neretai nutinka Romanuose; pasidygėjimą savimi, kad be hiperbolių nemoka žvelgti į savo mirštančios mylimosios veidą.

Tikrai, kaip tą akimirką galėjo atrodyti Lelija? Kokia ji būtų, nuvilkus nuo jos tą iš žodžių nuaustą mirties rūbą?

Nuo kelionės vargų ir plūduriavimo ant lentos jos plaukai gal jau virtę pakuliniais, su žilomis gijomis; krūtys praradusios lelijos baltumą, veidas laiko išvagotas. Kaklas ir krūtinė susiraukšlėję.

Ne, toks jos nuvytusio grožio garbinimas ir vėl siejosi su tėvo Emanuelio poetine mašina... Robertas norėjo regėti Leliją tokią, kokia ji iš tikro buvo. Galva atmesta, apsiblaususios, iš skausmo primerktos, patinusios akys atrodė per daug nutolusios nuo nusmailėjusios nosies, jų kampuose smulkių raukšlelių tinkleliai, lyg žvirblio pėdsakai smėlyje. Šnervės kiek pa-

platėjusios, viena platesnė už kitą. Lūpos sutrūkinėjusios, ametisto spalvos, šonuose dvi lenktos raukšlės, viršutinė lūpa truputį atsikišusi ir pakilusi, atskleisdama du jau ne dramblio kaulo spalvos dantis. Veido oda suvytusi, po smakru dvi nukarusios klostės, bjaurojančios kaklo liniją...

Bet šito vystančio vaisiaus jis nebūtų iškeitęs į visus dangaus angelus. Mylėjo ją ir tokią, juk negalėjo numanyti, kad ji yra kitokia, tą tolimą vakarą pamilęs ją tokią, kokią pamatė po juodo šydo uždanga.

Stumdamas sudužėlio dienas, troško jos, tokios darnios, kaip dangaus kūnų sistema; bet jau buvo girdėjęs (tik tėvui Kasparui nedrįso to prisipažinti), kad planetos gal skrieja ne tobulu apskritimu, o elipse sukasi aplink Saulę.

Jei grožis yra akivaizdus, meilė yra paslaptinga: jis suprato mylįs ne pavasarį, o visus savo mylimosios metų laikus, juo geidžiamesnės rudens saulėlydį. Visada ją mylėjo tokią, kokia buvo ir būtų galėjusi būti, ir tik šia prasme mylėti reiškė atiduoti visą save, nesitikint atlygio.

Suposi bangų liūliuojamoje savo tremtyje, vis ieškodamas kitokio savęs: blogiausio – Ferantėje, geriausio – Lelijoje, kurios šlove šlovingas troško būti. O mylėti Leliją reiškė mylėti ją tokią, koks jis pats buvo, abu pavaldūs laiko tėkmei. Iki tol naudojosi jos grožiu, norėdamas kurstyti savo bjaurias mintis. Vertė ją kalbėti, įdėdamas į jos lūpas žodžius, kuriuos troško girdėti ir kuriais nebuvo patenkintas. Dabar geidė jausti ją greta, mylėjo jos iškankintą grožį, išsekusį goslumą, sunykusį grakštumą, nuvytusį žavesį, sulysusią nuogybę, kad rūpestingai ją myluotų, klausytųsi jos žodžių, tų, kuriuos ji pati norėtų tarti, ne tų, kuriuos pats jai pasakė.

Turėjo ją turėti, išsižadėdamas savęs.

Bet buvo jau per vėlu, kad deramai pagerbtų savo sergantį stabą.

Kitoje Salos pusėje Lelijos gyslomis jau tekėjo – suskystėjusi – Mirtis.

39.

DŽIAUGSMINGAS DANGAUS KELIAS

Ar taip turėtų baigtis Romanas? Romanai ne tik skatina neapykantą, kad pagaliau galėtume mėgautis pralaimėjus tuos, kurių nekenčiame, bet ir kviečia atjausti, kad galiausiai džiaugtumėmės esant saugius tuos, kuriuos mylime. Romanų su tokia liūdna pabaiga Robertas dar nebuvo skaitęs.

Nebent Romanas dar nebūtų pasibaigęs ir dar turėtume atsargai slaptą Herojų, galintį atlikti tik Romanų Šalyje įmanomą žygį.

Meilės vedamas Robertas pasiryžo jį atlikti, pats įsitraukdamas į savo pasakojimą.

Jei būčiau jau atvykęs į Salą, tarė sau, dabar galėčiau ją išgelbėti. Tik per savo tingumą vis dar esu čia. Dabar abu mes įkalinti jūroje ir kiekvienas geidžiame priešingų tos pačios žemės krantų.

Tačiau dar ne viskas prarasta. Šią akimirką regiu ją mirštant, bet jei šią pat akimirką pasiekčiau Salą, atsidurčiau joje diena anksčiau už ją, pasiruošęs sulaukti jos ir išgelbėti.

Ir nesvarbu, kad ištrauksiu ją iš jūros jau išleidžiančią paskutinį atodūsį. Juk žinia, kad kūnui žengiant tą žingsnį, stiprus susijaudinimas gali suteikti naujų jėgų, ir būta tokių mirštančiųjų, kurie, sužinoję, kad jų nelaimės priežastis pašalinta, vėl sužydėdavę.

O kas gi galėtų labiau sujaudinti šitą mirštančiąją, jei ne jos mylimasis, gyvas stojęs? Tikrai, aš net neturėsiu prisipažinti esąs kitas nei tas, kurį mylėjo, nes save ji atidavė man, ne kitam: tiesiog užimsiu vietą, kuri priklausė man iš pat pradžių. Dar daugiau, to nė nepastebėdama Lelija mano žvilgsnyje pajustų kitokią meilę – be jokio goslumo, dvelkiančią ištikimybe.

Kai kam gali kilti klausimas, kaip įmanoma, kad Robertas nepagalvojo apie tai, jog šitą pagalbą jis būtų galėjęs suteikti tik tuomet, jei tikrai būtų patekęs į Salą būtent tą dieną, ar bent jau pirmosiomis kitos dienos ryto valandomis, nors, sprendžiant iš jo paskutinių dienų patirties, tai visiškai neįtikėtina. Ar tikrai jis nesuvokė sumanęs pasiekti Salą ir susitikti joje tą, kuri ten pateko tik jo paties istorijoje?

Bet, kaip matėme, Robertas, pradėjęs mąstyti apie savo tikrajam pasauliui visiškai svetimą Romanų Šalį, galiausiai be vargo suplakė abu tuos pasaulius į vieną, supainiodamas jų dėsnius. Tarėsi galįs atvykti į Salą, nes ją įsivaizdavo, ir įsivaizduoti jos atvykimą tą akimirką, kai jis jau bus pasiekęs Salą, nes šito trośko. Kita vertus, Robertas perkėlė į savo pasaulį tą įvykių troškimo ir jų įgyvendinimo laisvę, kuri Romanų veiksmą daro tokį nenuspėjamą: jis turi pasiekti Salą vien dėl tos paprastos priežasties, kad ten nenuvykęs nebeturėtų, ką toliau pasakoti.

Dabar jis svarstė šitą mintį, kuri kiekvienam, nesekusiam jos nuo pradžios iki šitos vietos, atrodytų pamišimas ar kvailybė, kaip kam labiau patinka (ar anuomet patiko), matematiškai neatmesdamas nė vienos galimybės, pakištos sveiko proto ar apdairos.

Kaip generolas naktį prieš mūšį apmąsto savo pulkų veiksmus mūšio dieną, ne tik įsivaizduodamas galinčius kilti sunkumus ar planus galinčias sugriauti kliūtis, bet ir susitapatinda-

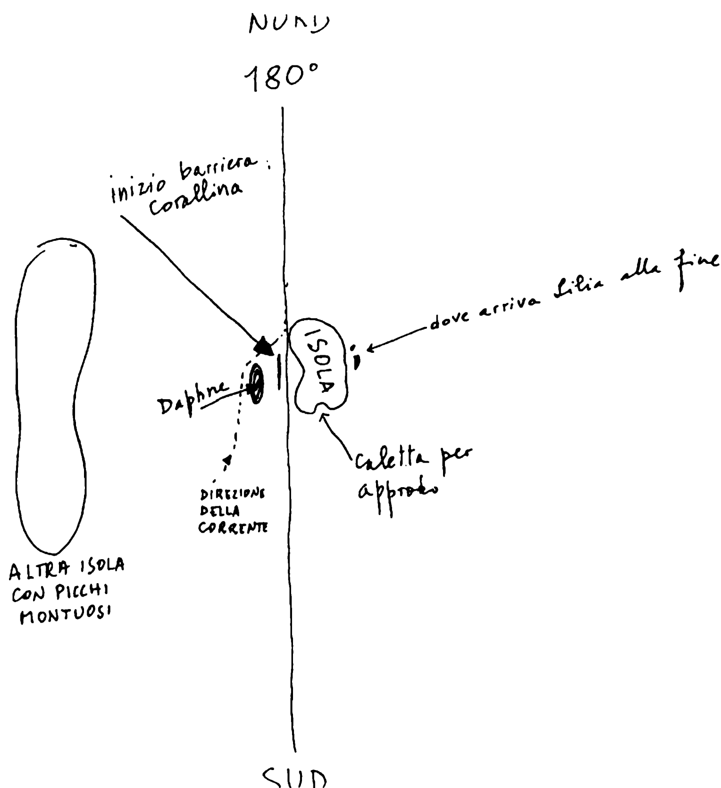
mas su priešo generolu, kad įsivaizduotų to planuojamus manevrus ir kontrmanevrus, planuodamas ateitį pagal tai, ką tas galėtų planuoti remdamasis jo paties planais, paremtais galimais priešininko planais, taip ir Robertas svarstė visas priemones ir rezultatus, priežastis ir pasekmes, už ir prieš.

Turėjo atsisakyti minties nuplaukti iki koralų rifo ir jį įveikti. Nebegalėjo matyti jame esančių povandeninių takų ir nebūtų pajėgęs užsiropšti ant virš vandens iškilusių uolų nerizikuodamas pakliūti į nematomas, neabejotinai mirtinas žabangas. O netgi tarus, kad būtų galėjęs jį priplaukti, nesvarbu, panirusį ar iškilusį virš vandens, negalėjo būti tikras, jog pajėgs eiti juo apsitempęs vien palaikiais getrais ir kad jame nėra plyšių, į kuriuos įkritęs nebepajėgtų išsikapstyti.

Tad pasiekti Salą galėjo tik pakartodamas valties kelią, taigi plaukdamas į pietus išilgai pakrantės daugmaž ta kryptimi, kur stovėjo „Dafnė“, paskui, apsukęs pietinį kyšulį, stačiai į rytus, kol pasiektų užutėkį, apie kurį pasakojo tėvas Kasparas.

Šis planas nebuvo protingas, ir dėl dviejų priežasčių. Pirmoji – iki tol jam vos pavykdavo nuplaukti iki koralų rifo, kur jėgos išsekdavo, todėl būtų kvaila tikėtis, kad pajėgtų jis nuplaukti keturis ar penkis kartus ilgesnį nuotolį, ir be virvės, ne todėl, kad tokios ilgos neturėtų, o dėl to, kad šį kartą plauktų tam, kad nuplauktų, ir jei nepasiektų tikslo, būtų beprasmiška grįžti. Antroji – plaukti į pietus, vadinasi, plaukti prieš srovę, betgi jau buvo patyręs, jog jėgų pakaktų įveikti tik kelias uolektis, paskui pagavusi srovė neišvengiamai nuplukdytų į šiaurę, už šiaurinio kyšulio, vis labiau atitolindama nuo Salos.

Apgalvojęs tą galimybę (ir pripažinęs, kad gyvenimas trumpas, o menas amžinas, proga tetrunka akimirką, o bandymo rezultatų niekada negali žinoti), tarė, kad kilmingam vyrui nedera imtis apgailėtinų skaičiavimų lyg kokiam miesčioniui, kuris pasveria savo galimybes prieš pradėdamas žaisti kauliukais iš savo menkų santaupų.

Arba, tarė, galima skaičiuoti, tik tas skaičiavimas bus toks pat didingas, kaip ir tai, iš ko lošiama. O iš ko šitame lošime jis loštų? Savo gyvybės. Bet jo gyvybė, jei jau niekada nebegalės palikti šito laivo, nedaug teverta, ypač dabar, kai prie vienatvės prisidėjo ir suvokimas, kad prarado ją amžiams. O ką pelnytų, įveikęs išmėginimą? Viską, – džiaugsmą ją matyti ir išgelbėti, arba mirti greta jos, jau mirusios, apsiautus jos kūną bučinių drobule.

Teisybė, lošimo sąlygos nelygios. Labiau tikėtina, kad žus pakeliui, nei sveikas pasieks žemę. Bet ir šituo atveju vertėjo rizikuoti: panašiai, lyg kas jam būtų pasakęs, jog turi tūkstantį galimybių pralošti menkutę sumą, o tik vieną išlošti neregėtus turtus. Kas su tuo nesutiktų?

Pagaliau jam šovė dar viena mintis, visiškai sumažinusi lošimo riziką, dargi žadanti laimėjimą bet kuriuo atveju. Tarkime, srovė nuplukdys jį į priešingą pusę. Gerai, tuomet praplaukus antrąjį kyšulį (tą žinojo iš bandymų su lenta) srovė neštų jį išilgai dienovidinio...

Plūduriuodamas vandens paviršiuje, pakėlęs akis į dangų, jis matytų saulę vis toje pat vietoje, plauktų riba tarp šiandienos ir vakardienos, už laiko ribų, per amžinąjį vidurdienį. Jei jam sustotų laikas, jis sustotų ir Saloje, begal atitolindamas josios mirtį, nes dabar jau viskas, kas Lelijai galėjo nutikti, priklausė nuo jo – pasakotojo – valios. Laikas sustoja jam – sustoja jis ir įvykiams Saloje.

Be kita ko, labai įžvalgus ikjazmas. Ji atsidurtų tokioje pat padėtyje, kurioje buvo jis jau be galo ilgai, per dvi uolektis nuo Salos, o jis, išnykdamas vandenyne, dovanotų jai viltį, sulaikytų ją prie nenumaldomo troškimo ribos – abu be ateities, taigi ir be gresiančios mirties.

Paskui ėmė vaizduotis, kokia būtų ta jo kelionė, o kadangi jam visi pasauliai jau susiliejo į vieną, kartu regėjo ją ir kaip Lelijos kelionę. Šitoje nepaprastoje istorijoje Robertas ir jai garantuotų nemirtingumą, kurio dėl ilgumų pinklių ji niekada nebūtų galėjusi pasiekti.

Jis plauktų į šiaurę vidutiniu tolygiu greičiu, jo dešinėje ir kairėje keistųsi dienos ir naktys, metų laikai, potvyniai ir atoslūgiai, naujos žvaigždės skrostų dangaus skliautus, pranašaudamos marus ir imperijų griūtį, monarchai ir popiežiai pražiltų ir išnyktų dulkių kamuoliuose, visi visatos verpetai liautųsi sukęsi, ir iš senųjų žvaigždžių holokausto rastųsi kitos žvaigždės... Aplink jį jūra šiauštųsi ir rimtų, pasatai suktų savo ratus, o toje ramioje tėkmėje jam niekas nesikeistų.

Ar kurią dieną jis sustotų? Pasak matytų žemėlapių, tame dienovidinyje nebuvo jokios kitos žemės, vien Saliamono Sala, bent jau kol jis Ašigalyje nesusijungė su visais kitais dienovidi-

niais. Bet jei laivas su palankaus vėjo išpūstų burių mišku mėnesių mėnesius turėtų plaukti tuo keliu, į kurį ruošiasi stoti, kiekgi jis užtruktų? Gal ilgus metus, kol atplauktų ten, kur nežinia kokia būtų diena ir naktis, ir amžių kaita.

O iki to laiko būtų paniręs į tokią saldžią meilę, kuriai negaila paaukoti lūpas, rankas, akių lęšiukus. Iš jo kūno ištekėtų visi syvai, kraujas, tulžis ar gleivės, o pro kiekvieną porą įsiveržtų vanduo, kuris, įsiskverbęs pro ausis, aplipintų smegenis sūrymu, užlietų akių stiklakūnį, prasismelkęs pro šnerves sunaikintų visus žemiškojo gaivalo pėdsakus. Kartu saulės spinduliai maitintų jį ugnies dalelėmis, o šios paverstų skystį oro ir ugnies migla, kurią simpatijos jėgos trauktų aukštyn. Ir jis, tapęs lengvas ir lakus, pakiltų, kad pirma susijungų su oro, paskui – su saulės dvasiomis.

Tas pat nutiktų ir jai toje ant uolos sustingusioje šviesoje. Lyg kaltas auksas pasklistų ji, virsdama kone perregima plėvele.

Taip, dienoms bėgant, jie susilietų į viena. Taptų vienas kitam tarytum tvirtos skriestuvo kojelės, kiekvienas judėtų vos kitam pajudėjus, palinktų, kai kitas žengia tolyn, ir vėl stotų tiesiai, kai šis sugrįžtų.

Tuomet abu jie tęstų savo kelionę per dabartį, verždamiesi į jų laukiančią žvaigždę, atomų dulkės tarp kitų kosmoso dalelių, verpetai tarp verpetų, dabar jau amžini kaip pasaulis, nes nuausti iš tuštumos. Susitaikę su savo lemtimi, nes žemės sukimasis neša negandas ir baimę, o dangaus skliautų virpėjimas yra nekaltas.

Taigi, pasiryžęs lošti, jis nepralaimėtų. Tad reikėjo nedvejoti. Bet negalėjo ir sudėti tos pergalingos aukos, neatlikęs reikiamų apeigų. Robertas aprašo paskutinius veiksmus, kuriuos ketina atlikti, palikdamas mums spėti tolesnius mostus, ritmą ir tempą.

Pirmasis išganingo apsivalymo veiksmas – beveik valandą užtruko lupdamas dalį grotelių, skyrusių denį nuo triumo. Paskui nusileido žemyn ir ėmė atidarinėti visus narvelius. Jis traukė nendres, apsuptas sparnų plazdėjimo, ir gynėsi pakėlęs rankas prie veido, šaukdamas „štiš, štiš!“, vydamas lauk belaisvius, stumdamas link išėjimo niekaip jo nesurandančias vištas.

Tuomet, sugrįžęs į denį, pamatė pro laivo rangautą kylant skaitlingą pulką, ir pasirodė jam, kad keletą akimirkų saulę užstojo visos vaivorykštės spalvos, nubalintos suskridusių jūros paukščių, smalsumo sukviestų į nematytą šventę.

Paskui sumetė į jūrą visus laikrodžius, visai nepagalvodamas, kad gaišta brangų laiką: jis naikino laiką, kad pasisektų kelionė prieš laiką.

Ir pagaliau, kad nuslopintų savo baimę, sutempė į denį prie grotstiebio rąstigalius, lentgalius, tuščias statinaites, apšlakstė alyva iš visų žibintų ir padegė.

Pirmieji pakilę liepsnos liežuviai netruko lyžtelėti bures ir vantus. Įsitikinęs, kad laužas jau pats galės toliau degti, pasiruošė atsisveikinti.

Buvo dar nuogas nuo to meto, kai mirė apsimetęs akmeniu. Nusileido į jūrą, net nepersijuosęs virve, galėjusia riboti jo kelionę.

Pasispyręs kojomis į laivo šoną, šoko pirmyn, kuo toliau nuo „Dafnės“, o nuplaukęs išilgai jos iki paskuigalio, paliko ją visiems laikams, pasukdamas į vieną iš dviejų neabejotinai jo laukiančių palaimų.

Bet iki likimas ir vandenynas nuspręs už jį, norėčiau, kad retkarčiais stabtelėdamas atsikvėpti, jis pasuktų žvilgsnį nuo „Dafnės“, su kuria atsisveikino, į Salą.

Ten, virš medžių viršūnių nubrėžtos linijos, dabar jau kuo skvarbiausiomis akimis turėjo pamatyti kylant – lyg norėjusią perverti saulę akstį – Ugniaspalvę Balandę.

40.

KOLOFONAS

Štai ir viskas. Nežinau, kas nutiko Robertui, ir netikiu kada nors galėsiąs sužinoti.

Kaip parašyti romaną, tegul ir iš tokios romantiškos istorijos, kai nežinai jos pabaigos – ar, teisingiau, tikrosios pradžios?

Nebent pasakotum ne Roberto, o jo užrašų istoriją, tačiau ir čia daug ką tektų spėti.

Jei užrašai (labai fragmentiški, iš kurių sudėjau šį pasakojimą, arba susikertančių ar susipinančių pasakojimų eilę) mus pasiekė, tai tik todėl, kad „Dafnė“ sudegė ne visa, man tai atrodo akivaizdu. Nežinia, gal ugnis tik lyžtelėjo stiebus ir išblėso, nes tą dieną nepūtė vėjas. Negalima taip pat atmesti, jog po kelių valandų pasipylė liūtis, užliejusi laužą...

Kiek laiko „Dafnė“ ten plūduriavo, iki kažkas ją pamatė ir aptiko Roberto užrašus? Pateiksiu dvi hipotezes, vieną už kitą keistesnę.

Kaip jau minėjau, keletas mėnesių prieš šiuos įvykius, o tiksliau, 1643 metų vasarį, Abelis Tasmanas, išvykęs iš Batavijos 1642 metų rugpjūtį, pasiekęs Van Dimeno Žemę, kuri vėliau pavadinta Tasmanija, tik iš tolo pamatęs Naująją Zelandiją ir pasukęs Tongos salų link (kurias 1615 metais jau buvo priplaukę van Schautenas ir Lemeras ir pavadinę jas Kokosų ir Išdavikų salomis), plaukdamas tolyn į šiaurę atrado virtinę salelių

smėlėtomis pakrantėmis ir išmatavo jų padėtį: 17,19 laipsnių pietų platumos ir 201,35 laipsniai ilgumos. Dėl ilgumos nesiginčysime, bet tos salelės, kurias pavadino Prins Willelms Ejilanden, jei tik mano hipotezė yra teisinga, turėtų būti netoli nuo mūsų istorijos Salos.

Kaip rašoma, Tasmanas savo kelionę baigia birželio mėnesį, taigi dar prieš „Dafnei" atsiduriant tuose kraštuose. Tačiau negalime būti tikri, kad Tasmano dienoraščiais galima tikėti (juo labiau kad jų originalas neišlikęs)*. Todėl įsivaizduokime, jog per vieną iš daugybės atsitiktinių nukrypimų nuo kurso jie sugrįžo į tas vietas, tarkime, tų pačių metų rugsėjį ir ten rado „Dafnę". Jokios vilties ją pataisyti, plūduriavusią, matyt, jau be stiebų ir be burių. Apžiūrėjo laivą, norėdamas sužinoti, iš kur šis atplaukęs, ir rado Roberto užrašus.

Nors menkai temokėjo itališkai, suprato, kad ten rašoma apie ilgumų klausimą, todėl užrašus palaikė slapčiausiu dokumentu, kurį esą reikia perduoti olandų Indijos kompanijai. Todėl savo užrašuose jis visa tai nutyli, gal net suklastoja datas, idant sunaikintų visus patirto nuotykio ženklus, o Roberto užrašai patenka į kokį nors slaptą archyvą. Kitąmet Tasmanas leidosi į

* Ar sakau tiesą, kiekvienas gali lengvai patikrinti žvilgtelėjęs į P.A. Leupe „De handschriften der ontdekkingreis van A.J.Tasman en Franchoys Jacobsen Vische 1642–3", iš „Bijdragen voon vaderlansche geschiedenis en oudheidkinde", Nr.7, 1872, p. 254–93. Aišku, negalima abejoti dokumentais, pateiktais skirsnyje „Generale Missiven", kur yra ir ištrauka iš „Daghregister van het Casteel Batavia", datuota 1643 metų birželio 10-ąja, kur aprašytas Tasmano sugrįžimas. Bet jei mano hipotezė yra tikėtina, visai įmanu, kad, siekiant išsaugoti tokią paslaptį, kaip ilgumų klausimas, data galėjo būti suklastota. Žinios iš Batavijos turėdavusios pasiekti Olandiją, ir kas žino, kiek ilgai tai trukdavę, todėl dviejų mėnesių laiko skirtumas galėjo likti nepastebėtas. Kita vertus, nesu visiškai tikras, kad Robertas atplaukė į tuos kraštus rugpjūtį, o ne anksčiau.

antrąją savo kelionę, ir dievai žino, ar tikrai plaukė ten, kur tvirtino plaukęs.*

Įsivaizduokime olandų geografus, skaitančius šiuos užrašus. Žinome, kad ten nebuvo nieko įdomaus, gal tik daktaro Berdo bandymų su šunimi aprašymai, kuriuos, kertu lažybų, šnipai jau seniai buvo atradę kitais keliais. Ten paminėta Maltiečių Observatorija, bet noriu priminti, kad po Tasmano kelionės turės praeiti šimtas trisdešimt metų, kol Kukas vėl atras tas salas, o jei kas būtų vadovavęsis Tasmano nuorodomis, jos niekada nebūtų atrastos.

Ir pagaliau, praslinkus šimtmečiui nuo mūsų istorijos, kai Harisonas išrado jūrinį chronometrą, liaujasi pašėlęs *punto fijo* ieškojimas. Ilgumų klausimas nustoja egzistavęs, ir koks nors Kompanijos archyvaras, norėdamas ištuštinti lentynas, nežinia, išmeta, padovanoja, parduoda Roberto užrašus, dabar jau tapusius tik kokio nors apsėsto rankraščių mėgėjo susidomėjimo objektu.

Antroji hipotezė romantiškumo požiūriu yra daug patrauklesnė. 1789 metų gegužės mėnesį tuose kraštuose atsiduria vienas įstabus asmuo. Tai – kapitonas Blajus, kurį laivo „Bounty“ maištininkai kartu su aštuoniolika ištikimų jūreivių įsodino į valtį ir paliko bangų malonei.

Tas nepaprastas vyras, kad ir kokie būtų jo charakterio trūkumai, nuplaukia daugiau nei šešis tūkstančius kilometrų, galiausia pasiekdamas Timorą. Šito žygio metu jis praplaukia Fidžio archipelagą, priartėja prie Vanua Levu ir kerta Jasavos salyną. Tai reiškia, kad vos kryptelėjęs į rytus, jis lengvai būtų galėjęs atsidurti greta Taveuni, kur, mano įsitikinimu, yra ir mūsų Sala, – o jei norite įrodymų tokiuose dalykuose, kaip tikėjimas ir noras tikėti, ką gi, mane patikino, kad Ugniaspalvė Ba-

* Iš šios antrosios kelionės nelikę jokių laivo dienoraščių. Kodėl?

landė, arba Orange Dove, arba Flame Dove, arba, dar geriau, Ptilinopus Victor, gyvena tik ten, – čia turiu patikslinti, net rizikuodamas sugriauti visą istoriją, kad ta, ugniaspalvė, yra patinėlis.

Toks žmogus kaip Blajus, atplaukęs ten paprasta valtimi, jei tik būtų radęs „Dafnę" bent pusėtinos būklės, tikrai būtų pasistengęs ją pataisyti. Bet jau buvo praėję pusantro šimto metų. Kokia nors audra galutinai suniokojo laivą, nutraukė inkaro grandinę, laivas šonu atgulė ant koralų rifo – arba ne, pagavusi srovė nuplukdė jį į šiaurę ir užnešė ant seklumos, arba trenkė į kokios nors artimos salos uolas, kur ir liko, darkomas laiko.

Gal Blajus užlipo į laivą vaiduoklį, su kriauklių ir jūros dumblių inkrustacijomis bortuose, vandeniu, tyvuliuojančiu suirusiame triume, kur gyveno moliuskai ir nuodingosios žuvys.

Gal jutas dar laikėsi, nors ir menkai, ir Blajus kapitono kajutėje rado Roberto užrašus, sausus ir apdulkėjusius, ne, geriau šlapius ir sutrūnijusius.

Tuomet ilgumos jau niekam nerūpėjo, bet gal jį patraukė įrašai nesuprantama kalba apie Saliamono salas. Beveik prieš dešimt metų toks ponas Buašė, Prancūzijos karaliaus ir karo laivyno geografas, buvo įteikęs Mokslų Akademijai pranešimą apie Saliamono salų egzistavimą ir geografinę padėtį, kur tvirtino, kad jos yra ne kas kita, kaip Šuazelio įlanka, Bugenvilio atrasta 1768 metais (šis aprašymas sutapo su ankstesniais – Mendanijos užrašuose), ir Arsasido Žemės, kurias 1769 metais atrado Siurvilis. Nes Blajui dar tebeplaukiojant jūromis, vienas anonimas, labiausiai tikėtina, kad tai buvo sinjoras de Flerjo, kaip tik ruošėsi išleisti knygą, pavadintą „Decouvertes des François en 1768 et 1769 dans les Sud-Est de la Nouvelle Guinée".

Nežinau, ar Blajus buvo skaitęs pono Buašė teiginius, bet anglų laivyną neabejotinai papiktino pusbrolių prancūzų įžūlumas, kurie gyrėsi radę neatrandama. Prancūzai rašė tiesą, bet Blajus galėjo to nežinoti, arba nenorėjo žinoti. Todėl gal

tikėjosi atradęs dokumentą, kuris ne tik parodė prancūzus meluojant, bet kartu galėjo jam atnešti Saliamono salų atradėjo šlovę.

Manau, kad mintyse padėkojęs Flečeriui Kristianui ir kitiems maištininkams, prievarta pastūmėjusiems jį į šlovės kelią, jis, kaip tikras patriotas, nusprendė niekam nieko nepasakoti nei apie nukrypimą nuo kurso į rytus, nei apie savo radinį, ir visiškai slaptai perdavė užrašus britų Admiralitetui.

Bet ir šiuo atveju kažkas palaikė juos menkaverčiais, neturinčiais jokių įrodymų, ir – vėl – pasmerkė juos atsidurti tarp mokslingo skaitalo literatams. Blajus atsisako Saliamono salų, pasitenkindamas admirolo titulu, suteiktu už kitus, neabejotinus, žygius jūrose, ir miršta patenkintas savimi, nė neįtardamas, kad Holivudas privers ateities kartas juo bjaurėtis.

Tačiau net jei bent viena iš mano hipotezių tiktų tęsti pasakojimą, tokia pabaiga nebūtų jo verta, palikdama nepatenkintą kiekvieną skaitytoją. Tuomet ir Roberto nuotykis nieko nebūtų pamokęs, o mes vis dar svarstytume, kaip jam galėjo nutikti tai, kas nutiko, galvodami, kad gyvenime atsitinka tai, kas atsitinka, ir tik Romanų Šalyje visi įvykiai turi kokį nors tikslą ar ką apreiškia.

Bet turėdamas padaryti kokią nors išvadą, Roberto užrašuose ieškočiau įrašo, padaryto tomis naktimis, kai jis dar gaudė tariamąjį Įsibrovėlį. Tą naktį Robertas vėl žiūrėjo į dangų. Prisiminė, kaip Grivoje sugriuvus senajai šeimos koplytėlei jo mokytojas karmelitas, daug patyręs Rytuose, patarė tą nedidelę šventovę atstatyti bizantišku stiliumi, – apvalios formos, su kupolu centre, – visiškai svetimu Monferato apylinkėms. Tačiau senasis Pocas nenorėjo kištis nei į meną, nei į religiją, todėl paklausė to švento žmogaus patarimų.

Žvelgdamas į antipodų dangų, Robertas suprato, kad Grivoje, kurią iš visų pusių supo kalvos, dangaus skliautas jam at-

rodė lyg šventovės kupolas, apibrėžtas siauro horizonto rato, su keletu atpažįstamų žvaigždynų, kuriame vaizdas kisdavo retai, nes miegoti jis eidavęs anksti, todėl negalėdavęs matyti, kad keisdavosi jis net ir tą pat naktį. Taigi tas kupolas jam visada atrodęs nekintamas, apvalus, o todėl toks pat nekintamas, apvalus jam atrodė ir visas pasaulis.

Kazalėje, vidur lygumos, jis suprato dangų esant nepalyginti erdvesnį, nei manė, bet tėvas Emanuelis mokė jį verčiau įsivaizduoti idėjomis išreikštas žvaigždes, o ne žiūrėti į tas, kur žiba jam virš galvos.

Dabar, antipoduose žvelgdamas į begalines vandenyno platybes, jis regėjo beribį horizontą. O viršuje, virš galvos, matė dar nepažintus žvaigždynus. Savo pusrutulio žvaigždynus skyrė pagal kitų jau nupieštus paveikslus: čia – daugiakampė Didžiųjų Grįžulo Ratų simetrija, ten – abėcėliškai tikslus Kasiopėjos junginys. O „Dafnėje“ jis neturėjo apibrėžtų figūrų – galėjo jungti kiekvieną tašką su bet kuriuo kitu ir gauti gyvatės, milžino, karčių ar nuodingo vabzdžio uodegos atvaizdus, juos suardyti ir vėl ieškoti naujų formų.

Prancūzijoje, Italijoje net ir dangaus skliaute matė gamtovaizdį, kurį nubrėžė monarcho ranka, jo pažymėtus kelius ir pašto stotis, tarp jų paliktus miškų plotus. Čia, šioje nežinomoje žemėje, jis buvo pionierius ir pats, neturėdamas jokių pasirinkimo kriterijų, turėjo rinktis, kurie keliai sujungs kalną ir ežerą, nes pirmojo šlaituose, o antrojo pakrantėse dar nesimatė miestų nei kaimų. Robertas žiūrėjo ne į žvaigždynus – jis buvo pasmerktas juos sukurti. Baiminosi, kad visuma susidės kaip įvija, sraigės kiautas, verpetas.

Kaip tik tuomet jis prisimena naują, Romoje matytą bažnyčią ir tai vienintelis kartas, kai leidžia mums suprasti, jog lankėsi tame mieste, gal prieš išvykdamas į Provansą. Toji bažnyčia jam pasirodė visiškai skirtinga ir nuo Grivoje matyto kupolo, ir nuo geometriškų Kazalės bažnyčios navų su smailėmis ir

kryžmėmis. Dabar suprato, kodėl: bažnyčios skliautas buvo lyg žvaigždėtas pietų dangus, kviečiantis akis sekti kaskart vis naujomis linijomis, nesustojant poilsio ties centriniu tašku. Po tais skliautais, nesvarbu, kur būtum, žvelgdamas į viršų visada jauteisi stovintis pakraštyje.

Dabar jis suprato, nors ne taip aiškiai, ne taip akivaizdžiai, kad, patiriamos kasdienėse staigmenose tas pat stabtelėjimo pailsėti stokos jausmas jį buvo apėmęs Provanse, o paskui Paryžiuje, kur kiekvienas savaip griovė jo įsitikinimus, rodydamas savo pasaulio žemėlapio vaizdą, bet tos atskiros dalys niekaip nesusidėjo į vieną išbaigtą piešinį.

Girdėjo kalbant apie aparatus, galinčius pakeisti gamtos reiškinių tvarką taip, kad sunkūs daiktai kiltų į viršų, o lengvi kristų stačiai žemyn, kad ugnis šlapintų, o vanduo degintų, lyg pats pasaulio kūrėjas galėtų taisyti savo kūrinį, versdamas augalus ir gėles nepasiduoti metų laikams, o metų laikus pradėti kovą su laiku.

Jei kūrėjas nutarė pakeisti savo nuomonę, ar galėjo išlikti kokia nors tvarka, jo valia turėjusi rikiuoti pasaulį? Gal jų buvo keletas nuo pat pradžios, gal jis norėjo kiekvieną dieną jas keisti, gal buvo kokia slapta seka, pagal kurią tos tvarkos ir perspektyvos turėjo keistis, tačiau mums niekada nebus lemta jos atskleisti, o tik žiūrėti į tą kintamą tvarkos regimybių, persitvarkančių sulig kiekviena nauja patirtimi, žaismą.

Tuomet Roberto de la Grivos istorija tebūtų nelaimingo įsimylėjėlio istorija, pasmerkto gyventi po neaprėpiamu dangaus skliautu, nesugebėjusio susitaikyti su mintimi, kad žemė keliauja elipse, kur saulė tėra vienas iš židinių.

To – daugelis pripažins – yra per mažai, kad sukurtum istoriją su pradžia ir pabaiga.

Pagaliau, sėsdamas rašyti romaną pagal šią istoriją, dar sykį patvirtinčiau, kad niekada nepavyks parašyti nieko daugiau,

kaip tik sukurti palimpsestą iš rasto rankraščio, – ir niekada nepavyks atsikratyti Įtakos Baimės. Nė išvengti vaikiško skaitytojų smalsavimo, ar tikrai Robertas parašė tuos lapus, prie kurių buvau gal net per ilgai sustojęs. Prisipažinsiu, turėčiau atsakyti, kad gali būti, jog juos parašė kas nors kitas, norėjęs tik apsimesti, kad pasakoja tiesą. Ir taip sumenkinčiau visą romano įspūdį, nes jame, teisybė, apsimetama, kad pasakojama tiesa, tačiau negalima tvirtinti, jog apsimetama.

Nė negalėčiau sugalvoti, kokiais būdais laiškai turėtų patekti į rankas to, kuris paskui juos man įduotų, ištraukdamas iš kitų išblukusių ir sudriskusių rankraščių stirtos.

– Autorius nežinomas, – tokius žodžius galėjau tikėtis išgirsti, – raštas gražus, bet, kaip matote, išblukęs, o lapai jau vienos dėmės. Turinys, sprendžiant iš to, ką man pavyko įskaityti, – tik stiliaus pratybos. Žinote, kaip tame Amžiuje rašė... Tie žmonės neturėjo sielos.

TURINYS

Leidyklos „Tyto alba“ serija
„Garsiausios XX a. pabaigos knygos“

- ✓ Peter Høeg „Panelės Smilos sniego jausmas“
- ✓ Jostein Gaarder „Sofijos pasaulis“
- ✓ Kerstin Ekman „Įvykiai prie vandenų“
- ✓ Umberto Eco „Fuko švytuoklė“
- ✓ Michael Ondaatje „Anglas ligonis“
- ✓ Einar Már Guðmundsson „Visatos angelai“
- ✓ Robert Schneider „Miego brolis“
- ✓ Andréï Makine „Prancūziškas testamentas“
- ✓ Peter Høeg „Moteris ir beždžionė“
- ✓ Milan Kundera „Nemirtingumas“
- ✓ Nino Ricci „Šventųjų gyvenimai“
- ✓ Thomas Brussig „Herojai kaip ir mes“
- ✓ Andrzej Zaniewski „Žiurkinas“
- ✓ Gabriel García Márquez „Apie meilę ir kitus demonus“
- ✓ Michael Larsen „Netikrumas“
- ✓ Alessandro Baricco „Šilkas“

- ✓ Viktor Pelevin „Čiapajevas ir Pustota“
- ✓ Irvine Welsh „Traukinių žymėjimas“ (Trainspotting)
- ✓ Ute Ehrhardt „Geroms mergaitėms dangus, blogoms – viskas“
- ✓ Susanna Tamaro „Eik kur liepia širdis“
- ✓ Umberto Eco „Vakarykštės dienos sala“
- E. Annie Proulx „Akordeono nusikaltimai“
- Agneta Pleijel „Žiema Stokholme“
- Zyranna Zateli „Grįžtantys su vilkų šviesa“
- Elfriede Jelinek „Geidulys“
- Connie Palmen „Dėsniai“
- Alina Fernández „Alina“
- Michael Larsen „Gyvatė Sidnėjuje“
- Catherine Clēment „Teo kelionė“
- Margaret Atwood „Alias Grace“

Eco, Umberto

Ec35 Vakarykštės dienos sala : romanas / Umberto Eco ; iš italų k. vertė Inga Tuliševskaitė . – Vilnius : Tyto alba , 1998 . – 464 p . (Garsiausios XX a. pab. knygos)

ISBN 9986-16-091-X

Romano „Vakarykštės dienos sala“ (1994) siužeto pagrindas – nuotykių istorija (laivo sudužimas, herojaus išsigelbėjimas kitame laive), kuri autoriui yra pretekstas gilintis į baroko epochos literatūrą, meną, mokslą, filosofiją.

UDK 850-3

Umberto ECO

VAKARYKŠTĖS DIENOS SALA

Romanas

Iš italų kalbos vertė *Inga Tuliševskaitė*

Redaktorė *Dalia Dubickaitė*

Viršelio dailininkas *Sigitas Šniras*

SL 1686. 1998 07 07. 20,00 leidyb. apsk. l. Užsakymas
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius
Spausdino AB „Standartų spaustuvė“, S. Dariaus ir S. Girėno 39, 2038 Vilnius
Viršelį spaudė VĮ „Solidarity“, Savanorių pr. 174, 2663 Vilnius

Tačiau didžiuojuosi savo pažeminimu, o kad tokiai privilegijai esu pasmerktas, kone mėgaujuosi tuo ekenčiamu išsigelbėjimu: kiek gali siekti žmogaus atmintis, manau esąs vienintelis mūsų giminės atstovas, sudužus laivui atsidūręs kitame, apleistame, laive.“

Umberto Eco (g. 1932) – italų mokslininko semiotiko, meno ir literatūros teoretiko, rašytojo – trečiasis (po „Rožės vardo“ ir „Fuko švytuoklės“) romanas „Vakarykštės dienos sala“ pasirodė 1994 metais. Roberto de la Grivos, patyrusio laivo sudužimą ir stebuklingai išsigelbėjusio kitame laive, nuotykių istorija autoriui yra pretekstas gilintis į baroko epochos (romano veiksmas vyksta XVII a. antrojoje pusėje) literatūrą, meną, mokslines, filosofines bei teologines diskusijas ir jų ryšį su svarbiausiomis to meto idėjomis bei įvykiais, lemtingai keitusiais tolesnę Vakarų Europos istorijos ir kultūros raidą.

Šiame romane, kaip būdinga U. Eco kūrybai, gausybė nuorodų, faktų – nuo XVI–XVII a. didžiųjų mąstytojų, rašytojų, menininkų iki nesunkiai atpažįstamų nūdienos pasaulio realijų.